NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN
593068-A
ALT-

HVGONIS GROTII

ANNALES

ET

HISTORIÆ

DE REBVS BELGICIS.

BIBLIOTHE

AMSTELÆDAMI,

Ex Typographejo IOANNIS BLAEV.

M DC LVIII.

Cum Privilegiis S.C. Majeſtatis, & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. Weſt-Friſiaque per annos quindecim.

593068-A.

ILLVSTRISSIMIS, POTENTISSIMIS, HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE ORDINIBVS, CORNELIVS & PETRVS GROTIVS S.

INter omnia ſcriptionum genera principatum ſibi quin vindicet Hiſtoria nemo Veſtrum eſt, ILLVSTRISSIMI & POTENTISSIMI PROCERES, qui dubitat; nemo qui non expreſſas in ea ſuorum virtutes conſpicere gaudeat; nemo qui non ſuas aliquando in ea prædicari ambiat. Ea profecto eſt, quam teſtem vetuſtatis, lucem veritatis, optimamque vitæ humanæ magiſtram oratorum diſertiſſimus non immerito appellavit. Et primus quidem non ſui tantum, ſed omnis ævi, imperatorum, ſi non majorem, æquiorem certe in exprimendis geſtis ſuis, quam in iiſdem exſequendis, ſibi famam comparavit. Neque tamen plus gloriæ ex

ea ſcriptori ſuo, quam fructus lectori, accedere certiſſimum eſt. Adeo ejus cognitio privato utilis, regenti prorſus eſt neceſſaria. Hac ope inſtructi Græci potiſſimum duces, mirandum, quam reſpondentia peritiæ ſuæ, quamque digna aliorum imitatione teſtimonia edidere: quorum ſecuti exempla fortiſſimi aliquando mortalium Romani, & ipſi omnibus populis in exemplum fuere: donec depulſa per literas barbarie, diſperſoque cum rerum notitia etiam gloriæ appetitu, nullæ pæne gentes artium pacis, nullæ bellicarum virtutum expertes manſere. Noſtra certe, vel potius Veſtra, ILLUSTRISSIMI PROCERES, Batavia, eo, quod ſeptuageſimum ultra annum mira caſuum varietate protraxit, bello, (nam & duodecim annorum induciæ nihil aliud quam arma in loca partim vicina, partim longinqua, tranſtulere) ita omnium prudenter de rebus judicantium in ſe vertit animos, ut diverſarum nationum nonnulli, & quidem illuſtriores, Galli, Hiſpani, Itali, Cardinales, Duces,

Duces, aliique, quorum vix inire eſt numerum, non contenti interfuiſſe, in quibusdam & præfuiſſe, etiam ex deſcriptione ejus ſibi famam aucupati ſint. Nec ſane immerito. Quid enim mirabilius, quam populos, quorum amantem quietis & mercatus animum pleræque gentes, & maxime Hiſpani, in ſocordiæ partem interpretabantur, contra potentiam illam nullis non regibus formidandam inſurrexiſſe: libertatem vi raptam armis, fœderibus, ipſorum denique hoſtium pactionibus ſibi reſtituiſſe: quin & reddidiſſe bellum Hiſpaniæ, protuliſſe idem ad Indos & ad novum illum orbem, qui non niſi ad imponendam veteri ſervitutem detectus, & e tot ſeculorum caligine erutus videbatur. Et certe præliorum terreſtrium artes aliunde forte diſcentur melius: at pugnarum navalium, obſidionum, tutandarum urbium præcepta nullæ hiſtoriæ aut plura dederint, aut meliora. Quare nec indecoram patriæ, nec ſibi ingloriam, nec poſteritati infructuoſam facturum ſe rem merito

credidit parens noſter, ſi quæ ipſe natus in Hollandia, & in aliqua Reipublicæ parte aliquamdiu verſatus, partim ex actis publicis, partim ex relatu eorum, qui coram pleraque viderant, de præcipuis hujusce belli ſucceſſibus potuit cognoſcere, colligeret, & in formam Annalium atque Hiſtoriarum redacta publico daret. Vt nec Vobis, POTENTISSIMI PROCERES, ingratum fore confidimus, ſi quod facturum fuiſſe ipſum, niſi obſtitiſſent fata, authorem credibile eſt, nos hoc Veſtris inchoatum auſpiciis, Veſtræ præcipua Reipublicæ decora continens opus Veſtro etiam Illuſtriſſimo nomini inſcribamus. Videbitis in eo non ignotarum Vobis gentium, ſed ipſorum parentum veſtrorum ſtupendam in utroque genere pro legum & libertatis defenſione virtutem, digniſſimam, quæ tanto impenſa bono, eodem debito conſtantiæ ſuæ pretio quam proſperrrime frueretur. Videbitis fidele ubique authoris nec aut odio, aut ſtudio corruptum judicium, adeoque propenſum in meri-

tas Naſſaviæ domus, Principisque ſpecatim Mauritii, laudes animum, ut facile ſit eorum convincere errorem, qui falſis hactenus imbuti opinionibus, ea, quæ contra eundem Principem ſentire aliquando neceſſe habuit, alii quam legitimæ imputarunt cauſæ. Videbitis conſtantem ejusdem, nec temporum ullis, nec inimicorum labefactatum injuriis, ſed talem ad extremum usque ſpiritum in patriam amorem, quali citra invidiam optari poſſe arbitramur, ne unquam aut libertas indigeat, aut exigat neceſſitas. DEVS OPTIMVS MAXIMVS, qui florentiſſimam hanc ex deſperatiſſimis illis initiis formavit Rempublicam, eandem Vos, ILLVSTRISSIMI ET POTENTISSIMI PROCERES, in omni concordia & juſtitia tanto cum ſucceſſu moderari faciat, ut non fortuiti caſus proſperitatem eam, ſed æquitati ſemper faventis divinæ benignitatis eſſe effectum omnes indigenæ ſentiant; omnes exteri agnoſcant.

AD EOSDEM PATRIÆ PATRES CORNELII & PETRI GROTII SCAZON.

AVguſte cœtus, gentis optima præſes,
Quam liberam ſuique juris aſſertrix
Iuſtitia fecit, nunc ſemel manumiſſam
Servet beatam, poſteriſque transmittat
Seris precamur: o Corona regnantum
Collegiumque quo potentius nulla
Adſpexit ætas, poſt Quiritium leges
Vni ſubactas, conſulumque vim fractam,
Recurrit ad vos, unde venerat pridem
Civiſque veſter, corporiſque pars veſtri
Dum res ſinebant, inde ad ultimum vitæ,
Qualem hic videtis, conditor ſtupendorum,
Quos rettuliſtis non ſemel, triumphorum.
Hoc in theatro, lacrymabili primum,
Mox lætiore, mille cernitis caſus,
Artes nocendi mille. Prodeunt iræ
Inſanientes, odiaque, & furens fulvi
Fames metalli, carnifexque non unus,
Laqueos & ignes, & (nefas inauditum)
Vivis parans ſepulcra. Sequitur a tergo
Armata tædis enſibusque Bellona,
Vltorque Mavors non deeſt laceſſitis.
Hinc tot repente cladibus rubent amnes,
Vaſtantur urbes ignibus, probaturque

Satis ſuperque, per pericla, per mortes,
Periculorum funerumque contemtrix
Batava conſtans & ſui tenax virtus.
Talem ſub alta fabula ferunt Oeta
Crudele virus, ſanguinemque Echidnæum,
Omnes per artus, perque corpus Alciden
Senſiſſe totum, patrio antequam cælo
Admitteretur. Per cadavera, & cædes
Itum eſt ad illud, quo ſedetis, o Patres,
Sublime culmen, conſtititque non parvo
Emerſa lacrymis luctibusque libertas.
Hæc tanta tam miranda, charta non mendax
Ferroque, & auro, & ære fortior ſervat
Perennitati. Munus hoc damus vobis
Proles ſuperſtes filiique ſcriptoris,
Hoc etiam habete pignus integri affectus
Verique amoris Patriæque Veſtrique.
Et judicate cum legetis hæc, eſſe
Res tot ſtupendas ſæculis modo tali
Feciſſe primum, proximumque ſcripſiſſe.

PRodeunt tandem in lucem omnibus jam dudum ubique efflagitati Viri Illuſtris, Hugonis Grotii, Annalium Hiſtoriarumque de rebus Belgicis libri; tam ſublimi atque inuſitato orationis ſtylique cultu elaborati, cæteriſque numeris omnibus abſoluti, ut excellentis ingentique literarum flumine inundati viri ſit, illorum incomparabilem dignitatem atque præſtantiam nōn æmulatione, quod vix fieri poteſt, ſed intellectu aſſequi. Et quanquam lubentes confiteamur, cætera quoque tot ac tanta omnigenæ eruditionis opera, quæ ab hoc inexhauſto doctrinæ fonte promanarunt, qualibet laude eſſe majora, ac ſeculorum memoria digniſſima, iiſque jam illum jure optimo eſſe conſecutum, ut doctorum conſenſu rerum divinarum atque humanarum omnium ad miraculum usque ſciens, eruditionisque princeps habeatur; hiſce tamen ſcribendis perficiendisq; libris omnes cœleſtis atque immortalis ingenii ſui theſauros præcipue impendiſſe videtur; tanta in iis rerum actionumque arcana penetrans elucet ſapientia; tam naturalis, ſemper & ubique ſibi æqualis, ſermonis pulchritudo; tanta rerum pondera conſtanter exæquans verbo-

borum majeſtas; tanta in concionibus, cum rebus, tum perſonis, ſupra quam dici poteſt, accommodatis, eloquentia; tam accurata denique diſpoſitio. Adeo ut pronunciare haud vereamur, omnium non modo laudibus, qui res Belgicas ſcribere ſunt aggreſſi, eximii hujus operis ſplendore tenebras obduci; ſed & ipſos antiquorum graviſſimos diſertiſſimosque, quibus, tanquam Hiſtoricorum dictatoribus, a tot jam ſeculis totus eruditorum orbis merito aſſurrexit, Saluſtios, Livios, Tacitos, & ſi qui hiſce annumerari merentur, brevitate, pondere, genio, flumine, pompa, in præſtantiæ vocari certamen; cum quæcunque in ſingulis optima atque cuique propria ſunt, hic beatiſſima divinæ naturæ ubertate, inimitabili quodam modo, in unum conjuncta conſpiciantur. Iſtam porro horum Annalium Hiſtoriarumque admirabilem dignitatem vehementer quoque exornat illa, pluribus rerum geſtarum ſcriptoribus adeo ſæpe falſo promiſſa, intemerata prorſus auctoris ubique in narrando fides; quam neque abruptus religionis ſuæ amor, neque tot ſcriptores transverſos agens partium ſtudium, non metus, odium aut gratia a vero unquam flectere potuit: neque efficere quominus ſociis, hoſtibus, amicis, inimicis nullo diſcrimine habitis, unicuique pro meri-

tis

tis candide ſua perſolverentur præmia. Quicunque igitur hos libros leges, ac Populi Batavi ejusque gloriæ vere es amans, illi nobiſcum gratulare, quod, ſicuti omnipotens ac ſupra ſpem ipſaque vota cœptis ſuis aſpirantis Dei auxilio, a tam exiguis initiis, invicta ſemper hoſtibus fortitudine, ad tantam magnitudinem atque majeſtatem provexit rempublicam ſuam; ita ejusdem divinæ benignitatis inæſtimabili dono incomparabilem hunc ſibi genuerit civem, qui tam ſublimi, ipſisque Atticis Romanisque Muſis digniſſimo charactere præclara incredibiliaque, pro aſſerenda avita libertate, domi, militiæ, terra, mari patrata ſua facinora æternitati conſecrarit. Nos interim neque ſumptui, neque labori parcentes operam dabimus, ut omnia egregii auctoris opera, edita ineditaque undique conquiſita, apte in ordinem digerantur, atque elegantibus typis deſcripta in manus hominum quam emendatiſſima perveniant. Vale.

S. CÆ-

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS
PRIVILEGIVM.

FERDINANDVS TERTIVS *divina favente clementia, electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtenbergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoſcimus & notum facimus tenore præſentium Univerſis, quod cum Nobis Noſter & Sacri Imperii fidelis dilectus* Petrus Grotius *humillime exponi curarit, Patrem quondam ſuum* Hugonem Grotium *diverſa opera tam in Eccleſiaſticis quam Politicis ſcripſiſſe, partem etiam eorum in publicum dediſſe, daturum etiam reliqua, niſi fata invidiſſent. Cum igitur ipſe a compluribus requiſitus, omnia ejuſdem opera, in diverſos Tomos diſtributa, videlicet:* Tomo primo, Annotationes ad vetus Teſtamentum. Tomo Secundo, Annotationes ad Novum Teſtamentum. Tomo tertio continente diverſa Opuſcula Theologica, ut ſunt, de Veritate Religionis Chriſtianæ. Pietas Ordinum Hollandiæ. Eorundem Ordinum Decretum cum Notis. De ſatisfactione Chriſti. contra Socinum. Diſquiſitio, an ea Dogmata ſint Pelagiana, &c. De fato. De Cœna celebranda, ubi Paſtores non ſunt. Notæ ad Caſſandrum. Animadverſiones in animadverſiones Riveti. Votum Pacis. Diſcuſſio Apologetici Rivetiani de pace. Notæ ad Decalogum. De Fide & Operibus. De Anti-Chriſto. Appendix adverſus Borbintam. Conjecturæ de Gog & Magog. Tomo quarto Politica; Tractatus de Iure Belli & Pacis. Apologeticus Rectorum Hollandiæ. De Imperio Summarum poteſtatum circa Sacra. Oratio ſuper hac materia. Amſtelodami habita. Tomo quinto Iuridica; Introductio ad Iurisprudentiam Batavicam. Florum Sparſio ad Ius Iuſtinianæum. De mari libero. Tractatus alii varii. Tomo ſexto Hiſtorica; Annales, & Hiſtoriæ Belli Belgici. De antiquitate Reipubl. Batavicæ. Obſidio Grollæ. Notæ ad Procopium. Disquiſitio de Origine Americana. Tomo ſeptimo Philologica; Notæ ad Martianum Capellam. Ad Arati phænomena. Ad Lucanum. Ad Senecam Tragicum. Ad Tacitum. Tomo octavo Poëti-

Poëtica ; Anthologia Græcorum Epigrammatum. Excerpta ex Stobæo. Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis. Tragœdiæ *Phœniſſa* , *Electra* , & Supplices. Tomo nono Poëmata Latina tam edita hactenus,quam nondum edita,cum Epiſtolis. *in inferioris Germania Provinciis ſub uno typo & forma excudenda curare decreverit : Id autem cum operis & laboris tum ſumptuum , qui eo requiruntur , neque ipſe nec quivis alius in ſe recepturus ſit , niſi privilegio Noſtro prohibitivo munitus , quod nemo alius dicta opera intra quindecim annos in Sacro Romano Imperio recudere,vel alibi excuſa eodem venalia importare debeat : Atque idcirco demiſſe Nos rogarit, ut ſua hoc loci indemnitati privilegio Noſtro Cæſareo conſulere dignaremur : Nos ſane humillimis id genus precibus deeſſe nolentes, omnibus & ſingulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negociationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus , ne quis ſupra memorata* Hugonis Grotii *Opera per quindecim annorum ſpacium a prima editionis die computandum, intra Sacri Romani Imperii , Regnorumque & Dominiorum Noſtrorum hæreditariorum fines ſimili aut alio quopiam charactere vel forma , ſive in toto, ſive in parte recudere, aut alii recudenda dare , vel etiam impreſſa adducere , vendere , diſtrahere aperte , vel occulte citra voluntatem & conſenſum præfati* Petri Grotii, *ejuſque hæredum præſumat. Si quis vero ſecus faciendo privilegium hoc Noſtrum Cæſareum ſpernere, negligere, violare, aut transgredi conatus fuerit, eum non ſolum hujuſmodi libris , perperam quippe recuſis & adductis ; quos quidem ſupradictus Petrus Grotius hæredeſve ipſius ubicunque deprehenſos vel propria authoritate , vel Magiſtratus loci illius auxilio ſibi vendicare poterunt ; de facto privandum , ſed & pœna inſuper triginta marcharum auri puri Fiſco Noſtro Cæſareo fraudis vindici , & injuriam paſſi ſeu paſſorum uſibus ex æquo pendenda , decernimus , irremiſſibiliter plectendum. Hac tamen lege, ne in dictis operibus aliquid bonis moribus , aut legibus Imperii contrarium aut noxium contineatur. Ac præterea declarantes , quod ſi quid in iiſdem doctrinæ unius veræ Salvificæ Catholicæ Romanæ Religionis adverſum contineatur , id nequaquam per hoc privilegium approbare, ſed in hoc pacis religioſæ placitis ſolummodo inhærere intendamus. Dummodo etiam prædictus-*

ctus Petrus Grotius ſive ejus heredes ad minimum quaterna dictorum Operum exemplaria, vel pretium eorundem, quod in electione Noſtra erit, quamprimum ſuis ſumptibus ad Imperialem Cancellariam Noſtram ejuſdem deſtinato Taxatori transmittunt. Quod ſi neglexerint, hac Noſtra gratia & privilegio neutiquam gaudere poterint, ſed eo ſtatim privati, & exuti eſſe cenſeantur. Proinde mandamus Univerſis & ſingulis Noſtri & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum Noſtrorum hæreditariorum ſubditis & fidelibus dilectis, cujuſcunque Status, gradus, conditionis, atque præeminentiæ exſtiterint, præſertim vero iis, qui in Magiſtratu conſtituti ſunt, ac vel ſuo, vel ſuperiorum ſuorum nomine & loco Iuris & Iuſtitiæ adminiſtrationem exercent, ne quenquam hoc Privilegium impune violare patiantur, ſed ſi quos doloſe vel contumaciter eidem contravenire compererint, præſcripta pœna plecti, & quibuſcunque recte fieri poteſt modis coerceri curent, quatenus & ipſi graviſſimam Noſtram & Sacri Imperii indignationem ac eandem mulctam incurrere noluerint. Harum teſtimonio literarum manu Noſtra ſubſcriptarum, & ſigilli Noſtri Cæſarei impreſſione munitarum. Datum in Civitate Noſtra Imperiali Ratisbona, die altera menſis Octobris, Anno Domini milleſimo ſexenteſimo quinquageſimo tertio. Regnorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo octavo, Bohemici vero vigeſimo ſexto.

FERDINANDVS.

V^t. FERDINANDVS COMES CVRTIVS.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium

I. WALDERODE.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII DD. ORDD. BELG. FOEDERATÆ.

C*Autum eſt authoritate Sereniſſ.* DD. Ord. Fœderatæ Belgicæ, *ne quis* Opera Hugonis Grotii, *omnia, vel aliquam eorum partem, citra voluntatem & conſenſum* P. Grotii *per annos quindecim imprimat, aut excudat; vel de alibi impreſſis in Fœderatam Belgicam inferat, atque divendat; ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis*, VI *Novembris Anno* cIↄ Iↄ c LVI. *Signatis*

HANS van WYCKEL vt.

Ad mand. Ordd.

N. RVISCH.

Ex lege quam Cæſar, & Ordines Belg. Fœder. ſupra præſcribunt, ne quis præter Ioannem Blaeu privilegiis eorum utatur, fruatur, cupiens ego jus omne in ipſum tranſcripſi, Hagæ Comitis, die 25 Sept. Anno 1657.

PETRVS GROTIVS.

SVMMA PRIVILEGII DD. ORDD. HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE.

C*Autum eſt authoritate Potentiſſ.* DD. Ordd. Hollandiæ VVeſtfriſiæque, *ne quis* Hugonis Grotii Annales & Hiſtorias de Rebus Belgicis, *per annos quindecim, quacumque forma aut in aliam linguam verſa imprimat; vel de alibi impreſſis in Hollandiam & VVeſtfriſiam inferat atq; divendat, citra conſenſum* Ioannis Blaeu, *ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, ut latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis*, 24 *Septembris Anno* cIↄ Iↄ c LVII. *Signatis*

I. CATZ. vt.

Ad mand. Ordd. H. van BEAVMONT.

HVGONIS GROTII ANNALIVM BELGICORVM,

Ab abitu Philippi Regis,

LIBER PRIMVS.

Bellum ſcribere inſtitui, noſtris temporibus nobiliſſimum: quod ſociale haud immerito dixeris, dum Hiſpani Belgæque, ſueti iiſdem imperiis populi, & iiſdem ſæpe in armis victores, inter ſe concurrunt; quanquam & civilis in ſpeciem tranſiit, inventis domi partibus, ſub Principis & legum nomine. Regendi ſeu pugnandi artes ſpectamus, nulla fœcundior exemplorum materies; nec unquam tam iniqua contentione, tamdiu acriterque certatum. Iacta multo ante hoſtilitatis ſemina mireris, & poſtquam auxit, vim & fraudes potentiorum, infirmorum deſperationem, nova fœdera, & intus iterum diſſidia, externas denique gratias infœliciter quæſitas. Quibus acceſſere reliquum in tempus oppidorum & caſtellorum expugnationes, infeſti exercitus, nonnunquam & prælia, maris curſus, longa obſidia, nullum belli genus ſine inſigni documento. Sed hæc palam viſitata ex quo firmatæ res partium, & cuncta in vim verterunt, facilius aſſequar, quæ

& ipſe propiora habeo, & alii non item præcepere. Priora belli ſecretis incerta, caſibus turbida, claros ſcriptores jam habent, etiam Latino ſermone. Sed quando ſine his ne illa quidem ſatis intelligas, haud incongruens reor tumultuum cauſas; & quæ initio abuſque interceſſere, ſupra repetere, ut brevi inſpectu, quid cuique conſilii cum eventu comparetur. Eſt ſane ea rerum geſtarum magnitudo, ut peregrina etiam ingenia in ſcribendi curam adverterit; ſed hôc nos magis adverſus patriam ingrati, poſterſim commodis invidi tenemur, ſi, quæ tanto propius datum cognoſcere, exactiori memoria fraudamus. Nam & noſtratium plerique ſcriptores vanis rumoribus & incompertis, ut quæque partium ſtudio vulgabantur, credulitatem legentium decepere: tum ſi cui vera noſcendi cupido, aut occaſio fuit, contentus & hic velut diurna componere. Mihi populi motus, & rebus præſidentium meditamenta, & unde provecta dominatio, ubi deſierit, aperire animus.

Quæ gentes Rheni inſulam & utrinque adſita, ad fretum uſque Morinorum & Amaſium flumen, colunt, hinc ad Germaniam, inde ad Belgicam veterem pertinent. Sed Germanica pleriſque origo, & lingua: unde una cura belli & libertatis; donec commercia & ſuas artes Romani invexere, ſocii aut victores. Manſit tamen armorum laus, ſub auxiliis interim & per rebellionem exercita virtute. Poſt ubi plurimæ nationes, velut ſigno dato, orbem Romanum irrupere, omnis hic tractus in jus Francorum conceſſit; donec ſciſſa potentia, pars penes Galliæ dominos, pars penes Imperatores Germanos adhæreſceret. Vtrique autem, præter civitates

ſacro-

ſacrorum reverentia dicatas Epiſcopis cum primum Chriſtianorum nomen invaleſceret, quod longius ipſi aberant, præfectos dedere, qui regerent, tuerentur, Comitum, Ducum aut ſimili vocabulo. Duces ad bellum miſſi vocabantur, quibus Comites attributi rationes procurabant, judiciis præſidebant. Sed hi atque illi, ſua virtute, Provincialium ſtudiis, Regum ſocordiâ, vix credibile eſt, brevi quantum rem auxerint: Iam primum cunctis benefaciendo, ſibi auctoritatem, & potentiam comparare: nec in bello audacia major, quam pace religio & æquitas erant. His artibus muniti, pro præfectura, perpetuam atque hæreditariam ditionem obtinuere. quod eo facilius conceſſum eſt, quia ingruentibus bellis pericula cuncta promptius adituri erant, ſi res ſuas defenderent. Ea enim tempeſtate, maria & littora pene omnia Danorum & Normannorum claſſibus obſidebantur. Non multo poſt, metu aut gratia exempti clientelæ, aut fracta vi majoris dominatus, etſi imaginem retinebant, ſummum & legitimum imperium populi benevolentia ſtabilivere. Secreti Principibus agri, vectigalia modica, ſed tamen ad dignitatem ſuſtinendam ſatis: nam avaritia, luxus, & quæ alia mala haud ita pridem invaluere, procul habebantur. Sola imperitandi libido aderat, antiquiſſimum malum. Hinc inter ſe, aut cum finitimis perpetuò bellarunt; ſuo, non externo milite. Nam pro tutandis finibus certatim omnes excubabant: ſi ultra Principem duceret gloriæ cupiditas, ne tum quidem impigre ſequebantur, ſpe laudis & præmiorum. Nobilitati à victoribus agri clienteſ lares dabantur, oppidanis immunitas, ſua jura,

leges, magiſtratus, munimenta libertatis. Nec ante accepti in imperium ſucceſſores, quam munera hæc, quibus data erant, jurejurando affirmaſſent. Penes utrumque ordinem, nobilium & oppidanæ plebis, reipublicæ cura antiquitus fuit: quibuſdam in locis acceſſit tertius, ſacerdotum. Hi legationibus, ubi neceſſe erat, coibant: hi maximis de rebus conſulebantur: nec niſi cunctis volentibus indicere tributa, ſtatum qui erat rerum mutare, ne nummi quidem pretium novare fas erat. Adeo cavebatur, etiam cum boni Principes eſſent, ne malis fieri liceret. Munera publica nobiliſſimus & optimus quiſque, civium ex numero, adminiſtrabant; peregrini aula, curia, honoribus arcebantur. His moribus, atque hac republica diu æquo jure agitatum eſt: Inde paulatim exortæ ſeditiones florentes & divites populos attriverunt; donec per multas victorias, affinitates, pactiones, plurimæ gentes in Burgundionum ditionem conceſſere. Qui orti domo regnatrice, pugnaces, callidi, conari plurimum poſſe, primorum diſcordiis armare potentiam, his minari, dare illis, polliceri. Ita brevi cuncta eo vergere ubi pœna & merces erant, promptumque promiſcuæ licentiæ vim deſtruere, egregio juris ordine, Francicum ad inſtar. Nam & ſuus cuique nationi ſenatus, & pluribus commune judicium Machliniæ imponitur, quo facilius unius civitatis ſpeciem acciperent. Inſtitutum & collegium aureæ pellis nomine, quo adſcitos undique qui genere illuſtres & meritis ſpectabantur, decus ſibi ac præſidium Principes circumdedere. Ius populi inter has artes Ordines tuebantur, quos cunctis ex nationibus commune in concilium,
acciri,

acciri, depletum bellis ærarium, aut quæ alia neceſſitas, ſæpe flagitabant. Eo miſſi fortia ſæpe pro republica, &, quod addebat audaciam, ut mandata loquebantur. neque vero arces, aut pace miles, niſi pauca præſidia finibus extremis & Gallorum mobilitate ſuſpectis: ſimul adverſus ſubita, trium millium equitatus; flos ipſe nobilitatis, quos popularium clariſſimi regebant. At nulla claſſis, cum privatarum navium copia, etiam improviſos ad uſus, ſufficeret. Transfuſo hoc fortunæ cumulo in Auſtriacam familiam, quanquam acceſſione Hiſpaniæ vis increvit, initia imperantium ingenia, potentiam temperando auxere, qua arte libertas, magis etiam quam vi, expugnatur. Nam in cogentes reſiſtendo creſcit ferocia; comitati & manſuetudini ultro ſubitur, donec corruptis licentia moribus, concedi ſolita imperantur, ex obſequio ſervitium fit. Interea abſtentæ ab armis plebi opificia & negotiandi commoda oſtentantur, augendorum vectigalium, & ut innoxii atque florentes privati cura publicum exuerent. Maximum incrementum Hiſpanica conjunctio attulit. Sed jam tum prudentiores, cum opes imperantium nimium prævaleſcerent, Hiſpanorum è moribus, quos bellorum commilitio inſpexerant, ac ſua diverſitate mutationem reipublicæ formidine quadam augurabantur. Nam dum finitimæ gentes pari origine, ſtudiis iiſdem accreverunt, facile tum fraterno jure inter ſe agebant; Hiſpanis Belgiſque diverſa pleraque: & quibus conveniunt acrius colliduntur. Bellica virtute cunctis à ſæculis utrique inſignes, niſi quod hi deſueverant, illi per Italicas & tranſmarinas expeditiones longa diſciplina &

præmiis excitabantur. Sed Belgæ attenti ſane, & quæſtus ſtudio laborum tolerantes, pacem ideo & commercia expetunt; non tamen ut injurias ferant. Alieni nulla gens abſtinentior; ſua fortiter defendunt. Inde una orbis regione creberrimæ urbes, munitæque ad mare primum & amnes, paſſim poſtea, convenarum & ſobolis multitudine. Ita poſt depulſam ſeptentrionis rabiem, octo per ſæcula manſere, externis armis invicti & indirepti. At Hiſpaniæ, poſtquam ſub diverſis victoribus multum de eorum moribus traxerat, tandem ad Gothos poſſeſſio rediit; quos, ex quo originis ſediſque miſcuerant ingenia, nobis priſci novique auctores deſcribunt, animi adverſus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores, uſque ad aliorum contemtum ſuperbos, ſacrorum quidem venerabundos & beneficiis haud infidos, ſed ultione adeo flagrantes & victoria efferos, ut in hoſtem nihil turpe ſit, nihil illicitum. Adverſa hæc Belgis, genti innocenter callidæ; cæterum Germaniam inter & Galliam, ut poſitu loci, ita moribus temperatæ, non extra amborum vitia, non ſine virtutibus. Haud facile fallas: haud temere inſultes. Nec divinorum cultu Hiſpanis olim ceſſiſſe indicio eſt, quod unanimes, ex quo Chriſtum ſemel induerant, non Normannorum armis adacti ut profeſſionem mutarent, non ullo infecti damnato antehac errore, tantum pietati impenderunt, ut neceſſe fuerit ſacrorum miniſtris poſſidendi modum præſcribere. In univerſum utriſque inſitum colere Principes, & admirari: ſed Belgæ leges ſupra putant; quo obtentu ſæpe turbatum. Caſtellani regnari amant, aliquanto quam nonnul-

læ gentes addictius; & tamen, quantamcumque uſurpant ipſi libertatem, in aliis non ferunt. Maximum hinc periculum, quòd, veluti in duo Imperia diviſa Principum ſollicitudine, nec Belgæ gratia ſuperiòrem ferre quenquam poterant, nec Hiſpani parem. Cunctis ſane populis qui dominandi libidine aguntur, ubi prima ſucceſſerint, proximum, ſocias nationes ſuas ſub leges trahere, præfectos & judices dare, imponere tributa, ut communium virium penes ipſos uſus & arbitrium ſit. Ita tum Hiſpani, ſoliti Italiam regere, Americam perpopulari, in Belgas, qui Principum ſucceſſione velut æquo fœdere coierant, jus idem, aut cauſam belli quærebant. Neque exciderant animo Adriani Florentii, qui mox Pontifex Romanus, ſancti quidem & probi, ſed Batavi tamen, invidioſa per Hiſpaniam auctoritas; Croïaci faſtus, & Cevrii rapaces manus; quos penes cuncta ſacerdotiorum, honorumque venalia: queis vix per arma vitatis, repoſituri vicem haud inique ſibi videbantur. Aſſentando igitur validiores irridere vanam imperii imaginem, ubi Magiſtratus populi eſſet beneficium, ubi vix tenuem ad res magnas pecuniam Principes eblandirentur: Fruſtra ſanè trans mare Oceanum & trans mare Tyrrhenum terminos ferri, ſi dominis apud ſuos ſerviendum ſit. Nec tamen illos flexere, quos in Belgica eductos patriæ caritas & nota gentis modeſtia devinxerant. Quanquam Carolus Imperator de vertendo ſtatu, componendiſque in regnum civitatibus ſeriò conſultavit: præſertim ex quo Flandriam Atrebateſque, ab omni Francorum jure liberatos, victoriæ Ticinenſis habuerat pretium. Sed diverſis moribus,

inſtitutis, legibus deterritus eſt, nec tollere audebat. Enimvero provincias Hiſpanorum facere adeo noluit, ut contra ſæpe teſtatus ſit, ſi illorum ſuperbia cum harum gentium patientia committeretur, periculum ingens imminere: increpito & filio, qui inter Hiſpanos nutrita indole, oportunitates harum regionum, ingenia populorum non perinde noſſet, aut etiam contemneret. Ipſe æquus virtutum judex pariterque honorum, eundem omnibus populis Principem agebat, haud diuturna paſſus quæ novo regno uſurpata Hiſpani querebantur; Belgas vero præſens, ſi res ferret, aut per proximas neceſſitudines curans. Ei qui Principis vices tuebatur, triplex conſiliantium claſſis aderat: Vni conſeſſui permiſſum belli, paciſque regimen; Alteri legum cura, æquitatis temperatio, & in publicis nationum controverſiis judicandi poteſtas; Tertio ærarii & principis opes, ac neceſſitates. Primum illum cœtum ex nobiliſſimis Belgarum componi ſolitum, rerum quoque tractandarum magnitudine eminentem, ſenatum proprio nomine dicemus. At Philippus inter regna & adulantes acta juventute, ad hæc induta gravitate auſtera, parſimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hiſpanorum ad mores, ne ſermone quidem alio adibatur. Pertracto igitur patre, ut privato otio ſenectam conderet, illum rebus imponere feſtinant: cui avita dominandi cupido, nondum experimentis repreſſa, haud facile finem aut modum patiebatur. Neque vero dubium eſt; quin pulcherrimum imperii inſtrumentum Hiſpanorum fidem ac virtutem crediderit. Quanta regiis ingeniis cupido incedat ſubruendi leges, quæ vim
po-

potentiæ infringunt, inſignes principum aut populorum ruinæ vetera ac nova documenta extant. Idem Philippi ſtudium quidam poſtea & Hiſpanorum populi ſenſere. Sed Belgæ (ita deſcriptas ante gentes ex majore ſui parte nominabo) fracti quidem jam ut parerent; ſed violenti imperii ne tum quidem patientes, eo majore cum uſu frenum accepturi erant, quod egregiæ hinc occaſiones in proxima regna terra marique ſperabantur. Nec irarum ſemina aberant. Nam cum Gallicum bellum, domeſtico certamine, quam populi ex uſu, Philippus ſuſcepiſſet: conceſſa poſt cunctationes & ambages à communi Ordinum indictio, quaſi negare licuiſſet, præſcripta inſuper lege ut ipſi quæſtores tributo darent, apud inſuetum vel modicæ libertati in crimen trahebatur. Ex eo conventus Ordinum, velut coitionem interpretatus, diſtricte inhibuit. Nec dubitabant Hiſpani offenſam accendere, obtritis legibus viam ad honores, pars & in rapinas affectantes. Prudentes ergo quanti eſſet uſus Principes poſſidere, quorum præſentia ante ſubnixi Belgæ non ſe modo, ſed & Hiſpaniam ſæpe rexerant, firmata pace Gallicana, iter Philippo in Hiſpaniam, ceu potiora imperii, perſuadent, tum quia turbas in eo regno & Turcam mari valeſcentem metuebat, tum ut Americæ theſauris propius incubaret. Etiam eo tempore nobilitas magnifica, dignitate eximia, ſed attritis opibus erat, ſuo luxu, an Principum dolo, qui ſpecie honorum præſtantiſſimum quemque ſumptibus exhauſerat. Induſtria, comitate, ſolertia anteibat alios Wilhelmus, ſucceſſione Cabelloniæ domus Princeps Arauſionenſium in Provincia Gallica; ſed

ſed origo illi à Naſſavia, Germanica gente, quæ olim Auſtriacis æmula imperii certamine: deinde in victricis familiæ clientelam conceſſit. Prima hic ab infantia ſegregatus à patre, qui Germanicam religionem profitebatur, alumnus aulæ, intima apud Carolum admiſſione, belli ductu & maximis legationibus addidicerat regimen: Aderat antiqua gentis claritudo, poſſeſſiones per Belgicam ampliſſimæ, animus ingens & celans ſui, par animi magnitudini conſilium, & quantævis fortunæ capax; crudelitas & avaritia nullo ab ingenio longius abfuere: Validus rerum etiam remotiſſimarum indagine, fidaque rerum omnium memoria, apud ſubjectos multis illecebris potens; præfecturam habebat Hollandos cum Zelandis & Trajecto. Ea autem poteſtas & juris & armorum intra datos fines curam complectitur. At Lamoralius Egmondæ Comes, Flandriam & Atrebates regens, apertior ingenii, & militariter ferox, multum rebus ſuis, multum famæ credebat, egregiis ad Quintini fanum & Gravelingam de Gallo victoriis, laudem & gratiam meritus, niſi nimium imputaſſet. Hi duo cæteros gloria & munere anteibant. Nam Brabantia proprio rectori non paret, communis imperii ſedes: cæteræ præfecturæ infra ſunt. Maris imperium, quod per ſe ſplendidum eſt, Mommorantius illuſtrabat Hornæ Comes, inclita Gallorum ſtirpe. Hos viros tantos atque tales amoliri Hiſpanis neceſſe erat, antequam Belgicæ potirentur: idque eo facilius factu videbatur, quia dum dignitati ſtudent, & cum Hiſpanorum faſtu concertant, magnam rei familiaris jacturam fecerant: itidemque primo-

res

res reliqui, neutiquam pari opulentia; minorum autem gentium plerique luxu aut inopi militia etiam fidem conſumpſerant. Quibus illi anguſtiis non ex ſpe inimicorum continuo de potentia dejecti ſunt, ſed induſtriam & vigilantiam intendere, ut quovis modo dignitatem tuerentur: multi publica mala ſuis remedium, aut obtegumentum quærebant, parata diſſidiis turba, &, ut cuique plurimum ſpei aut deſperationis erat, in partes tranſgreſſura. Sternebant Hiſpanorum audaciæ gradum Belgarum inter ſe procerum certamina, & diſcors ſtudiis nobilitas, dum pars Arauſionenſem & quos jam diximus, alii domus diverſas ſectantur. At plebi odium belli, malorum tolerantia, amor quietis, honorum fuga, ſtudium omne circa mercaturam, & convivia erat, ut quærerent pecuniam, prodigerentque. Sed hominem cædi & cruciari ob qualemcunque Dei cultum, etiam quibus ea crudelitas formidini non erat, miſerabantur. Diu tamen inter gemitus & lacrymas dolor ſtetit, antequam rectorum artibus eliceretur. De ejus rei, quoniam armis cauſam apud aliquos, apud alios ſpeciem dedit, origine altius diſſeram. Chriſtianam religionem, ſola quondam ſimplicitate venerandam, mox aggregati diverſæ Philoſophiæ profeſſores, ſuæ quiſque doctrinæ placitis; Iudæi, Græci, alii, patriis cæremoniis inſtruxere: quo majeſtatem ſacrorum, haud fruſtra repertam, meliores ad uſus verterent. Sed hæc libera diu, & privato ſingulorum aut Eccleſiarum arbitrio ſumpta, paulatim aucto uſu, docentium facundia, conciliorum ſuffragiis in legem ac neceſſitatem mutata; ſubnaſcente temporum

barbarie, perque cæcas diſputandi ambages facile defendebantur. Atque interim Romani Epiſcopi maximæ ſemper auctoritatis, amotis Aſiæ Ægyptique urbibus & æmulatrice Byzantio, regnum quoddam ſacrorum, ſibique ſummam imperii, Cardinales aſſeſſores, inde longam poteſtatum ſeriem ſtabiliverunt; detrectante nemine, quia pleræque Europæ gentes mores Chriſtianos miſſis Roma formatoribus acceperant. Hinc Latini paſſim ritus & in ſacris ſermo. At illi poſtquam divina ſui juris fecerant, nova edere decreta, vetera interpretari, ſacros libros vulgi manibus excutere, perniciofum dictantes ſi rei maximæ judicium indocta curioſitas acciperet. Ita promptum cuncta ſuos ad honores & quæſtum componere: ſacerdotumque licentia eo vitiorum deventum eſt, ut remediis opus & ipſi faterentur. Sed ſubita litterarum luce, quæ novo vulgandi reperto ſæculorum caliginem diſpulerat, exſtiterunt, qui ceteris cum artibus purgare religionem polliciti, res cunctas ſacrarum ad litterarum teſtimonia revocarent. Gratum id populis, qui ſumtuum & injuriarum pertæſi, ſimul gaudebant, quod non anxia formidine cæcove obſequio, ſed fiducia majore, ac paucioribus præceptis ſperare cælum jubebantur. Ne principibus quidem nolentibus erat infringi ſacerdotum potentiam, quæ jam & regale faſtigium ſibi ſubjecerat. Sed ubi conſpectum eſt, non hærere manum vulneribus, ingenia turbida intervenere, quæ nihil quietum paterentur; publice impetranda privatim ſumi; jamque inter ipſos diſcordiam, nec eſſe qui judicio componeret; quamque non facilis convelli illa tot ſæcu-

ſæculorum compages; diſplicuit incompoſita rerum facies, ut ad coërcendos plebis animos non idem valitura. Iamque reſuſcitata Huſſi per Germaniam, Wiclefi per Britanniam, Valdenſium per Galliam placita, inde in Belgicam tranſmota, conventu incolarum, contactu externi militis, commerciis denique vulgabantur. Cæterum plurimas impias atque nefarias ſectas inducta ſemel mutandi licentia invexit. Nec aliam fuiſſe terram id genus monſtrorum per hæc tempora Belgica feraciorem, facile crediderit, ſiquis probroſas in Chriſtum Davidis Delphici, & ſeditioſas Ioannis Bucoldi Lugdunenſis ſententias penetraverit. Quorum Batavus uterque: cæleſtis afflatus ſimulatione, vitreorum ille pictor, vitam haud inopem ſectamque ſibi ſuperſtitem paravit; veſtium concinnator alter, regnum apud Monaſterienſes, & bellum, quanquam infœlici exitu, molitus eſt. Sapientiſſimos ego Principum comperio in diverſos religionum, pro magnitudine erroris, pro numero peccantium, remedia conſtituiſſe. Vbi vires æquaverant, geminæ interdum ſectæ in publicum accipiebantur, acri legum cuſtodia, nequid eo obtentu turbarent. Alias, quos auditos Imperator & concilium damnaverant, ejecti templis, aut, ſiqua ſuſpicio gravior, etiam privatis cœtibus arcebantur. Nec illos plane damnaveris, qui prava & moribus noxia docentes exilio, aut honorum facultatumque ademtione mulctaverunt, donec paulatim melioribus aſſueſcerent. Sed penes magiſtratus id judicium, qui tali cognitione non ſuas injurias exſequebantur. Sacerdotibus permiſſum, imprudentia devios corrigere, & ſacrorum partici-

ticipatione arcere. Tum vero legitimus cognoſcendi ordo; facta arguebantur, cogitata impune erant. Sed in ſanguinem ſævire eorum, quos Dei communis & imperantum reverentia teneret, Epiſcopis inhumanum, nec Principibus tutum videbatur. At Romani Pontifices, ſenſim eo egreſſi, ut jus ſolertia partum terrore munirent, quæ Principes, formidini ſuæ nimium faventes, in perduellionis reos dura atque acerba conſtituerant, eadem voluere in eos, qui decretis ſuis obluctarentur, ut Deo rebelles, uſurpari. Nec tantum Epiſcopis injunctum ſuam ditionem luſtrare; ſed &, quæ res initium cœpit ferme ante hos annos quadringentos, mos ipſis, quo viſum, inſuper permittere quæſitores ampliſſima poteſtate: Hi adſeſſores ſibi pro arbitrio adſciſcere, quoſvis, quacunque in poteſtate conſtitutos, Sacramento interrogare. Ea arte non domuum modo, ſed & animorum arcana penetrantur; cum ut quiſque perjurii metuens, ita ſe maxime prodat. Quanquam & alias latere vix poſſunt, quibus ante Divum ſimulacra, panemque ſacratum in templo, aut ubi publice circumfertur, procumbere religio eſt. Suſpicio ad carcerem, indicium leve ad torquendum ſatis. Nec ſaltem teſtes audire reo, aut refellere, conceſſum, quaſi teſtibus ipſis ac veritati inde periculum foret. Iudicibus profanis permiſſum, duntaxat ſacerdotali ſententia damnatos punire: quorum multi ſuppliciorum ſævitia, velut pietate, certabant. Alii, qui providerent iſtum judicandi ordinem non odiis tantum, ſed & avaritiæ, patere, quippe cum bona fiſco cederent, nec ſine quæſtu delaturæ exercerentur, eripi ſibi notionem non ferebant. Sed,

omnium

omnium acerrime per Hiſpaniam quæſtiones habitæ: electis ei miniſterio monachis è Dominici familia, veteri inſtituto adverſus Hebræos & Mauros; qui, coacti à regibus Chriſtianos ritus ſubire, ad ejuratos errores furtim relabebantur. Quod primo haud ingratum barbaricarum gentium odio, inde promiſcue cunctis incubuit, mira indagandi ſagacitate: cuſtoditi quippe ſermones, etiam ſilentium, fallaces amicitiæ; & à latere accuſator: ut jam facile appareret neminem eſſe tam innocentem, qui illis invitis poſſet ſalutem & dignitatem tueri. Quod non ad invidiam auctum, ſed ex vero tradi, haud diffitebuntur, qui audierint in Hiſpania, & per omnem ferè Italiam, graviſſimos motus, ejus Inquiſitionis cauſa, ab hominibus Romanæ Eccleſiæ addictis, quin ipſa in urbe Roma, excitatos. In Belgica de religione primus omnium Carolus edixit, poſtquam auditum in Wormatienſi Germaniæ conventu Lutherum damnaverat; à mulctis ad ſanguinem ventum eſt; ob judicum lenitatem repetitæ ſepties, & intentæ leges. Cautum inter cætera, ne qui libri, niſi Lovanienſibus magiſtris laudati, in vulgus exirent: eorundem ad præſcriptionem juventus inſtitueretur. Qui de litteris divinis diſſertaſſent, privatis cœtibus ſacrorum cauſa interfuiſſent, in viros gladius, in fœminas ſub terram defoſſio ſtatuitur, publicatis bonis; ita tamen, ſi prius culpam agnoſcerent: nam in pervicaces flammis vindicabatur. Etiam ſiqui falſæ opinionis deprehenſi, cætera inſontes, reſipiſcerent, ab omni dignitate arcebantur. Qui hoſpitio juviſſent, & qui non indicaſſent, nocentum pœnis ſuppoſiti; contra, ex-

citandis

citandis delatoribus impunitas, & præmia. Multa in ſuſpectos & profugos acria, ſæviora in relapſos: territique pœnis judices, ne ſpecie miſerationis leges inflecterent, etiam Inquiſitoribus, quos Cæſar mandatis inſtruxerat, auxilio eſſe jubebantur. Sola Antverpienſium civitas, quam egregie cum obſequio temperata libertas ad ſummas opes evexerat, auſa conqueri Germanos ac Britannos, bonam commercii ſui partem, iſta edicti ſeveritate fugari, obtinuit ut advenæ paulo laxius haberentur, & ne ſua in urbe valeret pars illa edicti, qua alienationes & teſtamenta delinquentium etiam ante judicium reſcindebantur, ingens mercaturæ turbamentum. Ea jura dictata ab ingenio alias non immiti, quo minus miremur, vis religionis facit, diſſentientis impatiens: quæ, cum molliendis federandiſque animis valere deberet, facta eſt humanæ imbecillitatis vitio, acerbiſſima odiorum materia. Ad hoc pleriſque tum Principibus infixum, unum reipublicæ corpus una religione velut ſpiritu contineri, ſacriſque, ut humanis legibus, ita optime conſtare rationem, ſi multitudini non reddatur. Quo facilius Cæſari, poſt Germanica exempla, perſuaſum, proculcata ſacerdotum reverentia ne ipſi quidem manſurum obſequium, brevique pœna opprimi poſſe virus, quod alimentum haberet licentiam. Sed contra eventus fuit, effecto ut perirent multi, plures ſuccreſcerent. Ea nimirum, quæ corpore exercemus, mortis & cruciatuum metu, vi atque imperio obnoxia ſunt: verum animus, ut eſt liber & immortalis, ſi quid per ſe arripuit, non ferro, non igne eviceris: quin ipſa invitant pericula, beatumque & glorioſum habetur,

habetur, extra ſceleris conſcientiam crudelia atque inviſa perpeti, cui rei documento ſunt & veteres Chriſtianorum res, & hæc tempora. Nam poſt carnificata hominum non minus centum millia, ex quo tentatum an poſſet incendium hoc ſanguine reſtingui, tanta multitudo per Belgicam inſurrexerat, ut publica interdum ſupplicia, quoties inſignior reus, aut atrociores cruciatus, ſeditione impedirentur. Atque hæc moverant Hungariæ reginam, quæ fratris Caroli juſſu Belgicæ præſidebat, ipſum in Germania adhuc hærentem coram accedere, & edocere, in quantam ſtragem proceſſiſſent illa quæ remedia dicebantur. Queis Philippus nihil territus, patri cœpta inſtantius urgebat, aſperatis edictis, aliaque remedia moliendo quæ vetuſteſcens malum opprimerent. Cauſa, ſupra communes alias, hæc propriè conjectari poteſt, quod ipſe Pontificis Romani auctoritate ad res multas uti ſtatuerat: Nam cum is regna dono dare, jus, fas, æquum ex uſu temperare, conſenſu tot gentium obtineret; dum ipſum obſequio, proximum quemque largitionibus ſuum faceret, fiducia atque obtentus in hoc abunde videbatur: Tum verò ſuis ipſe paterniſque experimentis didicerat, quam grave eſſet illam potentiam habere adverſam, à qua veniam etiam bello victores precantur. Is erat rerum ſtatus, hi populi mores, cum Philippi Regis diſceſſu de ſumma præfectura certatum eſt. Non erant infra hanc ſpem Arauſionenſis & Egmondus; ſed omiſſus uterque hoc obtentu, ne, prælato altero, perpetuis ſimultatibus diſtraherent rempublicam. Tum inter fœminas ambigebatur, Chriſtiernam, cui maritus fuerat Franciſcus

ciſcus Lotharingiæ Dux, avunculus Carolus Cæſar; & Margaritam, quæ ipſi Carolo extra conjugium nata, Alexandro primum Medicæo, inde Octavio Farneſio Parmenſium Duci nupſerat. In Chriſtiernam promota Arauſionenſis & Belgarum ſtudia; ſed contra tendebant Ferdinandus Alvares Toletanus Albæ Dux, & Antonius Perenottus Granvella Atrebatum Antiſtes, quos patri individuos quondam rerumque maximarum miniſtros eodem honore Philippus amplectebatur. Albanus Hiſpanorum genere inter primos, multis in locis ſummus armorum arbiter, inſignes Cæſari victorias, ſibi inclitum nomen paraverat. Perenotti Pater Nicolaus Burgundus, quantò ortu humili, tantò obſequiis promptior, pervigili induſtria, artes aulæ, conſiliorum arcana, ſigillum Cæſaris adeptus, functuſque per annos viginti, eadem filio reliquerat. Sed ut Albani ferum ac ſuperbum, ita ſubdolum Perenotti ingenium, dum Principis magnitudini ſtuderet nihil ultra penſi habentis, totidem gentes, quot utrumque novere, incuſant; præcipue Germani, qui Landgravii vincula non aliis imputantes, amborum potentiam inter præcipuas belli cauſas prætulere. Iterum, ubi in ſententiam de Margareta Belgicæ præficienda itum eſt, quamvis haud aberant ſpecioſæ conſilio cauſæ, ſanguinis qualiſcunque vinculum, & fidei obſes maritus, in urbe Hiſpanis arcem tenentibus obnoxia: offenſos procerum animos abitus regis, non minus ipſis ſuſpectus, quam plebi triſtis, accendit. Iſque præcipuus dies Philippo ſollicitatæ libertatis, aut Belgis contumaciæ in Principem fuit. Nam cum diſceſſurus Hiſpanorum ſupra ter

mille

mille præſidium vellet relinquere, tanquam tuendo adverſus Gallos limiti, revera ut auctam bellis externo contactu religionum licentiam ſuo arbitrio compeſceret, Arauſionenſis & Egmondus, quos leniendæ invidiæ cohortibus rectores deſtinabat, detrectavere munus ut inimicum legibus: & in ipſo abitu Principem rogavit Ordinum conventus, quos tantum ad valedicendum convocaverat, amoliri vellet inviſum militem; addito monitu, ne ad Belgas regendos, aliis quam Belgarum conſiliis uteretur. Conditum inde odium hoc implacabilius, quod ingruentem dominationem, & imperii artes intellexiſſe videbantur. Sed palam aſſenſus; nam & Gomeſſam Figueroam Hiſpanum Feriæ Comitem, pridem in id deſtinatum, Senatui Belgico miſcere abſtinuit, alebat iram diſſimulando, & jam tunc vindictam animo verſabat. Et ille quidem, dum alienos per fines ire dedignatur, mari vectus, amiſſa claſſe, vix ſæva inter pericula incolumis portum Gallæcum attigit. Miles aliquanto poſt manſit immodeſtus & gravis, donec ad Gerbim (Menynx eſt veterum) in Turcas male pugnato, ut Belgæ interpretabantur, non ſuam in gratiam, ſed in remedium cladis abductus eſt. Interim Belgicæ moderamen, vocabulo penes Margaritam, vi penes Granvellam fuit; in quo induſtria, vigilantia, ambitio, luxus, avaritia, bona malaque omnia excellebant. Nec ipſi tamen plus in ſua prudentia ſubſidii, quam in aliorum omnium ignavia fuit; qui luxu marcentes tempora tranſmiſerant præſentis potentiæ, cui olim adultæ non ſine periculo occurreretur. Is igitur callidus illigare Principem con-

conſcientia ſecretorum, & clientes erigens, legationum intima, litterarum notas, & quæ per exploratores noſcebantur, in ſe traxerat. Hornano veteres cum illo inimicitiæ; primum per Lalanium, quem ſororis Hornani maritum malè obitæ legationis crimine ille aſperſerat; deinde, quod Geldriæ præfecturam valde ambitam Hornanus illo intercedente non obtinuerat. Arauſionenſi adhuc non alienum ſe tulerat, ſubſidium in eo dignitati ſuæ ſperans, ſed, qui mos ambitionis, hactenus, ne nimium inſurgeret; Quam ob cauſam, cum creandi Antverpiæ eſſent magiſtratus, illius abſentiam captarat. At Arauſionenſis, qui nihil minus ferre poſſet, quam inanem honoris ſpeciem, unumque hominem peregrinum & ignobilem non ſine ſua atque aliorum contumelia rerum omnium potiri; Egmondum, qui forte tum injuriam ſe à Granvella accepiſſe judicabat oſtentata ſibi nec præſtita Heſdini præfectura, & Trullenſi Abbatia, quam Egmondus agnato petebat, per illum intercepta, verbis exſtimulans; plures inde aurei velleris ſodales, collegas ſuos (nam hi eo tempore ſæpius coibant à Margarita exciti, ut ſuper muniendis finibus ſententiam promerent) traduxit in partes, velut ad ipſos non minus id dedecus pertineret, quorum conſiliis Principes res olim feliciter expediſſent. Poſt quæ, tres illi proceres vitare Antonii congreſſus, ubi in Senatu pariter adſederant, manifeſti diſcordiæ. Nec impiger Antonius, intendere vires adverſum potentes & in vulgum gratioſos: adjungere ſibi beneficiis homines induſtrios: inter quos erant Carolus Barlamontius & Viglius Zuichemus, pars &

ipſi

ipſi Senatus: adhoc, ille rei quæſtoriæ ſummus curator; hic Friſo haud magna domo, ſed clarus rerum multarum peritia, conſeſſus juridici princeps erat. Qui cum ſecreto inter ſe commearent, & arcana componerent, exulceratum ſuſpicionibus odium ad publica factionis inſignia erupit. Iam ante abitum Philippus, quo ſacra rectius ordinaret, à Paulo Quarto Romano Pontifice obtinuerat, ut ſuæ per Belgicam regiones externorum antiſtitum curæ eximerentur. Nam Agrippinenſium & Remorum Archiepiſcopi, quæ olim Principes, iſta Germaniæ inferioris, hæc Galliæ Belgicæ civitates fuerant, ex veteri diviſione nihil ferme præter nomen uſurpabant. Igitur horum reciſa juriſdictione, ſimul Leodicenſi, Tauriennenſi, Oſnaburgenſi, Monaſterienſi, Paterbornenſi Epiſcopis parte ſuæ inſpectionis exutis, intra Burgundicas ditiones ſuperioris gradus tres, Machliniæ, Trajecti Batavorum, & Cameraci, antiſtites renuntiantur. hos infra alii complures, quorum in finibus Brabantiæ ſedes Antverpia, & Silvaducis; Geldriæ Rurimunda; Flandriæ Gandavum, Ipra, Brugæ; Hollandiæ Harlemum; Middelburgum Zelandiæ; Transiſulanorum Daventria; Atrebatum quoque urbs cum Fano Audomari; inde Namurcum, Gruninga, Tornacum, urbes regioni ſuæ cognomines. Vetus quidem hoc, nec raro Pontificibus uſurpatum ob populorum incrementa & quo ſacra hoc facilius curarentur, novas ponere antiſtitum ſedes, demto onere quo alii gravabantur: captamque olim Principibus Auſtriacis curam Carolus alia agitans intermiſerat. Sed cauſæ tum repetendi conſilii pænè omnibus

nibus inviſæ: Vnam, quo plures eſſent ac propiores qui in mores ſacerdotum & deviam plebem inquirerent, ipſi auctores palam prætulerant, queſti gliſcere mala neglectu aut diſſimulatione curantium; altera Granvellæ artibus imputabatur, qui & pontificium Machlinienſe, & Cardinalem dignitatem Roma acceperat: pleriſque futurum augurantibus, ut, quando in Ordinum Belgicorum conſeſſu Sacerdotes antiquitus jus ſuffragii prærogativum habent, ipſe ejus numeri princeps, quique alii ejus opera allecti (nam regi jus Epiſcopos nominandi, ſibi retento probandi jure, Pontifices conceſſerant) tacito cum Hiſpanis fœdere opprimerent libertatem. Cum reditus Epiſcopis ex monaſticis poſſeſſionibus addicerentur, primi ſe huic inſtituto objecere Abbates, cujus ordinis eo tempore liberrimæ voces erant, non admiſſuri opum & potentiæ ſubſeſſores. Socii his Brabanti per libellos, commendare Principi leges, queis cautum, ne invita plebe & nobilitate Sacerdotia augerentur. Acceſſere multa jus profitentium reſponſa, irreligioſum convelli pias liberalitates, & ſuprema morientium judicia & donata verti in quod non ipſi dederant. Et veterum antiſtitum nonnulli, præſertim Leodienſis, circumventum Romanum Pontificem clamitantes, jus ſuum pertinaciter perſequebantur. Aliæ igitur urbes novos antiſtites non accepere, &, qui admiſſi erant, inviſi omnibus, nec ſine ludibriis agebant. Conſentiente Belgarum in Granvellam odio, commodiſſimum ſuis publiciſque rebus proceres judicabant, Ordinum Belgicæ conventus haberi. Igitur quoties de ærarii paupertate (nam & pediti & equiti

equiti mercedes multæ debebantur, & retentari apud exteros ob publica debita mercatores cœperant, & exitura jam erant promiſſa in novem annos tributa,) aut de ſeditionum metu querelæ inciderant, laudare morem vetuſtum, de quo nunquam male ſentirent boni principes. Quid autem nunc mirum complorata omnia, quando unicum cunctis malis remedium deterrima aſſentatio eriperet? Regerebat adverſa factio, parum ipſos diſſimulare quo tenderent odiis in hominem pluſquam vellent Regis ſtudioſum: egregios ſcilicet Philippi miniſtros Principis poteſtati æmulam quærere alteram. at quos eos fore, quibus novato rerum ſtatu cuncta obedirent? Abbates nimirum privati commodi cauſa offenſos; nobilitatem ipſis obnoxiam; cæteros profanorum rituum contactu ancipites, Ordinum ſpecie. Ita modeſtiam hinc & obſequium, providentiam inde periculorum & avita jura, virtutum vocabula, ſimulantes, pro ſua quiſque magnitudine certabant. Etiam litteras tres iidem, quos diximus, ad Regem componere auſi, pernegabant exitium publicum averti poſſe, ni Perenottus odioſa potentia dimoveretur, petita & ſibi ſenatorii muneris vacatione; cæterum pro ipſius imperio, ſororis dignitate, Romanæ religionis tutela, large pollicentes. Acceptoque Philippi reſponſo, benigno in ipſos, ſed inſolitum ſibi, miniſtros niſi dijudicata cauſa depellere, quare ſi reditus ſuus exſpectari non poſſet, cujus ſpem faciebat, velle ſe alicujus ipſorum adventu propius de re omni cognoſcere. inſtant iterum: Nec enim ſe in crimen cujuſquam inſcribere, ſed quod officii ſui crederent, ejus Principem ſimpliciter mo-

monuiſſe; At quam non falſo, imminens inde periculum ſe tacentibus loqui. quanquam & ita ſe natos meritoſque, ut non minus fidei litteris ſuis, quam verbis ſperarent, nunc quidem maxime, cum rectorum abſentiam præfecturæ cujuſque non ferant. Permovere hæc regem, ut tempori cederet, ſecretaque Granvellæ, quem & præfecta ipſa gravari cœperat, partim ut inſpectorem, partim ut odii publici contage ſibi noxium, mandata abſcedendi in Burgundiam daret: ſed ipſe vitam ſuam petitam inimicorum inſidiis, eo digredi vitandi periculi cauſabatur. Diuque Belgas in univerſum metu reditus ſui ſollicitos, paucos ejus ſpe ſibi addictos, tenuit; donec longius Romam, ſponte an juſſus, abiit. Tum illi qui emanſerant hactenus, Margaritæ precibus in Senatum revocati, quo ſe omnibus probarent, ſummam incipiunt diligentiam rebus advertere: aliorum non magnus uſus. Regis quoque, offenſas diſſimulantis, laudes & gratiæ in ipſos eo quæſitiores, quo magis volebat mali ſenſum avertere: planeque pro victoribus agentes, rationes publicas & ad leges pertinentia in ſe traxerant, Senatus ajentes ſummum eſſe arbitrium, eique conſeſſus alios miniſterium & obſequium debere. Sed, quæ paucorum dominatum comitantur vitia, & tum brevi adoleverunt: fiſci neglectus; validas inter diſcordias remiſſa juris auctoritas, flagitia inulta, honores pro beneficiis dati; ſive omnium gratias captantibus multa ambitioſe facienda fuere, ſeu mala nunquam vitata ſemper famam potentium onerant. Minus & de religione diſſimulabant, facilius eam perſuaderi, quam cogi poſſe, comperto

perto tandem alimenta morbi facta, quæ remedia crederentur; quod populari auræ dederint, an ſuo ipſi ingenio à ſævitia alieno, aut etiam quod ſub inquiſitionis tegumento latere ſervitutem, & fortiſſimo cuique periculum ſuſpicarentur, in medio relinquam. Hoc quidem conſtat, & ipſos à Romanis ceremoniis non diſceſſiſſe, &, qui horum conſiliorum princeps erat, in ſua Arauſionenſi ditione nihil paſſum in ſacris immutari. Hæc ſuper, aliiſque gravibus de cauſis, miſſus in Hiſpaniam Egmondus regiæ voluntatis explorator, honore, donis quantis ante nemo, excipitur: multaque Philippus de ſuo in Belgas affectu teſtatus, & eos quo minus viſeret Turcico ſe bello diſtineri, ſpem quoque nonnullam fecerat, poſſe de ſententia antiſtitum edicta hactenus temperari, ne ſectarum licentia aut pœnis, aut impunitate excitaretur; reipſa totus in duriora conceſſerat. Nam cum primum in Hiſpaniam advectus multos illic repeririſſet, & Iſidoriani Cœnobii præcipuos, de recepta doctrina ac ritibus ſegnius ſentire, viros ingenio, fœminas ſanguine nobiles flammari juſſiſſe non contentus, ut læta oculis uſurparat: quo terrore compreſſis diſſidiis, eundem in Belgica exitum putabat ſibi judicum ſocordia invideri. Quin hoc ipſo tempore miſſa Bajonam uxore Eliſabetha, Caroli Gallorum regis ſorore, unaque Albano, quo & Carolus, & mater Medicæa ad colloquium convenerant, exſcindendis ſacrorum novatoribus, mutuam opem arcanis pactionibus firmaverat; ſimile fœdus poſt pacem Cameracenſem Henrico & Philippo initum, idque ſibi in Gallica legatione, cum forte venatu decurreret, imprudentia

Henrici regis apertum, Arauſionenſis ſæpe aſſeruit, teſtatus jam tum conſilia ſe metuiſſe quæ celabantur. Vix rediens Egmondus ſpem vanam attulerat, cum ſecutæ Regis litteræ, judicia læſorum ſacrorum per Inquiſitores, additis è numero judicum adſeſſoribus, immiſericorditer exerceri imperantes; & , quanquam Viglio & cum eo nonnullis diſſuadentibus, ſtatim vulgatæ omnium animos movere: nec ſegnius Synodi Tridentinæ placita publicari. Eo in conventu nihil eorum in doctrina aut ritibus emendatum, quorum cauſa totæ nationes à Romana Eccleſia deſciverant. tantum in ſacerdotum mores inſtituta cenſura, hos ipſos offendebat, nec illis medebatur. erat ſane corruptiſſima in Belgica eorum vita, qui, ſacro miniſterio electi, nihil ejus præter nomen & reditus obtinebant: nec alii acrius decretorum evulgationi interceſſere. Paritum quibuſdam in locis, ſed adſcripta exceptione, in quam Philippus adſenſerat, ne quid juri cujuſquam derogaretur; quod ob patrocinia in Eccleſias, & juriſdictionum terminos, additum. Vlterius Brabantorum vox libera proceſſit, quorum urbes, mox & ipſe ejus nationis Senatus, haud reticuere, irrepentem altius indies inquirendi morem patriis ſuis legibus adverſari, quibus judicia ordinarentur, & quæ ſacerdotalem notionem certis finibus includerent. Horum inde conſtantiam ſecuti alii. Sed præcipue vulgus terribili rumore Hiſpanicam inquiſitionem differebat: cujus quanquam manifeſta apud Regem auctoritas, uſuſque in regnis omnibus, & exemplum, ut ſalutare, Gallis commendatum; nomen tamen in Belgica anxie vitabatur. Fuere qui ad Regem

eo tempore perſcriberent ſummam ejus diſciplinæ, quæ hæreſeos vocabulo male audiebat, ne tam profanam, atque inteſtabilem crederet, quam procul, & ab infeſtis fingeretur. Per Arauſionenſis induſtriam acciti & qui moderata ſuaderent, quam antiquorum, Georgius Caſander, & Franciſcus Balduinus Atrebas. Hujus quidem & oratio exſtat haud inelegans, ad uſum impetrandum validæ jam, ſed inturbidæ religionis. Id commerciorum, id pacis intereſſe. an & Iudæis illos inferiores, quibus emendam rituum impunitatem Pontifex ipſe concederet? Quæ poſtquam irrita fuêre, pars pœnæ metu, alii rerum novarum cupientes, ſermones ambiguos jactare, libellos proponere, tentamenta vulgi; Germanos religionis vindices ex bello jus æquum retinere. ejectam rurſum Britannia Latinam ſuperſtitionem, ejectam eandem apud Danos & Suconas: ne in Gallia quidem cædes inultas; ſalutem palam armis aut pace defendi, unos ſe libertatis medios, & expertes ſævientium ingenia alere ferendo. quaſi vero res ulla arctius populum obſequio, quam Principem æquis imperiis alligaret. Vtendum hac inclinatione animorum rati Prôceres, qui in ſua ſententia ipſos ſe à Rege damnatos interpretabantur, quidam & matrimoniis illigati fœminarum externæ, ut gentis, ita religionis, Arauſionenſis Saxonico, Nienario Hornanus, ſuſpectos ſe Regi inde etiam credito, quod novam Senatus potentiam, quam ipſi introductum ibant, Rex improbaverat; quo cauſam ſuam cum vulgi ſtudiis ſociarent, diligentius inſtituunt pacem religionum, ſi publicam non poſſent, at domeſticam procurare, malorum metum hoc magis attollentes, quanto cæteri iniquius contemnebant. Ob-

tendunt huic rei turbas civiles, partim & ipſi faciunt: ſeu flecti poſſe Regem, ſin ultra quidam ſperavere, non defuturos rebus novis adjutores invidia magnitudinis Hiſpanicæ. A Senatu ergo digreſſi, velut proviſis motibus, quibus ſanandis impares forent, modo per nuptiarum ſolemnia, modo epularum ſpecie convivia miſcentes, alios aut ſanguinis aut ſtudiorum vinculo aggregavere: id quò pertineret brevi erupit. Nam poſtquam perſpectum plurimos eadem velle, longè Principem & militem, rem ſummam penes fœminam, Ordines & Civitatum rectores diſſuadere crudelitatem, interim perpeti, multi genere nobiles, cæterum regiminis exſortes, inter quos erant Romanæ religionis nonnulli, contra inquiſitionem fœdus pepigere, verba dictante Marnixio, quo inter ſe promiſere auxilium, ſiquis eo nomine periclitaretur; ac ne lateret quo ſubſidio niterentur, inter duces ejus ſocietatis eminebat Ludovicus Naſſavius Arauſionenſis frater, à Romanis Sacris palam diſſentiens: unde haud difficile intellectu, vera capita occultari adhuc, in tempore eruptura, atque interim prætentantibus repoſitam in illorum auctoritate fiduciam, adverſus acres aliorum ſententias, qui naſcentem coitionem armis opprimi volebant. Aderant Ludovico Herenbergenſis, & Culemburgicus Comes, & Henricus Brederodius, antiquo genere Hollandiæ Principum, & vulgi applauſibus, qui, ni alia adſint, vana & incerta ſunt, in ſpes nimias erectus. Hi, quadringentis fœderatorum comitantibus, die Nonarum Aprilium inermes in Curiam Bruxellenſem venere, ubi tum & Arauſionenſis aliique, vix à Margarita ut redirent exorati, conſederant. Preces (ita enim vocabant) hæ fuere; ut edicta ſuper religione à

Rege

Rege de Ordinum Belgicorum ſententia mutarentur, interim quieſcerent. quorum cum alterum Præfecta ſe commendaturam Regi promitteret, alterum ſuæ poteſtatis negaret, non aliud impetratum, quam ut judices & quæſitores juberentur cognitionem prudentia temperare. Tunc primum auditum eſt illud non minus poſtea nobilitatum, quam Proteſtantes & Hugonoti Goeſiorum nomen, quô cum ambeſas fortunas fœderatis alii exprobarent, ipſi in honorem traxere, parum fauſti nominis appellatione profeſſi, fidem ſibi in Regem ad mendicitatem uſque conſtituram. Sed his viſis atque auditis, varie per Belgicam & Hiſpaniam conſultabatur. Qui circa Margaritam erant, fœderatorum nobilium poſtulata alii ut æqua probabant, alii ut neceſſaria. addendam fiduciam ſecuritatis, ne pœnæ metus in ſpem belli tranſiret, haud diſſimulato ex ipſis primoribus eſſe, qui graviora in ſe Regis conſilia ſuſpectarent: & hæc ſi negarentur, ipſos, quorum ſub imperio fortiſſimæ nationes erant, & turmæ populares, præcipuum belli robur, pro legum ſævitia ferrum non educturos, quo cives ſcilicet alter alterius manu cedentes, Hiſpanis uſui & oblectamento cederent. Ad Regem aliæ poſt alias litteræ, poſtremo frater Hornani Ioannes Montigniacus, & Ioannes, Marchio Bergarum ad Zomam venere, læti honore legationis, ut prioribus ſe purgarent, venturis eximerentur. Ipſe Rex, turbatus atrocioribus indies nuntiis, cum primis Hiſpanorum, & qui Senatores Belgæ aderant, ſæpe & ſecum deliberabat. Non placebat transmiſſa à Senatu Belgico moderandarum legum forma, quæ prava docentes Sacrorum adminiſtros, conventuum receptores, & qui publicos oculos exemplo violaſſent,

laqueo aut enſe premebat: indicta cæteris errorum deteſtatione, aut fuga. quia major ipſi dignitatis quam periculi cura, ne minis coactus, quæ nollet, largiri videretur: unde etiam ſiquid violentiæ cedendum foret, ſuum nomen pactionibus illigari vetuit. Hactenus tamen indultum, ut benè firmata Epiſcoporum auctoritate, quorum eſſet munus ſiquid uſquam turbidum ſcrutari, extra ordinem alii Pontificis mandato, non ultra inquirerent. Veniam citra diſcrimen dari, &, niſi diſcuſſa conjuratione præfractius quam illa ferebant tempora, olimque multo majora conceſſurus, abnuebat: clementiam tamen & adventum ſuum pollicitus. Ordinum autem haberi conventus, quanquam fidiſſimæ civitates orabant, ſuadentibus Belgarum cunctis, anniſa & ſorore, quæ aliter retineri poſſe imperium deſperabat, pernegare haud deſtitit, arma potius ſumi imperans; & ſolvi Germanis auctoramenta, quò paratior miles haberetur: adjecto nec dubitare ſe, quam toties expertus eſſet pater Belgarum procerum fidem, eandem ſibi paterna decreta exſequenti non defuturam: quippe ſententiis diffidere fas cuique, ſed mox judicium Principi, ſubditis obſequium relinqui. At contra illi, ne vis ulla pararetur facile effecere, ærarii penuriam obtendentes, & ſiquid moveretur, fœderatos nobiles bellum ante capturos, externis ſocietatibus undique ſe offerentibus, quod ut in terrorem adauctum, ita à vero trahebatur. Nam vicinorum, nonnulli eadem de ſacris aut non longè diverſa ſentientes, quo domi validiores ipſi agerent, contra Philippi contumaciam arma & opes oſtentabant. Eorum, qui Pontificis Romani imperia abnuebant, tria per Belgicam erant genera. Anabaptiſtarum credulitas, quæ Friſiam proximaque

maque inſederat, non magnopere formidanda ob infinitas inter ſe diſcordias, & quia magiſtratus atque arma abdicant. At ea profeſſio, cui ab Auguſtano conventu & Luthero doctore nomen eſt, Germanorum Principum amicitia, & quadam juris imagine fovebatur. nam quia Belgas ſuos Carolus Cæſar Germanico fœderi adſcripſerat, pars quoque antiquitus ejus imperii Majeſtatem obſervarat; erant qui dicerent, pacem quoque religionum eo pertinere: facili quanquam reſponſo, Belgas, & ſi tributorum & immunitatum participes, Germaniæ tamen leges, & conventuum decreta, jam à multis retro ſæculis non agnoſcere. Non multum ab hac inſtitutione diſcrepat altera, Zuinglii præ cæteris & Calvini ingenio illuſtrata, & cum Auguſtana jamdudum coalitura, niſi in religionibus compertum foret, eſſe omnia pertinaciæ quam concordiæ proniora. Hanc pars Helvetiorum & aliquanta Germaniæ probarat, & hoc uno clariſſima Geneva Allobrogum: eadem in Anglia regnabat, paucis retentis ex antiquo ritibus. Sed potiſſimum magnæ per Galliam ejus vires, animum ſectatoribus indiderant; nec eos cæteri numero æquabant. Ergo hi atque alii jus novum quod proponebatur, non minus acerbum quam Philippus remiſſum, judicabant: hoc etiam arguentes, quod loco poſtulati Ordinum univerſorum conventus, ſeorſum nationum ſententiæ exquirebantur, nec omnium, nec priſco more; ab his facto initio, quibus & dignitatis minus erat & libertatis. Quos ad motus, dum Præfecta alios Regis juſſus, & militem, aut conducendo militi pecuniam exſpectat, ſperans poſſe periculum prolatando finiri, contra ecce è vulgo, qui flammas ferrumque timuerant hactenus, territare

incipiunt, prorumpunt è latebris in apertum, conciones & ſacra celebrant novo ritu, velut convincendis palam mendaciis, quibus arcani cœtus infamabantur; acciti & exſules qui religionis crimine ſolum verterant, quibus non pauci, durioris vitæ pertæſi, monaſteriorum deſertores aggregabantur. apparet formidabilis multitudo & quantum nec ipſi crediderant, qui frequentiam faciebant. Licentia firmat audaciam, aut ubi vis metuitur, incedunt armati. His omnibus in tutelam receptis fœderati nobiles, fama quoque ſupra verum creſcente, muniebantur. Nec multo pòſt, incertis auctoribus orta viliſſimæ plebis ſeditio, nec fures aberant, per oppida & agros templa involat. affliguntur ſola, dona aræ & ſimulacra divum: quales olim ſæpe motus Iudæorum, nec diſſimilis Græciam tempeſtas Iconomachorum pervaſerat. quin ne ſævitiæ quidem in ſacerdotes & religioſos temperabatur, eadem in libros & ſepulchra rabie; motuque tam repentino, ut tanquam ex condicto Belgicam omnem eodem tempore incenderet; vix paucis in locis auctoritate, aut armis Magiſtratuum valentioribus: niſi quod Atrebates, Hænovii, Lucemburgenſes, quique his proximi, fidem in Romanam Eccleſiam Regemque, ab ea contage integram tenuere. Nonnullis in locis magiſtratus, ne plebs licentiæ adſueſceret, occupaverant amovere imagines; quibus officium jactantibus, facetè Viglius dixit eos cum ratione inſaniiſſe. Multa è ſacro rapta ut redderentur, ipſi haud egentis ad odium nova infamia religionis doctores perpulere. Tantâ rerum perturbatione Margarita, vehementius exterrita, non tam Regis jam poterat è longinquo omnia audientis ſero plerunque ob gliſcens periculum

culum imperio, quam tempori, & procerum conſiliis obſequi. nam & fœderati nobiles, & plebs concitata, non aliis arbitris agi ſecum patiebantur. Reluctata igitur diu, tandem eo pertrahitur, ut nobilibus promittat geſta hactenus fraudi non fore. Illi viciſſim quamdiu maneret ſecuritas, fœderi renuntiavere: Veniæ nomen & Romanæ religionis addita primum conditio, aſpernantibus remiſſa. plebi, dum noxa & armis abſtineat, quibus in locis conciones ſacræ inſtitutionis cauſa ad id tempus habebantur, permiſſæ in poſterum: ceſſantibus edictis, donec Rex & Ordines propius ſtatuiſſent. Statim diverſa in loca abiere, qui vim prohibentes, affirmarent pactione quod vis extorſerat. Imprimis Arauſionenſis miſſus Antverpiam ſeditione ancipiti flagrantem, Vicecomitis gentilitium nomen ea in urbe obtinens, flectebat in ſe validiſſimam civitatem: ubi non in agris, ut alibi, verum ipſa intra mœnia, præter conciones, admiſſus etiam, ritus novos, non ita neceſſitatem præferens, excuſavit, ut offenſam Præfectæ effugeret. Idem cum aliis tum Hornano acciderat, cui & ex Hiſpania frater iram Regis implacabilem, nuntiabat. Sed magis angebant deprehenſæ ad Margaritam litteræ, quibus miniſtri ſecretorum ipſos crimini & exitio deſtinabant. Igitur in medium conſulturi Teneremundam convenere, verſis in Egmondum oculis belli peritum, gratumque militibus. At ille promiſſis delinitus, an officii memor, negabat ſe Principi quidvis paranti obſequio defuturum: ſed mitigandum conſiliis animum, prioremque neceſſitatem purgandam in poſterum fide: imprudens, magna & regibus adverſa cum periculo incipi; ubi prima proceſſerint, durando ſalutem & præmia ſperari;
 ſin

ſin remiſeris, inſtare ultionem. Plus Arauſionenſis habebat conſilii, qui videns fallere cæpta, Regem per litteras, ut pateretur ſe deponere honores, otiumque & Germaniæ ſuæ Secretum, orabat. Cui Philippus callidè reſpondit, & quæ fraus plurimum valet ſpecie ſimplicitatis. Nam obſecratum, ne ſe deſereret rebus turbidis, cum maximè uſus operæ eſſet, hortabatur ut fratrem ſuſpectum novandi tantiſper à ſe abdicaret, dum cuncta conſiderent. Sed ille ſuperior dolis, urgebat nihilominus miſſionem. atque interim regreſſus in Præfecturas, ſævitiam vetans, etiam proviſo ne earum regionum munimenta milite inſiderentur, populos fortes & ipſo ſoli ingenio validos, libertatis dulcedine excitabat. Scripto quoque ſuum ad Regem conſilium complexus eſt, ubi docebat, niſi hæ ſaltem religiones permitterentur, quas vicina imperia neceſſario recepiſſent, anceps ipſi diſcrimen; utique ac exhauſtis populis opibuſque, damnoſam victoriam fore. At Hornanus ſuos ſe in penates ſpeciemque privati condiderat. His disjectis, facile Præfectæ, quæ conſpecto quo res erupiſſet, ad damnata prius Viglii conſilia ſe receperat, nobilium & populi plebiſque infimæ nexus perrumpere; reſciſſis quæ ipſa aut per alios pepigerat, primum cavillando, mox apertius, ut metu expreſſa, & quaſi priores alii fidem exuiſſent. Nam cum in ſacrilegos, quique ultra verba ad ritus publicos aut ad arma proceſſerant, ſecretis judicum mandatis, animadverteretur, cæteri, quaſi cauſa diſpares, nec inter ſe religionum concordes, vim diſſociavere. Nec minus fæderati nobiles, ſpe aut metu diverſi, rem communem prodebant. Nam ſubeunte paulatim factorum conſcientia, fuere qui ad contraria provoluti, veniam pararent;

alii cogi tributa & cohortes, ut privatis inſolita diſſuadent; alii, dum ſingula ſinguli conantur, omnibus excidunt. Et jam ipſa, ad tutandam vim imperii, præter Germanum militem, quem Ericus Brunovix ducebat, alium conſcribi è Walonibus juſſerat. Id Belgarum populis nomen eſt, qui Francis contermini, Gallici ſermonis uſu & ferociore ad arma ingenio cæteris diſtinguuntur. At quo duces fidos internoſceret, verbis conceptis cogebat jurare, hoſtes ſibi futuros quoſcunque Rex deſignaſſet citra exceptionem ullam; id ſacramentum dixere Egmondus, Carolus Arſcotius, è Croiorum gente turbis prioribus impermixtus, Carolus Barlæmontius ejuſque fratres: Comites, Petrus Mansfeldius Lucemburgi præſes, Geldriæ Megemus, Friſiorum Arembergius, & qui apud Hænovios Bergenſis Marchionis locum tuebatur Norcarma. Statimque factis comprobavere, Egmondus, in Flandriam eos diſturbando, in quorum tutelam conſenſerat; Norcarma Valentinianus imperia detrectantibus obſidio ad deditionem redactis, acriterque punitis: quo exemplo maximæ urbes, poſitis turbis, juſſa præſidia accepere: cæteri manus temere coortas cædibus vaſtantes. Soli Arauſionenſis & Hochſtratanus negarunt vetus ſe jusjurandum, quo Principi ac legibus tenerentur, alio mutaturos, adjecitque illi eſſe ſibi uxorem eorum è numero, qui iſtud per jusjurandum exitu deſtinarentur. Quæ dum geruntur, Hiſpani tam felicem occaſionem, ut quæſita videri poſſit, non ſegniter tractavere. Ac primum manente periculo, ferme conſentiebatur vultum numenque Principis, ad comprimendas partes immane quantum valitura: fidiſſimis Belgarum monentibus, ſi alius mitteretur, plus odii, minus ob-

 ſequii

ſequii fore. Nam & Carolum patrem, cum una Gandavi civitas turbaret, nihil cunctatum Galliam pæne adhuc bellum ſpirantem, tranſcurrere. Sed moræ nectebantur, quod iter tutiſſimum, diſputando; dum ſuſpecta Gallia inermi, & exercitui iter haud datura; & quo minus claſſe iretur, Oceani terrent pericula, nec ſatis certus in Zelandiam exſcenſus, ignoto quouſque Angli vel Arauſionenſis auderent. Igitur, quaſi mari alio Liguſtica ora, inde Germania peteretur, tentari prius Cæſaris animum placuit. Erat is Ferdinandi filius Maximilianus, qui conſultus de re Belgica, ni quid Philippus temporibus largiretur, ſignificabat periculum haud abfore, propter Auguſtanæ profeſſionis principes, Belgarum clariſſimis per varias neceſſitudines illigatos: ſin leniora probarentur, pacificatorem ſe offerebat: quæ parum gratè accepta, velut Auguſtus Saxo Elector dictaſſet, qui, Cæſaris amicitia potens, Arauſionenſi per fratris ſui filiam jungebatur. Miſſæ tamen ad Margaritam litteræ venturum Regem vulgabant, nec ſine exercitu: id quippe regiæ Majeſtati, etiam apud exteros decorum. & aut brevi terrore quieturos motus, aut ſiquid reſtaret, ad futurum non accipiendis ſed dandis legibus. Paulatim apparebat Hiſpanos, ſecuritate non contentos, ultioni proſpicere, quo Regis iram ſua in commoda traherent: oblato ſubigendos ad Belgas colore, perduellionis omnes teneri, quod aut ipſi res novas cæptaſſent, aut talia auſos non repuliſſent. Sunt qui addant jam ante Philippo à Romano Pontifice factam gratiam jurisjurandi, quo imperium iniens legibus ſe obſtrinxerat, ut quomodo America & Italiæ plurima, ita Belgæ regnarentur. Præcipua Albano conſiliorum fides,

qui

qui non novus ſæviendi auctor, credi voluit, niſi tam fœdum rebellandi exemplum non minus inſigni pœna corrigeretur, defecturas omni à parte nationes, cum pleraque non tam vis præſens, quam metus contineret. Neque omittendum Philippo aptiſſimum perdomandæ Belgicæ tempus, dum regna circumjecta fidam ipſi pacem ſervant; aut ſiquid ſuſpectum, domi inquies. Ita victi qui mitiora ſuadebant, ipſo etiam Carolo Philippi filio operam ſuam pacandis regendiſque Belgis offerente, fruſtra adeo, ut id inter ſuſpicionum in ipſum conceptarum alimenta fuerit. Tandem erumpit, retento Rege, velut majores ob curas, aut ne periculo miſceretur, Albanum ſumma cum poteſtate mitti: nec dubium qualibus mandatis, hominem bello ſemper & ſanguine exercitum; quem cum in Italiam transvectum Neapoli, Sicilia, Sardinia, Mediolano veteres Hiſpanorum cohortes, addito equitatu, adducere nuntii attulere. Arauſionenſis non ultra opperiendum ratus, Naſſaviam petit fratri poſſeſſam; digrediens magna proſequentium multitudine palam teſtatur, nihil ſe moturum, niſi prior læderetur. abſentis vice tutari præfecturas, juſſus à Margarita Maximilianus Comes Boſſuius. Brederodius cum & ſua muniret, Trajectoque Rheni inſuper & Amſtelodamo, opulentiſſimis urbibus, immineret, fovente conatus primos Arauſionenſis per diſſimulationem, aut tacita ope, mox armis pellitur; Egmondus & minores alii, quorum aut animus aut fortuna exſilium non tolerabat, ſpe vivendi inducti ſunt ut perirent. At nobiles plerique & plebs multa, Hiſpanorum formidine, pars reducta ſupplicia metuens; nec de religione parata diſcedere, in Germaniæ pro-

xima Angliamque & longinquiora dilabuntur : cum eodem tempore Præfecta alio edicto fugere cogeret, alio vetaret. Cæterum ſponte egreſſis qui præſentia gravabantur, compoſitiſque rebus egregio aſtû fœminæ, alta pax erat, & quod ferè convenit, ſi nil ultra concupitum foret, facile manſura.

HVGONIS GROTII

ANNALIVM BELGICORVM,

LIBER SECVNDVS.

SEd Albanus morbo ſuo nonnihil, & ob hyemantes maxime Alpes tardatus, tandem itinere, & ſterili multum & laborioſo, tranſita Sabaudia Burgundiam attigit, ejuſque loci delectu auxit agmen : quod ille majus octo hominum millibus admirabili diſciplina continebat : monſtrata tunc via Hiſpanis tanto terrarum ſpatio ; Lucemburgum uſque impediri nunquam poſtea potuit, haud imprudente Philippo quos & ſibi principes ad continuandam vim disjectæ dominationis adſciſceret. Eodemque tempore in Gallia, velut ex condicto, in bellum erumpebatur, contractis à Rege Helvetiorum cohortibus, in ſpeciem quaſi finibus metueret. Albani exercitu extrema radente,

dente, reipſa contra vindices inviſæ religionis. Belgarum mira aut formido, aut ſecuritas. intranti nemo obſtitit. Quin feſto concurſu excipitur dux belli miſſus in gentem pacatam. Id enim initio poteſtatis vocabulum uſurpabat: donec Margarita, vani honoris imaginem pertæſa & credita muliebri languore regimen corrupiſſe, eoque magis, quia Albanum cum exercitu mitti, litteris accuratis futurique præſagis diſſuaſerat, abitu ſuo ſummam illi Præfecturam patefecit: nullo jam dubitante, quam non ex legibus geſturus foret magiſtratum, ad quem ſalvis legibus pervenire non potuerat, cauto antiquitus, nequis niſi Belga aut principum è ſanguine id munus fungeretur. Primum ſævituri imperii documentum fuit Egmondus & Hornanus, dolo in curiam acciti, vinctique, rogantes ut ex aurei velleris privilegio à collegis judicarentur, non hoc modo non impetrant, ſed extra Brabantiam cuſtodiendi ablegantur, contra jura è plebe infimo cuique conceſſa. Inde primis Belgicæ urbibus immiſſa præſidia, Hiſpanorum, qui ferme ſoli retenti, cum alii milites tantùm extra ordinem ad pericula uſurparentur. Ipſe Belgarum nobilium equitatus, admixtis Hiſpanis, ductore Arembergio, in Galliam miſſus, ut præſenti auxilio fœdus Regi Carolo probaret. Ceptæ interim & arces ſtrui exarmatis civibus, &, quod graviſſimum erat, miniſtrandos ad ſumtus ſubactis. Quæ poſtquam nullo vetante proceſſerant, judices fermè duodecim, Hiſpani pars magna, cæteri, quod genus non minus inclemens perſpectum eſt, Hiſpanis ſervientes, jubentur his qui motarum nuper rerum affines culpæ eſſent, irrogare ſupplicia, rejectis ad quos patrio more juriſdictio pertinebat. Id maximum

mum potentiæ præſidium, judiciorum potiri: cumque læſis ſacris majeſtas accederet, tam ſuſpecta bonis principibus criminatio quam tyrannis oportuna, ut quæ reos omni legum auxilio exuat, & pœnæ ſola nominis atrocitate convincat, ſtipatæ reis cuſtodiæ, innumeri mortales necati: ubique una ſpecies ut captæ civitatis. Quippe non arma tantum huc trahebantur, ſed pro motu habita aliorum quies, & infauſta conſilia, quæſitique honores & recuſati: præcipua nobilium ſtrage & qui auctoritate aut opibus valuerant, quorum mortes in ſecuritatem, fortunæ in fiſcum & prædam Hiſpanis cedebant: non diſſimulante quid peteret Albano, cum voce aſpera ſuique ingenii, pauca ſalmonum piſcium capita multis ranunciolarum millibus præſtare jactans, novo more veterem exprimeret ſententiam, quæ, ſublatis è republica primoribus, munire regnum docet. Egmondo & Hornano objecta omnia, quæ poſt Granvellana odia ad id tempus interceſſerant, ingeſta ſuſpicione Arauſionenſi & ipſis conſtitutum, partita, inter ſe Belgica regem armis excludere. Hi duo viri omnium confeſſione eminentiſſimi, nec minus factis quam ſtirpe illuſtres, Bruxellæ poſt ſacra Romano ritu peracta, loco publico cervices carnifici præbuere: capita aliquamdiu ſuffixa palis, Belgarum in oculis atrox ſpectaculum: & quanquam circumfuſa arma vocibus ac prope vultibus imminebant, altius animis omnium miſeratio, fortiorum etiam ultio inſedit, cum incredibilis turbæ oſculis & fletu ſepulchra celebrarentur, alii vero & comas promitterent, priſcum in morem obligato oris habitu, quem non mutarent, niſi vindicato tam nobili ſanguine. Arauſionenſis cum pluribus aliis edicto

citatus,

citatus, & quia pœnam abſens illuſerat, verſa in fiſcum bona, filiuſque Lovanio, ubi honeſtis artibus innutriebatur, in Hiſpaniam & captivitatem avectus eſt. Stragibus & fuga magna vaſtitas fit. pauci, quibus nec exſilium egeſtas ſua conceſſerat, cum armis in ſylvas abditi, ubi multa de ſacerdotibus præda victitarent, graſſantes in ſe magiſtratus pari pœna coercuere, donec majoribus Albani copiis excuterentur. Ita & ad Moſam Rhenumque coortæ paſſim exiguæ manus, conjurate que in Ducis necem primis conatibus ſuccubuerunt. Mitiora à Rege quam ab Albano ſperari atroces ex Hiſpania nuntii non ferebant: ubi affectus publico ſupplicio Montiniacus, quem miſſum eo retulimus, fas gentium ſanctumque inter hoſtes legationis nomen fruſtra pro ſe fore ſperavit, negato ſubditis cum principe tale juris commercium intercedere. Marchio Bergenſis ſimilem exitum oportuna morte prævenit, non ſine dati veneni rumore; ſed & hujus memoria Albano faciente damnata eſt. De ipſo Regis filio Carolo major famâ & obſcurior: tot illum regnorum hæredem in cuſtodiam datum conſtabat, ſeu ſuſpicionem incitaverat matura imperio juventa, quaſi nimium Belgas, nec ut paternos curaret, ſive idem crimen ipſum, & novercam abſtulit: mox ſanè interiit, incertum quibus cauſis patris ira in filii necem duraſſet. Arauſionenſem ſponte ad arma non feſtinaturum, quod mallet Hiſpano ruendi in omnes, donec conſilia cuncta pateſcerent, & oppreſſis coaleſcendi copiam dare, addita ſpe fore ut in Regem aliis ſubinde bellis implicitum tutior daretur occaſio, exſules impellebant, qui ubique inviti & inopes patriæ fortuna procul premebantur. Pars horum Ludovici Naſſa-

Naſſavii ductum ſecuti in Friſiam irruunt. Hi interemto Arembergio, quem prudentius cunctantem militum ardor & convitia in prælium impulerant, disjectiſque ejus copiis, victores, cum deſcituras civitates fruſtra exſpectarent, & jam deficiens ſtipendium diſciplinam ſolviſſet, Albani ſupervente conciſi, amiſſo etiam in priore pugna Adolpho Arauſionenſis ac Ludovici fratre, alterno hoſtium & ſuo ſanguine bellum imbuerunt. Hoc rerum curſu pertractus Arauſionenſis, ut juſto imperio & robore partes refoveret, jus cauſaſque armorum libris evulgat, objecta ſibi crimina, ſimulque judicem refutans, nec diſſimulato meliora ſe edoctum à RomanaEccleſia transiſſe: ſumere tamen arma communi pro ſalute, & depellendo patriæ ſervitio teſtabatur. id civis, id viri optimatis officium: de Philippo honorificè; cujus bonitatem ab Hiſpanorum conſiliis obſideri, nec deſperandum, quin aliquando fidam gentem jurataſque leges reſpiceret: interim ejus erroribus,ex legeBrabantica,principatus obſequium non deberi. Poſtremum, quod ad jus cauſæ plurimum facere videtur, ita ſe habet. Brabanti, ut pleraque,cautius cæteris libertati ſuæ proſpexere, ita contra fraudem imperantium, qui obtentu publici boni conventiones non metuunt reſcindere, illud quoque proprium paciſci ſolent, ut, principe leges violante, ipſi fidei & obſequii vinculo liberentur, donec demantur injuriæ. Idque majorum exemplis firmatur, qui olim impotentia, aut aſſentantium dolis abreptos principes, ac maximè Ioannem ejus nominis ſecundum ad meliora traxerant, vi aut fortibus decretis haud ante pace facta, quam iiſdem ſtaturos ſe principes ſpopondiſſent. Arauſionenſis, quanquam in Germania

mania natus, clariſſimas per Brabantiam juriſdictiones hæreditarias obtinebat, quarum dominiis mos antiquus procerum dignitatem aſcribit: eo tum ille jure, non uſum modo legum, ſed & tutelam ad ſe præcipuè, pertinere contendebat. Cæterum prætereundum non eſt, ab aliis quoque Belgarum nationibus idem jus moribus uſurpatum, Maximiliani inſuper Auſtriaci Mariæque Burgundicæ placita præferri, quæ ipſis Brabantis individuas eadem legum ſanctione æquaverint. Illud conſtat, qui poſtea Carolo Imperatore principe acceſſerunt populos, Friſios, Trajectinos, Geldros, multa pactos propria, illud commune, ne à Brabantia atque Hollandia divellerentur. His diſceptationibus permotus Cæſar Maximilianus, ſimulque Arauſionenſis caſum miſerens tantis honoribus tantiſque divitiis ſubito exturbati, (nec enim illo ingenio mitius ullum regnis contigit) Carolum fratrem in Hiſpaniam miſit, qui ſuo & Principum Germanorum nomine nuntiaret, non videri è bono publico in Belgas durius conſuli. Sed male diſſimulata iracundia, Philippus referri juſſit: ſua ſibi curæ; cui nota ut Clementiæ, ita Severitatis tempora, in eos qui ſpreto Deo, mox & Principem ſpernere didiciſſent: ipſos facturos rectius tutiuſque, ſi rerum alienarum arbitrio abſtinerent. Erant, qui differrent inferiora Germaniæ per vim dominantium corpori ſuo avulſa, nunc bello redditum iri. Sed Cæſar ſponte pacis ſtudioſus, mox & nova affinitate Hiſpaniæ illigatus, quievit. pauci Germanorum, pietatis reſpectu, aut regnorum invidia, & Albani nimium ibi noti odio, Arauſionenſem pecunia ac milite juvabant, forte & moti ſuſpicionibus; quaſi Albanus nobiles ad Rhenum Amaſiumque urbes,

urbes, ob religionem & Belgarum effugia, regio imperio adjecturus, inde cæteris immineret. Simul ad expeditionem ipſius Arauſionenſis fides & propinquorum pignoribus devincta; datum & nonnihil à Belgis quibus peregre morantibus neceſſitas redeundi, aut tacita domi vota libertatis: ſed pleraque polliciti in eventum diſtulêre. Coacta igitur ipſo dictante ſex equitum millia, peditum, quatuordecim è Germania, maximè, ubi ingens hominum multitudo præſenti ære ineſcata, futuri improvida, nullo partium ſtudio, cuivis conducenti facilis, pars & è Belgica & Galliis. Has copias, cum improviſo Moſæ primam prælii occaſionem non rapuiſſent, exin facile Albanus debellavit, egregio uſus victoriæ genere non pugnando, fælix id ſibi etiam in Italia quondam adverſus Guiſium expertus. Itaque hæſit uſque per totos tres & viginti dies caurium tergis, tam providè poſitis proximè hoſtem caſtris, ut nunquam cum illius deſperatione certare cogeretur. Repertus tum color iniquitatis in perpetuum duraturæ, ut bellum utrique pacatis è regionibus alerent, cum dato aut negato tranſitu per Cliviam aut Leodium, pars ſemper altera rapinis, ſe aut etiam incendiis vindicaret. Sed tanta moles exercitus nullis urbibus recepta, nullo adjuta commeatu, brevi diffluxit, fame rerumque omnium, ſtipendii maximè penuria: cujus vix tenues reliquias Arauſionenſis in Galliam trahens, eo ſpes ſuas tranſtulit: ibique immixtus aliquamdiu bello alieno, & ſimili cauſæ (nam & Albanus regi auxilia miſerat) pace mox inita deceptus fuit, & in deceptos pars inſidiarum. Depulſo exercitu, quo non dubie exhauſtæ vires Naſſavianæ erant, ut cautus periculis, ita nimius

ſucceſſu

ſucceſſu Albanus in eos ſe populos victorem ferens, quos hoſtes nondum ſenſerat, quæſiti armis imperii gloriam affectabat. Eoq; nomine, ſacrato enſe à Pontifice Romano donatus, ſuper deditam ſcriptis rei famam, in arce quam perfectiſſimi operis Antverpiæ impoſuerat, coërcendæ plebi nulli præter id uſui, quod ſitus ipſe teſtatur ab amne averſus, ſtatuam ſibi ponit, multo verborum honore, quod extincta ſeditione, rebellibus pulſis, juſtitia culta, provinciis pacem firmaſſet. Multaque eo tempore utilia non minus quam ſpecioſa, de moneta ac mercatura, de criminum perſecutione, & libris non temere in vulgus edendis conſtituit, ſolo auctoris odio peritura. Iam vero in religiones inquiſitio, acta Synodi Tridentinæ, novi antiſtites, excuſata hactenus aut repudiata, parato qui cogeret, velut ſponte recipiebantur; provectis eo uſque odiis, ut à Proteſtantibus Chriſtiano ritu tincti, contra veterum inſtituta, retingerentur. Nec minus perduellionis novum tribunal calebat ſuper vetera crimina additis, quos nuper Arauſionenſis proſpera ſperaſſe, aut indoluiſſe adverſis, ſuſpicio erat. Quæ tamen dum fiunt, clementiæ quoque fama velut honeſtandæ victoriæ quærebatur, propoſito Regis edicto, priorum temporum culpam fatentibus ignoſcentis: ſed excepti ad pœnam ſacrorum doctores atque adminiſtri, quique eos hoſpitio juviſſent, & quorum ſcelere violata templorum religio, quique arma geſſerant, aut honores, aut in nobilium coitionem adſenſerant; immenſum retum agmen. Oppidorum quoque & Univerſitatum jura, & quæ privatis fiſcus debebat, Regis arbitrio ſervata. Cum jam non metus, non pudor retineret, ultima Hiſpanorum commenta patuere

patuere, quibus effecturos ſe jactaverant, ut provincialium ſumtu imperii onera, &, ſi neceſſe foret, bellum quoque adminiſtraretur. Iubet Albanus totius cenſus in præſens centeſimam pendi: quod ipſum grave, quia rite rogari ſolitum, ab armato imperabatur, nec ſacerdotes exceperat: deinde viceſimam ſoli, decimam cæterarum rerum venalium in ſingulas alienationes, Hiſpanis ita pendi aſſerens, quo magis æquum Belgas parêre, damnatos legibus, ſubactos armis, nec aliter veniæ compotes. Facile intellectum hoc vectigali negotiationes, arteſque connexas multorum fuga jam labefactatas, perverti prima populi alimenta. Nam mercimonia, multis ſolita miniſteriis diſtrahi, ſi tantum onus in pretii partem accreſceret, non erant inventura emptorem, cum poſſent alibi vilius conſtare. Si quibus obloquendi audacia, ſtatim immiſſo milite exquiſitiſſimis injuriis vexandi tradebantur. Quin & nationum & urbium quædam contumaciores, raro more majeſtatis interrogabantur, objectis quæ contra edicta regia pepigerant, fierive permiſerant. Et quanquam privatorum furores à cauſa communi, neceſſitatem à maleficio ſegregarent, lata ſententia, legibus omnique conſilio publico exuebantur, regendæ in poſterum eo jure, quo Principi placuiſſet. Nec ad Regem provocaſſe quibuſdam impunitum fuit: & magiſtratuum preces mulcta coërcitæ, quam ipſi de ſuo penderent. quibus exemplis territi cæteri, certâ pecuniæ ſumma infinitum onus redimere conabantur. Nondum infenſum Belgarum vitiis Deum tot mala ſatiabant: ſed quaſi jactandæ terræ viris opibuſque florentiſſimæ, hominum crudelitas & avaritia non ſufficerent, Oceanus, quanta vix unquam

quam eluvie littora perrumpens, ſtragem præſentem attulit, futuram indicavit. Hoc enim illud erat tempus, cujus exiguo fine ultima ſervitus & ſumma libertas diſcreta, per utrumque nomen pares clades & miſerias continuarunt. Iam ira oppreſſis armorum libidinem ſuggerens, documento erat nullam eſſe tam firmam concordiam, quam quæ privatæ rei vinculo continetur. Gens illa, quæ cives flammari, occidi rectores, eripi leges, religionem, rempublicam viderat penè immota, tum primum conſenſit priora ulciſci, imminentia arcere. Atque adeo Bruxella in urbe, quamvis præſens Albanus & ingenti præſidio minax decimam exigeret, officinas & tabernas quiſque ſuas clauſere, vel capitis periculo aſpernati confeſſionem ſervitutis. Iam patibula, jam carnifices parati erant in contumaces, cum nuntiati, quos mox narrabimus per Hollandiam motus, manum injecêre ſævitiæ. Creſcens populorum indignatio animum Arauſionenſi reſtituerat, quanquam afflicta fide, ut iterum belli fortunam experiretur, dum partem Philippi virium Turca in ſe trahit, & ipſa Hiſpania à Maurorum motu vixdum ſatis quieverat; danſque arma & ducem, viam diſſidio aperiret. Miſit igitur idoneos ad Principes omnes, qui ſe religionis inſtauratores profitebantur, oratum ſocietatem, aut clandeſtina auxilia in cauſam communem. Negarunt Danus & Sueco, metu adverſus validiorem certandi; nec Angliæ Regina auſa turbare vicinam magnitudinem, quanquam ipſam Romanus Pontifex devotam prædæ expoſuerat, & Albanus ob retentas in Anglia mercatorum Genuenſium pecunias, in uſum præſentem & ſub reddendi fide, exorto certamine & ad pignorationes

tiones uſque profecto, pridem ſuſpectus erat cauſam belli in divitem inſulam quærere; ac nuper cum in ejus regni Septentrionalibus turbaretur, miſerat qui portus explorarent, quique ſe duces, ſi res proceſſiſſet, præberent; & Scotorum Reginæ conatus adverſus Eliſabetham haud dubie foverat, quibus ad tempus diſſimulatis, eo uſque Hiſpano obtemperatum eſt, ut Naſſaviani omni effugio exuerentur, juſſi intra certum diem Angliæ finibus excedere. At in Gallia qui ritus Latinos aſpernabantur, ut paci fiderent in admiſſiones gratiamque Regis adæquati, quo prodeſſent Arauſionenſi eadem ſentienti, Burgundicis odiis recentia aggerebant, ſuper motam tunc primum in conventû Tridentino de loco inter reges principe controverſiam, infamato Philippo veneni in uxorem Eliſabetham: cui ultionem deberi, neque minus Gallis, quos in Florida Americæ provincia Hiſpani obtruncaverant. Quæ Rex Carolus pronis auribus accipiens, credi voluit credidiſſe. altera hac illecebra, ſuper pactas Navarræo ſororis nuptias, ſuſpectos ſibi circumſcriptionis. Egregia conſilii ſpecies, obviam eundum potentiâ vicinis imminenti, & Gallicis ingeniis bello opus ut pacem ſervarent. Iactabatur velut arcanum, eoque intentius, fracto fœdere, quod captivo Regi Cæſar Carolus expreſſerat in Francici nominis dehoneſtamentum, reſtitui veterem Galliarum limitem, Rhenoque tenus imperium ferri: quæ ultra ſunt, dicto excepiſſe ſibi Arauſionenſi præmium operæ. Miſſæ ad eum pecuniæ, & perlata conſilia Ludovico internuntio, quem Caſpar Coliniacus, dux novatæ religionis præcipuus, ad Regis colloquium perduxerat. Claſſis quoque regia oceano Aquitanico inſtructa,

ſtructa, venditæ palam in urbe Rupella prædæ ex Hiſpanorum navibus, Legati Hiſpanici inanes querelæ, fidem dolo auxerant. Interim Arauſionenſis tam validæ ſocietatis fama fruens, per legatos aut litteras Belgarum exſulibus patriam, domi oppreſſis libertatem promittit: & plurimis civitatum rectoribus perſuadet diſcidium, Albani odio & formidine. Sic ſtudiis populorum & armis fretus, vim maritimam adjunxerat. Nam audaciſſimus quiſque Belgica extorres, & inops exilium metuentes, in naves ſe conjecerant, aliaſque complures obvias per vim nacti, aucto numero, prædabundi oceano & per oram maritimam vagabantur. In hanc multitudinem Arauſionenſis, quanquam jus & regimen aberant, ſpeciem imperii retinebat, diſtributis per codicillos poteſtatibus. Toti maritimo officio præpoſitus Wilhelmus Comes Marquius, Lumeius cognomento: animi ferox, idque illi unum pro virtute erat. & comitum pleriſque conſilium, aut animus non niſi in prædam. His tunc miniſtris, uti ſupremæ providentiæ viſum, cui ferè placuit Belgicis in rebus ita humanam fiduciam & conſilia illudere, ut nunquam ſimul eſſent ſpes magna, & bonus eventus. Viginti quatuor modica navigia, initium belli in potentiam toto Orbe præcipuam, edicto ejecta Anglicanis partibus in Weſtfriſiam ferebantur, tentandæ fortunæ, ſed, vento adverſante, rerum neceſſariarum penuria impulit in maximam inſularum, Vornæ vocantur, quæ Moſæ oſtia continent, ubi oppidum Brilam claſſiarii repentino terrore inter trepidantes aut volentes invaſere. neque tunc manſuram ſedem, ſed ad paucos dies ſtationem decreverant. Exoraverunt prudentiores & loci opor-

tunitas, ut victoriam retinerent: adeo cunctis præter opinionem evenientibus, ut Maximiliano Boſſuïo duce (is tum Hollandiæ præerat) Hiſpanorum cohors ingreſſa inſulam, velut ſubito pavore lymphata profugerit, nemine contra ire auſo, tantum quia naves ipſorum oppidani incenderant. In reditu, Boſſuius tranſitum Roterodamo poſtulavit. quod, experti præſidiorum mala, conceſſerunt, ea lege, ut exiguæ manus, aliiſque dimiſſis, aliæ ingrederentur. Sed contra pacta confertim irrumpit miles: fit magna oppidanorum cædes. Ea perfidia commotos Hollandorum animos ita impulit, ut ſponte plerique, pars aut plebis motu adacta, aut vicinorum armis, aut commercii denique neceſſitate, exſulibus admiſſis ſtudium aperirent. Nam arces Albanus hic nullas ſtruxerat, gentis ſimplicitate tutum ſe credens, quæ plus cæteris quieverat hactenus, tanto validius eruptura. Quin & Hiſpani pars antè abducti, ut Trajectum Batavorum militaribus flagitiis punirent, quod ea civitas, ſacrorum fiducia, vectigalibus imperatis acrius reſtitiſſet: & eos, qui Roterodami conſederant, Albanus ad primos tumultus nuntios, vaniſſimo metu, ne illic obſiderentur, exemerat. Secuti Hollandiæ oppidum Fliſſingani, quos ſurgentis arcis aſpectus & præſidium adventans commoverat; Pacieco Allobroge, operum Albanicorum peritiſſimo curatore, ad ſupplicium rapto, in cauſam deſcendunt. Inde & alii Hiſpanos per Zelandiam excluſere, affluentibus quotidie auxiliis è Galliæ & Britanniæ regnis, quibus ex rebus novis ſpes licentiæ erat. Geldriam & Tranſiſalana Wilhelmus Comes affinitate Arauſionenſi junctus, magiſque hoc nomine quam ſua vi nixus, Friſiam

Neder-

Nederwormterus, & mox Scandenburgus incurſant; validis urbibus admiſſi, optima civium voluntate. Nuntiato hoc motu populorum, non multum Arauſionenſis lætabatur, minore caſu præventum ſe querens, nec adultum ſatis conſenſum. Incondito adhuc corpori, primam reipublicæ ſpeciem indidere coëuntes Dordrechtum Hollandi nobiles aliquot, & præcipuarum urbium legati. Miſerat eo & Arauſionenſis, quem Hollandiæ Ordines, abſentem quamvis, rectorem ſibi, utpote accepta à Principe præfectura, nec ullo legitimo judicio ablata, ſimulque contra Albani dominationem belli ducem profitebantur. Pugnæ interea terrâ marique. pedeſtribus prælijs vincebat Hiſpanus rudes & incompoſitos, pelago inferior in hoc genitis. Egregiæ hâc in parte Zelandorum victoriæ, qui inopiam publicam navalibus prædis ſolabantur. & fortè Medinicælius jampridem dictus Albano ſucceſſor, ut pœnitentiæ exorabilior, capta claſſe, qua Hiſpania advenerat, vix ipſe elapſus, recuſavit imperium, ne tanto rerum diſcrimine alieno ſe dedecori immiſceret. Nec Albanus tamen periculis mitigari, aut agnoſcere hoſtes, & vim armorum: ſed ubi quos nactus, ut in rebelles majeſtatis judicia exercere. Vbi ultio, & apud adverſas partes eadem in captivos feritas nullo diſcrimine, donec quæ olim inimicas gentes, illos quoque docuit mutua neceſſitas, parcere ſanguini in ſummam belli nihil profuturo. ita terreſtrium armorum inducta commercia: maris poſſeſſionem Naſſaviani ſæviendo retinuere. Coaleſcendi ſpatium Hollandis ac Zelandis datum eſt, dum illis omiſſis, quin & parte præſidiorum abducta, Montem Hannoviæ urbem Albanus obſidio premut,

miti, captam à Ludovico Naſſavio aſtu militari, cujus in vicinia amiſſas ſimul Valentinianas Hiſpani ex arce receperant. E Gallia liberando Naſſavio, qui montem tuebatur, auxilium advenit quingenti equites, pedites quinquies mille, non prohibente Carolo, quod ut taciti fœderis argumentum accipiebatur. pariterque ex Germania Arauſionenſis procedebat exercitus, major etiam quam priori expeditione. Potuiſſe magno terrore bellum circumferri credibile, niſi incautiores Gallos explorato itinere Hiſpani intercepiſſent. Dux ipſe agminis Jenliſius, aliique nobiles in poteſtatem venere. pro quorum incolumitate per legatum Rex Carolus acriter contendens, ultimum fabulæ actum impoſuit. Nam ſubito Arauſionenſem atrox percellit nuntius fraudium Gallicarum, intelligitque Navarræi & Condæi vincula: primo Coliniaci ſanguine fœderatam Guiſiorum potentiam, inde toto regno jus factum cædibus, contraque exoſæ religionis ſectatores, armata vulgi furentis odia: huc pacem, huc funeſtas nuptias, totque illa delinimenta, ſuam quoque ſocietatem cecidiſſe: ſpe igitur prope unica dejectus, cum & ſtipendia cohortibus quibuſdam, promiſſa Rex Galliæ abrumperet, talique conſiliorum exitu ſatis Philippo purgatus amicitiam integraret, dimittere exercitum cogitur, & vix evitata ſeditione, quod reliquum fortunæ, erat, in Hollandiam abit; ſuorum ipſe laborum irritus, extra ſpem ultro oblatis uſurus. Secuta Montis deditio: uſurpatumque jus victoriæ in Machliniam, aliaſque urbes, quæ tranſeuntem Arauſionenſem ſtipendio, aut frumento juverant. Inde prolata formidine, quæ Friſiæ aut circa Iſalam occupata diximus, non ſine du-

cum

cum ignavia, præſidiis deſeruntur. Capta & Zutphania à Friderico Albani filio, dum deditio paratur. ubi in oppidanos poſt tormenta & ſtupra ſævitum cædibus, nulla ætatis, nulla ſexus reverentia. Pòſt Narda Hollandiæ oppidum vaſtatur ſimili feritate, dirutaque mœnia antiquo ultionis exemplo. Hæc Hiſpani aliis quoque bellis haud inſolita ſibi ad celerem victoriam profutura credebant, cum contra homines re nulla magis quam clementia vinci aſſuefeceris. auxit cæteris impetum & conſtantiam, quod, ſublata fide & ſpe veniæ, graviora pacis mala, quam belli metuebant. ea deſperatione in ſpem quoque elati fortius in medium conſuluere, nec ulla omnino urbs dedita eſt poſtea, quæ non extrema toleraſſet. Congruens arbitror cunctas naſcentis reipublicæ partes ſimul recenſere, quando ea tempeſtate initia jacta ſunt belli & libertatis, quæ tum nemo mortalium tantum in tempus exitura judicabat. Perſtiterant ſoli in armis Hollandi & Zelandi, quarum gentium ſitum veteraque & recentia nomina, ut per totum opus intelligantur, exponam. Antiquis temporibus nobiliſſima fuit Batavorum inſula. Germanis Galliſque media, poſitu ad ducendum transmittendumque bellum opportuniſſimo. Nomen habitatoribus & origo à Cattis. Romana ſocietate extra dilectus, cætera ſui juris egere; equitandi, nandi peritia, fide, virtute auxiliarium honoratiſſimi. nec minus clari eo bello, quo ſub initia Veſpaſiani, Civili duce, Gallias ad libertatem excitarunt. Poſt quæ tempora, modo Franci, modo Saxones, tandem & Angli his partibus ſedere. Sunt qui Slavos & Varnos adjiciant. Eam inſulam Rhenus in Vahalim & ſui nominis alveum diſtinctus, & duobus

bus maximè capitibus in Oceanum influens, amplectitur. Dextrum Lugduno non procul exibat, olim etiam tenue, poſt, vi tempeſtatis ſabulo obſtructum, aquas in Leccam vertit. Siniſtro Moſæ mixtus Vahalis oſtio tenus ripis continebatur. Hodie, antequam eo perveniat, varias inſulas interfuſus, ob crebra diluvia in maris ſpeciem tranſiit. Tertium Rheno oſtium, quod à dextro longius in Septentriones abit, Druſus aperuit. Nam in Iſalam flumen, perductus amnis opere militari, inde ſe immergens in lacus, quibus Friſiorum nationes diſtinebantur, arctatuſque apud Flævum inſulam, hoc eodem accepto nomine in Oceanum effluebat. Cæterum & hæc facies locorum ita mutata eſt, ut non emitti fluvius, ſed contra mare terras irrupiſſe, & anguſto primum ingreſſu laxare, mox ſe in ſpatium ingentis ſinus videbatur. Principium igitur agri Batavi vetus in parte nomen retinens, Geldriæ accenſetur, cujus ditio latius patens Iſala & Moſa amnibus ferè terminatur. Vicina huic Tranſiſalana, à poſitu dicta latus Friſiis majoribus ad Amaſium uſque excurrentibus, tergum aliis Germaniæ populis obvertit; ſed Moſæ Brabantia longo tractu prætenditur. Infra Geldriam, qua Velavia dicitur, Trajectum eſt, cum propinquis aliquot oppidis, inſeſſum Epiſcoporum dominatu, quorum & Tranſiſalana erant, quæ primus omnium Carolus Cæſar ſuæ ditioni adjunxit. Inde jam Hollandia frequentiſſime urbibus & vicis habitatur, duobuſque angulis in Vahalim & ſinum quem diximus excurrens, ſenſim aquis utrimque recedentibus, diffuſum littus Oceano objicit. Cujus Septentrionalia, pars olim Friſiorum, partim armis partim pactionibus adjecta

jecta Hollandiæ, quia Transflevanis in Occidentem objacent, Weſtfriſiæ vocabulum tenuere. Ager omnis Hollandiæ multis amnium brachiis lacubuſque, & foſſis manu ductis inter ſciſſus, paſcuis quam ſegete fælicior: piſcaturam & navigationem amnis & mare nulli gentium largius præſtant. Zelandia huic contigua omnis in inſulas ſparſa, Moſæ & Scaldis oſtiis ambitur, retro Brabantiæ quoque annexa, & Honta, Scaldis alveo, diviſa à Flandris, qui, apud exteras gentes, toti Belgicæ nomen dare meruerunt. Horum tractus, ſecundum mare urbem uſque Caletum freto imminentem ſe explicans, eam Belgicæ partem attingit, quæ nunc ſub Francorum eſt imperio. Hollandiæ & Zelandiæ inceſſores olim Danos de ſuis vocabula indidiſſe, quibuſdã conjectura eſt; ſed ego, vetera monumenta perſequens, reperio hoc commune cunctis inſulis eſſe nomen: illud proprium olim regioni haud magnæ, Lugduno non procul, ſilvis horridæ, credo, nam id nomen ſonat. Id conſtat, ex Septentrione populos, cum ſæpe incendiis, cædibus, rapinis graſſarentur, cauſam dediſſe, in commune conſulendi, legendique aut accipiendi principes, Comitum vocabulo, qui Francorum primo, pòſt Imperatorum Germaniæ majeſtatem ita obſervarunt, ut legibus non ſubderentur. quæ prima illis domus fuerit, ut ferè antiqua, incertum. Vulgo recepta opinio, ex Aquitania miſſos. Sed indigenas fuiſſe, qui multo arctius quondam eo in loco, unde Hollandiæ fluxerat nomen, imperantes, paulatim creverint, argumentis non caret. Per muliebres ſucceſſiones ad Hænovios, Boioaros, Burgundiones, Auſtriacos, deſcenſum eſt. Quorum è gẽnere, Rex Philippus ſecundus in Comitum or-

dine triceſimus primus numeratur. Sed hoc tempore belli difficultas ſolique calamitas inde, quod communibus cœptis Hollandiæ Amſtelodamum, Zelandiæ, Middelburgum deerant florentiſſimæ urbes, mole ſua immotæ, & quia defixior in illas Albani cura, addictos ſibi præfecerat, impoſito & milite. Contra muniebat Hollandiam ſocia partium Bommelienſis, Geldrici juris inſula, Vahali ac Moſa amplectentibus. Nihil iſtis rebus tam neceſſarium quam Arauſionenſis adventus fuit. Is peritus regendi artium, turbata omnia recompoſuit, vimque alias haud diuturnam ratione fovit, & propria lenitate quæ ipſum hoſtibus quoque commendabat. Nam Marquius, dum pro abſente imperium Hollandiæ adminiſtrat, ſævitia in ſacerdotes & nullo non immodeſtiæ genere, infamaverat naſcentem libertatem: ferum per ſe ingenium accendentibus Gallis, qui ſueti licentiæ & ſanguini, mala quæ domi fugerant, alienis in armis ulciſcebantur. Eam ob rem, & quia parere non didicerat, juſſu Arauſionenſis captus mox, accuſatuſque eſt. quominus puniretur tempora obſtabant. At Arauſionenſis, remiſſo Principis nomine vim amplectens, honores mandare, edere conſtitutiones, rem militarem & maritimam & pleraque reipublicæ tractare cum dilecto conſilio: aut excitis Ordinibus præſidens, ſiquid majus incideret. Crebri autem conventus, præter ſpeciem popularitatis, in hoc proderant, ut quamplurimi partibus illigarentur; cumque antea ſex Hollandiæ urbes una cum nobilitate de rebus pleriſque conſulerent, Dordrechtum, Harlemum, Delphi, Lugdunum, Amſtelodamum, Gauda, Arauſionenſis minores aduſque duodecim admiſit, non dubiè

fidas ei cujus ope jus ſuffragii acceperant. Sed nec ratione carebat, conſiliorum factas participes, quo introſpecta onere facilius tolerarent. Nomina earum ſunt & ordo; in Auſtrina parte, Rotterodamum, Gornichemum, Scidamum, Schoonhovia, & in inſula Moſæ, Brila: ad Septentriones, Alcmaria, Horna, Enchuſa, totidemque in aquoſo receſſu, qui Waterlandia dicitur, Edamum, & Monachodamum, nec longe Medemelaca & Purmerenda. In eorum qui defugerant locum alios ſubrogatos judiciis rationibuſque publicis impoſuit: magna penuria hominum, qui ea munera cuperent aut mererentur, cum plerique virium æſtimatione, ſeu religio accedebant, eximerent ſe turbidis, & intutis. Cæterum, ne nulla ſubnixi ſocietate temere, invidiam defectionis ſuſciperent, rebus omnibus contra Philippi juſſa, nomen Philippi prætendebatur. Nec exemplum deerat ipſis quoque ab Hiſpanis, qui digreſſo in Germaniam Carolo, tributis ultra modum vexati, regios præfectos oppugnaverant. Religionis cauſam primi talibus cœptis ſociaverant, Smalcaldico fœdere Germani. poſt quos Galli proceres plurimis etiam ſcriptis, diſſeruerant, non peccare in fas obſequii minores poteſtates, quæ invito quamvis Principe, divina ac publica jura vitamque innocentium, ſi neceſſe foret, armis defenderent. Naſſavianos hoc ſublevabat, quod ſumptis in Albanum armis, remoto rege, conſpectu parcebatur: duriore illorum neceſſitate, qui pro regum ſuorum magnitudine, paratos ſe occumbere dicentes, contra eoſdem inſtruere infeſtas acies, inferre ſigna cogebantur. At Romanæ cæremoniæ, ejectæ templis, & qui ejus ſententiæ erant haud facile ad

magna munera admittebantur, non lege ulla, ſed prudentia, ne, infenſi diſſentientibus & probabiliori venia, cauſam ſuam à publica disjungerent. Recepta publicè diſciplina, quæ Genevæ & in Palatinatu Germaniæ paſſimque alibi docebatur. hoc tamen intereſt, quod ejuſdem religionis alii diverſas minus tolerant: quippe non in hoc tantum ordinatas à Deo civitates ac magiſtratus dictantes, ut à corporibus & poſſeſſionibus injuriæ abeſſent, ſed, ut quo more ipſe juſſiſſet, eo in commune coleretur. Cujus officii negligentes multos pœnam, aliorum impietati debitam, in ſe accerſiſſe. Contra iſtæ nationes non modo nulla auxilia repudianda judicabant, ſed ſponte etiam omnes de religione leges inquiſitionis nomine deteſtabantur. ac proinde diſputabant, neminem volentem errare, aut nolentem credere, ſed veram de ſacris rebus ſententiam à Deo humanis mentibus inſinuari. nec gratam ipſi pietatem, quæ non ſpontè procederet: pravas autem opiniones compertum, non tam vi atque imperio humano, quam ſpatiis temporum debellari. Hoc obtentu non tantum publica ſacra impune contemnebantur, ſed abſurdi interdum & impii ſermones creſcebant inter mala libertatis. In publicos uſus verſa eo tempore agri & vectigalia Principis, ſacerdotum, monaſteriorum: nec non eorum fortunæ qui apud hoſtes degebant, & maritimæ prædæ. Tunc tot illa tributorum nomina in capita & poſſeſſiones, tum mutui vocabulo exactiones inventæ ſunt, & in eas res quas uſus conſumit monſtrata onera, quæ cum bello in immenſum augerentur. Tanto flagrabant odio dominatus; omnia dabant ne decimam darent. Nova quoque reperta ratio ex ho-

ſte

ſte lucrandi, permiſſu vendito, ut commeatus, aliæque merces transportarentur; manetque mos utilis privatim & publicè, vetitus ſæpe, ſemper retentus. Etiam pro navium deductione merces aliquid pendebant, cum onerarias bellicæ ad ſecura maris proſequerentur. His ita conſtitutis, ſumma nihilominus difficultas nummaria erat, quod Rheni Trajecto prius & Amſtelodamo, tunc & per Nardam (id enim ex Geldria iter eſt) in Hollandorum agros Hiſpanus irrumperet. Res plurimæ civium opera, non externis & conductis copiis gerebantur. Sic quoque militantibus alimenta vix ſuppetebant. Non manipularis obſequio promptus, non ducibus imperandi artes; id unum ſalutare, quod communis cum hoſte expugnandarum urbium imperitia erat. Inde in longum tractæ obſidiones & ſumma vis, hoſtium famem opperiri; multis edocti cladibus, & alterno ſanguine bellum artem fecerunt. Gravis error Albani fuit, quod Zelandiæ non ſtatim incubuit, dum res incompoſitæ; ſed terrebat mare belli talis inexpertum. Septem menſes circa Harlemum Hollandiæ urbem hæſit Hiſpanorum exercitus, multis interim millibus per arma & aſperam hyemem abſumptis. id tempus animos ſtatumque rerum firmavit, & quanquam longa vi, poſt ſerum atque infœlix auxilium, obſeſſi in ſævas hoſtium manus venere, pars magna ſuſpenſi merſique, viſi tamen ſunt vinci poſſe, qui tam lente vicerant. & ne ſucceſſus continuarent, dum recens conſternatio, ipſorum diſcordia obſtitit, ſtipendiis non ſolutis, quod perpetuum illis partibus malum, ſub opulentiſſimo rege. Harlemenſium ſuppliciis, incenſa iterum pertinacia, & Alcmaria vergentis in aquilonem Hollandiæ oppi-

dum, prima Hiſpani impetum fregit, invicta oppugnatione, atque alia ſubinde miſeriæ ſolatia, oppreſſa à Naſſavianis Geertrudisberga, Hollandiæ in Brabantiam prominentis oppidum, & ipſe captus, cum claſſe Boſuius, dum maris ſinum terramque Weſtfriſiam bello incurſat. Ejus claſſis prætoriæ Inquiſitionis nomen Hiſpani fecerant, cauſam belli ſuperbè exprobrantes. Albanum cum non tam ſenectuti quam famæ ſollicitus, quietem jamdudum oraret, Philippus revocat, violentiam ejus parum procedere conſpiciens, & quominus aliæ artes, fælicius tentarentur, odium ipſius obſtiturum, neque auditus, dum filium ſibi ſucceſſorem parat, paternarum ut actionum, ita odii participem. Quinque annis paulo amplius imperium adminiſtraverat: eo temporis ſpatio jactare ſolitus octodecim hominum millia carnificis ſe miniſterio ſuſtuliſſe. Acta ejus, præſertim de decima, Rege nec laudare palam, nec reſcindere auſo; manſit ipſe in aula incolumis honoratuſque: donec aliquot pòſt annis, cum filio, qui nobilem virginem ſtupro circumvenerat, conjectus in vincula eſt, nec ante ſolutus, quam bellum Luſitanicum periti ducis neceſſitatem feciſſet. Succeſſor regendæ Belgicæ Ludovicus Zuninga Requeſenius mittitur, qui diverſos dolis & laxiore venia irretiret, largitor & comis pluſquam Hiſpanis ſolitum, peritia Albano impar. haud egenus tamen bellicæ laudis, pars magna ſcilicet illuſtris ad Echinades victoriæ: ſed Granatæ etiam, cum inquiſitiones vix toleraret, perdomitæ præ ſe famam ferens, violatæque ibi in ſuos & hoſtes fidei, ad captandam Belgarum gratiam primum cenſuit, Albani ſtatuam amoliri. Hoc tempore Middelburgum diuturna fame,

quæ

quæ tamen haud multo minus obſeſſores, quam obſeſſos afflixerat, & devicta gravibus prælijs Hiſpanorum claſſe, Zelandis acceſſit, attritaſque opes refecit. Sed Ludovicus Naſſavius, cum copiis quas fratri adducebat, ut Hollandia hoſtem detraheret, prope Noviomagum cæditur, immodeſtia militis, qui cum ſtrictis mucronibus hoſtis inſtaret, æra ducem flagitabat. Is finis fuit duci ingenio manuque inter laudatiſſimos. fratri ipſius Henrico, Chriſtophoro prætexta Palatini principis filio. Tranſiit in victorem exercitum, quo victi ceciderant malum: cæperuntque & ipſi exigere præfectos, & poſtulare debitum ſanguini pretium. Incubuit in Antverpiam is furor, urbem Brabantiæ, rebus tranquillis beatiſſimam, nimirum commercia & quæ inde proveniunt, opes, vota ſunt pacis, ubi bellum ſemel omnia permiſit, nihil tutius eſt paupertate. Per vim & minas extorta ſunt Antverpienſibus quadringenta millia florenorum, ſponte creditum Requeſenii, quia vetuerat repugnari. at mox impunitatem ſanxit, velut gaudens expreſſam quovis modo pecuniam, quam à volentibus nunquam impetraſſet. Nam dum illarum partium Ordines, niſi edicto Decima tolleretur, tributa in bellum abnuunt, pervicacia Regis aut præfecti evenerat, ut ſe utroque fruſtrarentur. Quæ major autem Hiſpanis quam cæteris gentibus præmiorum aviditas eſt, hoc notabilius tumultuantur, & providentia quadam, nec ut regi deſinant. Sic tacito ducum fœdere in rapinas itur. quæ apud militem merces, apud populum neceſſitas vocatur. Neque iſtæ tum primum artes, ſed jam olim aliis Hiſpanorum bellis erupere. Hæc injuria ſtudia nationum Arauſionenſi vehemen-

hementer conciliavit, quodque, proximè ſecuto colloquio, poſtulata ejus cum omnium votis congruere. Nam capto Aldegondio (is & ingenio & eruditione plurimum, & apud Arauſionenſem auctoritate valebat) coram, inde per litteras cæptum agi de concordia, Campigniaco adjuvante, cui domeſticum cum fratre Granvella certamen &, quale inter propinquos, odium erat. Ad ultimum legati utrinque Brædam convenêre, quo Cæſar Suartsburgium Arauſionenſis affinem miſerat, partibus conciliatorem. Arauſionenſis, & qui ab eo regebantur, hæc dederant mandata: rebelles ſe & irreligioſos ab adverſariis immeritò æſtimari. conſtare enim ſibi in Deum & Principem officii rationem: nec ulla in Philippum ſumta eſſe arma. unam pacis moram, exteram dominationem. Si Hiſpanus miles amoveretur, quod ad religionem cæteraque pertineret, Ordinum totius Belgicæ judicio ſe fore contentos. Reſponſum eſt, non rectè illos facere, quod defenſionem præ pænitentia elegiſſent. dari tamen impunitatem, dummodo religionis turbatores intra præſtitutum tempus patria excederent. quippe iniquum, tanto regi de religione ſtatuendi arbitrium detrahi, quod minimi in Germania principes uſurparent. Cætera, ita Regem conceſſurum, ſi prius urbes arceſque & machinæ cum navibus traderentur. Diſplicuere conditiones ut armis ſæviores: oratæque induciæ, ut per annos aliquot liberi eſſent ritus ſacrorum, armis abſiſteretur. ne id quidem obtentum, ſed, ſucceſſibus aliquot elatior, traxit pacificationem Requeſænius, ut belli incurioſos interea vi ſupervaderet. Nam eo tempore, quo de concordia agebatur, arma Hiſpanica validiſſimos conatus habuere:

buere: qui partim proſperi improviſa celeritate, alibi admirabili conſtantia refringebantur. Nam transgreſſas in Weſtfriſiam cohortes regias, paſſim deprehenſas locorum imperitia, agreſtes cecidere. Durabat inter hæc aliquanto ante cœpta Lugduni obſidio, qua cuncta nutabant, intima Hollandiæ inſidentibus Hiſpanis, nec ullis contra viribus, niſi in divina ope & pertinaci odio inſidæ dominationis, quod hac tempeſtate tantum fuit, ut repertus ſit nauta, qui evulſum Hiſpano militi cor morſibus ſcinderet. Itaque morbis belloque conſumtos, & nihil non experta fame, poſt longæ ſpei commercia, ad Mutinenſe exemplum, avibus internuntiis, perfoſſi aggeres, aperta amnium ſepta & terris immiſſum mare, attollente fluctus pleno Lunæ orbe, ad hoc ventis mirè obſecundantibus, ſervaverunt. quin & mœnium ruina, ultimum urbibus malum, tunc fuit ſalutare, objecta auribus eruptionis imagine, quæ hoſtem decepit & terruit. Lugduno diſcedens miles, captumque trahens ducem Baldeſium, cum Trajectum Batavorum, ſuarum partium urbem, ſpecie ſeditionis, prædæ deſtinaret, ab oppugnatione depulſus eſt. Tentavit Hiſpanus & ſiniſteriora Hollandiæ, ſecundum Moſam & Leccam, irrumpere, captis oppidis propè ripas, inter quas Veteres Aquæ (ita oppidum dicitur) nobilis ſævitia victoris: nec ante reprimi potuit, quam ad Confluentes uſque pertulerat, quo loco vicus eſt Crimpa nomine. Eadem tempeſtate Petrus Melendes Cantaber, Floridæ victor, ſed inſigni in Gallos perfidia, apud ſuos etiam infamis, cum res Americanas Batavicis, parum ſapienter compararet, Brilam ſe alioſque portus obſequio redditurum jactabat. & jam parata

rata claſſe miſſa in Angliam legatio, quæ littus & hoſpitium, ſi eo venti adigerent, oraret impetraretque. Sed ſubita morbi luës nautas disjecit, & dux ipſe edoctus pollicitationis vanitatem, pudore ut creditum, aut metu vitam finiit; coactique Hiſpani oppreſſis vi Batavorum, quæ ad Antverpiam excubabant navibus, & mox nova rerum ſequentium facie, terrorem maritimum multos in annos differre. Poſt hæc Scaldiam Zelandorum inſulam, in Hollandiæ confinio, ita nominatam ab amne lævum latus affluente, vadis & claſſe ingrediuntur Requeſeniani, dubium audacia majore an fælicitate, quam ipſi illuſtrantes, compoſitis in veterum auditionum ſpeciem miraculis mare ſibi ingredientibus cæleſtes faces præluxiſſe referunt. Hic expugnato portu Bomenedæ, qui locus non magno præſidio fortiter defendebatur, Zyrixæam, inſulæ caput, novem menſium obſidione accipiunt in poteſtatem. Huic maximo malo, quia duarum nationum ſocietas medio hoſte turbabatur, cum jam & pecuniæ & vires defeciſſent, alterum non levius acceſſit, quod Principum amicitiæ fruſtra ambiebantur, metu potentiæ Hiſpanicæ, an quod exemplum diſplicebat. Angliæ enim regina, quanquam ſacra communia, Oceani imperium, & ipſi ab Hollandis principibus ductum genus oſtentabantur, fædus, & oblatum alteris mandatis ſummum imperium abnuebat. pecuniæ tamen nonnihil interdum ſuppeditabatur. Sed quod intempeſtivè repetitum in majus incommodum verteret. Galliam tum Henricus habebat Caroli frater, qui Hiſpani dolos præſentiens, & pari arte graſſandum ratus, ejus vim deſtruentibus ſtudebat, ſed arcanum intra ſubſidium; haud reticenda

commenti ferè piratici ſubtilitate, qua cum Rege convenerat, ut Caleti, Gallicâ urbe quæſtores Naſſaviani vicini maris navigandi licentiam venderent, nulla non gentium parata redimere injurias. nam hactenus ſive ad hoſtes ibant, à Batavis in prædam, ſive alio tamen ad diſquiſitiones & damnoſas alieno ſub judice lites trahebantur. Iuris ſimulacrum adhibebatur frequens negotiantibus averſi periculi pactio, quæ incertus eventus certa mercede in alium transferri ſolet. idque unum tributum haud impar fuerat magnis belli impenſis, niſi navalis turba, indomita legibus, ad veterem licentiam & propria à rapinis commoda recurriſſet. Rem undique deſperatam reſtituit improviſa fælicitas, cum ſubita peſte extincto Requeſenio ad Senatum regiarum partium adminiſtratio tranſlata eſt. Id gratum populis & ſervandis quæ tenebantur, pacandis quæ defecerant, cenſuerat Ioachimus Hopperus Friſius, cui tum in Hiſpania agenti auctoritas increverat, ex quo improbata ipſi conſilia malè ceſſerant, ita ut ſapientis nomen homo Belga ab Hiſpanis adeptus eſſet. Sed nemo eſt hominum ita ſapiens, ut eum nunquam fortuna fallat. Clandeſtinis jam dudum artibus Brabantorum animos Arauſionenſis ſibi conciliabat, demonſtrando, nihil ſe quod privatim utile eſſet deſiderare. At illi ultro etiam, dum Requeſenius armis occupatur, aut lenitatem ſimulat, quantum remiſerat dominatio, tantum contra inſurgere. & ipſe præfectus parum providè ad captantes militum tumultus arma rapere agreſtes juſſerat, quod illic initium fuit libertatis. Iamque oblita ſub Albano nomina, jus Ordinum & leges omnium vocibus celebrari. Flandri quoque ingenium recepere,

gens

gens inquies, & ne olim quidem Principum ſa-
tis patiens, cum tantum Principes eſſent. Hi
petenti tributa Requeſenio, quo magis neceſſa-
rio exigebantur, hóc confidentius negaverant.
Sed in Senatu Hiſpani erant aliquot; cæteri Bel-
gæ, à quibus ſperabat Arauſionenſis impetrari
poſſe, ut eadem defenſæ patriæ præmia, quam
proditæ mallent. id curantis conſilium caſus
adjuvit. Bellum enim hoc mirum in modum
quanquam validas Hiſpaniæ opes afflixerat, in
tantum Rege obærato, ut novarum tabularum
beneficio, poſſeſſiones ſuas eripuerit fæneratoribus.
Et forte Turcæ (quæ potentia crevit
ſemper Chriſtianorum diſcordiis) dum Philippi
robur in Belgas verſum comperit, occupata
Tunetenſi provincia, cæteris Africę, quæ Hiſpani
tenebant, terra marique imminebat. Factum
per has difficultates ut ſtipendiorum dies aliquam
multi præterfluerent, Hiſpanis per Belgicam
militantibus, qui recepto jam more obſequium,
excientes licentiæ præmia captabant.
Bruxella rapinæ deſtinabatur, imperii ſedes, ni
plebs veterum memor, & in arma recentis periculi
magnitudine conſternata, advertiſſet magiſtratus,
& quibus creditæ leges. Hi Senatum,
quem rebus Belgicæ præpoſitum diximus, perpulere
ut improbum militem, hoſtem patriæ
& Principis judicaret. quod palam conceſſum,
clam ſeditio foveri credebatur, paucorum conſiliis,
quorum opes in externa dominatione
ſitæ erant. Sed cum, ejectis ducibus, conjuratæ
cohortes Aloſtum, Flandriæ ejus, quæ jam olim
non Francico ut cætera, ſed Germanico imperio
adhæſit oppidum irrupiſſent, atque inde
late circumſita popularentur, nullo ultore, primores

mores aliquot Brabanti, nullo publico conſilio, ſed Antverpienſis exempli memoria & metu, miſere qui Senatum, hoc eſt reipublicæ caput, in curia & ſedibus ſuis comprehenderent. Mox, ne ſine legitima poteſtate jaceret regimen, ſuſpiciones & innoxios diſcrevere, detentis quorum dolo aut ſocordia effectum volebant, ne contra Hiſpanorum injurias vis pararetur. quin & proprio delectu habito, pellectoque in partes quantum erat indigenæ militis, fœdus cum Flandris aliiſque civitatibus junxere, ut in hoſtem communem. nec recentia modo quietis publicæ turbamenta, ſed Albanicorum temporum ſcelera, decimæ, diſquiſitiones, inſontium ſupplicia, quæſitum bello quod pace habebatur, ſuarum quiſque cladium memoria edictis objectabant. Nec jam res ad eos qui imperium detrectaverant, ſed ad omnem Hiſpanicam nationem viſa pertinere. Quare excitis copiis ejus gentis, quæ tum Hollandia exiere non redituræ, ducem ſe dedit Roda, pars ante Senatus, & tunc, ad cohortes transgreſſus, jus omne imperii ad ſe trahens: velut in unum recidente collegio. Addidit ſe & Germanus miles, ſpe licentiæ: atque ita juncti Trajectum ad Moſam, egregiam urbem, diripuere: nec multo pòſt in ipſam Antverpiam ex arce effuſi, defenſoribus exturbatis, aliquot per dies, cæde oppidanorum, ædium incendio, ingenti præda iram atque avaritiam ſatiarunt. Quas inter clades Belgæ, quibus in novo & rudi milite non ſatis præſidii adverſus tot veteranos, tot arces erat, & longum movere exteros principes, proximis viribus, ultroque oblatis ab Arauſionenſi uti conſtituunt; conſcii plerique paribus ſe apud Regem criminibus

nibus teneri, quæ aut ſimul avertenda aut ſimul luenda eſſent. Ergo reſumpta pacis colloquia, quæ Bredæ intermiſſa erant, &, ut inter cives, contra vim peregrinam, facile conſenſum eſt, cautumque oblitterata offenſionum memoria, nequis ſuper religione interrogaretur, neu rata eſſent judicia, quæ ejus rei ante facta erant: ſed damnatis & res ſoli in fiſcum verſæ reſtituerentur, aut, ſi alienatæ eſſent, dati æſtimatores alteri rem, alteri pretium addicendo poſſeſſionibus & evictionibus modum ponerent: ut quos in poſterum ritus recipi placeret; & de reſtituendis quæ Hollandi Zelandique regi propria bello detinebant; & quam iſti pecuniam conſtituerant ob duas Arauſionenſis expeditiones, ejuſve debiti portionem cæteræ nationes in ſe transſcribi paterentur; poſt liberatam externis armis rempublicam, totius Belgicæ concilium judicaret. Interea refoverentur commercia, pars utraque præſenti juriſdictione & receptis jam ſacris uteretur. nec liceret Hollandis eorumque ſociis extra ſuos fines quicquam in religionis cauſa immutare, data tamen Arauſionenſis poteſtate cum urbibus ad ſuam Præfecturam pertinentibus paciſcendi. In has leges pax facta Gandavi inter Naſſavianas gentes, & Brabantos, Flandros, Atrebates, Hænovios, aliaſque nationes; præter Lucemburgos, quorum rectores Hiſpanico nomini privatim obnoxii, & populus ipſe antiquitus fidei in principes retinentiſſimus; ſed Friſii acceſſere & obnitentem præfectum vinxerunt Caſparum Robleſum, gente Luſitanum. Dejectis paſſim arcibus ſervitus exuta. & quia inſeſſa Hiſpanis Antverpia commerciis nationum intercedebat

operti juxta Scaldis aggeres, ut per merſa naves tuto vectarentur. Fœdus poſt initum Bruxellæ, & belli ſocietas adverſus Hiſpanos firmata juramento ſacerdotum, nobilitatis & plebis. adſentit & Senatus. Fuitque id unum omnino tempus, quo de rebus Belgicis bene ſperare licuit, ſi cum annis & odia ponerentur. ſed mihi hæc altius repetenti certiſſima malorum origo videtur procerum æmulatrix ambitio, & huic non diſſimile populi vitium abruptus ſuæ religionis amor, nunquam ſe intra fœdera, nunquam præſentem intra ſortem tenens: hæc dum manent, nec partes unquam deſunt, nec inſtrumenta in libertatem. Itaque Rex Philippus perlatis ad ſe conditionibus, edoctus quanto omnium ſtudio probarentur, & patere externas amicitias, ſiquid in ſuos durius conſuleret, cedendum tempori exiſtimavit. editaque lege qua pacta confirmarentur, clam interea ſtatuit occaſiones opperiri diſtrahendæ ſocietatis. At Arauſionenſis filium, cui ex pactis libertas debebatur, ut paternarum actionum obſidem retinebat. Rectorem autem Belgicæ miſit Iohannem Auſtriacum, Imperatori Carolo extra conjugium genitum, ut juvenem ingenio acrem, clarum navali in Turcas prælio, & Pontificis gratia florentem, rerum majorum meditamentis avelleret: & ut ſpecimen eſſet ſervandarum in poſterum legum, tam propinquus ſanguis in regimen miſſus. Mandata hic pacis ſervandæ præferebat, ſecreto juſſus Rodæ conſilia ſequi, quem Hiſpanicæ ſeditionis ductorem fuiſſe narravimus, ſed non ſatis occultabat credita ſibi odia, impatientia ætatis, & ſimul literis interceptis intima conſiliorum intelligebantur. Quæ conſiderans

derans Arauſionenſis, intentuſque, ne tam ferventem fortunam extrema corrumperent, auctor erat Belgis, ut, expenſo quantum apud Philippum peccaſſent, injuſſa pace, manifeſtum iræ præfectum, ſed adhuc inermem & in finibus agentem, bello opprimerent. Id alii primariæ nobilitatis, Arauſionenſi non ſatis æqui, veteri offenſione, aut invidia recenti, inhibuere. plerique rerum turbine, quam conſilio immixti partibus, reverentia Principis continebant arma intra ſe tuendi neceſſitatem. Ita pace facta, in oppido Lucemburgiorum, cui Marſa nomen, conceſſa Auſtriaco præfectura, ſi prius Hiſpanum militem, deinde exteros omnes dimitteret: Hollandis, & qui earum fuerant partium, multa nequicquam contra cauſantibus. Tum autem incredibili gaudio metûs omnibus abſceſſerat, cum Hiſpanorum exercitus, ex pacto urbibus diſcederet. quanquam cruenta ſecum ſpolia, & decem annorum rapinas trahens: atque ultro jactans intra ſex menſes proximos occiſa à ſe Belgarum triginta millia, imbellis haud dubie turbæ, cum ſuorum ſupra ſexaginta amiſſos intra idem tempus negent; nec tamen digreſſi longe, apud Mediolanum, quidam etiam citerius detinebantur, dum illos paratos bello Iohannes revocaret: qui, ſummis honoribus in regimen acceptus, ſed moræ omnis juveniliter impatiens, aditus interea Belgicæ inſidebat, brevique erupit, occupato Namurco, & aliquot oppidis ad eum limitem. Germanicas etiam cohortes, quæ ſtipendiis necdum ſolutis in Belgica manſerant, ad urbium deditionem ſollicitabat: eratque illis promta perfidia: ſed iners animus & ad pœnitentiam facilitas eadem, ſi minis aut pollicitationi-

tionibus tentarentur. Hac ratione pleraque Brabantia ſervata eſt, tradente in Ordinum poteſtatem milite non præſidia tantum, ſed ipſos duces. Ordinum nomine utuntur nationum ad commune concilium legati, ad quos poſt Senatus regii vim fractam, pleraque reipublicæ devenerant. Neque dum bellum erat: ſed accuſabant Ordines Ioannem apud Regem alioſque principes non obſcurè violatæ pacis: ille rurſus Arauſionenſem criminabatur, contra fœderis leges novos ritus ſtabilire, in urbibus quas paciſcendi imperio ſuo adjunxerat. At is apud omnes Belgicæ civitates ingenti fama libertatis auctor ferebatur, egregiuſque morum, quibus ſtudia hominum elici ſolent, potentiam, quaſi remitteret, gratia muniebat, lenitate denique & prudentia, & quia acri perveſtigatione literiſque interceptis demonſtraverat, Auſtriaci inſidiis ſe primum & ſuos, deinde fœderis nexu reſoluto, cæteros peti, tantum favorem eſt conſecutus, ut ad Præfecti dignitatem à Brabantis evocaretur. Id Arſcotius, qui eo tempore Flandriæ erat præpoſitus, Lalænius, Campigniacus, aliique nonnulli permoleſtè tulerunt. quippe rerum ſummam ad Arauſionenſem vergere, cui genere paucos, peritia & auctoritate parem neminem haberi. Igitur quoniam longè ſe ab illo relinqui vident populari gratia, nec metus aberat, ne rerum potitus ſacra ſuos ad uſus verteret, obſtruere quærunt ejus claritati, nominis majoris fulgore. In locum demortui Maximiliani patris Rodolphum Imperatorem Germania ſubrogaverat; ejus tunc illi fratrem Mathiam, multa pollicitando, aula excivere, nullo palam Imperatoris aſſenſu, ne

Hiſpa-

Hiſpanum offenderet. Iidem, quod armis & validis urbibus præerant, facile ſe effecturos putarant, ut perductum ad ſe juvenem, & ſibi cuncta debentem, haberent in poteſtate, ejuſque nomen juſſibus ſuis præſciberent: quæ providens Arauſionenſis nonnullos conſciorum ab eo conſilio ſummovit, perſuaſitque ut juſtam potius auctoritatem in legitimo Ordinum imperio quam partem in paucorum potentiæ ſperarent. Et forte eodem tempore accidit, ut Arſcotius, princeps Naſſaviis pridem æmulæ domus, ſpe vana elatior plebem Gandavenſem inſolenti dicto offenderet: quæ natio Flandrorum nobiliſſima, & nobilitatibus adverſa, ipſum cum omni comitatu in cuſtodiam pertraxit. Sed Arauſionenſis quanquam Mathias ab inimicis vocatus nec ipſius ſponte advenerat, Belgæque cæteri jam tum Galliam magis reſpectabant, pudori illius conſulens, auctor Ordinibus fuit, ut adoleſcentem clarum fraterna majeſtate & regis propinquum cauſæ ſuæ admoverent. Quod eouſque placuit ut Mathiæ regimen Belgicæ, Arauſionenſi vicarium imperium imponeretur, idque velut recuſanti; quo aucta illorum iræ eſt, qui ſpe duntaxat ejus dignitatis gratiam partis quæſiverant. Mathiæ præfectura, mandatis & additis adſeſſoribus circumſcripta eſt, nec ipſi libido quicquam ejus faſtigii præter vitæ ſplendorem, habitumque uſurpare.

HVGO-

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM,

LIBER TERTIVS.

REbus eum in modum conſtitutis, Ioanni bellum denuntiatur, quo tempore reditus menſtrui ad ſexcenta millia florenorum publico ærario inferebantur, quorum liberrimam diſpenſationem delectuſque & belli conſilia, quo melius laterent, Senatui Ordines permiſerant. Tum demum Regina Angliæ dignas Belgarum vires judicavit, quibus faveretur: proprio etiam metu, quia Ioannes cum Scota conjugium, & per eam ſuaque arma Britanniæ regnum animo agitabat; idque magnis indiciis compertum. Quapropter pecunias & auxilia promiſit, interpoſitis reſtituendi cautionibus, & hoc titulo inſcriptis, ut Belgicæ gentes in Philippi obſequio continerentur: atque ita ſe reipublicæ immiſcuit, ut nihil magni pateretur, ſine ſua voluntate, decerni: danſque operam, ut res novæ concordia fulcirentur, fruſtra à Belgarum nonnullis in Arauſionenſem incitata, atque alios viciſſim monens ne veterem Romanæ religionis poſſeſſionem temere moverent, intendit opem, quantum pericula gliſcebant. Cumque hæc ageret, literas ad Regem mittebat, ſuadentes veram pacem, & regimen juxta leges; ſin ad arma ſubditos adigeret, intentus

jamdudum Gallis, ne moleſte ferret ipſam inimicæ genti Belgarum Societatem prævertere, anxie interim ſuſpiciones purgans affectatæ ex alieno potentiæ. Nec minus Henricum Galliarum regem, Sebaſtianum Luſitaniæ, ipſumque Imperatorem rogarant Ordines, ut Philippum ſibi mitigarent, hunc etiam ut cauſam auxilio dignaretur, quod tum fruſtra fuit. Valeſcebant interea ſimultates & odia regentium: multi adeo caſtris ad Lucemburgum ſitis diffluebant, varia obtendentes, ſed tacite honores alienos in ſuam injuriam interpretabantur. Ioannes receptis Hiſpanis, ingentibuſque copiis auctus, quas illi Parmenſis Belgicę quondam rectricis filius ex Italia adduxerat, exercitum Belgarum, qui ducum deceſſu in dies minuebatur, introrſus recedentem in Brabantiam ad Gembliacum prælio cæcîdit: nec parva victoriæ præmia; Lovanium quod ex ea parte Brabantiam aperit; Limburgum ducatu inſigne & cognominis ditionis caput, in Germaniæ ſubdita excurrens, & Philippopolis, quam urbem novo, validoque opere Arauſionenſis, regii quondam exercitus ductor, Gallis objecerat, cum tantum externa metuerentur: ſed & alia circum oppida ceſſerunt. Victos ſpe pacis tentare regi placuit, Barone Selleſio conditiones ferente ex Hiſpania diverſas à pactis Gandavenſibus, & quibus Ioannis præfectura non mutabatur: quod tunc ſatis viſum cur recuſari deberent. Noſſe enim ſe Belgæ tum primum cœperant, & augebant fiduciam Principes certatim operam & militem offerendo: Hinc Franciſcus Valeſius, Andium dux, regis Galliarum frater, jam ante pacem Gandavenſem & poſtea ſæpe ambitus Belgarum primoribus: inde Caſimirus,

minus, qui Palatinatum Germaniæ adminiſtrabat: domi poſtpoſitus uterque naſcendi ordine, atque eo avidi increſcere alienis. Franciſcus haud contemnendo ingenio, ſed animi inquies, belli ſe ducem dederat, quod ad reſtituendam contra aulæ injurias Galliæ libertatem, & pro quiete religionum ſumi tum dicebatur: quod ſeu fratris odio fecit vita imbelli & infæcunda regnum detinentis, ſive ad vim partium avertendam maternæ calliditatis inſtrumentum fuit, famam ſane ſibi popularem ejus cauſæ tutela; & pace facta ampliſſimas poſſeſſiones paraverat. Sed famam brevi fœdavit in ſocios verſis armis, aliorum ſævitiæ miniſter. Quo tempore Margarita Valeſia, Navarri uxor, quo ſe mariti fratrumque bellis eximeret, abſentiæ deſiderium ad aquas Spadanas itinere velans, cum Cameraco Montibuſque tranſiret, uſa occaſione potiſſimis illic locis, moribus, lingua Galliæ propioribus, nec religione diverſis, Andinum valide commendaverat. At Caſimirus eodem tempore, ingens Navarri partibus auxilium, quæ ſibi privatim pepigerat, concordiæ remittens, æqui religioſique animi præbuerat argumentum. Vndique confuſa hoc tempore reſpublica fuit, velut indigeſta moles, & partibus diſcors: dum quaſi vacuum regimen rapiunt ſinguli, diverſa via. Et contra regnum quidem armis certabatur: ſed aliis laudata, principatus & leges: alii vires ſuas præ Venetis atque Helvetiis admirati, nec conſiderata diſſimilitudine, optimatium nomine imperium diſtrahebant: aut etiam, quod dignitate ab aliis vincebantur; plebeiæ potentiæ imminentes vulgus, qua turbidiſſimum, ductu, voce concitabant, inclementes

 ſuſpi-

ſuſpicionibus, nec ullam probantes cum exceptione libertatem. Intus & palam partes & ſeditiones erant: nec eo minus bellum; lentum tamen, nec ſatis intentum tempori, quia pro ſtudiis copiæ diſtinebantur. Amſtelodamum, quam maximam Hollandicarum urbium libertati deſuiſſe diximus, Ioanni tunc etiam fovebatur: ſed quia Naſſaviani urbem circumvenerant, nec ulla ſpes auxiliorum è tam longinquo erat, ventum ad pactiones, quæ religionis cauſa extorres patriæ reddebant; niſi extra mænia, prohibitis eorum ritibus; ſed cum Romanæ ſectæ homines, ambiguæ fidei, interdum & in hoſtem reflecti crederentur, exſules pulſis magiſtratibus, & his qui ſacris præerant, publico potiti ſunt. Idem diverſis temporibus ſimilibus ferme de cauſis Trajecti & Harlemi, & aliis Hollandiæ in oppidis accidit, quæſito adverſus fidem datam colore, ex magiſtratibus in hoc inſtitutis, ut quod ipſi probarent, id invita civitate fieri non videretur: quod ibi quidem haud inutile concordiæ, at ſociorum animos offendit, qui Romano Pontifici addicti, in ſe vires quæri ſuſpicabantur. Geldriæ regimen Ioannes Naſſavius ordinavit, cui Arauſionenſis eam præfecturam mandari curaverat, quo pluribus munimentis inſiſteret. At in Friſia, cui tum datus Rennebergius rector, vetera Groningæ urbis & agri circumjecti ob mercium evectionem certamina, velut alta pace, exarſerant: dubium an ſponte præfecti, ut certius imperaret. Legatos ad ſe partis adverſæ plebs urbana vinxerat: eadem, poſtquam privato utrinque auſu arma tentaverant, ſuperior evaſit. Et captis quidem reſtituta libertas: odia, quanquam Mathias &

Arau-

Arauſionenſis intercedebant, manſere, donec publicis diſſidiis hæc quoque miſcerentur. Etiam Friſiæ quoſdam Senatores, qui Hiſpanorum victoriæ faverant, ſuffectis aliis aſſervari juſſit Rennebergius, itaque Leovardiæ pontificem. Hæc ob merita, proprius regendæ & perdomandæ Tranſiſalanæ dux eligitur: nam Campos & Daventriam Germanus à Ioanne Emptus miles tenebat. Vtraque urbs dedita eſt. Sed ad Daventriam longius hærenti recens auxilium Caſimirus cum peditatu octo millium, equitatu paulo minore, advenerat: copias adducens majores imperatis. Nam Angliæ Regina, promiſſæ pecuniæ loco, militem adjunxerat, & ipſe ultro auxerat numerum, officii ſpecie: quod Romanæ religionis primores ſiniſtrius interpretabantur, atque eo promptius Franciſcum Valeſium ſuæ ſectæ principem acciendum, orandumque curaverant, patiente Arauſionenſi, aliiſque, ne ſuſpiciones in ſe onerarent. Nominatur igitur decreto Ordinum Franciſcus vindex Belgicæ libertatis, & ſuper quod de reſtitutione impendiorum cautum erat, addicuntur illi, in præmium Societatis, oppida quæcunque trans Moſam hoſtis poſſidebat. Dum hæc geruntur, & inferiores pietatis ſtudiis, maximus quiſque ob potentiam diſſident, innovatæ religionis ſectatores rem impetravere egregiam ſibi, ancipitem reipublicæ: quia jus imperii penes multos, nulla poteſtas celſior partium odia coërcebat. Poſtulata dederant ad Mathiam & Arauſionenſem, nec ante ignarum: quibus demonſtrabant, ſe illos eſſe nunquam adminiſtros dominationis, ſed materiam ſemper ſævitiæ Hiſpanæ, cui deſtinatum

parte optima civium orbatam rempublicam opprimere. Ne nunc quidem hoſtibus aliunde plus invidiæ: & pignus ſuæ fidei certiſſimum, quod unam ſpem in ſalute publica haberent: quippe ſi vetera redeant, inopiam ceteris & ſervitutem, ſibi mortes, cruciatus, flammas parari: deinde quod primi ſumptis armis dominationem afflixerint, omnem ſibi veniam præcluſiſſe. Merito igitur, quos peſſima regni maneant, partem æquam precari ex libertate. Opima ſacerdotia, ampliſſimos proventus aliis ſe relinquere; tantum ne velut profani templis & curia arcerentur. Non ſe in Deum pietate, non in patriam fide ceſſuros. Dubitatum aliquamdiu: & tandem laudantes Germaniæ, Polonorumque exemplum, & vetera permulta perſuaſere, quorum hæc conſilio petebantur, concordiæ intereſſe ne rejicerentur æquæ preces. Nam in exercitu quod roboris erat, inde ſtare: compertumque experimentis, rerum curam non aliis tutius credi. His accedebat, quod Romanæ ſectæ nonnulli, præcipue qui ſe Ieſuitarum nomine jactitabant, in juramentum contra Ioannem adigi non poterant, & pars haud exigua, cui plus ſpei in regiis partibus, ſponte diſceſſerant; multique magiſtratus, ita edocti, ſeu quod ejus partis auctoritatem providebant, Naſſavianæ religionis ſtudium amplectebantur. His de cauſis communicati illis honores, & quibuscunque in locis familiæ non minus centum poſtularent, juſſæ illorum ſacris diſtribui ædes: hac lege ut Latinorum ceremonias præferentibus per Hollandiam & Zelandiam tantundem concederetur: quod tamen non evenit. Poſt hæc quæ ſequuntur, non ſine miſeratione aut ingenti exem-

exemplo tranſeunda, tanti motus, tanta odia, & turbæ turbis obtentui. Nam & Romanenſes alteris nihil prorſus concedere, & illi non jam impunitate aut arcano ſuo læſi, adverſus contumaciores magiſtratus legis munus privatis viribus rapere, & poſtquam prævaluerant, reſpicere ultionem. Ita qui vota jam dudum, opes & conſilia contra Hiſpanos nuper admodum junxerant, cives contra cives ipſis in urbibus armati ſtetere, dum adverſarios pellerent hoſtium ſecuri: ne militis quidem multo ad bellum uſu, cujus præſidio pax interna continebatur. Ac ſicut morborum exitiales remedia aſpernantur, ita qui tum concordiæ ſectatores erant, eos concurrentia è diverſo odia premebant, ſigniferis ad ſeditionem his, quos patientiæ doctores eſſe oportuerat, per quos, communis hujus ſæculi peſtis in utraſque partes vulgata eſt, inverſa rerum nomina, ut cæca diſſidendi libido pius ardor, modeſtia & animi temperies ignavia aut etiam proditio vocaretur. Gandavenſes igitur eo jam provecti licentiæ, ut impunitatem niſi ex audaciæ magnitudine non ſperarent, concitore Imbiſio, qui per tritum quondam Arteveldis iter ad potentiam graſſabatur, palam ſatis imperium detrectant. Negabant ultra ſe viſuros Romanas ſuperſtitiones, ſevitiæ & tot ſcelerum repertrices: non quod auctores ſeditionis multum ſua referre exiſtimarent, utrius religionis ſpecie tumultuarentur: ſed veteribus nova, receptis propria præferebant: & forte convictis nefariæ libidinis aliquot monachis, flagrantem recenti odio atque invidia ordinem, deinde ſacerdotes exegerant. Tum conſcii quantum cœptarent, urbem operibus munire inſtituunt: quæ ingenti ambitu

par maximis urbium, cæterum non tota habitatur: nam obſeſſi ſæpe, & ex moribus ſuis eadem in poſterum metuentes, mœnibus arva incluſerant. Quo magis munitio procedebat; hoc minus Ordinum & Mathiæ mandata audiebantur, vaniſſimis in illos criminibus jactatis, & ex his quæ in ſe iritaverant, retro quæſito colore. Nec ulla Arauſionenſis gratia, quanquam eo ſuaſore avitas leges, rebellione quondam in Carolum amiſſas, Gandavenſes receperant. Quin & in vicinas Flandriæ urbes promotum eſt malum. Contra vero Atrebates & Hænovii Romanæ religionis tenaciores, quod ita plerique ſentirent, præterea proceres civili obtrectatione Arauſionenſi adverſarentur, novam legem & ipſi recuſarunt. Fœdere enim contineri ne quid manente bello in religionibus mutaretur. Contendebant ad hoc manifeſtam perfidiæ Gandavenſium civitatem bello coërcendam eſſe: Quod Arauſionenſis & alii Belgarum principes commiſſuri non erant, ut, Hiſpano ſcilicet mediam fere Belgicam validiſſimis cum legionibus inſidente, in cives, utcumque meritos, arma verterentur: &, quod hoſtium prudentiſſimis prædictum, ſua ipſi diſcordia interirent. Sed dum vi cogere periculoſum eſt, juſſus, conſilia, preces ut apud deſtinatam malitiam ſpernebantur. Maximi eo tempore Belgarum exercitus Dux erat Boſſuius, quem Friſio in pelago, cum Hollandiæ reliquias ſub Albano regeret, captum fuiſſe memoravimus. Lalænio Ordines id munus abrogaverant, quód ipſorum injuſſu caſtra reliquiſſet, cum ad Geminiacum male pugnatum eſt. Magiſter equitum erat Vicecomes Gandavi Melodunea domo: præfectus caſtrorum

Lano-

Lanovius, egregiam famam civilibus Gallorum bellis conſecutus. Caſtra non procul Machlinia ad Runinandum vicum ſita Ioannes adortus eſt, tantumque depulſus. Erratum in eo plerique tradiderunt, quod non inſtitum eſt diſcedentibus: quippe illa die Hiſpanorum copias debellari potuiſſe. Sed & urbes obſidendo annus iſte occupari potuit, ſi ducum proviſu foſſores atque id genus operæ caſtrenſes adfuiſſent. Non omiſſa inter hæc pacis colloquia: Rogati enim exteri principes rationem inire concordiæ, ſuadebant Ioanni, ut quando Belgarum vires multo præpollebant, integra adhuc fama exiret, & ſpes alias ſecundiores aggrederetur. Regem quoque rectius facturum, ſi gentem validam & armatam ſibi conciliaret, nec tantum imperium temere projiceret, jam paratis qui exceptarent. hoc autem obtineri non poſſe, niſi, probato Gandavenſi fœdere, religiones ipſorum arbitrio permitterentur: æquiſſimum autem eſſe ut captivis omnibus & inter eos Arauſionenſis filio redderetur libertas. In has leges facta pace comprehendi debere qui cum Belgis Societatem iniiſſent, ut & horum quieti conſuleretur. Ad hæc Ioannes, niſi Arauſionenſi in Hollandiam relegato ſpem nullam facere pacis. nec de religione quicquam concedere; tantum inducias non recuſaturus videbatur. Pax ſcilicet validiorum fere arbitrio conſtitui ſolet: infirmis belli dilatio omnis in lucrum cedit. Sed cum novis auctus copiis triginta peditatus millia, ſexies mille equites obtineret, nec jam multo ſe Belgis imparem crederet, præſertim diſcordibus, in Bonga monte, qui Namurco imminet, metatus caſtra, colloquium abrupit, omni pacificatio-

 ne

ne ad Imperatorem rejectâ. Caſimirus interea diutius in Geldria moratus, ære non ſatis parato, quod militi ſolvendum erat, magnum agmen tarde moliebatur. Ejus adventu Belgarum exercitus quadraginta peditum, viginti equitum millia habuit: quibus cum copiis Franciſci auxilia opperiri, deinde Ioannem circumſidere lentum nimis conſilium erat, ſatis certæ tamen ſpei ſi incipi potuiſſet. Sed illa longi temporis peccata, honorumque nimia & divitiarum aviditas, & utriſque abutendi libido, quæ Belgas antea Hiſpanis in ſervitutem mancipaverant, eadem propinquam tunc & in conſpectu libertatem avertere. Hænoviorum enim & Atrebatum cum Flandris contentiones eouſque exarſerant, ut exuta publici cura ſingulæ gentes tributa in proprios uſus retinerent. Manante latius exemplo cohortes aliquæ jam dudum otio laſcivientes cum ſtipendio fraudarentur à republica ſeceſſerunt, arcano ducum inſtinctu, qui non ſatis ſibi in dignitatibus profeciſſe videbantur. Hic igitur miles occupato Menenio (Flandriæ id municipium eſt) circumjacentem agrum rapinis incurſat. Ad huc intra privatam audentiam vis ſtatura ſperabatur, cum ſubito præcipuæ inter tribunos auctoritatis Montigniacus ſuſcepit regimen, & in Atrebatum factionem tranſtulit. Adverſus eorum injurias Gandavenſes proprias cohortes conſcripſere: ſed in hoc milite domi feroce, bellorum rudi, non ſatis præſidii ad prohibendas inimicorum populationes erat. Ita autem illi ajebant, ſacerdotes Gandavo per vim & ſeditionem expulſos apud ſe exſulare: nec potuiſſe negari propter ſanctimoniam ordinis, aut fortunæ ipſorum indignitatem, ſupplici turbæ alimenta, quæ, cum juri

juri locus non eſſet, à bonorum ereptoribus armis ſe repoſcere. Hoc belli obtentu (nam in apertam hoſtilitatem diſſenſiones tranſiere) prædæ quotidie ingentes agebantur: donec Caſimiro Flandri accito militem ab eo accepere, ſtipendium de ſuo polliciti, cujus tunc magna ubique penuria erat. Ipſum principatum ſperaſſe & vanitate gentis, atque rerum eventu eluſus creditur. Sed Franciſcum ea tempeſtate Hænoviæ oppida attinebant. Id ille Lalænio ejus regionis præfecto gratificabatur, gnarus quorum ſponte veniſſet. Equites paulo plures octingentis, peditatus ſex millia adduxerat, Gallicorum tumultuum ejectamenta: quos poſt inclemens iter, & violata paſſim hoſpitia captis aliquot caſtellis, & autumno jam procedente, apud Binchium oppidum depoſuit. Id obſidio & oppugnatione in poteſtatem venit, pretium temporis vile. Ipſe Monte Hænoviæ urbe plerumque morabatur, non ſine indignatione, quod attributa præſidiis loca oppidani non traderent: oratuſque ut ad Belgarum exercitum accederet, prius ſe venturum negavit, quam idem faceret Caſimirus: cujus Gandavenſi profectione non mediocriter offendebatur Parma, amicus jam ante, & tunc competitor, exardentibus ad contumelias uſque odiis. Nec demotus eſt ſententia, demonſtrante quamvis Mathia & Arauſionenſi, ipſaque Angliæ regina, Flandrorum & Caſimiri factum ſibi non probari: quin ultro paſſus dilabi militem ſuum ad Montigniaci cohortes. Ita duces duo, commune Belgis auxilium polliciti, acceſſere partibus in exitium ejus enatis: nec multo poſt Dux Andium in Galliam, Caſimirus in Angliam digreſſus, alienæ reipublicæ bona malaque reli-

querunt. Sed diſcedenti Gallo Belgæ, quos ille & illius nomine alii principes ingrati animi reos agebant, ſi pax cum Philippo confieret, decreta, & ſtatuas, & honorum inania pollicentur: quod ſi ad alia veniretur conſilia, ipſius ante ceteros eam rationem habitum iri, quam dignitas ipſius & ſummo reipublicæ tempore impenſum beneficium poſtularent. Is fuit rerum ſtatus, cum Ioannem Auſtriacum rapuit vis morbi ſubita, quam facile receptabat æger animus, & fortunæ iratus. Quippe cum egregiam ſibi, non ex vitiis hoſtium, victoriam vellet, impediri gloriam ſuam ab inimicis, quos in Hiſpaniæ regia plurimos habebat, ſupra quam valetudo ferret, indignabatur. In literis certe interceptis contumax deſperatio apparuit: & paulo ante Scovedonem, intima ejus curare ſolitum in Hiſpania, Philippus clam occidi juſſerat, ut apud magnanimi juvenis cogitationes periculoſe ſollertem. Nam ſupra natalium ſortem Tunetenſe quondam regnum, tunc & Angliam ſperaſſe manifeſtus, & cum Lotharingis in Gallica aula præpotentibus, clam Philippum, ſociaſſe conſilia, facile & res Belgicas in ſe verſurus timebatur. Vnde nec veneni ſuſpicio abfuit, incertum tamen unde dati, quippe inventis ſacerdotibus, Romanæ profeſſionis, qui ſuam in hoc operam patriæ imputarent. Anglos alii ſuſpectabant, non ita dudum ſupplicio affectis, qui inde immiſſi in ipſum percuſſores dicebantur. Regendum militem reſiduaſque urbes Parmenſis accepit, ipſius primum Ioannis ac militum voluntate, poſtea & regis imperio, ingenii tectior, & ex Italia afferens fidei uſum, & peritiam ſimulandi. Terrere norat, & ignoſcere, veras artes quibus Belgæ caperentur. Itaque

cum

cum nullius armis tantum debeat Hiſpania, plus tamen hominum ſtudio conſecutus eſt: perfecitque rem difficillimam poſt libertatem, ut dominationi faveretur. Hujus occultis ſuſcitationibus diſſidia gentium vehementius etiam exarſere, maxime poſteaquam de civibus aliquot ſumtum ſupplicium eſt, qui, ut Atrebatum urbem ad concordiam reducerent, coitionem auſi erant inteſtinam. Nec tamen Arauſionenſis deſtitit omnia malorum remedia experiri. acrior iis coërcendis quorum crimina ipſius ad invidiam redundabant: & jam Gandavenſibus perſuaſerat, ut reſtitutis ſacerdotibus in fœderis leges redirent: deinde ad Montigniaci milites, & Atrebates conciliandos diligentiam vertebat. Sed patuit primores amplecti ultro cauſas ſeceſſionis, eoque implacabiles: quod Flandrorum animos iterum efferavit, Imbiſio ſummum Gandavi magiſtratum per vim adepto, & cætera honorum vocabula, quibus vellet, largiente. Caſimiri interea equitatum tutum iter orantem Parmenſis emiſit: inde ſecurus hoſte nuſquam obvio Trajectum ad Moſam præſidio invalidum circumvenit, & oppugnationem aggreditur. Manente ejus urbis obſidio imperator, ad quem relegatam fuiſſe pacificationem diximus, Coloniam Agrippinenſem legatos miſerat: eodem Hiſpanus Dux Terrænovæ cum regiis mandatis, & à Belgis Arſchotius aliique convenerant. At Arauſionenſis, qui nunquam dubitarat omnem cum Rege pacem in ſuum periculum fore, divulſa tunc Belgica, tot inter partes medius ipſe, atque eo cunctis inviſus, ne pariter hoſtibus & inimicis dederetur, haud temere metuebat. Sed adverſari colloquia & judices Germanos, durum atque in-
 fame:

ſame. Occultius, quo eadem evenirent, curabat poſtulatis de religione inſiſti, quæque alia Regem conceſſurum nemo ſperabat. Ceterum potuiſſe eo tempore ſatis æquas conditiones obtineri credibile eſt, niſi privatis pactionibus nonnulli pacem publicam corrupiſſent. Et Parmenſis, quamquam bello intentus, monere non deſinebat novorum cupientes, ut celeri pœnitentia gratiam occuparent. Ante alios Lamota Philippo conciliatus Gravelingam Flandriæ oppidum, cui præerat, eo traduxit, acceptaque paciſcendi poteſtate, illexit alios, clementiæ regiæ laudator & exemplum. Suas deinde copias (octo ea millium erant) non exiguum partibus robur Montigniacus addidit, æris penuria, & quod ex merito in Belgas pœnam metuebat, Lanovio imminente. Atrebates & Hænovii aliquamdiu nutavere: tandem perſcriptis conditionibus ad ceteros Belgas, ut ſi vellent iiſdem uterentur,cum Parmenſi tranſegerunt: ſimulque Inſula, Duacum, & Orciacum, Flandriæ illius quæ à Gallis diu poſſeſſa, & poſtquam ad ſuos principes rediit ſermonem inde retinet, civitates, quibus hæc privatim à Belgis diſſidendi cauſa erat, quod in concilio proprium jus ſuffragii non impetrarent. Pacis leges cultum Latinæ religionis,ſolitum in Principem obſequium,Gandavenſis fæderis comprobationem continebant: & ut res intra tempus dimiſſo milite peregrino, regia ex pecunia;in quam contribuerent nationes imperio redditæ, civium exercitus, ad ea quæ convenerant propugnanda, conduceretur: de præfecto rex diſpiceret: interea Parmenſi cuncta obedirent. Ita maximum militiæ robur regiis partibus Walones acceſſere, gens læta bello, & cujus

tuto

tuto periculis Hiſpanus uteretur. Iſque jam finis omnino concordiæ Belgarum adverſus externam dominationem fuit. Ea nimirum firma demum ſocietas eſt, quæ ſpes eaſdem, aut vincula plura quam diſſentiendi cauſas habet. Commune Belgis vix quicquam extra odium Hiſpanorum: quo impulſi pacem fecerant Gandavenſem, præcipuis ad ſuadendum ſacerdotibus. Mox potentiam ſibi quiſque & contrarias per vias certabant. Arauſionenſis & qui cum illo conſcii erant eadem quæ Egmondus & Hornanus meruiſſe, regi diffidebant. Hinc omne conſilium ſe ſuæque religionis ſectam firmare, quam ad rem gratiæ peregrinæ quærebantur. Pars altera, cujus crimen non erant belli primordia, fidem Principi ſervare, fidem Romanæ religioni, veriti maxime ne aliorum impetu longius raperentur. Sic illos temere cohærentes promptum divellere Philippo fuit, ſi hoc unum ſatagentibus, Hiſpanicum terrorem amoliretur. Vbi horum votis ſatisfactum, ceteri ultra tendebant, cuncta inter Belgas ſuſpecta diu, deinde hoſtilia fuere: nec unquam poſtea religiones coaluerunt. Tandem res accidit haud ſane inſolens, ubi ſemel in partes itum eſt, ut qui civibus noluerant cedere, violatis pactionibus ſub externa imperia adigerentur. Verum, omnium animis in pacem inclinantibus, facile Arauſionenſis intelligebat ſingulorum imprudentia diſſolvi rempublicam, ni in tempore obviam iretur. Idcirco ſolita uſus diligentia Trajectum Batavorum ſe contulit, & ſaluberrimo ad res ſuas conſilio evocatos Ordines ejus nationis, tum Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Friſiæ ejus quæ citra Lavicam flumen & ejus quæ inter id flumen & Amaſium eſt, arctiori omnes fœdere illi-

illigavit. Summa hæc erat: indivulſos nexoſque inter ſe, haud alia republica, quam ſi una gens eſſent, pacem, inducias, nova bella, tributa, non habituros niſi quæ univerſi juſſiſſent. In ſocietatibus contrahendis, & ceteris conſultationibus valitura majoris partis ſuffragia, & ſi qua diſſidia orirentur, de iis Concilii, aut Præfectorum judicium fore. Objecta hoſtibus munirentur, neu quis præſidium recuſaret: darentque operam ſinguli ut in tributis & nummi pretio æqualitas ſervaretur. Hollandis Zelandiſque ſua & una in publicum religio, ceteris nationibus eandem, an alteram, an utramque mallent ipſarum arbitrio permittebatur. Adacti in hæc verba rectores, magiſtratus, conſilium cujuſque urbis, & ſodalitates. nam veteri inſtituto præcipui oppidanorum, quibus idonea armis ætas, in certa corpora, velut manipulos, adſcribebantur. Id præſidium bello, pace munimentum, cum nondum principatus ars fuit fidere externis. manet mos & deſuetæ virtutis inſigne: ſed uſu per hos motus reddito fidelis ſæpe illorum opera adverſus hoſtem & ſeditiones fuit. Hoc modo, quas dixi gentes, in leges fœderis Trajectini Sacramentum dixere: & nequid ipſas ſuarum virium lateret, numerus iniri juſſus eſt, oppidanorum ſimul & agreſtium, qui intra decimum octavum, & ſexageſimum ætatis annum agerent. At per illas nationes, quæ non adfuerant fœderi, quantæ non alias turbæ & certamina, dum pars communis religionis, aut patriæ cura adſciſſi volunt, alios ſpes pacis propinquæ & diſſidendi libido diverſos trahit. Silvam-ducis tenuit ſecta Romanenſis, alterius partis vano metu deſertam. cum Parmenſi qui permanſerant egere, hoc proprium

pacti,

pacti, ne unquam inviti præſidio gravarentur. Antverpiæ contra cecidit, manſitque ſuperior plebs adverſæ factionis, ſuppliciorum ſolemnibus operatos adorta minaci concurſu. Nec Arauſionenſis inhibere potuit vulgus ſuum, quo minus per vim ejicerentur ſacrifici: ſed inimici ejus ita interpretati ſunt quaſi ſponte ejus accidiſſet, quod vetare non potuerat: nam erat ille ab omni truculentia alienus, ſed qui dato caſu ſapienter uteretur, aptandiſque ſibi hominum ſtudiis in longum jaceret olim profutura. Coëgit id tamen multos è populo orbatos ſacris, contraria reipublicæ vota facere, cum mitius ſub rege ſervitium ſperarent; nonnulli etiam nobiles deſciſcendi ad Hiſpanos hanc occaſionem rapuere. Fuit inter hos Carolus Egmundi filius, quem, dum capere Bruxellam conatur, gnaro ut fertur Mathia, conſcia cum manu Latinam religionem ſectantium, ceteri in foro obſeſſum incluſere, ubi illi ſuum facinus, & paternæ mortis imago maneſque inulti in ſupplicium verterent. Nam erant qui objicerent, eo in loco, & (quod mire congruebat) eodem undecim ante annis die, patrem carnificis gladio percuſſum, ejus gentis acerbitate, cui tunc filius patriam proditum iret. ad extremum, oppidanorum miſericordia incolumis, in Nienovam irruit Flandriæ oppidum, quo à Belgis recepto, captivus ipſe in popularium ſuorum, ut dicemus, pervenit poteſtatem. Brugis aſper & anceps tumultus, capta arma, nec procul cæde res erat: & partes utræque ſuæ ſectæ militem advocarant, priores advenere Federatorum cohortes, magiſtratuum accitu; iſque finis certandi fuit: aliarum urbium tumultus præſidia prævenerunt. Acceſſit fœderi
ſponte

ſponte Ipra: ſponte & Gandavum: venitque in urbem aliquanto poſt Arauſionenſis ſecunda multitudinis voluntate. Tanta illi vulgo animorum diverſitas inerat, & ad honeſta pravaque levitas eadem. Ibi demotis qui ſe ingeſſerant, honores aliis mandavit. Plerique, quos captivos ibi detineri diximus, negligentius cuſtoditi, eruperant; ceteros Arauſionenſis dimiſit: acceſſitque honori ejus, & invidiæ, quod Flandriæ præfectura ſuperingeſta eſt recuſanti. At Agrippinenſi legatione nihil actum, niſi quod maxime Hiſpanus voluerat, ut in ſpem pacis diſtractæ mentes minus in commune conſulerent. Oratores partium, ſollicitatos privatis pactionibus ſocios, novis contra fœderibus turbatam concordiam, non ex colloquii fide, mutuo querebantur. Sed Belgæ præſentis periculi cauſa, quod Parmenſis adverſus Trajectum Moſæ, urbem partim Brabantici, partim Leodici juris, quippe in ipſo confinio ſitam, plurimum profecerat, nec inferendi militem aut copias occaſio dabatur, eximi bello pacificandi tempora rogabant: inque eo ſperabant Imperatoris legatos ſibi auxilio fore. Sed Terranovanus negabat ejus ſe rei poteſtatem ullam accepiſſe. Dum induciæ petuntur, & negantur, dum conditiones pacis ferri incipiunt, dum Belgarum mandata refelluntur, ut non ſatis libera, ſed adſtricta novis juſſibus, Parmenſis jam ipſis Trajecti mœnibus irrepſerat: inde, quanquam viribus modicis, fortiter defenſam urbem poſt quadrimeſtre obſidium impetu cepit. Sub hyemem vero Germanos, Hiſpanos, Italoſque milites dimiſit fere omnes, retentis tantum ducibus & ala equitum Italica, ſerius quam Atrebaticis pactionibus convenerat: ſed

ſed tamen id illi Machliniam cum Valentianis & Inſula urbe conciliavit. Præſidia idoneis locis Walonum impoſuit. Horum ut quiſque graviter offenſus, aut ultro vicinos offenderat, ita tutiſſimus habebatur. Pro eo beneficio Parmenſis præfecturam confirmarunt, haud ſatis intelligentes, ſi quando placitum eſſet armato duci, fore ut externum militem ipſi revocarent. At fœderati Belgæ, quanquam tot jam gentium urbiumque jactura ſpem pacis amiſerant, ne tamen odiſſe magis concordiam, quam deſperare viderentur, oblatas à Philippo leges compoſitionis in ſingula oppida dimiſerunt, ut publico conſilio expenderentur. Quæ ut iniqua aut fallacia incuſabantur hæc erant: acta Mathiæ non aliter rata eſſent, niſi quatenus ad principis ſupremam poteſtatem, aut alterius injuriam non pertinebant: quem Belgis rectorem daturus erat Philippus, ei urbes, caſtella, machinæ continuo traderentur: is cum Senatu cuncta cognoſceret. Ordinum nulla mentio: reſtituerentur ejecti ſacerdotes, & quicunque honores aut magiſtratus geſſerant. utrinque dimiſſis exercitibus ab armis diſcederetur: nec tributa manerent, niſi principis voluntate. Quæ cuncta eo ſpectare viſa, ut in ſpeciem redditæ leges, ſtudio illorum, qui reipublicæ potirentur, brevi corruerent, atque ipſi exarmati in ſervitutem retraherentur: nec enim ad tutandam libertatem infirmius ullum eſſe munimentum regio jurejurando. De religionibus, quæ controverſia plurimum habebat difficultatis, ita regi placebat, unam per omnem Belgicam retineri, quæ Romani Pontificis auctoritate firmabatur: niſi quibus in locis alii ritus fuiſſent eo tempore, quo fœdus Gandavenſe

ſe approbatum fuerat. extra eos fines diverſa ſentientibus tempus præſtitueretur, intra quod ordinarent res ſuas, poſt Belgica egrederentur, ſalvis bonis, dum procurationem eorum Romanæ religionis ſectatoribus relinquerent. Id vero omnibus durum, nec publicæ quieti conveniens videbatur, ſtatum præſentem tot urbium inverti, tot hominum millia expelli, nec ſaltem liberum credere quod animus teſtaretur. Quam autem regionem fore tantis exſiliis tutam, aut capacem? ubi quieturos quos patria ejeciſſet? ſed nec ſine ſummo ſcelere poſſe rectores quam veram didiciſſent religionem, quoquo modo inductam, per metum prodere. Ne Hollandi quidem & Zelandi ſatis ſibi conſultum putabant uſu religionis ad ea tempora revocato, quibus validæ urbes à republica diffidebant: unde par novos tumultus metui; & quod ſua cauſa à ceteris ſegregaretur, ſuſpecta benignitas. Cum Arauſionenſi ſeorſim actum: atque eminus filio libertas & paternæ præfecturæ oſtentabantur, ipſi tantundem bonorum, quantum unquam poſſederat, ut relicta Belgica Germaniam deſtinaret tranquillæ ſenectuti. Sed præter cauſas diffidendi, animus divitiarum contemtor, eoque integer & incorruptus, ſatis habuit ſcire, quanto Hiſpanus redimeret ſui metum. Finito Agrippinenſi colloquio, Arſcotius & ſacerdotes aliquot ab illis partibus unde legati venerant defécere, regi, cui ſe alioquin hoſtes futuros in poſterum intelligebant, per literas conciliati, iiſdem quibus Atrebates legibus. At quæ perſcripſerant pacis bellique conſilia Hiſpanis faſtidita, & genti nihil externum probanti ludibrio fuere. Patuit eo colloquio, quam procul inter

ſe

ſe principis & populi ſtudia diſſiderent. Olim ſanabile id malum, cum primum alienæ dominationis metu nobilitas ſurrexit: at poſtquam pertinacius preſſa plebem religionis ſpecie adduxerat in partes, didicitque vulgus ſe eſſe quos reges timerent, aut propter quos timerentur, nec poſſe niſi credendo capi; primum libertatis gradum putaverunt veniæ deſperationem. Inde auſi nihil mediocre, aut quod pœnitentiam admitteret, eo provecti ſunt, ut pacis commoda, incerta belli nequicquam poſtea differerent. Itum eſt ultra ſolitum armis civilibus modum, dum inde imperii & ultionis cupiditas ſine fine producitur; hinc ipſa pericula delectant, & nonnulla in miſeriis gloria eſt. At tunc quidem non unus exercitus, ſed exiguis copiis bellum ſpargebatur, & fere ſingulis nationibus ſuus miles. Id ſtatim vitium reipublicæ apparuit, quod non, ut in priſcis Græcorum & Romanorum, aut hodie etiam florentibus imperiis, in una urbe ſumma poteſtas erat, ſed inter plurimas civitates æquata vis, unde fit ut propria cuique curæ, ex ingenio gentis ad quærendas retinendaſque divitias exercitæ, falſo publici nomine bonum commune pervertant. Pecuniæ quoque vix conferebantur: & male cum Belgis agi potuit, niſi hoſtis eodem malo laboraſſet, dum Regis aurum Luſitania occupat, parandis procerum ſtudiis pariter & bello. Nam deſiderato Sebaſtiano in Africana clade, & mortuo Henrico ſucceſſore, Antonium regia ſtirpe editum populus ad regnum vocaverat, quippe infeſtus Caſtellanis more finitimarum gentium. Sed Philippus propinquitatem ſanguinis inter alios & ipſe adferens, Albanum cum exercitu miſit, qui recuſantes armis ſub-

ſubigeret; ejus denique opera Regi Luſitania acceſſit, per quem Batavos amiſerat. tanto facilius regna quæruntur. Nec ſane quicquam Philippo felicius accidit, non modo, quod omnis Hiſpania unius imperio continuata eſt, ſed quia Luſitani, plurima terrarum circumvecti navigationibus, maximas Oceani Atlantici inſulas, Æthiopumque & Indorum littora imperio aut commerciis tenuere. Hoc eventu Batavi, qui è bello Luſitanico ſuam quietem ſperare potuerant, auctis hoſtium viribus, aliud inſuper incommodum ſenſere, infracto mercatu Hiſpanienſi, in quo tum facultates civium fere omnes conſiſtebant. Quanquam enim portus regni Caſtellani hactenus illis non præcludebantur, velut annorum cauſa nihil extra Belgicam ſpectante, attamen & à ſacerdotibus periculum, & ſolitæ Regibus, etiam in hoſpites, injuriæ, detentioneſque navium fatigabant: quæ Luſitani apud ſe abfore promiſerant, etiam proviſo ne ſuſpectos ad judices aut longas lites vadarentur. Sed poſtquam regna in unum coiëre, nec alterius commercii uſus alterius neceſſitas levabatur, idem utrobique dominus, variis rapinarum nominibus, majorem quæſtus partem nautis exprimere, non quidem continua vexatione, ſed talibus intervallis, & ſpiramentis, ut ſpe meliorum, & venali ad lucrum quodlibet mercatorum aviditate, nova ſemper præda ſuccederet. Interim, quanquam, ob æris penuriam, in Belgica utrinque ſeditiones erant, hoc tamen Hiſpani facilius mitigabantur, quia, ſtipendiorum loco, rerum omnium impunitas dabatur. Sed Parmenſis exigua aliquot Hænoviæ oppida recepit, quæ fœderatarum gentium præſidiis te-

nebant-

nebantur, deinde Cortracum in Flandria aſtu militari. Bredam quoque illi Altipenna addidit, arcem improviſo, inde ſubjecta adortus. Lanovius vero, cui ſumma belli iis in regionibus permiſſa erat, Nienova & aliis Flandriæ locis exegit hoſtem. Inciderant in idem tempus illuſtrium virorum captivitates: Egmondi & Selleſii ſuperatis in oppidis: & contra ipſius Lanovii, qui à caſtelli cujuſdam òbſidione infelici prælio detractus eſt, pluriſque ab hoſte ipſo æſtimatus, quam ut cum alteris duobus permutaretur. Machliniam Angli, qui Belgis militabant, impetu cepere, tam profana per victoriam avaritia, ut nec ſepulchris parcerent: queis detracta ſaxa palam in Anglia vendiderunt. Multa alia conſilia expugnationis ſubitæ validior iterum hoſtis evertit, paucis victoriæ præmiis penes Belgas manentibus, inopia defenſantium. Namurcum, ea tempeſtate, ad filium venit mater Parmenſis, excipere miſſa notum regimen, ut ſexu gratior, & uſu ætatis callida pacis moderatrix. Sed ille, qui juventæ vitia abjecerat, ut gloriæ indulgeret, demonſtrare contra, armis & viro opus: conciliandis quin etiam ſtudiis populi, aut militum, induſtriam ſuam ſufficere. Vtrumque verum erat: itaque, remiſſa muliere, ſublatum eſt impium certamen. At in Friſia, adſitiſque regionibus, velut proprium exarſit bellum, Rennebergii inconſtantia. Is fideliter & intrepide diu ſectatus optimatium partes, cum gente omni Friſiorum Trajectino fœderi ſubſcripſerat, & detrectantes Groninganos, odio maxime accolarum, qui prævenerant, obſidio coëgerat in eaſdem leges jurare. Sed pernotus poſtea cognatorum auctoritate, qui omnes ad Hiſpa-

Hiſpanum defecerant, quo diſſidii principia ſtrueret, agreſtibus, qui circum colebant, permiſit militum ſuorum injurias propulſare. Hoc dato ſigno, magna ruſticorum manus in ultionem prorupit, diu crudeliter vexata, egitque eo ferocius, quod fortunarum ſuarum ultima defenderet. Sed rudem belli, & incompoſitam multitudinem rurſus ab Arauſionenſi Hohenlojus, commiſſis aliquot prœliis, disjecit. Friſii quoque, ſuſpecta præfecti fide, arces, quæ remanſerant, aggreſſi, in tempore ſolo æquavêre: & Tranſiſalanorum gentem ad defectionem ſollicitatam, nutantemque diſcordiis, miſſis præſidiis reſtituit Arauſionenſis. Tum ille, omiſſa diſſimulatione, Groningam, cuius potiebatur, regio adjecit imperio. Inde transducta Rhenum arma clades mutuas, & continuam annorum quindecim miſeriam invexere. Primum jubetur urbem copiis modicis circumvenire Bartolus Enteſius, Marquii olim ſodalis, quem, poſt ingentes prædas terra marique partas, nimium magna ſperantem ex turbidis, mors ea in obſidione intercepit. Ad urbem liberandam Parmenſis Scenquium miſit, Batâvicarum quondam partium militem, ad quas poſtea reverſus eſt, cum ſperata tranſitionis præmia non conſequeretur. Sed tunc fortem duci ſuo operam navavit: nam illius virtute, quod duces majores jam deſperaverant, ſoluta eſt obſidio, & cæſa Hohenloji manus: quem deinde victarum partium fortunam diviſis copiis retentantem, perculit iterum Rennebergius: &, fuſo hoſte, pleraque itinerum aut amnium munimenta irrupit: ſed cum in Stenovicum, urbem Tranſiſalanorum, vim omnem belli quinque totis menſibus converteret, à Naſ-

ſavianis ducibus depulſus, victuſque, inter miſerabiles cogitationes, quanta cum famæ jactura, integras opes ad incerta redegiſſet, morbo finiit. Succeſſit ei Verdugo Hiſpanus, & commiſſa adverſus Noriſium pugna ſuperior, ceterum nihil profecit, campis per autumnum madentibus. Hinc fames & morbi militem abegere. Patebat Parmenſi magna ſatis & digna curari poſſeſſio, ſi tot in ea parte victoriis uti libuiſſet: dum alibi arma occupantur, dilati diu, qui tum opprimi potuerant, ambiguam fortunam meliora in tempora traxere. Tumultus interea nonnulli, & non procul ſeditione res fuit, ut in Brabantiæ, ita in Tranſiſalanis urbibus, ſtudio in Regem ejus multitudinis, quæ Latinos ritus ſectabantur, quo factum ut imaginibus, ſicubi permanſerant, ſublatis è publico, ne privata quidem ſacra illis permitterentur, metu coitionis. Circumfuſo undique bello augebatur apud Ordines defenſorum numerus, quantum tributa minuebantur: quodque difficillimum erat, verſo milite ad uberiores ſtipendiis rapinas, nec ager liberari ſine pecuniis, nec agro infeſſo expediri pecuniæ poterant: jam & urbes præſidia formidare: nec duces caſtris imperio aut diſciplina præeſſe, ſed vitiorum ſimilitudine, dum luxum & omnem licentiam militaria decora exiſtimant. Has ob difficultates, inviſo civibus plurium imperio, Arauſionenſis cum multa ſuper juredicundo & tributis, & milite, ad præſentem rerum ſtatum neceſſaria, tum illud quoque Ordinum conſilio ſuaſit, ut propter ſubita belli, & tarda conventuum auxilia, Senatum legerent, qui de re ſumma ſecum conſultaret. Rebus ita conſtitutis, ut cuncta ſibi prona

vidit damnatæ Philippo religionis vinculo, & diſſentientium validiſſimos alias in partes iiſſe, aperire incipit uſurpatum hactenus Regium nomen, dum ſpes maneret pacis: nunc quando ille implacabilis, tanquam rebellibus, compertumq; ſit, ut quis in Belgas acerbus fuiſſet, & crudelis, ita in Hiſpania inclitum & florentem conſpici, quid ultra errare populum ſacramenti veteris inani religione paterentur? unde enim tot turbas & diſſidia, niſi quod fides inter patriam & principem ambigua penderet? At ſapientibus haut ignotum, populi ex conſenſu, populi gratia inſtitutas eſſe poteſtates, ut ſuperiores ſingulis, ita infra univerſos, quæ ſi publici curam privatos ad uſus verterent, populo, hoc eſt Ordinibus rite coactis, judicium & vindictam relinqui. Nec alio jure pleraque regna præſentibus ſub dominis eſſe, niſi quod ea populi, priorum injurias aut ſocordiam pertæſi, ad alios tranſtuliſſent. Quanto hæc magis in Belgis valitura, quibus regium nomen ignotum, taliſque obſequii modus, ut non dicerent ſolenne ſacramentum, niſi ante principem in ſua & legum verba adegiſſent? Gentium jus eſſe, alterius perfidia ſolvi mutuos nexus. Philippo autem repudiato, aliūm quærendum principem: nec enim eas res eſſe, quæ contra Hiſpaniæ potentiam ſuis opibus facile ſuſtinerentur. & aliena, nemini, ut ſua, curæ. Præſenti opus duce, quique Belgas, ubi mala deſæviere, ſalutis ſuæ negligentes, legitimo imperio excitaret. Germanicas ſpes ſe ex animo projeciſſe. Vnum reſtare, ut Franciſco Valeſio principatus deferretur, quem certa jamdudum indicia dediſſe non recuſaturi. Nec parum referre, ſi juvenis

ſum-

ſummæ fortunæ proximus huic creſcere inceperit. Interim non fraternam illi Galliam, non ſtudia Angliæ defutura: in quam & claſſem nuper paratam habuiſſet Hiſpanus, quam partim tempeſtas, partim Luſitanicum bellum evertiſſet, & Hibernos rebellantes, nunc idem auxiliis concitaret: nec minora belli ſemina tentatus Anglis novus orbis, & in patriam perlatæ quas eripuerant Hiſpanis opes. Poſt longam dubitationem, probatum conſilium, metu magis Hiſpani, quam ullo in Franciſcum ſtudio: & ab Ordinibus Belgarum Philippo, ob violatas leges, imperium abrogatum eſt: lataque in illum ſententia, cum quo, ſi verum fatemur, novem jam per annos bellatum erat: ſed tunc primum deſitum nomen ejus & inſignia uſurpari, mutataque verba ſolennis jurisjurandi, ut qui princeps hactenus erat, hoſtis vocaretur. Hoc conſilium vicinas apud gentes neceſſitate, & tot irritis ante precibus excuſatum, haud deſiere Hiſpani ut ſcelus inſectari, parum memores, pulſum à majoribus ſuis regno inviſæ crudelitatis regem, eique prælatam ſtirpem non ex legibus genitam; ut jam taceantur vetera apud Francos, minus vetera apud Anglos, recentiora apud Danos ac Sueconas dejectorum regum exempla. Mathias cum gratia muneribuſque dimiſſus. Hiſpanum nec rei magnitudo, nec autor latuit, unde cum judicaret unius hominis vitam obſtare felicitati ſuæ, illum, in quem arma habebat, proſcripſit, invitavitque percuſſorem honoribus, divitiis, impunitate etiam antepeccatorum. Adverſus novi moris edictum Arauſionenſis apud Ordines Belgicos & Chriſtianos principes libello ſe defendit, adjuvante

Petro Villerio, homine Gallo, qui ſubactum rebus forenſibus ingenium, ad religionem docendam, & hinc ad intima Arauſionenſis conſilia tranſtulerat. Exſtat ſcriptum utrumque pari acerbitate, qua poſt crimina ad cauſam pertinentia, hinc animum ingratum & perduellem, inde ſævam ac perfidam dominationem, veris falſiſque narrationibus permixtis, porro ad alia, rixantium more, prolabebantur. Nam, quia Arauſionenſis, facto diſſidio ab uxore Saxonica, ob cauſas ipſius gentilibus approbatas, Momtpenſerii filiam, inter Deo ſacras virgines educatam, in matrimonio habebat, utroque nomine incuſatus, Philippo viciſſim magna adulteria objectavit, reſperſoſque uxoris & filii ſanguine penates novæ dominæ avunculi ad amplexus venienti patuiſſe: nam conjunx tunc regia Maximiliani Imperatoris erat filia, è regis ſorore, quod fœdus Pontifex ſuis, ut multi judicabant, divinis quoque legibus abrogans, autoritate firmaverat. Sed & ipſum Maximilianum agnatum, & tunc ſocerum, olim miniſtro Granvella veneno petitum non tacebatur. Ordines, contemtis Philippi artibus, qui omnem defectionis culpam uni aſſignabat, Arauſionenſis innocentiam publico teſtimonio honeſtarunt, addita ſuper vetus ſatellitium equitum turma ſaluti ejus cuſtodiendæ. Gratiſſima Franciſco Belgarum legatio fuit, qua ad imperium vocabatur; amica & matri, cui proviſum filios ſummæ ſpei nimium imminentes, externis honoribus demulcere. Sed antequam conveniret, opis Regiæ aſtipulatio petebatur, quæ voto quidem non reſpondit: tantum enim Rex perſcripſerat, faventem ſe fraternæ magnitudini, & ipſi & Bel-

gis

gis, qui ſub ejus ditione forent, auxilio ac ſubſidio fore; quod quo rectius poſſet, optare regni ſui pacem, & fratri proſpera omnia. Præſens neceſſitas Belgas, verbis contentos, cetera ſperare tantum coëgit: ſubitoque Valeſius, ut amplius Belgarum ſtudiis ſe commendaret, intellecto Cameracum hoſtilibus copiis, caſtriſque cinctum, extrema tolerare, profectus eo cum exercitu, ad quem alendum magnam illi pecuniam Eliſabetha ſuppeditaverat, perrupit obſidium, ſtatimque princeps liberatæ urbis ſalutatus eſt. Neque tum ultra pertendit, quia potiſſima pars virium erat in clientium manu, & qui ſpes ejus ſponte, nec diu manſuri ſequebantur. Situm eſt Cameracum in finibus Belgarum, propria antiſtitis ſedes, ſed utrius ſub regni fiducia haberetur, Germaniæ Imperatores & Gallorum reges bello ſæpe contenderant. Sed bello Gallico Carolus Imperator detinuerat, impoſita arce, cujus præſidiarii, vincto præfecto, fœderi Gandavenſi acceſſerant. At Tornacum Flandriæ oppidum circumſeſſum aliquamdiu, abſente præfecto principe Spinoio, cujus obſeſſa uxor ſingulare edidit conſtantiæ muliebris exemplum, tandem in Parmenſis venit poteſtatem.

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM,

LIBER QVARTVS.

FRanciſcus in Angliam tranſvectus, ubi futuro principatui amicitiam firmaret, ita reginæ placuit, aut ipſe, aut ſpes in illo majoris fortunę, ut certis conditionibus de matrimonio ageretur, utcumque religio diſſidebat. Lætus is Belgis rumor, ſed fruſtra fuit, ſeu dolo inſtituta ſimulatio, ſeu fraternæ offenſiones impedimento fuerunt; deinde ipſius infelix temeritas, quæ cuncta maluit armis debere. Reverſus in Belgicam, ſolenni ritu & magnifico cum apparatu, in Brabantia Ducis, in Flandria Comitis vocabulo imperium ſuſcipit: leges principatui, præter veteres, novæ datæ, ex fœdere inito Burdegalæ, ſemel ut anno fœderatarum gentium convocarentur Ordines, ſine quorum conſenſu fœdus iniri cum Hiſpano, dux bello imponi nequiret: queiſque poſtulantibus miles peregrinus ablegaretur. In ordinanda religione, locandis externis præſidiis, gentes ſingulæ auctores fierent: eædem ternos nominarent, unde ſinguli ipſis rectores darentur: tum ſi quid inter ſe diſſiderent, ea de re Ducis eſſet arbitrium. Senatus Gallos admitteret duos: cæteri in præſens Ordinibus, in poſterum Duci, ſed è nominatis legerentur. etiam aulæ

aulæ præcipua munera Belgæ obtinerent. Promiſſa, extra patrimonium Principale, ad bellum annua quater & vicies centena florenorum millia, ut his quod reſtaret, id privatis Ducis ipſius, aut fratris opibus ſarciretur. Spes aliqua erat utriuſque religionis homines manſuros in fide, tum qui cum Arauſionenſi ſentirent, tum Romana ſacra ſectantes propter Valeſium: quippe his Antverpiæ permiſſum, nec ultra, redire ad ſuos ritus, dum commune Belgarum ſacramentum pro novo imperio dicerent. Omnia publice gaudii ſigna, & ipſe non abſurdus vultu comitatem, ſermone gratiam præferre: ſed nobilium qui ſupererant tacite indignabantur, reſpicere coacti, in Burgundionum ſolio, principem gentis diu inimicæ: mutatum ſcilicet dominum, ut illi Belgis miſcerentur cum quibus nunquam tuta pax, infeſtis toties ſignis concurſum, & jam in alterum ſeculum odia durabant. Etiam vulgi animis fas illud jurisjurandi prioris, & qualiſcumque principis reſpectus haud facile evellebatur. At contra erant, qui novam religionem animis objicerent, ne cauſa pietatis auxilio diſſentientium contaminaretur. Sapientiores ex diſcordia periculum, inde & Gallicam inclementiam formidabant. At ubi patuit ſecreto conveniſſe, ut Franciſcus, quanquam accepto Belgicæ principatu, in Hollandos Zelandoſque nullum, niſi nominis jus temporarium, uſurparet, jam Arauſionenſis quoque conſilii auctor damnabatur, ut particeps dominationis, & qui ab initio motuum munitiſſimas gentes ſibi ſeponeret. Certe præſcriptum ejus nomen legibus & actis publicis: neque tunc præfectura, ſed ſummum imperium penes illum fuit.

Quin & Comitis nomen per eas regiones à pleriſque delatum, quo minus reciperet, pauci ſuffragia reſtabant, cum ad longi laboris præmia properantem inferius narranda mors intercepit. At alii hoc potius indignari, quod Gallicæ potentiæ ſeorſim manciparentur, Arauſionenſiſque imperium & ipſi malle, qui cunctis defenſandis impar, haud immerito ſocium adſciverat. Multitudinis ſane quanta in illum ſtudia fuerint, morbo ejus compertum eſt. Nam cum ex vulnere, quod percuſſor regius inflixerat, graviter Antverpiæ ægrotaret, tota civitas mæſtitiam & fletus ſuos templis affudit, ut Dei pacem expoſceret, veluti in publici parentis periculo. Tunc quidem valetudo reſtituta: ſed reliqua vitæ pars infecta latrociniis Hiſpanicis fuit: iterumque & ſæpius deprehenſi, qui ipſius & Franciſci vitæ inſidiarentur. Dum Ducis copiæ paulatim adventant, Parmenſis exercitum in Flandriam duxit, ubi Aldenardam, urbem à veteribus Nerviis appellatam, qui Scaldi adſita olim tenuère, trimeſtri obſidio, & telorum impetu cepit, eo facilius, quia præſidium, quod ſatis eſſet, oppidani recuſarant. Inde, cum Bruxellæ circumſita caſtris inſideret, res arctas urbi facturus, conſumtis per agros frugibus, & mox hyemis aſperitate attritus, receſſit. Multum ſubita quoque valuere: & inter alia oppida improviſo ſuperantur à Valeſio Aloſtum, quam hoſtis tenebat, à Parmenſis milite; Lira proditione aliquot præſidiariorum. is locus magnam ad bellum oportunitatem habebat, ob propinquam Antverpiam: interim & leves pugnæ æquo certamine; & Anglorum non pauci perfugæ ab Hiſpanis contemtim habiti, aliis ad ſervandam parti-

partibus fidem documento fuere. Mox Lochemum, modicum Geldriæ oppidum prope Zuthfaniam, Verdugo circumventum, ut fame tentaret, deſerere coactus eſt, ter invecto commeatu. At Stenovicum, de quo graviter ante certatum fuerat, labore nullo, per tenebras & inſcitiam oppidanorum, idem occupavit. Interim Philippus, objecto ſibi Valeſio, majore quam antehac vi & cura agendum ratus, Hiſpanum Italumque militem Parmenſi remiſerat, nec cuiquam tantum in Atrebaticis pactionibus & jure, fiduciæ fuit, ut contradicere auderet. ipſe obtendit ſpectatum in ea ſponſione Belgicæ totius obſequium, qua ſpe irrita, cum cauſa & obligationis vinculum concidiſſe. Summa recenſitu comperta pedites ſexagies mille, quatuor millia eorum qui equo merebant: manentque numeri, aut augentur adhæc uſque tempora: quorum menſtrua ſtipendia ſepties centena millia florenorum excedere putantur. atque ejus dimidio non minus cetera belli impendia. Igitur, ſuper tributa domeſtica, miſſum à Philippo quotannis non minus vicies centenis millibus. tantum Hiſpano in Belgas perit. &, ne plus pecuniæ trajiceretur, obſtitiſſe crediti, qui, rebus in Belgica male geſtis, alienos ſucceſſus formidabant. Ordines contra, ut egregiis initiis novo imperio famam circumdarent, vicies quater annuum quod fuerat inpræſens, ad quadragies centena millia extulere, qua pecunia, Franciſci ſub ſignis, præter Belgas Galli, Germani, Angli, Scoti militabant. Validæ utrinque copiæ, ſed quarum pars magna præſidiis attinebatur: quippe indiſcretis finibus, &, ut belli caſus tulerant, inſerti oppidis alter alteri ex proximo imminebant.

Hactenus ſperabat Valeſius fraterna ſubſidia ad eas opes evertendas, cum quibus varia ducentorum annorum fortuna conflictati Gallorum reges, per bellum penuria & ſanguine, iterumque pacis conditionibus hoſtem ſibi æquaverant. Sed quanquam Medicæa mater Luſitanici maris poſſeſſionem attentabat, Rex ipſe nec bellum palam indicere animatus, nec clam quidem ſuſpectas vires accidere. Nam Philippus ultro prævenerat, emercatus diſſidia, quibus tranquillum Galliæ ſtatum turbaret. quod ipſi facile, cui multa largiendi facultas; & Galli vix gratuito quieſcant. Pars igitur validior palam Regem abſterrere, ne alio quam in Romanæ religionis hoſtes arma verteret. pars, ſpecie altioris conſilii, callide fallaces, negabant utile aut æquum eſſe, Regem, cui nec promiſſa ſucceſſio, in alienos uſus ærarium profundere. quin relinquendos Belgas ipſumque Ducem ſuæ paupertati, donec exhauſti, & de ſumma rei periclitantes ad accipiendas leges venirent. ſatis enim mature ex affini regno vinci Hiſpanum poſſe, cum non aliis vinceretur. Et erat rex ſponte etiam ſua fratri iniquior, non quod offenſus, ſed quod offenderat: memor ob ſuſpiciones magis quam crimina duris cuſtodiis nec ſemel ſeptum. Ea res præcipitem egit Ducem in conſilium atrox & plenum deſperationis, ſibique pariter & Belgis exitioſum. Nam cum proſpiceret facile ſe illis contemtui fore, quibus promiſſa auxilia non præſtaret, tantum inutili principatu gravis, nec immemor precario ſe imperare: deinde (quod in regno educatos moleſte habet) legibus & aliorum auctoritate retineri, orata aliquoties mutatione, nec obtenta, ſingularem

larem potentiam vi ſtatuit munire, & fidiſſimis ducum Flandriæ oppida præſidiis occupanda delegat: ipſe Antverpiam ſibi ſumit, ut maximam urbium, & ubi Arauſionenſis validior gratia, cui tacito fœdere partem deberi ſciret potentiæ, & Ordinum legati, dominationis impedimenta. Credibile eſt hujus temeritatis concitores fuiſſe, non modo quibus occulta cum hoſte conſiliorum ſocietas, & fides pretio corrupta, qui certum duci imperium ex matrimonio Hiſpanico oſtentabant, ſed Gallos, qui urbium direptionem, aut, majorem prædam, honores ſibi propoſuerant, unde legibus arcebantur, cujus cupiditatis totidem gentes compertæ ſunt, quot Belgæ ſocias habuere. Adfuit ſucceſſus ubi Gallorum præſidia prævalebant, capiunturque Vilvorda, Tenerimunda, Dicaſinuda, & Dunquerca, maritimum Flandriæ oppidum, commodo ſitu ob Galliæ commeatus. Brugis & qui ante præſidebant, & qui recens advenerant, egregia magiſtratuum arte, eluſi ſunt, qui ductos in curiam tribunos, conſultandi ſpecie, coëgere, ut egreſſum militi per literas imperarent: & hic metu armatæ plebis haud gravatim paruit. Antverpiæ majus periculum, cruenti exitus, eruperant quanquam indicia & occurſum ab Arauſionenſi urbiſque rectoribus quantum poterat diſſimulata ſuſpicione. Exercitus eo Helvetiorum Gallorumque convenerat, ut, capto tum forte munimento, cui Endovia nomen, & fuga hoſtium, Brabantici agri poſſeſſio retineretur. Ad eos, velut agendo cenſui, ſub ipſa mœnia Dux egreſſus, cum familiari comitatu, obtruncari repente vigiles, invadi portas jubet, ut cæteris pateret aditus. Et jam centuriæ ſeptende-
 cim

cum per urbis vias, quaſi victrices volitabant; Miſſam Romanæ religionis ſacrum inclamantes (id conſpirationis ſignum erat) cum oppidani relictis menſis (prandebant enim) ad ſubitum tumultum corripiunt arma. qui primi proceſſerant Valeſianos tranſire in ulteriora conantes, objectu corporum, prohibuere. Paulatim plures manus coortæ, undique egregia virtute, & concordia, (ſuos nimirum penates, ſuas fortunas tuebantur) cunctos qui urbem ingreſſi erant, in portam, qua intratum, repellunt. Ibi alta ſtrages, atque inter anguſtias fugientes adventantibus mortui vivis impedimento erant. At Franciſcus, ubi inſaniam cœpti eventu didicit, pudore & conſcientia vecors, rerumque omnium egens, quantis potuit cum copiis, inter magna vitæ pericula, & gravem ſuorum jacturam, per humida camporum trans amnem Dilam profugit. Hæc tam inſignis injuria multorum animos, ne ante quidem ſatis æquos Gallico nomini, vehementius offendit. Nec omittebat Parmenſis, & qui Belgarum apud illum erant, infauſtam defectionem, & novi dominatus graviora, quam fugiebantur, ſcelera literis inceſſere. Ferenda ſcilicet ſuperiorum ingenia, nec ulli populo tutum inter tot regna rebellare. Quod ſi vel nunc triſti experimento ad obſequium rediretur, æquas leges, & Regis clementiam offerebat. Senſerat Arauſionenſis nimis oportunum rebus Hiſpanicis tempus pacificationis invadi: & quanquam conſilium ſemel inproſpere ceſſerat, quo maximam potentiæ ſuæ partem amiſerat, vulgi favorem, rogatus ſententiam, multa cum invidiæ deprecatione, expoſuit. Si concorditer regi reſpublica potuiſſet, & ſuis opibus admini-

ſtrari,

ſtrari, dubitandum non fuiſſe, quin merito unius & externo imperio abſtineretur. Neque nunc illud quæri, an jus ſit eum deſerere, qui prior publica jura violaſſet, quod ſatis cautum pactionibus: ſed vires reſpiciendas; modicum ſibi militem, & urbes validas in Ducis manu: deliberandum Belgis, ſuas has eſſe, an hoſtium mallent. Multum autem referre, ad Hiſpanum, an ad Gallum ab utroque offenſi reverterentur. Nam illam potentiam, imperii vetuſtate coalitam, reperire ſemper inſtrumenta ad opprimendam libertatem: huic, ſi quid moliretur, defore qui libidini ejus obſecundarent. Satius igitur Gallum experiri, cui ſemel deprehenſo non occaſionem poſthac, non animum eadem audendi. Ipſi viciſſim, pro uno recenti delicto, multa Ducis benefacta, & proximos per annos defenſas urbes, oppreſſos hoſtium conatus ipſius opera, benigne cogitarent. Ita redituram belli concordiam, ſi peccaſſe Franciſcus ſe meminiſſet, ipſi obliviſcerentur. Cui orationi acceſſit ab aliis excuſatio imprudentiæ juvenilis, & animi è regio ſanguine, qui nulla obſequii humilitate delinitus, forte & quorundam incenſus contumacia, non tamen ad cædes & rapinas, ſed ad ſecuritatem potentiæ pravis conſultoribus infelix iter legiſſet. Rex etiam Galliarum pollicitatione, & latentibus minis fratrem commendabat. Cœptum igitur agi cum Duce, ut, reſtitutis oppidis quæ habebat in ſuam poteſtatem, Dunquercam ſecederet: eodem commeaturos qui cetera componerent. Interea, longa cunctatione, dum & ipſe oppidorum reſtitutioni renititur, & Belgæ militibus, qui cum ipſo erant, alimenta non ſuppeditant, plebis metu,

quæ recentis metus tenacior, majora & vetera minus cogitabat, vix tandem placuit, Bironem Gallici exercitus ductorem mitti, ut Parmenſis conatus compeſceret: qui tum, captis oppidis aliquot, Brabantiam infeſtabat. Sed nec huic bellum ſatis proceſſit, & colloquium multis difficultatibus trahebatur, ultro accuſante Franciſco, quod velut in vanum principis nomen accitus, tributorum rationem, & res maximas celaretur, nulla ad benefaciendum cuiquam licentia: neque mirum, ſi,poſt tot aliorum exempla, qui ad res Belgicas invocati, gravia ſenſiſſent mutatæ voluntatis experimenta, inventus eſſet ipſe, qui, diu cunctatus, nollet ex alieno nutu pendere. Præcipue autem flagitabat, ne cunctis Principibus permiſſum ſibi uni negaretur, ut extra curiam domeſticum haberet conſilium: cujus moris uſum laudabat ante alios Joannes Bodinus libellorum præpoſitus, notum ſcriptis ingenium: contra, Belgis nihil æque perhorreſcentibus: etiam pro ſacris Romanenſibus aliquid Galli in ſpeciem attulere. Hæc inter certamina prope incluſus Dunquercæ Franciſcus, cum ſuper veterem dolorem novo tædio angeretur, & arctiore oppido multitudinem vaſtarent morbi, in Galliam conceſſit: ſive ut mutata locorum facie animum recrearet, ſive, quod credibile eſt, rediturus in gratiam cum fratre, durantibus hactenus offenſis. Temporaria certe profectio fuit: neque, dum vixit, adire illum Belgæ legationibus deſierunt, ut Flandriæ nutanti ſuppetias veniret: orantes maxime Regem, fraternam ut cauſam aperte amplecteretur: id ſi minus poſſet, ut milite & pecuniis juvaret, omneſque è Gallia commeatus

in

in hoſticum intercluderet: quæ ſi impetrarent, non verebantur Regi ſucceſſionem imperii legibus eiſdem addicere, ita ut jure Francico in corpus regni multis poſt ſæculis, rediretur. Sed ſequentium temporum malis, & Franciſci morte diremta colloquia. Superſtes is fuit honoris & dedecoris ſui menſes non amplius ſeptendecim, confectuſque aliis per libidines, aliis veneno, pleriſque animi ægrimonia creditur, communi ferme omnium exitu, quibus ante illum, vel poſt, infelicium populorum malis abuti libido fuit. Etiam funus habuit, nullis Belgici imperii inſignibus, & rerum ibi actarum ſilentio, dum rex frater vitat Hiſpanum, quem rebus non audebat, inanibus offendere. Vt primum Franciſcus Dunquerca exceſſerat, Gallorum cohors, quæ præſidio relicta erat, acceptis ſtipendiis dilabi & diffidere genti quam læſerant. Ita milite nudatum & navigiis oppidum, minoribus ducibus obſidendum Parmenſis delegat: mox ipſe adeſt ad perficiendam oppugnationem juſto cum exercitu. Imperatum Bironi erat inſequi hoſtem, & vires committere: ſed Gandavenſes veteri in Valeſium odio, & reperta ſpecie tumultuandi, tranſitum negarunt. injuſtum enim eſſe ajebant ejus copiis uti, quem neque principem ultra, neque amicum agnoſcerent. Hac igitur iſtorum hominum pertinacia Dunquerca in Hiſpani venit poteſtatem: unde nunc perpetuo infeſtum mare. Nam importuoſo in littore vix modicis myoparonibus ſubſidia habet: hinc, ubi commodum eſt, obſervato exitu, prætervectas Batavorum naves ad piſcandum aut cum mercimoniis, ubi oppoſita Britannia arctat oceanum, prædones aggredi ſolent, & facile effu-

effugium levitati apertum per mare, aut propinqua inter vada, adverſus bellicas moles. Nec hujus quidem oppidi tam inſignis jactura ſanavit diſſenſiones: ſed neceſſe fuit dimitti Bironem cum exercitu, quanquam obteſtante Arauſionenſi, ne hoſti animoſo & felici proderent rempublicam: adeo Gallis nihil credebatur: & ipſe propter illos adverſo rumore erat, ita ut Antverpiæ in arma concurſum ſit, vulgato mendacio Gallos ab Arauſionenſi in arcem inductos, inde urbi imminere. Ille vero, cui nihil æque inſolitum, aut triſte erat, quam civibus ſuis formidoloſum vivere, non tulit mutatos vultus, & pro feſtis acclamationibus, ſuſpicax ſilentium: ſed relicta ſex annorum habitatione in Zelandiam, & certiora imperii conceſſit, ingratis animis & imminentibus periculis exemtus. At Parmenſis, vacua nactus vincendi tempora, Neoportum Dunquercæ dextro littore adſitum, & interiora Dicasmudam, Furnas, & Bergas quæ Winoci dicuntur in deditionem accipit. Inde Flandris major indies belli deteſtatio, & plerique in tantum proxima meminerant, ut contra Gallos vel Hiſpanis faverent. Per idem tempus Hollandiam hominis ignobilis audacia turbare ſermonibus ſcriptiſque aggreſſa eſt: Hogius dicebatur: ſed ipſe materno dedecore & forma non diſpari vanam ſanguinis gloriam affectabat: quaſi Carolo Cæſare genitus: inde ab Hiſpanis injecta ſpe, fore ut illum Philippus fratrem agnoſceret, homines novorum cupidos, aut quibus præſentia diſplicebant, in ſpem pacis, & obſequium gentis Auſtriacæ retrahebat. Sed conſpiratio adhuc recens auctoris ſupplicio extincta eſt. Pugnari cœptum &

in Agrippinenſi ditione, quæ tunc Erneſto Bojoaro cum pontificatu delata erat, ob Truxii conjugium. Is enim, ejuſdem ante loci antiſtes, intempeſtivo amore illectus illuſtris feminæ, feſtinarat exuere cœlibatum, quod per Latinas leges ſacerdotibus non licet, cum in promiſcuis libidinibus facile conniveatur. Ille hominum ſcitis fas divinum opponere, & impar tantis ipſe curis, per Caſimirum, & Nienarium Comitem Murſæ, modici utrumque exercitus ducem, inhærere urbibus, donec vi hoſtium & ſuorum perfidia pleriſque præſidiis depulſus, inito cum Belgis fœdere, ad Arauſionenſem profugit, unde populationibus ſe, ut potuit, ultus eſt: factumque eſt hoc bellum majoris acceſſio: nec id Hiſpano ingratum, quo ſpecioſius limitaneas Germaniæ urbes, vetera Belgarum exſulum receptacula, armis involveret. Auxit hoc quoque valeſcentem indies Parmenſis fortunam, quod Zutphaniam, quæ nec juſto præſidio, nec ſatis concordi tenebatur, Taxis tribunus ex inſidiis illi cæpit, adjutus gregarii unius opera, quem habuerat apud ſe captivum. Hinc jam cuncta inter Iſalam & Rhenum ſita Hiſpanorum incurſibus infeſta erant: nec occludi ſaltem exitus potuere: urbs quoque fruſtra obſeſſa eſt. Adeo tunc maxime Belgarum vires & tempora diſcordiis peribant. At primores haud pauci, rebus publice deſperatis, privatim remedium ex venia gratiaque Regis quærebant, quæ niſi magno facinore non ſperabatur. Ita Wilhelmus Herembergenſis, qui, accepta in matrimonium Arauſionenſis ſorore, primæ ſpei periculorumque ſocius fuerat, levitate ingenii, Geldriam quam tum regebat, ſtatuit donare victoribus; ſed præventa

venta fraude, & accepta fide dimiſſus, tamen transfugit, nihil partibus conferens præter egregia filiorum robora, quos ad defectionem impulit, nec ſuis criminibus implicitos, nec honorum expertes. Geldriæ mox regimen Nienario datur. At Flandriæ miſerabilis ſtatus. Ipra à Parmenſi obſidebatur. Gandavenſes Imbiſium revocaverant, non alia gratia, quam quod cum Arauſionenſi & Gallis veteres inimicitias exerceret: hic ſummum denuo magiſtratum adeptus, per turbulentos aliquot concionatores, plebis animos quatiebat. Brugarum civitas, cum Flandria bello ardeſceret, præfectum ſibi advocaverat Carolum Cimacenſem. Arſcotii is filius, mutatis aliquoties ex fortuna partibus, proxime à patre deſciſcens, voluntario exſilio mutatæ religionis ſtudium profeſſus erat, eo impenſius, quia ſimulabat. hac arte irrepens illorum animis qui ſacras literas populo interpretantur, hominum minime callidorum ſimplicitati illudebat, & per eos vulgi affectibus commendabatur. Non minus autem Cimacenſis quam Imbiſius cum Romanæ ſectæ hominibus ſecreta conſilia agitabant, cum tamen palam illorum nonnullos uterque vinciret, aut relegaret. Interea alteram plebis partem ita ſibi ficta ſuperſtitione devinxerant, ut omnium odia incurreret, ſi quis de illis ſiniſterius ſuſpicaretur. Hi duo fuere, qui Flandriam, nobiliſſimam regionem, munitam adhuc tantis urbibus, hoſti tradere ſuſceperunt. Iam primum ut Gallos revocandi levarent neceſſitatem, Caſimirum, & Truxium & Germanica fœdera loquebantur; non, quod ſpes aliqua appareret, ſed ut elapſo remediorum tempore, præter deditionem nihil reſta-

reſtaret. Ita pacis laudatores licentiam primum loquendi, mox & auctoritatem habuere. Sed ita rem inſtituerant, edebantque in vulgus, quaſi pax daretur, non cum Parmenſi & Hiſpanis, ſed cum Belgarum civitatibus quæ ad imperium reverterant. Id enim erat aliquanto popularius: addito, reſipuiſſe Regem, contentumque obſequio quod ſibi deberetur, divina Deo permittere. Simul libelli & ſermones jaciebantur, cum gravi Gallorum inſectatione, & eorum qui tam diu inæquali certamine publicas & privatas Belgarum opes attererent: nunc quidem nullas ſibi vires, nec foris ſpem ſocietatis, cum potentiſſimi Regis arma continuis victoriis ipſos pæne incluſos haberent: manifeſte nimirum Deo improbante cruentari ſacra, uſumque religionis per vim & cædes rapi. At veteres certe Chriſtianos profanorum etiam principum, cum maxime ſævirent, imperia toleraſſe, ut impoſitam à Deo neceſſitatem, quam cum demere ipſi viſum, non armaſſe populos, ſed mutaſſe imperantes. Iuris bellique arbitrio ſemel ad principes tranſlato, nihil ſubditis præter patientiam & preces relinqui. Quin ipſam pietatem malle ſæpius oppreſſam ſemet colligere, quam laxitate diduci. Multos ſub Carolo & Philippo ſuppliciis cecidiſſe, nunc armis quanto plures? Et illos quidem felices, qui non ſuo ſcelere perirent: at civium inter furores æquè miſerabiles, qui iſta facerent, & qui paterentur. Vere ſpectanti non hæc eſſe belli ſemina, quæ dicerentur, ſed paucorum ambitionem, quos domeſticis periculis excidium patriæ oppoſuiſſe. Harum rerum conſcius Parmenſis inſiſtit occaſioni: & Iprâ caſtellis circumſeſſa, quo minoribus copiis opus haberet,

beret, exercitum ſub ducibus Vicecomite Gandavi & Montiniaco in ſeptentrionalia Flandriæ dimittit, ut ſibi faventium animos Belgarum procerum auctoritate confirmaret, & qui id ſponte facturi non erant, interclusa ſpe auxiliorum, ad traditionem cogerentur. Eſt in ultima Flandriæ parte, quam continuus adhuc Scaldis à Brabantis, ſciſſus deinde à Bevelandia Auſtrali Zelandorum inſula diſpeſcit, flexuque ſuo amplectitur, terra Waſia nomine: quam tum regebat Stelandius, eodem quo Cimbenſis & Imbiſius in patriam animo. Huc ubi regii duces pervenere, continuo omnem eam regionem traditione præfecti nanciſcuntur, oppidaque Hulſtum & Axelam, cum caſtello cui Rupelmunda nomen, priſcis Flandrorum hiſtoriis non incelebre. Origo vocabuli à Rupella tenui amne, qui Scaldim illabitur, unde non nimium longe in altera ripa Antverpia eſt. Interius aliquanto recedit Aloſtum, cujus præſidiariis (peregrinus erat ex Anglia miles) mediocris ex cauſa ſtipendiorum ſumma debebatur, neglecta ſolvi à Flandris, etiam cum milites hoſtium viribus, penuria ſua, vicinorum exemplo ad deditionem ſollicitarentur, quæ deinde ſecuta eſt. At Brabanti Zelandique non omiſerunt disjicere aggeres, diffundere Scaldim, & ultra eum caſtella diſponere, ut ſuam ripam tuerentur, hoſtilem incurrerent. Parmenſiani interea duces, quo duarum urbium maximarum ſeditio pluribus malis incenderetur, inter Gandavum ac Brugas caſtra locarunt, obſepta etiam amnium navigatione, ad arcendos commeatus. Igitur utrobique Romanæ religionis ſectatores, quique alii per dolum, aut, quod ita ſentirent, res Hiſpanicas pacis

cis nomine amplectebantur, non amplius muſſitare, aut ſecretos quærere conventus, ſed publici & maximæ auctoritatis compotes partim ſuadendo, alios metu, pertrahere in ſuam ſententiam. Hi tandem diſceſſu ceterorum Brugis præpollnere; ſimul Cimacenſis erupit. Quæ poſtquam ad Arauſionenſem per fidos magiſtratus delata ſunt, data eſt opera ut ille comprehenderetur per cohortis præſidiariæ præpoſitum. Sed hunc ipſum Cimacenſis donis prævenerat, & præſenti uſus occaſione, edocta plebe ſeque & urbem inimicorum inſidiis peti, munera publica & honores ereptos aliis in eos contulit, qui cum ipſo conſilia ſociaverant. Ab his igitur adjutus, urbem Romanæ religioni & Regis obſequio reddidit. In eaſdem leges oppidi Dammæ deditio facta eſt, & liberæ univerſitatis, quæ Brugarum olim imperiis, gravioribuſque agri oneribus excepta, Franconatus vocabulo appellatur: & in Flandriæ conventibus par maximis urbibus dicendæ ſententiæ jus habet. Nec Ipra communis ſpem pacificationis, & obſidii mala diutius toleravit, tertia principum Flandriæ urbium à Gandavo Brugaque. Gandavenſes & ipſi venere ad colloquia per legatos, inducias, obſides. Sed urbem ſervavit parum diſſimulata Imbiſii perfidia. Nam Tenerimundam oppidum, quod Riſoyius Arauſionenſis juſſu ſtrenue tutabatur, Hiſpano tradere voluerat, gratiæ duplicandæ, & apertius quam ut lateret. Cumque ab aliis in tam nefario conſilio præpediretur, curiam & incluſos Senatores comitatu militum, quos præſidio acceperat, ibat obſeſſum. Vtrumque hoc facinus populi animos ita abalienavit, ut in convictum proditionis capitali ſupplicio animadver-

verterent. Egregium infauſtæ ambitionis documentum, functus ampliſſimis honoribus ſenex, & diu ſecundis uſus vulgi ſtudiis, quem eo deripuit civilis contentio, ut ſceleris magnitudine etiam miſericordiam conſumeret. Proſtrato partium duce, quanquam tumultus recardeſceret, per tempus aliquod res eorum validiores fuere, qui pacificationis inſidias arguebant. Sed incluſam pæne urbem, & hoſtilibus copiis circumſeſſam Parmenſis ſatis habuit fami & diſcordiæ relinquere. Major animo ſpes & labor, dum ipſi florentes copiæ, & quod roboris erat Fœderatis gentibus irrito Zutphaniæ obſidio attinetur, ſuperare Scaldim; adſitamque ei fluvio Antverpiam, Belgicarum urbium nobiliſſimam, quæ acceptos è Zelândia commeatus toti Brabantiæ dividit. Hac ratione urbs, una bello, ceteræ penuria & metu petebantur. Transpoſita igitur parte exercitus depellit præſidiarias Belgarum naves: utramque amnis ripam complet tormentis & milite. Sed Antverpienſes, ubi objecta Flandriæ hoſti ceſſiſſe intellexerant, ad navigationem muniendam, inter alia caſtella ex humo excitarant duo, quorum alterum infra urbem ad vicum Lilloum erat, alterum Flandrica in ora poſitum retro Hulſtum Waſiæ oppidum reſpiciebat. Hoc, quia ſemifacto opere erat, oppugnatum captumque eſt: illud multa cum Hiſpanorum clade Teliniacus defendit Lanovii filius, paternarum virtutum imitator. At ingruentia undique pericula mors Arauſionenſis impulit, importuniſſimo tempore, ſi Belgas ſpectamus, quorum res turbidæ & afflictæ ejus poterant unius conſilio regi: ſin ipſum, immature occidiſſe videri non poteſt, qui fortunæ publicæ, cui

ſuam

arctiſſime devinxerat, creſcentibus malis ereptus eſt. Nam poſt illius obitum inteſtina ſeditione, & continuis hoſtium victoriis oppreſſa jacuit, donec in filio reſpublica & quodammodo ipſe reviviſceret. Delphis in Hollandia à Balthaſare Gerardi, Burgundione, glande trajectus eſt; qui proſcriptionis præmio, ſeu partium fervore concitus, mira animum firmitate, ut ad facinus, ita ad facinoris pœnam duraverat. Nec defuere ipſi laudatores, quanquam Italus Parmenſis, cum publica ob amotum hoſtem gaudii ſigna poſtularentur, famam & jura belli reveritus, erubuit permittere. Vna morientis ad Deum vox fuit, Miſerere populi. Nec dubitant qui ſeneſcentem interius novere, quin varietas caſuum, quos, prima ab ætate, quinquaginta ultra annos pertulerat, maxime, ex quo ſuſcepta cauſa plena invidiæ, plena difficultatis, armis & ira potentiorum, obtrectatione æqualium, ſæpe & vulgi offenſis affligabatur, ut tolerantiam rerum humanarum, ita ſeriam pietatem illi firmaverit. Quare, ut corpore nihil fracto laboribus, ita animo ſemper excelſo egit, ſecundis adverſiſque juxta immotus. Reticendum non puto in ſignum abſtinentiæ & infelicitatis, adeo nihil Arauſionenſi, præter gloriam ex bello civili, ceſſiſſe, ut rem privatam, qua ultro publicam adjuverat, reliquerit perturbatiſſimam quadruplicis matrimonii liberis. Prima illi nupſerat Egmundo ex ſanguine Buræ & Lerdami Comes, ex qua Philippum ſuſtulit, quem Hiſpani captivum abduxere, & Mariam, Hohenloii Comitis poſtea conjugem. Altera ex uxore, Ducis Saxonum, Electoris Germanici, filia, natus una cum ſorore Mauritius. tertium Arauſionenſis matrimonium

habuit

habuit Borbonii generis, & inde liberos virilis ſexus nullos, filias complures, quibus per Germaniam Galliamq; ampliſſimæ conditiones obtigerunt. Vltima excepit morientem Coliniaci, maris apud Gallos quondam præfecti, & partium ducis, filia, Henrici Frederici mater. Nullum unquam funus tanto populi luctu, & prope deſperatione, celebratum eſt. Solatio fuit, quod Mauritium, qui tum decimo & octavo ætatis anno Lugduni Batavorum ſapientiæ ſtudiis inhærebat, ob indolem virtutis, & ut parentem libertatis auctorem grata memoria remunerarentur, publicæ curæ licuit imponere. Huic pater, in hæreditatis diviſione, inter ceteras poſſeſſiones, Fliſſingam ſitu inviĉtiſſimam, unaque Veriam, Zelandiæ oppida, aſſignarat, empta ſibi ab his qui Marchionis titulo tenuerant, eoque nomine in Ordinum illic conventu locum principem: præter quod, ipſa quoque illa duo oppida, jus ſuffragii, juxta Middelburgum, Sirixæam, Goeſam, Tolam acceperant, Abbatis, qui olim primo loco ſententiam dicere ſolebat, jure intermortuo. Quia vero ſummum regimen foris petebatur, data adoleſcenti Hollandiæ & Zelandiæ præfectura. Vicariam poteſtatem Hohenloius accepit, qui plurimis armorum experimentis inclaruerat. Friſia vero, in honorem illuſtris familiæ, quo externis nobilitatibus reſpublica eſſet commendatior, Wilhelmo, Ioannis Naſſavii filio, quem patruus eas in partes jam ante miſerat, regenda conceditur, quanquam erant qui civium imperia præferebant, intempeſtive avidi libertatis, cui tolerandæ impares, tunc maxime in diſcordias ibant, dum, ſummam curam ad ſe trahentes, hinc judicium con-

ſeſſus, introductum ſub Burgundico principatu morem in exemplum trahens, inde Friſiorum Ordinum legati, recens inſtitutus Arauſionenſis conſilio & vicinorum exemplo conſeſſus, urbium ille, hi nobilium, agros tenentium, opibus nituntur: quas ad occaſiones intentus Verdugo, cum exercitu præpolleret, terrori adjungebat clementiæ famam. Sed Wilhelmus, juſſa moderatione medius, primos, qui acerrimi, diffidentium impetus inhibuit; interim finibus ſe undique objiciens, præter populabundos excurſus nihil hoſti conceſſit. Sic tempus datum orta certamina colloquiis & arbitriis componere: legatiſque Ordinum, quæ conventui juſſa exſequi & quotidiana reipublicæ ordinare: judices, de litibus poſt omnes juſſi cognoſcere, de capite ſoli, ut ſub Burgundica domo: præterea cum præfecto oppidanorum magiſtratuum electiones regere, ut ſtudiis intactiores, niſi quod Leovardia & Franecra jus legendi ſibi tenuere. oppida, quæ olim haud aliter quam vici, in tres regiones, Oſtergoam, Weſtergoam, Septemſilvas diſtributi, inter eos ſententiam dixerant, aucto per bellum & uſu & auctoritate, tum in conventu, tum in illo novo legatorum conſeſſu tertiam imperii partem accepere, non tanta tamen concordiæ fide, ut non preſſa odia interdum erumperent, præſertim ubi de novis oneribus diſceptabatur, in quibus valere majoris partis decreta vetabat hîc, ut apud vicinas nationes, mos ſub principatu haud imprudenter introductus, libertati periculoſus, ni pro jure ſuccedant prudentia & publici amor. Quo magis admirandam ego, per omnem belli hiſtoriam, & iſtis maxime temporibus, arbitror Batavûm fortitudinem, quos non ſociorum alii

F omni

omni latere defectio, non aucta continuas inter clades tributa unquam fregerunt, non illa mors ducis, ut pacem poſcerent, rati ejus nominis illecebra deditionem trahi. At Parmenſis, velut Arauſionenſi bellatum hactenus foret, quem defectionis ruptorumque fœderum auctorem divina nunc ultio mactaſſet, ipſos ad pœnitentiam, & vetus obſequium revocabat: quæ poſtquam conſtanter vidit repudiata, cœptum Scaldis obſidium perficere proximum arbitratus, Brabantię aggeres caſtellis inſtruit, aperitque idoneis locis, ut amnem adjacentibus ſuperfunderet: Deinde omiſſo Lilloo, quod aliquamdiu fruſtra obſederat, ſubito Tenerimundam verſus (hæc pars eſt ejus Flandriæ, pro qua Comites jam olim neutri regno fidem debuere) rapit exercitum, & aqua mœnibus abacta, milites præſidio relictos deditionem facere cogit, miſſaque trans Scaldim parte copiarum, ut Bruxella Antverpiæ commerciis abſcinderetur, Vilvordam capit, quod oppidum ad Sinnam amnem interjacet. Simul Gandavenſes, quod Hollandorum arma alibi occupabantur, nulla ſpe auxilii, imminentem neceſſitatem feſtina pactione præveniunt, conciliatore Campigniaco, qui, captivus ea in urbe, liberaque in cuſtodia habitus, legati officium tuto fungebatur. Sed & Ricardoti celebratur ſolertia, quod leges deditioni præſcribens, ſacrorum diverſitatem repudiaturus, non ante præ ſe tulit, quam inclinatis ad pacem omnium animis, recedere tutum non erat; & alterum ejuſdem commentum, quo ſex è civibus, ad explendam ultionem, Parmenſis arbitrio exceperat, magno proventui fuit, dum æquale omnibus periculum ſinguli pro ſe deprecantur. Nec omiſit Parmenſis, priorum gnarus
&

& in poſterum providens, arcem reponere, quæ civitatis immodeſtiam coërceret: totiuſque jam Flandriæ potens (præter oppida maritima duo, (Cluſam & Oſtendam,) commeatus belliquc copias inde adventantes adjuvit, deducta foſſa ad eam ripæ partem, quam caſtris inſederat. Inter hæc, ad quos Antverpiæ cura pertinebat, ſociorum opem implorare, nova inſtituere tributa, per Belgicam & Angliam conſcribere militem, nec certe ullius rei obſeſſis major copia fuit. Nam præter claſſiarios centuriæ fere octoginta, ſedecim turmæ Brabantiam tuebantur. Sed incertum urbis imperium ſenatores, magiſtratus, centuriones plebis, præpoſiti militares diſtrahebant, nimia regentium turba: eoque pernicioſius id vitium, quia inundationes, & alia publice profutura, privati commodi ratione, avertebantur. Vicini, quos ulterius omnium urbis periculum ſpectabat, alii alium reſpicientes, auxiliandi tempora, dum nondum hoſti firmatæ ſedes, prætermiſere: ſero, cum ultima urgerent, opes & vitam profundere libuit, nemini profutura. Maxime autem conſilia Belgarum fruſtrata eſt accitæ foris potentiæ exſpectatio: nam eò anguſtiarum deventum erat, ut vellent regnis accreſcere, nec admitterentur. Regis quidem Hiſpaniarum vires brevi immenſum adauctæ, ſi Belgas recuperaret, & labore armorum levaretur, juxta poſitis formidabiles erant: nec ullus jam Arauſionenſis, qui ſub onere fatiſcentes, & tot cladibus afflictos ſua fortitudine in ſpem meliorum erigeret. Nam ille quidem ita comis fuerat & popularis, ut nunquam libertatem aut dignitatem ſuam cuiquam gratificaretur, neque detegendis vitiis parceret, ſupra omnes poſitus avaritiæ

ſuſpiciones. quo nomine admirabilem, ſimul ætate, genere, experientia gratum, plerique judicio, alii aſſuetudine venerabantur. Hoc collapſo, etiam obſequium concidit, ut ſine externæ poteſtatis firmamento reſtitui non poſſet: nec enim plebs tantum nullo fulgore eminentem, & tot nuper infortuniis concuſſam procerum auctoritatem cœperat contemnere: ſed & miles imparatus obſequio: & contra imperiis vetus prudentia aberat. Inter quæ via patebat Parmenſis artibus, ſervitium amicis nominibus velantis. Quare viſum occurrere deſperationi, ſimulque Rex Gallorum & Angliæ Regina miſere, qui luctum ducis, & ceterorum caſuum mœſtitiam ſolarentur, notabili argumento, vicinos principes, ut ſuis Batavos opibus & conſtantiæ interdum relinquere, ita periculis non defuturos. Sed dubitatum fuit utrius regimen præoptaretur: nam inviſa Gallorum imperia per Italiam, Anglorum per Galliam Hiberniamque memorabantur: apud hos, populo conſuli, parco uſu tributorum: illic plus leges valere, nec infinitam regni poteſtatem. Apud Gallos, mores pretio corruptos, magnoque emi ut patriæ ſerviatur; Anglis dura dilectus, dura in pupillos jura: quæ mala ut primum pactis caveantur, paulatim exemplo ſerpere. Sed religio cum Anglia communis, quam per Gallias atteri aut evelli odiis crudelibus & perfidis: hinc contra, ſpes Borboniorum, qui eadem ſacra propugnabant; inde, ambigua ſucceſſio, & inter inhiantes Scotorum Regina, Romæ & Hiſpanis devincta, proſpiciebantur. Ita certabant res præſentes & ratio venturi. ingens Gallis & propemodum par hoſtili potentia: minores Britanniæ,
ſed

ſed maritimæ vires. Prælata eſt Gallia, Anglis ultro ſuadentibus, qui ſe faſſi infirmiores, ſubſidia duntaxat, & acceptis pignoribus offerebant. Ita veteres & renovatas Franciſci facto inimicitias temporum neceſſitudo evicit: arcanumque ingens patefactum eſt, poſſe Belgas ſub domino eſſe, non poſſe ſub Hiſpano. Nam minora multo poſtulabantur quam quæ Franciſco præſcripta fuerant, & quæ ſecretiora habebant legati mandata, metu offenſæ, ſtatim aperuere: ex his etiam circumciſa quæ inviſæ erant libertatis, puta, ut Ordinibus injuſſu Regis convenire liceret, ſenatus è Belgis eſſet, præfecti & magiſtratus è nominatis legerentur, inque omnibus honoribus, ejus religionis, quæ tum ſola per iſtas partes recepta erat, ratio haberetur: quanquam erant nationes quæ ad iſta remittenda non conſenſerant. Quibus agitatis diu, lentiore colloquio quam præſentes neceſſitates ferebant, invito non minus Rege quam Belga, accidit, ne juncti adverſus Hiſpanum imminentem, alter alterius ope rem ſtatumque firmarent. Lætari ſe honore, & uti voluiſſe, ſed impediri inteſtino tumultu Henricus imputavit. Nam Lotharingorum familiam, invidioſæ jam olim per Galliam potentiæ, Philippus eo maxime tempore, imminutionem virium ſuarum metuens, arcanis opibus in ſpes magnas erexerat. qui, facta conjuratione, Romanæ religionis tutelam, diſſentientium pœnas, tributorum levamenta, & alia captandæ plebi jactantes, Regem timoris manifeſtum, quantum ipſis plura largiebatur, tanto inſolentius contemſere: ac poſtquam orbitas ipſius, mortuus frater, è propinquo Carolus Borbonius ſenectute & ſacerdo-

tio invalidus, ceteri à Romano Pontifice devoti, ſucceſſionem fecerant incertam, tandem apertius innuebant, venire ſuum à Carolo Magno genus, cujus ſtirpe dejecta, occupatam à Capeto regiam ſex per ſecula detineri. Horum libidini Henricus, ſpem pacis ſocordiæ prætendens, agi ſe diu ferrique paſſus eſt; donec, erumpentibus in rebellionem diſſidiis, ſero didicit irritatam cedendo audaciam. Igitur, ea per impedimenta Rege abſterrito, ne id quidem obtentum, ut, matre aut Navarreno nomen præbente, Regis beneficium diſſimularetur, clauſique limitum Gallicanorum tranſitus penuriam hoſtibus facerent.

HVGONIS GROTII
ANNALIUM BELGICORUM,
LIBER QVINTVS.

POſt longi temporis, & quidem tanta ferentis momenta, factam à Gallia jacturam, ad Eliſabetam recurſum eſt, aſperiorem hoc ipſo, quod ſecunda rogabatur: tractæque & illic fœderis pactiones, donec validæ civitates, auxiliis deſtitutæ, à republica deſciverunt. Adhuc inter arma & machinas Hiſpanorum, onuſtæ commeatu ab Hollandia Zelandiaque naves, ubi ventus ferret, Scaldim ſubvehebantur, tanta certe copia, ut intempeſtiva magiſtra-

giſtratuum frugalitate, dum rebus neceſſariis pretium minuunt, relatum ſit, frumentum quantovis tempori ſuffecturum. Et Parmenſis, manu multo impar obſeſſis, niſi per famem, præcluſo hoc itinere, victoriam non ſperabat: ſed ingens amnis latitudo infra urbem, qua oſtiis advolvitur, & profundi æſtus, quos hucuſque Oceanus impellit, terrebant vani laboris metu. Quia tamen una hæc ratio obſidendi videbatur, adhibere diligentiam ſtatuit, & aliquid credere fortunæ; quam non alias ſecundiorem expertus eſt. Nam dum natura obſtare operi creditur, neglectæ à Batavis diruendi occaſiones: ita factum eſt facillimum, quia difficillimum putabatur. Ab utraque ripa projectis molibus arctatum flumen, qua minimum patebat, Ordamum, Calloumque inter: media ejus completa navigiis, quæ anchoris, & inter ſe vinculis continebantur, ac conſtrata deinde, in uſum pontis & ſpeciem. Addita ripis munimenta, & præſidio operis bellicæ naves, infraque & ſupra in flumine ratium compages tignis prominentibus, ut, ſiquid turbandi operis cauſa eſſet immiſſum, hoc impedimento detineretur. Nemo dubitat, contra imperfectum opus multa utiliter excogitari potuiſſe, ſi Belgarum, in evertendo ſtudia ædificatorum, diligentiam adæquaſſent: ſed hyems tota Parmenſi condonata eſt: cujus diligentiam excitabat novum Philippi beneficium, arce Placentina ipſi reddita, quæ Hiſpanorum præſidio hactenus tenebatur. Vere primo mirari magis licuit conſummatam molem, quam exſcindere, cum denſiſſimæ per utramque ripam machinæ arcerent. naves quin etiam coacto intus tormentario pulvere & ſaxis fulminantes, & alia, ſero uſurpata,
 in-

incertis tempeſtatum & ſignificationum, quibus ſocios obſeſſi admonebant, partim & pravo miniſtrorum obſequio, eventum perdidere. Nec contabulato Scalde aliud reſtabat, quam per campos, quos amnis inundaverat, inferre commeatus, cui navigationi Caudeſteinius agger intercedebat, quem, humentibus Brabantiæ paſcuis eminentem, quod Belgas feciſſe oportebat, munimentis aliquot hoſtis præceperat. Hunc miſſi Antverpia Zelandiaque pariter oppugnavere. & jam tenebant, ſed fortiſſime dimicantes tormentis eminus diſcerpebantur, donec loco cederent. Ea clades ſpes ultimas infregit. tandemque interſeptis auxiliis imminentes rei frumentariæ anguſtias ſueta commerciis civitas non toleravit, cum aliquanto ante Bruxellam & Machliniam neceſſitas eadem, & annixi turbatores in Parmenſis poteſtatem redegiſſent: quarum conditio durior, quia, reſciſſis legibus, modus ſervitutis à Rege petebatur. Ideo quod temporis Antverpiæ ad ſuprema reſtabat, hoc victoris clementia redemta eſt, qui & ipſe, occupandæ gloriæ properus, utque alias deditiones exemplo incitaret, pleraque indulſit, niſi quod alieni à Romanis ſacris quatuor ultra annos, conſtituta re familiari, excedere jubebantur. In ipſo ponte, memorabili ad omnem poſteritatem opere, Parmenſis, victoriæ decus conceſſum à Rege, vellus aureum induit. Mox & arcem, qua urbem reſpicit, ſtudio libertatis pridem dejectam, firmat, imperio reſtituit. Multum famæ, multum & virium urbs tam clara Hiſpanicis partibus attulit; non tamen, ut plerique tunc judicabant, res ceteras in ſe tractura: quod eventu adeo revictum eſt, ut Batavi, maximo

ad

ad liberandam urbem ſumptu ac labore, ſuſpiciones tamen non vitaverint proditæ fidei ſocialis, velut aliorum mala ſuas in utilitates verterent. At contra, ipſi Aldegondium (namque is urbem rexerat) culpæ ſubdiderunt, qui ad Zelandos reverſus, cum primos accuſantium impetus & cuſtodiam pertuliſſet, poſt honorate habitus, in nulla tamen reipublicæ parte, ingenium paci quam bello aptius intra artes privatas & tranquilla ſtudiorum tradidit ſenectuti. Fracta tot malis & militum virtus, qui, dum ſpes adhuc erat hoſtem Antverpia avocandi, Silvam ducis, Hohenloio præeunte, feliciter ingreſſi, continuo profugere, per metum & imprudentiam, dum porta & hoſtibus omiſſis in prædam ruunt. At Noviomagum, urbem Geldriæ, cum Doſiburgo oppido, Romanæ religionis ſectatores adjuti, partium fortuna victori adjecere. Eandemque circa regionem paſſim clades, ducum temeritate, aut gregariorum ignavia. Mœrorem publicum auxit miſerabilis exſulum populus, Brabanti & Flandri, religionis ergo, aut quia pactionibus diffidebant, propter iniquos interpretes, commerciorum denique inopia, in Hollandiam inſulaſque diffuſi, qui exhauſtas bello urbes vireſque in majus extulere, ingens mox fortunæ melioris auſpicium. Vix interim Anglicani fœderis exſpectatio animos ſuſtinebat. Delatum Eliſabetæ imperium diximus. Sed prudens femina detrectavit invidiam interverſæ dominationis: neque tam arcta ſocietate, rebus ambiguis, famam fortunaſque ſuas implicuit. conſultius viſum ſecreta habere per Belgicam potentiæ munimenta: & modicis ibi viribus, & miſſis iterum qui Americæ oras popularentur,

 Hiſpa-

Hiſpanum fatigare, donec flexis in pacem animis amoliretur ſuſpectus exercitus. Auxilia autem promiſit, id ſe jure facere ſcripto teſtata, quo morem principum oppreſſos ſublevandi, pactas olim Britanniæ & Belgarum amicitias, cum Hiſpanicorum ſcelerum inſectatione, memorabat. Simul religio prætendebatur, cujus ſecuritatem ſibi nulla alieni cupidine commendatam, Galliæ & Scotiæ rebus probabat. Perſcriptæ fœderis leges, pleræque in eandem formam qua prima ſocietas convenerat, & ut quinque millia peditum, equites mille in Belgis reginæ ſtipendiis militarent: legatus, qui ejus copiis præficeretur, cum Anglis præterea duobus, receptus in ſenatum publicis bellique conſiliis intereſſet: claſſem ſtruenti reginæ Belgæ parem navium numerum adjicerent. Pro reſtituendis impenſis, ubi bellum deſiiſſet, obligatæ pignori maritimæ urbes Brila & Fliſſinga, nihil immutato earum regimine, cum Zeburgo Walachriæ caſtello, Anglorum præſidiis traduntur, non ſine metu in poſterum, quem tunc præſens neceſſitas averterat. Auxilii Anglicani imperium RobertusComes Liceſtrius accepit,egregius virtutum ſimulator, & qui inviſos atque infelices Dudleiæ gentis ſpiritus haud ingrata comitate velaret. Origo illi fortunæ (nam claritudo generis inter adverſa fuerat) à carcere cœpit, quo incluſam ſimul Eliſabetam, ſororis reginæ ſuſpicionibus, non pro rerum præſentium conditione coluerat. unde, per obſequia conſortiumque infortunii, conciliatis affectibus, quibus illa muliebriter indulgebat, non tamen ut viriles curas omitteret, ita animum ejus erudito luxu permulſit, ut jam regnantis conjugio electus

electus crederetur. quod, æmulantium metu, quanquam non obtinuit, ad maxima tamen evectus, &, ambiente invidia, valentes inter inimicos illæſus egit. Advenienti in Batavos obvia populi ſtudia, & procerum aſſentatio. Nam inerat & vultui ſermonique amæna quædam majeſtas, & quaſi collapſæ fortunæ reſtitutor conſpiciebatur: nec liberalitas aberat in literis aut armis eminens: tantaque feſtinatio fuit, ut homini extero, & apud ſuos morum minime inculpato (nam, ſublato Eſſexio, domum ſibi vacuam nuptiis feciſſe dicebatur) ante ulla ingenii experimenta, præfectura totius Belgicæ, qualis Caroli temporibus fuerat, & omne terra marique regimen permitteretur, cum pecuniæ publicæ adminiſtratione. Senatus ita illi additus, ut adſeſſuros è nominatis ipſe legeret, & quodammodo omnium ſuffragiis unus æquaretur. Præcipue grata pietatis ſpecies à rerum divinarum ordinatione imperium auſpicantis: & recens Valeſii ob contraria odium, illum favorabilem fecerat. Erant & qui Arauſionenſi ante haberent, ſperantes minus gratiæ datum iri, quanto domeſticis opibus & egregiæ Principis amicitia florenti pro recto tendere expeditum foret. Sed decernebant honores immodicos, alii ambitione, ſimpliciores demerendæ reginæ; quod tamen contra cecidit, ut excuſandum illi haberent, quæ videri voluit timere, ne recuſatum ſibi imperium per Liceſtrii perſonam ingererent, niſi forte gnaram illius ingenii altior ſuſpicio inceſſerat. Statim, imminens omni potentiæ malum, adulatores acceſſere, quibus impellentibus & ipſe delinitus (ut eſt humani ingenii natura) occaſione dominationis, cum jam ab Ordinibus

in verba ſolennis ſacramenti & reipublicæ inſignia adſciſceretur, beneficium eorum in ipſos vertit: &, quaſi in provinciam miſſus, occultà cum Anglis maxime hominibus conſilia init, qua ratione muniret imperium. Plurimum autem differunt harum nationum ingenia & mores. nam Angli, ut addicte ſerviunt, ita evecti ad dignitates priorem humilitatem inſolentia rependunt: Belgarum eſt parere & imperare cum modo, nec gens ulla fidelius amat eminentes, aut iiſdem, ſi contemtus adſit, implacabilius iraſcitur. Quæ non expendens Liceſtrius, ignarus etiam dignitatis ſuæ, auctoribus pœnitentiam reſtare (tantum in Anglo milite, & præſenti faſtigio fiduciæ erat) indulgere pertinaciæ cœpit: idque eò periculoſius, quia rerum Batavicarum intima nec ipſe norat, nec peritioribus auſcultabat. Aſſumti ſunt & Belgæ in partes, ſed quorum alii, rebus domi afflictis per bellum aut luxum, qualicunque ſervitio paupertatem, ut ſummum malorum, fugiebant: alii, patria capta, aſſueti honoribus, & privatæ vitæ impatientes, non alium videbant inſurgendi gradum: cæteri, novorum propter ipſa avidi: quibus deinde, ut fit rebus turbatis, perfidi & hoſtibus venales miſcebantur. Talis Belgarum præſidem cohors obſederat, quæ primo in Ordines obliqua convitia jacere, &, ubi hæc pronis auribus excipiebantur, apertas criminationes è paucorum culpa in cunctos intendere, quaſi nihil hoſti arcanum, nihil impervium eſſet apud ſuis commodis diſtentam multitudinem. Arauſionenſis etiam exemplo ad ſpem dictaturæ præproperam hortabantur, ipſo ad omnia credulo, ut cui longa felicitate corruptum judicium, nec ſatis diſcerne-

cerneret, quanto aliis artibus muliebris gratia, & in libero populo principatus quærerentur. At plebi in Ordines concitandæ, quæ ſponte etiam rectores odit ſub quibus fortunam adverſiorem experta eſt, ærarii patrocinium, res maxime popularis, uſurpatur, cum tamen, in eo tractando, tam verum ſit, miniſtris Liceſtrii fidem, quam ipſi perſpicaciam defuiſſe. Offendit ſtatim plurimos edicto, quo non modo cum ſubactis Belgarum gentibus & Hiſpanis negotiationem reſcindebat, quæ niſi ob certas temporum occaſiones hactenus tolerabatur, ſed ne in Galliam quidem, aut maritima Germaniæ transferri merces volebat, quod obtenderet rerum penuria debellari hoſtem poſſe, ſi nec ex Britannia nec ex Belgica ullis copiis juvaretur: incogitato, merces eſſe multas, nec hoſti neceſſarias, & Batavis ſuperfluentes. Sapientiores judicabant aſſentantium avaritiæ obtemperatum, qui venalem apud ſe exportandi licentiam, aut ex delationibus lucra animo antecepiſſent; auctaque fides, cum Ringaltius, ſub Albano quondam & Requeſenio quæſturis exercitus, mox peculatus crimine aſperſus, tunc vero flagrantiſſima apud Liceſtrium gratia, jus ex edicto inquirendi in tabulas mercatorum & literas accepit, contra vetera inſtituta, quæ maximam partem habent libertatis, amovere à cujuſque re privata ſpeculatorem. Ergo cum aliæ gentes, ad quos bellum non pertinebat, arceri Oceano & hoſtium commerciis non poſſent, compendio duntaxat à Batavis averſo, quo uno res hactenus ſteterat, magna mercatorum multitudo patriis urbibus emigrabant. Nam Angli quidem facilius mercaturæ damnum patiebantur, gens prædis lætior, &

tunc, egregia belli ſpecie immiſſi oceano, patentes Hiſpano inſulas naveſque infeſtabant. Nec interea Batavis abſtinebatur, ſi qui forte, emiſſi cuſtodum diſſimulatione, per fretum tentabant in occidentem erumpere: unde repertum poſtea Britanniam inſulam retro vehi, quo vaſto & vix uſurpato mari prædonum inſidiæ effugerentur. Vetitam evectionem viciſſim, eorum, quæ peregre ſolita peti, penuria ſequebatur, ita quidem ut non aliud remedium Ordines invenirent, quam frumentum omne decreto publico coërcere. qua lege iidem incognitæ hactenus neceſſitatis auctores, & maligni interpretes, famem Angliæ quæri calumniabantur. Simile erat, quod hoſtiles agros, qui ſtipendium pendebant, Liceſtrius ſolitudini & excidio damnabat, præter ultionis metum, ſævum in eos qui vi aut dolis avulſi à patriæ corpore quandoque redituri ſperabantur. Commotus & miles, quod aliarum nationum cohortibus Angli duces inſererentur: adituſque Hohenloius, qui cunctantes ante in Liceſtrii verba adegerat, ut impermixtos ordines & armorum præmia tueretur, ſuſcepit cauſam: odioque tam gentis quam ducis interritus, ut pollicitationibus incorruptus, aperriſſime defendit optimatium partes, generoſa ſimplicitate ſimulandi impatiens, & per vinolentiam tegendi quoque ignarus. Sopivit naſcentem diſſenſionem nonnihil cura belli recrudeſcentis. Nam Parmenſis per prælia aliquot, & caſtellorum utrinque ereptiones circa Rhenum hyeme extracta, ad nuncium Anglicani fœderis pecunia à rege auctus & milite, ut reliqua Brabantiæ perficeret, Graviam, oppidum in ſiniſtra Moſæ ripa, obſidio premebat, ſupra

infraque

*infraque clauſo amne, quod ad commeatus arcendos toties ſibi proſperum rurſus experiebatur. Sed miſſus à Liceſtrio Hohenloius cum delecto militum comitatu hoſtilia munimenta vincendo perrupit, &, adjutus verno fluminis incremento, liberavit oppidanos famis & reliquæ penuriæ metu. Nec eo minus perſtitit hoſtis majore cum exercitu oppugnationem moliri, quam imminentem Hemerta vir nobilis Belga (hunc Hohenloius præfectum reliquerat) cum jam auxilia adventarent, feſtinata nimirum deditione prævenit, blandiciis, ut creditur, pellicis emollitus, cujus flagitii crimine à Liceſtrio capite plexus eſt. Diſciplinam vocabant æquiores: alii gentis odium, quia Rolandus Eboracenſis Imbiſianis quondam conſiliis permixtus, Anglique plures nihilo tutioris fidei, aut manifeſti ignaviæ, non modo ſecuri ſed primarum admiſſionum compotes agerent. Secuta Graviam Venloa, Geldriæ oppidum ſuperius, & in dextra ripa ſitum, prodente plebe egregia militum ſtudia. Dimiſſæ interea manus agrum hoſtilem prædabantur: poſuitque Mauritius rudimenta Axelæ expugnator, quam Ternuſio egreſſus (id Flandriæ oræ munimentum Fœderati tenuere) nocturno ſcalarum aſcenſu invaſit. At Agrippinenſe bellum, de quo ante retuli, non tam partium viribus, quam ducum virtute flagrabat. Scenquius, relicto Parmenſi, transgreſſus ad Truxium, occupatis paſſim præſidiis, cuncta antiſtitis ditioni ſubjecta ferro & igni populabatur: deinde juſſu Liceſtrii inſulam munit, quæ ad ipſum Rheni divortium lævo Bataviæ lateri præjacet, Gravewardæ nomen: idque nunc maximum imperii iſtius propugnaculum eſt. At

Niena-

Nienarius, earundem partium ductor, Noveſium, veteri celebritate oppidum, furto ceperat: quo contendit Parmenſis, oratus à Bojoaro, & cupiditate cum feliciſſimis ducum gloria certandi. Nam Carolo Burgundo ſecundiſſimam prius fortunam is locus retudit, vertitque. At ipſi proſpera oppugnatio, & ſuperba victoria. collucentem incendiis ingreſſus urbem, mox Alpa, Cracovio, Murſa in deditionem acceptis, ad Bercam hæſit, ſpem præter defenſam à Scenquio: tandemque detrahitur, Liceſtrio poſt captum Doſiburgum Zutfaniæ imminente. Sed huic, dum aditus claudere & caſtra præmunire ignavum putat, invecto commeatu reverſus hoſtis experiendarum virium occaſionem dedit. Ejus pugnæ fœlicem alioqui Anglis eventum mors Philippi Sidneii funeſtavit, juvenis ad maxima quæque nati, ut qui claris natalibus opibuſque verum decus literas adjunxiſſet, hoc major avunculo Liceſtrio, cui & fortunæ, quantarunque ea futura erat, ſucceſſor deſtinabatur. Mox venit in poteſtatem caſtellum contra Zutfaniam in altera ripa, quæ ciſiſalana eſt, cœptum olim Belgis, &, cum incremento fluminis fugarentur, ab hoſte perfectum. Hujus curam cum omni terra Velavia Liceſtrius Rolando Eboracenſi: Daventriam, quam, defectionis ſuſpectam, præſidio Hiberni militis ab omni humanitate alieniſſimi ultro iritaverat, Wilhelmo Stanleio credidit; utrunque adverſa Ordinum voluntate, qui ſatis gravibus de cauſis, quos exitus comprobavit, illorum hominum perfidiam metuebant. Nec ullum hac in re Liceſtrii dolum arguerim, ſed quod in ceteros contumax, & tantum adulantibus patens, inexploratis amicitiis

turpi-

turpiter fidebat. Nam & aliorum, quos ad conſilia præcipuos habebat, factioſi conatus eruperant: quos inter conſpicuus etiam in reatu Ringaltius cuncta judicum tribunalia ejurabat, donec ad extremum transfuga vitam infamem inter hoſtes inopia finivit. Regreſſum igitur à bello ducem innumeræ ſimul querelæ premebant, quod non ſine civium injuria bellum & præſidia agitarentur, contra quam expediret imperium ſponte populi obtinentibus. addebatur, traditam alienigenis quæſturam malis artibus geri, turbatum nummi pretium, nec milites & cætera reipublicæ onera cum ærario comparari: exhauſtis rei navalis obventionibus prodi maris arbitrium: labare commercia: male meritis mandatos honores: at ſecundæ ab ipſo præfecturæ vim omnem deſtrui, & jus in præſidia eripi multis annis ſervatum. Nec tacebatur, quod conductus eo tempore miles non adventaſſet (ſuſpicio erat, Anglorum dolo factum, qui ſuum robur & proprias vires mallent inducere) tenuitate copiarum, quando & auxiliares numeros ducum aut quæſtorum avaritia exhauſerat, ceſſum hoſti, neque ejus victoriis obſiſti quiviſſe. Perlata hæc Ordinum verbis tum fœderatorum, quorum eo primum tempore crebri conventus haberi cœpere, ut agi extra ſenatum poſſent ea quæ Anglorum conſcientiam formidabant, tum Hollandorum, qui pro ſe & Mauritio privatim multa queſti, etiam communia pleraque ad ſuam curam retrahebant. Quæ Liceſtrius impatienter tulit: eos ſcilicet ex officinis & tabernis in curiam evadere, quo præter ſordidas artes venalemque animum nihil afferrent: ſe eo genere, ea dignitate, accepturum leges ab rudi plebe, &
alieno

alieno imperio militaturum. His ille accenſus, à republica, ſi poſſet, amovere plebem, quæ fere dominantibus infeſtior eſt, & acris depeculatorum obſervatrix, optimum factu judicavit: idque eo facilius proceſſurum, quia exteri & civium multitudo longe maxima regiminis exſors læto animó acceptura videbatur æqualitatem. At mihi, ſapientum præcepta & veteres civitatum ſpecies animo repetenti, videntur magnifica dictu verius quam factu ſequenda excogitaſſe, quotquot partem eam populi, cujus ad communem utilitatem quæſtus maxime redundat, honoribus exuunt. Nam, ut maritimas taceam gentes, apud quas vulgus plurimum pollebat, etiam Spartiatæ dilectos è plebe, tanquam adulandi neſcios, regibus æquavere: Romæque haud ante pax ordinum fuit, quam plebs in imperii partem vocata eſt: quin & hodie florentiſſimis in urbibus, quas optimates regunt, negotiatores patriciorum, nomine plebis, officia exercent: nedum ab iſta republica, quæ cuncta mari & amnibus debet, is ordo arceatur, majore multo, quam olim fuit, mercaturæ dignitate, ex quo orbem totum navigationes aperuerunt: & nunc divitiæ fere penes illos ſunt; quarum in mandandis honoribus haberi rationem priſcis quoque ac ſeveris legum-latoribus placitum eſt: minuſque ſuſpectæ eſſe debent ullius opes aut avaritia, ubi potentia nec perpetua eſt, & fere mandatis includitur. Sed hæc atque alia ſemper ſervata mutare Liceſtrius parabat, non tam vano novandi ſtudio, quam ut nobilitatem & clara ingenia à ceteris ſegregando, partes proliceret. Interpretes primum ſacrarum literarum (qui ſoli multitudinis aures & affectus hoc ſeculo poſſi-

poſſident) adjungebat ſibi ſpecie pietatis, & aliorum diſſimilitudine. Nam primis in republica religio minus tum cordi quam par erat, hanc unam armorum cauſam vulgantibus: & olim contra ſupplicii metum acrius cupita, per impunitatem neglectui erant: non ſacris ſalva reverentia: non adminiſtris honos. erant & qui omne jus eccleſiaſticæ cenſuræ eriperent. acerbam ſcilicet ſacerdotum dominationem infeſtis animis meminerant, veterumque odio cuncta novabantur. Quæ contra Liceſtrius, autoritatem atque alia commoda Angliæ exemplo oſtentans, concionantium voces, & per illos populi ſtudia ſibi conciliabat. pleraque reip. non magiſtratibus credens, ſed his qui in aliqua ſacrorum parte aut plebejo centuriatu verſabantur, quibus etiam optima volentibus rerum notitia & uſus aberant. Iam vero multi, quorum fortia pro patria conſilia exſtabant, palam demoti honoribus, quia cum Romana Eccleſia aut per omnia aut ex parte ſentiebant, parum proviſo quam non pacifici exempli res foret, ſi ſemel evulgaretur, eam induci religionem quæ conſortes reipublicæ alios non admitteret. Brevi apud Friſios, Trajectique Batavorum, ubi ereptum civibus imperium incolæ occupaverant, aliaſque per urbes, quæ turbidæ etiam olim ac nimia vi multitudinis regebantur, Ordinum nomen magna in invidia eſſe cœpit: ille unus religionis vindex, ille & hoſtium & inteſtini ambitus avaritiæque expugnator coli. Præter hæc, munimenta, inſulas ad mare ſitas, & alios ſhi-lites Anglicano milite tenebat. nec minus in Snoio præſidii, qui ob egregia facta Weſtfriſiæ regimen ſub Arauſionenſi meritus, intendere vim

vim ſuæ præfecturæ ſperabat, favente Liceſtrio ut proximas ſuo faſtigio poteſtates imminueret, atque avido hanc regionem, aliaque præſidia ab Hollandiæ imperio & Mauritii cura divellere, qui magnam indolem pertinaci ſilentio diſſimulabat, cum eodem tempore & falſiſſimis criminibus & per amicitiæ ſpeciem tentaretur. His præſtructus Liceſtrius cum ſuorum è numero multos evexiſſet, & vulgus ubique diſcordiis ambiguum, pars major in ipſum vergeret, non multum ſibi ad liberam poteſtatem reſtare credidit, ſi veteri apud Eliſabetam gratia niteretur. Ergo ne longæ abſentiæ tempora largiretur inimicis, peritus ejus regiæ, domum proficiſcitur. Apud Ordines, evocatum ſe ad Angliæ concilium præferebat, ibi quoque res Belgicas acturum: apud plebem, Ordinum contumeliis iritatum excedere, & niſi alio rerum vultu haud rediturum minabatur. quod plurimos incendit, ſparſis & in vulgus literis, quibus aut Ordinum acerbitas aut Liceſtrii merita & in populum ſtudia differrentur: additoque inſuper rumore, reginam principatum Belgicæ non detrectaturam, niſi terrerent primæ ſocietatis experimenta, & innumeræ leges, quibus juſtiſſima quamvis imperia eluderentur. per quæ eo deventum eſt, ut Trajecti novi magiſtratus, & in Friſia privati publico nomine legatos ad reginam mittere auderent, qui principatus conditiones non tam ferrent quam acciperent. At illa, quanquam Anglorum concilio collationes, ſi vellet, eam ad rem pollicente, pernegavit: nec tamen quorundam effugit ſuſpiciones, quaſi conſenſu publico delatum honorem & recuſatum, plebis ac militum ſeditionibus debere mallet.

Diſce-

Diſcedens autem Liceſtrius ſenatui permiſit rempublicam: ſed non multo poſt ſcriptura prolata eſt, qua jus in præſidiarios & præcipua imperii ſibi exceperat. Miſſi hac de cauſa in Angliam, qui mutilum regimen, & ſi ſubita ingruerent, nulla in poteſtate præſens ſubſidium conquererentur. Sed inauditos Britannia diu detinuit, ſuis ipſa motibus involuta. nam regina Scotiæ, à ſuæ gentis Ordinibus exacta, ſupplex ad Eliſabetam profugerat, cui, præter ſimilitudinem ſummi nominis, propinquo ſanguine connectebatur. ibi, magnis ſuffulta clientelis Romanas ceremonias ſectantium, ſpem recepiſſe prioris fortunæ, & Eliſabetæ ſaluti, regnoque imminere credita, cuſtodiis primum, deinde, ne ſic quidem infra metum, morti tradita eſt. Apud Batavos ſævi interim tumultus, &, ut quæque partium prævaluerat, exſilia aut vincula decernebantur. Sed ubi Wilhelmus Stanleius Daventriam, Rolandus Eboracenſis oppoſitum Zutfaniæ munimentum Taxi Hiſpano, accipienti perfidiam & tamen averſanti, tradiderunt, gratioſus apud Liceſtrium uterque, è plebe multi efferre Ordinum prudentiam, ſua ſtudia damnare. etiam Anglorum nonnulli, eluendæ gentis infamiæ, procerum juſſibus applicabantur. Inventus tamen ex eadem gente Alanus, Cardinalis poſtea factus, qui libello in id edito religionis obtentu defenderet facinus, ut peſſimi exempli, ita autoribus quoque ſuis infelix. Nam poſtquam ipſi inter ſe odiis commiſſi, Eboracenſem hominem formidandæ in quidvis audaciæ veneno ſublatum fama eſt: Stanleius Daventria demotus, cohorte, quam ſecum traduxerat, ſubductis ſtipendiis diffluente, in Hiſpaniam profectus,

fectus, neque præmia ibi ſperata neque conſiliis fidem reperit. At fœderati Ordines accepta voluntatum tam vulgi quam militis pro ſe inclinatione, ut quamvis magna reipublicæ calamitas in bonum verteret, paternum in Mauritio favorem excitarunt, mandato per ſummi ducis abſentiam armorum imperio. Quin & prætermiſſum hactenus ſacramentum à militibus in nomen Ordinum, & cujuſque nationis præfectorum poſtulabant, quod proditores & ſeditioſiſſimus quiſque hoc colore ſcelera velaret, ſimpliciores etiam Liceſtrii honorem, quaſi dictum reginæ jusjurandum, interpretarentur. Edictum de evectionibus ita temperatum eſt, ut in pacatas gentes cuncta; præter quæ bello idonea, ad hoſtiles Belgas locaque his finitima, excepto ſuper hæc frumento, cætera exportarentur: quæ lex pro uſu ſequentium temporum contracta ſæpius aut laxata eſt. Itaque ea tempeſtate diverſiſſima fortuna per Belgicam agebatur. Nam Brabanti Flandrique, raro commeatu & perpetuis agrorum populationibus exhauſti, extrema penuria conflictabantur: diteſque olim homines ad famem & mendicitatem redactos conſtat: vix populorum defectiones metus atque obſeſſi dominantium viribus limites arcebant. Contra prolatis pomæriis creſcere videres oppida Batavorum, & utrunque in latus claſſes Oceano diſpergi: ut unam gentium hanc arbitrer, quæ bello etiam magis quam pace commerciis profecerit, habendamque merito feliciſſimam, ſi non, qui ſeneſcentibus fere imperiis & conſumtæ fortunæ finis eſt, ipſa magnitudinis ſuæ primordia, valido adhuc hoſte, inteſtinis diſcordiis attriviſſet. Tribunus Hiſpanicarum partium Altipenna,

poſtea

poſtea quam oppidum Geldram, unde Geldriæ regioni nomen eſt, cum præfecto pactus in ſe traduxerat, apud Silvam Ducis ab Hohenloio cæſus, occupandum illi caſtellum reliquit non longe ab urbe, cui ex ea clade vocabulum Crepicordii factum eſt. At Cluſam, in ultima Flandrici maris ora, quæ Zelandiam ſpectat, à tergo inſulaque adjacente (Catzandia dicitur) circumventam Parmenſis incredibili machinarum violentia labefactabat. Quod ſimul comperit Liceſtrius, nihil tardato reditu, fruſtra de portu irrumpendo cogitationem inſtituit. Sed cum ad alteram verſus rationem, Oſtendam profectus, hoſtem propter caſtra poſuiſſet, incogniti exercitus numerum augente fama, conſtat utrumque alterius vires ſupra verum formidaſſe. Digreſſus tandem prior Liceſtrius jacturam oppidi apud cunctos graviter acceptam, non hoſtium virtuti, non partium ſtudiis ob ſuſpiciones male adhuc coaleſcentibus, imputavit. perſequi jam pene obductas diſſenſiones, & Ordines culpæ ſubdere, libido erat: cupienti ſibi hoſtem depellere, militem, pecuniam, & cetera maligne ſubminiſtrari ait: vix præſidiis ſufficere quæ tribuebantur, ne dum exercitu contra certaretur: aut ſi tanta eſſet paupertas, quid deſperatam rempublicam infelici bello detinerent? Quippe tunc ſolitas poſt victoriam artes iterante Hiſpano, & ipſa regina in pacem nutare videbatur: quanquam miſſa nuper ſub Dracone claſſis, vaſtatis Hiſpaniæ littoribus, oſtenderat quam infirmum domi quod alibi adeo metueretur imperium, & ſub Cavendiſho aliaſque averſam Americæ oram & Moluccas cum lucro perſpexerat. Sed ingraveſcente ætate feminam multa terrebant;

Hiberni ſæpe rebellando, & per Belgica arma in juſtam militiam exerciti; & præter hoſtem Hiſpanum ſuſpecta Scotia; infeſta Gallia; nec pauci in Anglia motuum avidi. At Ordines, gnari quantum id rebus ſuis alias nocuiſſet, colloquii mentione, ut poterant, diſcuſſa, ſi ex fide adminiſtraretur ærarium, negabant annuum tricies florenorum (id præter Angliæ auxilia & maritimas proprie opes erat virium) quaſi magnam tenuitatem contemni debere, cum Arauſionenſis minori copia res magnas ſæpe geſſiſſet. attentos & parvo uti noſſe: ubi pecuniæ negligenter habeantur, etiam cum nimium datur, non ſatis dari. Deinde repertis Liceſtrii ad amicos literis, quibus ipſi dedidiciſſe obſequium, & iniquitate adverſus eminentes rerum ad ſe non pertinentium ſatagere accuſabantur, edicto oſtendunt, olim in ſe populi jus, nuper & principis translatum: utrumque delata præfectura detinuiſſe: aliaque de conventu ſuo magnifica, & quibus ambitionis crimen purgarent. Spes Liceſtrii directius jam petebantur, quam ut intellectis tardiſque artibus inſiſteret. Indignatus igitur plebis iram adverſus magiſtratus adhuc intra voces ſtare, feſtinata audacia urbes interius ſitas, & unde terror in cætera, factione & præſidiis opprimere parat, haud ſatis proviſo Valeſii exemplo, quem tentata vis pacto jam principatu extruſerat. Sed ante periculum Lugduni detecta conjuratio incolarum, qui pravæ in alienam remp. curioſitatis pœnas capite luerunt. & quanquam errore nonnulli quam malitia peccaverant, ſalutaris ea ſævitia fuit, ac cœptantes tunc maxime motus compeſcuit. Et illæ infauſtæ jam affectationis manifeſtus in Angliam

gliam conceſſit. Ibique eum regina, poſtquam non omnino amicum ipſi Buchorſtium ad res Belgicas explorandas miſerat, quo minus cauſam in conſilio diceret poteſtate regia texit; attamen in Belgas imperium ejurare coëgit. Sed cum adhuc veteres partes literis ſuſtentaret, bello quoque per Angliam mox impoſitus, annum non integrum explevit, incertum uxoris dolo, quæ impari poſt ejus mortem conjugio prius adulterium faſſa ſit, an fatali, aut ſumpta morte; quæ reginæ luctum ac lachrymas, Batavis gaudium & ſalutem tulit, exemptis periculo, quo par nullum res iſtæ adierant. Bonnam interea, Germanici imperii ciſrhenanam urbem, à Bojoaro ad id tempus poſſeſſam, Scenquius clandeſtino introitu ceperat. Ceterum quieta per Belgicam arma: nec Parmenſis, ut ſolebat, intentus diſcordes bello irrumpere. majores animo conatus omniſque Britannia, glorioſum & minus difficile certamen, obverſabatur. Pleriſque ducum, qui regi Hiſpaniæ bellaverunt, ea inſula cumulus meriti, aut laboris præmium placuit, utque Galliæ & Germaniæ adſita per occaſionem armorum, ita transmarinum regnum bello complecti conſilium fuerat. ſed illis ſua cujuſque fortuna, aut morte præpeditis, hac tempeſtate velut juſtæ ultioni poſt initum fœdus palamque miſſa rebellibus auxilia, claſſis in proximam æſtatem per Hiſpaniam ſtruebatur. Ei tum præſidia Parmenſis apparabat, dignumque finem decem annorum victoriis, ut ſpes ferebant, vetera imperatorum nomina Britannica expeditione æquaturus. Sed imminentis periculi rumorem Hiſpanus ſopivit oſtentata pace: cui componendæ etiam Danus leges præſcribere aggreſ-

 ſus

ſus eſt, miſſo ad Pannenſem Cajo Ranſovio, quem, in hoſtili comitatu proficiſcentem, & inter pugnantes ignoratum, Batavus miles intercepit: ſed rex violata legationis ſacra, maxime quia literæ recluſæ erant, interpretatus, adeo arripuit ultionem, ut ſeptingentis navibus, quæ frumento Cimbricum fretum pervehebantur, detentis, ſubito ingens periculum famis intulerit populis in diem viventibus, & nullo antehac exemplo talium ſecuris. Sed penuriæ ſubventum conſilio neceſſario, ut Gallicæ Anglicæque naves, mari eodem venientes, ad portus Batavos & mercatum pertraherentur. Ita vitatum diſcrimen ſola pecuniæ à Danis expreſſæ jactura: quod ipſum tamen, & quia rex miſſos ad ſe legatos audire dedignabatur, hæſit altius multorum animis judicantium minora regna majorum opibus obnoxia teneri. Interim & cum Anglis actum Philippi nomine, quoniam regina Belgicarum jam rerum arbitram ageret, diſcedi ab armis & metu poſſe, ſi gentes, quæ rebellaverant, veteri obſequio redderentur. quomodo Anglicanos ritus ſibi extra curam, ita per Belgicam ſacra Hiſpani juſſibus permitterentur: per perницioſum inſtituerent exemplum, religionis judicium penes alios, quam principes eſſe. Neque vero minori calliditate accipiebat Eliſabeta pacificationem quam offerebatur, id maxime cupiens, ut, per ſpeciem compoſitionis, quando de claſſe jam inaudiverat, periculi tempora extraheret. Sed, diſſimulato metu, pia concordiæ vota, & gentium commeatus prætexebat: miſſique talibus verbis ex Anglia qui Batavos juberent alto ſilentio pacis rationes invenire, & ne ſemet ipſi tanta invidia onerarent,

quaſi

quaſi perpetuas cædes & ſanguinem, crudeli obſtinatione, elegiſſent. At illi repetere infida Hiſpanorum blandimenta. Quid enim Requeſenii colloquio captatum aliud, quam ut correptis munitionibus intimæ urbes obſiderentur? an non Agrippinenſi pacificatione ſpem veræ pacis corruptam, ſollicitatis ad defectionem tot gentibus? ita & Flandriam non niſi per ſermones ejuſmodi proditoribus patuiſſe: tandemque hoſtem, pollicendo fallaciter religionis uſum, eo virium veniſſe, ut jam abnuere auderet. Nunc tantis civium diſcordiis, ſi mentio pacis incideret, excuti manibus arma: aliis alios legibus, ut cuique commodum, deditionem præfeſtinaturos. Et ſi maxime res æquis conditionibus componeretur, non Gandavenſe fœdus, non Ioannis perfidiam excidiſſe. Regibus, quos Romanus Pontifex jurisjurandi religione exſolveret, omnem cum ſubditis pactionem pro victoria eſſe: nec defuturos qui honores ſibi & opes cum patriæ ſervitio pararent. Sed hæc apud ſe quiſque palam, quia ſuadebat pacem quæ cogere poterat, velut dubitando tempus terebatur: aut quoties cunctantes regina impulerat, illi obſecrare ne Dei hominumque cauſam, & ſexaginta urbes paratamque gentem, ſi præſentia non ſufficerent, privatis opibus publicas augere, projiceret prædam perfidiæ Hiſpanorum. Conſenſerant civitates (nam ad ſingulas relata erat conſultatio) non eſſe mittendos ad hoſtem legatos. Sola regina, adulta jam hyeme in Flandriam miſit, alienam ſi poſſet pacem factura. Dum de conventus loco deque mandatis quæritur, & Angli inducias rogant, Parmenſis negat, tres menſes abiere. Eliſabeta Belgis veniam priſ-

casque leges & civium imperia, ſibi antiqua fœdera, ſumptus ſalvos, & quæ firmandæ ſecuritáti, ablegato utrinque milite, poſtulabat: ceterum de ſacris, ritibuſque per Belgicam tam remiſſe, ut nonnihil ceſſura videretur; & jam eo deſcenderat, ut ferri ea in biennium tantum poſtularet. oppida vero, quæ Angli ex pacto aut occaſione tenebant, reddere non abnuebat, dum impenſas ſervaret. Hiſpani, dum de religione pernegant, reſque Belgicas Philippi clementiæ permitti jubent, Anglorum impendiis ſua per Anglos aucta objiciunt, alia vero prolatant, jam manifeſti erant colloquium voluiſſe, pacem nolle; donec argumenta in dies clariora hoſtilis conatus erupere, ac tandem in conſpectu formidata diu claſſis ſpem & fraudes diremit. At non cum Liceſtrio diſſidia & nomina partium Batavis exceſſerant. quin paſſim hoc obtentu à præſidiariis urbium caſtellorumque in turbas & raptus ibatur: maxime, quibus ſtipendia ob pravam ærarii adminiſtrationem inſoluta, pacis metu properabant militiæ commoda rapere. placuit & hic quibuſdam color, ut partem ſtipendii tertiam, quæ moribus Belgarum penés ærarium manet, melioribus olim rebus exſolvenda, repræſentari juberent. Quod cum obtineri non poſſet, quia & multorum annorum reliqua, & à multis flagitabantur, quem vellent licentiæ modum ſibi quiſque ſtatuebant: defenſi interim à nonnullis quos regina allegaverat, quaſi Anglorum nomini hæc flagitia gratificarentur. Habitus Getrudisbergæ miles, accepta ingenti pecuniæ ſumma velut ſedatus; in quam deinde licentiam & perfidiam proruperit, in tempore expediam. Sic in urbe Medemelaca,

ca, quæ in Friſii ſinus occidentali eſt littore, ubi rebellante in ipſum ſuo milite negati rectoribus obſequii pœnas luebat, Mauritius obſeſſum, ſuis & Ordinum imperiis ſubegit. Fliſſingani præſidii moderatorem Ruſſelium, ſperata præfectura Zelandici militis, tractiſque in partes Vera & Arnemuda, oppidis Walachriæ inſulæ, imperium affectantem, tandem reginæ juſſus, edoctæ meliora, cohibuerunt, & ſero nuntiata Liceſtrii abdicatio. Alibi ſeditiones minore periculo, ſed magna pecuniæ jactura ſanabantur. Hæc in ſequentem annum exeuntia, quia cohærent, annexi. Sed priusquam turbidis digreſſus juſtiori operi me componam, haud injucundum fore legentibus arbitror, maxime ſi quæ nobis ſuper domeſticis rebus laborata in aliarum gentium notitiam pervenient, breviter inſpicere, quale id certamen fuerit, cum littore exiguo incluſæ nationes, multiſque cladibus perculſæ contra tantam ſe magnitudinem rurſus erexere. Igitur qui medio tempore fines, quis reipublicæ ſtatus, quæ virium copia, qui habitus animorum inter partes utraſque comparabo. Poſt firmatam Gandavenſi fœdere libertatem, Namurcum, Lucemburgumque ac Limburgum Ioannes Auſtriacus, Atrebates & Hænovios propriis pactionibus Parmenſis, Flandriam fraude proditorum, Brabantios & Machliniam fame ſubegerat: niſi quod è Flandriæ oppidis Oſtenda, Brabantiæ Bergæ ad Zomam, dictumque ab Arauſionenſi Wilhelmoſtadium, ſimul caſtella aliquot, cuncta in maris aut amnium margine, reſederant. Friſia ac Tranſiſalana penes Fœderatos: ſed illi Groninga aberat: hæc amiſſis Stenovico, Daventria, totque aliis munimentis

cum hoſte diviſa. & ne Geldriæ quidem prætèr Arnhemum multa oppida reſtabant, Geldram, Noviomagum, Zutfaniam principes urbes, & minora præſidia tenente Hiſpano. Hollandiam & Zelandiam integras Mauritius regebat: poſt cetera ejus præfecturæ, extra Friſios, acceſſere & maritimum una imperium, quæque hoſtili in ſolo Fœderatos penes manebant. magna exempla proprios urbibus præfectos, niſi in ultimis finibus ſuſtulerant. Nec de vicinis omiſerim: trans Amaſium Comitem, Friſiæ Orientalis, quæ Emdana regio vulgo dicitur; ad Moſam, Rhenumque Agrippinenſium & Leodici præſidem Bajoarum, Philippo propinquum, qui totam Belgicam fere ambiens, nominibus ſacerdotiorum diverſis, latiſſimas ditiones poſſidebat; aulamque Cliviæ & Iuliaci principis, quanquam bello abſtinebant, ad Hiſpanos tamen vergere, majori inde formidine, & Burgundicorum fœderum obtentu. tum ſi quas urbes Batavis ſimilitudo religionis conciliabat, his imminere hoſtem, & ſuos non minus implacabiles. At Cameracum, quam poſt affinium civitatum defectionem præſidio ſuo infeſtam, Valeſius ſupremis tabulis regno Galliæ commendaverat, Baligniacus, à regum matre Catharina impoſitus, poſt utriuſque mortem detinuit: ac Lotharingicæ mox factioni ſe quoque immiſcens, dum gaudet Parmenſis dilatione belli, agrorum raptus redimere, nec regi Henrico, ſuis ex urbibus profugo, circa extrema otium eſt, invaſit haud diuturnam dominationem. Ea limitum ſpecies: nunc interna videamus. Fœderati, ex quo Arauſionenſis diu regio, dein ſuo nomine ſummam rerum complexa, mox & Li-

ceſtrii

ceſtrii ad principatum utraque accedens poteſtas ceſſaverat, edocti uſu, vim imperii in plures ſparſere, quod ut libertati tutius, ita, ſi paulum remittat hoſtis, concordiæ periculoſum. at præfecturæ, quantum de vi detractum erat, tantum benevolentiæ accreverat. quippe & venia & honores inde, onera atque indictiones aliunde accipiebantur. atque ea prætereа vulgi natura eſt, ut caſuum adverſa his imputet vulgus, apud quos plurimum è republica eſt: victorias uni debeat. Vetere inſtituto agros viroſque nobilium primores, ut cuique hæreditaria ditio eſt; oppida civium dilecti regunt; quia plebi negotioſæ non concio, non comitia placuere. illi quadraginta aut pauciores numero (Sapientibus nomen eſt) convocati de republica deliberant: & ſi quem mors aut exſilium demit, adoptant ſibi alios, divitiis & prudentia inſignes, adeoque ejus ordinis decreta pro civitatis totius conſenſu valent, ut vix unquam plebs obſequium defugerit, quin & armis ſæpe tutata ſit regentium auctoritatem. Iidem nominent quotannis complures, ex queîs præfectus (id olim Principis munus) ſeligat quietis publicæ defenſores, quos populi magiſtros vocant, ſummum quatuor: & alios ſeptem admodum, qui privata ac criminum judicia exerceant Scabinorum appellatione. Hæ functiones nullo aut exiguo præmio, ut debitum patriæ præſtantur. Atque horum omnium poteſtati, & conſilio adſeſſorum, qui jus civile didicerunt, res oppidanæ adminiſtrantur, conceſſo jure, etiam leges & modica vectigalia intra ſuum ſtatuendi. Hinc velut in faſtigium coëunte imperio, qui ſinguli partibus, univerſæ nationi conjunctim præſident.

Nam ter, quaterve anno, aut quoties digna incidunt, concilium advocatur, cui Ordinum nomen, ex utraque populi parte. Sed nobilitas, quia diverſis è ſedibus haud facile coëat, curam ſui in paucos contulit, qui genere & poſſeſſionibus præſtantes in commune conſulerent. Iis primum loco, ſed unum omnibus ſuffragium eſt. Vbi ergo cujuſque oppidi conſilium de rebus propoſitis domi deliberavit, mittuntur ad conventum magiſtratus & adſeſſores, qui illi viſa enuntient, permiſſis, quæ repentina obveniunt, ipſorum prudentiæ & fidei. Hoc igitur in cœtu cum alia tractantur omnia, quæ principum fuere, tum tributa quotannis edici neceſſe eſt, quibus belli onera in ſingulas gentes diſpenſata pro viribus ſuſtinentur. Sed quoniam conventus hic rurſum diſſolvitur, delegant nobilitas & qui primariis urbibus præſunt, homines ex ſe idoneos, ut apud imperii ſedem rerum quotidianarum diſpoſita Ordinibus placita exſequantur: ſimul mederi ſubitis, & perſcripto, ſi quid curam majorem flagitat, conventum indicere permiſſum. is honor ad tempus fere ſumitur. Sed perpetua eſt dignitas Hollandiæ Advocati. Is principum temporibus vox erat publicæ libertatis, utque tunc periculis, ita mutata republica auctoritate præcipuus, in conventu Ordinum & delegatorum conſeſſu exquirit ſententias, præit ſuadendo, componit diſſidentes. Hoc munus à Paulo Buſio, ab initiis belli, cum laude adminiſtratum, excepit mox Ioannes Oldenbarneveldius, auxitque virtutibus propriis, quarum inſigne documentum dedit adverſus Liceſtrii minas arteſque, ut fidus conſilii, ita animi invictus. Hæc fere Hollandiæ regendæ eſt facies: unde

unde mos aliarum nationum haud longe diſcrepat. Habent & quæque rei fiſcalis curatores, & judices legum peritos, ad quos ab oppidanis tribunalibus provocatio eſt, qui omnes perpetuas obtinent dignitates, legente præfecto eorum ex numero, quos ipſi Ordines nominavere. Iam vero communia fœderis & quæ bello neceſſaria, ſenatus providet: in quem qui veniunt, jurant nullo eorum, ex quibus mittuntur reſpectu (mittunt enim ſingulæ nationes, ſed tres Hollandi, binos Zelandi, item Friſii, ſingulos ceteræ) quod univerſæ rei optimum, ſe conſulturos. acciuntur huc, ubi gravis deliberatio eſt, præfecti nationum. Sed quia res majores antiquitus niſi gentium ſingularum conſenſu non expediebantur, mole negotiorum & periculo cunctationis repertum eſt, legatos mittere cum liberis mandatis, qui ſupremæ curiæ imminerent, &, ubi quid gravius obveniret moraque dignum, ſua quiſque patriæ Ordines conſulerent. Nationibus, quæ modo è primariis urbibus aliquam apud fœdera habent, jus æquum ſuffragii. Vicibus præſident. Hæ tum erant, Geldria, Hollandia, Zelandia, Trajectina, Friſia intra Flevum & Lavicam, & Tranſiſalana. Hæc legatio ſenſim in perpetui conſeſſus ſpeciem tranſiit, Ordines Fœderatos referens, eoque nomine utitur. Et huc, & in ſenatum miſſis, præfinito tempore poteſtas incluſa, non niſi voluntate mandantium prorogatur. Similiter inferiores alii maritimas in urbes delegantur, qui res navales judiciis & conſiliis defendant. Talis in ſumma reipublicæ habetur ſtatus: neque enim congruens ſit exigua perſequi: unde clarum, nec paucas intra familias concluſum, nec rurſus ita

populare imperium ut apud multitudinem ſit. Sed nobilibus ſuam auctoritatem, poteſtatis plurimum penes cives præcipuos clariorum oppidorum relinqui: hinc velut per gradus deſignari qui nationibus ſingulis, quique cunctis imperitent, non ut in vulgi potentia, promiſcua & fortuita dignatione, ſed nomina majorum, partas opes, ingenii decora ſpectando: nec peſſime proviſum libertati, dum præcipua rerum inter plurimos tractantur, ſemperque in alios tranſeunt maximæ poteſtates, ut multi citra ſpem continuandę licentiæ juſtis regendi artibus aſſueſcant. Sane olim video, & cum in Romanos bellatum eſt, Galliæ, Germaniæ, Britanniæque populis placuiſſe per gentis proceres & civitatum legationes res maximas diſceptari, ac manere ejus moris reliquias ab ultima libertate, etiam ubi nunc regna ſunt. Quod ſi vetera repetimus per Græciam, Amphictyones haud diſcrepant, quorum conſenſus Medorum potentiæ reſtitit; aut Achaia, cujus res alioqui exiguæ ſolâ concordia valuere. Ceterum ſua cuique urbs regioni caput. commune nunc imperii domicilium apud Hollandos, qui ut opibus longe ante ſocios, ita auctoritate non parum pollent. Haga eſt vicus, eademque Mauritii ſedes, nemore & vicino littore imprimis amæna. Haud multo diverſus regia in parte reipublicæ ſtatus, niſi quod ejus Belgicæ Ordines, extra tributorum cauſam, vix convocantur. privatis cujuſque nationis rebus dilecti pauci ſuperſunt. regimen omne cum præfecto ſenatus obtinet, & qui adſunt ſenatui conſeſſus fiſcalis & juridicus. Adſcriptis ſemel is honor manet. Fœderatorum reditus ante qui fuerint memoravimus, mox liberalius, amoto

omni

omni terrore dominatus, pro republica quaſi ſua tribuere cœperunt, & poſtquam auctis commerciis per Brabantiæ excidium cum opibus animi crevere, aderantque ſucceſſus, majora audendo ſumptus & onera duplicabantur. agri, ædes, annona, veſtis, capita, nihil immune, nec ſubeundo fœnori temperatum. certiſſimum vectigal, apertum mare, nec, ut alia, bello obnoxium, quanquam mercaturæ præ ceteris parcebatur, regentium ſtudiis, tum ne maximum atque inſtabile commodum alio pelleretur. At Belgicæ Hiſpanienſis opes, quanquam tributis difficulter certantibus, regiæ pecuniæ acceſſione immenſo anteibant, niſi multitudine tractantium, & largiendi facilitate, dum partim ſinguli retentant ut ſuas, partim profundunt ut alienas, ante veros uſus interceptæ perirent. Miles Batavis conductus, civis, ſocius, peregrinus, præter Anglicana auxilia, ad decies & octies mille pedites ſub hæc tempora non excreſcebat, modico cum equite: pars major detenta præſidiis: & hoſtium multitudini impares, antequam illorum vires Gallia diſtraheret. Sed, Liceſtrii incuria, & tot ſeditiones docuerant parvis potius ſe copiis tueri, quam ſupra ærarii vires militis nomine hoſtem conſcribere. Diſciplinæ indies arctior ratio, ne cives & vicinæ gentes, quique agri ipſos inter & hoſtem ſiti raptus tributo redimunt, per injurias vexarentur: & cum hybernatum ducitur miles, nulla privatim impendia: quicquid præſtitum eſt, reſpublica perſolvit. ea æqualitate effecta eſt res mira, ut ultro expeterentur armati hoſpites. Peditatus omnis in cohortes diſtributus. ita enim vocabimus, conſtat decem vexillis, raro pluribus.

bus. Vexilla centum homines continent: ſunt & majora: ſed, in univerſum ſi inſpicias, per mortes & fugas & ducum furta ad hunc ferme numerum devenitur. totidem equites habent turmæ, quarum tres, velut ala, communi imperio reguntur. Quo paratius expedirentur ſtipendia, certas cohortes turmaſque nationes ſingulæ in ſe receperunt, quibus æra de ſuo numerant. cœptum & hoc uſurpari, ut tribunos ordinumque ductores ipſi deſignarent. minora belli munera mandant ductores ipſi: majora, qui ſummæ reipublicæ præſunt, ex virtute, aut gratia. Hoſtium copiæ plus quam altero ſuperabant, quibus ſuſpecta cuncta latéque diffuſos fines coërcerent. æquale utrinque gregario ſtipendium: ſed penes Hiſpanum majora extra ordinem præmia, & ingens duplarium turba, nec eo minus oppidis agriſque per caſtra aut præſidia graves, bis ærario nocebant. Regimen quoque armorum æmulatu diſſidebat. Contra Mauritius, ex quo primum belli curæ admotus eſt, nihil eorum prætermiſit, quæ vetus ætas, aut recentior uſus invenerant: impiger ſuas accelerare, & res hoſtium attendere: etiam ſupremo imperio inferiora non extra ſuam ſollicitudinem pati. Ergo, admirandum, militiæ doctor, cujus doctorem non viderat, firmare cuncta belli meditamentis, ut intentæ eſſent vigiliæ, munitæ urbes; caſtra docte metari, oppugnandi machinationes in promptu habere. tum milites, ignari operum ac præliorum, equos regere, ſervare ordines, ferre cibum, ferre aggerem jubentur, non in hujus ſæculi morem. Ea diu ludibrio, ob eorum inſcitiam, qui, quæ ignorant, diſcere erubeſcunt, poſt eventus aliquot miraculo fuere;

re;

re: quippe, ubi multis cladibus fugaces auſi iterum conſiſtere, & oppida velut impetu rapta: plane ut jam omnes faterentur, quemadmodum affectandis populorum ſtudiis, ac fundandæ reipublicæ, neminem patre priorem, ita ad tuendas res augendaſque cæleſti munere filium obtigiſſe. At, quantum belli ratio ab uſu priori diſceſſerit, in ipſo ſequentis operis contextu intelligetur. Navium haud contemnenda vis ad maritimas hoſtium urbes, aut amnium commeatus excubat: partim piſcationi mercatoribusque præſidio eunt, aut, ad proturbandos prædones, Oceanum pervagantur. Non dubie hoſtis hac parte inferior, cui portus haud multi, nec ſane utiles, & naves paucæ, quæ pro urbibus ſpeculantur. Nobilitas utrinque ſegni otio aut tranquillis honoribus imminebat; frigore in partes, ob invidiam, hic plebis, illic Hiſpanorum: an & inveterata inertia, quia callidi quondam principes militarium officiorum gratiam illis fecerant, tranſlata in poſſeſſiones functione: pauci, amore laudis, aut per familiares anguſtias, arma & dignas genere ſuo curas capeſcebant. E vulgo memores pejorum, & juniores, quia pacem non viderant, contenti qualicunque rerum ſtatu, bellum niſi per rumores & tributa non ſentiebant. & multi, quibus religio ſine affectu publice recepta, non ob aliud, ſequebantur. at Romanis cæremoniis innutritos, poſt tot coitionum exempla, leges Batavorum, multæ non admodum graves ſanctione, privatis quoque ſacris prohibebant. Iidem præcipuis honoribus uſu tacito arcebantur. Reliquias ſacerdotum utriuſque ſexus, quia publicatæ poſſeſſiones pleriſque in locis erant, dum tranquilli de-

geret, alimentis Ordines ſolabantur. aliarum ſectarum conventus placebat diſſimulando transmittere. Miniſtri publicæ religionis nulla in parte conſiliorum: ne eccleſiaſtici quidem cœtus citra inſpectionem magiſtratuum. Omnino, ſi proximi motus conſediſſent, haud facile novi timebantur. Parte quoque alia Belgarum, longa peritia turbarum cauſis occurrerat. Species legum quæ ante bellum: nec gravis cuiquam Parmenſis modeſtia: & aliquot civitates præſidiis, cunctæ vi regentium tenebantur. ac quanquam Epiſcopi, datas ſub Parmenſis matre, & Albano, ſedes occupabant,· & Ieſuitarum in gratiam pleraque inclinaverant, inquiſitionibus & ſuppliciis temperabatur; belli & hoſtium reſpectu; tum quia diſſentientes pars magna profugerant, reliqui metu quam pœnis didicerant parere. Vtriſque in partibus annonæ caritatem, & ceterorum, quibus vita indiget, intenta magnis oneribus pretia, agrorum fructus parum commode, negotiatio, & operarum pariter adauctæ mercedes facilius ſuſtinebant. Florebat Batavis mercatura, inferiorum artium nutrix: unumque Amſtelodamum veterum & hujus ſæculi maximis emporiis æquabatur. Per bellum interea pacis ut bona manebant, ita mala non emoriebantur, armorum uſu adeo non efferatis ingeniis ut in contrarium vergerent. nam cultus victuſque nimia & ſupervacua externorum contactu, qui non inops illic exſilium tolerabant, nullis legum habenis, ſecuti ditiores, mox neutiquam pares pudore paupertatis in eadem traxerant: itaque, tum primum priſca Batavorum fortiſque ſimplicitas & caſtæ munditiæ in luxum vertebant, ærario quidem vectigalem,

galem, at moribus pernicioſum: quippe quo avaritia, malum vetus, in audaciam impellitur, nec ſinit meminiſſe victas eſſe gentes, quæ eum vivendi modum tradiderunt. Sed pro virtute erant hoſtium vitia, quorum intolerabilior luxus ne inopia quidem mutabatur.

ANNALIVM FINIS.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER PRIMVS.

CLarior rerum ordo aperitur, ex quo Princeps Mauritius, armorum regimen adeptus, in ſe fata vertit. Reipublicæ vultus, ſacra contraria, belli acris ratio, ſpes nulla pacis, ut fuerant, manſere. Tum varia magis caſuum quam intricata ſeries. Petita Anglia Hiſpanorum armis, petita & Gallia, non irrito tantum conatu, ſed & luctuoſo. Tot bellis impar, quamvis ingens, ærarium: hinc cuncta inopiæ mala. Laxatæ interim Batavis vires animique: adjuncta regnorum ſocietas, partim iterum diremta. Illic mutati ſæpe præfecti: tandem & dominus: male tuta confidentia, inſidiæ degeneres. Vnius hic ducis ingenio vitatum diſcrimen, provecta arma: ſimul maritimæ opes vi in hoſtem, in cæteros fide, immenſum adoleverunt. plane ut credi jam poſſet, æquas partes, & ambiguum facturas Martem, conſtitiſſe. Nam rebus diu exiguis ſpes humanas hoc tempus addidit, & ſero à miraculis diſceſſum. Quæ ſpectata, aut certo auditu comperta, hiſtoriarum in mo-

morem vulgaturus ſum. Nec ignoro quam ſit inviſum ferventibus iſta odiis ingerere, ubi adverſariis ſuſpectus aſſentandi, veri pervicacia tuos etiam offendas. Sed judicium fidei, præmiumque penes poſteritatem erit. Et ſi quem Deus finem tam gravi bello deſtinat, erunt forte qui depromta hinc argumenta majori ſecuritate & eloquentia celebrabunt. Fruantur interim, ſi qui, noſtris procul turbis remoti noſcendis, aliorum malis ſuam quietem impendunt: ſumantque belli documenta, quibus, exoſi civiles diſcordias, barbarum in hoſtem felicius utantur. Sed res quidem geſtas memorare arduum ſemper: quia abſentem fugiunt, præſentem trahunt: utque illud legenti, ita hoc ſcriptori periculoſius eſt. neque vero parum exactæ notitiæ ſequens ætas deterit per oblivionem, aut victoris potentiam. Quod ſi omnino coram iſta tradi neceſſe eſt, profuerit ſane ea in parte vixiſſe quam merito pudeat ſi non præſtet ſcriptori promiſſam omnibus libertatem. accedit, quod plerique eventus hac ceciderunt: & majorem uſum habet initia admirari reipublicæ creſcentis.

Annus agebatur Chriſtiano nomini poſt mille quingentos octuageſimus & octavus, quem ultimum rebus humanis Mathematici edixerant: ſeu vana ars eſt, & intra noſtram credulitatem, futura invadere: ſive error iſte non recte fatorum magnitudinem interpretantium: ac pars cæleſtium minarum fuerit, claſſis ingens, quæ pari ſpe atque ira Hiſpanis, dum pax cum Turca, & Gallia in ſemet armata, feſtinabatur. Neque enim ſatis, quod tot

cIↄ Iↄ LXXXVIII. regno-

regnorum novique Orbis victores tam diu exiguam gentem mutuis cladibus ad imperium revocarent, ni probro femina accederet. Sed Batavos Britannorum, Britannos maris fiducia rebellare: quaſi Saxonum adeo & Danorum & Normannorum nomina ignota ſint, aut non poſſideat inſulam quiſquis intraverit. Nam & reges, dum inteſtina metuunt, dejectis munitionibus externis aperuiſſe Angliam: tum vero corpora imbecilla, animos gentis longa pace luxuque infractos, ſine ducibus, ſine equite, quid ad Hiſpanorum robur, & illos tot annis Parmenſi duce victores? ita in eos qui defecerant ultionem, in cætera gradum dari. Iam, qui mos eſt humanæ aviditatis, ſpem in ulteriora promittendi, Scotiam, Daniamque, devota regna, ſibi deſtinabant. Vſuros deinde ſe Anglorum viribus atque odiis in Galliam tunc cum maxime ſuo ſanguine undantem. Cætera mox Europæ in tot diſtracta Principes, nec unquam bona fide coïtura, præcluſo mari, quid aliud quam prædam fore? Iudicii modeſtioris haud tanta ſibi promittere, ſed adverſus maritimas gentes tentare pelagi fortunam, magnum atque incertum circumferre terrorem, includere ad tempus latebris ſuis prædonem, auferre commercia, tanti exiſtimabant. Et Romanus Pontifex (erat is Sixtus nomine) per Hiſpanum ſuis quoque legibus acquirere Angliam nitebatur, quam iſti ſacerdotio tributariam Regum quondam ſimplicitas effecerat. Veterum igitur Pontificum exempla æmulatus, qui per diſcordias Principum, in regna primum, deinde in Reges jus uſurpaverant, Angliam expoſuit occupanti, velut quam nullo jure oppreſſam Eliſabeta per illuſtrium

ſtrium cædes, & populi metum detineret, ſuper religionis crimen natalium quoque vitio, quaſi adulterio genita, quod fruſtra conjugii nomine velaretur. Hæc enim pluraque alia edicto objectabat, ſimul juvandam ad expeditionem cunctos homines invitans, ſoluta & jurisjurandi religione, qua Angli Reginæ tenerentur, ut ipſam maxime vivam, ſin minus poſſent, necatam traderent. Præmium addidit ſceleri ſcelerum impunitatem, etiam apud Deum: atque alia id genus ludibria, quæ rudibus ſeculis haud invalida nunc tantum in ſpeciem dantur, in ſpeciem accipiuntur. Conſtat ita creditum, complures in Anglia principes viros præſentem rerum ſtatum gravate ferre, quorum ſtudia in res Hiſpanicas per vaniloquentiam prædicabat Bernardinus Mendoſa, qui legati nomine ſpeculator ea in aula egerat per annos aliquot. Sed verum erat, utcunque religionibus diſſidebant, vix quenquam adeo imprudentem eſſe, qui externæ victoriæ confideret. Cunctas per Hiſpaniæ oras, & quicquid Italiæ ſubactum eſt, armantur militum ferme viginti millia, naves centum & quadraginta, pars maxima incredibili mole, quæ quidem ipſa exitio fuit. Has inter, complures (Galeones & Galeaſſas vocant) turribus atque tabulatis levatæ in caſtellorum & urbium ſpeciem trecenis remigibus citabantur, tectæ adverſum tela, munitoque utero, quo facilius fluctus tolerarent. Coëmti nautæ cunctis è gentibus, commeatus ſemeſtres, pecuniæ ingens copia, tum ſolita terreſtri bello & tormenta vicies quinquies centena. Omniſque hic multorum annorum apparatus libris in vulgus ferebatur, terrori & oſtentui, ut ſatis appareret Hiſpanicæ opulen-

opulentiæ illam eſſe profeſſionem. Indici per fecialem bellum, quanquam erant qui ſuaderent, non placuit aliis ſatis in Pontificis ſententia juris ponentibus. Nec probatum Marchionis Sanctįcrucii & Parmenſis ſalubre conſilium, ut prima cura eſſet aliquem invadendi portum è Batavicis, quando Flandrici receptum claſſi adverſus maris & belli incerta præbere non poterant. Plurimis, ni ſtatim ad Tameſin exponeretur exercitus ad Londinium oppugnandum, mora quæri victoriæ videbatur. Curam navium Alphonſus Pereſius Guſman Dux Mediniſidonius obtinebat, generis fulgore quam re ulla alia id honoris promeritus; & ſub illo Hiſpanorum nobiliſſimi, multique ſplendido genere extra numeros ſuo ære militabant, tanta prædæ non modo cupiditate, verum etiam fiducia. Conſtans fama eſt, honores, fundos, tabernas, cuncta belli præmia ante diviſa. Laquei certe & plura necis inſtrumenta aut ſervitutis, inter ſpolia viſitata ſunt, quæ in victos, ut non dubio eventu, paraverant. Vere adulto Vlyſipponem convenere, unde in Callæciæ portum abreptis tres naves deſideratæ ſunt, quas ſæva tempeſtas, partimque remiges occupata libertate, Galliæ littoribus objecerant. Parmenſis interea, quem ſumma expeditionis ſpectabat, cum equite & cohortibus, ſupra triginta hominum millia, incubabat Flandriæ, ductis foſſis, per quas copiæ omnes maritimis oppidis acciperentur. Præſidiarias eo naves conduxerat octo & viginti; planis carinis, ut ſine noxa littori adhæreſcerent, fere quadringentas; quarum pars emta, pars ſine ulla intermiſſione dierum noctiumque fabricata: pontesque tranſponendis equis & militi,

con-

continuo ut Hiſpanica claſſis mare intraſſet. At per Angliam & Batavos nequaquam pro ingruentis belli diſcrimine apparatus erant, dum vento repelli creditur, aut tanta navium moles nunquam ventura in maris ſui anguſtias. Denique remeantibus India navibus præſidium duci plerique affirmabant, quanquam Rex Gallorum vim claſſis & conſilium, explorata denuntiabat. Ita rumoribus & conjecturis ſibi blandiebantur, haud intellecta periculi magnitudine, niſi poſtquam vitaverant. Recenſuere tamen Batavi quantum ſibi navium nautarumque in armis, aut penes privatos foret: dein claſſe modica Flandriæ portus obſederunt, ut Parmenſi exitum præcluderent, de cætero pene ſecuri. Vix ſero Regina, quæ pacis colloquio hactenus demulcebatur, omnes novandi ob religionem ſuſpectos inſulis aut locis paluſtribus claudit. Tameſis utranque ripam, qua exſcenſurum hoſtem credebat, complet equitatu, & tumultuariis cohortibus: luſtratque coram & alloquitur ſpecioſam multitudinem, ſed veteri Parmenſis militi, ſi accederet, armorum uſu haud quaquam parem. Nec interim deerant, qui Tomyrim ipſi & Amazonum reginas eademque in inſula Voadicam, cuncta fœminarum decora aut fabulas, compararent. Claſſem, in quam & privatorum naves aſſumſerat, ita diſtribuit, ut minoribus ipſo in freto, & Tameſis propter oſtia Seimorus præeſſet; majores centum numero naves, quæ pleræque ad petendos commeatus Hiſpanico mari remeabant, Plimuthæ in ſtatione haberentur: inde, cum opus, hoſti occurrerent. In quas ſummum imperium Carolo Howardo datur, proxima Franciſco

Draconi

Draconi poteſtas. Illuſtris hic maritimis victoriis, quas toto Orbe circumtulerat, & digniſſimus cujus manus iſto in periculo patria reſpiceret. Non procul Anglia erat hoſtium claſſis, cum Regina, quam in hoc dediti ex Hiſpania rumores deceperant, Howardum per litteras admonet, compertum ſibi, non venturam, aut multum in temporis detineri, quare ſuarum navium præcipuas exarmari jubet. Vix obtemperatum erat, & ecce illa in conſpectu, multuſque labor Howardo revocare militem licentius vagantem, quod exauctorari ſe crederet. Peccatum haud minus ab Hiſpano, quod non protinus irruit, cum poſſet imparatos offendere. nec dubie periclitatura fuerit Anglia. Sed captivi duces exprobrata hac vecordia auditi ſunt excuſare deſtricta mandata, & præſcriptiones, ut plurimum, occaſionibus inimicas. Noluiſſe enim Philippum dari in caſum claſſem, antequam Parmenſis, Oceanum ingreſſus, terrorem duplicaſſet. At illum Dunquercæ incluſum Seimorus & Batavorum naves tenebant. nec ipſe perrumpere auſus minoribus navigiis, aut Hiſpanorum claſſis, etſi maxime clades ſecutas effugiſſet, tam prope littus, vadis prætextum, accedere potuit, ut leviora multo hoſtium navigia detruderet. Præcipuum id in res momentum fuit: quod adeo nemo erat ſuſpicatus, tanquam fatali omnium cæcitate, ut multa claſſi neceſſaria Hiſpani conferre neglexerint, velut à Parmenſi accepturi. Quin & Parmenſis naves magna ex parte nautarum inanes erant. cauſa rei, præter notam præfectorum avaritiam, quod apud Belgarum civitates, ejus imperii, nauta infrequens: ne Balticæ quidem civitates ſuppeditare poterant quod

nume-

numerum expleret, & quos invitos Hiſpani in naves compulerant, fuga dilabebantur. Recollecti interea Angli claſſem, difficili ob ventum adverſum molimine, Plimutha produxere, ut hoſtem eminus laceſſerent. Quo genere prælii facile apparuit, quantum intereſſet majoribus an expeditioribus navigiis certaretur. Nam Anglicæ naves Hiſpanicis magnitudine paucæ pares, ſed gubernandi artibus mobiliores ventum hoſti interceperant, ut velis quandoque impellerentur, interim retro cederent. Etiam cum mutans ventus in ipſas tulerat, ambitu eludebant. Silente cælo, quod hoſtem facilius remigio vectabat, non ſimplices jam globos, ſed catenas jaculabantur, queis explicitis vincula navium, remoſque defringerent. At Hiſpanis non inſequi promtum, nec, ſi daretur, pugnandi mens erat. Velut majores in uſus ſervabantur. Longa navium ſeries, extenta cornua, tardi inceſſus, & vulnera hoc certiora. Tum ſi quando tormenta gravius inſtabant, contracti lunatam in claſſem, & ne alius alium præcurreret minoribus velis ferebantur: ne id quidem ſatis tuto, quoties urgerentur colliſis navibus. Quod Baldeſio evenit Vandaliæ in Hiſpania præfecto, & illius gentili, quem Lugduni obſidio famæ tradidit. Nam Hiſpalenſis navis homines ferens octingentos, quam iſte curabat, alteri ea vi impacta eſt, ut arbore mutilam claſſis relinqueret, ne curſum omnium una moraretur. Ita circumventam Draco in deditionem accepit, interque eos in victum clementia, in victorem adulatione certatum eſt. Eodemque tempore Cantabricarum navium prima flagravit, quæ ad Michaëlis Oquendi præfecturam pertinebat. Sunt qui

tra-

tradant, hominem Belgam aut patriæ memorem, aut quod ſuſpectum ſe videret iraſcentem, his quæ incendium cœperant admota flamma in altum deſiliiſſe. pauci hominum ſervati. infima navis intacta flammis in prædam ceſſere. Mox & Venetam & minores alias Hiſpani deſiderarunt. Claſſis Britannica ſubſidiis interim aucta, & nobilitatis accurſu, quæ ſtudia ſua Reginæ certatim probatum ibat, plures in manus ſpargebatur: atque ita hoſte circumvento naves continuis ictibus lacerabat. Sed jam tum apud illos pulveris tormentarii inopia fuit: qua poſt continuo laboratum. Vſque Hollandia petitum eſt, ſine qua defendi tunc Anglia non potuit. Dierum octo jugi eminus certamine (nam conſerere manus Angli milite minores anxiè vitabant) ad freti Gallici anguſtias octavo Idus Sextiles perventum eſt. Anglorum hic claſſes, quas initio ſeparatas memoravi, coierunt, ad nautarum militumque undecim millia, relictis ad Flandriæ oram Batavis. Hiſpani Parmenſem & cum eo nobiliores navium exſpectabant jactis anchoris Caletum prope urbem: cum ille interea templa circumcurſare, vota facere. quomodo ſolent inſani ſpe, & conſilii expertes. Hac inquietudine Britanniæ præfecturam an nomen altius concupiverit, quando alia evenere, nec eadem traduntur, in medio relinquam. Miſſi in Flandriam ex claſſe nobiliſſimus quiſque, & inter eos Aſcolitanus Princeps, cui mater in Rege infamis ambiguum genus effecerat, ſuper communi negotio conſiliaturi, præcluſo reditu multorum exitium evaſerunt. Nam Reginæ juſſu, quæ hoſtem non dubitabat, ubi luna primum remitteret, electa nocte minus illuſtri, copias ſi poſſet, juncturum,

claſſis

claſſis Hiſpanorum altera nocte quam freto conſederat, hunc in modum proturbata eſt. Machinis ſaxa & pulverem continentibus, quæque alia ignem alunt funduntque, oppletas naves octo Angli in hoſtem prono ſalo ventisque immiſerant. At Hiſpani terrore flammæ micantis (in ſe enim citatam, & late pelagus collucere aſpexerant) præciſis anchoris in Oceanum pertendunt. Hac trepidatione navim maximam, cui præerat Hugo Monſadius, alterius navigii funibus innexam, inde excuſſo regimine æſtus eodem quo ventus ferens Gallici littoris vado impulit. ibique claſſiarii (inerant præter remiges quadringenti) Anglos ſcalis adortos, dum auxilia ex continente ſperant, prælio detinuere, donec interemto Monſadio, aliiſque compluribus capta navis, & per tres totas horas ſpoliata eſt. Sed ipſam incendi Caleti præfectus vetuit, ut Regi Hiſpaniæ nondum hoſtem profeſſo in Galliam, quanquam huic ipſi oppido imminere credebatur, amicitiæ ſpeciem ſervaret. Quinquagies mille ducati Regis pecunia direpta eſt. trecenti remiges donati libertate. Pauci vectorum enataverunt, rei infeliciter geſtæ primi in Hiſpaniam nuntii. Disjecta hoc terrore claſſis contra Gravelingam, proximum Flandriæ oppidum, relocatur: ac vi tuborum militarium & machinis Anglorum plurimum vulnerata, adduci tamen non potuit ut ordines confunderet. Hoc maxime prælio res Hiſpanorum fractæ atque comminutæ ſunt. nam naves aliquot laceræ globis, quia nec pertuſæ expleri, nec exhauriri irrumpentes aquæ poterant, fluctibus ſupergentibus ceſſere. Cantabricam unam, dum oppugnatur, & intus duces inter fortia ac neceſſa-

ria conſiliorum ad cædes uſque diſſentiunt, repente ſalum abſorbuit. Luſitanicas duas, Wilingium in oſtium delatas (nam fruſtra fretum repetere anniſas vehemens ventus huc impulerat) Zelandica littora excepere, quaſi inter quos commune periculum fuerat & naufragia dividerentur. Alteri Philippo, alteri Mathæo nomen: huic Didacus Pedimontellus, illi Franciſcus Toletanus moderabantur, Tribuni militum uterque. Sed illam, ſcapha dilapſis primoribus, Fliſſingani occupaverunt. Pedimontellus fugam, miſſumque in hoc navigium aſpernatus, poſtquam multis ſuorum amiſſis diu tormenta pertulerat, fidei ſe poteſtatique Petri Douſæ permiſit. Parti hic Batavicarum navium præpoſitus raptum inſigne Lugdunenſi templo ſuſpendit, inuſitatæ magnitudinis oſtentui. Navem utranque, exemtis quæ uſui videbantur, neglectam Oceanus ſubruit. Iam Batavi Friſiique totam hoſtium claſſem ſua prætervehi littora intellexerant. Nec alio ſuper metu, quam ne Amaſii oſtia ſubirent, occurſum, abreptis è mari ſignis quorum conſpectu navigantes eorum locorum brevia evitant. Tot coacti cladibus Hiſpani duces, & omnes de cætero culpam in Parmenſem rejecturi, diſceſſus conſilium ceperunt, quanquam apparebat ſic quoque periculum non ſine periculo vinci. nam retro obſeſſæ anguſtiæ. quod unum reſtabat, Septentrionalia Britannicæ obeunda erant, qua indomitus terris Oceanus, & vix impune tentatur. Quod ſi tum inſtitum foret, tanta Hiſpanos maris hoſtiumque formido invaſerat, ut traditum ſit, agitaſſe Mediniſidonium, num dedita claſſe vitam paciſceretur. Sed Angli, obſervato tantum curſu, ne Scotia forte, aut Cimbri-

bricum fretum adirentur, ubi omnem hanc oram omitti conſtitit, & vaſto mari fugam tantum quæri, noluerunt alios inſequendo ipſi idem diſcrimen incurrere: depulſæ claſſis, & ſervatæ patriæ decore contenti. Quin ut maxime ſequi voluiſſent, vetabat ea quam dixi tormentarii pulveris penuria. Sed Seimorum mature remiſerant, ut una cum Batavorum claſſe Parmenſis conatibus obſiſteret. cæteri oborta cum tempeſtate aliquamdiu conflictati non ſine periculo in Angliam redierunt. Grajorum, Romanorumque gloriæ, qui res olim ſuas navales per acies aſſeruerunt, non dubie tunc Anglorum & fortuna & virtus reſpondit: etſi lente ac tuto vicere, nuſquam tota belli mole cominus immixti. Hoc memorabilior eventus fuit: omni tempore quo cum Hiſpanis pugnatum eſt, navis alicujus pretii nulla, homines bello marique non ultra centum deſiderati ſunt. Hiſpanos interea genus omne miſeriarum exercuit, amiſſis ſuorum quinque fere millibus, & navium potiſſimis, ægri pleri que aut vulnerati, rerumque omnium egentes ſæviſſimo pelago volvebantur. Equi, jumenta, ſarcinæ præcipitata, quo levarentur alvei adverſum fluctus ingruentes. Orcadas inter, atque alias ejus maris inſulas evectis imperat Medinifidonius in Cantabriæ portus dirigere vela. Ipſe aliquot cum navibus, quæ minus quam ceteræ inanes atque inopes erant, in altum ſe dat. ceteræ non longe Hibernia abeunt. Fuere quas variæ undique procellæ in mare interius rejectas Angliæ aut Galliæ oram afferrent. Plures Norvegiæ abrupta, & ſaxis incerti fluctus eliſere. pars ad ultima Septentrionis & ignotum adhuc Orbem turbine auſertur. Rex Scotiæ in ſua li-

tora ejectis pacis jura ſervavit. Triginta & duæ naves Hiberniæ vadis impactæ, aut proximo mari hauſtæ ſunt: eniſique homines ab accolis trucidabantur, quia plures erant, quam quorum tuto miſereſceret. cæteras ira fati in patriam proſecuta eſt. nam in ipſo portu duas fortuitum incendium conſumſit. alias alii caſus perdiderunt. Triginta omnino ſuperfuere, quæ commeatus vexerant: E belluis una, tantæ modo claſſis ducem ferens. Primores multi, vulgique pars magna non multo poſt reditum vita exceſſere, ſive contractus tam moleſta jactatione morbus, ſive aliquos animi ægritudo confecit, dum more dominantium rei ſubduntur his quæ fortuna peccaverat. Summa cladis ex eo apparuit, quod Rex edicto luctus tempora contraxit, ut magnitudinem damni, quod late nobiles domos funeſtaverat, publicis oculis ſubtraheret. Apud Anglos, Batavosque captivis ſoluto pretio, quibuſdam & dono data libertas. Dum in dubio eventus ſe extendit, & metus pietatem docet, crebro ſupplicatum. Pro victoria gratiarum actiones Deo decretæ ſunt. ipſaque Regina triumpho vecta priſcum in morem oratione ad populum expoſuit, majore nunquam æternæ providentiæ beneficio approbatum, quam infirma adverſus vim ſuperam præſidia humana ſint. At Batavis communis periculi etiam in hoc fructus fuit, quod æquiore poſthac uſuri erant Anglorum ſocietate, qui jactare hactenus ſolebant, quod ſocios ſuſtentarent, id ſoli ſe humanitati præſtare. Dum naufragæ claſſis reliquiæ in Hiſpaniam rapiuntur, Parmenſis ex diuturna felicitate in miſeriam, ex fiducia in deſperationem verſus, alieno magis impulſu quam conſilio ſuo, quod odiſſe

jam

jam cœperat, in Bergarum ad Zomam obſidionem trahitur. Inſtigabant Brabanti, ne unum oppidum, unde hoſtili equitatu infeſta itinera, & agri vaſtabantur, ipſis deeſſe & ſuis victoriis pateretur. Nec duci admodum diſplicebat gravem exhauſtæ jam Flandriæ exercitum alio transducere, pudore quoque & metu, ne, ſi detrectaret, nihil in ipſo opis videretur. Quod ſi rediret fortuna, via in Zelandorum inſulas, mox bellum intra Hollandiam parabatur, proxima nimiæ ſpei, quam præſumſerat perdideratque. Namque id oppidum præclaro ſitu Brabantiæ in finibus Zelandiam parvo diſcrimine aſpectat. Flandria & Hollandia lateribus adjacent. Haud longe pars eſt Scaldis, in quam Zoma, qui oppido nomen dedit, illabitur. Hinc portus oppido longus & nonnihil flexuoſus. Floruit multum commerciis ſub ditione familiæ cognominis, donec Antverpiæ vicinitate & belli malis attereretur, hoſtes & illos experta quos præſidio acceperat. Sed ex quo adjecta fœderibus fuit, proditione aliquoties periclitata, vi & obſidio tum primum tentabatur. A Bergarum territorio Tola, Zelandorum oppidum & inſula, Scaldis æſtuario diſpeſcitur. quod idoneum ſubvectionibus copiarum, & ne apud Batavos relictum obſidionem recluderet, præmiſſi occupare Montigniacus, & Octavius è Mansfeldiis comitibus. Qui ſimul disjectis in Hœſdam belli rumoribus improviſi adfuere, per vada octingentos milites ducunt oram Zelandicam ſuggreſſuros. Sed male obſervato æſtus tempore, qui jam increſcebat, nutantibus cœno veſtigiis graviter annixos pauci propugnatores detruſerunt. interim contra jaculatores, quos Brabantico in agro hoſtis reliquo-

liquerat, lorica ripæ (ita locus erat) ſe tuebantur. Statimque cura Comitis Georgii Eberardi Solmenſis, qui inſulam præſidebat, & vulgato periculo, adaucta defenſantium multitudo, regreſſum hoſtem in fugam & voragines egit. Vix duces emerſere. quadringentos, ut quidam tradidere, profunda uligo, aut, ſi qua pars corporis eminebat, deſtinatior telorum jactus interemit. adverſa ex parte unum modo cecidiſſe haud procul miraculo abit. Exinde inſula caſtellis, excubiis, machinis firmatur. Tum vero ſpem alteram amplexus Parmenſis, ut portu intercluſo oppidanos commeatu arceret, ingenti illo exercitu, circumjecta collium & aggeres inſedit, junxitque pontibus quæ interſciſſa erant. Quibus interriti Bergenſes, nec velut obſiderentur, quia miles, & virtus, aut defenſioni neceſſaria à Zelando & proximis Hollandorum urbibus affluebant, quaſi poſitis contra caſtris, pedes aut equo dimicabant, levibus quidem præliis, ſed non ſine hoſtili ſanguine. nec tantum militis egregia virtus, ſed oppidanis muniendi labor & tributa extra ordinem imperabantur, laudabili ducum & magiſtratuum concordia. At inter Anglorum rectores (id in præſidio roboris erat) de ſumma præfecturæ ortum certamen, & ſi quid ultra turbidum, Princeps Mauritius cum Ordinum legatis tuto pervectus coram compoſuit. Oppidum inter Scaldimque caſtella erant duo, hinc machinis, inde æſtu ſatis defenſa, quorum quod in ſeptentriones abit, tormentis ab aditu oppidi divellere fruſtra Parmenſis parabat, ut navigationi intercederet: eique curæ defixus in ſpem proditionis adducitur, qua Itala calliditas eluſa eſt: Hiſpani è captivis duo cauponem,
apud

apud quem cuſtodiebantur, & Anglum militem, eodem ſolitum divertere (Grinſton nomen erat) ſollicitant ad traditionem caſtelli, de quo memorabam. Illi, quorum ingenium à quæſtu turpi ita non abhorrebat, ut tamen, ſi pretium eſſet, mallent hoſtem quam ſuos fallere, præfecti conſilio inſtruunt dolum. Aditus ab utroque Parmenſis, ne operam ſperneret, aut, quod accidit, obſequii ſimulatione circumveniretur, magnis pro illorum fortuna muneribus & promiſſis oneratos obſtringit jurisjurandi religione: & cum ne ſic quidem niſi ipſorum periculo ſatis crederet, convênit, ut vincti inter armatos duos comitarentur, ituros in munimentum, ſi fallerent, ſtrictis pugionibus. Satis ita cautum videbatur, nec enim fore queis odio ſalutis alienæ ſua evileſceret. Qua fide ter mille, & inter eos inſigni ſtirpe plerique accinguntur, ut caſtellum invadant. Patuit porta, dum quinquaginta tranſeunt: & hactenus promiſſis exitus reſpondebat. Tum ſubito porta penſilis altera præciſis funibus dejicitur, cæduntur que admiſſi aut capiuntur. nec cuſtodibus Hiſpanis in vinctos proditores ferri uſus placuit, territis pavore, & præſenti ultione. Sed excluſum agmen, cum continuò alter alterum urgentes receſſus non facerent locum, verſa in virtutem deſperatione, per foſſam æſtu deſtitutam ſcandunt aggerem: jamque ſepimento è palis priore convulſo ad interius ſiſtebantur: unde pulſi machinis, quæque ignifera alia præſcii fraudis paraverant, in abditas, qua fugiendum erat, inſidias ruunt. Cæſi pars magna, & qui evaſerant, recreſcentibus aquis, perque inſcitiam locorum cœno hauriebantur. Hac fraude Parmenſis, & quod cœlum ingraveſcens

veſcens morbis & mortibus graſſaretur, cum flexu autumni crebros per imbres plana ſtagnarent, neque præ luto aggeres tenerent veſtigia, hoc primum, dehinc caſtra deſeruit, diuque caritate ac tandem rerum omnium, & aquæ dulcis maxime inopia coactus obſidionem ſenſim ſolvit, quam ſpe vana in ſeſquimenſem produxerat. Paucos tamen locos, ne nihil egiſſet, adverſus excurſionem munit. Nec eo minus poſt iſta tempora ditantur Bergæ frequenti ex hoſtibus raptu, & ſub peculiari Principis Mauritii imperio revireſcunt. Namque ei & hæc, & alia, quæ hoſtiles partes ſequentium fuerant, Ordines dedere ſolatium eorum quæ ipſi paterna ab Hiſpano tenebantur. At Brabantus ager, hibernante per vicos Parmenſis exercitu, poſt Flandriam atterebatur. Bonnam interim dilecto cum milite miſſu Parmenſis à primo jam vere Cimacenſis obſederat. nec Scenquio contra certandi copia, ſed Principum Germaniæ concilium ingreſſus expoſuit periculum egregiæ urbis, quando non ſibi, non Truxio vires in hoſtilem exercitum. Ipſorum potius intereſſe, ne Hiſpanica dominatio, armorum per Belgicam ſpecie, proxima quæque & ſemper ulteriora invaderet. Valida namque imperia, atterendo ſingulos, cunctis ſupercreſcere. nec aliud remedium, quam feſtinos occurſus, & ex communi metu virtutis ſocietatem. Ad extremum ita finivit, ut ſi tutela affirmaretur, Bonnam ipſis permitteret. Sed hæc militari facundia elocuto, non quale exſpectarat Germanorum nomine reſponſum redditur. At nos, inquiunt, alienis diſcordiis veſtra cauſa non immiſcebimur, quibus improſpera toties in Galliam auxilia documento ſunt, motus gentium ipſis

ambi-

ambiguos, foris accedentibus nunquam innoxios eſſe. Plerique noſtrum nec Belgis abſtinuere: quam feliciter ipſi ſciunt. Eadem ſcilicet mercede qua Rex Galliæ fratrem ſubmiſerat, & Catharinæ Medicææ auſpiciis pro Antonio navigatum eſt. Nunc cum iidem illi gratiam Hiſpani & fœdera ambiant, nos Philippum poſtremi irritabimus? qui non ſpernendis in Germania poſſeſſionibus pars ipſe noſtri, reſtituit ſedibus Germanum antiſtitem. Imo affinem potentiam colamus potius pace, quam bello experiamur. Ita eluſus, dum Angli Batavique diſtenti majoribus auxilium & ipſi negant, milites præſidio relictos, queis Pedalitha Sileſius præerat, hortatur morari hoſtem, dum tuto liceret, ac fortiter tolerare obſidium. nec ſecus fecere, occiſoque Baptiſta Taxi, egregio Hiſpanorum duce, & multis eruptionibus victores, poſtquam ſemeſtri labore munitiones circumjectas hoſtis extorſerat, penuria quoque afflicti, non indecora pactione urbem tradiderunt in Bojoari antiſtitis poteſtatem. id nomen uſurpabatur: quanquam iniit urbem miles Hiſpanus tenuitque. Hinc jubetur Mansfeldius, qui autumno jam inclinante Cimacenſis vires auxerat, obſidione peracta cum parte copiarum Wachtendoncam degredi, quod oppidum ſuperna Geldrum regione Nerſæ amniculo adjacet. Præſidium erat ex Scenquii cohortibus: nec facilem adpugnationem ſitus loci uliginoſus, & vis hyemis ingruens effecerat. Sed ab obſeſſoribus aggeſta humo in altitudinem tumuli, quæ ædificia deſpectaret, cadentes inde globos, modo injectos etiam ignes, oppidani non pertulerant, accedente & metu, ne quæ tum humebant gelaſcente mox cœlo hoſti pervia fierent, aucto-

res militi ne citra ſpem ullam ſecundi eventus (quia exiguæ ſociorum vires, & procul aberant) ipſorum fortunas corrumpi pateretur. Tracta in ultimum anni obſidio, etſi ſucceſſum habuit, multa ipſorum millia confecit per cœli ſævitiam, & neceſſariorum egeſtatem. Sumptus enim & damna Hiſpanicæ claſſis regias opes ita exhauſerant, ut diu exercitus ſtipendiis fraudaretur. Hinc crebræ ſeditiones, & ſpes prædæ uberioris multos in transfugium illexit, quod Batavi tuti ſuos inter amnes paulum promotis finibus hoſtilem agrum impune incurrerent. Sed harum partium Ordines, cum nova evitarent, antiquis oneribus premebantur. nam exorti per Scotiam qui Mathiæ aut Valeſio militaverant, atque alieni nominis redemptores advectas naves auctoritate publica pignerabantur. Miſſa ad Principes legatio docuit erratum ignorantia moris Belgarum: nam Batavos, etſi copiis ſuis cæteras civitates adjuverint, nunquam illarum æris alieni participes factos, nec alterius quam Arauſionenſis imperio paruiſſe. Neque nunc recte à fœderatis peti, quod gentes deberent quæ à fœdere deſciverant. Hoc ideo tradendum putavi, quia talibus verbis repertum eſt exactiones damnoſas refellere. dataque occaſio, cum ducibus, qui ſub ſacramento remanſerant, de veteri ære in certas portiones paciſcendi magno in rempublicam levamento. Communi inter hæc metu, & Trajecti Batavorum vinctis qui imprudentiæ remedium ex pertinacia quærebant, diſſidia ab Liceſtrio orta deflagraverunt. Sed Gertrudisbergæ præſidium (pedites habebat mille quingentos, equites trecentos) quia plus licentiæ ex occaſione diſcordiarum uſurpaverat, quam ut veniæ

fidem,

fidem, aut non infame commilitium ſperaret, impacatum, & ultro ferox manebat hoſtium vicinitate. Initio tumultus exactis qui fuerant, & impoſitis quos vellent ducibus, adhuc Parmenſis literas & nuntios averſabantur. Immixti deinde ignorantibus hoſtium miniſtri, & qui legati in Batavos erant, auditas minas in pejus referentes, pœnarum metu ſeque & alios ſtimulabant. Accenderat iram contemtus, poſtquam Willugbæus Anglicani auxilii rector velut pacando militi Wincfeldium affinem ſuum, ut conſilium fuit oppido, reipſa ſeditioni præfecerat, dataque ab Ordinibus ſtipendia quibus ſuſpectos eliceret, non certa pactione, ſed in ſpem occaſionis, numeraverat: unde quaſi deceptis eludebant, & velut rapto abutebantur. Vbi hanc pecuniam duces, & ducum exemplo miles per luxum ſaginamque perdiderant, miſſo equitatu prædas undique traxere: quin & naves retentabant, nullo hoſtium aut ſociorum diſcrimine: nec magis pacatis gentibus abſtinebatur. Sic hyemem agentes ſollicitabat ad proditionem, quo facile ab his flagitiis tranſitur, Odoardus Lanzavechia Bredam in proximo Brabantiæ regens. quippe intutum in peccando modum, & Parmenſi imputari poſſe, quod apud Anglos Batavosque nunquam ſatis excuſaretur. Vera dicebat: nec ab hujuſmodi conſilio abhorrebant, in omne vitium corrupti, & qui mos eſt ſeditionis, inſenſi mitiora ſuadentibus. Pari mox omnium rabie, aut paucorum tot inter turbidos formidine & ſilentio, eripiuntur arma oppidanis. prætendunt Anglicum nomen duces plerique ejus gentis, miles etiam Belga. Ac quo plus turbant hoc liberalius offertur impunitas, Ordinum graviora

metuentium literis. Redirent ad ſigna, obliti diſcordiarum, quibus publicus error & ira fati cuncta miſcuiſſent: præſtarentque reipublicæ, ut non à ſe ortis diſſidiis ipſi finem imponerent. Sed huic defenſioni ſuorum facinorum conſcientia non credebant. Dubitatum eſt, an in rebelles, & Ordinum Mauritiique imperia pertinaciter reſpuentes, vis pararetur. Nam aliis diſplicebat iritari periculo militem. Diem melius & tempus ſanaturum impetus vix unquam durabiles. Contra afferebatur, patientiam & lenitatem in ludibrium vertiſſe. an vero exſpectandum, ut hoſtem, qui cum ſecreta jamtunc colloquia, palam mœnibus admitterent? Si addito metu venia oſtentaretur, bonis audaciam dari, ceteris reſipiſcendi neceſſitatem. Ita nuper Medemelacam pœnitentia militum redditam, quàm ſedentes fruſtra opperirentur. Vtrum fieret non interfuit. Nam certi perfidiæ, ſeu deſtinationi permitteres, ſive ultro impelleres, eadem meditabantur. Vere primo terra & flumine copias, quantæ tunc haberi poterant Mauritius admovit, minores quam ut obſidium contexeret. At illi tormentis petiti paria reddidere, ut præter ceteros Iuſtus Villerſius caderet, inſigni militia, Trajecti quondam regimen & nunc caſtrorum præfecturam meritus, utque Principis juventam belli conſiliis inſtrueret. Sed imminens oppugnatio, cum properata jam aggeris ruina oppidum nudaſſet, extracta eſt colloquii ſimulatione: & qui ſequebatur dies exundatione amnium, & pluviis fœdus inhibuit acceſſum. Simul Lauravecchia accitu Wincfeldii adventare lecta cum manu audiebatur. Nec Anglo ſuadendum ad ſcelus verba defuerunt. Verum advocata

con-

concione: Cernitis illos, ait, quorum globi & ignes hoſtilia nunquam mœnia pari impetu circumſonuere: tanto nobis infeſtiores. & nunc ferrum cominus intentant: omnesque inimicis vocibus ad ſupplicium expoſcimur. At inde veniunt qui ſervatos nos volunt: apud quos gratiam ac præmia mereri licet. In veſtra nunc manu eſt, commilites, periclitari deditionem, an dare beneficium & accipere malitis. Promptiſſimi cujusque vocibus, cæterorum admurmuratione probata oratio. Neque Mauritius ſubſtitit imparatus longiori obſidio, & ne tranſitionem, quam prohibere non poterat, cogere videretur. Literas tamen miſit, ſi quos adhuc moveret reſpectus honeſti aut timor infamiæ. quæ per ludibrium accepta vænali turbæ, quando ſupra elapſas ſtipendiorum penſiones donativum Parmenſis adjecerat. Illum tum primum ajunt preſſum longo mœrore vultum levaſſe, cum traditæ urbis è ſpecula Dordrechtum, & illa crudi olim belli loca ſpei atque oculis admoveret. Inſpicere juvabat & calcare primam duodecim ab annis Hollandicarum urbium redactam in poteſtatem. Eaque gaudii feſtinatio fuit, ut nullis adhuc præſidiis ingreſſus oppidum crederet ſe illis, quos admiſſus hoc ipſo debuit habère ſuſpectos. Et fuere qui dubitarent, an ex magna occaſione verterent perfidiam. Sed ad conſenſum tempus defuit, aliis intutum putantibus. Sibi, non partibus, tribuerunt, ne ambas fallerent. Pauci in Angliam, aut vetus ad ſacramentum refugere. Ceterorum ſuos cujuſque apud numeros, ut eos Parmenſis diſtinxerat, egregia bello opera fuit, ſpe nulla ſalutis niſi per victoriam: quia proſcripti proditionis & transfugii crimine belli

jura amiſerant. Improbantibus tamen ſcelus etiam queis proderat, irriſi diu mercatorum vocabulo, ne mortem quidem honeſtam, niſi pauci, habuere. Pleroſque captis in urbibus pœna vindicavit. Datus à Parmenſi miles poſſeſſioni urbis, & excurſibus, ſæpe fortiter, & proximis diebus feliciter pugnavit, interceptis turmis tribus Mauritianorum equitum, qui Silvam ducis juxta incurioſius palabantur. Hoc magis ex uſu viſum proxima annectere: mandataque cura præfectis minoribus. Præter Gertrudisbergam, alia quoque oppida duo, Moſam ultra nunc jacent, Hollandici juris: ſed Hœſda olim Moſa continebatur, antequam novo facto alveo vepis exaruit: pars credita vetuſtiſſimi Teiſterbantiæ Comitatus, in fide ac clientela Clivicorum Principum, qui in Hollandos deinde jus ſuum tranſcripſere. At Septembergæ oppidum Strideni quondam agri portio, flumine ſane dividitur. ideoque ſacra illic non à Trajectino, ut reliquam per Hollandiam, ſed Leodienſi ab antiſtite curabantur: proprios vero Dynaſtas habuit, ſed ut Hollandiæ Principibus obſequium deberetur: quorum imperio & ſupra Gertrudisbergam vici aliquot, ab antiquiſſimis temporibus parent, quippe cum mos validis gentibus tranſcendere amnes, ut proximæ ripæ munimenta interioribus circumjicerent. Nihilominus & Hœſdam & Gertrudisbergam Brabanti ſibi vindicare jampridem fruſtra laborant. At nunc Septembergas invalidam opere, & prædam ſemper armis, facile Arembergius invaſerat: ſed teneri non potuit, quia Nordamum & alia circum loca Batavi tuebantur. Miſſus in Hœſdam Carolus Mansfeldius, ſimul Bommeliam, caput inſulæ adjacentis,

centis, quam geminos inter confluentes revulſi Moſa & Vahalis ambiunt, dolo & oppidanorum aliquot conſcientia petebat. Sed retecta punitaque proditione, cœpto obſidio inſtitit, Hemertam juxta arcem acceptam in deditionem obtinens, cum immodica per augmenta effuſus amnis campos auferret. Nec jam vis ſed fames Hœſdæ timebatur, quam longinquo ambitu circumventam ab hoſtilibus copiis Famarſius defendebat, deſtinationis intrepidæ, nec dubitaturus ultima tolerare. Prævenit Mauritius, coactoque proximis è præſidiis militum comitatu, qua rarior hoſtis, perrupit, illatis quorum inopiæ timebatur. Inter hæc abducta non procul parte exercitus Helium Bommelienſis inſulæ arcem, Crepicordium contra, Mansfeldius machinis navibusque aggreditur. Opera, manus, tutamenta abunde erant, ni Sidenborgus præpropera deditione ſpem metumque abrumperet. Ipſi viſum culpam militibus aſſignare, hoc confidentius, quia plerique occubuerant, dum Hiſpanus miles injuſſu ducum in exeuntes ſævit. Hujus loci præſidio, & Crepicordii ex adverſo, quod Hohenloio dirutum regii duces reſtituerant, ad confluentes Diſæ amniculi & Moſæ fluminis, ingreſſi inſulam, patentes agros, quæque arcium aut caſtellorum infirma pervaſtant, haud dum certi quo potiſſimum evaderent. Modo cœptas ubi inſula deſinit, Gorichemum contra, munitiones aucti imbribus amnes differebant. Deinde aliud conſilium, trans Vahalim ſita, Geldros & mox Trajectum, accedere, poſtremo inſulam Vorenam nomine, quæ Bommelienſi ſuperjecta eſt, caſtelloque ante biennium à Naſſavianis inſeſſa, adorti eminus, audiunt

Holien-

Hohenloium dilecto cum pedite & turmis in prælium adventare, majore fama. nec manendi ſpes Mansfeldio, poſtquam veris tempora & æſtatem per irrita aut ſucceſſus exiguos transmiſerat. Moſa igitur remeans turbine ſubito & ira Hiſpanicæ cohortis ob non ſolutas penſiones, contra ipſe niſus haud procul exitio fuit. Præerat cohorti Saurius Læva, tam militi gratus, quam Mansfeldio ex verborum nuper certamine inimicus. Nec deerant qui Principis Aſcolitani & Paſtranæ Ducis dolo atque in Parmenſem odio ardeſcere ſeditionem crederent. Haud dubie traxerat jam pridem invidiam Parmenſis rerum geſtarum magnitudine & gloria Hiſpanos duces ſupergreſſus, & Italis apertius quam conducebat fiſus & favens. Inde exorti qui virtutes non minus quam infortunia criminarentur. Sed proditam claſſem, conatus in Bergas irritos, aliaque hujuſmodi palam. Tot vero nationes partem maximam Belgarum ſubactas, egregia in illum populi ſtudia, occulto apud Regem & ſpecie laudum pernicioſius jactabant. Nec vanus de illo metus, ſi vitam in deteriora Hiſpanici imperii prorogaſſet: ne clarus bello & regendi clementia, hoſti quoque non inviſus, debitam filio Luſitaniam (ut tum plerique ferebant) parata poſſeſſione mutaret. Certe ſeu Philippus, ut ſunt regum ingenia, pronus ad formidinem, dum nimium gloriæ ducem premeret ſuam ipſe fortunam fruſtrabatur, ſive immenſos ſumtus vera paupertas excepit, proviſis quæ inopia provenere, & præſentium tædio Parmenſis morbum conſciverat: quæ illi cauſa Germanicæ profectionis ad aquas Spadanas fuit. Nec poſt id temporis ſolita illi valetudo,

aut

aut fortuna rediit, cum alterum altero corrumperetur. Itali gens læta ſuſpicionibus, & fingens quicquid auderet, datum ab Hiſpanis duci ſuo venenum arguebat: eaque fama immanitate ſui commendata prævaluit, & quia in Hiſpanum quidvis facile creditur. Literas, queis apud Philippum graviter accuſabatur, Mauritius interceptas ad ipſum nuper miſerat. ille diſſimulato hoſtis beneficio; nec actis gratiis, ſcriptorem literarum Ioannem Moreum, qui res Hiſpanicas magno aſtu & effuſa largitione in Gallia promoverat, ad epulas vocavit. nec is diu ſupervixit, nova rumorum materia: præſertim cum is, qui miniſter vindictæ fuiſſe credebatur, nullo cæteroqui merito tolleretur honoribus. Inde Ricardotus à Parmenſi in Hiſpaniam mittitur, purgandis, quæ de non adjuta claſſe ipſi objectabantur. Rex & hunc, & qui viciſſim arguebatur Medinifidonium coram audiit, ac videri voluit utrumque ducem abſolvere. Repreſſa ſeditione militum paucorum ſupplicio, & diſſoluta cohorte, quanquam bellandi vetere, integras ab eo motu centurias ſeptuaginta jubetur Mansfeldius Bercam rapere. Vrbs ea Epiſcopi Agrippinenſis tertium jam annum, ex quo Parmenſis inde abſceſſerat, caſtellis ſepta tenebatur. Nacti eam jam pridem Truxius & Nienarius, quia cauſam ille, hic arma contulerat, diſceptatam poſſeſſionem Fœderatis Ordinibus, ut ſequeſtris, permiſerant. Sed ejus anni initio Batavi juncto ponte (quo Rhenus transiretur) & equitatu ſuperiores, commeatum intulerant. Exinde miſſus (rogatu Epiſcopi ad Parmenſes & ipſe venerat) cum parte copiarum Varembonius regius Geldriæ moderator, qui vim & famem propius admo-

admoveret, in tranſitu Blidobecam (hanc olim arcem Scenquius juri parum fidens, ut propriam ſibi armis vindicaverat) haud incruentus invaſerat. Nam præſidiarii, vetus & exercitus miles, toto menſe tormenta paſſi, auſique paria, miſcuerant cladem, donec graviore inter paucos jactura, perque mortem centurionum diſcordes (& quoſdam ſuorum exegerant) lapſabundis jam munitionibus hoſtem admiſere. Inſignivit victoriam reperta inter ſtrages mulier, quæ virili habitu animoque prædam & vulnera concupiverat. Quod primis diſcordiis palam ſæpe viſitatum: neque ejuſmodi exemplorum feracior ulla ætas fuit. Nam ut magna belli nomina Deus, & Patria, aut Princeps, in partibus attonuerant animos, libidine odii fas etiam ſexus exuebatur. At Scenquii ferox ſemper ingenium propria jactura & pudor iritabat. Hinc erepti penates in ultionem incenderant: inde, quod non ſatis ſibi militis quo Bercæ incluſos eximeret, acrius animum fatigabat. Contractis tamen quas habebat turmis vexilliſque, locum communivit in Rheni ripa haud procul Reſa oppido, obnitente fruſtra Varembonio, unde acceptas amni copias terreſtri itinere Bercam ductabat. Dein comperto auxilia Verdugoni advenire, citis itineribus deprehenſos Luppiam ad amnem Weſtfaliæ in campis cæde impulit, ut ſtipendium quod in Friſiam ferebant, fuga dimitterent. Eo ſucceſſu audentior, Noviomago, cui jampridem infenſus, nocturno impetu excidium minabatur. Præmiſſo equitatu dilectas per tenebras paucis cum pontonibus, quas milite oneraverat, delatus Vahali, urbem attigit, ea parte munitam hoc uno, quod amnis prælabitur. Iubetque expeditiſſimos

tiſſimos ſuorum dirutis cancellis ædium unam quæ retro in ripam exeunt irrumpere, ut deinde catervatim effuſi per urbem turmis jam aſſultantibus portas remolirentur. Sed forte domus, in quam fiebat impetus (nec eadem erat quam Scenquius ante deſtinaverat, oblato per noctem errore) nuptiis tum celebrabatur. Hinc ingens ſtatim ſtrepitus, excitique oppidani, ipſam ædem, & aliquos in publicum progreſſos armis, deinde tormentis obſident. Addidit multitudini fiduciam dies, pauci contra per anguſtias & trepidationem atrocius cædebantur. Nec inhibere fugam Scenquius potuit ſtans in ripa, & modo omnes, modo ſingulos nomine inclamans, ut perficerent pulcherrimum facinus, ac forti eruptione viam panderent ſecuturis. Accedebat grave perculſis incommodum, quod aſſumptas præſidio naves noctis adhuc obſcuro infra urbem vis fluvii detulerat, ut fugientes excipere non poſſent. Cum hoſtium telis premerentur, rara ad ripam navigia ruentium oneri ac conſternationi ceſſere, interque plurimos ipſum Ducem, ut erat, armis gravem hauſit amnis. Eum vivendi finem Scenquius habuit, vir ſuo ſæculo præter cæteros nobilitatæ audaciæ. nonnulla domus claritudo; ſed ipſi aucta ſub Parmenſi gloria. mox equeſtrem dignitatem, & alia militiæ ornamenta Liceſtrius adjecerat. Multum animi, prudentiam ſæpe deſiderares: jura & leges pati neſciebat, unde ipſi apud milites favor, apud vulgum rectoreſque odium: quanquam durum & intractabile ingenium flecti cœperat ætate. Repertum corpus victores ob transfugii memoriam ludibrio expoſuerunt. Sed demovere coegit ultio militis, qui ducis ignominiam in No-
vio-

tibus: poſthabitusque nuper, eundem cum honorem ambo peterent, deſeruiſſe nunc æmulum ferebatur. Tuto poſt hæc itinere victores vehicula cum copiis ad obſeſſos perduxere: qui & ipſi ſtationes proximas feliciter irruperant. Regreſſi per ignara hoſtibus periculum fallebant. Nec tamen incluſos adauctæ hoſtium vires terruere, antequam caſtellum propter Reſam, ſubſidium commeatus, vadoſo flumine Hiſpanus irrupit. Tertio poſt hæc menſe in annum alterum hyems egrediebatur, cum haud diſſimulantibus Batavis, nullam ſibi militiæ copiam, qua tantis ſpatiis divulſos juvarent, ad ultima ſe conſilia applicuere, pacti haud indecentia. Retinuitque Bercam Parmenſis, quomodo Bonnam & Noveſium, Cliviæ etiam urbibus inſidians, inter Principis ſenectutem, & empta potentium ſtudia. Ita præſidiis, aut per addictas poteſtates Arnhemo tenus Rheni potiebatur. Neque vero Aquæ grani, libera imperii Germanici civitas, ſalvam habuit pacem inter arma, cum Philippus veterem apud Brabantos Principes ejus urbis tutelam ut dominationis nomen interpretaretur, edicto proturbans incolas, qui Romana ſacra profugerant. Sed redemta ab regiis ducibus mora, contentique agrorum raptu, urbem diſtulere, donec multos poſt annos vis partium in Germaniam verſa & hoc in ſpeciem juris obtendit. Dum ad Moſam Rhenumque exercitus certant, inter congreſſa paſſim præſidia pugnatum, multa Mauritianorum præda. Nam & in hoſtilis regionis intima eques ignibus graſſabatur, & obvios commeatus trahebat fuſis defenſoribus. At mari crudeliores occurſus, quia Batavi hac parte virium potiores ſolita inter pares belli commercia,
&

& jura captivitatis diremerant. Futuri hoſtes ſi tantundem pollerent, per furta navigantibus infeſti, prædones vocabantur. Hinc irritati crebris ſuorum ſuppliciis Flandri, & qui Batavis è claſſibus (ut ferox eſt genus) ſceleris alicujus conſcientia transfugerant inermes navium, cupiditate ultionis & prædæ, validiores etiam deſperatione terrebant. Sæpius accidit, ſemel memorandum, quia priſca facinora adæquat, pars ut altera alterius navigiis circumventa pulvere tormentario ſeque & hoſtem incenderit. Tanta eſt cura vitam deſperantibus non multos mori. Hoc primum tempore quæ hactenus alienis tumultibus quieverat bellum ſibi reponi ſenſit Hiſpania. Nam Angli aſſumtis Batavorum navibus & milite, Gallæciæ maritima temere adorti, deinde Antonium in regnum reducebant, fixis ad Vlyſſipponem caſtris. Naves regina de ſuis attribuerat ſex: cæteræ erant centum & viginti: queis Draco imperabat: pediti Noriſius: ſpem prædæ inter ſe partiti. Tanta ſucceſſuum initia, ut jam Albertus Auſtriacus Philippi nomine urbi præſidens fugæ ſe pararet. Sed privatorum conatus erat, inde per incerta obſequii, & rerum neceſſariarum exiguo proviſu, & potus quoque intemperantia morbis graſſantibus, incertum reliquere, Luſitanorum ſtudia & opem à Mauris vane promiſiſſet Antonius, an ipſi feſtinato aſitu corruperint. Nec auditi Batavi, qui arces ſe maritimas regnique aditum ſervare paratos oſtenderant. Vt ſoluta obſidio, ſtatim qui res novas ſperaſſe convincebantur ab Hiſpano ad ſupplicia rapti. Ab Anglis nihil actum ultra, niſi quod receptu non laceſſito & irruptis impune caſtellis, apparuere invalida Hiſpanici imperii: & direpta

repta mox obvia claſſe Germanorum Balticis è civitatibus, occaſio gentibus data eſt per legatos inter ſe & ſcriptis certandi, an copiæ quibus parati populi hoſtem juvant rite in prædam venirent. Sed & Gallia in partes adſcita miſcuit cauſam, poſtquam Guiſium apertæ defectionis autorem Rex interfecerat, ipſumque mox Regem percuſſor monachus, ultimum Valeſiorum ſanguinem: & in utriuſque ultionem arma capiebantur. Francicis non dubie moribus ad Borbonios pertinebat ſucceſſio: ſed caput gentis Henricus Beneami Princeps, è regno Navarræ vix quicquam præter nomen uſurpans, ut quod jam olim Hiſpani interceperant, profeſſus Reformatam, quam vocant, religionem, etſi utrique ſectæ jus æquum pollicebatur, traxerat nobilitatem, excluſus oppidis. Verſaque rerum facie apud Romanenſes, culpa defectionis, penes alteros regium nomen conſpiciebatur. Nec ſuo Philippus exemplo territus eſt, quo minus Meduanium (Guiſii is frater duplici pietatis obtentu utebatur) non occultis jam opibus, ſed palam auxiliis firmaret, ut interjectum ſibi & Belgicæ regnum, atque olim utrinque metuendum, occuparet diſcordiis, ſi adeſſent ſucceſſus, ſuorum alicui fiduciariam potentiam traditurus. Iſabellam quippe filiam oſtentabat Henrici ſecundi Galliarum regis è filia neptem, digniſſimam quæ regno imponeretur, vel ob paterna merita, vel ob maternum ſanguinem, eoque juſtius, quod Britannia Armorica, ut alia quædam, Galliæ fœminarum imperia etiam ante hac nocuiſſent: Parte alia Sabaudus gener prolatis finibus aperiebat Alpes. Accepto nuntio Lamotam miſſu Parmenſis cum equite & cohortibus in Galliam pro-

proficiſci, pecuniam Borbonio & quatuor Anglorum millia Regina transmiſit: nec fœderatarum gentium Ordines auxilia ſegnius decrevere. Miſſiſque navibus cum alimentis & quæ bello idonea, pecuniam addidere, liberalius quam pro rerum præſentium anguſtiis, ob ſpem futuri. Id vero magnificum & leniendæ libertatis invidiæ fuit, reipublicæ opibus regnum juvari. nec minus utile eventu, & hoſti exitioſum, dum Walonicæ gentes expoſitæ armis, quibus olim cauſam dedere, pari malo affliguntur, ſuus ſive Gallicus miles aſſultaret. Deinde vires Hiſpanorum, Gallia retentante vincendi tempora; Batavis patuerunt, auctique limites, ærarium, copiæ octo per annos, donec Borbonius, ſua virtute, perduellium turbidis rebus, & ipſe tandem Romanam in religionem mutatus, cuncta partium ſub imperium accepit, poſuitque magis arma, quam priſtini fœderis memoriam. Conſequens videtur, quando rerum Gallicarum mentio incidit, ſcrutari, quantum humanis rationibus fas eſt, quomodo paribus cum Belgica initiis in tam diverſa proceſſerint. Nam olim conſtituta pace Philippum inter & Gallias eadem dominantibus ſententia, & mutuum fœdus, exſcindere religiones, quæ per bellum & impunitatem auxerant. Galli dein proceres inviſa Guiſiorum potentia, & ne deſpecti agerent, ut Belgæ contra Hiſpanos, uſi occaſione, multitudinem pro ſacris periclitantem in tumultus & arma civere. Sed diſſimillimi exitus: illic integrum obſequium, atque ita victrix Romana religio, ut alteram premat, non opprimat: Sic abdicatum vetus imperium, ritus inſociabiles, & inter libertatem ſervitiumque diviſi. Cauſam putem, quod

Lo-

Lotharingi per ſe invalidi occulte, dein palam modicas foris opes accepere, & quæ fortunam non facerent, ſed ſequerentur. ita vis præcipua in præſcriptione regii nominis, aut vulgi ſtudiis erat, quæ munimenta non diu valent, ubi utilitatis experimentum contra eſt. At Galli unius populi Reges totas intra ſe vires habent. ita ſæviendo minuitur imperium, & quicquid ultioni impenditur ipſis perit. ne plebs quidem, quamtumvis infenſa ſacrorum diſſenſu, poſtquam belli mala ſenſit, vindictæ quam quietis cupidior. Hinc properata toties pacis Edicta, toties turbata, fractis jam populi ſtudiis, ut bellum ponerent magis, quam pacem ſervarent. Longa arma pertæſi in vim & perfidiam impulſu quam obſtinatione ferebantur. Et ſueti regno prius componi potuerant, ſi Rex unus, egregius pacis bellique artibus, ſeſe & jura ad vires partium temperaſſet. Novi dominationibus, ætate rudes, diverſa per vitia diſcordias aluere, dum fervidi ingenio, aut per luxum ſegnes, rapiunt cuncta aut remittunt. ea tantum quietis mora. Contra Hiſpani Regem nacti eadem volentem odio Belgicæ libertatis, & qui rerum uſu inſeneſceret, tantis extra viribus, ſolitudinem Belgicæ non metuebant, proviſis non Italiæ modo, ſed Americæ exemplis, ut colonias facerent, ubi provincias non poſſent. Superbia, avaritia, crudelitate gentis peregrinæ offenſi, etiam qui in Romanas cæremonias nihil peccaverant, donec nonnulli circumventi ſimulatione rerum meliorum, cæteris documentum fuere, ut contumaciter odia exercerent, diffidentia pacis, quaſi quæ tegeret ultionem. Ita bellum non inclemens minus quam ſunt civilia, durat tamen ut externum.

At per Friſiam Wilhelmus Groningam urbem, impar majoribus conatuum, frangebat inopia, munitionibus per agrum irruptis, Rheidaque oportuni ſitus peninſula ad Amaſium flumen, & ſinum maris, à fluctuum rabie Dullartus qui dicitur. Verdugonem urgebat ſuper hoc malum ſuſpecta civitas, quia præſidium recuſaverat. Inde aucti, hic novo peditum delectu, Naſſavius equite, mutuo metu vel audendi occaſionibus annum ſequentem continuavere.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SECVNDVS.

INcubitura in Friſios belli moles videbatur, ni capta Breda traxiſſet exercitus. Brabantiæ id oppidum jam olim accenſetur, fertili circum agro ad confinium Hollandiæ, & ſeptendecim vicis imperitans. Ab amne nomen. is Aa hactenus, in latumque editus mœnia perlabitur mutato in Mercam vocabulo: & mox ad Septembergas oppidum in maris ſinum ſe immergit. Polana domus Baronum titulo ex emto tenuit. inde Naſſavia Engelberti matrimonio, cujus Henricus pronepos munimenta foſſasque addidit, & nobiliſſimam arcem, præſidio ſimul & oſtentui. Belli

uſus noviſſimis temporibus propugnacula, ceteraque arcendis hoſtibus, & à difficili expugnatione gloriam adjecerat. Dolum quo capi poſſet nauta monſtravit. Philippi Naſſavii impulſu (Ioannis hic filius, miſſus gentile in bellum, partem militis & pauca ad Moſam oppida regebat) Heraugerius Cameracenſis centurio, re æſtimata cum Principe Mauritio, cepit audendi conſilium, Lambertumque Charlium, ſtrenuum militem adoptavit in facinoris ſocietatem. Navis aſſumta fraudi, quæ ſolita partes inter commeare fide publica, ut alimenta ignium Bredam conveheret. Limus Hollandiæ paludibus editur, qui poſtquam ſolibus inaruit, ſciſſus in ceſpitem, ligni præſtat uſum. Nam bitumini ſulphurique par ingenium efficit incluſis terræ calor, quem ut alibi montium incendia, ita hic prorumpentes interdum flammæ prodiderunt; niſi proſtratæ olim ſilvæ, impulſu maris ac turbinum, poſtquam ſuperinducta humo putruere, mutata facie naturam retinent. Imponitur carinæ oblongæ lecta è cohortibus & promta in periculum juventus, numero ſeptuaginta, quos tenui interjectu tegerent ceſpites, diſſimularentque. Diu parum favit fortuna audaciæ, ut ſolent ejuſmodi conatus malis onerari, etiam quæ non metuantur. Adverſa vis venti, & quanquam exitu hyemis aſperum frigus, mox defectus ciborum quos mora conſumſerant, prima tempora abſtulere. Nec ſilendum reor, has inter moras, rei quæ agitabatur, velut jam patratæ perſcriptos ex Anglia rumores. Vbi refoverant corpora, & animos, Heraugerius ſermone firmavit, miſſo ad Mauritium nuntio, qui proximam apud inſulam militem occultabat, haud procul Breda repetitum

iter. Intra aquæ ſeptum, quod arcem propter eſt, pervectos unde regreſſus non erat, nova calamitas terruit. Nam fluminis receſſu afflictus vado alveus, ſive glacies pertudit, oppleri undis cœperat. Ibi incluſi trepidare, ac deteſtari infelices latebras, madentes genuum tenus, donec æſtu levata navis nulla humana ope perfluerē ultro deſiit. Explorandi curam quaſi, ex uſu magis diſciplinæ quam quod neceſſe arbitrarentur, præſidii rectores ad minora quiſque officia relegaverant. Multorum per ſocordiam ad manipularem rejectum munus, qui, ſecurus exemplo jubentium, puppe leniter pertentata nihil ultra ſcrutatus eſt. Et forte evenerat, quod vix alias, ut tuſſim frigus nemini excuteret. Servari meretur vox militis, qui præmetuens ne ſpiritu prorumpente ſecum cæteros proderet: Occidite me, inquit, commilitones, ne occidamur. Ipſi navem præſidiarii in arcem traxere, quod non ſatis ſoluta glacies aquas attineret. Inde alia rurſus incommoda, quippe admotum propius periculum formidinem expreſſerat, & in Heraugerium querelas, ut alieni pariter ſanguinis ac ſui prodigum. Pars omni projecta ſpe ſalutis tenebras non morari: ſed, quando moriendum eſſet, apertum cœlum, & hoſtem in quem caderent, poſcere, ne in illo ſuo carcere oppreſſi ad ſupplicia traherentur. torpere plures. nec tam ducis hortamenta ad virtutem & gloriam, quam deſperatio compulit cœptum exſequi. Ejecta pars oneris: nec ultra levata navis; ne inſidias nudaret, ſolertia nautæ laſſitudinem ſimulantis, cui & vox & vultus miram animi præſentiam præferebant. Media fere nox erat, nec illunis, cum educere viſum milites admonitos prius ad decus & præmia victo-

riæ. deſertoribus vero animoſi facinoris non vitam, ne mortem quidem honeſtam dari. Hauſtu ſentinæ averſæ hoſtium aures. ita exiere, quod mirum eſt, inobſervati excubitoribus. Pars militum prætergreſſi armamentarium, obvios vigilum, dehinc cuſtodes portæ qua in oppidum itur, intra ſtationem obtruncant: niſi quod auſus prorumpere ſignifer, & infeſto mucrone vulnus in Heraugerium ferens morte haud ignava procubuit. At Charlius, cui attributa erat manus altera, præſidium hoſtile in arcis intima compulit. aquæ ædes ambiunt. has in ſpem noviſſimam retinebat Paulus Antonius Lanzavechia vice patris Bredam regens, juvenis, & belli artium rudis. Ipſum Odoardum Gertrudisbergæ, tres leucas diſtanti, munitio & creditus illuc copias trahere Mauritius detinebat: quippe ſubmiſſi ſpecie exploratorum qui falſo metu vulgato verum averterent. Nec levis error Parmenſis, qui uni duo oppida ſervanda commiſerat, cum vix ſingulis ſinguli ſufficiant, & bene meritis alia ſint ſine periculo præmia. Sed Paulus, ſi forte exiguam adhuc manum prælio exturbaret, denſo militum cuneo (ſex & triginta adſumſerat) egreſſus ponte hoſtem irruit. Vicere quibus vinci non licebat: multaque cæde ſaucius ipſe, qua venerat, refugit. Exaudiri interea per urbem pugnantium tumultus cœperat, & oppidani portas arcis irrumpere, ni Heraugerii miles proxima è porticu glandibus arceret. Tandem accepto rei bene geſtæ ſigno adeſt Hohenloius cum parte Mauritiani exercitus, qui ſpeculabundi non procul ſubſtiterant. Cum portam glacies moraretur, ſeptum è palis tranſiere. nec diſtulit Lanzavechia, dedito quod arcis retine-

bat, incolumitatem paciſci. Secutus confeſtim Princeps & major altera exercitus portio, pedes turmæque, per arcis portas impreſſionem minabantur. Sed pavida civitas, & præſidio nudata, bimeſtri ſtipendio direptionem redemit. namque Itali, queis commiſſa oppidi tutela, (erant hi centuriæ peditum ſex, turma una) quorum officium fuerat aut pontem arci oppidoque medium abrumpere, aut averſas ab hoſte tenere portas, ad armorum ex arce ſonum exterriti, atque inter ſe jam pridem diſcordes, hoc facilius in fugam conſenſerant. Quod fere ejuſdem animi eſt, pavidi hoſtium, hoſpitibus infenſi, nullo, dum oppidi potiebantur, abſtinuerant contumeliæ aut libidinis genere. Itaque deſertorum ſupplicio affecti, cum Parmenſis populare flagitium in ſuum quoque pudorem vindicaret, ſero ſceleribus pœnas ſolverunt; excepto Intemelio, quem adoleſcentia & nobilitas ſua ſupplicio exemit. Et Odoardus Lanzavechia, quaſi pœnam ſibimet irrogans, Gertrudisbergæ præfecturam à ſe abdicavit. Victor ingreſſus paternos penates Mauritius populum accepit in fidem & ditionem: preſſam ſtipendii ſolutione civitatem (& multo plures quam affuerant milites nomina profitebantur) dolens magis quam accuſans, modeſtia juventæ, & ne privata curare crederetur, quanquam ad centena florenorum millia creſcente ſumma, cum Parmenſi Antverpia quater centenis haud amplius pependiſſet. Tum Heraugerium præfectura oppidi, cæteros deinceps honoribus & præmiis attollit. Decreta & ab Ordinibus ſupplicatio, ac publica gaudii ſigna, utque nummi inſcripti primam ducis ac ſine ſuorum ſanguine victoriam teſtarentur, quæ poſtea

mos

mos ſecutus uſurpavit, quoties proſpera evenerant. Nec ingenia defuere, auſpicia Principis & non degenerem dolum celebrando: ita Trojam equo ingreſſos Græcorum proceres, ſeu vere talis effigies, ſeu navis inſigne fuit. Ipſius urbis fortunam comparabant, quam novem ante annis Altipenna abſentia præſidii, proditione vigilum, deinde oppidanorum ſtrage inceſſerat. Relictis centuriis quæ tuerentur, & turmis ad incurſandos Brabantorum pagos, diſceſſit exercitus. Simul convectæ copiæ illorum providentia, quos Princeps conſcios habuerat expeditionis, longum in tempus ſufficiebant. Sed ubi in Germaniam Parmenſi nuntius advenit, feſſus ipſe tædio, an per conſilium armis abſtinens donec ex Hiſpania literas acciperet, ne agros impune raptari pateretur, Carolum Mansfeldium Berca reducem ire cum parte altera copiarum & claudere exitus jubet. Spes falſa acceſſerat ineſſe paucorum dierum alimenta, & recenti obſequio fluxam oppidanorum fidem. Premebat latus Gertrudisberga: cætera Mansfeldius præſidiis ambit. Sed ventura Bredanis à tergo auxilia metuebantur. nam Merca Moſam influit, modicas ubi inſulas Mauritius milite compleverat. Ipſum igitur amnem, qua Bredam elabitur, ponte & caſtello clauſit; Terheidæ loco nomen. Dehinc milites Septembergas in ultimo ejus continentis, & invalidam arcem pleni irarum rapiunt. Nordamum reſtabat, ſupremus labor. Caſtellum id variis quondam temporibus ex humo ſitum cingunt foſſæ æſtu madentes, præſertim ubi aquilo impulit: & retro ductus agger. ripa ſcilicet abſciſſum, inſulæ in modum, Moſæ æſtuario alluitur. Mathias Hellius tuebatur, inclytus jam Bre-

dani periculi ſocietate: & militum quantum ſatis è proximis inſularum. Poſtquam aliquot per dies tormentis nequicquam territaverant, pontes cæteraque ad incurſum parabantur. Simul immiſſa navis, & ſumma mali in corona armati qui propugnatores telis depellerent. Obſeſſi ubi adventantem conſpexere, ardentes ſcaphas contra deſtinabant, quod periculum ventus avertit, & applicuit ripæ. Vt propinquatum eſt, fluminis vortex circumactam navem in foſſam tulit. hærentem vadis retentant alii, pars faces ingerunt. ac miles telis dejicitur, pateſcens ad ictus, ac non quo voluerat latere objectus hoſti: ideo nihil hac munimenti obtenderat. Mansfeldius, ut multam ſuorum cladem, & obſtinatam præſidii fidem conſpexit, nec minus adjacentibus inſulis arcebatur, non tam obſidium Bredæ quam proditionem ſperare. ibi fruſtra hærentem emiſſus oppido eques quotidianis præliis laceſſebat. Mauritius interea recollecto milite tenuis exercitus ductor (quatuor peditum millia erant, & rarus eques) in Geldriam conceſſit; velut Noviomago imminens. Sed machinamentum ſubitæ oppugnationi paratum, quo muri appenſo vi diſſilirent, ſucceſſus defecerat. Gallorum id repertum ex ære, pilei forma, cui incluſi cum pulvere nitrato globi & è ferro quadrantalia. Exin virium conſcius, atque impar obſidio, quia proximis è locis arma & commeatus in urbem venerant, hæſit tamen atque eminus laceſſivit, ſi eo terrore hoſtem Breda abduceret. quod evenit. Nam poſtquam diu irritus obſidii uterque, Mansfeldius auctis copiis, quia validius præſidium civitas ob notam militis laſciviam aſpernabatur, propinquum laborantibus auxilium,

Mo-

Moſam inter Vahalimque conſedit. At Princeps, Batavorum intra inſulam continuit exercitum, & metu ne hoſtis flumen transgrederetur, diſpoſitis per Vahalim navibus, ripam quoque omnem præſidiis munivit à Rheni divortio adusque Moſam ei influentem, qua parte Vorenam inſulam Solmenſis (is datas à Mauritio centurias regebat) juſtis munitionibus caſtrorum in morem inſtruere jubetur. Perducta & foſſa è Vahali in Rhenum, qua, vitato Noviomago, ſubvectæ copiæ in Germaniam navigarent, additis aggeribus ad coërcendas amnium exundationes, Hollandorum maxime niſu & impenſa, qui ſecuritate ac commerciis juvabantur. Tutam per hæc ripam Mauritius obtinens, manſuram caſtris ſedem molitur exadverſum Noviomago. Cnodſenburgi nomen milites fecere. inde in urbem, quæ ex ripa clementer aſſurgit, & contra inſtruentes vis immenſa globorum adigebatur. Sed qui caſtellum exſtruebant noctem plerumque aut velum prætendere, ne ad ictus deſtinarentur. Major oppidanorum pernicies, quos turres, & eminentia operum irruebant. Nusquam tuta habitatio: clauſum flumen: quæ per mala, inſueti bello, cupidi mercaturæ, ad mutandam fidem paulatim trahebantur. Sic apud Noviomagum exhauſta æſtas, cum Parmenſi interea ſumptæ iterum Spadanæ aquæ, ſimulque res ſecundiores nonnihil valetudinem firmavere. Nam Ricardotus continuus ſemper Ducis & conſiliorum particeps, ex Hiſpania literas retulit honorificas in Parmenſem, quæ, ſtabilita veteri præfectura, belli Gallici mandata continebant. Ita regi viſum, pronum id putanti, ſive ut difficili certamine curas ejus diſtringeret. Contrà

Parmenſis ſuaſerat, relinqui ſuis diſcordiis Gallos, dum Belgica perficerentur. Sed gnarus ferenda ubi cœperis dominorum ingenia, neceſſitatem in gloriam vertit, offerri famam ratus & ultro auctam periculis. Nam in Hænoviam digreſſum, unde propius curaret, aſſequuntur nuntiis, Evriaca acie ſtratum cum auxiliis Egmundum, & jam premi Parrhiſios victore exercitu. Nec diu, cum Meduanius ad ſocianda conſilia accitus fortunam partium coram teſtabatur. Poſtquam de ſumma belli ſecretis ducum colloquiis deliberatum eſt, Parmenſis exeunte æſtate regii exercitus ipſa robora in Galliam duxit. novi è Germania delectus ſequebantur, & quæ Hiſpanorum manus Cortraci & Menenii ſeditioſe admodum egerat: ſed ante abitum partem ſtipendii oppidanis expreſſere: reliquum à rege numeratum eſt: inſtitutumque tunc exemplum quod manſit poſtea, ut ſcutatus militi in decem regales imputaretur. Cohortes univerſæ duodecim millia, tria equites confecerant. Petro ErneſtoMansfeldio ſummæ rei per Belgicam cura: reliquiæ militum Carolo ejus filio permittuntur, & juſſæ in præſidia referri, ne quod amoto ſubſidio diſcrimen adiretur. Hæc ubi percognita, miſit Mauritius usque Germaniam, qui vacuæ agrorum poſſeſſioni inſiſterent. Captæ munitiones, quibus Hiſpanus ripam & aditus itinerum obſidebat: exciſaque opera hoſtibus ſita pacato in ſolo ad Rhenum Moſamque. Aliæ manus, ut cuique proximum, è Brabantia Flandriaque prædas petebant, intima illapſi: nec vici tantum, ſed infirmiora oppida per vim irrupta deſolabantur. Per autumnum ipſe brevi transcurſu, quæ anno priore ſecundum Moſam, & circa

Bre-

Bredam nuper Mansfeldio dedita, recuperavit: eruitque minus idonea. His Stenobergam paternum oppidum annexuit, inclytum quondam portu. nam Merovæ diverticulo adjacet. mare & bellum exitio fuere. Certatum & navibus feliciter quæ adverſus hoſtes Regis Galliarum Normanniæ littora præſidebant. Nec omiſſi aſtus. Mauritiani Dunquercam, pelago nocentem, navibus & ſcalis petivere. Lochemum ex inſidiis Hiſpani. utrunque præcognitum. Multus hoc anno rumor parari Germanos in bellum & ultionem finium, quos vicina arma temeraverant. Iam aggregari partibus, deſcendere in cauſam, ut cuique conſcientia & hoſtis odium inerant, per opem aut contemtum interpretabantur. Nam Hiſpanus miles extrema Friſiæ obtinens Transrhenanos agros villasque vaſtabat: nec his modeſtiores, quos Geldrica præſidia Cliviæ & Iuliaco circumfunderent. Quin ſuppoſita prædæ, quamvis ulteriora, captis arcium perfugiis, urbibusque. Tum inſecuti Batavorum equites premebant hoſtem, licentiam imitabantur. Ita circumventi fiducia pacis & belli cladibus concilium indixere. Vbi longa cunctatione, ut mos gentis eſt, conſilia trahendo, interdum & minis, remedia magis quam mala differebant. Decreta ad extremum legatio quæ expoſtulatione fungeretur, deponique aut ſiſti intra certantium terminos bellum juberet. Apud Parmenſem, quo tempore Gallicum iter aggrediebatur, anxii diſſeruere: hoc ille ferocius reſpondit, ſolitus alioquin id genus querelas ambiguo ſermone aut rejiciendo eludere. Pluribus finitimorum cladibus veteres gentium diſcordias ſtetiſſe. nec enim belli modum ducis in manu: ſed quomodo

incendia, & aquarum eluviem, cæteraque naturæ aut fati mala, ita præſentes temporum neceſſitates ferrent potius, quam ferendi impatientia irritarent. Cæterum ſi prior hoſtis excederet alienis, & ſe quæ Germanici eſſent ſoli redditurum, modo ſalva eſſet Regi pecunia, quam bello Agrippinenſi expenſam ferret. Cogitarent interea, ſi quid tolerandum ſit, mereri hoc priſcam religionem, cujus gratia in Germaniam ultro accitus eſſet. An vero dubium coalita libertate quos ſpectet exemplum? feroces jam dudum populos ſpeculari vicinos exitus, & ſuas vires, ut proximum quemque Principem & invalidum faſtigio devolvant, quando tantum in Reges liceat. Orandam potius bonam fortunam, ut quos penes armorum culpa ſit, præliis aut pœnitentia victi reſumerent obſequium. Id brevi futurum ſi interſciſſo undique commeatu ſuis anguſtiis damnentur. His verbis dimiſſi Fœderatas gentes confidentius ingrediuntur, & audacioribus poſtulatis. Nam reddi Gravewartam inſulam, quæque alia ſuis in finibus tenerentur: deinde incuſtoditos tranſitus, exonerari Rhenum Amaſiumque Germaniæ amnes terrore claſſium & vectigalibus imperabant. Ad hæc Ordines, ut æquiorum ſtudia ſibi adjungerent, turbatæque pacis culpam ſibi aſſignatam in hoſtem amolirentur, orſi ab inquiſitionibus & cruciatu, exutos antiſtites, ſtragem nobilium, oppreſſam plebem, cæteraque ſervitii mala enumerant. His, inquiunt, injuriis compulſi ad arma, non aliud tam longe difficilique bello quærimus, quam ut ſanguinem noſtrum ab iſta ſævitia, uxorum virginumque corpora ludibrio arceamus. Ea ſpes, is finis armorum. neque noſtra

pau-

paupertas cuiquam invidioſa eſt, non magis quam fortis Helvetiorum libertas vicinis metum facit. illos timere & eruere æquius, raptores Orbis, quos non Americæ ſolitudines, aut Bæticorum Belgarumque cædes, non Luſitaniæ & per Italiam ſervitus ſatiaverit. Quomodo belluæ feræque piſcium & gregium præda paſcuntur, ita magna ſemper imperia minori poteſtati exitioſa ſunt. Adeone igitur obſcurum, quorum nunc cum maxime fraudibus ſollicitentur Angli, deſciſcat Hibernia, armatæ in Regem Galliæ ruant? Sedent & inter vos qui emti pretio jubeant quicquid Hiſpano conducit. Etiam qui odere metu obediunt, quomodo Indorum apud populos pravi Genii coluntur, tantum ne noceant. Ille Cliviæ urbes impune proditionibus petit: traduntur ultro aliæ in pignus ſocietatis & accepti ſacerdotii præmium: ubi fida ſceleribus receptacula, & tot rapinarum ſinus. Opulentiſſimus dominorum flagitanti ſtipendia militi vos monſtrat, totæque cohortes & aliæ Germaniæ tributis ſaginantur. Nos illud nunc contendimus, ne pari in cauſa diſparem fortunam patiamur. Nobis, ſi cui unquam populo, cura eſt ſolutis ad diem ſtipendiis innoxium habere atque inturbidum militem. Teſtantur edicta, & ſupplicia in legibus ſontes, quatenus bellum regi poteſt, parci quieſcentibus. Tantum ignoſcite ſi quando plus militi quam rectoribus licet. Priſcam Batavi fidem vel in ſejunctiſſimas nationes etiam inter arma ſervavimus: nedum Romanæ olim potentiæ ſocii & clientes, conſanguinei Germanorum, magnam parentem, quæ duces nobis, quæ virtutes ac verum libertatis exemplum ſuppeditat, perfidia violemus. Gravewar-

tam jam ante bellum & impenſas certati juris, ut cujus inſulæ ſummum imperium Geldrica ripa ſibi vindicet, tuendis finibus, non in cujusquam injuriam retinemus. Cæteris oppidis aut caſtellis, etſi erepta hoſti jus pacis perdiderunt, ea ſponte cedimus, ut quemadmodum vis ab Hiſpano cœpit, ita juris penes nos initium ſit & exemplum. Onera commerciorum quæ noſtros per fines eunt non gentibus vicinis quam civibus graviora ſunt. extorſit bellum, quod alta quoque pace validi Principes uſurpant. Tollere præſidia navium, cum hoſtis undique amni immineat, intutum. Proſint potius commeantibus & vos pariter nobiscum tegant. Introducta per eos dies & Coloniæ Agrippinenſis, & Leodiorum legatio. Vtrique populo antiſtes Bojoarus. Igitur Patres, ſegregata à ſe cauſa Truxiani certaminis, multa dequeſti in antiſtitem, cujus inexplebiles cupiditates Hiſpanicis opibus niterentur, Agrippinenſibus tutum ſpondent otium, ſi medii partium æquarent ſtudia miſcerentque. Leodiorum non eadem conditio: prope hoſtilia auſi, & pertulerant. Objecta illis ſupplicia inſontium religionis crimine. Deinde Hiſpanis cum cætera Belgica indiſcretis haberi. ita palam ſtatui hyberna, exigi æſtates, quæ, ſi non plane volentibus, certe tolerabantur. Sperare amicitiam ubi ſic mererentur, atque interea juſſi captivos abducere. Hæc longius evolvere haud abſurdum fuit, ut quæ ad vicinas civitates belli ratio, quis pacis modus, noſcantur. Neque enim poſt hæc abſtitum rapinis & injuriis, ut quæque gens pavore periculi, interdum & ſponte, huc aut illuc inclinaverat. Vix unquam libera armis itinera, dum hoſtem utrique velut fugaturi hoc ipſo trahunt,

hunt. Ita repetitis ſæpe legationibus eadem dicta, auditaque. Iam Batavi tradiderant munitiones, ſane longius ſitas quam ut facile defenſarentur: ſimul ut Hiſpano invidiam, &, ſi poſſent, bellum concitarent. Nam ille nihil horum præſtare quæ nuper convenerant. & erant in concilio Germanorum qui in obſequium abnuentes vim & arma poſtularent. Sed Principes alii & antiſtites, ſocietate Latinæ religionis, aut propius devincti, prolatandis conſultationibus & ſpe Belgicæ pacificationis, impetum fregere, Miſſi à Fœderatis gentibus, qui prodi ſe perfidia hoſtium, amicorum ignavia, quererentur. Omiſſis à ſe belli præmiis, Truxio in privatum recondito, impune adhuc Philippi ſignis Rheni urbes poſſideri. Nec obtinuerunt tamen quo minus Imperator, pro armis in Hiſpanum, averſantes ipſos ſuſpecta pace quotannis obtunderet. Fine anni regreſſum Parmenſem, quanquam liberatæ fœdam poſt famem Lutetiæ, & infeſti inter agmina reducti exercitus gloriam deportabat, angebant multa, inviſus ipſe & miles Gallorum vulgo, nec acceptantes præſidia civitates externi ſervitii metu: hinc ſummæ ſpes Philippi irritæ, & parum certa ſocietas. hoſtiles per Belgicam excurſus. capta munimenta: Verdugoni in Friſia capto Emenzillo caſtello modico, cætera infelix bellum & ibi quoque miles ſeditione haud longe. Terrebant & Venloæ oppidani (Geldriæ ad Moſam locus eſt) qui tædio malorum cum duplici præſidio affligerentur, Italum Germani militis opera, dein validiores hunc quoque exegerant. Quin & novata ſeditio crudeſcebat, ex quo Mansfeldius feſtinato per Germaniam dilectu, ut Mauritii progreſſus coërceret, auctora-

men-

mentum recenti militiæ comparaverat, exinanitis aliorum ſtipendiis. Vetus belli erat is miles, atque hoc pertinacius furebant. Infeſtoque Herentalio & vicinis Brabantorum oppidis, hoſtilem in morem regio, Campana nomine, vaſtabatur: tum ſi quis reſiſteret, ſtupra, cædes, nihil illiciti. Ita vexatis agris minus in dies ſtipendii, & plures qui poſcerent. Sed, ſpargi debuiſſe munitas in urbes ſuſpectum militem, permixtum tirociniis, Parmenſis aſſerebat, ſerum poſt rem conſilium, & quaſi transmoto crimine inane ſolatium publicæ infelicitatis. Nam & plures aggregabantur, qui feſſi duro atque inopi itinere felix otium & negata præmia manu rapiebant. Sed cohortes nonnullas Parmenſis apud Meduanium reliquerat: rurſusque alias ejus precibus conceſſas jubetur Princeps Aſcolitanus in Galliam ducere. Hunc in modum diſtractis hoſtium viribus, dumque inobſequens domi miles, aut bello novus, etiam anni prioris ſucceſſibus animos ſuſtulerunt Fœderatæ gentes, ut quæ vix trepide hactenus fines ſuos tuebantur, arma ultro inferrent. Quidam exſpectari ſuaſerant, donec in Galliam abiiſſet Parmenſis: potius aliis viſum rapere occaſiones: ſi nihil aliud, Parmenſis in Galliam impediri conatus, ſatis magnum operæ pretium fore. Nec longa dubitatio, unde placeret inchoare fortunam: Quanquam enim Friſiis ad ſe vocantibus, plurimum intererat liberari, Iſalam præſidiis Hiſpanorum quibus ager Geldriæ Velanus, & Trajectinus, quique proximi Hollandorum incurſionis metu vectigales erant: Quod ab Arauſionenſis temporibus perpetuo agitatum, vi hoſtium aut ſua infirmitate omiſerant. Vt primum pabulandi tempus advenit, &
cIↃ IↃ xcI. de-

deſcriptis inter ſe ſtipendiis numeros expleverunt, Franciſcus Verius, (hunc Anglis omnibus Regina præfecerat) Duſoburgum præmittitur. Ejus è manu pauci agreſtium fœminarum habitu & mercimoniis, velut hoſtem adventantem fugerent, ingreſſi munimentum, quod amne diſcretum Zutphaniæ objacet, arma veſtibus occultata in cuſtodes expediunt, partim ſuis ipſos telis,incautos primum, tum pavidos ſauciant, capiuntque. Pridie caſtellum Verius occupaverat, quam copias eo Mauritius tulit. octies mille pedites, alæ duo millia effecerant. Aderantque cuncta oppugnationibus idonea, & lecti è Senatu, conſilium, & ſocii curarum. Sed apud hoſtem prævenerat fama, Brabantiæ urbes, aut Gertrudisbergam peti, quia paucis ante diebus, capta ejus regionis caſtella aggeresque miles inſederat. Iuvit errorem Princeps, dubio primum itinere, velut Moſam intraturus. Sed ſubito in Rhenum flexu ad Iſalam vertens, obvium illic habuit Wilhelmum, & duo millia Friſiorum deducta præſidiis. Simul è Verio & captivis cognoſcitur,teneri ripam: hoſtem hac ſecurum, alibi pavere:ideo non urbi firmatum præſidium, non alimenta niſi paucos in dies. Priusquam commeatus & ſubſidia adventent opprimi incluſos poſſe, haud plures ſexcentis armatos, nec multum paganæ manus. Nam oppidanos jam olim plerosque profugiſſe militares injurias. Primos inter paratus, Comes Falcoſteinius, Truxianorum ducum ſupremus,occubuit,dum quosdam hoſtium refugos, in urbem avidius ſectatur. Sed vindicatum corpus, ereptumque ludibrio. Imponuntur flumini naves anchoris deligatæ pontis in morem, quæ diſpoſitas per

utramque

utramque ripam ſtationes inter ſe connecterent: dehinc juſſi alii immunire viarum præſidia: obliquatas alii in arcem foſſas producere, quo terræ objectu tuti adverſus tela defenſorum mœnibus ſuccederent, nox operi aſſumta. Triginta numero tormenta nautæ, quorum exercita maritimis miniſteriis alacritas magnos ad bellum uſus habet, equis citius, in continua urbis & modicam fluminis inſulam rapuere, ut munimenta, qua amni fiditur, neglectiora, diverſis ictibus quaterent, traherentque. At in urbe, quanquam perculſi improviſo metu, circumcurſare ad omnes hoſtium conatus, obſeptaque porta adaugere aggeres, & novos interius ordiri, per excuſſa quot erant tormenta (ita mos habet militaris) cum miſſi à Principe caduceatores extrema minantur, ni veniam accipiant. Negatum orantibus ſpatium conſultandi. Tum conſcii multarum rerum penuriæ, & quam pauci iſtam mœnium amplitudinem tuerentur, incolumem ad ſuos exitum pepigere; oppidanis facta manendi poteſtas: leges, ritusque in morem Fœderatarum civitatum. Quo fine & in poſterum transactæ obſidiones, nec toties iterabimus. Feſtinatam deditionem Hiſpani incuſavere, atque ideo qui præfectus fuerat, Louquemannus nomine, dum Parmenſis vixit, aula amotus eſt. Quinta die quam obſideri cœperat Zutphania in poteſtatem venit, egregio ſitu. Nam Bercola amnis ſecat, Iſala prælabitur, Weſtfaliæ è fontibus, ſed Rhenum acceptans Druſi, ut creditur, opere. Ipſa affinibus cum oppidis, agroque ſuis olim Principibus paruit, qui Comites vocabantur: Manetque diſcretum ditionis nomen, etſi in corpus Geldriæ coaluit, non tam loco, quippe

trans

trans Rheni alveos ſita, quam Principum connubiis. Eſt in eadem ripa Daventria, libera jam olim Anſeatici fœderis civitas, & ſub jure Pontificum Tranſiſalanæ regionis caput. Huc poſtquam rapido itinere deſcendit exercitus, ipſo aſpectu dubitatio circumſtitit. Terrebant egregia urbis munimenta, auditumque præſidium, centum equites & peditum vexilla quatuordecim. Aderat Hermannus Comes Herenbergenſis hortator, monſtratorque virtutis, Mauritio ipſi propinquus ſanguine, quippe amita natus, & hoc magis invidens devincti ſui gloriam. Super cuncta Parmenſis excire jam copias, & inhærentes obſidio turbaturus timebatur: unde ancipitis prælii aut turpis fugæ neceſſitatem fore. Captaque jam Zutfania ut ſperantibus incitamentum erat, ita aliis monendi cauſſa, ne partam famam periclitari mallent, quam ſervare in uſus certiores. Contra afferebant ex urbe profugi, diſcordem militem, non incluſæ turbæ victum in longam obſidionem ſufficere, ne pulverem quidem, quo tormenta incitarent. Quo comperto media placuit ſententia, ut, caſtris propere munitis, flumen & viarum aditus clauderentur, ne quis adventantis auxilii nuntius penetraret. Quod ſi durarent hoſtes, ſatis fore ut inſeſſis præſidio ripis trajectu in poſterum arcerentur, quæ & ante ſumptam expeditionem conſilii ratio fuerat. Continuatis machinarum ictibus, ubi nonus dies illuxit, Mauritius, tentandis obſeſſorum animis, ante mœnia oſtentat aciem. Tum naves in alveum, quo amnis urbem allapſus excipitur, prono amne rapi jubet. Has, quia remis adigi propter anguſtias non poterant, ſub ipſis mœnibus teliſque hoſtium tractas manu

nautæ

nautæ deligant, egregium auſi facinus, & pleriſque exitioſum. Locatis ipſo incili navibus, impoſitoque ponte, impetum & oppugnationem ſibi quisque depoſcere, deſuetæ prope virtutis opera, & pulcrum in ore Principis certamen. Inſultantium properatio turbavit rectores operis, atque ipſe pons, juſto brevior, aggerem usque non pertigit. Murus hac in parte juncta cum turre partim ictibus ceſſerat; pars fornicibus adhuc, (ea vetus ſtructura eſt) & ingeſto aggere ſuſtinebatur. Lecti qui præcurrerent, &, ſi daretur, in loco ſe communirent, pars merſi, pauci ſaltu oram tenuere. Signiferi memorantur duo æmulatione gloriæ, quorum alter ſupra mœnia confoſſus eſt, alter ſummi & interfecti ſignum deportavit. Sed magis obſeſſos tormenta fatigabant. Stabant tamen pro muris vino ad temulentiam ſaturi: Inprimis Comes Hermannus, plusquam neceſſe fortis pugnandæ fidei famæque. Nam Hiſpanus quidam colluſuros inter ſe cognatos dixerat. nec diſceſſit antequam denſa vis glandium attacto caliginem ob oculos effudit. Nocte, jactis facibus, defenſus ab incendio pons. Vbi illuxit, ſobriis conſpicua hoſtium acies & pons integer, & cominus iterum pugna animo obverſabantur. Intulerantque pavorem Zutfania emiſſi, qui vim hoſtium celebrantes ſuum dedecus leniebant. Vnus deditionem Hermannus morabatur, qui tamen ipſe vulnere æger permittere jam poterat, vetare non poterat. Igitur relictos ad pontis cuſtodiam inclamant ut colloquendi poteſtas fieret. Convento Principe, ſub ſignis, ita pacti, exiere: oppidanis victoris clementia pro pactis fuit: datique magiſtratus, non quot ſolebant ex legibus, ſed quot haberi

receptæ

receptæ apud Fœderatos religionis poterant: Apparebatque ut Zutfaniam, ita & Daventriam adeo non pro ſuis tenuiſſe Hiſpanum, ut ante obſidium ædes ipſas abſumſerit ignibus, non longe quamvis ſuppetente ligno. Stabant ante digreſſum innexi cervicibus cognati duces, ſuasque neceſſitates & civiles diſcordias fruſtra miſerabantur. Hermannus creditum ſibi negabat, tantas potuiſſe copias ab Ordinibus contrahi. Zutfaniæ præfectus ſub imperium Hiſpanicum redire formidavit, metuens acres accuſatores & infeſtos judices. Relicta captis in urbibus præſidia. Orabant Friſii tandem ſibi proſpici, narrantes pacem ſuam unius urbis pertinacia inquietari: paucaque oppida aut caſtella reſtare, ut omnis intra Iſalam & Amaſium ager ereptis hoſtium tributis fœderi adderetur. Tantum primis ſucceſſibus ſpes increverat, ut vix modica auſi hactenus, ſubito maxima quæque ſibi ſponderent. Summa celeritate ſuſceptum iter, & ne abductis copiis illac hoſtis irrumperet, conſcriptæ per Hollandiam cohortes jubentur Vahalim præſidere. Copiæ belli, atque impedimenta claſſi impoſita ex Iſala Friſicum ſinum & oceanum, inde usque Amaſium flumen pervehuntur. Miles levis aſſumto commeatu ac faſcibus paluſtri ſolo, in Tarantios ducitur, præmiſſis qui paluſtria camporum virgultis munirent: nam iter alterum, poſſeſſo jam olim Covordio, hoſtis abſtulerat. Nec deerant, qui prius occupandum Covordium dicerent, ne qua à tergo via hoſti pateret. poſſe Verdugonem, qui eam arcem ſervabat, machinis aut commeatuum inopia depelli. Sed diſceſſum ab hoc conſilio ob difficilem terreſtri itinere tormentorum travectionem,

tionem, & quia ad Groningam minor prælii neceſſitas. Illuc euntibus plura inter incommoda, occurrit palus ter mille quingentos paſſus in longitudinem patens: ſed innatans uligini ceſpitum cruſta primos currus pertulit: ſequentes hiante ſolo vix extracti, ipſis ducibus manum admoventibus, quo gratior militi labos accideret. paucisque horis inventus tranſitus, quem accolæ omnes deſperaverant. omni vero itinere graves injuriæ militum in agreſtes nullo imperio prohiberi quivere, ob inveteratam licentiam. Raptaque & perdita, quæ multos in dies ſuffeciſſent, prope famem, atque inde ſeditionem, rem perduxerant, antequam naves commeatibus onuſtæ advenerunt. Cuncta ad Groningam caſtra poſita, ibi fluxa vulgi adverſus dominantem fides ac civitatis diſcordiæ ſperabantur: elata ſupra verum illorum ſermonibus, quorum intererat huc verti exercitum. Et erant intus, qui fœderum meminiſſent. Sed premebat adverſæ factionis potentia. Verdugo præterea ad famam venientis exercitus, firmato præſidiis Stenovico & Covordio, reliqua cum manu Mauritium præverterat. Nec tamen admiſſus portis (id unum civitas obſequio exceperat) propriis ſe munimentis in ſuburbio tenebat, auxilio ſimul & terrori. Princeps haud ultra ſex dies cunctatus, metune adacta civitate admittere intra muros præſidium ſpes in poſterum quoque corrumperentur, & quia audiebatur parare exercitum Parmenſis necdum peracto obſidio ſuperventurus, circumjectas munitiones, queis flumina & viarum aditus claudebantur, ſubverſa ſæpe & reſtituta longi per Friſios belli opera, ſubitus invadit. Ingens militum pavor,

ut

nt qui populationibus & furtis, quam bello inſueverant. Admotis tantum machinis pauci ulteriora tolerare: & quæ minus firma erant ante obſidium deſerebantur. Maximum caſtellorum (Delphizylio nomen) portu inclytum, ubi Fivela in Amaſium flumen illabitur, Groningano milite tenebatur. Iam olim loci oportunitas ſuaſerat munire ſe illic quicunque agri Groningani dominatum concupivere. cœperat & Albanus; ſed tempora obſtiterant. Hoc nunc Fœderati recepto ex tributis juxta colentium, augebant opera, maritimum aggerem à vallo ſeparantes, inſtruebantque ædificiis, & Groningam, ni reſipiſceret, exhauſturi habitatoribus minabantur. Simul interſeptos undique mutandam ad fidem inopia tentabat. Sed poſtquam Princeps abduxit exercitum, Verdugo irrupto quod è munimentis minime firmum erat, aditum urbi è Weſtfalia, Bortaniam patefecit. At Parmenſis in Zutfaniæ Daventriæque auxilium ſero excitus, dum hoſtem non credit eouſque auſurum, & Hiſpani non pauci ob male ſoluta æra obſequium negant, mox contractas ad Moſam Rhenumque copias utram in partem verteret dubius, diſtrahere hoſtem magis in rem, an ultro inſequi magnificentius foret, quo minus Groningæ invocanti ſubveniret, vaſtitate itinerum deterrebatur. Nam interjacentes agros certatim ipſius & Friſiorum miles attriverant. Sic Noviomagenſium preces valuere. Quo poſtquam ventum, trajici amnem, & caſtellum quod priore anno Mauritius inchoarat, circumveniri jubet. Ipſe in urbe plurimum agere. Cnodſenburgi latus, quod in ortum obvertitur, Barlæmontius obſedit, alterum obtinebat Octavius

Comes

Comes Mansfeldius, quem jactus ab obſeſſis globus mordit, peremitque egregium animi juvenem, atque avidum periculorum & gloriæ? Tergum aliæ cohortes & eques ambierunt. Machinas Lamota facile admovit, juvante aggere qui ripa eminet. Hic poſtquam tormentis reſiſtere vallum, disjecta quamvis magna ex parte lorica, ne oſtentata quidem acie terreri obſeſſos videt, virgultis & ramalibus, non ſine clade congerentium, foſſam opplet, deinde ſubmittit qui vallum occulti ſuffoderent. Sed defenſores ſexcenti imperitante Gerardo Iunio, magni animi viro, circumacti ad vim arteſque hoſtium undique inſtabant telis, & proſperis interdum eruptionibus cœpta turbabant. Iam, omiſſa Mauritius Groninga, Stenovico intenderat, cum, intellecto Cnodſenburgi obſidio, Wilhelmum tutandis Friſiis relinquit. Ipſe, rapido cum agmine apud Arnhemum ingreſſus inſulam Batavorum, obſeſſos ſignis firmat, inde & nuntiis, qui navigio & per tenebras inobſervati penetravere. Sed Naſſavianos apud duces diverſis ſententiis certabatur, periculum in aperto auderent, an tranſmiſſo Vahali amne, munirent ſeſe, commeatuque hoſtem exuerent, & quæ Noviomagenſi ripa machinæ conſtiterant traduci vetarent. Arduum utrumque & intutum. nam equitatu hoſtis non dubie prævalebat, cujus in pugnam aut petendos commeatus plurima vis eſt. Diremit ambiguos fortuna, quæ non minus ſæpe quam prudentia profuit. Nam Princeps cum Solmenſi & Verio proxime hoſtium caſtra advectus, flagrantiſſimas cohortium, turmaſque occultat inter ſaltus viæ imminentes. Pars equitum longius progredi juſſa elicuit

cuit hoſtem. Tum ſponte refugi, tanquam multitudini cederent (nam decem turmis, quas inter ipſa Parmenſis prætoria, Itali plerique, prorumperant) ſecutos trans rivulum pontisque impoſiti anguſtias traxerunt. Ita converſis ſubito equis, & exſurgentibus inſidiis, clauſi, fortiſſimus quisque in veſtigio, cæteri palantes occubuere. Paucis, dum ſigna vivosque homines & equos victores prehendunt, in ſua caſtra effugium fuit. Quo dolore Parmenſis, & procerum jactura, & vix ante tutam ratus moram hoſtili in ripa, omiſit irritam oppugnationem, vocari in Galliam præferens, nec ſummam imperii negligendam dum de caſtellis Batavorum certaretur. Perite ſarcinas præmiſit, transduxit exercitum, ſtructis ad amnem munimentis, queis Mauritiani arcerentur, ne coorti poſtremos invaderent. dehinc ut quisque trajecerat, adverſa in ripa juſſi conſiſtere venturis navibus præſidio erant. Sed digredientem civitatis indignatio excepit: pauci in adulationem compoſiti: plures minaci ſilentio: ferociores vulgi nec vocibus abſtinebant: queis velut ad conſpectum hoſtis adoleſcentuli veterem ducem è fuga retraherent: Graviter tulit contumeliam aſſuetus gloriæ animus: unde morbo recrudeſcente, cum filio Ramutio (is ex Italia recens paternum dolorem teſtis onerabat) Spadanas ad aquas iter exegit præſentes inter cogitationes & memoriam prioris fortunæ. Miſit inde ad Hiſpanos Dieſtæ tunc extra obſequium agentes, quibus pacandis malo exemplo conceſſum, ut Tribunus Emanuel Vega, ſeverior quam quem corrupti milites ferrent, alio mutaretur. Dubium non erat Noviomagenſium multos reſpicere libertatem, poſt-

quam mala, quæ vix pollicitis & exſpectatione meliorum hactenus tolerabantur, deſperatio accenderat. Nam & ſex ante annos non conſenſu, ſed paucorum factione res Parmenſis proſperas ſecuti, cum jam imperium Fœderatarum gentium dies & cura firmaſſet, quibus invitis ſervitus, aut obſequium ſine affectu erat, tuta & profutura malebant; & commercium aliquod inter ipſos ac Batavos eſſe cœperat, permiſſis Vahali ire horum navibus, quas ſiccior tum forte Rheni alveus haud receptabat. Sed præſidio tres centuriæ, una externa, conſcriptæ intus duæ, (plures enim recuſaverant) & ut quis partes optimatium graviſſime offenderat, vi acceptæ poteſtatis minax, auſuros coërcebant. Reſtabat obſidio, ni copiæ hoſtiles circa Moſam adhuc ſpecularentur; ea tantum mora, ſimulque, Vahalis auctu immenſo aquarum pontis impatiens. Nec in longum tamen quies militi data in hiberna quanquam abducto, quo ſecuritas hoſtium creſceret. Sed ſubito Mauritius, fortunam ſecutus, partem cohortium è præſidiis revocatam Scaldi flumine terræ Waſiæ infert: Eodem eques Brabantiæ campis penetravit. Ereptis circum munimentis, quinto die Hulſtum, ejus regionis oppidum, in deditionem cogitur. Perterruit militem præſidiarium (nam Præfectus ipſe caſu ob res privatas ante obſidium exierat) res improviſa, & quod Princeps perfoſſo aggere, qui amnem adjacentibus ſuperfunderet, auxilia hoſtium tardaverat. Terra Waſia conceſſa populantibus, donec tributum pollicita Fœderatis obſides miſit. At proximi Belgarum, ubi quod agri uberrimum, & ſua alimenta ab hoſte poſſideri vident, digreſſo Mauritii exercitu, qui à Parmenſi in hoſtico

depre-

deprehendi metuebat, Mondragonium arci Antverpiæ præpoſitum impellunt in arma. Is igitur proximo cum milite, & accitis, qui Moſam propter verſabantur, transgreſſus Scaldim, nec adverſus oppidum quicquam auſus (tuebatur enim Solmenſis, & opera ſolidabat) vicinas agri munitiones recuperat, aut novas ſtruit arctandis excurſibus. Ex eo qui agrum colebant tributum promiſſum negavere, plus hoſti clementiæ quam ut innoxios in obſides ſæviret haud falſo rati. Cunctis ſuper vota fluentibus, Princeps revocato iterum ex hibernis milite, vacuam hoſte Geldriam petit. ea in feſtinatione naves alliſas vado coactus eſt incendere. Mox Wilhelmi copiis (vexilla erant duodecim) auctus, intrat Vahalim, inſulamque cum interioribus ponte connectit. Caſtra utrobique præmunita contra vim externam. Pars oppidi ſuperior, qua muri ab aggere nudiores, oppugnationi placuit: & quia trahi tormenta longum, nec ſatis commodum videbatur, urbem prævecta ſunt obſcura nocte. Ita per tenebras & incitis navibus Noviomagenſium tela in irritum cecidere. Aliæ machinæ ex ripa adverſa trans amnem eodem jaculabantur. Primum animus & fides tuendam ad urbem abunde erat. Et nondum circumſeſſi, ad Verdugonem miſerant oraturos ne pericula ſua deſereret. Namque illi id temporis tutanda Geldria obvenerat, ſine copiis, ut non immerito quereretur deſertas partes ſibi mandari. Exin quia defectura munimenta metuebantur, omnis ſexus & ætatis manus interiora vallaverat. Arx ea in regione non tam hujus ſæculi artibus invicta, quam veteris militiæ inclyta monimentis. Oppidani ad Iulium per Gallias militantem operis

 glo-

gloriam trahunt. Conditores urbis Cattos memorant, qui, profugi quondam patria, Rheni inſulam & proxima Belgicæ oræ cultoribus vacua tenuerint. Nobis vetera inquirentibus patet, neque Cæſaris, neque Trajani ævo, quo ſcripſit Tacitus, ullam hic urbem fuiſſe. In itinerum deſcriptionibus Romanis, quæ ad Antoninorum tempora referuntur, apparere primum incipit Noviomagum hoc ad Vahalim: cui palatium à Carolo Magno additum, annales Francici nos docent: inſuperque id ipſum in cineres ſediſſe urentibus Normannis. Poſtquam Germani præpotuere, libera civitas, multumque Imperatoribus dilecta ſedes. Quo verò tempore Pontificum artibus ſciſſum Germaniæ Imperium, partemque ejus Wilhelmus Hollandiæ Comes obtinuit, & pecuniæ egeſtas ad nova impellebat, Ottoni, Geldriæ tunc Comiti, hæc urbs pignori data, ex eo annexa Geldris contermino agro & oppidis imperat, dives pace, nec ingeniis infæcunda. Vbi tormenta, & miſſiles ignes, occultaque operum periculum undique æquaverant, vocati ad conditiones, in ſtudia diſceſſerunt. Vim Regiam potentiores jactabant, & jam adfuturos è Friſiis Flandriaque exercitus, nec eſſe cur transfugæ è transfugis utriusque partis vindictam iritarent. Sed plebs, ſubito concurſu irata, curiam irrumpit: Ibi longum murmur, & tandem vox unius audita eſt, qui prohibitum amnem, vaſtatos agros, dirutos penates, inſtantem famem, facunde miſeratus. Neque nunc, ait, primum obſeſſi fortunæ cedimus. Annus jam, & ultra eſt, ex quo vix turpes inter latebras toleramus inopem vitam. Quin perpetua miſeriarum ſeries hucusque auxit, poſtquam

fœde-

fœdera perfide violavimus. Egregiam vero gratiam cepimus indigni auxilio, & dominis faſtiditi, quibus alia ſemper potiora. Niſi nunc forte, cum extrema ingruunt, ſuppetias, dum prodeſſe potuerunt negatas, opperimur, vel quod propius eſt, noſtræ vires & tres militum manipuli, iſtos aggeres & caſtrorum propugnacula exſcindent. Vt Zutfania & Daventria dereremur. Certe ultra Hulſtum trahimus trepidos dies: qua tandem ſpe, quo pretio pertinaciæ? Miſeri, niſi vincimur. Tandem fugiamus ingrata regna, dum ille invitat ut hoſtis validus, ita victor miſericors. Inventa gens eſt, quæ ſpe nulla dominationis bellum gerit ne alii ſerviant. Illis ſemper patent amnes, annavigant commercia: ut alta pace, florent agri: non præfectorum avaritia, non miles atterit. Neque vero minoribus tributis datur alere ſervitutem, quam leges & jura defendere. Liberi inter liberos, primumque in republica nomen, vincemus pariter, & pariter imperabimus. Iam plures eadem fremebant, & qui initio adverſabantur, quod vera dici ſentirent, aut metu, ceſſere. Nec miles reſiſtere audebat, impar virium & contemtus vitam exoraſſe. Sed uſus Romanarum cæremoniarum poſtulanti civitati negatur. Impoſuit præſidium, legitque magiſtratum Mauritius, & jus iſtud excepit ſibi manente bello, abrogata ſodalitatum poteſtate, quod ſeditionibus alimentum fuerat, cum vicina oppida ſenatus regant, niſi quod ad graviora negotia delecti è plebe adhibentur. Ita pleræque jam Geldriæ potitus, decus avitum recolebat: quia Naſſavii quondam ſanguinis Principes rempublicam illic adminiſtraverant. Stenovicum differri placuit,

quia hyems imminebat, frigore & gelu commeatibus nocens, aut ſi imbres funderet, uliginem ſoli auctura. Victor in Hollandiam reverſus, egregia externas quoque apud gentes fama, quantis nemo unquam populi gaudiis excipitur. Principum quondam res proſperas, ut juſſi nec proprias ſibi gratulabantur. Arauſionenſis fere adverſa tantum viderant. Etiam Liceſtrii tempora clades inter & diſcordias exacta. Nunc primum fines armis propagatos: fluminibus undique validis munitum & oppidis imperium. Nec aliud duci quam laborem & gloriam poſci: ſucceſſus ad patriam pertinere. Ipſaque juventa velut rebus tantis & divino miniſterio lecta ſpem & admirationem accenderat. Tum fixi in vultu, illam pro ſe ætatem & inclytum ſanguinem objectum periculis grati celebrabant. Maximum non dubie momentum in celeritate fuit. Aderant oppugnandi muniendiq; artes, &, in quantum ſæculum patitur, egregia caſtrorum diſciplina. nec idem hoſtibus curæ: nam fiducia ſocordiam ſæpe, interdum & temeritatem parit. Penes minus valentes plus conſilii, major conſtantia & induſtria ſuppletur, quod viribus deeſt. Iuvit & fama, qua primi eventus immenſum aluntur, & favor libertatis. Sed plurimum in navibus præſidii tot inter amnes, quorum potiri grande ad omnia momentum eſt. Hibernatum, ut ſolet, in præſidiis: unde egreſſi vario ſucceſſu manipulares prædas egere, vel ab hoſtibus circumventi ſunt. Captatæ & furto urbes, hinc Gertrudisberga, Trajectum ad Moſam, & Cluſa, inde Breda. Sed, erumpentibus inſidiis, irrita agmina rediere. Purgatum mare captis prædonibus. Et miſſam ab imperatore legationem

quæ

quæ pacem laudaret, accinctus in Galliam Parmenſis læto animo accepit. Suſpectum id fœderatis gentibus, ut ſemper, & quia literas à Rege Hiſpano in hoc ſcriptas interceperant. Ita aures obſtruxere veteribus documentis, & recenti Tarraconenſium exemplo, quos, incaute repetita, libertas in fraudem & exitium traxerat. Tarraconenſis Hiſpaniæ populus primi olim recepta armis poſſeſſione, quam barbaræ gentes fretum transgreſſæ invaſerant, ſapientum conſilio rempublicam conſtituere. Initio reges (id nomen, is honos modicæ poteſtati) ſuffragio legebantur: mox cæterarum gentium more accepti imperio hæredes. Sed in legum verba ſucceſſores adigebant. Per quæ majores prævisis regni malis vim populo dederant, publico conſilio auctoritatem, ſummo magiſtratui jus in ipſos Reges: firma olim munimenta, dum Principibus æqui reverentia fuit, aut nullæ vires, queis peccata tuerentur. Poſtquam regna coiere, & omnis Hiſpania in Philippum ceſſit, per ſacrorum inquiſitores patientia tentata eſt: & per nova judiciorum genera, quæ ad aulæ nutum, quam ad recti normam moremque veterem aptabantur: maxima in Antonium Pereſium populi miſeratione, quem Scouedanæ quondam necis miniſtrum Philippus, ſubtracta auctoritate, communi facinori reum ſubdebat, & Caſtella elapſum in hanc regionem vi regia perſequebatur, acer odio, quod circa amores pro conciliatore æmulum egiſſet. Iræ tantæ inſtrumenta cum in leges audacter inſurgerent, & fruſtra jus pararetur, armis repugnatum eſt. primique motus per vim iritati, mox levi contra conatu, aut diſſimulatione alebantur. Vbi ſidere tumultus cœperat,

 belli

belli Gallici ſpecie perſuaſa civitas, ut Regis exercitum ſuos per fines, & urbem Cæſarauguſtam, quod genti caput eſt, inde trans Pirenæi juga duci pateretur. Tum primoribus trucidatis, & qui voce aut manu ad libertatem præiverant, expleta ultio, proſpectumque in poſterum dominationi. Hæc etſi ab inſtituto diſcedunt, quo geſta ſunt tempore inſerere haud neglexi, quæ poſteri cum rebus Belgicis compararent. Simul ut Principum offenſæ noſcantur, & diſcant populi, non cauſam ſæpius reſpicere quam vires. Rex interea Galliarum, Germano milite firmatus, & Anglicanis auxiliis Rhotomagum ambiverat, Eliſabeta poſtulante ut à Sequana flumine & Oceano ſuo hoſtem intercluderet. Quo ſocii infenſius Parmenſis moram tulere, qui tardus belli paratu, ſive altius conſilium ſuberat, ut pericula augeſcerent, ſero dominum anni Fera prius in pignus accepta, Normannorum finibus propinquabat. Aderant novi undique dilectus, & digreſſæ nuper cohortes, nunc redditæ ſignis, ſacietate prædæ, & perſolutis ſtipendiis quæ vix Parmenſis, auctu tributorum, & vendito inter hoſtes jure commercii extuderat, querentibus ſane Belgis nudari fines, atque alienos in uſus pecuniam & juventutem abduci. Adjecit Meduanio auxilium Gregorius Pontifex tum Romanus, inſolitum prioribus, qui exſecratione, & veteris ſæculi minis hoſtem terrebant, damnorum expertes, & commodis permixti: aut ſi qui veram opem parabant, hos brevis ſenectus incluſerat. Sixtum ſane invidia retentum, & potius quam Hiſpani opes firmaret, Gallicam ad amicitiam reſpexiſſe, adeo conſtat, ut quidam hinc illi necis cauſam ſuſpicati ſint. Adverſus

verſus hanc belli concurrentis luem Fœderati Ordines auxere claſſem, ſuarumque cohortium ipſa decora, Scotorum decem, totidem Belgarum centurias, præſidio Regi miſerunt, Philippo Naſſavio moderante. Sed cùm Parmenſis, (hic namque hoſtilis exercitus ſummam agebat) accedere diu cunctaretur, nobilitatem Henricus ſponte ſibi fidam, & unum columen belli pauperis, quo promptioribus uteretur, hibernatum ſuam quemque domum dimiſerat. Vix abiere, cùm audito hoſtium aſſultu cogitur Rex contrahere copias: Ita urbs exemta obſidio. Sed ubi ver primum equitem reduxerat, Borbonius hoſtem ultra flumen redactum fame premebat, impatiens moræ & decernere paratus, ni Parmenſis, ſilentio trans amnem remeans, Parrhiſios flexiſſet. Rex omiſſo Rhotomago, alios ejuſdem oræ portus ſuæ poteſtatis faciens, & quæ nuda muniens, effecit, ne ab auxiliis mari adventantibus ſecluderetur. Leves interea pugnæ, ſed hoc inſigniores occurſus, quod in altero Rex, in altero Parmenſis vulneratus eſt. Vnde affectum ſupra veterem morbum Spadanum ſecretum excepit. Laceratæ copiæ ſerò per æſtatem, qua proximum, Veromanduorum finibus in Belgicam redierunt. Angli per hæc tempora, dum Hiſpanos America aut aliunde revectos navibus conſectantur, varie egerunt, utcunque hoſtem ventus & mare in manus dederant. Alteri alteros per vices affligtabant, tempeſtas utroſque. Redibat interea per Belgicam velut anniverſaria partium lues, & hoc acrius quod egentes ſtipendii hyemis mala fatigabant. Relicti per Agrippinenſium urbes ferocius ſe agebant, ſufficiente in prædas Germania. At quibus

Leodium & affines agri obvenerant, poſtquam diu morati cuncta circum ſe vaſta fecerant, pars diffugiis elapſi, egeſtate plures & morbis procubuere: aut ſi quos vires nondum defecerant, in diſcordiam uſi, longius populabantur. Sic plura adſervanda erant & pauciores qui tutarentur. Sed fœderatis gentibus ſpatium adſtrictius, circumjectaque flumina, & mare in partem præſidii veniebant. Nota & civium virtus, ut exciti interioribus, extima oppidorum defenderent, fida cohortium ſupplementa. Hinc animus prodire parte cum altera præſentium copiarum, non regreſſo etiamdum Parmenſe, & ſi properaret, haud ambiguo, feſſos viæ ac præliis laceratos, tum acta peregri hyeme, vix multos integris pares. Gertrudisbergæ obſidium Hollandia commendabat. Sed prælati Friſii, ut peragerentur priore anno cœpta, militem ſuum offerentes, quo carere non poſſent ſi longe illis finibus bellaretur. Atqui præcipuum id robur Fœderatorum, dum cohortes alias bellum Gallicum attinet. Et venerant in manus Groningenſium literæ ad Mansfeldium, quæ res arctas & gliſcentem inopiam fatebantur. Quin imperatorem legationibus adiverant, non hac ſpe liberos ſe quondam ad Auſtriacam magnitudinem confugiſſe, ut indefenſi vicario legatorum imperio, & hoſtium injuriis relinquerentur: nunquamne ſe tanti ut ducem viderent & exercitum, in exemplum ſaltem, nequis populus ejus imperii fortunam fruſtra ſecutus videretur: quæ in Hiſpaniam perlata. Nec aliud interim retulerant, quam hortamenta fidei & magnifica promiſſa, adfuturum exercitum qui ferro viam patefaceret. Addita cohors una tuendis quæ trans

Rhe-

Rhenum tenebantur. E dum Verdugo ambit copias juſtiores, Hermannus Herembergenſis nihil ultra auſus, modicas ad Iſalam munitiones bello infeſtabat, unde accolis occaſio data paciſcendi, ut tollerent utrinque ſubitum terrorem, & detractis caſtellis mediam facerent agrorum poſſeſſionem, donec totis partium viribus judicaretur. Quo minus propere ſigna moverentur, attinuere Mauritium Trajectinæ factiones, quas Liceſtriano ſacrorum diſſidio inquies civitas nondum projecerat. Zelandia quoque, armis à ſuis inſula longius translatis, in tributis inferendis refrixerat. His utcunque compoſitis, vere ipſo proditur, nullo novo dilectu, ſed ut ſupplerent, augerentque numeros mandata Centuriones acceperant. Ita ex Batavis, Friſiisque octo ferme peditum millia coiëre: equites mille quingenti: machinarum majores minoresque quinquaginta. Vbi ultimo Tranſiſalanorum fine qui Friſios reſpicit ad mœnia Stenovici ventum eſt, occurrit ingens operum facies, nec minor oppidi fama: Queis territi nuper in Ordinum conſeſſu nonnulli, externi quoque Principes, hoc conſilium temeritatis damnaverant. Hunc eſſe locum meminerant, unde tremeſtri ab obſidio Rennebergium depuliſſent: nec illi minorem exercitum, aut tunc ea munimenta fuiſſe, quæ uſus metusque invenerant. Nam Hiſpanus poſtquam aſtu ceperat, ratus illis velut clauſtris Friſiam premi, & maris ſinum navigiis infeſtum haberi, adjecerat cuncta hodiernis munitionibus ſolita adverſus vim olim incognitam. Qua pelagus proſpectat humile ſolum & paluſtre ſatis placuit, ægre veſtigia, nedum machinas & oppugnandi molem ferens. ideo leviter aggeſta

humus claudit hac magis quam munit oppidum. Partem alteram ambit agger, limo tenax, quem interjectę concædes firmo operum nexu devinxerant: propugnaculis majoribus duobus, inter hæc minoribus totidem, per artem eminentibus, ut oppugnantium latera undique ſub ictus darent. Lorica ſuper defenſuris prætexitur. Et in imo munimenta adverſum ſubeuntes, mox perpetuus palorum ordo: Dehinc foſſa in centenos pedes, in quam aqua rotarum hauſtu attrahebatur, parvo ex amne, qui ex Tarantiis adfluens, & aliquanto quam foſſa depreſſior, inde Blocſilum portum petens, Friſicum ſinum illabitur. Extra foſſam alius agger excubiis tenebatur, proruptionibus oportunus, & leniter devexus; nam quæ ulterius erant munimenta abjuncta oppido facile ceſſere. Circumſeſſis numerus & obſtinatio. Armati mille pedites, equites ſexaginta, haud ampli oppidi ſpatia tuebantur. Omnes extrema paſſuros potius, quam præſidium amitterent, is qui præerat Antonius Coquellus adegerat ſacramento, quod ex rerum ſequentium neceſſitate poſt interpretarentur. Nec minus paucitate hoſtium quam ſuis munitionibus & ſpe auxilii firmabantur. Ac propria quidam Gertrudisbergani flagitii conſcientia, vitæ deſperatione mortem contemſerant. Principem ac Wilhelmum ipſa difficultas ſtimulabat, ſpe laudis in præſens, & in poſterum terroris. Caſtra provide munita: in queis victus non affluentia tantum, ſed & vilitas erat. Tum per anfractus iter ſcinditur, quo tectus miles adverſum oppidi tela ſubiret. Obſeſſi interdum erupere: nec infeliciter, dum ebrios & inermes aut ſemiſomnes ſubiti invadunt: haud nimis crebro tamen, quia inexplebilia

bilia obſeſſi militis damna; & metu, ne per captivos rerum ſtatus noſceretur. Per dies & probra audiebantur in ducem & exercitum. quanquam tormenta undique vi diuturna fatigabant, & ſtructus agger imminentem urbi collem altius erexerat in pedes viginti: vertex ipſe in longitudinem ſexaginta, quinquaginta in latitudinem pedes habebat: unde interiora quoque urbis infeſta telis. Necdum movebantur multis ſuorum amiſſis, in queîs Ludouicus cecidit Comitum Herembergenſium frater: Eductamque turrem è lignis, antiqui moris irritamento, ad depellendos propugnatores atque inſpectanda opera, ultro ipſi, cum machinarum jactus eniti in tam ſublime non poſſent, glandibus turbavere. Princeps, poſtquam globorum eſſe inanem ſtrepitum videt, multo ſumtu ac labore, atque addi obſeſſis animos lacerato fruſtra oppido, ni intercedentia tenerentur, alias ad artes verſus, qua terra firmior acceptabat cuniculos, ferri ligones, & occultum iter intendi jubet. Sic penetrato aggere exteriore (nec enim tormentis ceſſerat) ad foſſam ventum, quam virgultorum injectu ſolidabant: palam irridentibus obſeſſis ad ruſticas operas militem trahi. Tum quæ ultra ſuggredi prohibent, invecta per cuniculos tormenta ſtravere. Et jam ipſa oppidi munimenta fodiebantur, cum cæca peſtis infregit defenſorum animos, terruitque, incertos quam partem vitarent, quam rurſum tuerentur. Maxime fatigabat pulveris nitrati penuria, de qua pridem literis ad Mansfeldium queſti, dum is copias, & copiæ pecunias, & pecuniæ reditum Parmenſis exſpectant, nihil acceperant. Petito colloquio audiuntur legati. Princeps perfugas

ſugas in pœnam poſtulabat & jusjurandum; cæteris ut bello Transrhenano ſex menſibus abſiſterent: documento poteſtatis. Cum leges tanquam à victore datas, non ut jam victi acciperent, pleni contumaciæ recedunt, ut ſi pariter vivere non liceret, pariter morituri. nec ſuſpicio abfuit, quæſitam ſine neceſſitate colloquii ſpeciem, quo averteretur obſeſſor à ſenſu adventantis ſubſidii, quod nocte inſequenti miſit Verdugo uſque ad trecentos, cum ducenti paulo ante per paludes penetraſſent: At Mauritius, præſtructis quæ per operta agere parabat, oſtentat aciem, facturus impetum ſimul deſtinata proveniſſent; &, ut ambiguo metu obſeſſos in perniciem traheret, locis duobus abdiderat notiſſimum nunc belli inſtrumentum, quod veterum arma rectius ignorabant. Noſtra ſæcula invenere, queis tanto plus ſolertiæ, aut malitiæ fuit. Carbo ſulphuri admixtus, & nitro ubi multum inaruit, ſi flammam admoveris, immenſum tumet, ac claudi impatiens, qua proximum, obſtantia perrumpit. Ea vi concita, tormenta & militares tubi objectos ferri globos ac glandes longiſſime pellunt: ac vis eadem, ſi humo premas, disjicit molem. Pulverem tormentarium vocamus. plena hoc dolia in cuniculo locantur, fune devincta, qui longius procurrit. is, ubi ad ſpecum hoſtis acceſſit, incenſus ſimili pulvere, ignem ſpargit in cætera. Horridus igitur fragor audiri, tollique cælo craſſa nubes igneis intercurrentibus radiis, & verſum ſubito propugnaculum certa ſuperſtantium pernicie: ſed plerique, id metuentes, in tempore abſtiterant. Volitabant eo jactu rapta in ſublime corpora, laceríque artus retinebant impetum, & vice teli

vulne-

vulnera in alios prorogabant. Sed altera ſpecus, disjecta valli parte, ore non ſatis occluſo, aut quia vetus ſub humo maceries impetum repercuſſerat, vim pulveris retro egit. Ibi Naſſavianorum anteſignani ſubtracto ſolo disjecti aut obruti. quoſdam abſumſit flamma. Scandere jam parabat acies, atque aliud agmen portarum obices moliebatur, cum ſpeculantem propius Mauritium glans oppido immiſſa malam transfixit, & ſtatim ore evoluta eſt. nec ipſe quidquam mutatus tenebat regimen, & ſolita ducibus exſequebatur. Sed apud poſteriores vulgata in pejus fama turbaverat exercitum, affingentibus ſingulis, quantum timebant. Proinde inhibita adhuc oppugnatio, ne creditum falsò periculum vero occaſionem aperiret: & quia militum quoque plures vulnerati, nec interiora oppidi, admota quamvis turre, ſatis noſcebantur. Fremebat ſane miles, nec indignari ante deſiit, quam conſpecto pòſt oppido difficultas oppugnationis apparuit. Ruinas tamen, qua moles ſederant, obſeſſores tenuere: Vexillis quoque impoſitis. Cætera adhuc aggeris defendebantur, quæ perfodere ac deinde impetum facere Mauritius agitabat. Atque interim obſeſſi forum obvallaverant, non in ſpem ullam, ſed moram quærentes & tempora paciſcendi. Videbant inferri machinas, parum in vallo præſidii, quin eadem pro hoſtibus munimenta, &, ſi manus miſcerentur, cadendum paucioribus. Ita cunctis antè rebus quam animis victi leges accepere nec inhoneſtas, nec graves. Samarii nobilis inter Ieſuitas ſaluti nominatim cautum. Ita ut fieret, auctores erant qui ex ſenatu Mauritio aderant, tempori magis conſulentes, intellecto jam coire

ſub

ſub Mondragonio hoſtilem exercitum, cum militares animi exemplum ſtatui mallent ex parata victoria. Affecti ſupplicio, qui egredientes injuriis temeraverant. Exiere integri ſexcenti: morbo ægri aut vulnere, ducenti. quingentos ferme variæ mortes abſtulerant. Dies plus viginti inter reparanda Stenovici opera & conſiliorum certamina exacti. dum Hollandi, & qui à bello remotiores, ſatisfactum famæ judicant, nec iritanda ultro pericula fatigato exercitu, clam timentes ne cum metu Friſii & onera abjicerent. Accedebat novum quoque impedimentum, militem ſuum revocante Eliſabeta, ut Hiſpanos ora Aremorica arceret, non ſine exprobratione auxiliorum, quæ ipſa inconſulta Gallo Ordines miſerant. Attamen & Trans-Rhenani omnes & continuandæ laudis cupido poſcebant Covordium adiri, oppidum arcemque difficili ſitu, ac priſca nobilitate. Majorum bellis, & hoc inter nos, ut quisque ultra aut interius poſſidebat detraxit opera, adjecitque: poſtremo Hiſpani firmaverant, Tarentiorum & Groningæ propugnaculum: ſimulque iter in Germanias. Moles quinque vallo prominebant, exciti & tumuli qui machinas attollerent. foſſa centenum pedum, præmunita palis. Nec minus his omnibus firmamentum, loci natura. Geminum namque in latus hinc ad Friſicum, inde Dullardum ad ſinum, quo ſpatio Friſii & Tarantii agerque Groninganus & Transiſalanorum pars comprehenditur, unus humida & tenuis ſinus interjacet, boves ruſticorum transmittere in Benthemium Germaniæ agrum ſolitus, unde Covordio nomen. Hoc igitur capto & Groninga claudi, nullo ſuper aditu niſi quem

per

per Bortaniam humanæ manus fecerant, & Friſii agri ab incurſu hoſtium liberari poterant. Stagnans alte camporum planities, aut limo turbida, ne tum quidem fervida æſtate & caniculari ſidere ſatis duruerat. Tutandis commeatibus, quia Fœderatorum fines longius aberant, nec ullum, niſi tenuiſſimum, flumen quod Covordium foſſæ in modum prælabitur; placuit Othmarſo præſidium imponere. Extrema id Tubantum regione oppidum jacet. Quo Princeps profectus cum parte exercitus, dum caſtra ad Covordium muniuntur, tormentis depulit Hiſpanos: quorum eques, antequam clauderetur, per medios hoſtes perruperat. Cecidit hic hoſtium telo Carolus Lævinus Famarſius, qui pars quondam Fœderatæ nobilitatis induerat arma: ſupremam tum machinarum curam agebat, multo uſu rerum ſecundarum ambiguarumque ſciens. Ex Covordio proruptum ſatis proſpere, & qui occubuerant, petiti ad ſepulturam, datique. Fredericus Herembergenſis ſexcentis millibus, quorum pars per paludes ipſi transmiſſa, arcem tuebatur: oppidum, ne ſi defenderet oneri cedentibus ad ictum muris, aut mox hoſtibus uſui foret, incendit. Aream tamen ipſam, ut moram hoſti augeret, tutari auſus; donec, fodiendo ingreſſus, Princeps mox inhærentes prælio pepulit, factoque tumulo impoſuit machinas. Munimenta quæ extra foſſam circumjecta arci, deſerta præpropere. pontem quoque ultro obſeſſi flammis corrupere. In foſſam ubi perreptum, intelligit Mauritius cæterarum rerum copiam obſeſſis: adverſus ſitim unum duntaxat puteum: ſed noctibus aquatum ad foſſam veniri, qui mira altitudine arcem circum-

cumfunditur. Hanc machinamentis ſiccari poſſe, & ſimul putei venas intercipi. Verum cœpto labore patuit perennibus infra ſolum ſcatebris ſubnaſci humorem, &, qui mos aquarum eſt, trahentem ſequi. Nec diu, cum imbres coorti ſitientibus ſolatium, operi impedimentum tulere. Foſſa tamen, quam ducti è paludibus rivi inundabant obruta eſt, & quo tutius tranſiretur, vineis adminiſtratum. Struentium latera, & frontem noctis tenebræ muniunt, aut agger projectus ſemper in ulteriora. inter quæ latibula fixæ modico intervallo trabes teguntur tabulis, ac ſuperinjecta humo contra tela & ignes hoſtium. Ita perducti vallum ex imo ſubruunt. Tormenta vero editioribus è locis loricam & propugnatores undique dejecerant. Mondragonius interim Brabantiæ campis modica replebat caſtella, queis proximos per annos Batavus irruptis prædam ac tributa protulerat. Ea prior cura, dum maximum Transrhenani imperii præſidium oppugnantium ac defendentium manibus exſcinditur. At ubi jam Parmenſis Gallia redierat, inſtitit Verdugo illuc ut exercitus verteretur. Sed itinere feſſus miles, ſtipendia quoque inſoluta poſcebat. Obtinuit tamen, ut collecta diverſis è partibus decem ſibi peditum millia, ſeptem turmæ traderentur, capeſſendo itineri, & ſi fors daret, prælio. ter præterea mille aliis augendis, quæ trans Rhenum præſidiis. Princeps, acceptis horum paratuum nuntiis, cum major eſſet caſtrorum ambitus, quam ut adverſus obſeſſos, & vim externam defendi tuto ſatis poſſet, nova interius munimenta orditur, relictis & prioribus. Advenit & conſcripta per Clivios Stolbergii cohors, ſupplementum militis, quem

Steno-

Stenovici proſpera ſed non incruenta obſidio abſumſerat, laſſaveratve. Redibat & Anglica cohors, & quæ Batavorum auxilia Galliæ militaverant: juſſo Philippo Naſſavio diſtribuere in præſidia feſſos, ac recentes viciſſim educere: queis Gravewartam tueretur, ſpeculam belli, obverſus in hoſtem, ſi forte aut inſulam Batavorum aut alterutrius ripæ proxima ſedem bello legiſſet, & quocunque iret ille, ſecuturus. Fredericus quoque Herembergenſis ſpem auxiliorum ſibi adventantium nuntiis aut conjecturis præceperat: ideoque ut arcem dederet interpellatus, reſpondit menſes etiamnum aliquot exſpectandos. Paucis horis antequam cohors Anglica & aliæ ſub Philippo Naſſavio copiæ ad caſtra pertingerent, Verdugo, cum ad Bercam longa circuitione Rhenum ſuperaſſet, haud procul Mauritio ad Emmelichemum conſedit: Caſtrorum hoſtilium ſitum diligenter explorans, nec oculis tantum, ſed prodente viro nobili, cujus tum hoſpitio Mauritius comiter utebatur: atque ipſe poſtea manifeſtæ ejus culpæ pœnam tamen condonavit. Spes aderat arcendi commeatus. Sed poſtquam cognitum duo itinera, & paludes intercedere, neque vires ipſi ut divideret copias, impetus & arma probabantur. Viſitati crebro ignes, queis obſeſſos monebat, ne tempori deeſſent, ignarus reſciſſo ponte eruptiones coercitas. Nox præcipitabat, cum Hiſpani, objecta in tranſitu mora à Vidri fluminis ponte (Vectim nunc vocant) exteriora caſtra impetunt. Stolbergianam ibi cohortem & multum equitis Princeps poſuerat, oportuno aquis & arboribus loco. Hoſtis hæc oppugnationi elegerat, quia equitum minus attentæ vigiliæ, & nova cohors

belli

belli rudis ſperabatur. Perreptare foſſas, vallum prehendere, per aliorum veſtigia alii ſcandere. At Naſſaviani, quanquam noctem eam ſuſpectam egerant, velut cum luce ſecuritas rediret, in ſomnum lapſi, longe in terrorem redditis hoſtium vocibus, capta caſtra conclamantium, exciuntur. Nec feſtinatione aut loco pateſcere acies potuit. Intecti aut ſemiſomnes arreptis telis, ſibi quiſque, aut modicis ut ſors tulerat cuneis conſiſtunt. & equites pedibus præliabantur. Procerum maxime virtute, queis fortiſſimi ſe militum ex caſtris interioribus aggregarant, depulſum periculum. Ante alios Wilhelmus Naſſavius, hoc magis ſollicitus, quod diſſuadentibus multis cœptandi obſidii auctor fuerat, eductos quot poterat extra caſtra equites in latere oppugnantium ſiſtit. Cæſi, qui penetraverant: & inhibiti qui ſequebantur; clariorque jam dies velorum commentum in ipſos verterat, ut agniti certius telis deſtinarentur. Iterum tunc velut corona caſtra capturi circumſtetere, fiducia nimii, quia ſueti vincere, quindecim per annos hoſtium aut latebras aut terga tantum viderant. Sed omnis jam in armis Fœderatorum exercitus modo hos, modo illos temere aſſultantes facile repreſſit. Pulſi retinuere tamen ordines: nec ingruentibus tormentis in fugam turbabantur. id multam poſt ſtragem ſaluti fuit. Et prudens temperandæ victoriæ Mauritius inſiſti abſcedentibus vetuit. E caſtris, inauditum, duo tantum aut tres cecidere. Plures ſauciati ſunt, in quibus Wilhelmus Friſiorum rector. Proximos quoque per dies fruſtra Hiſpanus aciem ferociter oſtentans, prælium laceſſivit haud avidos periculorum, & conſilii certos. Nam clauſorum

ſpes

ſpes ad metum mutatæ, poſtquam detrudi ſocios, ſua munimenta ſubſidere conſpexerant. Quippe propugnaculi, quod vallo exſtabat, cuſpis ſubruta: & alterum, quod obſeſſi ſuffecerant, à foſſoribus impetebatur. Fridericum cunctantem adhuc impellebant ad deditionem ſeniores, increpabant quinetiam ut pericula haud intelligentem. Vt Verdugonem conſulere liceret, fruſtra oratum. Cætera poſtulata conceſſit hoc promtius Princeps, quod commeatus difficiliores ipſi redderet pluvia cæli tempeſtas. Datur Covordium Friſiis cuſtodiendum, reclamantibus Tranſiſalanis, qui eam arcem omnemque regionem ad ſe pertinere contenderent, ipſis Tarantiis ſui ſe juris eſſe aſſerentibus, nec quicquam antiquitus debere Tranſiſalanis, niſi ne hoſtem ipſorum ſuos per fines tranſmitterent. Nondum dimiſſi exercitus, ſed mutuo metu otioſi egere. dabant hoc ordines Galliæ Regi, quo ſerius in ipſum vis belli incumberet. Mox ubi fœdo madore autumnus infeſtos diremit, Parmenſis, quanquam afflicta valetudine, novum in Gallias iter ingreditur, ut imperii comitiis, quæ ſocii Hiſpanorum ſub annum ſequentem indixerant, præſens cum exercitu moderaretur. Sed imparem fatigationi in Atrebatum finibus vires defecere. Ibi graveſcente morbo, ſeu peracta veneni lue extinguitur. Quibus atrocior fama placuit, hoc etiam arguerunt, quod mortis tempus cum Fontani adventu congruebat, quem Philippus, audita forte Parmenſis valetudine, res Belgicas inſpectare juſſerat, ut, ſiquid morbo ducis neglectum, aut morte turbidum, componeret: duri ingenii hominem & Parmenſi privatim inviſum. Et fuere qui,

haud

haud multo antè, mortem Parmenſis aut vincula prædicerent. Multa ſane eruperant indicia ſuſpicacis in ipſum aut infenſi Regis. Nam & gentilem ipſius Farneſium, quo minus Romanus Pontifex fieret, ſolus impediiſſe credebatur. Et nuper vetuerat, ne fænori pecunias ſumeret, niſi ex conſilio eorum quos ipſi velut cuſtodes addiderat. Medici lienis duritiem & aquam intercutem accuſabant: ſed nata hæc quoque conſtabat, dum, vini abſtinens, potandis aquis aſſueſcit: vitandis articulorum doloribus, gentili malo, an inſuper veneni metu, quod aqua minus recipit. Plerique non ſemel illigatum veneno credi cupiunt: auctores varie deſtinant. Sic finivit Alexander Farneſius, viridi adhuc ætate, annorum ſeptem ac quadraginta, cum quatuordecim annos in belli hujus arbitrio egiſſet: poſtremos quinque deterioris fortunæ: neque ſane diligentiæ ejuſdem: ſeu poſt Antverpiam gloriæ ſatur voluptatibus ſe dedit, ſeu cognitis Philippi ſuſpicionibus adverſus magnam famam remedium ex ſegnitie concupivit. domus illi potens quam antiqua, à Paulo quippe Tertio Pontifice originem & magnitudinem trahens. Olim adoleſcens maternis ſub imperiis per Belgicam inhonorus egerat, atque adeo contemtus, ut non ſatis animo competere diceretur. Solita mentiri judicia vix quiſquam apertius convicit. Primum belli decus peperit expugnato Navarino, cùm Hiſpano in Turcam ſub Ioannis avunculi ſignis militaret. Belgicis armis impoſitus quantus eſſet oſtendit: ſtudio laudis indefeſſus, acceſſu comis, clemens in hoſtem, quantumque in magna ſimulatione noſci potuit, fidus Regi, & adverſus ſuam gloriam ac populi ſtudia incorruptus.

Parebat

Parebat conſiliis, niſi quod initæ ſemel ſententiæ contumacior, ac infeſtus diſſidentibus: tum rerum ſucceſſu, nimia concupiſcebat. idque illi initium adverſorum, quæ mollius tulit, cum, quod multo difficilius eſt, ſecunda fortiter toleraret. Sunt qui notant Caſparis Robleſii, viri ſane prudentis, monitis diu obſecutum. Eo mortuo, nemine prævalente, inter diverſa ſuadentes fluctuaſſe, atque ex eo ceſſim iiſſe & fortunam. Majeſtas illi oris ita venerabilis, ut & amari poſſet: ſtatura & cætera corporis mediocria: acres oculi, pervigilis animi notæ. Cætera non jam ipſius, ſed aulæ vel ſæculi vitia. Famæ ejus detrectatores, quos inter Campiniacus fuit, juſſus ab ipſo nuper in Burgundiam recedere, regias vires, inopiam aut diſcordias hoſtium jactabant, quibus mutatis pariter belli caſus vertiſſe. Contra alii, utrisque prudenter uſum, nec minimum in eo difficultatis, quod diverſas in exercitu nationes, & prope inſociabiles jure æquo rexiſſet, compreſſis odiis, quæ ſtatim poſt mortem & deinceps acrius eruperunt. Etiam rebus arctis multum in illo præſidii: hinc plerasque ſeditiones abſentia ducis cœptas. Perdita ſane oppida, dum alio vocatur: utque multum arma fortuiti habent: ſed quotam partem eorum quæ viciſſet? Eundemque hoſtem non aliis poſtea ingeniis, non vacuis viribus ſiſti quiviſſe. Diſciplina non dubie cum illo concidit. Funus Belgarum quoque luctu celebratum eſt, haud ſane dolentibus qui veterem præfectorum ſævitiam requirebant.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER TERTIVS.

MORTE ducis abruptum iter, & cohortes in finibus retentæ proxima Gallorum caſtella, mox Noviodunum ceperunt decimo ſexto obſidionis die, cum jam impleta foſſa & interpoſita ei munimenta ſuffodi cœpiſſent. At Rex Hiſpaniæ bellum pace conficere cupidus, quo ſecundis Belgarum ſtudiis frueretur, procerum pleroſque longo obſequio cognitos honoribus evehit. Mandatæ ſingulis nationes quas curarent: & dum diligitur qui rerum ſummæ ſufficeret, nomen interim præfecturæ Petrus Mansfeldius obtinuit, ætate atque experientia ante alios; octuageſimum quippe tum annum agens: vis conſiliorum penes Petrum Henriquium Comitem Fontanum & Stephanum Ibarram Hiſpanos erat. Atrebaticis ſane pactionibus jam pridem convenerat, ut penes cives eſſet publicum regimen. Sed reperta fraus, inſtituto conſilio militari, quod cætera quoque oblique ſuam ad curam traheret. Eum cœtum Hiſpani plerunque, ac tum Fontanus & Ibarra implebant; juſſi modum facere publicis impenſis, & ærario conſu-

lere, quod non ex fide tractari rumor Hiſpaniam pervaſerat. Cauſa credendi, bellorum, ut accidit, ſumtus inſperati: quo tamen obtentu teguntur prædandi artes & nunquam ſatis expuſſi fines, aucta in immenſum labes, ut jam remedia quoque vicerit. Ajebant, qui iſta introſpexerant, ducentis florenorum millibus menſtruis plus apud Ordines effici, quam noningenis apud regias partes, dum fœnus & ſupervacuæ mercedes, & furta vix partem ſumtuum tertiam veris uſibus relinquunt. Sufficere & Belgicæ perdomandæ & Galliæ Philippi vires, ſi recte curarentur, quippe cum pater Carolus neutiquam tantis opibus, multos ſæpe exercitus diverſiſſimis terrarum partibus aluiſſet. Ergo ut novo imperio auctoritas conciliaretur, aut quia metus à Præfecto ceſſerat, adjectæ cohortes, & pecunia abunde miſſa: hoc quidem oportunius, quia, ſtipendiorum cauſa, claſſiarii, qui pro Antverpia excubabant, ni continuo ſatisfieret, gravia atque hoſtilia minabantur: Bonnam quoque & Bercam cuſtodientibus idem audaciæ: ſed Hiſpanis recens adventantibus, ut multarum rerum imperitia, ita novandi ſtudium fuit, quo decus ac gratiam quærerent. Ac certo die Fontanus ſenatum ingreſſus, atrocis ſententiæ auctor, & quod neceſſitas expreſſerat ſocordiam vocans, abolere parat belli commercia. Non enim Batavorum virtute aut opibus tam diu certamen trahi. Sed gentem exiguam, & ſi recte ratio ponatur, multo Belgis imparem, nedum Hiſpaniæ theſauris, ipſorum viribus aut vitiis adoleſcere. Suas ſibi fortunas, ſuam obſtare inertiam, quodque manifeſtum hoſtem trepide offenderent.

Immenſa agrorum ſpatia regias inter urbes impune perduellibus vectigalia haberi, quaſi facilius eſſet inferre armis, quam propulſare, injuriam. Quin potius accolæ truderentur in bellum, auſique & paſſi hoſtilia odiis inſueſcerent: nec ſoli omnium tuti inter pericula, & pro cupidine ſtudia diſpenſantes, alterno in ſanguine fortunam partium ſpecularentur. Quod ſi non undique reſiſti poſſet, at melius certe vaſtas jacere atque invias ſolitudines, quæ non itinera hoſtium, non tributa, non proditiones tranſmitterent. Iam vero corrumpi legiones velut per fœdus ignaviæ, dum abjectis quiſque telis vincula & incolumitatem paciſcitur. Hinc in acie fugam, nundinationes in urbibus primos hoſtium impetus ſequi. Melius Romanos providiſſe, verum militiæ exemplar, ne quis vitam aliunde quam ab armis ſumeret. Plerunque fortes etiam animos ſpe ſalutis infringi: pavidiſſimis contrà deſperationem eſſe loco virtutis. Diſceret miles ſub iſtis ſignis dari tertium nihil inter mortem & victoriam. Quippe mixtam bello pacem, moram eſſe pacis, & belli alimentum. Quæ ille ferociter elocutus, plerosque traxerat auctoritate & fortis conſilii ſpecie. Contra pauci experientiam adferebant: compreſſam & Albani ſeveritatem. Non cunctis temporibus eadem convenire. Hujus equidem ſæculi mores impares tali diſciplinæ, cum maxime ſacramentum nemo ſubeat, niſi pretio illectus & facilitate militandi. Nec ea aſperitate ad concordiam iri, aut bellum ſibi cum finitimis adeo internecinum, ut niſi ſumma hominum atque agrorum pernicie tranſigi non poſſet. Sed quomodo

do vicinorum & conſortium crebris diſſidiis ſpem amicitiæ non projici, ita civiles diſcordias moderate exercendas, velut ſub arbitrio fortunæ. Nec duces populique deerant, ſi exemplis certabatur, qui in neminem ultra aciem ſævierant. Quin intactæ fruges, captivi & ſine pretio remiſſi, magna clementię fama celebrantur. Quod multis in negotiis ſolet, tunc quoque evenit, ut pars major meliorem vinceret. Lege igitur Mansfeldii ſupplicio damnantur, qui bello capti, aut hoſtem tributo juvarent. Idem, ut neceſſe erat, Fœderati Ordines edixere, ni certum intra diem pœniteret, gravi cum inſectatione crudelitatis Hiſpanicæ. Iam trahi vagis incurſibus villæ agrique, jam ſtrangulati milites cœperant, & alieni caſus ire per omnes exempla. Primi ſacerdotes & Nobilitas ſuis poſſeſſionibus excidium deprecabantur, quando vis improviſa arceri non poſſet patentibus campis. Minus vero cohortes: & qui manſerant omnem hoſtis occurſum metu averti, auditis per manipulos vocibus; exiguo ære emi ſuum ſanguinem. ne id quidem præſtari ad diem. At vero non pugnam, non vulnera differri: & victoriam quidem ſine præmio. Si quid fortuna abnuat, inter ludibria & tortorum manus exſpirandum militi, quia non in tempore fugiſſet. Centuriones & tribuni ſilentio trepidare, quanto beatioribus plura timentur. Hæc docuerunt mirari vetera, præſentibus obſequi; reditumque ad morem, ut pro agris tributum penderetur, captivorum commutatio fieret, aut redempti menſtruo ſtipendio exſolverentur. Quæ in poſterum ſervata, & ſi quis violaſſet, eadem hoſtium inclementia

 vin-

vindicatum eſt. Ita pari terrore atque interim inſontium pœnis, belli jura ſanciebantur. Miſſus per hyemem eques, peditisque haud multum Philippo Naſſavio ductore, qui Lucemburgiam & extrema Belgarum tributis ſubigerent, parumque abfuit, quin ſancti Viti oppidum irrumperetur. Culpa penes exploratores, qui qua parte invaſuri erant oppidum portas duas obſtare nuntiaverant. duabus jam disjectis, inventa eſt tertia. Poſtquam dies totos quatuordecim populabundi abſumſerant, concurrentibus hoſtium præſidiis, correpto ſi quid obvium aut incenſo, tuti rediere & præda graves. Miſerabilis eo tempore finium facies, cum Mauritianis relicta novus Mansfeldii delectus attereret; ſimul circumſtrepente Gallorum bello, quod & Lotharingiam Argentoratumque minoribus diſſidiis in vaſtam malorum colluviem miſcebat. Hinc queſtus innumeri & remediorum inopia. Vt primum licuit invadere annum, Hollandi præcipui fœderis ab externis ad domeſticas curas animum vertere. Gertrudisbergam capi haud dubiè intererat. Nam unum id oppidum à ſuo corpore avulſum Hollandiam lacerabat. Igitur ipſa hyeme properata quæ futura uſui, ne aut hoſtis præverteret, aut Friſii in ſe copias traherent. Sed experta non ita pridem irrito obſidio loci munimenta validus miles tuebatur, Walonum Germanorumque vexilla quindecim, & propinqua rectorum ſollicitudo. Tum perpetuam camporum uliginem ſupra ſolitum extulerant hyemantes adhuc aquæ, crebrique imbres. Contra quæ ſpes una in celeritate, dum flos hoſtilium copiarum Galliæ finibus deti-

detinetur. Equites è Brabantia juſſi ambire oppidum, & quo copia minueretur, arcere commeatus cum præſidio adventantes. Confeſtimque Princeps, paratis quæ bello utilia, pedeſtres copias haud magnas ſane (nam ſuas Friſii attinebant, fruſtraque Mauritius Wilhelmum, hic illum viciſſim auxilia oraverant) navibus intulit. Præjacet oppido, partemque ejus majorem alluit, ingens lacus, Moſæ ab oſtiis retro fuſus, ab anno ſupra milleſimum quater centeſimum vigeſimo primo, quo tempore violentiſſimum mare rupit obſtantia, merſitque vicos duos & ſeptuaginta. Hunc (Merovam vocant) communi vocabulo cum Vahalis alveo, qui à Francicis regibus ut credibile eſt jam olim id nomen accepit) dextro latere Dunga amnis illabitur, adjacentibus campis late exſudans. Solum aliena in ripa Hollandici juris eſt, quanquam in dubium Brabanti traxere, Naſſaviorum poſſeſſio pignoris jure. Arauſionenſis, poſt pacem Gandavenſem, ut Brabantiæ aditum muniverat. Stagna piſcium capturis celebrata, quos nunc ſuccreta undis vada aut belli circum ipſos ſonus & hominum mala fugaverunt. In aggere, lacum qui continet, (nam cætera tenui humo aquas tantum occultantia opus tale reſpuebant) inſtructi anfractus ac latebræ, quæ ad munimenta oppidi foſſam extra jacentia perducerent. Sed verni aquilonum flatus impulſo lacu, debilitatam foſſionibus partem ejus aggeris abſciderunt. Iterumque conniſos eadem via (nam alia reſtabat nulla,) tela infeſtabant è caſtello quod in vicino Dungæ aggere hoſtis adhuc tenebat: Acceſſu id difficile, ſed poſitæ crates humo factæ, quæ valli vice oppugnantes
 tege-

tegerent. Ex inſula quoque Dungæ quæ adjacet, exploſa tormentis tela: ſimulq; Hohenloius, ne ex oppido recentes caſtello ſubvenirent, medium arctumq; limitem, felix audaciæ, invadit. Itaque deditum eſt. Hos inter labores & munimenta caſtrorū, menſis fere exactus eſt antequam Mansfeldius accurrit. Turmarum ſane partem Turnhoutum præmiſerat: ſed coaleſcentem adhuc Mauritiani equites ultro incurſavere, quos Princeps, nullo uſu inter paluſtria, oppidis reddiderat, unde hoſtium itinera infeſtarent. At Carolo filio tuti ab hoſte reditus, à ſuis periculum fuit. Nam properis nuntiis Gallia excitus, ubi Noviodunum, ut dictum eſt, & mox Valeriacum ceperat, cum finibus Atrebatum centurionem Hiſpanicæ cohortis, ſtupri compertum ad pœnam depoſceret, vix cæterorum iram ac rabiem evaſit, petitus telis, & ſarcinis exutus à militibus queis imperabat. Licentię aſſueverant externo in ſolo, & menſium aliquot mercedes ipſis debebantur: Adhæc Mansfeldius, homo Germanus, ſuo honore & paterni muneris invidia premebatur. Sed his in ſancti Pauli fano quod invaſerant relictis, dilapſus ipſe fidis cum cohortibus, auxit exercitum, quem ipſa multitudine gravem tarde duces moliebantur. Duodecim peditum millia, equites quaſi ter mille fiduciam fecerant proteri hoſtem poſſe, altera virium parte inferiorem; nam Mauritio quinque millia, haud multo amplius. Hinc novæ præfecturæ manſurum decus, terrorq; in poſterum & gloria ſperabantur. Nec quiſquam ſuſpicabatur immenſam camporum amplitudinem, cum incerta uligo & tot æſtuaria intercederent, ita circumſeptam, ut non arma prælio, non vada dolis locum aperi-

rent.

rent. Proinde congruens arbitror obſidii faciem, & quorum more bellum exercitum ſit, paucis exponere, quia non alia caſtra periculo aut eventu parem famam meruere, & vera æſtimatione exemplum tum primum datum eſt, laudatis veterum artibus utendi in rem magis quam oſtentationem. Bina Princeps caſtra locarat modice aſſurgentibus campis, ut læva amnis & urbi propiora ad occaſum præſens ipſe tueretur, alteris ad ortum Hohenloius conſideret. Ibi metatis cohortium ſedibus, quas inter viæ & fora, urbis in ſpeciem pateſcebant, ingens utrobique circumdatus agger in propugnacula ſinuatur, tormentisque inſtruitur, nec eminus convelli facilis, & propinquum certamen haud ſine noxa hoſtium laturus. Præductam foſſam, in qua duplex palorum & præpilata ſeries, ne recedentes aquæ nudarent, aut nimio contra auctu traherent munimenta, educendo flumini machinæ & ſepta moderabantur. Dunga ponte gemino inſtratus qua proxime inter caſtra commeatur: aggeratusque trames paluſtri ſolo, cum crates infartæ humo prævelarent, tuta euntium latera præſtabat. Tum quicquid circa camporum cœno maduerat, injectis jam virgultis ſtabile, & ſi quà æſtuaria interpellant, ac vis undarum impoſitam molem disjectura, præferratis ſudibus horret crepido; verſa plane quæ fuerat locorum facies, ſolidatis paludibus, & quà hoſtis metuebatur juſſis ſtagnare campis. Cuncta caſtris interjacentia, longo ambitu ac trium ferme horarum itinere, ſuus agger & foſſa complectitur; ſpeculæ paſſim locisque apertioribus diſpoſita caſtella, tormentis & militum telis terrent accedere. Nec eo ſegnius ulteriora muricibus

& ſoveis turbata, quæ latentibus exitii cauſis paſſim periculum, equiti præſertim hoſtili, metum ubique fecerant. Præſepta & vada ſicubi faciliores aditus pollicebantur. Pars navium, protentis in urbem cornibus minax, firmo anchorarum funiumque nexu devinctæ, auxilia ab oppido nuntiosque intercluſerant. Multis in amne atq; ipſo in lacu attributæ ſtationes. Quædam & in voragines detruſæ ſedebant pariter æſtu aut levabantur. Atque alias claſſes ferendo victui, & quæ bello neceſſaria, occultabant ad utraque caſtra oportuni ſinus. Ipſique nautæ, in littore juſſi Hohenloium propter tendere, haud contemnendo uſui fuere. Opera pleraque militum manus oſtentabant, novum ea tempeſtate, quorum labores majori pretio ſolari egregium compendium fuit, ne compulſa ex agris, ut apud hoſtem, multitudo invidiam faceret libertati, aut ſegnis ad periculum, & iners foſſorum turba oneraret exercitum. At mores providentia diſciplinæ in tantum à ſæculo receſſerant, ut ruſticæ plebi armentisque ea caſtra perfugium fuerint. Locabant manus, vendebant alimenta, ab armatis pecunias exigebant, quorum ſi arva Hiſpani duces inſediſſent, nullum ſatis pretium ſuffecturum fuit ad redimendas injurias. Sub ipſa quidem caſtrorum munimenta verſabant agros, & ſemina humo inferebant, adeo non præſentis modo, ſed futuri temporis ſecuri. Compertumque uſu, recti & gloriæ diligentes ambiri ultro commodis, quæ vix per nefas alii & contraria ſtudia aſſequantur. Nam continentia hæc incredibile quantum laxavit annonam, cum raptores rerum omnium penuria

afflicta-

afflictarentur. At Mansfeldius circumſpectis hoſtium munimentis anxius, &, quæ magnæ trepidationis natura eſt, nullis conſiliis inſiſtens, dum è cunctis maxime diſplicet quod ſemel placuit, primum haud procul Mauritio communit ſeſe, tanta vi machinarum, velut urbem non caſtra oppugnaturus accederet. Ibi cum dies hæſiſſet decem, & equitatus Breda egreſſus arctos ipſi commeatus faceret, ſperans è Silva-ducis promtius cuncta ſubvehi poſſe, transmovet juxta Hohenloium caſtra, inde modo ſuperſtagnantem lacum diducere in veterem Moſæ alveum parans, modo naves hoſtium abigere, aut quod reliquum equitis propulſare, quo tutiori commeatu frueretur. Tandem virgulta faſcesque congerit, velut per vada paludum in oppidum irrupturus, non tam ſpe certa aliqua, quam ne nullam habere videretur. Quæ dum irritus voluit, &, quo minus diverſa in regione fortunam tentaret, conſpectus oppidi ac militis obſeſſi ſpes ultimæ vetant, per otium hoſtis, Mauritii opera promovebantur. Sed nihil magis fatigabat quam paucitas militum, laboribus ac vigiliis prope exhauſta. Orati iterum Friſii ne adjuti nuper ſociorum copiis ipſos viciſſim laborantes deſererent, cunctati aliquamdiu, quod Verdugo trium cum millium manu ad Slochteram hæreret, vexilla tandem quatuor mittunt. Leviora interim per campos prælia ferebantur, promtiore quam neceſſe erat Hohenloio: ultra haud proceſſum, cum nec Mauritius, ſupra ætatis ingenium cautus, periculum in aperto, nec caſtrorum oppugnationem Mansfeldius ſperaret. At oppidum tormentis infeſtum, quo-

rum magna penes Mauritium copia perfoderat domos, & quæ intus tormenta, pleraque corruperat, jam & vineæ patebant, propugnaculum usque promotæ, quod vallo prætendebatur. Et ſeptentrionali ex parte in munimentum, cui minus timebatur, non quidem urbi continuum, ſed quod foſſa ambiretur, nocti pons adactus eſt ſcirpeo contextu. Cuſtodes incurioſos & paſſim jacentes (nam id quoque retulerant, quibus audacia introſpiciendi fuit) eniſi milites invadunt. Pauci fuga dilapſi oppidum formidine implebant. Nulla etiam ante imperii reverentia: nam ad quem propria oppidi præfectura ſpectabat, ante obſidium egreſſus, aberat. nec quiſquam alius par ei muneri: unde opera crebro ſtructa, deſtructa, conſiliis nutantibus. Ex iis ipſis, queis delata per obſidium præfectura, duo antea obierant. Et jam tertius dum auditæ trepidationi accurrit, illiſu ſaxi exanimatus plane obſequium ſolverat. Ita præter hoſtem nihil timebatur, auxeratque metum Mauritius, cum interceptas ad ipſos Mansfeldii literas, retinere quas poſſet, mittere maluit. Quippe Mansfeldius, ſumto jam diſcedendi conſilio, monebat obſeſſos ne id propter minuerent animos, ſpem vanam adjiciens, fore ut in alia hoſtem abduceret. Pacti vitam, ſigna quindecim Mauritio tradidere, integri adhuc à morbo vulneribusque ſexcenti, affluente & cibi & pulveris tormentarii copia. Sed in pœnam excepti ſunt, qui urbem iſtam prodiderant, cum ſceleris memoriam aſpectus loci, vetusque & recens labor exaſperaret. Eodemque die Mauritius Gertrudisbergam emtoribus eripuit, & venditorum ſupplicio expia-

piavit. Re comperta Mansfeldius, haud ignarus ſuam incuſari ſenectam, & deteriora quamvis conſilia poſt eventum prævaleſcere, ac ſecundis vulgi auribus jactari; angebatur inſuper ſuſpecta Sylviducenſium fide, ne civitas turbidi moris & nullis præſidiis inſeſſa proſperis hoſtium & ſuis ruentibus mutaretur. Nam & Dieſam amnem, quem urbs iſta Moſæ affundit, Mauritianus miles, qui tum Crepicordium caſtellum tenebat, objectu transverſæ molis in objacentia verterat: inde ablatæ fruges & pecorum paſtus rei privatæ damno pacem publicam laceſſebant. Viſum eſt placare beneficio, qui coërceri metu non poterant. Sed in caſtelli obſidium properantem Mauritius prævertit, equite ante miſſo, qui Moſæ tranſitu ac Bommelienſi inſula hoſtem arceret: mox ipſe cum exercitu amne invectus ſe caſtello atque Mansfeldio medium interpoſuit, proximiſque ex oppidis petita vi machinarum nullo adhuc præmunitum vallo (properam enim caſtelli deditionem animo præceperat) coëgit relictis tabernaculis minus decoram fugam capeſſere Cuquios in agros. Mox ponte impoſito Moſæ, velut Sylvæducis immineret, novos conatus hoſtium metu falſo morabatur. Tandem digreſſi duces miſſa parte copiarum Friſiæ bellum auxerunt. Poſtquam Stenovicum & Covordium interius ad Iſalam ſitis, Friſiorumque urbes & caſtella Groningam mari & amnibus abſciderant, unus in Germaniam exitus Bortania patebat. Haud latus is trames, Dullardo haud procul ejus Oceani ſinu editur, vaſtas inter paludes Tarantiorumque genti longo ambitu circumfuſas. Wilhelmum Naſſavium, quo

modo ſpem ultimam hoſtibus eriperet anxium, initio anni gelida hyems & flatibus adverſa tardaverat. Vere primo invectus mari, Verdugonem conſpicit nuntiis excitum anguſta viarum inſediſſe, vetitusque mandatis certare prælio, inconſulto inſuper longius progredi quam certi eſſent commeatus, præſidium in proximo immunivit: unde aut apertis aquarum ſeptis mergeret campos, aut clauſis eoſdem ſua ſponte undantes ſiccari vetaret, ac ſic itinera impediret. Sed cum Verdugo partem ſui militis vaſtandis Friſiorum agris miſiſſet, non auſus id damnum contemnere Wilhelmus, ne adverſanti ſibi per Friſios factioni (palam enim odia eruperant) materiam criminandi daret, illuc & ipſe ſecedit, & quà poteſt adverſus incurſus in poſterum munit fines: inde vanis rumoribus aliorum conatuum hoſte decepto, Covordio multarum rerum egeſtate laboranti neceſſaria ſubminiſtrat. Sic æſtas acta verſis in Gertrudisbergam partium viribus. quæ poſtquam ceſſerat, Wilhelmus receptas cohortes terreſtri itinere admovit, cunctisque Covordium inter & Bortaniam caſtellis in deditionem acceptis, in ipſa Bortania, qua Wedenſem inter agrum & Monaſterienſium terras proxime disjunctis paludibus (has quoque & æſtas & labor ſolito magis pervias fecerat) arctus limes, arenarum quodam velut clivo interſternitur, quinque centuriis excitari hiberna, & propugnaculis firmari jubet. Ipſe cætera cum parte copiarum (quippe hoſti ſubſidia adventare intellexerat) pone Groningam conceſſit, prærnatura ſpe illectus deſcituram civitatem, ſi Verdugo abſcederet, qui ſuburbanis munitionibus

bus inhæreſcens auxilia opperiebatur. Atque interim Fredericus Herembergenſis miſſu Mansfeldii valida cum manu, quod reliquos aditus præſidia hoſtium aut loci natura præcluderet, Othomarſum oppidum, & caſtella, quæ Wilhelmo tradita diximus, vi multa, nec ſine ſanguine, irrumpit. Inde ſucceſſu plenus cum Verdugone ad ſcindendas Bortaniæ munitiones ibat. Sed properata operum moles, & inacceſſa paludum ab impetu deterruere. Continuoque Wilhelmus, per exploratores edoctus in ſe veniri, foſſas & munimenta caſtrorum augebat. Queis tutus conſiſtentem campis aciem contemſit: neque contulit ſigna, prudens nullam ſibi neceſſitatem, & cuncta hoſtibus infeſta. Tali mora & levibus præliis detruſi Covordium intendunt, per humida & impedita, ſed ſubtus reperto ſolo, ſupermadentia faſcium aggeribus ſiccabant. Cumque ſubita belli locus abnueret, caſtellis Verdugo iter occupat, ſperans incluſi militis famem: deceptus falſis nuntiis, jam bis invecto quicquid deſiderari poterat. Tentavit & Caſparis Enſemi præfecti fidem præmiis, metuque, adverſus utraque invictam. Sed præcipitante jam anno, munitiones Hiſpanicæ cæno atque imbribus differebantur. Acceſſit victus inopia, cum per octo menſes vix tantum ſtipendii accepiſſent, quantum duobus menſibus debebatur: agrique circumſiti, etiam Germaniæ, rapinis defecerant. Secutum poſtea frigus auxit egeſtatem, & orta per utrumque tabe, fluebant corpora. Pars ærumnas & obſidium fuga deſeruere, nec, ut ſæpe olim, ſinguli, ſed centuriatim. Incitabatque Wilhelmus, ſi quis ad ſe tranſiret præ-

mia pollicens. Crevit hinc obſeſſis audacia, ut erumpere etiam auderent. Otioſa mox hyems, dum ſuis quisque auxilia & commeatus parant; nam & amiſſa ad Groningam caſtella obſideri à Wilhelmo Friſii juſſerant. Sed ſero jam anni, violentiora cœli quam hominum imperia prohibebant. Tantum cohortis partem, quæ per Germaniam conſcripta Verdugoni ſuccurrebat, armorum inexpertam, obvii Mauritianorum fudere. Aliaque per itinera fortuito concurſu varie pugnatum, cæſis fere aut direptis quos commeatus aut ſarcinæ onerabant. Sed Waſiam terram tributa aſpernantem raptu pecorum & captivorum Solmenſis coërcuit. Caſtella quæ invaſerat in tranſitu, ut abiit, hoſti recuperata. Philippus Naſſavius Limburgo circumjecta populatus aberravit urbe: atque ipſum Principem per mare & æſtuaria advectum compoſitæ in Brugas inſidiæ fefellerunt. ipſe madore ac frigore morbum contraxit. feſtinato abitu navis una mergitur. culpa utriusque caſus penes nocturni itineris duces. At regium per exercitum minuente rurſus pecunia ſeditio gliſcebat, initio motus ab Hiſpanis: tantaque Caroli Mansfeldii, qui præerat, irreverentia, ut miſſos ad ipſum commeatus interciperent: quorum flagitium deteſtatæ diu cæteræ nationes, mox viſo offerri tumultuantibus ſtipendia, negari quieſcentibus, ad eadem inclinavere: exactisque ducibus, quos rebus turbatis infidos putant, viliſſimus quisque conſenſu manipulorum præficiebatur. Is vitæ necisque dominus terret ſingulos, omnes timet, precariumque non regimen modo, ſed ſpiritum obtinet, pari periculo, ac-

cipiat

cipiat imperium ſeu recuſet. Vtcunque diſcordes & efferati dum conſilium legesque ſibi imponunt, nec ulla inter ipſos dilectis venia eſt, juris neceſſitatem fatentur, ejuſdem boni teſtes, quod maxime violant. Alimentum iræ militari addiderat, ſubita nimium Hiſpanorum qui ærario præerant, parſimonia, revocatis ſtipendiorum auctuariis, quæ pro inſigniori opera, aut per gratiam Parmenſis conceſſerat. Nec tantum in Galliæ confinio, ſed Germanicarum urbium præſidiis idem furor rapinis & vectigalibus alebatur. ubi Noveſii civitas parte in prædam egreſſa reliquos militum dejecit. Secutisque aliis quicunque potuerant, documentum id militi fuit, ut avaritiæ temperaret, aut vires intenderet. Bercam quæ tenebant centuriæ ſeptem, abrupto & ipſæ obſequio, nullum ſibi ducem, ut cæteri, ſed ſenatum viginti & unius militum impoſuere. nec perpetuus is honos, ſed temporibus mutabatur. Exigebant vectigal ab agris circumſitis, meliore diſciplina, quam nuper ſub Præfecti imperio factitatum. Is proventus, cum intra menſes quatuordecim centum prope millia florenorum confeciſſet, in partem illis ſtipendii imputatur. pars altera perſolvitur, data impunitate. In eas leges cum illis tranſegit Hermannus Herenbergenſis, accuſataque à multis Boioari antiſtitis negligentia, qui modico tum ſumtu recuperare oppidum ſuum potuit. Et cum Parmenſe jam id convenerat, ſed cauſatus exſpectandum nunc Erneſti adventum, queis ſtudiis teneretur, parum celabat. At Batavos his malis liberos cœli injuria affligtabat, cum fine anni ingruens tempeſtas apud Flævum

vum ſtantem in anchoris claſſem, navium quinquaginta, ut vela in Italiam expediret, per inſulas & vada infido mari depreſſit, ac vicina littora naufragiis & luctu complevit. Sequentem annum miſſus qui Belgicam regeret Erneſtus Auſtriacus excepit, exitialem ſibi & Hiſpano maxime luctuoſum. Erepti namque Friſii, detractæ Galliæ, arma improſpera, inſidiæ pacis infames, hoſtium res inclytæ & florentes, apud ipſos inopes & turbidæ. Quæ mala in vitæ tædium aut mortis neceſſitatem egere. Adventum ipſius cauſæ plures, res Turcicæ, imparata pecunia, & familiare ipſi malum articularius morbus, tardaverant. Solennia præfecturæ delata à Belgis multa gaudii oſtentatione, qualem vix olim Principibus ac lætis rebus imputaverant. adeo facti in omnem patientiam malorum levamenta pro proſperis interpretabantur. Non enim jam Mansfeldium vana imperii ſpecie ſuis pariter atque hoſtibus ludibrio fore: mutatum invalidum ſenem magna nobilitate. Simul honore & velut redditis legibus gloriabantur, quod Regi ſanguine & affinitate innexus more priſco ad ſe mitteretur. Albanum meminerant & Requeſenium externis imperiis bellum iritaſſe. Et Parmenſi, cætera haud inviſo, patriam objici ſolitam. Ioanni vero, qui regium genus quocunque jure attingeret, modeſtiam magis quam populi & nobilium ſtudia defuiſſe. Venire nunc veram Imperatorum ſobolem, Germanica integritate, nec odiis imbutum, & concordiæ faciliorem. Pannonias & extrema imperii fratris imperatoris vice rexerat, amatus ſubditis curandi comitate & otii blandimentis, non la-

ceſſens hoſtem, non ipſe laceſſitus. Haud ultra quietem ferente barbaro amotus præliis, & potior viſus, qui res Belgarum componeret, feſſis armorum civibus, & gnaro Rege quibuſcunque legibus conſtitutæ pacis uſum penes imperantem fore. Gravitas morum Erneſto erat: Belgæ faſtum interpretabantur. Cæterum, quod proprium genti, rebus haud ſuperior, conſiliis & mandatis facile regebatur. Hac ingenii mediocritate ita placuerat Philippo, ut ſuam illi filiam in matrimonium, & regnum Galliæ ſociare per legatos in Gallorum concilio acerrime contenderit: forte & metuens ne ſicui Gallo nuptum illa iret, diſtincta aliquando ſua virili ſobole, Hiſpania Galliæ acceſſio fieret. Sed aliter fatis viſum, quæ Henricum Borbonium diverſa per itinera in regnum perduxere. Is anxius jam dudum, quod natus imperio ſola religionis ſpecie arceretur, multis quoque Principum hanc per cauſam impediri ſe teſtantibus, quo minus auxilia ipſi ſubmitterent, attritas ſibi vires, atque alios ſummæ ſpei proximos, amicos inter laudantes honeſtam conſtantiam aut ſuadentes profutura, incertus volutabat. Tandem, ſeu quod nihil crederet ſanctius regni quiete, ſive & priorem viam more quam judicio amplexus fuerat, accepit Romanam inſtitutionem. Quod adeo Hiſpani non interfuit, ut multos deinde per annos odium & arma continuaret. nec ita dudum, Aumalio annitente, Picardiæ urbes, fini Belgico proximæ, adactæ in ipſius verbo fuerant. Etiam Romæ diu apud Pontificem (Clementi nomen erat) & potentiſſimos conſilii, vi ac minis obſtitit, ne pœnitentiæ Regis veniam aperirent, perfugam

gam ſacrorum & novæ pietatis ſimulatorem vocans. Sed utriſque primum partibus, unde abierat, & ad quos venerat ſuſpectus, ſalubri dein moderatione, his maximas poteſtates, tuta illis ſacra & partem honorum largiendo, ſpem vicit, & diverſiſſimos ante compoſuit, niſi paucos, quantum acceperint ignaros, quos nulla unquam felicitas, aut nulla ultio expleverit. Brevi cœptis per inducias commerciis, &, ut fit, plebi allubeſcente otio, validiſſimæ civitates, & caput gentis Parrhiſii, ac perduellium duces, obſequium accepere, diſcordia inter ſe, & externæ dominationis metu. Meduanium, Bruxellam cum veniſſet, Hiſpani, ut ſuis conſiliis adverſum, retinendum cenſuere: ſed Erneſtus, famæ reverentior, obſtitit: cognitum tamen primo partium duci ad promerendam Borbonii gratiam, incitamentum fuit. Nonnulli propria cupiditate, vel Hiſpanorum artibus detenti, ſpes ſuas & pacem omnium morabantur. Præcipue inquies, Picardia, & quæ circum alia Hænoviorum atque Atrebatum vicinitate & vi Hiſpanorum infeſta erant, primoque vere Carolus Mansfeldius, qui eos per fines bellabat, antequam ab Henrico auxilium adventaſſet, Capellam Tiracenſis agri municipium, cum foſſa ſiccata vallum oppugnaretur, in deditionem compulerat. Mox ipſe Rex cum copiis pervectus Laodunum, iiſdem finibus adſedit. Vbi trita æſtas, depulſoque Mansfeldio, qui perrumpere obſidium nitebatur, oppidum in poteſtatem venit. Dederantque Fœderati Ordines pecuniam Henrico hac lege, ut Belgis arma inferret, quod Eliſabetæ inviſum, quæ cum bello ſui quoque uſum ac reverentiam finituram

turam providebat. Variis rumoribus regis à religione defectio per Batavos Britanniamque jactata; ut fere nulla res plus ſermonum aut liberiora judicia experitur. cæteros ira & deteſtatio: Romana ſacra venerantes ſpes inceſſerat poſſe & alibi acceptos in publicum ritus ſociari, utque Gallia Germaniæ, ita reliquos Galliæ exemplum ſequi. Sed fœdus & humanorum ſocietas cum Rege manſit. religiones ex ſuo quisque uſu ordinavere, Et gnari Ordines ſecretis in ſe artibus graſſari hoſtem, explorandum ſanxerunt, ne quod ſcriptum publice pernicioſum in vulgus ſerperet, neu magiſtri operatam ſtudiis juventutem pravis opinionibus imbuerent. inde hoſtis in pacem, ipſi in bellum conſilia vertêre. Et quia Erneſtus aucto exercitu famam & terrorem novæ præfecturæ circumdare audiebatur, emiſſi qui per Angliam & Germaniam pedites quater mille, parum equitis ſcriberent. Tutum militibus iter & hoſti ignarum, qui fruſtra ad Rhenum occurrerat. At contra Erneſti delectus paupertate atque aliis caſibus impediebantur. Nam Franciſci Saxonis Lavenburgici cohors, Monaſterienſium agro paulatim coiens, à Batavis cæſa partim diffluxit: & his qui ſuperfuerant Oldenburgius Comes ſuos per fines tranſitum negavit: Cunacenſis quoque è Flandris ac Walonibus contrahebat militem, ſpe ipſi facta fore ut in præſidiis attineretur. Sed ubi duci ſub Verdugone cœperunt, dilapſi pars magna; alios morbi atque egeſtas abſumſerunt. Alia Swartſenburgii cohors partim ab hoſte, partim à ruſticis ad Carpam & Aquasgrani conciſa. Alii in Hungariam militatum iere. Ita novus miles averſus, vetus inobſequens, multum

dece-

decepere ſpes ante conceptas, triginta millia diviſis copiis ultra citraque Rhenum bellatura. Ipſumque Erneſtum, quanto nuper exſpectatior, tanto præſentem major contemtus excepit, ubi otium, Venus, morbi ipſius innotuere: ita ut famoſis quoque carminibus laceraretur. Oneravit ejus inſuper famam apud Belgas, quod urbibus quibuſdam, Hiſpanorum ingerere præſidia voluit. Quod ab Inſulanis & Namurcenſibus contumaciter recuſatum. Vernante primum anno in campos proruptum, irritis inſidiis duas in urbes plurimum momenti partibus addituras. Silvam ducis, quæ talibus cœptis raro indulget, fortuna eripuit, quia adventu militum collapſus lapis vigiles adverterat. Trajectum ad Moſam etiam culpam habet, exterritis centurionibus quos Princeps nave præmiſerat: & quia miles additus, itinerum gnarus, prædæ quam virtuti aſſueverat: niſi forte interdum non magis animorum, quam ſucceſſuum penes nos poteſtas eſt, forteſque alias & intrepidos fatalis interdum ignavia, & repentinus pavor limphaverit. Trans Rhenum inde Mauritius conceſſit, tot ante geſtis apud Friſios finem impoſiturus, quo ſimul Wilhelmi manus & nova agmina coiere: relicto apud Bommeliam Hohenloïo, qui duabus cohortibus Hollandicum finem tueretur. Haud multo ante Verdugonis milites, cum aquas adhuc hyems glaciaret, Delphozylium adorti ad Amaſium amnem caſtellum, primos conatus ſilentio texere, mox ad terrorem clamoribus utebantur: adeoque improviſi involaverant, ut in aggere maritimo, qui imperitia ſtruentium trans foſſam ductus vallum attingebat, ſubito tumultu & ambiguo Marte certaretur, in propin-

pinqua navis adacta telis, & propugnantium virtus aggreſſorem multa cum cæde expuliſſet. Tum Groningani dona & preces Erneſto allegavere, ne ſummum ducem & robur exercitus, promiſſa toties in communem ruinam & excidium urbis, differret. At Princeps, gnarus Brabantiæ timeri, atque alteram partem copiarum bello Gallico illigatam, præmiſſis munitoribus, Covordium verſus incedit, itineri ſimul, &, ſi neceſſitas ferret, prælio. Decem peditum millia ſepteno agmine diviſa. eques media ſed maxime tergum ambierat. Novi conſilii ratio, ut turmas hoſtium (nam ei parti virium Verdugo maxime fidebat) haſtatus primum miles, & aliquot in fronte machinæ frangerent: mox feſſos equitatus prorueret. Lævo à latere currus & advecti obſeſſis commeatus, & cohortium validiora. Dextrum tormentis & flumine Vidro claudebatur. Etiam Verdugo pro munimentis aciem oſtentaverat, ut vires animosque hoſtium ſpecularetur, facili refugio, vel ex occaſione auſurus. Et Princeps quidem conſultabat, munitis paludibus ad obſeſſos penetrare, aut caſtella aggredi certius foret. Sed Hiſpanus fractas longa inopia cohortes & imminente periculo diſcordantes, veterem Parmenſis militem, nocte & ſilentio eduxit, Oldenſaliam verſus concedens: ibi caſtra fixit, militemque ſtipendii vice præda ſatiavit, populantem Germaniæ agros, & quæ brevi hoſtibus ceſſura tanto avidius raptabantur. Militum nonnihil trans Amaſium, ubi Linga oppidum Regis imperio tenebatur: Pars Groningam miſſi, quo vulgus ingenio mobile, & ſubitam, ſiquid ingrueret, formidinem coërcerent. Poſtquam nocturnam fugam & vacua caſtella dies aperuit,

lætique

lætique inter ſe & gratulantes liberatores & obſeſſi conſalutaverunt; proximum fuit, quod deſtinatum hactenus, Groningam quaſſatam prioribus annis impellere, quanquam mœnibus propugnaculisque valida, nec ad victum, nec ad belli paratus quicquam deſiderabat. & è Friſiis primorum haud pauci tracturam in ſe commercia urbem, hoſtilem quam ſociam malebant. Dimiſſo equite, qui cunctos hoſtium aditus apud Stenovicum Covordiumque & Bortaniam clauderet, relicta Zutfaniæ cohors, qui hoſtem, ſi opus, diſtineret, tormenta mari advecta. Ingreditur Princeps campos multa ſuorum clade luctuoſos. namque ipſi è Saxonibus maternum genus, quos eodem in obſidio mors intercepit, aut irritus diu labor omittere coëgit infauſtam poſſeſſionem. Nec patruis parvo conſtiterat civile bellum ibi provocaſſe. Vetuſtiſſimi ſuperſtites locum monſtrabant, quo jacens Adolfus cæſi Arenbergii exuvias, & primos armorum ſucceſſus nobili ſanguine corruperat: Noſcebantur & caſtella, queis Ludovicus inſeſſis defectionem civium ac ſtudia libertatis fruſtra ſperaſſet. Tum Lemminga non procul, & ſeptem millium ſtrage deteſtabilis ripa. At Princeps ac Wilhelmus (pariter enim hic imperabant, nulla æmulatione aut diſcordia) ut ſuorum gloriam ſupergreſſi locos omine exſolverent, ſtationes urbi circumdant, metanturque ipſi eam ad partem qua Groninga Friſiis averſa Germaniam late proſpectat, haud equidem alibi turribus & propugnaculis annexis vallo, aut extrajacentibus munimentis, firmior. Sed antequam inclitæ urbis obſidium peragam, ſitum regionis & occurrentes ſæpe populos aperire haud fruſtra erit,

quia non alibi attigimus. Transrhenanæ gentes, quæ Amaſio includuntur, vetuſtam haud dubie claritudinem obtinent. Antiquiſſima, ut cæteras apud gentes, fabulis incerta, priuſquam Romanum imperium cum armis rerum memoriam propagavit. tum Friſiorum virtus & fides nobilitata: Francorum nomen ſerius auditum, quorum pars Salii ab amne, quem Salam veteres dixere, nunc aucto vocabulo Iſala creditur: & inde ſalicæ leges. Conditores & originem non harum magis quam totius Germaniæ memorem, conſtanti etiam apud veteres opinione, indigenas eſſe qui colant, id eſt, qua primum tempeſtate mortales aucta ſoboles, vel cupiditas impulit, tentare maria, quærere ſedes, fuiſſe qui & hoc ultimum Oceani littus ſortirentur. Nec interim negem, partem Normannorum, & Saxonum, & ſi quæ aliæ gentes maritimam oram claſſibus tenuerunt, per eas regiones relictam, in mores & imperium coaluiſſe. Eodemque ipſi exemplo exundantem multitudinem proximas in terras & longius effudere. Sed maxime memorandum, regnis duobus, Francorum in Gallia, Anglorum apud Britannos, primordia iſtis finitimisque à gentibus duci. Qui domi ſtatus, quæ rudibus ſæculis reipublicæ ſpecies, haud ſatis affirmem: niſi quod ultima ab origine reges præfuiſſe intelligo. neque id nomen infinitæ poteſtati: ſed, quomodo per omnem Germaniam, ſummum arbitrium penes plebem & Principes erat. At poſtquam commune Germaniæ Galliæque imperium, & mox reſolutum, quæ mediæ erant gentes in libertatem, Principes in dominationem traxere, turbida cuncta, nec quicquam diuturnum. Et Chriſtiana inſtitutio non

non omnes apud gentes pariter accepta, ut animos, ita regimen diſſociavit, dum alii, ſpecie illecti ſanctimoniæ, ſacerdotum imperia optant: ſapientiores ducem potius & arma quærunt adverſum barbaros, terra maríque ingruentes. Hinc bella inter ipſos, & quanquam de religione convenit, non tamen certamina deſiere, quæ obtentu pietatis, atque inde vi & ferro, diverſis artibus tractabantur. Sic Epiſcopi & Comites, diviſis inter ſe Batavis, ſimul conterminas gentes, ut cuique proximum, rapuere. Nam Zutfanienſes ultra Iſalam primi occurrunt, Geldriæ acceſſio; Hinc, quæ proprie regio Transiſalana dicitur, & ſuis nominibus Tubantes, Salandi, Tarantii, Trajectinis Pontificibus tenebantur. At Friſiorum, quod intra Flævum eſt, poſt longam rebellionem, in mores imperiumque Hollandiæ conceſſit. Qui ultra lacus ſunt, diverſam ripam bello & atrocibus præliis implicaverunt, victi ſæpius quam domiti: quia Hollandi Principes dedignabantur precariò imperare, & ipſis avita, utque arbitrantur, imperatorum ſanctionibus firmata libertas. Ita, in medium conſulentes, ſuorum è numero ſummæ rei moderatorem legebant, Poteſtatis vocabulo. Sed munitiſſima antiquitus urbs Friſiorum, Groninga, oportunitate Amaſii fluminis, & Germaniæ confinio, attollitur. Inde olim, ſuper ingenii ferociam, ſpes civitati acceſſerat, ut totius nationis caput, mox Iſala tenus imperaret. Quod cum negaret belli fortuna, Lavicam & Amaſium dominationis terminos conſtituit, circumſecto agro gravis: quippe vetitis diſtrahi mercimoniis, ni venum prius in urbem ferrentur. Munimentum hujus potentiæ

potentiæ poſtquam pactisque uſuque juris nomen induerat, externi Principes quæſiti, & ſæpe mutati, queis propugnatorum honore ſalvis legibus tributa pendebantur. id lætum in præſens dum gratiæ ſtudetur: quæ poſtquam magnitudine & invidia conſumta eſt, pernicies exempli patuit, inſito Principibus quovis modo parta retinere, cœptasque opes, ſi obſequio deſtituantur, per vim intendere. Contumax igitur civitas, nec libertate contenta, & ſervitutis impatiens, tum vero & inteſtinis plerumque diſſidiis concuſſa, dominos ſibi ſemper adſcivit dominorum tædio, expers ejus boni, propter quod à populis arma capiuntur. Ita Trajectinos olim Antiſtites experta, inde Saxonum metu ad Transamaſianos, Geldros, tandemque Auſtriacam ad domum devoluta, tantas inter jactationes gloriam ſemper aluit: retento per Auſtriacos jure, ut ipſa ſibi magiſtratus legeret uno excepto Principis legato, qui ſupremo judicum de rebus agri cognoſcentium conſeſſui præſideret. Hocce bello, quo nihil immotum fuit, graviſſimis ſeditionibus agitata ad extremum ſub Hiſpanica dominatione reſedit, libertatis ſpecie: non, ut aliæ civitates, ſacrorum diſſidiis: nam cum atrociſſimæ leges in novam profeſſionem ſævirent, undique exactis tutum ibi perfugium fuit: ſed quia, ardeſcente inter ipſos & accolas diſcordia, Fœderati proceres ex vero, aut in gratiam nobilitatis ſtatuerant: Callidior Hiſpanus favebat urbi, unde in ſubjecta regimen. hoc uno impulſi, ut deſciſcentem Rennebergium ſequerentur (adeo prima mortalibus ultionis & odii libido eſt) religionem & fœdera projecerunt. Præſidium, ut alibi memoravimus, aſpernaban-

nabantur: ita pacti cum Rege, qui alia quoque onerum levamenta indulſerat: ſed è plebe tria millia Hiſpano merebant. Peregrinus miles ad nongentos ſuburbana inſederat: commeatuum, machinarum, pulveris quantum vix uſquam. Poſita caſtra ab urbe longius, quo minus noxæ tormenta urbi inferrent firmandis operibus contra vim internam externamque. Solida ac ſalubris planities rivos inter Hornam ac Sculendipum diffunditur, qui orti Tarantiorum paludibus per foſſas Groningæ transeunt, & per Reidipam mari miſcentur. Cum toti urbi ambiendæ non ſufficerent copiæ, hinc illam oppugnare, hic & hoſtem, ſi adventaret, excipere placuit, effuſis rivis ut cuncta circumjacentia ſtagnarent. Compertumque experimento, vicinas oppidis aquas non magis prodeſſe arcendis hoſtibus, quam nocere interclufis auxiliis. Duxit Princeps etiam rivos, queis tormenta facilius caſtellis per agros paſſim jacentibus admoverentur. Deſerta quædam facile in poteſtatem venerunt. Sed nobiliſſimum cui Adoardizylio nomen, cum præfectus conſtantius quam pro præſenti neceſſitate defenderet, acceptis pontibus ſcalisque, tanto oppugnatum eſt calore militum, ulciſci ſociorum cædem anno ante eodem in loco patratam flagrantium, ut nec recepta ſit ſera deditio, nec, ut impetus fieret, imperium ſit exſpectatum. Ita facta cædes, quam auxit ignis fortuito illatus. Hoc caſtello occupato facilius è Friſiis commeatus in caſtra adnavigabant; etiam Emdanis haud pauca mittentibus, donec Verdugo minis terruit, ne ſtudium proderent. Eruptum & ex oppido & ex ſuburbio non improſpere, continuos per imbres fatigatis cuſtodibus

dibus novorum operum, quæ ambitione militari feſtinantius quam cautius promovebantur. Major mox cura, paulatim adfodiendi utrumque in latus portæ, quorum alterum valli propugnaculo, extrajacente munimento alterum defendebatur. Tormentis vehementer utrimque certatum eſt. Agger & ex humo opera ictibus utcunque reſiſtebant. pontes, portæ, turres, ædificia dejiciebantur. Et captis ad Verdugonem literis apparuerat nitrati pulveris copiam prodigo uſu & caſibus prope abſumtam. Moniti ergo, ne à ſociis deſerti, quorum alios Gallia, alios ſuæ diſcordiæ diſtinerent, clauſi armis, ruinam ultro irritarent. Reſponſum, non ut ab obſeſſis, ſed qui antiquitatis & recentium memoria ſuperbirent, maximis ducum non impune laceſſiti. non eadem tamen mens omnibus, & diſſidendi cauſæ. Plebis collegia, quorum major circa publica auctoritas, quam ipſis expediat, arbitrium omne magiſtratibus permiſerant. Imminente nuper obſidio legatos miſerant qui auxilia concirent. Sed ſecuræ tanti discriminis Belgarum civitates, certantibus circa Præfectum novum ſtudiis, profundere ſciebant pecuniam, uti neſciebant, cujus nunc penuria res maximæ amittebantur. Igitur fuere qui proponerent tradendam Duci Brunovicum urbem, ſequeſtre ejus conſilii Hohenloio, & ſi ſuccederet, vicarium ſibi imperium ſpondente. Sed eam ſpem abrupit obſidium: quo cœpto, modo ut mortui humarentur, modo rurſum ut liberarentur captivi, aliaque ſpecie, agitata ſæpe colloquia: conceſſis etiam brevibus induciis, quas tandem oppidani prorogari poſtulant, donec reſponſum certius Bruxella peterent: quod me-

rito repudiatum. Præcipuus magiſtratuum Iorgius, conſul ante, & tum tribunus militaris, paci obſtans, armatus Ieſuitarum vocibus, in ſe traxerat egentiſſimos vulgi, queis nullæ ex publico ſpes metuſve. Hi hoſtium internuntiis pacisque laudatoribus minabantur exitium, non cæde, non rapinis abſtinentes. Iam vineæ atque alia propius exitium oſtentabant. Sed longe miſerrima facies, cum miſſili igne noctes lucerent incendiis! denſique & conglobati, ut domus, ut fortunas defenderent, ardebant & ipſi, aut globis lacerabantur. Poſtremo quid vitarent, quid tuerentur ambigui, implebant cuncta formidine & lamentis. Contra ſacerdotes, & quos Hiſpanus ſtipendio obligarat, privatis commodis partium & conſtantiæ nomen imponunt. auſisque jam ſuburbano ex præſidio nonnullis trans foſſam actis naviculis intrare urbem, his advocantibus, illis prohibentibus, flagrabat ſeditio, quæ initio haud incruenta, mox externo metu conſedit. Princeps, ut bellum urgendo pacis conſilia impelleret, maximum ex omnibus intra foſſam propugnaculis, in quo arcis Albanicæ manebant veſtigia, cuniculis ſuggreditur: & quo dolum alio conatu velaret, quaſſata machinis munimenta capturus impetu minatur. Simul ingenti oppidanorum concurſu velut detruſi oppugnatores retro ceſſerant, accenſo pulvere quem ſpecus occultabat, dirupta moles excuſſam multitudinem in foſſas adjacentes & longius intra caſtra effudit. pars vivi aperta humo mergebantur. Tum per ruinas ingreſſos milites (Scoti erant) quo minus inhærentes fugientibus unà urbem irrumperent, ruptus aſſer qui pontis uſum præbebat, impediit, locum tamen tenuere,

ſaccos

ſaccos arena fartos opponentes ingruentibus telis. Iamque omnes flagrare in ulteriora, cædem poſcere eruendæ urbis avidi. Hanc illam, cujus ſcelere cuncta trans Rhenum quatuordecim per annos exhauſta bello aut corrupta. Tot caſtellorum excidia, atque agrorum ſolitudinem, cruentaque prælia vicem depoſcere. Id documentum cæteris fore, ne vincendi dies tenerent inani pertinacia, & ſuperbis ultro reſponſis illuderent. Quid autem glorioſius duci, quam rebellatricem in urbem, cædibusque ſuorum & ſpoliis ovantem, jus uſurpaſſe victoriæ. Aut ſi generis injuriam, majorum ultionem publico poſthaberet, non tamen ſervandam civitatem, iniquam vicinis, intractabilem legibus, nec libertati fidam, cui inſurgens aliquando perniciem latura ſit, aut, ſi domaretur, infamiam. Hæc coram: ſibi quisque prædam urbis opulentæ animo præceperat. Sed Principi, quique aderant ſenatorum, ad reliqua belli perpetranda utilius viſum, licentia ſævitiaque in cives militem non imbuere. Sic preces & legatio valuere, compoſita è variis ordinibus, etiam ſacerdotum quæ mænibus egreſſa urbem, quantumque ejus ditionis, fœderi addidit, ut ſuis legibus pari jure cum ſociis regerentur. Præſidium accepere, dum nova imperia in conſuetudinem verterent: & junctim Friſiis rectorem Wilhelmum Naſſavium. Vrbanus miles & externus incolumes abiere ſeptimo calendas Auguſtas. Ingreſſus urbem Princeps Proteſtantium ſacra reſtituit, ejectis ſimulachris, utque convenerat magiſtratus legit, maxime ex his qui ob religionem exſulaverant, valituris in poſterum legibus. De accolarum diſcordiis, quæ olim per arma atque acies

exercitæ nondum ſederant, ſociarum nationum ordinibus permiſſum arbitrium eſt. Atque interim Bruxella Hagam Otho Hartius & Hieronymus Comannus venere, velut privatum ob negotium ad Cimacenſis miſſi uxorem, quæ mariti ſævitiam fugiens, apud Batavos exſulabat. De pace, non ut tanta res merebatur, ſed obiter egerunt, ab Erneſto literas ferentes: queis belli onera, veteriſque obſequii & commerciorum bona diſſerebat. Nec ullas unquam immortales diſcordias fuiſſe, paucas bello, pace pleraſque transactas. Tum ſi qua perfidia hactenus formidaretur, at non Auſtriacæ domus incognitam virtutem, aut ſuſpectum ſe pacis auctorem. Quin haud alia ſpe patriam, & fraternos penates deſerere, quam ut redderet Miſtianis gentibus veram fidamque concordiam. Convenire Ordinibus viciſſim ne ſuas res proſperas, adverſariorum ambiguas in diſcrimen & belli fortunam mittere mallent, quam tempus occupare, quo darent magis quam acciperent pacem. Ad ea Ordines, altius orſi, reſponderunt, de cauſa magnifice, pro ſacris & legibus, quæ Maximiliano quondam imperatori placita Mathias Erneſti frater bello texerat. Inde implacabili Hiſpanorum rabie ſibi in arma truſis, nequaquam ignotas bellorum vices. ſed laborantibus & oppreſſis Deum adfuiſſe: & nunc, magnis ſocietatibus ac ſua virtute ſubnixos, illum eventus judicem malle quam hoſtem toties perfidiæ expertum. & ne ſociis ſine regibus arma ponerent, fœderibus quoque ſe impediri. Simul exempla addebant falſo oſtentatæ vel irritæ pacis. neque nunc accidiſſe quicquam, cur ſperarentur tutiora. Nam Philippum adeo veteres offenſas non

remit-

remittere Chriſtianæ paci, ut barbaros potius pateretur raptare Europam, quam deſineret ipſe aliena regna per arma & fraudes inceſſere. Quod literis convictum Philippi ipſius ad Wilhelmum Clementium ſcriptis, queis Cæſarem pollicitando lactare jubebatur, addito, ab imperio Hiſpanico vim Turcicam facile donis poſſe averti. Nec ſilebant Ordines, ſanciendæ pacis ſolennia præfectis delegari: ſervandi jus & poteſtatem penes dominos eſſe. Quid denique ſpei, dum premeret Belgicam miles externus, & ſummæ rei compotes Hiſpani atrocibus conſiliis Erneſti bonitatem convellerent? Iactabatur in odium pacis non paucorum inter Romanenſes ſententia, quæ diverſa ſectantibus ſervandam fidem neget: verſa merito in ipſos commenti pernicie, dum ſtudio diſſidendi hominum commercia abrumpunt. Cunctis nimirum qui fas atque honeſtum ſuo in uſu habent, nec ullo obtentu dedecus mutatur, & ne diu perfidia fruantur, ipſi adverſum ſe documento ſunt. Plebs etiam, quam primum bellorum pœnitet, recentibus hoſtium flagitiis in iram novata omnem concordiæ ſpem averſabatur. Namque Hiſpanus, tot inclytam victoriis Mauritii juventutem, & duplicis regni fœdus metuens, usque adeo magnitudine periculi infamiam contemſerat, ut emtis percuſſoribus ſingulos per ictus conficere deſtinaret, quod vix totæ acies præſtarent. Nec aliud unquam tempus ejuſmodi flagitiis fœdius fuit, ut nemo veram ab illis pacem ſperaret, qui jura etiam armorum & conceſſa odiis egrederentur. Anno hoc ipſo quo colloquium petebatur, ſacerdos Namurcenſis, deinde miles alter transfuga, ſuſpicionibus præventi, ex ipſa vul-

tus inconſtantia, ut difficiliter leguntur tanti ſceleris meditamenta, mox tormentorum metu, ordinem inſidiarum patefecerunt, queis Princeps, & frater Henricus Fredericus, atque alii eminentes in republica viri petebantur. propriis quisque de cauſis: Leoninus, quod à partibus regiis deſciviſſet: Aldegondius, quod ad ſpes in Regem perfidas excitaſſet Parmenſem! Oldenbarneveltius, quod adverſus paci crederetur. Michaël Renichonius & Petrus Furius ſontium nomina: ſed rectius auctores edentur, qui in conſpicuo poſiti & gloriæ capaces huic ſe probro obſtrinxerunt. Fontanum igitur & Ibarram Hiſpanos, Stanlæumque Daventriæ proditorem, atque è Belgis Lamotam & Barlæmontium, veteris in Naſſavios odii heredem, ſimulque Aſſonvillam, Arauſiana cæde jam olim maculoſum, reperta apud reos indicia, aut ſponte falſi, poſtquam certa mors, neque in ſpargenda culpa pretium erat, prodiderunt. Etiam Erneſti pollicitationes, atque hortamenta referebantur: ad Renichonium quidem, largo ſe fœnore penſaturum: ad Furium hæc ipſa: ſi id præſtas, quod mihi polliceris, ut Tyrannum mactes, recta te via in Paradiſum ducet. nec deerant, qui hoc argumento tranquillum ejus quod credebatur ingenium contra interpretarentur, quæſitumque arguerent modeſtiæ vultum, quo tantam feritatem occultaret. Comannus certe & Hartius, dum in Batavis agunt, erumpente Renichonii ſcelere, Erneſti ullam in eo culpam negabant: addentes paratum & Barlæmontium, ſi venire fide publica datisque obſidibus liceret, coram dicta refellere. Sed cum non alia lege admitteretur, quam ut evictus

pœnam

pœnam ſubiret, conditio repudiata eſt. Sub idem tempus Lodovicus Lopes Luſitanus, ſed Iudaïcæ originis, medicus per Angliam, comprehenditur, qui quinquaginta millibus ducatorum ab Hiſpano ſibi promiſſis ſpem feciſſe veneni in Reginam indicibus & literis convictus, cum conſciis crimen ſupplicio expiavit. Auctores rei dicebantur Chriſtophorus Morus, & Fontanus quoque, & Stephanus Ibarras, tum Bruxellæ agentes, quos Eliſabeta datis ad Erneſtum literis perſtrinxiſſe contenta, concitores talium Ieſuitas nominabat, & communis exempli cauſa dedi ſibi poſtulabat, non id adipiſcendi ſpe; ſed quo Hiſpani famam magis oneraret. Aliorum quoque ſimiles molitiones prorupere, mirum quanto proventu hominum, quorum par ad promittendum & ad indicandum ſcelus levitas erat. Auxitque Ieſuiticæ ſectæ invidiam in Gallia, fine hujus anni, Ioannes Caſtellus, juvenis ipſorum ex diſciplina, perſuaſusque à magiſtris nulla illi regia jura qui à Romana Eccleſia alienus viveret. Is ergo revertenti ex Picardia Parrhiſios Regi cultrum in jugulum direxit: ſed flexu corporis ictus in dentem incidit. Id facinus Parrhiſiorum Senatus, non contentus ipſius ſupplicio, diruta quoque altrice domo, & mole ſuperſtructa, quæ facti memoriam præferret, tum & Ieſuitarum exſilio expiavit. Namque his præcipuè talia & Batavi & Angli & Galli imputabant, ut qui pietatis & fortitudinis laude incendant juventutem, additis & veteri copia exemplis, quoties Tyrannos publice nocentes privata audentia depuliſſet. Ea de ſecta, quoniam occaſio tulit, nec alii plus in partes contulere, pauca diſſeram. Auctor inſtituti Ignatius

Loiola, Navarrico bello ad Pompeiopolim vulnere debilis fortem adhuc & militarem animum quietiores ad curas retulerat. acceſſitque ambitio condendi familiam, cui in ſpem futuræ magnitudinis, non hominis alicujus eximii, ut tum mos ferebat, ſed ipſius Ieſu nomen præſcripſit. Aggregati quibus nova volentibus erant, incredibili ſtudio duo maximè percoluere vim Pontificis Romani, & opes Hiſpaniæ. primique in cauſam labentem egregia præſidia induxerunt, & neglecta hactenus, mores incul-patos & bonas artes: crebris certaminibus exerciti varias adverſus religiones, quæ per ea tempora Romano nomini inſultabant. Aucta per Americam & Indiam gloria, dum feras inter gentes Philippo imperium Chriſtiana inſtitutione circumdant. Claraque prodigia velut ipſis evenerint, per locorum longinquitatem celebrantur, fiducia affirmantium, & credendi facilitate. Cætera reipſa aut in ſpeciem abunde ſunt. Fidem & pudorem ſunt in quibus requiras. Magna in vulgum auctoritas ob vitæ ſanctimoniam, & quia non ſumta mercede juventus literis ſapientiæque præceptis imbuitur. Sui per urbes & populos præſides. Cunctis per orbem unus imponitur, ut plurimum gente Hiſpanus. Sapienter imperant, fideliter parent. Transgreſſi in morem non una habitant omnes. anguſtum videbatur ſocietatis incrementa parietibus includere. dant nomina & conjuges, nec quicquam prius docentur, quam mortis metum & cunctos hominum affectus exuere. Sed maxime adſciſcitur, ſiquis ingenio ante alios, aut ſanguine divitiisque pollet. Vſus in ſingulis. nam ingenia diſtinguunt non minus prudenter, quam eli-

eligunt, ut quem facundia aut ſcribendi meditationibus ſperant clareſcere. Per ſuorum nobilitatem maximis conſiliis miſcentur, explorandi ſagacitate, & quia ad eruenda arcana nullum vehementius tormentum religione eſt. Opes legatis ac muneribus in ſe vertunt. quas per artes noviſſimi omnium brevi ſectas priores fama & opulentia vicere, hoc ipſo cæteris inviſi & tanquam è diverſo mores exprobrarent. Sed ſuper æmulantes evecti, tenent Principum domos, laudabili temperamento. quippe medii fœdum inter obſequium & triſtem arrogantiam, nec fugiunt hominum vitia, nec ſequuntur. Præcipuum id Hiſpano dominationis inſtrumentum, quo domi concordiam retinet, quo turbat externa. Nam eorum mentibus infuſi, qui Latina ſacra adorant, per Galliam & Angliam ipſosque Batavos, hic pro regno differunt, ibi contra regnum. & quanquam capitis ſupplicio finibus arceantur, non obſtat periculum quo minus audeant fallantque. At imperator pacem quantumvis repudiatam, & quibus dixi ſceleribus inviſam, non deſinebat retentare, ſuper commune Germaniæ velum, fraterni decoris cura. Et, ne monere tantum videretur, habito Ratisbonæ Principum ac civitatum concilio, decerni curaverat, armis coërcendos, qui perpetuæ bellorum miſeriæ ſeque & finitimos damnarent. Quæ ut erant inania nec voces unquam & minas tranſitura, ita accipiebantur. nam imminente Pannonicis urbibus tum vel maxime Turca, curæ & vires Germaniæ ad externa non ſupererant. Eodem anno egregium Fœderatis Ordinibus ac glorioſum fuit exciri ab Iacobo Rege Scotiæ, juxta Galliæ, Angliæ, Daniæ

Reges ad Baptiſmi ſolemnia filio celebranda, quem primum illi conjunx dederat, Regis Daniæ filia. Reſpondet honori liberalitas egregiis in regium infantem muneribus teſtata, cui Henrici Frederici nomen inditum eſt. Simul veterem cum Scotis amicitiam, atque inter gentes commercii jura quæque alia Belgarum cum Principibus, ac poſtremo cum Carolo pacta recoluere. Sed fruſtra armorum ſocietas affectata apud Scotum Danumque, & eidem affinitati innexos Germaniæ principes, quibus tuta ac illæſa quies, nec ſatis cauſæ, cur alienis armis ſe interponerent. Facta ſane per Scotiam ſpes non ſine cauſa Hiſpanis infenſam, qui per annos aliquot, ejus regni quietem factionibus turbarant: unde acerbiora in Romanenſes jura, & hinc auctis odiis reperti qui juſtiſſimam Iacobi ſpem in Angliæ regnum in Hiſpani filiam transferrent, argumentis ſane abſurdis, ſed quæ animum ad inferendam injuriam promtum oſtenderent: verum formidandæ potentiæ cunctis obviam eundi initium & Scotus & ceteri principes in alios alii rejectabant. Reverſa per Angliam legatio, cujus Princeps Walravius Brederodius inclyta ſtirpe dignationem reipublicæ præferebat, Iacobo Valquio comite, de rebus fœderis conſultavit. Ibi munerum invidia patuit, queis gratia Scotorum Regis ambita erat, objectante Regina ut externæ opis egentibus intempeſtivam magnificentiam: neque tam regalis ingenii more, neminem faſtigio ſuo accedere ferentis, quam quod callida mulier, & quæ inter munimenta potentiæ haberet ſucceſſionem tenere in incerto, nollet proximum regno & ſanguine Principem vicinorum ſtudiis hæredem deſtinari.

ri. Igitur, qui mos iraſcenti, veteris debiti portionem exigit, & ni ſatisfieret pacem minabatur: quæ modeſte excuſata ad tempus quietem habuere. Atque interim, quo offenſæ redimerentur, obtemperatum poſcenti, ut ſuam ad claſſem naves & pecunias adderent, quibus Hiſpani Britannia Gallica arcerentur. Nam validis portubus confidens hoſtis poſſeſſioni maris, quod Hiſpaniam, Galliamque alluit, utroque è litore imminebat: Vnde & Angliæ metus, nec ſatis tuto Batavis occidens navigabatur. Iunctæ claſſes plerisque maritimæ oræ munimentis hoſtem depulere. At Transrhenanis in partibus, poſt captam Groningam bellum ſtetit: quanquam erant alia quæ ſpem & pretium laboris promitterent: ſed inſtante Buzanualio, Henrici Regis legato, magis ex æquo viſum, poſtquam ſua recte proceſſerant, ſocios reſpicere: quia tum per Belgarum & Galliæ fines acriter certabatur. erant qui retento milite pecuniam Regi mittendam cenſerent. Sed obſtitit Buzanualius Regem dictans milite rectius quam pecunia uti didiciſſe. Tantaque ejus habita eſt ratio, ut & ſpes egregiæ, & facti jam ſumtus in expeditionem novam continuo poſthaberentur. Miles Hiſpanus, qui Gallicum ad limitem turbarat hactenus, poſtquam æra & jus licentiæ acceperat, excluſus urbibus, ne per otium peiora auderet, duce Cimacenſi Cameraci ad obſidium habebatur. Namque urbem Philippo quondam poſſeſſam Balagniacus, ubi memoravimus, imperii Gallici nomine, & ſuo dominatu invaſerat, Princeps Henrico dictus: inde vicina populabatur. Deerant cuncta obſidiis adhiberi ſolita: etiam commeatus. Ne nihil agerent, clau-

ſere urbem eminus & ſegni cuſtodia Hiſpani, amicarum gentium agris, quam hoſtibus terribiles, nec ultra mutati quam ut ſeditionum ſcelera ſub imperio uſurparent. Interdum & è Gallia prædæ agebantur. At Henricus plerisque perduellium perdomitis vere jam regem ferens, eoque virium auctus, ut, qui ſua ægre hactenus tueretur, jam vindex & paria ultro minitans adeſſet, Philippum edicto increpuit, quod ne probabili quidem obtentu, quæ annis ante viginti & quinque ipſi cum Gallis pacta, rumperet. Avito ſe imperio contentum, quod cœleſti providentia magnificum per ſe & auguſtum haberet, abſtinere alienis; neque cum finitimis Belgarum civitatibus armorum ſibi cauſam, niſi quam ipſius injuria feciſſet. Hænovios igitur & Atrebates ac cætera ſervientium nomina hortabatur, proturbare Gallico & Cameracenſi ſolo externum militem inviſum cunctis, & tantum ferentibus gravem, quem nemo impune niſi hoſtis odiſſet. Quod ni præſtitutum intra diem fieret, regeſturum eo tela, unde in ſe mitterentur. Silentium ſe, velut negarent, accepturum. Attamen civitates reſpondere non auſæ: ſed brevi Philippus Romanæ pietatis ſtudium, ſuumque cum Gallis fœdus memorans, Benearni Principem (nec enim alio nomine dignabatur) qui fruſtra religionis quam ſemper oppugnaſſet cultorem, & Galliæ regem imitaretur, armis undique perſequendum pronuntiavit. Ea ſero, poſtquam totum per annum Belgicis finibus ſigna cecinerant, juris ſimulachra adhibebantur. Sed extremo bello ducem Henricus Turrium dilegit Vicecomitem Turenæ, aucta tum in nomen Builonium dignatione, & Mauritii affini-
tate

tate inclytum, cujus ſororem Eliſabetam Borbonii per matrem generis in matrimonium acceperat. Hoc juſtior cura, auxiliis & belli gloria attollere principem ſuper jus fœderis, privata neceſſitudine devinctum, & regis gratia florentem. In Luxenburgiam terram conferre bellum placuit, quod Italicis Germanicisque dilectibus iſthac iter foret. nam ſpes Batavos inceſſerat, ſi novæ copiæ arcerentur, poſſe veteres nec multas adeo, nec ſane concordes ſponte Belgarum, aut coëunte bello intercipi. Sed properanti in auxilium Philippo Naſſavio viginti & octo peditum centuriis (viginti ſolas polliciti Ordines ultro numerum auxerant) nuntius occurrit, acceptis quatuor Helvetiorum militibus Carolum Manſfeldium medio vagari. Igitur præſidio itineris quinque turmas ductante Verio aſſumit, compoſitumque agmen, ne quam prementi Manſfeldio occaſionem aperiret, trans amnem Moſellam ducit Mediomatricum finibus. nam interiora cuncta hoſtis præceperat. Turmarum pars maxima, impetrato aut vi quæſito per Germaniam itinere, in Batavos reverſæ. Vim magnam equorum iter longinquum abſumſit. Sed majus in partes damnum, quod procul domo eques licentius agens, per rapinas ac ſtupra multorum, aut ob religionem aut alias ob cauſas Batavis faventium animos avertit. At Bulionius, mandata quidem maximarum rerum habens, ſed vires haud juxta, nec Lucemburgi auſus obſidium, poſtquam ſocias cohortes acceperat, Parrhiſios conſultatum ibat ingraveſcente jam autumno. Patuitque eventu, multo ad rapinas uſu, magno domi & damno & diſcrimine auxilia feſtinata. Ac quo minus & ſubito & acerrimo gelu

gelu Batavorum intima irrumperentur non tutantium conſilia, ſed mala hoſtium obſtitere: Nam regium per exercitum translata ſeditio, priorisque tumultus finis alteri initium dedit. Ea rabies & ſua magnitudine & remediorum atrocitate cæteras longe anteceſſit, quia non per ſingulas cohortes, ſed inter nationes, nec circa fines, ſed in ipſis Belgicæ viſceribus certabatur, veteremque flagitiis cauſam, militarem avaritiam, invidia accenderat. Itali, gens natura æmulatrix, ſoluta Hiſpanis ſtipendia, cum & ipſis deberentur, poſthabiti in contumeliam trahebant. Pauci primo conqueſti, tum ſibi laborum & ſanguinis pretium periiſſe, cum ille, columen partium & juſtius in omnes virtutis æſtimator Parmenſis, quomodocunque mortuus, gaudium ſane & inſolentiam Hiſpanis attuliſſet. Nunc palam deſpectos circumagi paucorum libidine, qui Erneſti ingenio & regiis opibus illuderent: At hercule & ſibi arma, queis adverſus peculatores debitum vindicarent: nec poſſe exemplum illis diſplicere, qui eadem feciſſent: aut ſi quis obſiſteret, ſenſurum quos viros Italia daret, Hiſpaniæ victrix illius olim veræ, non, quæ nunc ita diceretur, fæda peſſimarum gentium colluvies, & cui faſtus ac crudelitas pro cunctis virtutibus ſint. Nec jam tantum manipulares, ſed præfectorum fortiſſimi eadem loquebantur: quibus incitamentis, velut lymphati, omnes ejus gentis ſigna Sichemum contulerunt; Brabantiæ id oppidum munitionibus ac ſitu placuit, unde prædæ ab agris & Bruxella usque petebantur. Acceſſere & aliæ gentes, Galli, Hiberni, Epiratæ, & ab Italia usque veterum qui olim apud Belgas militaverant, pacis obtentu & ſpe

ſpe præmiorum, nullis prohibitis præter Hiſpanos: rarumque ejuſmodi motibus, aderant præpoſiti, quaſi de gentis cujusque gloria quæreretur, non ullo jure poteſtatis, ſed ita pollentes, ut ſe quisque notabiliter turbando militi approbaverat. Centuriatus in dies legebantur. Signum factioni ſuæ, quam militari facetia rempublicam appellabant, apium examen fecerant præeunte rege. Tributum indixerant agris, & vectigal præterea cunctis quæ ex agro evectarentur. Fovebant ſeditionem arcanæ Mauritii Batavorumque artes, ob metum, ne ſi rediret concordia, improviſum aliquod vulnus acciperetur. Iam quippe, per dies ferme ſeptuaginta, continuum gelu paludes amnesque ferendis etiam machinis duraverat. Simul dum hoſtilis ager, inde Gallorum bello, hinc ipſorum tumultu, rapitur, clauſis primum, quo inopiam intenderent, & mox ingenti pretio reductis commeatibus, ærario conſulebatur. Auditi igitur benigne quos ipſi ſuorum ad Principem miſerant, narrantes nullo ſe natalium jure, per ſtipendia duntaxat, Hiſpano obligari. atque ea ubi non ſolverentur, haud ultro devinctos ſeſe. Ac ſi quis oppugnaret, uſuros lege naturæ, quæ animantium cuique ſui tutelam commendaſſet. Factæ cum illis induciæ: Cuquivum quoque agrum, in quem paterna Principi ditio, tributa popoſcerant: negantesque ruſticos defendere parabat Hermannus Herembergenſis, rogato Principe id ſaltem permitteret. Sed major hic quoque militis, qui vim partium deſtrueret, quam imbellis turbæ habita eſt ratio. Quæ ubi in curiam & quidem Hiſpanorum verbis in deterius

rius perlata ſunt, dubitatum ſententiis, dum comitate permulcendos alii, ferociores, & quibus gentile odium erat, dandum exemplum putant, ne quoties ad diem pecuniæ non adeſſent, exuere obſequium miles inſueſceret. Irritabat etiam moderatiores animos temporis ratio, quod cum maxime uſus operæ eſſet, nullis conditionibus paruiſſent. Nec illos fugiebat duriora in ſe conſilia haberi, quin calliditate gentis emtos per exploratores cuncta noſcebantur. Et quidam primores ultra favebant Italis odio & intolerantia Hiſpanorum. Victus, munitiones, quæque bello idonea modice proviſa erant, cum Hiſpani valido ſe agmine eandem in regionem inferunt. & primum alios conatus ſimulare: Poſtquam his artibus neutiquam Italis pares erant, ſerio claudere egreſſus & circumſeſſis moliri famem. Mox & manus collatæ, nec incruenta caſtellorum oppugnatio: tantumque ſævitiæ, ut in Hiſpanorum caſtris clam trucidati ferantur, qui providentia ſeu alio affecti ea conſilia perhorruerant. Id vero nemo jam ferre, illos ab eodem flagitio recentes in aliis vindicare, quod toties ſibi permitterent. Ita peſſimum exemplum utrique inſtituerunt, hinc ut eodem ſacramento obſtrictas gentes mutuo ſanguine efferarent, inde ut pro hoſtibus habiti ab hoſtibus opem poſcerent. Nam prior aditus Rex Galliarum, quò manente injuria auxilium præſtaret, & tot fortium virorum manibus uteretur, ad Mauritium ut propiorem relegaverat: qui, cum factas inducias datis utrinque obſidibus firmavere. Tum caſtellis exuti, nec ſatis in oppido fiduciæ erat adverſus ingruentem exercitum & machinas, agmen

agmen conjugibus & liberis grave per incuſtodita hoſtibus nocte & ſilentio movent. Hiberna Sylvaducis non procul poſuere, tuti tergum ac latera, cum Breda urbs, Hæſdaque & Gertrudisberga accingerent; parata laborantibus ſuffugia, atque interim latebræ inutili vulgo. Belliqne ſeu victus copiæ deeſſent, haud ſecus quam ſocios inter commeabatur. Et Princeps benignitatis famam nec in hoſte aſpernatus, inſtruxit machinis, addidit equitem quo valentiores egreſſi ſubjicerent agros tributis, aut populabundi ulciſcerentur. Sic infenſiſſima auſi, & nondum transfugæ, tertias velut partes in bello fecerant. Miſit mox Erneſtus, qui impunitatem, ſtipendia, miſſionem pollicerentur. Sed cum interceptis ex literis, ſubeſſe dolum & pœnam imminere cognoviſſent, ſuſpecta diu omnia habuere. Nec alia circum quietiora. Nam equites peditesque haud pauci, cum Verdugonis caſtra deſeruiſſent, rerum omnium adacti penuria, adiuti à Cliviis, trans Rhenum, atque inde in Brabantiæ proxima conceſſere. Et qui Dunquercæ præſidio erant, quique Amandi fano & Capellæ, obſequium detrectabant. Ipſi denique Hiſpani paulo ante pacati, iterum deficiente ſtipendio, fano Paulino ſeditionem reſumſerant. Cauſæ tot malorum, diſpenſandæ pecuniæ vetus jam incuria, & minoribus quoque corrigendis impar Erneſtus, & claſſem Americanam ventis, morbisque tardantibus, concuſſa, ut ſæpe, Hiſpani fides. Pars damnorum & ab Anglis, quorum hoc anno, ut per Auſtralia Americæ improſperi conatus, ita in Braſiliam iter irrupto Fernambuco prædæ opimum fuit. Secuta hyems, ut retractis ad Cameraci

raci obſidium Hiſpanis inclementia frigorum & inopia peſtilens fuit, ita Verdugoni in Friſios & Groningæ proxima iter præbuit, populatione duntaxat & villarum incendiis grave. Sed reſoluta mox glacie hauſti quidam, terrorem in alios ſparſere. Et jam reverſus ex Germania eques Fœderatorum, ne idem ſæpius audere-tur obſtitit. Eademque hyems per eluviones infeſta Batavis. Nam poſtquam gelatis diu amnibus retenta vis aquarum, ſimulque ſummis in jugis nives tabuerunt imbribus adauctæ, Moſa & quocunque ſe nomine Rhenus diſpergit, cæteraque fluminum circumfuſa ripis, moles objectas multa pecoris & agrorum ſtrage perruperant. Fine hujus anni incerta nobilis judicii exſpectatio animos omnium oculosque erexerat, dum ſeveritatem alii requirunt, alii inquiſitione nimis anxia datum cauſantur æmulantibus nocendi obtentum. Arnoldus Dorpius, Zirixqæ quondam vi Hiſpanorum obſeſſæ præfectus, & apud Arauſionenſem multa dicendi libertate verſatus, ita res ſuas alienasque adminiſtraverat, ut objectum invidiæ Divitis cognomen apud vulgus acciperet. Is morte Arauſionenſis extra res poſitus, à Menenio nuper ex Danica legatione reverſo, pacta quædam cum Dano inita acceperat. Evênit ut mox Dano eadem objectarent legati ab Erneſto miſſi, quærendæ illic ſocietati & quò in ſeptentrionem navigatio Batavis turbaretur. Ita deprehenſum enuntiante Dorpio emanaſſe arcanum. Hinc orta in ipſum graviori ſuſpicione, dum chartæ pervolutantur, apparet literarum exemplum, queis hortabatur Erneſtum, ut compoſito ad latendum habitu iter cæpta-

cæptaret, mox ubi Hagam veniſſet, ſemel profeſſus impermixtum hactenus bello, nunc pacis auctorem, adverſantibus metum à plebe, ſuique & concordiæ ſtudioſis fiduciam adderet. Sed cum exercendi ingenii, nec alio fine ſcriptum conſtanter aſſeveraret, carcere liberatus, domique ſervatus, deinde datis vadibus dimittitur, paulatim, ut fit, evaneſcente judicii calore, &, ut in potentia plurium, parabili venia. At Menenius, qui ex judicum Hollandiæ conſeſſu publico ad civitatis Dordrechtenſis adſeſſionem deſcendens reipublicæ partem ſe fecerat, ab ea tandem amotus, ſcribendis mox patriæ annalibus, omnia mercede, adhibetur, non tam ſpe ulla laboris, quam ut otium viri, valentis ingenio ac literis, animo inquieti, honeſta imagine velaretur.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER QVARTVS.

INEVNTE annò Bruxellam Erneſtus concilium advocavit, præfatus de rebus maximis acturum: quod in ſpeciem egregium, quaſi jura & leges firmaret: ſed non priſco more Ordinibus facta poteſtas de republica judicandi. Antiſtites tantum & nobiles convenere: quia nobilitati gratia & auctoritas ſub dominatione: & ſacerdotes vinculo religionis fide habentur. plebs ambigua & cujuſcunque pacis cupiens. ideoque niſi in tributis, fere non auditur. Vbi cum ſuſceptos pro concordia labores graviter elocutus, in cætera conſilium poſceret, Arſchotius, primæ inter Belgas dignitatis, arripuiſſe dicendi facultatem his verbis dicitur. Majores olim noſtri, nullis odii cauſis, niſi quod jubebantur, arma validas in gentes maximeque in Gallos cepere: nec illos periculorum pertæſum unquam eſt, & quæ mala bello trahuntur, dum Principum magnitudinem propugnarent. Itaque res maximas illorum virtute & prudentia patrari contigit. At nunc non arma & conſi-

lia, ſed miſeriæ, ærumnæque noſtræ uſum habent, bellumque, ut vos dicitis, civile civium manibus non creditur. Quid igitur! pacem flagitamus! Imo jam dudum hanc curatam oportuit, cum eſſent adhuc, quæ vellemus ſervata, nec incendia urbes, vaſtitas agros, inopia domus etiam futurum in tempus ſtraviſſet. Quod ſi triginta per annos continuatis cladibus otium nondum meremur, altero nos ſaltem bello abſolvite. In Gallos imus? ſecura à Batavis tuta præſtate. Sin hos ulciſci prius videtur, atque ita neceſſe eſt, quieſcant ſpes nimiæ, ne de noſtris periclitemur, dum concupiſcimus aliena. Sed enim oblata pax eſt. ita ſane. Quam igitur belli cauſam Gallus, quam pacis moram Batavus adfert? nec enim ſuis arbitror, nec noſtris quidem malis dejectantur. Arcendum clamant peregrinum militem, inclementem illum ac faſtuoſum, & noſtris moribus inſociabilem, cui modeſtiæ nihil unquam, fidei tantum quantum expedit. Hæc nos in illum inique & hoſtiliter dicta credamus, ſi non hoſtilia magis ſunt quæ ab illo patimur. Interroga Atrebates, interroga Hænovios & contiguas gentes, cui tam uberis agri poſſeſſores famam imputent. Aliqua dicent Gallos rapuiſſe; Hiſpanos omnia, ſimileſque alios qui diſcordes inter ſe, tantum Belgarum in perniciem conſentiunt. Ita ſub militiæ & ſeditionis nomine nos præda ſumus. neque hac ſtetit injuria. etiam externis regendi tradimur: Adeo nemo noſtrum illis ſapit, atque ultro patientia ludibrio eſt. Quorum ſi lubido plus noſtris querelis valet, placetque vitia diſſimulando alere, tandem audebimus, quod orbi Chriſtiano

no & optimo regi ipſa neceſſitas ſatis excuſet. Loquentem adhuc primi utriusque Ordinis circumſteterunt multo aſſenſu & velut læti repertum qui cunctis intra animum agitata palam efferret. frementibus interim Hiſpanis. Nam aderant nonnulli. Fontanus conſeſſum vitaverat, quia præponi Arſchotio non ſperabat, & ſequi dedignabatur, ita veræ potentiæ cupitor, ut inania non contemneret. Hunc ego Arſchotium cunctis belli hujus tempeſtatibus magna animi fiducia fuiſſe comperio & qui indubitata in Principem fide non tamen externorum libidini gratificaretur ſuam dignitatem. Sui plane juris & libertatem impune ferre ſolitus, regios miniſtros illudebat, quia & horum ſuperbia cunctis inviſa, nec ipſe ultra voces metuebatur. Et tunc prope ultima ſenectute ſecurus iſta velut oracula popularium mentibus affudit. Sane poſt pacis Gandavenſis tempora nunquam Belgarum in Hiſpanos infenſius odium: & uti potuiſſe Batavos ſunt qui credant, ſi ut olim ſub Arauſionenſi, ita nunc quoque non penes multos regimen, ſed unus vim imperii atque amicitiarum arcana tractaſſet. Veteres irarum cauſas incenderant in maximis Belgarum miſeriis nimia potentia Hiſpanorum, & ipſi propriis quoque moribus inviſi. Fontanus, multus ſomni atque epularum, etiam in adulterio Antverpiæ deprehenſus, ægrè vitaſſe exitium narrabatur. Stephanus Ibarra, probatioris ingenii & diligentiæ, ſed eas laudes ſuperbia corrumpebat: quæ ipſi ac Carolo Mansfeldio acerrimi diſſidii cauſa: nec multum ab cæde Stephani Carolus abfuerat: arripuitque hunc obtentum Hiſpanicus miles, ut

niſi

niſi à ſuæ gentis ducibus regi nollet. Chriſtophorus Morus conſilii bonus, ut qui cum Idiaqueo Hiſpaniam regeret, jus domeſticæ potentiæ hic quoque uſurpabat. Didacus vero Ibarra etiam queri per literas apud regem auſus, quod Hiſpanis exigua apud Erneſtum auctoritas eaque maximis malorum cauſa. At Taxis, introſpiciendis periculis callidior, ſuadebat mulcere Belgas proceres multa honorum ſpecie, manente penes Hiſpanos pecuniæ regiæ cura, quæ tacito nexu cætera quoque ad ſe traheret. Audito Arſchotio Erneſtus natura cunctator, & gnarus hac optime ratione impetus retundi, conſulendum Regem reſpondit, cui ſe ſuaſorem fore eorum, quæ ad concordiam pertinent. Hæc ſpes animos ſuſtinebat: ſed non & mala pariter differebantur. Nam poſtquam arma reges indixerant, poſſeſſis Lucemburgiæ minoribus oppidis, quæ non adverſus eam vim erant, Bulionius circum & longius ſita omni clade pervaſtabat. Et cæſis primum aut fuſis quatuor Philippi Naſſavii turmis, quæ auctu amnium & hoſtilibus inſidiis circumventæ erant, majore mox equeſtri prælio victor fortunam purgavit. Validas in urbes dolus magis quamvis parabatur. neque ideo ſucceſſus adfuit. Vnus ſane caſus juvare partes & bellum per eos fines incendere potuit, ſi non difficilius eſſet ſervare quam quærere: quorum hoc audacia & ſæpe temeritate conficitur, illud cura & bonis artibus indiget. Hoia Leodici oppidum eſt, quod ex majori & inclyto quondam barbaricas poſt incurſiones reſtare auctores ſunt, & ſitus perſuadet interfluente Moſa, quem torrens irrumpit violentior quam pro copia.

aquarum. is urbi nomen dedit. Solum circa ferrariis aſperum, gentis ſuæ ingenio reſpondet. Pons arcuato opere. qua dextra ripa ſurgit, impoſita colli arx ſubjecta late deſpicit, dilectus Epiſcopis ſeceſſus locorum amænitate. neque minus tamen arduo poſitu adverſus oppugnationem conſultum. Sed dum juri & paci fiditur, nequaquam multi in præſidio, per otium atque epulas velut ſupervacuo munere fungebantur. Parique neglectu ædificia in rupem erecta ſolum arcis æquabant. Horum unum conſcio poſſeſſore, machinator talium Heraugerius, qui Brædam ſibi captam præfectus regebat, triginta militibus compleri jubet, qui noctu per ſcalas & feneſtram emiſſi, primum uſi ſilentio, deinde crebris tuborum ictibus proſpectum adimentes undique, captos cuſtodes vinxere. Dubia adhuc luce cum equitibus ſexcentis, mille quingentis è cohortibus dux ipſe aderat. At oppidani, quanquam primum ad tumultum arma corripuerant, ubi tantum ante portas militum atque alios ſupra caput aſpiciunt, ad geminum terrorem animos ſubmiſere. Tum Heraugerius diſponere præſidia, immittere equitem campis, perque gentes intra Moſam Hiſpano ſubditas tributa deſcribere. Id belli facinus pacatum in Principem & utcunque infeſti in Batavos animi, certe cui ritu belli denuntiata non eſſet hoſtilitas, Hiſpanis facilius, quam ipſi excuſaveris. Neque enim diſſimile erat, quod Bonna, quod Berca, bello quidem olim capta, nunc alta Agrippinenſium pace, tamen retinebantur. Cum igitur res repetitum miſiſſet Boioarus Leodici atque Coloniæ antiſtes, reſponſum eſt ab ordinibus magis

magis è præſenti uſu, quam gentium jure, non quò ejus imperio aut civibus noceretur, ſed contra publicum hoſtem oppidum cœpiſſe, reddituros, ſimul arma ponerentur. Neque recte Boioarum in ipſis incuſare, quod Hiſpano permitteret. & conditiones repudiatæ, quibus ad reddendum invitabantur, haud ſane iniquæ, ni loci oportunitas contra ſuaſiſſet. Magnum quippe arx ipſa itineri præſidium, quo Gallica arma Batavicis tutius jungerentur. & in oppido placuerat Italos deſertores longe Batavorum à finibus & multam inter prædam ſeponi. Vbi ſperni ſe Epiſcopus, aut prolatando eludi videt, conducto tyrone & auxilium peditum mille quingentorum, ſeptingentorum equitum, quindecim cum machinis ductante Lamota, utraque ripa in obſidium tendit. nam regii duces ultro obtulerant operam, ut quorum non minus quam Antiſtitis intereſſet, ne Moſæ ſupernis & agrorum annexu Batavi potirentur. Nec honeſti ſpecies aberat, quippe cum Philippi Burgundi, Philippique primi Auſtriaci fœderibus Leodicus ager in fide eſſet Brabantiæ Principum. Oppidum haud ſatis firmis munimentis irruptum ſcalis ac per ruinas, & cæſi qui reſtiterant. Pars maxima in arcem refugi propinquo è colle, quem ſolo arcis celſiorem antecapere Batavi neglexerant, tormentis, infra & cuniculis petebantur. Aderat enim ingens accolarum manus, queis metalla ſcrutari ſolitis, non ignotus fodiendi labor. Iudicaverat Heraugerius teneri diu præſidium poſſe, atque ea ſpe auxilia contrahebantur. Sed veritus tandem ne pervia non eſſent itinera fluviis ſuperſtagnantibus, quanquam erant in arce

N 2 ſuffu-

ſuffugia & trahendi artes, iram obſeſſionis deditione prævenit: notatus à multis ut ſubitis melior, quam patientia periculorum. Ipſe promiſſam ſibi à Bulionio, ac Italis Sichemianis opem, nec reſpondiſſe eventum querebatur: murumque, præcipuam defenſandi fiduciam, qui ſolidus credebatur, apparuiſſe mox duobus ex parietibus compoſitum ac medio rudere diſſoluto pateſcentem, intima quoque arcis hoſtium verberationi nudaſſe. Egreſſi quo minus militum manibus diſcerperentur ab Hiſpanis ducibus protecti ſunt, tanta ſane fide, ut fuerint qui gladium ſtringerent, pro hoſtibus contra ſocios. nam cum ipſis pepigerat Heraugerius, non immerito timens ne à Leodicenſibus ſibi belli jura non ſervarentur. Epiſcopus hos, qui fraudis conſcii fuerant, puniiſſe haud contentus, civitatem quoque libertate veteri exuit, ut minus ſibi fidam: ſed nec in Heraugerium deſiit quærere ultionem, ignaviam, ipſi objectans, & tranſmiſſa literarum parte, qua de Fœderatis Ordinibus minus reverenter loquebatur. Periclitatum apud cæteros Mauritius, & qui cum illo conſcii capiendæ Hoiæ fuerant, defendêre. Non diuturna alienæ urbis poſſeſſio fuit: quadrageſimo atque altero die recepta eſt: & facti periit fructus manente invidia. Ac forte evenerat, ut, quo die mox amiſſæ arcis nuntius nemine exſpectante advenit, Ordines, freti firmitate loci, legatis Epiſcopi ferocius reſponderent; Hoiam ſe reddituros ubi Bercam hoſtis reddidiſſet. At Hiſpanus ad Bercæ poſſeſſionem Hoiam quoque adjunxit, captamque tenuit, donec ſolutis impendiis, & ab illis finibus hoſte amoto, tutum

poſtea

poſtea putavit reddere. In hoc quoque pietatis gloriam quæſivit Philippus, prædicans malle ſe de ſuo largiri Leodienſium Eccleſiæ per Belgas antiquiſſimæ, quam quæ ipſius eſſent ullo obtentu eripere. Quadringenti eorum qui cum Heraugerio Hoia exierant, ab octoginta hoſtium equitibus cæſi, dum præda graves nimiaque ſervandi cupidine ſemet impediunt. Iuſtas & illi pœnas dedere, quos Tranſiſalanis è præſidiis Monaſterienſem per agrum populabundos, noctu hoſtis incurrit. Henricus inter hæc, ut hoſtem Picardis imminentem ad ſua defenſanda cogeret, Bulionium ducem, quanto poteſt exercitu, Burgundiam eam, quæ Comitatus cognomine Hiſpano paret, ingredi jubet, ſecutus regionis opportunitatem, quia ex Italia & Germania hac maxime commeatur. Primi impetus vim habuere, cum multo terrore oppida raperentur, & objecta paſſim tumultuaria manu ejus gentis, quæ bellum toto ſæculo non viderat, cædes magis eſſet quam prælium. Neque tamen Belgarum finibus abducta ſigna. Sed, audito diſcrimine, Velaſcus Comes ſtabuli Caſtellæ, (hæreditarium dignitatis nomen eſt) qui tum juſſu Hiſpani Mediolanum curabat, vim equitatus peditumque Transalpinis præſidiis excitam hyemantibus adhuc jugis traduxit, receptisque in tranſitu urbibus aliquot, Ararim ad amnem conſedit, majores copias equeſtres & Vmbrorum, Germanorumque dilectus operiens, neque dato pugnæ caſu, Gallorum impetus fruſtrabatur. Hæc inter pericula & discurſantes nuntios, jam ante per hyemem corruptior Erneſti valetudo graveſcere. nam gnarus Hiſpanis inviſum ſe, nec Belgis ſatisfeciſſe,

& differri inimicorum vocibus apud Regem agique pacis & belli reum, premendo tantos dolores irritabat, donec lenta febre attritus & ſanguinante morbo defecit. Mors ejus, ut fere Principum, ſuſpecta: ſed ſine motu aut turbis fuit: dum otioſos ſpes concordiæ, cæteros multiplicis belli labor deſtringit. Veram leti cauſam introſpectores ſecti poſt mortem corporis prodidere calculum & in renibus vermem etiam tum viventem, qui proxima arroſerat. Vacuum regimen à Philippo Senatus accepit. Summa rerum belli domique penes Fontanum præſidis nomine. Hoc illi munus Erneſtus morti proximus ſcripto ad tempus mandaverat, Hiſpanorum ex ſententia: mox rex firmavit. Neque ille, quanquam vitia adfuere, impar tanto muneri, quod res per Belgicam geſtæ ejus cura, & mox alias per terras docuerunt. At Belgæ proceres, qui illum hactenus vim potentiæ minori, ſub imagine occultantem non tulerant, ſumta jam ab ipſo inſignia, invide atque irate ferebant. Vera prorſus de patria majores locutos, Hiſpanis ſe quondam provinciam fore. Poſt Albanum & Requeſenium, aut, quod propius eſt, Rodam, modico tempore & in ſpeciem repetitas leges, atque eandem redire ſuperbiam. Arbitrium igitur pacis penes alienigenam fore, qui priores dominos, vitiis pares, dignitate non æquaret. Hæc ſibi quiſque: fortiores & aliis loquebantur. Nimirum cunctis populis prægrave & velut probroſum eſt parêre externis: neque alia Regibus tam ſupervacua invidia eſt, cum ſingulæ gentes daturæ ſint, qui ſervire concupiſcant, ut aliis imperent. Carolus igitur Manſ-

feldius,

feldius, militari gloria, & magnis ſemper inimicitiis ſpectatus, ut qui Parmenſi quondam, nuper Ibarræ, nunc & Fontano contenderet, ſpecie honoris ſeponitur, ſociis cum cohortibus, quas Philippus imperatori miſerat, Turcam eo tempore valeſcentem in Pannoniis oppugnatum iit. Proximus ibi Mathiæ, qui fraterno exercitui præerat, veterem virtutem & artes, ſcientiorem in hoſtem exercitas haud diu uſurpavit, abſumtus morbo inter belli pericula. At Arſchotius, ne ſe Fontano ſecundum Belgæ conſpicerent, apud Venetos ſponte exſulavit, eo proficiſci teſtatus, ubi liber moreretur, nec plebe ſecundiore Fontanus utebatur: quia turbante leviter Germano milite, qui Bruxellam ſervabat, per ſuæ gentis cohortes poſſeſſionem urbis affectaverat. Id cunctis adverſum, nec aliorum tumultus magis, quam Hiſpani militis modeſtia timebatur. Et cæteris civitatibus eadem formido. Duplex hinc intemperies, his, quod excluſi erant, illis quod prope depulſi, quærentibus. ob utrunque agri plectebantur. Vnde cum ad prioris anni calamitatem nova lues accederet, & ipſo inopiæ metu annona vexaretur, exſolvit vulgi gemitus paupertati propria libertas. Hoc magis in pacem cunctorum ordinum animi flagrare, cujus deſiderium facta ab Erneſto ſpes incenderat. Neque Fontanus reſtitit quo minus inanibus experimentis vota ſua fatigarent. Flagrabat ante alios pacis ſtudio Croïorum domus: è qua Haureius Marchio ad Iacobum Maleræum, ſuæ quondam domus partem, tunc Mauritii in aula florentem, literas miſit, affectus ſui indices. Quas cùm ille Principi, Princeps Ordinum potentiſſimis oſtendiſſet, juſſus eſt reſcribere Maleræus,
 ita

ita ſpem eſſe pacis, ſi miles Hiſpanus non interiore tantum Belgica, ſed Lucemburgia quoque & Burgundia egreſſus, metum ſui undique tolleret. Ad quæ cum reſcribens Haureius totum illud poſtulatum ſilentio tranſmitteret, iterum Maleræo mandatum, ſignificaret inter Fœderatos & alterius Belgicæ ordines poſſe inveniri concordiæ rationes. cum Hiſpanis nulla ipſos velle colloquia. Igitur procerum Belgarum nomine (neque dum Arſchotius profugerat) adornata ad Mauritium legatio, ut æquum animi, & cognatis nobilitatibus faventem. Theodoricus Liesveldius Brabantiæ quondam Cancellarius Valeſio rerum potiente, Maſiusque & Hartius, clari omnes civili ſapientia, ad colloquium venere. Agebat tum Middelburgi in Zelandia Princeps: Apud quem orſi ediſſerunt, olim cum Belgarum diſcordias peregrinus miles in prædam verteret, Senatum, qui tum rebus præſidebat, civile certamen diremiſſe, ictoq; fœderi Regem factum auctorem: nec arduum ipſis poſtquam inter ſe conſenſerant, externis armis liberare rempublicam. Mox alia interveniſſe partium utrinque culpa, ſeu ira cæleſti, quæ vetuiſſent prope ſanatum vulnus bona fide coaleſcere. Idem nunc Senatus regimen: Iiſdem ſe malis feſſos à vicinis finem orare: quem & ipſis placiturum confiderent, hoc quidem juſtius, quod integri & florentes ad pacta vocarentur. Etiam dubium non eſſe, quin Mauritius, qua ſit animi moderatione deſerere fortunam malit, quam ab illa deſeri, cum nihil ſapienti ſuſpectius ſit quam longa felicitas. Optime igitur claritudini ſuæ conſulturum, qua priſcos quoque duces præfulgeret, ſi partam gloriam referret in tutum. Egregias illi

illi præfecturas, & ſatis rerum, queîs ingens animus paſceretur. Non tantum armis Naſſavios noſci: pleroſque pacis artibus inclaruiſſe. Quin illas amplecteretur laudes, quas lugeret nemo: & obſequia potius exſpectaret ejuſdem ſanguinis Principum, quam vota facere cogeret contra ipſius magnitudinem. Aut ſi præ cæteris placeret illa in ſanguine & ſudore virtus, eſſe ubi Chriſtianum nomen armis attolleret. Ita mereri prudentiam ejus & fortitudinem, ut de ſumma belli nemo non ultro cederet. Ad quæ Mauritius, ita uti Ordinibus placuerat, paucis adſidentibus reſpondit. Vtinam quidem ſe tam felicem, ut finem civilium malorum ſæculo ſuo & poſteris imputaret. Id ſibi glorioſius, quam nomen expugnatoris, quam decus triumphale. Si tandem illi Hiſpanorum injuriis vere iraſcerentur, capeſſerent dignum majoribus animum. Ita facultatem dari, ut liberi cum liberis quæ vellent paciſcerentur. Redeuntibus ad fœdera non ſe modo vindices, ſed ſocios Reges adfore, quorum nunc vi ſuccumberent. Neque magis obſtituram concordiæ rituum diſſimilitudinem, quam nunc Galliæ obſtaret. Nihil ſe aliis præſcribere. Religionis judicium Deo & ſingulis gentibus relinqui. Cum Belgis multa ſibi & Fœderatis gentibus communia, vetuſtiſſimas ſocietates, jus ſanguinis, fas gentium. Eoſdem inter & Regem Hiſpaniarum infeſta cuncta & hoſtilia, quæ per illius libidinem cœpta, neceſſitas auxerit: Nec poſſe cum eo hoſte paciſci, quem coacti ſint Principem abdicare. Neque pacem hanc, ſed deditionem fore. Implacabiles dominantium offenſas, minimeque dubium quomodo imperio uſurus ſit, qui bello ſic uteretur. Multa tempus

& rerum vices afferre, quæ fruſtra in præſens ſperentur. At nunc quomodo ei ſe credituros, qui fas putet juſtorum hoſtium capita licitari? Vetera in exempla advocare parcerent. Omnium ſe & patris meminiſſe. Cum Liesveldius, omnem ſe dignitatem Arauſionenſi debere referens, nunc quoque ſe diceret, Ordinum Belgarum mandata exſequi, neque Hiſpanos iſtis conſiliis permixtos, Princeps ejus rei præmonitus manu in ſinum Liesveldii dimiſſa, diploma, quo Fontanus commeatum ei dabat, eduxit, ſpecioſa verba certo documento refellens. Sic dimiſſa legatio, cum mandata non haberet citra regium nomen paciſcendi. Varie prudentum & vulgi ſermonibus excipitur novi reſponſi ſpecies, dum pars gloriam & opes bello captant, alii pacem ſperant ideo quia valde concupiſcunt. Hiſpani & qui hos ſequebantur, ſatis jam in regiam majeſtatem peccatum, ſi cui ea curæ, quod deſertores & quibus ſummum fuerat, veniam mereri, ultro ad pacta vocarentur. Quid tot jam legationibus, profectum, niſi ut intolerantius ſuperbirent? Modicis ſucceſſibus hos ſpiritus induiſſe, ut non ipſi modo reverentiam excuterent, ſed docerent alias gentes ſine Principe paciſci. Irent ſane iterum & audirent rebellem Batavum, ferentem leges, quibus ſe faceret Philippi victorem. Si hactenus dubitaretur, at nunc manifeſtum aſpernari illos pacem; proviſis Helvetiorum exemplis, & ſi qui præterea everterent dominationem, quam mox ipſi invaderent. Vnam pacem quam ſubacti armis poſcere cogerentur. Id brevi futurum, ſi non minus Belgis animi pro fide & obſequio, quam hoſtibus in diverſum cerneretur. Minores pacem tam prope admotam omni-

omnino teneri ſuadebant. Quid enim adeo mirum, ſi Batavi Belgis ſe permittere, quam Regi mallent, qui conſciis offenſæ ultor formidaretur? Nihil principatui vel religionibus inimicum, ſed illud poſci de externo milite, omnium vota, bello quoque utile, ſed paci neceſſarium. Legatos à Rege diligi & mandatis inſtrui poſſe, quocunque nomine mitti placeret. Nec ita inexpertam Belgarum fidem, ut eum pactionibus fruſtrari vellent, pro quo ſponte arma paterentur. Multa honeſtius Principem ferre, quam concedere. Quæ ſi nondum ſufficerent, fas tamen Regi, jus ſummum publicis utilitatibus donare. Reſpiceret ſuorum miſeriam, & quomodo ultimo à ſpiritu penderent deficientes tot populi; Diverſam eſſe ejus belli fortunam, quod inde nocendo, hinc pereundo gereretur. Nam hoſtibus paſcua, opificia, piſcaturam, quamvis numeroſæ plebis alimenta. Tum quanto his majora, quod illorum in finibus cuncti amnes exirent & flumina retro in caput, Oceanus ſine termino navigaretur? hinc illam advenarum multitudinem, oræque exiguæ totas inſeri gentes. Vere æſtimantibus illos & bello frui. Sibi præreptam agrorum ſpem, ſiccum littus, & claſſibus obſtructum. Onera tamen & rerum caritatem, quæ nullus quæſtus ſolaretur. Tum vaſta cuncta & exhauſta, quæque ſupereſſent turbata diſcordiis. Diſputaretur equidem an pax haberi poſſit. Certe bellum non poſſe. Addebant novum metum, ne tædio malorum Fœderati populi legendum ad Principem agerentur, externa potentia ſive domeſticæ virtutes placerent. Spem aliquam dari adverſus vacantem rempublicam. Vbi dominum invenient, bellum inexplicabile, aut pacem cum

damno & infamia. Erant qui inducias laudarent: Res enim Batavûm ſtare adhuc concordia & concordiam metu. His ſemel amotis ſubitura æqualitatis vitia, & æmulationes civitatum, quæ vix inter armorum pericula conticeſcerent. Interim cum gentibus divitiarum avidis commercium animorum fore, & corruptis primoribus, etiam plebem, quo eſt ingenio, amare incepturam quicquid odiſſe deſineret. Nec redituros facile ſub belli onera, quos permulſiſſet quantulicunque temporis immunitas. In ſumma, diem pro regibus. Subactis Batavis apud quos robur, & conſilium & obſtinatio, promtum Philippo diſpicere, quem viribus ſuis modum ſtatuat adverſus Galliæ lacerum corpus, & Britanniam muliebre regnum, cùm illa protritis fruſtrà opibus, & hæc ſolam ob formidinem bellaret. Et Lipſius hoc conſilium veteris hiſtoriæ exemplis firmabat. Contra Taxis judicabat, Belgis, qui Regi parerent, majus fore ex induciis damnum. Ita certantibus ſententiis cuncta potius quam quæ acciderunt, deſtinabantur, fortunæ more, quæ hominum prudentiæ inimica futuros caſus in occulto tenet. Sed ne vulgus præciſa ſpe pacis ad ſeditionem incitaretur, immiſſi rumores prolata eſſe colloquia, quo externorum Principum auctoritas interveniret. Et imperator ſane literas mox miſit, inſcriptas Hollandiæ Ordinibus quas ipſi Fœderatorum in conſeſſum detulere. Hi reſponderunt, optare ſe cum vicinis concordiam. ab Hiſpanis, cur pacem ſperare non poſſent, ſæpe indicatum: neque eveniſſe quicquam cur ſententiam mutarent, niſi poſt immiſſa in Reges venena & percuſſores tutius nunc talium ſcelerum auctoribus crederetur. Simul-

mitte-

mittebant ad imperatorem interceptas Taxis ad Philippum literas, queis ille, ſicut ferendum dictabat Ordines Belgicos cum Fœderatis ordinibus velut pari ſorte inter pacificandum componi, ita ad Fontani arbitrium cuncta referri volebat: multa monſtrans effugia, atque in primis diſſuadens, ne aut dimitteretur miles Hiſpanus, aut Germani pacis arbitri fierent. Iiſdem partibus hoc anno Comitum Philippi Hohenloii & Georgii Eberhardi Solmenſis matrimonia ludis & dapibus atque è publico donis celebrabantur. Hohenloio Maria, Solmenſi Sabina nupſerat, Lamoralo hæc Egmondo, illa Arauſionenſi genita: clarum utrunque & favorabile conjugium maritorum meritis & virginum nobilitate, quarum parentes plerique meminerant, victimas cadere patriæ libertati. Inter civilia mala erat, quod nummi pretium immenſo auctu jactabatur, & ſingulæ nationes jus ſignandi in prædam verterant. quæ æquo modo eſſe gentium commerciis reddere, quibuſdam animus fuit. Sed è contiguo ſerpenti licentiæ, etiam qui vetuerant ſuccubuere. Manentque argumenta non ſatis certæ ſocietatis, melior adverſum hoſtem, quam inter ſe conſenſus, & victæ leges. Etiam vicini motus mentes adverterant, qui fere amant, ni jure dirimantur, propinquo bello, & partibus involvi. Nam Cliviæ & Iuliaci principatum, ut prioris quondam domini invalida ætas, ita filii, qui ſucceſſerat, morbo imminuta, mens Hiſpani artibus patefecit. Raptabat imperium, hinc uxor procax moribus, ſanguine Badenſi, ſubnixa Auſtriaca magnitudine, gentis inde primores, Brandoburgiusque ac Nioburgicus Principes, qui per conjuges ducis ſorores

ſibi ſpem tantæ hæreditatis vindicabant: invito ſane imperatore, qui exſtincta virili ſtirpe principatus illos ſui futuros muneris judicabat. Favebant his omnes qui illis in regionibus Proteſtantium ſacra ſectabantur: etiam Romanenſium nonnulli, metuentes Auſtriacæ domus faſtum ſubditis gravem, & tributorum cum ſumtibus certamen difficile. Hi ergo, Ordinum Iuliacenſium ac Montenſium nomine uſurpato, Ducem ipſum ita inhumane aſſervatum ut non mediocre id morbo alimentum crederetur, liberant, uxorem cuſtodiæ mancipant, velut iniqua molientem. Audiebatur interea Comes Suartſenburgius Hiſpanorum hactenus cliens, militem illis finibus conſcribere, ut ipſe ferebat Turcicum ad bellum: firmandæ Auſtriacorum factioni, ut alii exiſtimabant, quibus haud credibile copias, quarum uſus in ultima Pannonia foret, diverſiſſima parte Germaniæ colligi, ut inutili diu ſtipendio, ac damnoſo itinere traducerentur. Imperii Germanici reverentia obſtitit, quominus ſparſos & imparatos Batavus miles irrueret. Hoc tempore Elector Brandeburgicus Fœderatorum ordinum amicitiam atque ſocietatem ambire cœpit. Idem faciebant illarum regionum primores, pecuniam non longum ad tempus orantes, quæ mox ex facili proveniret, ubi in ſe regimen & ærarium traxiſſent. Et erant in Batavis, qui properandum cenſerent. Nam & trans Rhenum ſitis quietem inde portendi, & ſua cum Gallicis armis illo vinculo necti. Prudentius alii exiſtimabant hoſti valentiori non eſſe ſuppeditandum illas in terras tam ſpecioſum belli titulum; venturos in partes non hos modo, qui inter Clivios Hiſpano ſtuderent, ſed vicinos

quoque

quoque Epiſcopos & ſacerdotes. & opem poſcentibus, idem quod ſibi, pecuniam deeſſe. nec poſſe ſuis viribus longe diſſita, lateque ſparſa defendi: quare exſpectandum, donec quorum res ageretur eorum animi viresque matureſcerent. Nec minus Emdæ turbarum. Opulenta urbs trans Amaſium, oſtio ejus amnis aſſidet, pars ejus Friſiæ, quæ Cauchos olim complexa interfuſum Batavis Danisque littus implebat. Vnde nunc etiam ea regio Orientalis Friſia dicitur, quia veteres cis Amaſium Friſii ad occaſum ei objacent. Mores olim, quales cæteris Friſii nominis: etiam libertas, relicta à Francis quoque regibus & Germaniæ Imperatoribus, ubi dominari non poterant qualicunque obſequio contentis. Publica per conventus, populorum ſeorſim, & communiter gentis totius, curata: judicia per dilectos in conventibus minoribus majoribusque exercita: Par in his jus omnium qui prædia poſſiderent: plurima tenentibus maximus honos, eaque ſola nobilitas. At hi cum arces ſtruxiſſent non ſibi modo ſed & aliis confugia internis externisque bellis, & domi manum haberent adverſus vim paratam, moderatores conventuum & judicibus contra factiones præſidium paulatim per diſſidia aut incuriam plebis, quæ poterant in ſe traxere, & huic redeunte interdum libertatis memoria, alii adverſus alios vindices facti. Inter hos Grethana domus per connubia, per hæreditates valida, & multorum prædiorum domina, quæ juriſdictionem uſu ſuam fecerant, etiam Emdæ vici primum, deinde tenuis oppidi durius ab aliis habiti tutelam ſuſcepit. Hac origine Vldericus anno poſt mille & quadringentos quinquageſimo

quarto

quarto clam primum nobiles alios, clam populum, ab Imperatore Frederico in eum tractum, qui, ab Amaſio ad Viſurgim mari prætenditur, accepit nomen Comitis & jus, quantum libertas Friſia pateretur: decemque poſt annis publicavit tabulas ſed contractiores, ne aliorum, qui alibi intra eos fines inſurgere pari modo cœperant, jura læderentur. Temperavit hic benignitate imperium, multa populo Emdano, multa magiſtratibus relinquens, aut largiens, magisque etiam natus eo patre Edſardus, mutua in ſe ſubditorum fide adeo potens, ut horum ſpe Groningæ & annexi agri principatum ſperaverit, tenueritque, donec eum Saxonica arma, fides mala Geldri, ac poſtremo cuncta invadens vis Auſtriaca trans Amaſium rejiceret: Huic filius, Enno impar patri & ſic regens, ut ab aliis ipſe regeretur, haud longus vitæ atque imperii. Quo tempore cum orbis Chriſtianus religionum diſſidio concuti cœpiſſet, Emda eam profeſſionem ſecuta, quæ alias per terras ferro atque igni petebatur, Belgas, Gallos, Anglos vim magnam convenarum, oportunitate fluminis invitavit, aluitque. Anna tum Oldenburgica filii Edſardi nomine præerat, civiliter uſa principatu jam increſcente, nec ut Germani Principes ſolent. Idem illi pietatis ſtudium & legum reverentia, quas non tam libertatis, quam imperii præſidium judicabat. Hac comitate & perfugio gentium, incredibile quantum urbs adoleverit, aucta non minus ſex hominum millibus. Secuta mox florentium populorum mala, ſuperbia apud ipſos & luxus, invidia apud dominantes. Nec tamen ad vim ventum, dum Edſardum aſperiorem frater minor Ioannes mitior conſiliis aut metu

reti-

retinebat. At, Ioanne mortuo, Edſardus religionis diſcors (nam ipſe Auguſtanam, Genevenſem Emdani profitentur) magis ac magis ſuſpectam habere cœpit civium felicitatem. Vxor inſtigatrix aderat regia Sueonum ſtirpe, regioque ingenio: & narrabatur hæc inter cætera ſuppellectilem ab oppidanis commodatam ſibi detinuiſſe, hoc obtentu, quod privatum nitorem excederet. Irritamentis illorum, qui novandi ſtudio Principem aut populum adulabantur, pravum certamen eousque invaluit, ut Comes cœtus, ſacrorum cauſa inſtitutos, ſeditioſorum conciliabula, & ſtipibus, quas clara miſericordiæ civitas in uſus pauperum contrahit, vires adverſum ſe quæri interpretaretur. At contra nomen libertatis, & quæ violentiſſima perſuaſio eſt, Dei cultum jactabant acre concitorum genus, qui rerum civilium ignari, ſpecie religionis turbidi, ſæpe bonam quoque cauſam male agendo pervertunt. Invicta progenitorum virtus, recensque & propinquum exemplum Batavi cum Friſiis monſtrabantur. Et quid ſibi pulchrius, quam ſi priſcum in nomen ac fortiſſimarum gentium fœdus coaleſcerent? Iam onera commerciorum, jam ſuos magiſtratus rebus intentior Comes impoſuerat, & adhuc fera quamvis & contumax plebis ira intra voces ſæviebat. Cunctationem & pudorem excuſſit viſum in arce præſidium. Privato duce rapiunt arma, & machinas. Curiam, portas, cætera urbis munimenta invadunt. Neque centuriones tantum ac tribunos legunt, ſed peſſimo quoque exemplo novos ſibi magiſtratus præficiunt, illis demotis qui ob ſacramentum Principi dictum turbis ſemet exemerant. Arcis cuſtodes fame coacti diſcedere, cun-

ctis ad vim verſis haud dubie fœderatarum gentium opes reſpiciebantur. Miſſi ab utriſque partibus Hagam legati, qui Ordines convenirent. Accuſabant illi inconditam multitudinem ſeditionis, cujus ultionem & exemplum ad Ordines pertinere, vigentes concordia, & ſi vulgo imperia ſpernerentur, præcipuos ad injuriam. Contrarii odium ſinceræ pietatis, ruptas leges, injuſta onera, regnum factione & armis quæſitum memorabant, velut interrogantes an hæc Ordines toleranda judicarent. Orabantque, ut ſocios religionum & malorum miſerarentur. Addebant ambire Comitem Pontificis Romani & Philippi amicitiam, quorum vi adjutus opprimeret libertatem, aut acceptis alibi poſſeſſionibus traderet urbem dono Hiſpano. Ipſisque haud dubium per exploratores erat, hoſtem ſummam belli in eo ponere, ſi flumine & portu eximio potiretur. neque alium Amaſio potiorem, qui lacum perfluens Dullardum nomine Emdanum agrum & Groninganam ditionem ſecat, ac medius ingenti ore Oceanum petit, maximarum navium patiens & fidus inſularum objectu, quas inter obliquus exit. Vnde promtum Hiſpano novare in Friſiis bellum, &, quod negatum hactenus, mari claſſem immittere. Ordines Fœderati, qui & periculum, &, ſi obviam iretur, invidiam providebant, legationem ita demiſere, ut nec Comiti metum tollerent, nec populo ſocietatem affirmarent. Pax utriſque commendata, aut, ſi ita videretur, jure agerent: arma ſibi ſuſpecta. Neutri nunc partium inimicos, ſin ultra pertendant, huic à qua bellum cœperit. Mox ubi ab Ennone Edſardi filio militem cogi & portum

tum Cnoccanum muniri, qui Delphizylio adverſus eſt, feſtinantes per nuntios affertur, auctæ naves, quæ de more Amaſium aſſervarent, cohorsque Friſiorum juſſa ire tuendam ad urbem, ac nova cœptantes ripa depellere. Læta etiam, adeo ſecura, civitas ſe fortunasque ſuas fœderatorum armis credidit. Neque Edſardo tum aliud ſuccurrit, quam eos rerum arbitros facere, quorum vi cuncta gerebantur. Fœdus quoque & ſocietatem armorum obtulit, metuens ne eam gratiam civitas occuparet. Quem tum miſſi ab Ordinibus Delphizylium diſceptatores pacis modum ſtatuerint, ſummasque leges commemorare haud ſine uſu erit, ut quomodo illi de rebus Emdanis, ita de illis poſteri judicent. Religio ne cuiquam fraudi eſſet: uſus rituum in urbe qui ſolitus, & Comiti extra urbem ſuus. Sacris cætibus, tantum ſacra curarentur, inſpectante ſi quem Senatus diligeret quod in Palatinatu & in Batavis uſitatum, ne quid hoc obtentu turbaretur. Religionis adminiſtros crearet idem cætus, auctor fieret Princeps. Agri, qui religioſorum fuerant, inter populum Comitemque diviſi. Ex conſulibus quatuor, adſeſſoribus novem ſorte primi, mox ordine quotannis pars altera decederent, egregium potentiæ temperamentum, ne quiſquam imperii ſpem, biennium ultra produceret. In locum abeuntium binos Senatus nominaret, è queis Comes ſingulos legeret, antea in creandis magiſtratibus liberrimo uſus arbitrio. Hos penes res urbis & maritimæ, vis donandæ civitatis ac ſodalitiorum in quæ plebs diſtinguitur, portarum quoque claves, & excubialis teſſera. Iudicia civilia & quæ intra
mortis

mortis pœnam conſiſterent,penes eoſdem. Graviorum criminum ſontes peregrini à Principe datis judicibus, cives mixto ex utriſque conſeſſu plecterentur. Senatum (quadraginta is virorum eſt) ſenatus ipſe ſuis ſuffragiis ſuppleret. Inituri honores in obſequium Comitis, & curam civitatis ſacramentum advocarent. Firmatę leges & tributa, duntaxat quæ legibus non adverſabantur, ſic ut ſua vectigalia civitas ſeorſim regeret. Cæterum Faldera, nova urbs veteri addita, & Comitis ſervitio addictior, eodem poſthac quo Embda jure haberetur, ne perpetuam certaminibus materiam præberet; ex quo certiores veniæ cives agerent, tolleret ultro Comes arcis minas, eamq; urbi ſubmitteret: neq; per ripam caſtellis terreret navigantes, quæ Principis beneficia civitas ingenti pecunię ſumma repenſaret. Ita horum ſecuritati, illius magnitudini conſultum. Neq; ipſis leges diſplicuere, quanquam injuriæ recentibus & infeſtis. Placitumq; venturos Comites, & magiſtratus in hanc pacem jurare. Monetur ſubinde Comes Ordinum verbis ſuſpiciones & offenſas clementia revincere, neu fallacem Hiſpani amicitiam poſt ipſorum fidem habens inſidiis ſe pariter & finitimo bello illigaret. Iubentur & Emdani flectere animum vicina ad exempla, nec jugum jactando mala ſua onerare. Civile bellum mediocri ſervitio bene redimi: etiam ſe atrociora principum ingenia toleraſſe, quamdiu externa ſævitia abſuerit. In hæc dimiſſo utrinque milite, quies verius quam concordia: neque ita ſanata diſſenſio eſt, ut non ſæpius eadem ad mala & remedia rediretur. Hujus anni & quæ proxime ſequuntur tempora, velut brevi faſtidio obſequentis fortunæ, Fœderatarum

rum gentium bello infelicia fuere. Ver totum & pars æſtatis per otium ipſis exhauſta, parte certe militis circa Galliam bellante: ſed quo minus arma & alibi moverentur, interpellante ſæpius Buzenvalio, ipſorum diſcordiæ obſtiterunt. Friſiæ namq; urbes, agros colentibus infeſtæ, communia utriſque onera non ex fide perſolvi, & quæ agrorum propria omitti aut remitti querebantur. Zelandi vero de vectigali evehendarum mercium cum Hollandis acriter rixati, hoc obtentu Fœderatorum ærario tributum inferre diu diſtulere. Geldris quoque & Transiſalanis paupertatem ſuam & hoſtem penitus infuſum excuſantibus, Hollandi tandem & ipſi, quibus communium fœderi onerum duæ partes tertiæ incumbunt, cœperunt exemplum aut imitari, aut ulciſci. Quod ſi utilia homines non neceſſitatibus magis, quam conſilio ſequerentur, rebus hoſtium arctis, lucroſa ipſis mercatura, & flagrante Gallorum bello, id præcipue tempus audentiores conatus vocabat, quorum mox onera pauperior populus, & irrito ſucceſſu, tamen toleravit. Ne Lucemburgici quidem ſucceſſus votis reſpondebant, dum temere irrumpuntur caſtella, parum hoſtibus noxæ, nihil victoribus commodi latura. At poſtquam Rex Henricus, in Burgundiam profectus, regni vires eo traxit, exhauſtus copiis Bulionius, qui magnifica denuntiatione Hiſpanicum exercitum in ſe traxerat, non modo minas implere non potuit, ſed ſuis tuendis impar, raptari fines Gallicos impune, ſpectabat. Quorum tædio Philippus Naſſavius, & quia fame ac potandæ aquæ inſolentia miles diffluebat, haud ſatis volente Bulionio, regredi feſtinavit.

non

non tamen qua venerat vià. namque eam hoſtis abſtulerat. Sed juſſo retro cedere peditatu, qua proxime Gallia mari ſuccingitur, unde in Batavos navigarent, ipſe cum turmis per interiora Germaniæ in Geldriam recurrit. At Fontanus, quanto invidioſam ſuſtinebat præfecturam, hoc niti impenſius, nequid in illo adverſarii præter magnitudinem culparent. præcipua in militem cura, firmare veterem, novum adjungere. Et maxime gnarus ſeceſſionem Italorum, quæque inde venerant calamitates ſuum in crimen trahi, leniendæ invidiæ putavit eoſdem obſequio reddere. Deproperatis igitur pactionibus, quas Erneſto cœptas mors ejus interruperat, quando pecuniæ nondum ſuperabant, diurna interim & obſides dedit. Tilemontium poſſidere juſſi, ſigna nondum ſequebantur. Sed lucro fuit uſum militis, quo ipſi carituri erant, etiam hoſti avertere. Mox in duces ac præſidia diſpertit militem: majores multo à tempore non fuerant reges Hiſpaniarum copię, ſed ſparſæ locis in nihil magnum valuere. In Burgundia ſub Velaſio juſtus erat exercitus. Atrebatum & Picardorum confinio poſt Caroli digreſſum, Varembonius imponitur, coercendis Cameracenſibus, & qui in Galliam effuſus rapinas rapinis ulciſceretur. Mondragonius in Mauritium obvertitur, ſpectandos ad conatus, queis in tempore obviam iret. Data ſibi in hoc quatuor armatorum millia circa Hulſtum tenet. Verdugo cum peditatu ſex millium, equitibus mille quingentis, virium minorem Bulionium Lucemburgia protrudere & oppida recuperare juſſus Fertum aggreditur: crebro ictu & ruinis patebant mœnia, cum Gallorum manus oppidum

pidum immiſſa feroci eruptione contudit obſidentes. Sed exemtum obſidio oppidum, cum mox fortuito pulveris incendio magna ex parte arſiſſet, Bulionius ipſe munimentis ac præſidio nudavit. Verdugo interim verſus ad infirmiora, paucas poſt expugnationes, morbo fatoque intercipitur, etiam circa hujus mortem aliquid ſuſpicante fama. Sed ille quanquam infelici Friſiæ præfectura nomen meritus, ut cui tempus & vires ſæpius quam robur & induſtria defuerint. Fides illi religioſa & militaris facundia. Etiam comitas ingenii, quo infrequentior Hiſpanis hoc inſignius honeſtamentum, & quod magnos ad honores ab imo evectus, quippe natus domo non ignobili ſed paupere, prioris fortunæ, quantum ſatis erat, meminiſſet. Orabant Fontanum Belgarum civitates Cameraci ut obſidio tandem inſiſteret, vim auri & militum offerentes, quia nec clauſa urbe & circumjecto Hiſpanorum exercitu, utrisque ſpoliabantur. At ille ultro, avidus occaſionum, ne tempus præfecturæ inglorium transmitteret, & quo laboranti ærario ſubveniretur ad Varembonii caſtra contendit augetque copias, ut peditatus duodecim, equitum duo millia conficeret. Hoc cum exercitu cuncta circum Gallis inacceſſa redditurus, Caſtelletum in Veromanduis oppidum apud Scaldis primordia, quod Henricus alter eo nomine Galliarum rex Cameraco, & ſiqua vis à Belga ingrueret, munimentum regni objecerat, machinis labefactum irrumpit, & mox qui in arcem ſe contulerant, in deditionem cogit. Atque interim Hanum eiſdem in finibus oppidum concutitur miranda & ad fabulas accedente caſuum varietate. Præfectus erat Gome-

ro,

ro, Gallorum unus, qui Romanæ religionis ſpecie externas gratias ſuum in uſum quæſiverant. Hic, quo tempore pleraque iſtarum partium in Borbonium reflectebantur, ingenti pretio pactus cum Hiſpanis tradiderat oppidum, dum promiſſa exſolverentur arcem retinens. Sed evocatus aſtu Fontani vincitur duobus cum fratribus. Mater & affinis Orvillerius præſidio inhærebant, & ni continuo decederent, periculo cariſſimorum pignorum terrebantur. Mulier magno affectu pavida. Orvillerius indignanti propior ſecretis nuntiis Bulionium adit, & regios duces qui tum Picardiam præſidebant. Poſtquam acciti in arcem venere, tota die contra oppidum, in quo erant milites mille & ducenti, Hiſpani, Walones, Germani, Itali, multoque nec ignobili ſanguine certatum eſt. Nam & Humerius occidit ſpectatus militiæ inter Gallos & regi carus. Ad ultimum igne & ferro via ſcinditur: quique cladi ſuperfuerant Orvillerio, ut convenerat, obſides traduntur, æquandis Hiſpanorum minis. Sed captivi per cuſtodum perfidiam ruptis vinculis arcem in id diſcrimen adduxere, ut pacto dimitterentur. Galli arce potiuntur Orvillerii ignavia, qui ſibi eam ſervare decreverat: Et Fontanus, quia capto oppido ſerus ſupervenerat, pudore in iram verſus, pallentem inter carnificum manus præfectum pro mœnibus oſtentat. Ibi ille flebili voce modo parentem, modo amicum teſtari, ſi qua miſericordia, ſi quod fas generis, ne ſtante ſibi ſub ictu gloriam potius & dignitatem imaginarentur. Cumque illi reſponderent non eſſe id penes ſe, quippe Gallos arce & oppido potiri, ſuorum in ore jugulatur, addendus

infe-

infelicibus eorum exemplis, qui partes inſtabili fide profeſſi utrisque ſe hoſtibus hoſtes fecere. Durlanium inde procedit exercitus, quo Cameracum ſub id tempus ſacerdotum & oppidanorum quorundam dolo infeliciter ipſis tentatum, à tergo ambiretur. Cujus dum munimenta & locum obſidio ad lunæ lumen circumſpectat Valentinus Pardivius Lamota glande ictus cadit. Primus hic ducum egregiis quondam Ordinum rebus ipſorum diſcordiam, & revalituras Hiſpanorum opes providerat: virtute clarus & pluſquam militari ſolertia, & qualem eſſe oporteat, qui ad machinarum ac Gravelingæ oppidi præfecturas magnasque divitias ac Comitis nomen è caliga ſurrexerit. Præſidium urbi Bulionius miſerat. Mox ipſe pulverem atque alimenta laturus advehebatur, ſimulque Sancti Pauli Comes. Sed primi agminis ductor Villarſius (is oram maritimam Henrici juſſu curabat) dum pugnæ avidior imperia contemnit, Fontani ab exercitu (& erat forte tum feſtus Apoſtolo Iacobo dies, quem Hiſpani felicem ſibi credunt, & credendo ſæpe faciunt) circumventus & captus, mox quia à Lotharingio fœdere ad Henricum deſciverat, interficitur, & multi nobilium circa. cæteri evaſere. & utriusque partis errori fortuna ignovit. Nam ſi majoribus copiis, quas tum Nivernenſis cogebat, Galli in prælium veniſſent, patebat in urbem via & locus victoriæ. Et Hiſpanus, ſi fortunam ſecutus impuliſſet refugos, parum abfuit quin Papienſis & Quintiniana clades æquaretur. Victor arcem oppugnat, haud ſatis cuſtoditam. Nam Præfectus loci Gamachius, dum more temporum ſibi quam regno conſulit, ex mille

O ac

ac ducentis Gallis quos ſecum habebat, paucos ſibique fidos intra arcem receperat, reliquos in oppido reliquerat, ut præſto eſſent ſiqua neceſſitas ingrueret, quod exitio fuit. Nam miſſi ex Hiſpanis qui ruinam arcis per tormenta effectam ſpecularentur, cum deſertam cernerent, clamore teſtati gaudium, plures ſuorum traxere, qui arce irrupta nullum ſpatium reliquere quin una & oppidum irruerent: nec temperatum cædibus: quippe ubi non armatos virtus, non inermes miſericordia tegebat. His dum rebus feſſi exercitus Gallicis in præſidiis quieſcunt, affecta jam æſtate Mauritius quod apud ſe militis & reverſas cum Philippo Naſſavio copias in bellum trahit. Intentusque occupandis, quæ pauca circum Friſios hoſti tenebantur, Grollam adſidebat, Zutfanienſis territorii oppidum. Præſidium haud majus ſexcentis, paucæ intus machinæ, nec in longum alimenta, & foſſa aquis exhauriri facilis, ſpem prope admoverant. Compertum id Mondragonio, qui citato cum agmine Antverpia profectus obvia quæque præſidia trans Moſam Rhenumque rapiebat. Erant quinque peditum millia, equites admodum mille. ſed in majus numerum augente fama, Mauritius, cui bis tantum copiarum erat, commeatibus diffidens, oppugnatione relicta & incenſis quæ corripi nequibant, ad Iſalam occurrit, quo hoſtem Germaniam intra ſiſteret. nec ille in caſtra quicquam auſus, ſed contentus obſidio Grollam exemiſſe, & mutuum anni otium paciſci, retro ceſſit; ubi Luppiam amnem hoſti objiceret. Nam Mauritius inſequebatur, edoctus non eam adveniſſe multitudinem quam prior fama vulgaverat. Mittit igitur trans amnem

nem Philippum Naſſavium cum equitibus quingentis, ut pabulatores hoſtilis equitatus ſubitus concideret. Sed per transfugas ejus conſilii certiorMondragonius,vim omnem turmarum eundem in locum contulit: Philippus, ut anguſtum iter exierat in apertum progreſſus, ſtatim circumfunditur: ac quo minus ſequentes ſuccurrerent adverſo fugientium impetu & viæ arcto, lubricoque implicabantur. Prope tamen,ut ambigua eſt equeſtris maxime prælii fortuna, impulſus hoſtis erumpentium niſu.Sed defecti vulneribus duces minuerunt audaciam. Alii hoſtes turbatos adhuc integri pervaſere. Pluribus,cum premerentur, fugæ terminus Luppia flumen fuit, quos obvius altera in ripa Princeps cum cohortibus excepit. Neque magna aut alio memorabilis clades, præter quod ut primus quisque dignitate, ita infortunio fuit. Philippus ipſe, dum acerrime pugnam ciet ſaucius & mox captivus,inter egregia propinquorum Herembergenſium officia exſpiravit, intrepidus juventa, & bello quondam utiliſſimus, ſi ferventem intra ſe animum ætas paraſſet imperiis. Moritur & Erneſtus Comitum Solmenſium unus. Sed frater Philippi Erneſtus Naſſavius pretio ſe redemit. peremtorum corpora donata ſepulturæ. Nec quicquam præterea accidit, dum propinqui exercitus, atque alter alterius conſilia obſidentes autumnum, & ſecuriora anni tempora exſpectant. Niſi quod Murſam dolo nocturno aggreſſus Mauritii miles, jamque per foſſam eniſus, dum palos in vallo obſtantes reſcindit, ſuborto die coactus eſt diſcedere. Prior tandem hibernatum abiit Mondragonius, militiæ incommoda haud ultra ferens, dux nona-

genarius, compertoque pronum ſeditioni exercitum, hoc naſcenti malo remedium invenit, ut parte trans Moſam miſſa, cæteros citra flumen cohibens ac conſilia diſſociaret. Nec Princeps ultra moratus eſt. Statimque Mondragonius funebrem annum morte ſua implevit, militiæ vetus, primisque ab Albani armis ad iſta tempora continuus. Aderant regendi militem artes & auctoritas: vix ſane cujuſquam parentium ducum tot ac tam clara facinora memorentur: neque omiſerim raram felicitatem, quod periculorum haudquaquam timens, quin ultro avidus, ſine ullo vulnere ad ſummam ſenectam pervenit. Etiam Dux Paſtranæ obiit, generis claritudine nec ultra notus. Idem annus Antonium quoque abſumſit, qui Albani armis pulſus olim Luſitaniæ regno, cum potius eſſet per Africam Indiamque & alia Luſitanis poſſeſſa excitare partes nondum intermortuas, per Angliam Galliamque profugus, fruſtra ſpes ſuas in Chriſtianorum Principum miſericordia poſuerat. Turcarum & Maurorum oblatis ſæpe auxiliis quo minus uteretur, credi volebat pietati à ſe datum. Amici ejus, cum honoribus pecuniisque à Philippo promiſſis perduci non potuiſſet, ut regni jus à ſe abdicaret, veneno exſtinctum prodidere. Haud longa interim Fontano quies. In Cameracum impellitur: nec potiendi ratio in aperto erat. Sed multa ad latus Belgarum nobilitas Gallique duces qui Regis ſui veniam indignabantur, & miles poſt Durlanii ſpolia majoris prædæ avidus, ac civitatum vicinarum pecuniam offerentium preces, claudere egreſſus jubebant, & ſpecie obſidentis audendi tempora opperiri. Rex ipſe Philippus ſcripſerat rem eſſe indignam,
ſtructum

ſtructum patri ſuo limitis munimentum hoſtium in manibus relinqui. His incitatus, quod deſugere non poterat, ſperare cogebatur. & caſus adfuit. Circumſeſſos exterioribus munimentis Barlotus exuit: inde jam cuniculi: ictus, ruinæ, occultæ manifeſtæque artes intentabantur. Terrebant adhuc excepturæ impetum egregiæ Gallorum manus, quos Gonzaga patris Nivernenſis miſſu centum adduxerat, & mox alii quingenti proſequente equite per incuſtodita obſeſſoribus matutina nebula adjuti tranſierant: Tunc quoque nobili exemplo compertum eſt quam ſit formidoloſum à multis formidari, neque ulla ſatis firma ſint præſidia dominationi, quæ civibus invitis tenetur, ubi gravius metu periculum conferre iras impulit. Nam Balagniacum, quo deſtitutam jure potentiam vi muniret, tributa graveſque cuſtodias atque alia regibus ſolita in cives auſum, multitudinis odia claris opibus everterunt. Nec deerat Fontanus clam religione, metu, pecunia, commotos ſemel animos incendere. Priuſquam hoſtes vallo conſilirent plebs undique conglobata, Helvetio milite eadem volente, privatas ob injurias, & quia cuſos ære nummos Balagniacus auro & argento contra in ſtipendium quaſi redemturus imputabat, quod factum alibi pro libertate, pro mercede militantibus haud quaquam tolerabatur, acturos de pace ad Fontanum allegant. neque multa pacti, Gallorum metu admiſere ultro Hiſpanos, à queis eadem paterentur ob quæ Gallos ejecerant. Atque illi qui arcem clauſerant non tormentorum verberationem, non impetum exſpectavere. Et multa jam exſtabant inclementiæ Hiſpanorum exempla ni intra ſex dies à Borbonio auxilia

 nova

nova adeſſent, promiſſa deditio & mox impleta: Ita incolumes dimiſſi ſunt, & Balagniacus quidem Gallis proſequentibus privatus de imperio exiit: parum dignus, quam faventem ſatis habuerat, fortuna. Omnes quippe partes diu lactans, nulli omnium fidus, pecuniam ac commeatus modo ab Hiſpano, modo à Gallo, interdum & ab Ordinibus Fœderatis acceperat. proximeque ante obſidium alimenta urbi neceſſaria vendiderat, ita opus militi dictans. nec minus vectigal, ſacra ac publica munera ipſius in manu. Arcem quoque adverſus machinarum ictus munire neglexerat. At non muliebris uxori animus. dum ſpes ſuperfuit agere ipſa vigilias, aggerere ceſpitem, dirigere tormenta, interviſere manipulos, cuncta ducis, militiſque munia induere. Etiam plebem largitione tentaverat, quæ poſtquam fruſtra fuere, agnovitque adverſa fata, non tamen principatum hoſti relinquere, aut vitam debere ſuſtinuit, eodem die exſtincta dolore an ſumta morte parum definitur, quo dedendæ arcis fœdera ſanciebantur. Direptæ Balagniaci, Alenconiique imagines: cum ab oppidanis jusjurandum rogaretur, Ricardotus formularum gnarus verba ita conceperat, quaſi in fide Philippi urbs eſſet futura. Nam ad id tempus Burgundi & Auſtriaci Principes, tutelæ tantum vetus Comitum Aloſtenſium jus uſurpaverant: eoque titulo Carolus Imperator arcem impoſuerat urbi ne ad Francos iterum deficeret. Sed juris diſcrimen Fontanus armata poteſtate reſcidit, & Philippo ut Principi jurari imperavit, ita ante obſidium conveniſſe dictans, cum Ludovico Barlæmontio urbis Antiſtite ut ſacra functione contentus

jus

jus imperii, quod & ipſum Epiſcoporum ſub reverentia Germanicæ majeſtatis, fuerat, Hiſpano tranſcriberet. Neque tamen Barlæmontius etiam poſt dictum id ſacramentum deſtitit negare pactum, & jus antiquum repetere, annitentibus oppidanis, labore irrito & nihil præter odium utrisque parituro. nam & arx & injuriæ licentia penes Hiſpanos milites erat: Quo factum ut lintearia negotiatio, præcipuus urbi quæſtus, propinqua in oppida diffluerct. Exorati à Fontano Itali ut obſidio adſiſterent, cum urbe capta poſſidendum ad Tilemontium regrederentur, in obvias Batavorum turmas fortiter coorti, tum primum fidem bello præſtitere. Sed Mauritianis equeſtre decus reparatum eſt, irrupta Wartia apud Hornenſem Comitatum oppido, Henricus ubi Comitum Herembergenſium unus in poteſtatem venit: deinde fuſis commeatuum præſidiis. Sed Wartia longius à finibus jacens deſerta iterum. At Heraugerius uſu edoctus, multa experienti interdum adeſſe fortunam. Hoii jacturam Lira rependere machinabatur. Id oppidum Hiſpanis quondam captum proditione, & ſatis crudeli victoria Netham ad amniculum Antverpiam, Machliniamque medio ſitu interjacet, magnisque invicem uſibus miſcet. Hic omne in latus præda oſtentabatur. Anteſignani lucis incerto ſcalis eniſi ignaros vigiles obtruncant: ita portæ patuere. introeunt pedes, & equitis parum, mille omnes, lecti Breda ac circum præſidiis, nec dubie potiebantur, ſi quantum in capiendo induſtriæ tantum in tuendo virtutis & obſequii fuiſſet. Alphonſus Luna præfectus oppido primos ad tumultus, haud equidem conſternatus animi, ſuum militem, quodque è vul-

go promtiſſimum in foro proque curia diſponit. Mox his quoque munimentis diffiſus portam ab hoſte averſam, qua Lovanium iter eſt, inſedit. At victores, ceu tutis rebus, per templa, per domos, in raptus & licentiam ſpargi. Sic maximam diei partem intra mœnia egere: neque imperii reverentia aut preces aut minæ valuerunt, ut tantum militis ſub ſigna contrahi poſſet, quod exiguam manum porta depelleret. Interim accita propinquis præſidiis Lunæ auxilia venerunt: pars maxima Antverpiæ cives, pauci Hiſpani ex arce: videns id Heraugerius, portam quidem qua ingreſſus, occluſerat, quo ſuos in prælium cogeret. Sed non ideo palabundi ſuas, non hoſtium vires reſpicere. tantum, quia nihil timuerant, timebant: & quando haud alius patebat exitus, ultroque primi cœſi viam ſequentibus auferebant, è vallo præcipites foſſis hauriebantur. pars inter prædam cæſi: captaque hominum & equorum vis. Duci, & nandi peritis effugium fuit. Inſignis liberatorum continentia, quod quæ oppidanorum fuerant inter prædam reperta dominis reddiderunt. Burgundicum interea bellum Hiſpaniæ Galliæque vires paratu quam eventu majore exercuit. Ædui olim Romana ſocietate notiſſimi, & Sequani, Gallicæ nationes, has terras tenuere; in quorum mox poſſeſſionem, Romano orbe concuſſo, venere Burgundiones ex Septentrione orti, ſed qui propiora Germaniæ pridem inſederant. Horum & cis & ultra Ararim late patens potentia, etiam cum regio nomine, à Francica magnitudine imminuta primum, ac poſtremo obtrita eſt. Exindè ejus partes modo amicis, ſæpe & regum Francorum filiis attributæ, dum dividuum id imperium

rium fuit, manente regni honore, poſtea Æduorum ferme quæ fuerat regio ducatus, Sequanorum comitatus vocabulo. Poſt mortem Caroli Audacis Valeſiorum è ſtirpe Ludovicorum undecimus Francorum rex Mariæ Caroli filiæ ducatum eripuit, ſucceſſionem ejus imperii fœminis deferri negans: at comitatum, qui, ex quo Germania ſeorſim regnata eſt, in ejus fide eſſe cœperat, poſt Maximiliani cum Maria conjugium Auſtriaca domus tenuit. Hoc tempore Galli quidam duces, auctores Henrico fuerant, ut Hiſpanum, qua parte ſecuriſſimus ad ictum patêret, invaderet: poſſe hoc modo ex Italia in Galliam aut Belgicam tranſitum militibus Hiſpanis præcidi: & jus majoribus debitum repeti. res primum minores per duces prætentatæ. Sed cum Philippus periculum metuens Velaſcum, ut ſupra diximus, ex Mediolanenſi terra, quam is regebat, in Sequanos miſiſſet, cum peditum decem millibus, equitibus mille quingentis, ea vis hoſtium Bironium illuc, deinde Regem ipſum tulerat. Fortuitis equitum concurſibus victor ſæpe Gallus. Iuſtum prælium Velaſcus vitabat, ſervandis oppidis anxius. In ducatu Burgundico, Divionem urbem, interno Galliæ diſſidio Meduanii partes ſectantem, Henricus ſuis imperiis ſubegit: nihilque munitum illic Meduanio, præter Cabillinum reliquit. Sed ubi ille, comitatus intra fines proſequi cœpit victoriam, Helvetii interceſſere, quippe per fœdera Auſtriacis hactenus obſtricti, ut Mediolanenſi imperio, ac Burgundiæ Comitatu vim externam arcere debeant. Arripuit occaſionem Henricus ſine dedecore per inducias retrahendi exercitus, feſſus & ipſe certandi, neque digno ſatis pretio ad

mutuas clades, Et Cameraco ſollicitus, illuc tendebat, cum triſtis nuntius captæ urbis occurrit. ſocios igitur incuſat, quod, ſe procul bellante, Gallorum & Belgicæ confinia hoſtibus prodidiſſent. At non ea ſpe, ut ſui fines auxiliis nudarentur, oblatas ſe pacis conditiones toties aſpernatum. Quanquam ſi fœderis pœniteat, promptum ſibi & nunc cum Hiſpano partiri. Ob hæc Batavi, excuſatis ejus anni neceſſitatibus, multo ſtipendio frumentoque Regem & duabus cohortibus inſtruunt, Scotica & Zelandorum ducente Iuſtino Naſſavio. Quibus ille auctior, in Veromanduos deſcendit, & ſollicitus ne qua jam cœperat hoſtis interiora irrumperet, ſubactis Sueſſionibus hiberno difficilique obſidio Faram ſtringit. Sed quanto Galli offenſa impenſius vitabatur tanto Elizabetam infeſtiorem Ordines habuere. Quippe Henrici res ſecundæ pro brevi miſeratione veterem gentis invidiam repoſuerant. Et accendebat eam religionis diſſidium, maxime ex quo cognitum, quam adverſas Proteſtantibus leges Henrico ad pacem ſuam obtinendam Pontifex præſcripſiſſet. Nuper poſtulatis à ſe quatuor cohortibus, pro quorum ſtipendiis, Pariſiorum civitas fidem ſuam interponeret, reſponderat Regina, inconſultum ſibi juventute nudare regnum, tot inſidiis appetitum. Servandæ tamen Diepæ, Bononiæ & Caleto ſuum militem obtulerat. Suſpectum id Gallis, & addito, quod nuper in Britannia Armorica Angli minus honorifice habiti, nec quibus voluerant receptibus admiſſi, cauſa majorum mox ſimultatum. Ad Batavos vero Elizabeta & literas & Thomam Budleium miſerat, adjutam Galliam invidioſe objectans. Non enim ſuæ opis

opis indigos, qui ultro aliis gratificarentur. Reſponderunt Ordines, non id ambitioſo conſilio, ſed plane neceſſario factum, ut tracto diverſos in fines hoſte ſpiramentum ipſi acciperent, qui alioqui cogerentur à Regina, quæ non niſi ſexcentis peditibus & ducentis equitibus duntaxat in caſtris cum eſſent, ſtipendia mittebat: integra ſex peditum millia & mille equites ex fœdere poſtulare. Illa contra, quanquam & hoc fœdere continebatur, ut finito demum bello erogata redderentur, eorum quæ impenderat ſolutionem acriter flagitare, ſaltem ut in præſens pars haud exigua, reliquum penſionibus annuis acciperet. Addiderat minas, ni obtemperaretur, uſuram ſe conſiliis à ſua lenitate alienis. Ad hæc, multam poſt gratiarum actionem, oratur regina præſentia ut tempora reſpiceret. bellum civibus ſuis grave, & nunc ſatis improſperum: ac pridem prolatis finibus tributa parum, tuendi onera multum auxiſſe. Mercaturam & piſcationem, queis ſolis viverent, illam detentis per Hiſpaniam navibus, ſæpe & Anglorum injuriis, hanc Dunquercanorum rapinis exhauriri. Sævum & per eluviones mare. Super hæc ſi reddita Angliæ pecunia ad onera accederet, ſimulque palam fieret nolle Reginam fœderis legibus ſtare, nutante Gallo, haud temere metui, ne valerent apud vulgus hoſtium inſidiæ & malefidæ pacis tentamenta. Non tamen vitatum, quin Anglico militi, extra oppida pignori conceſſa, in poſterum Ordines de ſuo ſtipendium darent. Æquiorem ſociis Reginam fecere novi hoſtium conatus. Nam Hiſpani ex Britannia Armorica in Cornubiam populabundi exſcenderant, viroſque nobiles & res alias abduxerant. Hiber-

nicæ quoque rebellioni apertius miſcere ſe cœperant: Hiberniam antiquiſſimis à temporibus reguli indigenæ multi partito, tenuere, quorum facile potentiſſimus Dermitius Munhardi filius, ob multa ſæve facta regno exturbatus, Richardum Penbrochiæ Comitem generum ſibi & auxiliatorem adſcivit. Cui cum in Hibernia bellanti res pulchre procederent, Henricus ſecundus Rex Angliæ cum edicto revocatum coëgit jus omne ac ſpem Principatus in ſe transſcribere. Et ipſe magnis cum copiis in Hiberniam advectus, regulorum alios vi, alios pollicendo permovit, ſuum ut imperium agnoſcerent. Sed, quæ erat ſimplicitas ſæculi, creditum eſt firmando juri futurum, ſi Pontificis Romani auctoritas accederet: qui ne verba quidem gratis concedere ſolitus, dominium Hiberniæ Anglis Regibus donavit, ſed ita ut Feudum eſſet Eccleſiæ ac tributum eidem perſolveret. quod ſecuti poſtea reges pendere abnuerunt, hoc colore, quod regni Anglici proceres onus illud nunquam approbaſſent. Henricus octavus, contemto Domini nomine, auguſtius vocabulum Hiberniæ Regis primus uſurpavit: ſibique eum honorem dedit, quem Maria ipſius filia à Pontifice accipere poſtea maluit. Sed quanquam Hibernia, qua cultior moribus, rectores legesque ex Anglia pati paulatim didicit, manſit tamen aliis in partibus, quas ſylvæ ac paludes abſcondunt, amor libertatis. Hoc nomine vocabatur omnium fere, quæ vetita alibi, licentia. Clara inter cæteras Onealum familia, Vltoniæ ſibi principatum mox & Hiberniæ totius auſa aſcribere. Crevere his ſpiritus, Anglis inter Eboracenſes & Lancaſtrios feraliter diſſidentibus. Sed Co-

num

num ejus gentis hæredem Henricus octavus pacate ſevereque regnans compulit ejurato Onealis vocabulo ac dignitate in Comitis Tironi nomen tranſire. Mathæum huic fuiſſe filium alii credidere: alii fabro ferrario genitum ferunt: ſed avus conjugem Conus adamaverit, ideoque paſſus ſit obtrudi ſibi aut alienam aut incertam ſobolem. Hunc Ioannes, ſecundum leges Cono natum ſe ferens, interemit. Mathæo patre natus erat Hugo, qui partim domi, partim in Anglia educatus, Tironi Comitatum, & quæ Conus poſſederat, Ioanne, dum rebellat, peremto & bonis in fiſcum redactis, Elizabetæ beneficio accepit, certis ſub legibus quæ nocendi poteſtatem in poſterum ancideren. Vir bello ingens & quibuſvis par negotiis fidem Reginæ præſtitit, donec anno octuageſimo octavo disjecta nobiliſſima claſſe Hiſpani Duces Hibernicum in littus ejecti, arcanis illum colloquiis ad recuperandum jus Onealum incitavere. Nec ſtatim tamen ſpem prodidit: ſed protruſis in arma aliis quos Romanæ religionis ſtudium, aut acceptæ ab Anglis injuriæ ſtimulabant, ipſe obſequium hoſtili animo diu præferens, crimina negabat non minus audacter quam objectabantur. Peccatumque graviter ab Anglis, qui virum ferocis ingenii, quem reum fecerant, vincire cum poſſent, dubitarunt. At ille vinctis prius Iohannis liberis, ne domeſtico certamine impediretur, hoc anno, cum audiiſſet Iohannem Noriſſium militia Belgica clarum, & tum in Britannia Armorica agentem, veteri cum milite à Regina evocatum comprimendis Hiberniæ motibus, irrupto caſtello, unde in latebras ſuas aditus, ducem ſe rebellibus præbuit, non tamen ut omitteret ſupplicibus ver-

bis veniam pacemque poſcere, cauſam diſſidii in præfectorum ſævitiam referens. His artibus, & per inducias, moram bello quærebat interponere, donec promiſſa ab Hiſpano auxilia adventarent. Fovitque has ejus artes Ruſſelli Hiberniæ præfecti & Noriſii, qui dux bello impoſitus, eo provecta diſcordia, ut alteri placita, alter ob id unum deſtrueret. Regina vero poſt concitatam hanc rebellionem, non tantum pro ſociis, ut hactenus prætulerat, ſed propriis in bellum cauſis acrius ferebatur. Draconem igitur obito orbe notiſſimum, egregia cum claſſe, partim ſuis, partim privatorum impendiis immittit mari, ſpe poſſe congeſtas in Portoricum opes intercipi: ſed cum rumor præveniſſet, hæ introrſum abductæ, portus ipſe ab Hiſpanis obſeptus fuit. Itaque Draco Canariæ aperta, inde qua arctiſſimus Americæ limes, duo Maria interjacet oppidum Nominideum populatus, cum multis ſuorum, cœli intemperie, an mœrore animi ob ſucceſſus votis impares, exſtinctus eſt. Quo tempore Anglus alter Walterus Raleigus, reginæ ſatellitio præpoſitus, Orenocum flumen ingreſſus, Guianam nunquam Hiſpanis perdomitam adiit, ac notitiæ tradidit, ex vero quæ vidit; de Amazonibus, & his queis vultus in pectore, audita tantum & aliis plenius indaganda. Vtilem ſane & quæ non minus delectet hiſtoriæ partem, poſteris eripiam & externis, ſi taceam navigationes, per quas effectum eſt, ut Batavorum inter arma felicitas, non alienam modo pacem, ſed ſuam quoque vinceret. Quippe natis ad claſſes is vel maximus belli fructus eſt, non partiri orbem, neque Pontificis Romani legibus ſubjici, qui partem naturæ maximam

Hiſpa-

Hiſpanicis gentibus adſcripſerit, quo ſpecie religionis opprimerent mundi libertatem. Veteres mercaturæ termini, qua iſtæ nationes multa per ſæcula claruerunt, paucas præter inſulas, duo erant freta, ac Maria introrſum, hinc Cimbri, inde Gades. Medium inter hæc Oceani littus obtinentibus omnis utilitas lateris alterius merces alteri vendere. Nam ipſis non frumenti, non ullius rei magnæ copia. Vectura tantum in quæſtu, quæque artificum manibus laborantur. Poſtquam manifeſto Dei beneficio aperta Magnetis efficacia rexit pelagi curſus, & librorum monumenta docuere veteribus cognita requirere, nova non deſperare, nihil jam humanæ experientiæ intentatum. Extima Africæ & Aſiæ Luſitanus: Trans Oceanum littora ac vere alterum orbem Caſtellanus invenit. Gallorum minus validi conatus, poſt tentatam infeliciter Braſiliam, ad Terramnovam piſcoſum littus, nec ultra ferax, adhæſere. Viſum & fretum, & terræ quas ultimus Auſter premit primo omnium Magallano: ſecuti mox Angli, quibus Septentrionales fluctus in partem patuerunt. Poſt omnes Batavi, quos non dubie hactenus Principum iniquitas oppreſſerat, ut qui fortem, nec oblitum libertatis ſuæ populum trepide mari immitterent, jam invidi hoſtibus, ſociorum æmuli, animum audentiamque cœperunt, ut repertis in medium uterentur, ſuosque viciſſim labores humano generi contribuerent, & rerum naturæ, quæ noſcendam ſe in hæc ſecula ſervavit. Neque vero nova quærendo, vetera omittebantur; quæ enim litora illos ſatient, qui hominum ſeptuaginta perpetuo millia in mari habent? Magnarum navium multitudine nulli regnorum cedit exigua regio, &

tam

tam adductis finibus incluſa, cujus adeo vis omnis velut extra ipſam eſt. Bis mille quotannis novarum ædificatione ſtrepunt urbes. Præter Galliam igitur Angliamque & Germaniæ portus, ac Balthicum mare, Hiſpaniam plerunque permittebat egeſtas mutua, inde mercium, hinc argenti, Philippique Regis diſſimulatio & metus, ne propinquis abſtentos in ulteriora verteret. Sed non injuriæ aberant, cum modo religionis crimine, interdum velut agniti (namque aliarum gentium nomina uſurpabant) denique tanquam illorum opera rex indigeret, nautæ ac naves retentabantur: unde ipſis periculum, & potentibus præda. Hoc ipſo anno quinquaginta non minus naves arreptæ: indicatumque à Luſitanis temperaturum iſtis injuriis Regem, ſi Batavi maritima auxilia Britanniæ Galloque mittere abſiſterent. Sed Hiſpanica damna ex Italia reſarciebantur, cui ſteriles aliquot retro æſtates, nec Gallia ſufficiebat agris bello infeſſis. Ita per Suedicam negotiationem frumentum omne ſub Batavis, qui brevi huc illuc recurſu ingentibus præmiis feſtinabant. nec, ut fit, occupatum ditioribus id commodum ſtetit, ſed latiſſime in plebem ſpargebatur, levibus impendiis & celeri quæſtu: Etiam Mauritaniam itum quà Oceano quaque mari interiori objacet. Cum Moſcovitis commercia Batavi etiam ante bellum habuerant, ſed per Balticum mare & Narvam Livonum Novogrodia tenus: quæ deinde per Ruſſicum Oceani ſinum Angli ad Nicolai portum, Batavi ad Podeſemſeram & Archangeli Michaëlis monaſterium, cuncta Duinæ amni adſita, tranſtulere, multumque ab Anglis laborato, ut ſoli exercerent, ægre Batavorum preces & liber-

libertas præpolluerunt. Mox longius auri, eboris, ebeni ferax Guineæ regnum, cæteraque Æthiopiæ: ac tandem Indico in Oceano inſulæ biennii itinere luſtrantur. Id hoc anno navibus quatuor privatis impendiis tentari cœptum, anceps primo nec innoxium fuit, cum inexplorato locorum ingenio paſſim feras in gentes & cunctis hoſtiles impingerentur. Plurimum morbi & æſtuantis ſideris injuria turbaverant. Et Luſitani obſiſtebant ſuppliciis, ſiquos ſuas in colonias aut claſſes tempeſtas inopiave detulerat: deinde criminationibus apud Reges populosque ſibi non ſubactos. Quod diu acerbum, dum raro uſu peregrini ſermonis & infidis hinc inde ſuſpicionibus cuncta implicantur. At poſtquam publicis literis & commerciorum uſu compertum eſt, veniſſe non in prædam & raptus, ne dominationis quidem avidos, ſed amantem populum alienæ etiam libertatis, in hoc penetraſſe tot maria, ut æqua fide jus gentium coleret, ingens ſubiit Hollandorum fama & admiratio. Celebrique jam communes per quæſtus mercatura, etiam ſocietates tam longinquas odium Hiſpani aperuit, & clarum per illas quoque gentes bellatoris Mauritii nomen. Mira eorum, qui primi Indiam adiere, religio: famæque cura. Nam quia mandata niſi ſe tuendi nulla acceperant, obviam Hiſpanorum navem, paratam uberemque prædam, intactam omiſere. Vix tandem Luſitanorum feritas, neminem eo orbe ſe præter admittentium, expreſſit, ut privati commercia bello munirent. Secutæ Indorum legationes, dona, maritimæ in hoſtem pugnæ, &, qua maxime expedit, vinci cœpit Hiſpanus. Nam captis urbibus, neque magno ſane agro-

rum

rum ſpatio, ut vincentibus aliquid accedit, ita perdentis nulla jactura eſt. Longe ſunt iſtius regni viſcera, longe opes, largitionum & belli alimenta: quibus ereptis, aut per onera exhauſtis, quid aliud quam cunctarum gentium præda ſit, vaſtum illud, vagum, & nuſquam ſibi tam propinquum quam hoſtibus imperium? Americæ quoque ora, palam qua adhuc libera eſt, clam qua ſervit, Hiſpaniæ Regis metu, innotuit. Petuntur inde ſal, Margaritæ, bubalorum coria. Sed terras gentesque aliis repertas & repertoribus cum cura celebratas invertere ſuperſedeo. Nobis maxime memorabilis illa navigatio videtur, qua Septentrionem ſuum Batavi invaſere, ut cunctis ante populis ignotum ſciretur, quis Oceanus Europam Aſiamque committeret. Spes enim proceres ac mercatores inceſſerat, poſſe ditiſſimum Cathaiæ regnum & Sinas, longiusque Moluccas & Indiam propiore multo quam ab Hiſpanis itinere inviſi. Tres naves, Hollandica, Zelandica, Weſtfriſica, Norvagiam Finnosque præterlapſæ apud Quilodunum Lapporum inſulam diviſere curſum. Hollandi ulteriore pelago obverſum ſibi novæ Semblæ latus prævecti, qua longiſſime in occaſum brumalem exit, inſulas duas navigationis terminum, Arauſionenſes dixere: ubi polum ac finitorem circulum ſex ſuper ſeptuaginta gradus interſunt. Cæteri mare ultra quo Ruſſi adeuntur, Condoræ Pitzoræque oram legentes, anguſtias pertigere, quibus objecta continenti terra, Vadigatha nomine arctat Oceanum. Sinus, an fretum eſſet dubitatum; Confuſa nebulis dies, glaciesque immenſo tractu, quam pari diſcrimine frigidus aquilo con-

concipit disjicitque, diu vetuere in mundi fines inquiri. Tandem eluctati clauſtra, ubi ſe terræ deducere incipiunt, in ortum æſtivum directo curſu, inde ab extimos Semblæ Schytiam verſus vela vertere, Æquatoris centeſimo ac decimo gradu: donec conjecturis creditum eſt id pelagus navigari, quo flumen orbis è Sarmatarum paludibus ingenti ore conſumitur: Carambucis antiquis ut eruditi volunt, quo haud melior limes Europam ab Aſia diſpeſcat. Quibus exploratis obvia cum nave, quam à Sembla immenſum gelu repulerat, tertio quam venerant menſe domum redierunt. Ea fuit æſtas quæ annum hunc proxime anteceſſit. Atque ita placuere prima tentamenta, ut plures naves exploraturæ ulteriora remitterentur, non Semblam verſus, ſed quæ via ſpem certiorem oſtentabat, per fretum Naſſavium. Ita illud dixerant quod Vadigatham & Sarmatas interluit. Frequens rebus magnis impedimentum contatio acceſſit: & ſerius quam oportuit profectis, mare impervium fuit. Inclemens adeo rigor, & illi quoque cœlo rarus, cuncta glaciaverat. Qui utroque ab itinere revenerant, naturam maris ſolique, inauditas avium & belluarum formas, ut cuique repertum, monſtrabant. Prominentes oræ, ſinuſque & flumina poſitu cœli, & Principis, patriæ, denique privatorum titulis notabantur. Inſulæ etiam complures modicæ, quodque veteribus proditum, per alternos acceſſus receſſuſque pelagi, ita ambiguæ, ut modo tales, modo pars continentis appareant. Major una trans fretum Ordinum nomine tuto inter pericula ſubſidio memoranda, & quia Hibernantibus jugis cryſtallum edit, adamanti haud

haud diſpar. Congruens videtur ſitum ejus plagæ, quique homines aut feræ habitent efferre, tunc primum percognita, & quando vetuſtiſſimi auctores hac ſuper re vana, nec eadem prodiderunt. Etiam nuper quatuor ad Septentrionem Euripos magicæ aſtructioni temere credidimus. Et quid à Caſpio ſinu in ſeptentrionem vergeret, inter ſapientes olim diſputatum, dum alii Oceano claudi terrarum Orbem vatum carminibus affirmant: pars projectam in ultimum frigus tellurem nullo ambitu definiunt. Quæque de incompertis fabulandi licentia eſt, mare ipſum pigrum multi atque immotum, & quaſi deficientis ſuo fine naturæ vaſtam molem, ſeu proprium Diis & ſanctioribus animis ſecretum finxerunt: nonnulli contra vi quidem turbinum & monſtris inacceſſum; ſed deſinenti Oceano fertiles iterum terras aut ſpiritum aut ignem occurrere. Plurimum ad ſpem enavigandi contulerunt, quorum libris ſignatum eſt, Indos & quidem ſæpius, vi tempeſtatis abreptos in Germanica littora exiiſſe. Neque magis de cœlo & loci ingenio conveniebat, cum ſeptentrionis populos fide ac juſtitia præclaros continua in die quidam collocarent. alii merſam denſa caligine & alienam molliorum ſiderum aſpectu regionem, cunctaque nivibus aut feris aut immanitate habitantium inculta: nonnulli viſum primo, mox mundum eripi. Quæ adeo pugnantia, originem ex vero traxiſſe pleraque videntur, quatenus nautarum experimentis, & accolarum ſermonibus probatum eſt. Nam mari illo, cui Lapporum, Ruſſorumque & quam dicimus Samojutarum ora obtenditur, lux æſtiva bimeſtri longior æquales

les hyemis tenebras repromittit. Sed ſolis etiam menſes nebulæ perdunt, nihilo nocte meliores, remota vi caloris, ut excire queat nubila, non diſſolvere: tum eadem ut plurimum nive albicantia maria & terras haud promte dignoſcas. Haud ſane ſævum procellis pelagus, quod utrinque à freto pateſcit, velut frigore ſuo attinetur. Nec immerito priſci homines congelatum & mortuum dixerunt. Nam quacunque terris accedit, durati in glaciem fluctus longe littoribus abhæreſcunt, ſpectanturque nonnunquam plurium annorum cruſtæ unam in molem denſatæ: ubi ventus rupit, aut rigor remiſſus compagem laxavit, avulſa montium aut inſularum ſpecie fragmenta Oceano feruntur, & ſæpe concurrunt. Is maxime terror afflixit navigantes, quippe cum explorandi cura terras raderent. Fretum, cujus latitudo horarum duarum, longitudo dierum quinque iter complectitur, concreſcit omne ut quidem pedibus tranſeatur: & quando ſolutum eſt, non ſua modo; ſed illapſa gemino à mari glacies adurget. Quinquaginta vix dies ſunt, ſub ipſum apud nos poſterioris æquinoctii ſidus: id tempus illic, non æſtas, ſed hyemis intervallum eſt. viſaque palam tabeſcere glacies: neque diutius velis, imminens iterum gelu indulget. Tunc ſane & Ruſſis commeatur, manebantque ſigna infauſtæ navigationis, fluitantes tabulæ, ſive illos frigus reſurgens, ſive alia vis deprehendit. Sunt illis & trans Obim commercia: atque illic hibernare pericula docuerunt, ut ſtato tempore remeent, ubi ſe undæ patefecerint. Quomodo Magellanico Freto, ita his anguſtiis coire Oceanum fidem hanc Batavi attulere,

re. Flumina in fretum exeuntia diſtrahi, velut dubia quo curſus agant, aut ſi ventus invaluerit, eodem impelli; quæ dulcibus aquis mitigent maris ſaporem. Simul transvectis jam littora receſſerint, ſalſos cæruleosque fluctus immenſo profundo attolli: atque eadem iterum monſtra: Nam dictu mirum quam ſit belluoſus omnis iſte Oceanus. Spectantur Vitulæ & canes marinæ, & ferarum nobiliſſima quam Morſam vocant, miræ & ut compertum eſt pugnacitatis, & vix ullis ictibus penetrabilis. Pedes ferme quales caſtori: magnitudine præſtat & pariter ſolido utitur. Nam viſa & glaciei incumbere, & imminentibus mari jugis apricari. tarde enititur. incredibilis delabenti velocitas. Dentibus illis, quantum apud nos ebori pretium, perſuaſio gentium facit. Ajebant Ruſſi poſt Vadegatham diductum mare iterum cogi, iterumque erumpere, quo ſermone haud affirmem Tabin ne Schytiæ montem olim cognitum, & porrectam in ortum Semblam parvo brevius concurrere indicarint, an fretum, illud auditu compertum ſit, quo diremta à Tataris America communem cum illis originem vultu ac moribus gentium fatetur. A Pitzora Moſchi provincia ad flumen usque Obin quicquid mari prætexitur Samojutæ, Sarmaticum genus, non colunt, ſed peragrant, adverſus immanitatem quoque naturæ & cœli urgentis ipſos animoſi & felices. Fœdi quidem vultus & fumo nigri: parvis oculis, preſſis naribus: neque ingentia corpora, ſed firmæ valetudinis, & ut cuncta fere animantia pernicitate curſus adæquent. Lætos parvo atque agiles non delitiæ enervant, non cura macerat. Qua pedibus inceſſit, quod manu cœpit, id cuique ſuum

eſt;

eſt; nec alius poſſidendi finis, quam animus paratis contentus & obviis. Ita omnia habent quia nihil concupiſcunt. Arma ſane Scythicum Parthicumque in morem, arcus & pharetræ, ſed adverſus feras. ab his veſtem ſumunt qua totos ſe caputque & manus induant, ab his victum, crudas carnes, velut amplexi naturæ munera. Delitiæ adeo nullæ, ut panis quoque & uſum & nomen ignorent. Id melius arbitrantur, quam iritare maria, quam negantes fatigare terras, & in ulterius ſemper vota promittere, infenſos aliis, infenſos ſibi. Atq; adeo noverunt rates non imitantur: ſuoque ſe tenent littore, niſi quatenus diverſa elementa gelu, velut cœleſti ope, coierunt. Sic eunt redeuntque cum Vadigatham & Semblam, deſerta alioquin, longo venatu ſcrutantur. Inſulas has eſſe duas neque magno æſtuario divelli pronuntiabant. Ibi longius, quam norunt ipſi, imperant, quia præter ſolitudines & feras nihil ultra eſt. Videre nautæ ſecundo itinere, qui ſe Principem omnium earum gentium oſtentaret: hominem non cultu ullo, non majeſtate niſi ſenectutis, inſignem. Nam à Moſcho, cujus aliquot jam ſæculis aucta dominatio, tergum ac latera circumvenit, Riphæi, ut creditur, montes nivibus inacceſſi, quos cingulum terræ dixere, & ſua illos inopia defendit. Proximi tamen tributum pendunt, pelles ferinas; nec enim aliud habent, magiſque belli odio quam metu. Samojutiæ, Semblæ, Vadigathæ littorum prope eadem facies, anceps interdum rupibus & vadis alibi plana. Humus ibi muſcoſa & paluſtris, ſilvis nuſquam horret. ignotæ enim, & qualium ubique prodiga natura eſt, nulli bono uſui herbæ ſponte naſcuntur.

Quo

Quo magis mirandum eſt ramos truncosque arborum paſſim fluitare, niſi remotiores ſeptentrionis terras vaſtus, & ipſo littorum occurſu excitatus abrumpit Oceanus. Eademque vi credibile eſt diſſiluiſſe quas nunc inſulas videmus, forte hucusque olim exeunte Sarmatia. Quamcunque ejus oræ partem naves attigere, tumus interdum & hominum veſtigia, non urbes, ne vici quidem apparebant. Interior regio & nemora habere creditur, & lacus quos perpetuæ nives fundant, alantque. Hæc juxta, ut ſolum, ut aqua placuit, diſcreti diverſique tuguriis latent, aut ſpecus aperiunt, ad fovenda ignibus corpora contra cœli injuriam. Nec tamen deſident. Traha, quam rapiunt incredibili celeritate quadrupedes, haud diſſimile cervis genus, rangiferos vocant, una omnibus, ſupellex. Hac lapii altas per nives veſtigant prædam, mutantque ſedes. Totam hanc plagam feræ cum hominibus haud ſane ex æquo diviſere. Tanta multitudo eſt leporum luporumque candida cute. tum martes, ſabelli, quæque aliæ tantum ob pelles expetuntur. Vrſis (& hi frigore albicant) major ſolito moles, & quia pabula deficiunt, rabies inaudita. non armorum metus, non mare obſiſtit, quo minus conceptum odorem impetu ſequantur. Ea peſtis improvidos nautas, qui littus adierant, fœda morte abſumſit. nec aliud ſociis quam ſpectare & ſero ulciſci datum. Notabatur in ora eminente ſancti & profani triſte divortium, cum ſummis in jugis innumeræ Deûm effigies rudem artem ſenſumque: contra erectæ cruces Chriſtianas manus teſtarentur. Nam Ruſſi, quos in inſulas & partem eam continentis tempeſtas, aut pellium mer-

mercimonia adpellunt, ſex ante ſæcula Græcos ritus accepere. Samojutæ cœlum atque aſtra adorant, numina haud aliis iniquiora, tradito more, nec ut oderint diſſentientes. Sunt & qui lucos apud illos memorent horrendo fragore & viſis infames, ſacrosque angues, ſuperſtitione haud ignota coli. Cæterum mos Samojutarum minime ferus & Lappis, Finnisque vix diſſidet: quanquam olim humanam illis carnem pro cibo fuiſſe, ſunt qui ex nomine, quo vocantur, arguant. Quod ſi recipimus, annumerandi & hi populis, quorum vitam ætas & exempla mitigarunt, facili ad dediſcendam feritatem hominum ingenio. Ad primos Batavûm occurſus, ſola ignorantia pavidi, fugam aut arma proſpiciebant. Poſtquam approbata innocentia, & quædam munuſcula acceperant, duo ſanctiſſima, ſolem & paupertatem ſuam teſtabantur, invitos ſe beneficiis vinci. Omnino, ſiquid in poſterum fortuna annuit, multum momenti in illarum gentium ſtudiis, quæ freto aſſident. Quanquam & arcibus premi tranſitum ad retinendos uſus reperti maris profuerit, & quo refugium habent naves, ſiquid ſubitum ingruat. Tum, ſi cura & homines accedant, non minus Vadigatha eſt inſula cultus patiens, quam quæ extremo Danici imperii litore habitantur. Nam ut ſub ipſo ſideris incendio flagrantem plagam, ita, quæ ad utrosque relegatæ vertices gelu ſtringuntur, admittere mortales, eosque ſorte naſcendi & aſſuetudine ſibi æquare, contra veterum rationes, experientia convincitur. Nullam ſui partem natura ſolitudini damnavit, adeo quidem ut Gronlandia ad Septentrionem remotior fruges & ſata alat noſtrum in

P morem.

morem. Pleraque certe inculta olim jacuiſſe par eſt credi, cum adhuc potiora ſufficerent. Paulatim ſua homines multitudo & diſcordia longius projecit, terræque maria, & maria terras monſtravere. Proxima Obi regio Obdoria eſt, anus aureæ ſimulachro & oraculo celebrata. Vltra amnem Molgomzaya flumen alterum, & ripa cognominis, quam Ruſſi non commerciis modo, ſed imperio novere. Cætera jam fabuloſa: morte hyemem transmittere, vernoq; cum ſpiritu reſumere animam Leucomoriæ populos, cum expoſitis interim rebus permutationem ſola accolarum religio peragat. Tum hirta hominum corpora, & canina oris ſpecies, haud minus vana veterum mendaciis, qui equinis pedibus gentes, & alias, quarum aures nuda alioquin corpora ambiant, iiſdem locis aſſcripſere, ut fere ubique in miracula, & falſas auditiones fama rerum deſinit. Quædam horum tamen, & quod certiori teſtimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut eſſe, aut colli brevitate erectisque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam, ſatis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam. Hoc conſtat Loppos ſequi, Imaumque montem, & inter nemora late vagantes Hordas Tartarorum, quorum pars ſit Cathaia, converſa jam littorum fronte: inde Sinas & quæ in orientem noſcuntur. Idem hic annus infamis rapinis Dunquercanorum; qui triginta & quinque Batavorum naves, in Norvagiam miſſas lignatum, inermes præter unam omnes, in poteſtatem redactas, avehere cum non poſſent, magiſtros navium obſides promiſſi in redemtionem pretii ſecum duxere. & mox e Galliam peten-

tentibus non minor præda: ſed una raptorum navis circumventa a Batavis, forti prælio abſumta ſuorum parte altera, quadraginta trium, qui ſuperfuerant, ſupplicio aliquantum repreſſit graſſantem ſatis feliciter audaciam. Simulque liberati ſupra viginti, qui nave illa, capti tenebantur, quique jam ſinguli bina, aut amplius, florenorum millia vitæ ſervandæ promiſerant.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER QVINTVS.

Eſtum inde annum Belgæ ſub Hiſpanis inchoarunt, inſueto gaudio eorum, quæ Gallicis finibus provenerant, tum nova ſpe ornandoque Alberto Archiduci Auſtriaco intenti, qui pari cum honore ſucceſſor Erneſto mittebatur. Minimus hic fratrum, quod magnæ nobilitatis ſolatium eſt, tacitumque Regibus & Pontifici fœdus, Cardinali dignitate fulgebat. Exin probatus Philippo Luſitaniæ præfectura, ubi ſuſpenſo obſequio & in ſubditos comitate claruerat, haud indignus habebatur, quem Rex, more gentis inter ſe fidæ, propiori neceſſitudine ſibi immiſceret. Igitur quo majore cum gloria

gentile regimen addiſceret, proviſa abunde belli & pacis inſtrumenta. Tutum illi iter ex Hiſpania in Italiam, perque Sabaudos & Burgundiones Lucemburgiam usque & fines Belgarum. Pedites & turmæ undique agglomerabantur, non modo cuncti præſidium, ſed exhauſtæ militiæ ſupplementum, quos ille ubi ad exercitum pervenit, paucos in cohortes, aut alas coëgit, partimque veteribus infudit, prudens verum numeris robur, quam nomen & ſpeciem quærere, ne inutili præfectorum turba ærarium & militem oneraret. Itaque & Belgas proceres, apud ſigna infrequentes, præfecturis ac tribunalibus amovit, quorum præter nomen & commoda vix quicquam uſurpabant, ſuffectis aliis, qui diu obſequendo imperare meruerant. ſtatuit alia quoque haud indigna imitatu, ut ne quis ſignum ferret niſi tertio ſtipendio. Conquiſitæ & pecuniæ, quia recens ſeditio in metu & vetera malorum recrudeſcebant. Et promiſerat Hiſpanus in menſes ſingulos undecies centena florenorum millia, ſed quæ primum autumnum haud ultra proceſſere. Trahebat ſecum Albertus ſatis magna argenti infecti pondera, quo trajiciendæ per ſyngraphas pecuniæ damna lucrifierent & quia cuſo in Belgica majus pretium eſt. Et alias ob longa itinera intutum, nunc valido præſidio defendebatur. Aderat una & velut pignus clementiæ oſtentabatur Princeps Arauſionenſium Philippus Wilhelmus nomine, qui motis in Belgica rebus avectus olim & honorate Hiſpanica in aula cuſtoditus libertatem tum primum receperat. quippe Romanam in religionem firmatus, & iſto obſtrictus beneficio, ſi fratrem minorem adiret, & gentes, apud

quas

quas paterna valeret memoria, pacis medius, aut inter hoſtes diſcordiæ cauſa ſperabatur. Neque ſane Albertus ipſe adverſo apud Batavos rumore erat, pleriſque nautarum cognitus gratuita clementia, quos per Luſitaniam, in hoc ipſum, ut creditur, comprehenſos haud dubie in ſpem famæ dimiſerat. Gratum præ cæteris, quod ejus adventu Ibarra & Fontanus inviſa potentia demoti in Hiſpaniam remitterentur. Sed plures ſucceſſerant, Franciſcus Mendoſa, Tarraconenſis pelagi præfectus, conſilio tum & bello caput, Conſalvus Carilia, Girolamus Zapata, & Baptiſta Taxis, alia nomina, iidem mores. quo magis formidabatur ſimulata bonitas manentibus malis. Et Fœderati Ordines, veriti nequid vulgus Principis Arauſionenſis aſpectu & colloquio mutaretur, ad ipſum ſcripſere, gratulabundi quod viginti octo annorum captivitatem exiiſſet: cæterum fines ſuos, inter arma, niſi publico vocatu haud tuto adiri: neque ſatis ex uſu rerum præſentium coram ipſum venire, quanquam ultro confiderent, haud eum fore, qui expertus cummaxime Hiſpanicam ſævitiam, ſubruere velit patriis conſiliis & patrio ſanguine fundatam libertatem. Quibus ille reſpondit, ad reliqua officioſe, de patre diſſimulans: verum nullius rei auctorem veniſſe, quæ non utrique partium conduceret, unde ſe merito ſecundas ipſorum voluntates opperiri. His tum abſtentus, nihil in poſterum affectavit, ſuſpectum ſe Batavis querens, & apud Hiſpanos generis invidia premi: Quare nec arma induit, privati expetens, ſeu fraternæ gloriæ reverentia. Sed Mauritius illum per legatos, ſoror Hohenloio nupta coram in Cliviis convenit, dona &

pecuniam, offerentes, quo domeſticam admiſtrationem maximarum penes ſe poſſeſſionum domino certatim purgarent. Ordines autem callidi vitare imminentes inſidias, jubent excutere tranſitus, præcipua adverſus Ieſuitas cura, nequid inſidum credulam in plebem manaret. At Albertus non his artibus fidere, ita pacis avidus, ut bellum interim urgeret: ſuper præſidia inſtructo quindecim millium exercitu. Faram in Veromanduis, bello & inopia circumdatam, niſi furtim ac modicis copiis alere ratio nulla erat, quia hoſtilia circum oppida, & ingens equitatus, tum humentia camporum, quo majora inſidentibus munimenta, hoc adituros graviore periculo terrebant. Detrahere obſeſſores, aut ſi morarentur majori pretio Caletum aggredi propius fuit, & ſuadebant per avaritiam præfectorum neglecta urbis munimenta. Id ipſum Parmenſis olim, inde Lamota hortatore Fontanus ſibi deſtinaverat: ſed gloria cœpti novo imperio ſervata eſt: ſupremum hoc transmarinæ expeditionis præmium, & freti ſui clauſtra, ducentos per annos Britanni retinuere: quibus intra inſulam redactis Franciſci Guiſii virtute, acceptum regimen urbis Gordanus, mox in propinquum ſanguine Bidoſanum transmiſerat. Neutri cura, quæ bello aut ævo fluxa reficere. Et erant longe infra ſæculum opera: murus lapideus urbem ambiens: arx anguſta, & in quatuor propugnacula leviter excurrens: ne miles quidem adverſum hoſtes, ſed firmandæ potentiæ aſſumtus, dum terra marique augendis divitiis incumbit animus, ac, quod frequens turbatis rebus, ex præfectura regnum fit. Quare nec Borbonius, cognito jampridem interceptas per

per literas periculo, occurrere potuerat, precario adhuc & tantum volentibus imperans. Quin adeo Bidoſanus, celebri jam rumore Caletum peti, ſociis e Batavorum cohortibus, duabus centuriis haud amplius admiſerat, ex conſcientia ſuſpicax. Apud ipſum ſex aliæ erant. Quæ poſtquam Alberto relata, quo terrorem latius ſpargeret, e Valentinianis oppido diverſas manus ſub ducibus ire, & proximis Gallorum locis miſcere tumultum jubet. Præfectus caſtrorum Chriſtianus Ronæus, Gallorum exſulum clariſſimus fama, parte exercitus ambire miſſus oppidum, omne auxiliis iter abſcidit. Nam capto ponte, quo terreſtris arctatur aditus, coctili muro turrim, quæ Ricibancum dicitur, ad portus fauces, unde & Guiſio quondam in oppidum aditus, ſemirutis jam olim munimentis, quæ ne tum quidem audito periculo, quiſquam refixerat, percuſſum tormentis in litore poſitis, defenſumque non quamdiu debuerat, victor aſcendit. Inde jam Batavorum naves, quæ Flandricum ad littus ſedent, quo minus commode obſeſſis ſuccurrerent, arcebantur. Attamen tela inter, late patente portu, travecta navis Bidoſſano, quos popoſcerat, curandis machinis artifices, & pulverem tradidit rediitque. Mox & Sancti-Paulio Comiti, qui mille & quingentos Gallos oram ad maritimam duxerat, ſuppetias oppido laturus, invectandi operam ſpondebat nauta, ni ipſe periculum defugiſſet. At poſtquam Auſtriaci vires coierant, & tela ex incumbentibus arenarum tumulis deſuper adigebantur, ſuburbana primum ædificia ad impetum ceſſere: mox oppidum ipſum triduo obſeſſum, cum quaſſari machinis porta cæ-

 piſſet,

piſſet, vulgi pavore & domini veteris odio (quippe ipſi regenti, non conſilium, non auctoritas inerat) Hiſpano deditur. In arcem ſe miles recepit, quæ pactis ſex dierum induciis in ſpem auxiliorum tenebatur. Et Mauritius quinquaginta navium claſſe multoque milite jam aderat, viſurus quid Gallis, quid Anglis eſſet animi. Sancti-Paulius diſceſſerat. Eſſexius in propinquo habebat paratam in Hiſpanos, ſi forte ingruerent, claſſem. Obſtitit populorum nunquam bona fide coëuntium æmulatio. Nam Viquium proxima Galliæ præſidia regentem, tentavit Eſſexius, velletne ſi recuperaretur Caletum, cuſtodiam ejus Anglis permittere. Credidere Galli quæ bello quondam Angli tenuerant, nunc per amicitiæ ſpeciem indecore repeti. At Rex Henricus non quidem obſidio deſiſtere: ſed relicto ad Faram exercitu, id potius credens, an quia Caleti aditum deſperabat, interſciſſo æſtuariis ſolo, quatuor millitum præſidio Samaram amnem delapſus proximum navale Bononiam advenit: Ibi ferendæ opis ſera conſilia habebantur. Rogatus à Rege ut in terram deſcenderet Mauritius excuſavit, nudatis domi finibus conſulendum dictitans. Trecenti ferme milites Campſaniolo duce terreſtri itinere ſubmiſſi, nocte uſi & ſilentio & maris receſſu, per foſſas in arcem erepſere, exemplum magis obſeſſis quam ſubſidium. Plerique, ut propugnacu'a oppugnantibus patebant, cum Batavo milite in veſtigio cecidere: dum cæteri Gallorum, bello inhabiles, præcipiti fuga, ſeque & alios in exitium dant. Occubuit & Bidoſanus. Batavi ferme ſexaginta e domuum culminibus fortiter ſe defenſando expreſſere ut ſalvi emit-

emitterentur. Temperatum fecit uſum victoriæ Archiducis præſentia, qui ſine multo ſuorum ſanguine Caleto potitus, oppidum extremis Gallorum finibus auctum firmatumque opere, imperio & ſermonis uſu in Flandriam trahebat: bellum inde maritimum agitans. Egregium hujus victoriæ præſidium haud longe interius jacens Ardea, Britannis olim irruentibus limes oppoſitus, in poteſtatem Alberti venit, Galliamque illac patefecit, eadem illius felicitate, hoſtium hoc majore culpa, quod non improviſo opprimebantur. Milites bis mille munito ſatis loco exceſſere, honeſta turpiter pacti. neque enim dum oppugnarentur exſpectavere, ſola, ni dederent, mortis denuntiatione exterriti. Quæ dum aguntur, Fara tandem fame ſubacta, Henricus in vicina Caleto loca diſtinxit exercitum, ne infirmiores civitates, quas metus ingens pervaſerat, ad victorem deſciſcerent. At illum jam & inopia coactum Gallia decedere, Flandri orabant, vim magnam auri pollicentes, Oſtendam ſibi redderet, quæ ſola ejus littoris oram diſſociabat, idque ipſum metuens Mauritius introſpectum ivit ipſe: egreſſusque curavit, ut militum ſatis, deinde victus, quæque bello aut operi faciendo idonea, ſuppeterent. Quod exploratores retulere, ſimul ipſum mare commodo portu ad oppidum accedere, & cuncta retro æſtuariis incerta. Ita dilata hęc obſidio eſt, ne temere cœpta primorum ſucceſſuum famam laceraret: Quoniam tamen præter auxilia Galliæ donata magnam partem Batavici militis, ut memorabimus, Anglorum claſſis abſumſerat, damnata quies, & quo conferrentur arma, civitatum precibus, conſiliis

P 5 ducum

ducum certabatur. Sed dum Gallia Archiducis copias tenet, Mauritiani equites Brabantiam & Belgarum ultima ferro atque igni vaſtabant: irrupto & Andethanna Lucemburgorum oppido: ubi illæ in Flandriam receſſerant, Galli incubuere. Sic alterum ſemper latus hoſti obnoxium. Fuſæ & Alberti turmæ, ut quasque caſus obtulerat. Atque id maxime tempus multa exercitatione & cura ducis firmato Batavorum equiti documentum ſui & in majora fiduciam dedit. Quippe Hiſpanorum alæ velut incluſæ & reſides: Mauritianos contra patentes hoſtium campi & præda iritabat: Archidux, ubi tempus exeundi placuit, ne quid inutile ſibi aut ſuſpectum relinqueret, expeditis ſtipendiis Italos Tilemontio evocat. Spes & conſilia in Hulſtum verſa, quod Flandris placandis, nec minus ex uſu Brabantiæ videbatur. Oppidum veteri ſtructura infirmum: victorque Mauritius, quia longum mutare rotundam mœnium faciem, interim adauctæ foſſæ munimenta iniecerat. Mox Zelandi, ſuſcepta tuendi cura, caſtellis per agros diſpoſitis, ruri quam oppido rectius conſuluiſſe arguebantur. Præcipuum loci robur, quod rivus haud procul erumpens, adjutus manu, quo laxiore via in Hontam exiret, retroque in Scaldim ducebatur: nam utroque nomine amnis idem Hulſtani agri tergum ſinuoſus circumvolvitur. ſic velut inſula undique inacceſſa & geminæ ripæ imminens in prædam Waſiæ & Brabantici ſoli rapinas militem emittebat. Diſſecti & in hoſtem aggeres, & qui intra flumen erant depreſſi ſub jactus ex oppido telorum. Pridem caſtella Flandri duo arcendos ad excurſus objecerant Erneſto & Fontano jubentibus.

bus. Plura Fœderati, queis ripam tuerentur. Bina horum oppido connexa per excurrentem aggerem, quem interpateſcens humus tranſitum ac mutua auxilia occultabat. Haud omnino par utrique firmitudo. præſtabat quod Hontam verſus Naſſavianum vocabatur, quippe ſubvectioni præſidium ab Axela & inſulis Zelandorum. His difficultatibus territi quos inſpectandum ad ſitum Albertus miſerat ante placita diſſuaſere. Quomodo enim adverſus minas incumbentium caſtellorum transduci poſſe nudum militem, vim commeatuum, machinarum denique pigram molem, inſidenti cum maxime Scaldim hoſtium claſſe, quorum & minora navigia medio vectarentur? Arduum id, anceps: nec cætera expeditiora. Solum paluſtre, hoſtem induſtrium, libero navigatu irritum obſidium, nec magis ſperandam oppugnationem contra integros ſemper & recentes. Super hæc Gallorum Rex, acceptis in fidem perduellium plerisque, jam validior irrupturus vacua formidabatur: neque dignum ſatis Hulſtum tot periculis peti. Sed flagrantiſſimus tribunorum Claudius Barlota, homo Belga, contra exſurgens travectionem cohortium, Hiſpanis ducibus detrectatam, ſibi depoſcit: Quod cæteros ad metus pertineret, dandum aliquid audaciæ & fortuito hoſtium errori aut formidini. Staturas bellorum vices, ſi paria altrinſecus conſilia & virtus in ſingula fingerentur. Res in præſens diſſimulata paucis conſciis firmatur, quo facilius hoſtem fallerent, quem ſuſpectis locis inhærentem amovere primum erat, nec eventu caruit. Nam Ronæus ponte impoſito Scaldis fluminis, Brabantiam inferre ſigna juſſus, quo Bergis aut Brædæ terrorem faceret,

ceret, Mauritium compulit relicto ad Hulſtum præſidio, quod Solmenſis regeret, reliquo cum agmine anxium ſequi. Modicæ tum, ſiquando alias, Fœderatorum copiæ: quia parcendis ſumtibus fines duntaxat tueri placuerat, cujus conſilii rationem hic præcipue annus improbavit, & damno & impendio gravis. pars militum Anglicanæ claſſi conceſſus aberat: pars in Galliam profecta liberando Cameraco: quod reſtabat in præſidia ferme abſumto. Miſſi quippe Germani nuper: nec novæ cohortes conſcriptæ. Duo vix penes Mauritium millia, queis incertos hoſtium conatus ſequeretur; ſed repetitus e Gallia miles mox advenit, octodecim centuriæ erant. Barlota interim (cui Biſſa aderat ſpem præfecturæ præcipiens) lintres e proximo Flandriæ caſtello per ſtagnantia ripæ obſcura nocte in alveum adigi jubet. Mille quingenti aut paulo plures ſequebantur, Walonica Barlotæ & Germanica Teſclini cohors, armis & dierum aliquot alimentis graves, undas inter & cænum lapſantibus veſtigiis. Tandem impoſiti navibus (nec enim vada aderant) tranſitus multos habuere, ſilentio ſuo & Batavûm claſſicorum indiligentia, qui ut periculis intrepidi, ita cuſtodiæ ſegnes, hoſtem per aquas volutantem, quod promtum fuit, ſcaphis non turbavere. Iam vero tela per tenebras vana: nec in tempore oppido proruptum. ſed modico ad ripam munimento triginta milites, quos locum ſervare juſſus & ratio fuerat, temere egreſſi cæſique, hoſtem machinarum & receptus egentem utroque inſtruxere: ſecuta mox pugna: ſed nocturna eoque turbida haud internoſcentibus ſe ſociis aut hoſtibus, primo tamen impetu Germani, qui cum Bar-
lota

lota venerant, cæſo Teſclino duce, vertere terga, ac fruſtra retenti augeſcentibus aquis & obſcuræ morti occurrere. Reſtituit fortunam obnixus cum ſuis Barlota, voce clarum intonans, redactique in oppidum aggreſſores: Numerum cæſorum utrique in majus celebravere, pro victoribus agentes, Solmenſis quod ſigna, illi quod captivos abduxerant. In ſupplementum Germanorum milites nonnulli, quos ultra flumen Claudius reliquerat, illecti pretio ut tranarent peremtorum ſpoliis ornabantur. Tum ſiquid juxta editum (namque intus aggeres adverſus augmenta fluminum intercurſant, haud perinde ac Mauritius juſſerat cuſtoditi) nocturno ſubitoque opere hoſti occupatur. Hæc ubi per Brabantiam ſonuere, duces ambo diverſis itineribus eodem ruunt: Princeps ut creſcentem turbam inſula depelleret, ille, ne pauci, qui intraverant, copiis hoſtium aut fame circumvenirentur. Nam ſola illis, quæ humeris ipſi aſportaverant, alimenta: curribus, navigiisque nulli aditus. Sed fruſtra laboratum Mauritio recuperare inſeſſa, quia Ronæus trans Scaldim raptas cohortes quinque, Walonicam ſcilicet, Neapolitanam & tres Hiſpanicas, haud ſane illæſas, invexerat. reliquo cum exercitu Albertus ipſe ulteriorem opplebat ripam. Mauritius ultima Zelandiæ ora Cruningæ ſubſedit, inde quantum poterat militis, oppido immittens. nam Zelandi acriter ſocios obteſtabantur, ne ſe negligerent, in quos & validus & victor exercitus, propinquo ex Gandavo & Antverpia commeatu, vi tota incumberet. Igitur Transrhenanis urbibus & queis locis hactenus formidabatur excitus miles. finium cuſtodiæ tiro conſcriptus

auctoratusque dimidiatis ſtipendiis. Decretum inſuper, ut juſtorum militum per Britanniam dilectus haberetur ad duo millia: rogata regina tantundem ut ipſa huic neceſſitati contribueret. Rex vero Galliæ oratus, ut vacuo ab hoſte tempori inſtaret, ultroque ipſius fines incurreret, pacis, quam jam ſperare cœperat, conſiliis tardabatur. Interim Hulſtano agro eques Hiſpanicus, Batavus, hac, illac inductus, ſubitum terrorem & cladem miſcuit. Major vis penes Batavos: & quoties æſtus campos inundabat, navigiis impune vehebantur. Tum oppidum inter & contiguum oppido caſtellum, quod Scaldim atque adeo hoſtem ſpectabat, contemtis munimentis dabant ſe in apertum. quo velut ludibrio iritati hoſtes, cum refugis inſtarent, oppidanorum telis & denſiore eruptione turbabantur. Tormentorum inopia hæc evenire, ſine queis nihil profici, manifeſtum: in transvehendo difficultas erat. Paulatim virgultis faſcibusque ſolidantur madentia: in æſtuario devinctæ inter ſe naves ea firmitate, ut pontis uſum præberent, & in ultimo ripæ regiæ lunata munitio. Hinc machinæ oppidum contra & caſtellum excutiebantur: tum vero duæ, quæ primo inceſſu obvenerant, inſula in ipſa, & ut cæterarum quæque traducta, in hoſtem diriguntur. Poſtquam aliæ aliarum præſidio complures pervectæ erant, tutandos ad commeatus caſtellum, quod diximus, oppido avellere, & ſibi vindicare flumen Ronæus aggreditur. Quod poſtquam modicis aſſultibus non ſucceſſerat, machinarum ac tubarum ſono, quo propalam confeſſus agitata pavorem hoſtibus, ſuis alacritatem inderet, dilecta inſuper concubia nocte, ire Italos mediumque

diumque aggerem, qui e caſtello ad urbem ducebat, inſeſſum munimento hoſtium perrumpere jubet. Exactæ tenebræ per vulnera & cædes, cæco ſtrepitu, dum ambigui quamvis ictus in confertos cadunt, nec ulla declinandi providentia eſt. Mane pulſum præſidium. Atque interim Germani earundem partium, quo vim aſtu juvarent, locis paluſtribus atque incuſtoditis eniſi, vallum caſtelli exterius penetrant. reſciſſo palorum ordine funduntur vigiles alieno periculo ſecuri. Sic dum partem alteram alterius auxiliis arcet, in utramque victor, toto eo die caſtellum machinis pulſat: &, ut erat aggere ſtructum uliginoſo, facile diſrumpit. Incluſi haud pauciores octingentis, quanquam nec ruina ſatis pateſcebat, & nulla, cominus arma ſenſerant, pontem hoſti captum & dubia caſuum aut præmatura formidare, illorum maxime contactu, qui nocturnis e præliis profugi cæteros ſibi miſcebant, nec quenquam integrum patiebantur. Projecta arma, vis, clamor, minæ in præfectos ni continuo dederent. Cum jam ſuppetiæ a Solmenſi ducerentur, ſero diei exiere, irriſi hoſtibus & apud ſuos impuniti: intantum ſcilicet corruptis ſæculi moribus, ut non mala ſæpe quam remedia formidabiliora ſint. Spe citius Hiſpanus facilem nactus præſtructumque aditum, quod foſſæ proximum ſiccabat: inde quæ foſſa ambiuntur munimenta dolis & impetu afflictabantur. Simul ope caſtelli jam tutum inſtruere flumen, cingere copias, caſtra diſponere: levataque rerum pretia quæ difficultas transportandi ad famem usque manipularium intenderat. Concupiverant obſeſſi pertuſis molibus aquarum vim in hoſtem vertere, ſed

aderant

aderant derivandi artes, quique aggeres illorum in poteſtate, exciti contra præſentes ad uſus. Igitur ad eruptiones verſi ſubter mœnia ſpecus duxere, quibus improviſi emergerent: multamque poſt cædem relata ſigna captivique, nulla redeuntium clade, cum vicinas inter adminiſtrationes ſecuros, in ludo interdum & alea, deprehenderent, quæ nunc militaris otii oblectamenta ſunt: aut, ſi clamoribus excitus denſior hoſtis ingrueret, levi prælio, tardo receſſu periculum vitabant. Plurimum noxæ tormenta attulerunt, & miſſiles flammæ: quippe adverſus urbem procedentibus inanes corbes prætenti, qui viſum non & tela arcerent. Nec tantum qui machinarum pericula tractabant, ſed ducum haud pauci ſternebantur. Et hos inter Ronæus, quo conſultore pleraque per Galliam præclare geſta Hiſpanis, niſi quod eadem jubendo Albertus & Fontanus & Parmenſis in ſe verterant. Gente erat Lotharingus, domo nobilis, ac Gallicorum motuum per initia Franciſci Valeſii fortunam ac partes ſecutus. Mox Guiſius hominem, non minus callidum, quam fortem & qui nihil profuturum turpe duceret, largiendo ſuum effecerat. Annis ultimis multa Hiſpanorum conſilia clam Henrico ſignificaverat, velut reflectente in ipſum ſtudio: re vera quo majora conatuum occultaret. Caſtrorum præfectura, morte ejus vacua, Hermanno Herembergenſi traditur. Oppidanos ſuæ inſuper anguſtiæ in vulnera impellebant, minaci circum aſpectu aggerum atque collium, quos Varax ei rei ſub Archiduce præpoſitus undique machinis armaverat. Ita nihil tectum extra turpes ſub humo latebras, aut quæ imminente vallo obumbrabantur. Solmenſis

ſis, perfoſſo crure æger, imperii munia per nuntios & tribunorum colloquia exſequebatur. Et ipſe Mauritius propinquo e litore cuncta inſpectabat. Tum qui defecti vulneribus, aut armis inhabiles, quinquageni prope per dies ſingulos, vicinas per inſulas atque aliarum urbium hoſpitia exonerabantur. Pironemque Zelandiæ tribunum vigilanti ſtudio exercitus labor valetudine feſſum dimiſit. Supplementa, & quæ bello aut victui neceſſaria indidem advenere. Erneſto Naſſavio, ac poſtremum Dorpio duce. Crevitque paulatim præſidium, donec in oppido ſex & triginta, Naſſaviano in Caſtello ſex centuriæ forent. Frumenti vero ea copia, ut, cum intra oppidum ſervari commode nequiret, pars navibus ſit impoſita. Id vero hoſti vix ferendum, commeare toties navigia ſe obſidente. Igitur portum verſus opera protendere & modo hac, modo illa ex parte machinis inſequi: fruſtra plerunque, cum paludum interventu & ſpatiis longitudine ictus elangueſcerent, atque ultro ipſe Naſſaviano e caſtello telis petebatur. Æſtus quoque aquarum ſubinde vehementior incommodum dabat. Inde Itali Marchione Trivici regente aggreſſi munimentum, quod recens oppidi portæ caſtra ſpectanti Solmenſis præduxerat. Primo fodientium nudi apertique impetus. at ubi ex vallo conſpicui telis urgebantur, ſtructis duobus aggeribus latera cinxere. Tum incuſſæ machinæ: ſcandentesque mox Itali in ipſam munimenti radicem, prælio dejiciuntur, unde reſurgentes Zelandorum manu denſaque vi glandium & miſſili igne fugabantur. Aſſumta aliarum nationum ſubſidia: & ſibi quæque conſtiterunt, quo virtus diſcretior eluceſceret.
Quin

Quin & proprium e beneficiariis agmen progredi juſſum, præeuntibus ſignis, non militaribus modo, ſed quæ ſacris & ſuppliciorum ſolemnibus uſurpantur. Hiſpanis id ſolitum veteri exemplo, quoties profanam adverſus barbariem certaretur, & quia gens addicta religionibus non aliud majus audendi incitamentum habet. Contra nitebantur ſingulæ cohortes per vices cuſtodiarum, ac pæne miniſtra bello oppidanorum turba tela ac faces ingerens. Ita tres per alternos dies acriter pugnatum, majore aggreſſorum pernitie. Etenim priorum ordinum milites, gravem per armaturam vice muri cæteris, ut glandibus impenetrabiles, ita ſi cominus tenerentur vitandos ad ictus immoti ſeque & cæteros impedierant. Tandem ab impetu ad artes ventum, & utrimque cuniculi, quanquam alteroverſum promoti, damnum æquaverant, pro oppugnantibus fuere, qui planitie diſſilientis ſoli, ac partim ſcandentes, ſuorum & hoſtium ſtragibus juvabantur. Ea vero dira facies, cum per iniqua exſtantibus tumulis loca & humum ſanguine lubricam, ubi calcandi commilitum artus, attoniti iris, inſtabiles gradu truderent, truderentur. Ad extremum coorti hoſtes defenſorem impulere: ac quo minus ſecuti una vallum irrumperent, quod multis ictibus hiare jam cœperat, agger lunata ſpecie & foſſa ſtructa interius Solmenſis providentia, atque eo conglobata militum manus obſtitit. Nec longus Hiſpano uſus munimenti quamvis multo ſanguine ac labore conſtantis. Nam quicquid ejus reſtabat obſeſſi cuniculari pulvere disjecerunt. quin & areæ, quæ eum locum vallumque inter patebat, ſpecum ſubjecerant, cujus obſcuro ore glandes

des in hoſtem jaculabantur, qui vix ſero cognita fraude, fauces obſtruxit: ſed cum retro quoque obſeſſores cavum occluderent, injecto prius igne compreſſa vis flammæ hoſtium aliquot terra obruit. Non ceſſabant illi interim quod reliquum foſſæ ſubductis aquis ſiccare, quatere vallum machinis, eo violentius, quia mænium ruentia deſtitutis infra palis ſuſtinebantur, quaque defecerant munimenta oppidani faſces & aggerem inferebant. Nec levis oppugnantium labor in propugnaculum, quod portus aggerem contingit. verberare id machinis infeliciter cœperant. nam incenſus forte pulvis ei operi deſtinatus adſtantium plurimos rapuit, fragore ac tremore tanto ut trans mare Middelburgi quoque ſentiretur. Vbi hoc caſu, ſive alias laſſi obſeſſores aliquantum remiſerant, ſexcenti, lecta Batavorum e centuriis manus, claro meridie quo tempore undæ decreverant, ſcaphis vadisque flumen & quæ ultra ſunt æſtuaria ſuperant: improviſique adeo diverſis locis involavere, ut Hiſpani qua ſe munierant, vallum ſuum intra cæderentur. Poſita contra navigantes tormenta, quia devehi non poterant transfixa clavis. mox turmas & octingentos pedites in auxilium ſuis aut ultionem adventantes ita repreſſere, ut redierint egregio cum decore, nulloque aut facili damno. Poſt & alibi nec minus proſpere eruptum. Inſtabat percutere mœnia Hiſpanus: unoque jam loco in vallum penetrabat, qua parte interior nulla munitio erat, quanquam fieri id Mauritius juſſerat. qui omiſerant, oppidanorum penuriam & tot ſimul laboribus imparem militem excuſavere. Hoc ſtatu, more belli Albertus periculum denuntiavit obſeſſis, ni

dede-

dederent. acceptoque reſponſo forti, non tamen impugnationem rurſus audebat. quia priora certamina duobus millibus haud minus demſerant: plurimique duces & fortiſſimus quisque ciciderant, dum continuas ad clades cunctabundum militem exemplo trahunt, novum apud rectorem decus ſibi & gratiam certantes. Sed & affectorum incredibilis multitudo, cum jam vicinorum urbes excluderent, campis procubuerat: quæ ſpectaculi fœditas miſerationi formidinem miſcebat. Occulta igitur foſſorum opera ſubducere vallum parat, haud ſatis certa ſpe, quamdiu recentes in oppidum vectari conſpiciebantur. His anxium fors antevertit. Nam ſuſpecta hoſtis tam rapidi quiete, ex obſeſſis alii inſulas & vada quæri, unde flumen ac naves invaderentur, pars erupturas ab imo in urbem inſidias, queis non frons, ut hactenus, ſed terga quoque intuta redderentur, aut per ruinas impetus ſubitos, ut multa invenit metus, ſibi, mox aliis figurabant. Facundi ſubito attollere hoſtium, ſuas imminuere copias, quæ diebus iiſdem feroces contemſerant, ut maxima malorum loquebantur. Concurritur ad Solmenſem, ubi frequenti conſilio (idque ipſum fuere qui reprehenderent, quod non apud ſe potius, aut cum dilectis deliberaſſet) centurionis deditionem ſuadentis hæc fere verba fuere: Si non maxima pro hoc loco edita eſſent virtutis documenta, ambigerem & ipſe ſalutis an gloriæ viam rectius ſequeremur. Iniqua eſt fama quæ ſatisfieri nondum ſibi patitur. Quoties hoſtem toleravimus in nos effuſum? quoties irruimus ultro? Sed ille nimirum cladibus etiam proficit: nobis ſupplementa nunquam tanta adveniunt, quantum vincendo

cendo perit. Totius menſis certamine detrita oppido munimenta: nudum aggerem cum hoſte diviſimus: interiora vallando humus quoque abſumta eſt. Quid igitur moramur? Venturumne exercitum ut hoſtem, quem arcere non potuit, præſidiis ac ſedibus pellat? procul hæc quidem exſpectatio: Gallia & ultimæ Gades ſpes noſtras tenent. Mille hic & quingenti ſumus, quos vocant prælia: mors cæteros habet, aut vulnera retentant. Circumſidemur viginti millibus; quorum nos armis obrui etiam poſſumus. Quid jam memorem depreſſas ſub terram inſidias, a quibus nulla virtus tuta eſt? Indefenſis & inultis pereundum. Enimvero a majoribus ita nos accepimus, forti vera pericula nunquam contemtui eſſe: temerarios nec apud prudentes laudem, & certe exitium ſequi. Tum vero longe alia apud nos atque hoſtem bellandi ratio eſt. Nos paucis ſtipati legionibus penſandum habemus obſequii alacritate quod numero deeſt. Ille dominator, opum inexhauſtus, prodigus militis, vili conſtare putat, quod ſanguine emitur. At quem eum in hoſtem futurum creditis, qui ſuos ita projicit? miſerum vero militem, ſi toties contemta morte vitam nondum meretur. Quid, quod & patriæ intereſt, ne dum pauca pertinaciter tuemur, cætera eidem furori tradantur inermia? Sit ſane ſuperior ille, quem validiorem negare non poſſumus. Habeat ſolum, ſed cruentum ſuorum cædibus. Nunquam ſe nimium hac victoria jactabit illis, qui tot hic duces, tot commilites requirent. Accurata timoris defenſio non omnes flexerat, præcipuo reſiſtentium Matthia Hellio. Is enim clamare, novum hoc prorſus belli nefas,

fas, ante oppugnationem vallum deſerere, & exitum ab hoſte precari eo ex loco, quo ſuis adhuc aditus pateret: ſpatium ſaltem vel ad deliberandum ſumerent: poſſe interim muniendo excludi hoſtem aut proruptione depelli, dum Ordines, dum Princeps conſuleretur, qui propinqua inſula, ſollicitus oppido, nihil dum tale exſpectaret. Prælata fortibus tutiora, & Solmenſis, qui paulo ante Mauritio duraturum ſe in extrema promiſerat, Ordinum quoque literis ac pollicitis in id ipſum animatus, nunc ſubito militi metuens, ſeu quia experimento cognitum eſt generoſos impetus & prœliis invictos adverſus obſidium bellique tædia non idem valere, maturandam judicavit deditionem, ne, qui intus eſſet rerum ſtatus, transfugarum indicio proderetur. Conditiones pœne ipſi præſcripſerunt, avidiore gaudii Alberto, quia non ſperaverat. Sub finem Auguſti menſis, cum centuriones non minus ſexaginta, militum haud minus quinque millia obſidio imputaret, traditum in poteſtatem ejus Hulſtum, Naſſavianumque caſtellum armis intactum: reliqua ripæ munimenta effugientes præſidiarii corrupere. Graviter ferre Batavi jacturam oppidi & tributorum queis Flandria in partem onerum vocabatur: accedebat metus à victore exercitu, cui multum adhuc anni ſupererat: & quam poſthac urbem ſubſtituram, ſi tactum ab hoſte vallum ad deditionem ſufficeret, ſi tria hominum millia pugnando morari hoſtem non auderent? Apud multitudinem atrox in Solmenſem rumor velut emollitum uxoriis amoribus, ut fere vulgi ſolatium eſt, unum publicis cladibus reum deſtinare. Nec Zelandi diſtulerunt gravem jam-

jamdudum, quia imperioſius agebat, ſuarum cohortium demovere præfectura. Non egere ſe opera ejus profeſſi, reliquum diſſimulabant: ſed ipſe, ut audiret, conſcius, voce ac ſcripto occurrit, neceſſitatem excuſans. A Fœderatis Ordinibus novam accepit cohortem, Zelandis haud prohibentibus: teſtatusque eſt tredecim ſe annorum militia eum in res Batavas induiſſe animum, ut acceptas a paucis injurias facile publico condonaret. Vberrimo ſuorum plauſu Cardinalis excipitur: quia non infæcunda virtutum Auſtriaca domus, & ipſe Gallici limitis & Flandriæ reſtitutor, ſeptem poſt annis reverſam, ac tum forte continuam felicitatem triplici victoria impleverat. Sed favoris & gaudii præſens uſus: ſequentia haud ad eam ſpem fuere. Bello propere defunctus, cum exhauſta partium militia, ſimul & ærarium, quietem anno daret, efferendis aliter finibus oculos animumque adjecit: miſſo fratrem ad Imperatorem Franciſco Mendoſa, qui regio nomine multa poſtularet: Vt Veſontio libertatem ſibi ſub imperii Germanici reverentia jam olim vindicans Burgundiæ, quæ ſub Hiſpanis, adjiceretur: Vt Aquigranenſes parere decreto cogerentur, quod jubebat Romanæ religionis accipere magiſtratus, ac proinde diverſos ritus diſpellere. Illud vero quaſi pro Anſiaticis urbibus, ne impune Anglos mare prædando infeſtum habere permitteret. Vtque Hiſpanus ad conſcribendam in Germania juventutem, quod ante permiſſum duntaxat, publica auctoritate juvaretur. Sed præcipuæ in Clivios ac Iuliacum ſpes e longo jaciebantur, ubi rapta morte ſubita inſani Ducis uxor novis ſuſpicionibus veteres diſcordias incen-

incenderat. Retinebant regimen conſiliarii, pleriſque indigenarum procerum invitis, & revaleſcentis ducis falſa fama fruebantur. Hi, quia ſtatim uxorem Duci aliam Lotharingici ſanguinis deſtinabant, crediti prioris necem optaſſe aut ſtruxiſſe, proſperiſque jam rebus Hiſpanicis eo ferociæ venerant, ut Brandeburgici & Palatini Neoburgici procuratores finibus juberent excedere. Quin & ad Fœderatos miſere, audacter ſciſcitatum, ecquid ab ipſis exſpectandum haberent. Ordines, & ſuæ imbecillitatis & hoſtilium virium conſcii, modeſte reſpondere, amicos ſe & Brandeburgici & Neoburgici: nec eo minus tamen ipſis quoque pacem ſervaturos intra pacis jura manentibus. Monitos tamen velle, ne in Germaniam magno malo vires externas accerſerent. Mox iidem illi Bruquium Comitem & qui alii Proteſtantium, ut conjurationis reos, accuſabant parabantque dejicere honoribus: Quin & Alberto excuſatum miſerant, quod diſſimulare multa & in ſecundiora occaſionem differre cogerentur. Effecit Mendoſa horum ut auctoritas Imperatoris decreto firmaretur: pluraque cum poſceret, & Imperator oſtenderet Proteſtantium ſe metuere offenſam, quorum ad Turcicum bellum neceſſaria ipſi eſſet opera, dixit Mendoſa, ita longinquis armis obviam eundum, ut ne propiores injuriæ interim tolerarentur. Pacis, quanquam ſpe nulla, mentionem tamen ut gratam Germaniæ Hiſpanus admittebat: ſcripſeratque Albertus Philippo eam in ſententiam. Itaque Imperator ad Ordines miſit virum nobilem, qui venturis legatis commeatum poſceret: quod cum illi excuſarent, ex voto Hiſpani onerabantur recu-

ſatæ

ſatæ pacis invidia. Nec minus tamen Albertus parentes ſibi populos ſpe pacis detinebat. Atque hi dum circa Belgicam caſus eveniunt, Anglorum interim Batavorumque claſſis, cujus ante memini, Hiſpanico mari victrix ferebatur. Cauſa mittendi, quia compertum Reginæ vim navium Philippo contrahi, qua portum in Gallia aliquem aut juxta prehenderet. Nec dum illæ octo ante annis minæ exciderant, & quod Hiberniam Tirono duce imperium exuentem Hiſpanus auxiliorum ſpe tunc cum maxime animabat. Vires defenſandis finibus paratas, quia ſumtus & occaſio aderant, cunctantem in hoſtem vertere ultro placitum. Coierant e Regina navibus ſedecim, & minores, quadraginta, ſed bello idoneæ. Quinquaginta additi ferendo militi & commeatibus. Copias omnes regere jubetur Robertus Eſſexius Comes, ætatis decore Reginæ haud ingratus: curam navium Carolus Howardus maris præfectus accepit: pari uterque jure, quod auſis ejuſmodi anceps & eventu noxium apparuit. Et diſpar utrique ingenium. juvenili calore Eſſexius imperatorium ſibi nomen ac gloriam quærens, Reginam impenſas muliebriter fugientem, periculi oſtentatione, in arma pellere ſolitus. Quoque magis claſſis procederet, ipſe de ſuo non parum contulerat, auctor conſanguineis & familiaribus, ut ſequerentur exemplum. Howardus ætate & rerum uſu cautior contra tendere, & quantum poſſet moram afferre claſſi: cumque parata jam eſſet, tum quoque Reginæ perſuaſerat, Eſſexium ut literis hortaretur, deſiſteret ancipiti cœpto, quæque impenderat ab ipſa reciperet. Ille ni plane vetaretur, navigaturum ſe bona cum ſpe reſpondit.

dit. Nec æmulum ſibi adæquari imperio recuſavit, gnarus valere apud nautas auctoritate minusque reprehenſurum queis gerendis ſocius foret. Quin & alios, quotquot poterat, inimicorum, ne domi gravius nocerent, honorum ſpecie comites aſſumſerat. Additi utrique in conſilium viri militares, & valere juſſum, quod pluribus placuiſſet, præcipua reginæ cura, ut claſſis in Angliam aut Hiberniam ſtructa, & quæ in id uſui eſſe poterant corrumperentur. Præterea ſi & India adventuræ naves aut aliunde præda intercipi poſſet, inde bene meritis præmium foret. Batavis naves & fœdere imperantur viginti quatuor, inſtructæ ad bellum pæne omnes, queis rector datus Ioannes Duvenvordius Warmondus, ad quem per Hollandiam rei maritimæ imperium poſt Principem ſummum pertinebat. Etiam dilecti Britannicis è cohortibus, quæ per Belgicum militabant, robur claſſis & exemplum tironi poſcebantur. Nec Ordines negare ſuſtinuerunt, etſi exhauſtis nummis mala quæ acciderunt, metuebantur, quo infenſiorem Reginam tali officio placerent. Profectus eo cum milite Ludovicus Naſſavius Ioannis filius, Philippi & Erneſti germanus, clara poſuit virtutis rudimenta. Plimutho XXIII Iunii die evecti duces præconinio edixere, nulla ſibi niſi in Hiſpanos arma populosque Hiſpanici juris, & qui eos navibus, machinis, milite commeatuve inſtruerent: cæteras itaque gentes tutius facturas, ſi claſſem ſequerentur, aut mari decederent. Promiſſa & transfugientibus impunitas. Spes omnes & paratus ad prædam magis, quam bellum erant, quia procul domo, procul auxiliis, infeſtas inter terras, ambigua maria

&

& implicitos tempeſtatibus commeatus nulla mora ſatis tuta eſt. Nec id veteres tantum Annales docebant, & Luſitanica haud ita dudum expeditio, ſed & anni prioris per Americam ſucceſſus longe infra vota. Ex eo potiora videbantur, quæ ſubito impetu vim hoſtium haud leviter affligabant: incognitumque illis qua parte peterentur, paulo antequam ad Gades perventum eſt. Huc convenire naves omnes juſſæ arcanis literis, quas obſignatas præfecti acceperant, hac lege ne aperirent niſi diverſos à claſſe procellæ tuliſſent. Nobiliſſimam hanc urbem prima a tempeſtate (Tarteſſum tunc nominatam haud pauci volunt) & mox Tyriorum coloniam, dictam terrarum terminum, neque priſcæ opulentiæ nunc etiam degenerem, indicaſſe ſufficiet: ſitum & cætera innumeri tradiderunt. Hodie quod inſula non eſt ponti debetur, quem Suacum vocant. Is namque diremtum modico æſtuario Hiſpaniæ littus conjungit, qua parte cultores olim Vandalos regionis nomen teſtatur. Vltra eſt fretum illud quo primum Oceanus terras irrumpit: citra ſinus occultandis navibus commode pateſcit. Ac tum forte claſſis ingens partim Americano accincta itineri, partim in bellum parata, ſub ipſis inſulæ caſtellis deſidens, non tam Anglis exſcendendi difficultatem quam ſpem prædæ uberioris fecerat. Galeones erant quatuor, Epidauriæ duæ, armatæ omnes machinis quinquagenis aut amplius, hominibus ferme ſeptingenis. Regis ipſius naves bellicæ una & viginti: onerariæ ferme totidem, ſed & ipſæ machinis vicenis. Fregattæ tres, octodecim quæque machinas expeditas habebant, oneratæ pluribus in uſum. Claſſis quæ

 Vliſſip-

Vliſſippone ac per alios Hiſpaniæ portus armabatur: nam maritimarum Hiſpaniæ virium pars duntaxat tertia hic erat. Aderant & privatorum naves ex Hiſpania, Italia atque aliunde, inermes aut leviter inſtructæ quinquaginta. Nec procul ab urbe naves longæ una & viginti. Flagrabat Eſſexius, antequam formido exoleſceret, turbidos impellere, ne componendis viribus aut conſiliis ſpatium daret, quod ſi obtinuiſſet, & ſane Batavi annitebantur, plurimum gloriæ prædæque partum erat. At Howardus creditas ſibi naves, regias præſertim, quas Eliſabeta periculis objici ſatis deſtricte vetuerat, vento, tum forte ſævienti permittere verebatur, qua anguſtum maxime pelagus & vadis infidum erat. Ita res dilata, amiſſa occaſio eſt. Poſtridie (Calendis id Quintilibus fuit) quo minus ſtatim prælium coiret, maris receſſus obſtitit. Ineuntibus fretum a læva portus eſt Regalis nomine. huc ſe Hiſpanicæ naves retulerant: Galeones præter & Longas, quæ propius urbem auſæ conſiſtere, qua littus in Linguam excurrit, quam Punctale indigenæ vocant. Sed aggreſſus has levioribus cum navigiis Franciſcus Verius, mox & Eſſexius, ita preſſere ut pontem Suacum petentes & poſito ibi machinamento ſublatæ, in fretum atque inde interius mare evaderent. Galeones Eſſexius & Howardus per horas quatuor tormentis verberaverunt, hoc acrius quo creſcens maris æſtus propius eos admovebat: evenitque hoc tempore ut navis Hollandica, centurionis Petri Henrici ſuo igne ac pulvere per incuriam diſſiliens, breve hoſti gaudium daret. Nam ſtatim Galeones non auſæ prælium exſpectare præciſis anchoris in vada impactæ,

elapſis

elapſis vectoribus. Pars abductæ, pars arſere ſuo aut hoſtium igne. Anglorum una ſimul conflagravit. Nec parum terroris inde in Hiſpanos datum, ſolitos moli navium fidere: adeo ut Rex Philippus accepto hoc nuntio ſtatim Neapolim, Genuam & in Siciliam miſerit, ut quæ illic erant naves longæ ſubſidio accurrerent. Rogati & Melites Inſulæ equites auxilium ferre: ſed qui illic militabant Galli, quo minus pareretur, interceſſere. Poſt navale prælium Eſſexius vergente jam die, ad Punctale obſiſtente nemine expoſuit militem, & nautæ Hollandi, irrupto caſtello, quod mari imminet, ſigna extulere. Miſſi alii, qui pontem Suacum rumperent, ne inde auxilia adventarent, imperatum effecere. Defenſandam ad Vrbem concurrerant Hiſpani nobiles, qui circum colunt, pedites ſexcenti, totidem equis advehebantur. Quos adverſum mittitur Ludovicus Naſſavius cum haſtatis quadringentis, voluntario Brittannorum agmine. nec longum prælium in armorum inſuetos. Prima cæde impulſos nulloque ordine in urbem refugos perſecuti victores, dum recens terror, pars mænibus, pars effractis portis irrumpunt. Gaditani initio ſummam tectorum planitiem inſiſtere: inque hoſtem per vicos palantem jacere lapides, pondera ſaxorum moliri. Mox, ubi forum & curia tenebantur, in arcem conglobati, tum oppidani, tum centuriæ militum, duæ haud diu reſtitere; quippe & præcluſum ad ſe aditum ponte quem diximus, infeſſo intellige-bant. Ita obſides dati primores civitatis in centies & vicies mille ducatos: qua pecunia vitam tantum pepigere: ſed hi obſides avecti mox in Angliam, cum redemtionem Regina non per-

mitteret, novis injuriis iritata, in cuſtodia perierunt. Actum & inter Petrum Herreram mercatorem Hiſpanum & Eſſexium, de redimenda oppidi ac navium populatione, vicies centenis florenorum millibus, hand averſante Eſſexio, quod prædam cerneret inter milites perituram nullo in cætera uſu. Sed improbavit pactionem Medinſidonius oræ proximæ curator, maluitque & regem claſſe & decem civium millia fortunis exui; id tum in diſpendio lucrum ratus, ſi nihil inde hoſti accederet, oppidum igitur direptum eſt, haud levi etiam in mercatores Batavos damno, quorum plerique longinquas per negotiationes hoſtibus miſcebantur: qui jacturam hanc trecentis millibus æſtimavere. Quin & navis Batava cum fiducia edicti ad Anglos transgrederetur, quinquaginta florenorum millibus ſpoliata eſt, hoc obtentu, quod hoſtilis eſſet pecunia. Simul Americana claſſis mercibus onuſta navium triginta duarum, cum præſidiariis aliquot ab Hiſpanis exuritur. Haud minus tum pretio centies centenis florenorum millibus flammæ datum. Hinc inter duces certatum; monente Eſſexio retinere victoriam: dum major ex improviſo fama vicinos portus ipſamque Hiſpalim terrore concuteret, poſſe perfodi anguſtias, quibus demtis urbs ipſa inſula fieret: paratum ſe dictitans, ſi abirent cæteri, cum quadringentis militibus aut egregiam patriæ præſtare operam, aut hoſtili in ſolo fortiter occumbere, ſi non aliud moræ pretium, prædas certe navium aut vectigal immenſum oſtentari e freto, quo Europa atque Africa proxime coirent. Sed Howardus, velut famem metuens Eſſexii gloriam premebat, cui res & nomen

men parta Gadibus captis navali alterius ſucceſſu neutiquam æquabantur. Et verum erat Anglos haud multo cum penu domo egreſſos, ipſaque in urbe profuſa temere, quæ multos in dies ſuffeciſſent. Sed nec Warmondus audiebatur in menſem alimenta ſuis e navibus claſſi offerens: poſſe interim, ut ventus tuliſſet, Italia aut Britannia commeatus peti: ne Pænos quidem negaturos, quibus aſſiduum in Hiſpanos bellum. Incenſo oppido facta vela, & quanquam iterum demonſtrabat Eſſexius onuſtam argenti claſſem America abusque ferentem non minus ſeptuagies centenis Florenorum millibus, & India alteram remeare, parabilem prædam, ſi, quod ſecundum Gades optimum erat, Azores inſulæ ſub æſtivum ſolis pulſum, quas Belgæ popularibus quondam ſuis habitatas inde Flandricas vocant, peterentur, interceptis celeritate auxiliis & rei fama; prælata tamen alia quæ ſpecie accuratæ providentiæ fortiſſima plerumque auſa corrumpunt. Quin ne obviis Hiſpaniæ portubus naves detraherentur, eadem quæ ante invidia periculum ſuarum navium & victus inopiam præferebat: tantumque apertum littus & infirma oppidorum in raptus inglorios ceſſere. Ita factum ne ſpolia & cineres Gaditanæ urbis minimum ejus conatus eſſent, cum offerret ſe Hiſpania terra ac pelago vaſtandam, niſi concors nunquam ęqualibus imperiis poteſtas obſtitiſſet, & fruſtra usque blandita Eſſexio fortuna. Batavorum induſtriam laudarunt etiam, quos uti piguit, ipſaque Regina datis ad Warmondum literis grates exſecuta eſt. Nec parum tamen afflixit ruentes jam opes Hiſpanicas, exuſta ad Gades claſſe, anni ſequentis vectigal perditum,

imminutæ maritimæ vires, machinæ abſorptæ ad mille ducentas, & quod maximum erat, patefactum orbi, quam domi eſſent invalidi, qui peregre timerentur. Quæ ſuper damna vetus malum fœnebre publicos reditus merſerat. Nam Philippus annis ante viginti cum fidem minuiſſet, implicitus adhuc Batavico bello, neque regna aliena extra ſpem ſuam ſinens, aut erogationes cum fructibus comparans, dum avidos nimium conatus gravibus verſuris alit, inopiam producebat. Nam cæteris potentiam debitoris ſuſpectantibus reperti Genuæ & per Germaniam negotiatores, qui Regii commercii periculo pecunias auctitarent. His traditum pignori fere quantum erat vectigalium: qui maris bellique incerta, trajectionis incommoda, fœnus ipſum ſine modo imputantes, venturos in longum reditus præverterunt. Ita obſeſſo à creditoribus ærario, unde nomina expungeret, aut armorum ſumtus toleraret, nihil regi ſuppetebat; donec ejus aulæ ingenia, præſentium magis ſollicita quam provida futuri, artem parum decoram inveniunt: quam Rex ſecutus menſe Novembri longa edicti circuitione differit atrocitatem fœnoris, jacere agros, jacere mercimonia: Regni vectigalia, decimas ſacerdotum à Pontifice ſibi conceſſas, tributa populorum, cuncta detineri iniquiſſimis pactionibus, quas metus pejorum extorſiſſet. Plane tot ſuos pro re Chriſtiana labores perverti, ni tantis neceſſitatibus ſubveniretur. Haud alia verborum ſpecie exemta vinculo pignora, Regi ſuæ poſſeſſiones, fœneratoribus ſpes relicta: & hac quidem lege, ut, quod ſupra legitimas uſuras depenſum erat, ſortem minueret. Pars interim magna pro-

voluti

voluti facultatibus, quanquam & alii falſa paupertatis ſpecie ad quæſtum abutebantur. Et per Belgicam nonnullos connexu rationum eadem calamitas implicuit. Archidux certe perculſus rei nummariæ inopia inter inexplicabilia damna traxit annum ſequentem: cum tandem ad vetera reditum eſt, non tam pudore appellantium, qui fidem periiſſe clamabant ſi pactis poteſtas regia miſceretur, quam quia tempora proventuum varia, &, qua pecunia tranſiret, iter prædonibus infeſtum, ad belli onera præſens remedium poſtulant. Non tamen ante redditis pignoribus fides refecta eſt, quam in menſes continuos octodecim millia Ducatorum quater centena ad ſortem veterem promiſſa adjici, quorum pars tertia in Hiſpaniis, reliquum mutatione nominum intra Belgicam numeraretur. Apud Batavos vero quantum Italiæ fames remiſerat, tantundem privati publicique reditus minuebantur. Queis ſupplendis Hollandi, veteribus vectigalibus octava ſui parte adauctis, novum inſuper inſtituunt, quo luxum creſcentem indies coërcerent, aut certe in uſus verterent. Indicta eſt pecunia his qui ſericum & id genus alia pretioſa veſtium ferrent. Sed ubi exactor quasque per urbes exercere leges cœperat, voces primum detrectantium, inde vis & vulnera. Qui victus diurni onera haud gravate ferebant pro ſupervacuis, quaſi pro libertate, certabant. Sed ignominia hoc, non vectigal, videbatur, retuditque publicam auctoritatem multorum contumacia, haud tuto contra tendere. At apud Friſios, qui urbes quique agros curabant, diſcordes adhuc, dum ſuas quisque poſſeſſiones contra tributa tutantur, apertum

tum fecere queis maxime morbis laboret commune regimen ubi non communis utilitas. Sed præcipue intenta Procerum cura ut cum Gallis Anglisque ſocietas legibus ſanciretur. Nam hactenus ex ſuo quisque uſu præſtabant auxilia aut flagitabant. unde querendi inter ipſos vices & præripiendæ pacis minæ. At Batavi quibus perpetua belli cauſa, & ut plerumque ſocietas inferiores ſuperurget, dum copiæ militant Gallis, aut Anglis navigant, ſibi Hulſtum periiſſe & Flandriæ tributa, curante nemine, dolebant, tacebantque. Galli interim de Caleto, tardisque auxiliis non diſſimulare, eluſam querentes Regis fiduciam, qui ad Faram ſedens iſtis ſuorum viribus nulli parti minus, quam oræ maritimæ metuiſſet. Et creverant illis ſpiritus ex quo Meduanius & earum partium alii externæ ſuperbiæ commercio Regis veniam prætulerant: jamque indicto Rhotomagum totius Galliæ conſilio, legitima regni facies apparebat. Nec abhorrere a ferendis conditionibus Philippi animum ut verum erat, ita filiam Borbonio nuptum dari, Hiſpanicæ primum fraudes, dein falſus rumor adjecerat. At Regina Eliſabeta miſſis ad ſe legatis e Gallia Bulionio ac Sancio, quo tempore Caletum Albertus ceperat, difficilem ſe primo præbuit, ut viginti quinque ſcutatorum millia mutua ægre a ſe impetrari pateretur. Sed mox propius introſpecto periculo, legatos ipſa detinuit ultro, interpellavitque de certiori fœdere, cujus & conditiones ſcribi tum cœpere. Interim in Gallia, crebreſcentibus de pace ſermonibus, Rex Fœderatis Ordinibus, & hoc nomine, & mutatam ob Regis religionem ſollicitis, ſignificavit, Pontificis Romani gra-

gratiam ita ſibi quæſitam, ut in ſacris diſſentientium amicitias ſalvas excepiſſet: nec mirum, ſi ſpe aliqua pacis vulgi animos lactaret. Cæterum ſi ſocietas firmaretur, paratum ſe præter nobilitatis ſuæ vires, octo hominum millia in fines Atrebatum ducere. Verum, cum Hulſto paulo poſt obſeſſo talis opera maxime deſideraretur, Galli quievere. Quin & Bulonius domum reverſus, iterumque mittendus in Angliam feriendo fœderi, tres totos menſes detinebatur. Induciæ quoque Caleti Bononiæque inter præſidia convenerant. Hæc Galli ita excuſabant: exercitum educi non potuiſſe, quod & Gallica nobilitas meſſis tempore ab armis vacare conſueſſet, & proxima Belgarum finibus peſte vaſtarentur: fœderi moram acceſſiſſe, dum per cunctos Galliæ ſenatus circumfertur deliberatio. Inducias mox abrupere. Plus Batavis cum Regina Angliæ negotii, quæ jam duos per annos veniri ad calculos & æs ſuum ſibi dependi poſtulabat: non ſine ſpecie æmulationis enumerans belli ſucceſſus, & ſuperbas urbium ſtructuras, ſuasque contra neceſſitates, quas non perpetuis metallorum venis, quales Hiſpano proventus, ſed ſola civium benignitate expleri: & Hibernicus tumultus ut corrogandæ domi, ita foris relegendæ pecuniæ præſcribebatur. Contra Proceres cum præfatione gratiarum, ut fœderi ſtaretur oraverant: conqueſti perbrevem uſum fuiſſe eorum, quæ duodecimo ante anno convenerant: nec enim pactum ad numerum præſtari militem: unde ipſi, qui, ut neutiquam dubia fide, ambigua tunc conſilia ad bellum inclinaſſent, nunc incerto virium ad irritos conatus toties revolverentur. quo intempeſtivius in medio

armorum æſtu id a ſe exigi, quod pace demum firmata ex conventione deberi inciperet. Neque vero ita mutatas res, ut non miſeratione eſſent, quam invidia digniores. nam ex eo, præter opulentas Brabantiæ urbes, amiſſa ad Moſam oppida & quod oræ Flandricæ vectigalibus terra marique oportunum fuiſſet: tum auctas erogationes etiam vincendo tuendoque. Nec parum poſt depulſam Britannia Hiſpanicam Claſſem, tot nauticis Anglorum expeditionibus impenſum. juvandæque Galliæ, non alio ſtudio, quam ut bellum propulſaretur, & amotis littore hoſtibus maria pateſcerent. His addebantur naufragia, naves detentæ aut captæ, rupti aggeres, quotidiana mala pro infortuniis. Diſceptatum ſuper hoc aliquamdiu cum Bodleio, qui res Anglicanas apud Batavos curabat: Sed durior indies Eliſabeta primum prolatando, dein miſſis itineri Gaditano ſuppetiis delinita eſt. Conſumto hujus obſequii fructu rediit certamen: & miſſis in Angliam legatis Sebaſtiano Loſæ, Iacobo Valquio & Abeli Franquenæ reſpondit Regina, non eam fœderis ſententiam, ut Batavi bellum ſibi, ſumtus aliis ſine modo ac fine prorogarent. Sed pacem tum ſperatam, quam ſi damnoſam ducerent, at nec ſibi utile duodecim per annos, & quantum adhuc reſtaret, ſe populumque exhaurire perpetuis auxiliis & urbium pignori datarum cuſtodia. Quod enim iſtud conſortium fore, cujus omnis nexus alterius ex arbitrio penderet? Quin ſi leges inſpicerentur, uti Reginæ placeret, nec ultra conveniſſe. Conceptum quidem ſic erat, ſed verba honori data captabantur. Addebat Burgleius Hiberniæ motus, & proprium Angliæ metum ſatis juſtas eſſe
cauſas,

cauſas, cur pactis regina diſcederet, cum privata quoque fides inexſpectatis eventibus liberari ſoleret. Ergo juris diſceptatione, ut inter impares, fruſtra ac in ſpeciem uſurpatâ, Batavi ad vetus præſidium recurrunt, oſtentando periculum circumjacentibus imperiis, ſi fracti per ſe animi civitatum ejuſmodi poſtulatis dejicerentur, tantumque maris & divitiarum Hiſpano accederet. Super quæ, cum anceps rerum ſtatus, & haud congruens ineundis accepti & expenſi rationibus excuſaretur, aliquam ſaltem debiti partem inferre Angli jubebant, & adverſus futura pericula remedium non veteribus pactis, velut cogendo, quærere, ſed nova beneficia teſtatione gratiæ demereri. Obtulere legati multum deprecantes, ex præſentibus anguſtiis pecuniam annuam, & reſiduum confecto bello. Quod Regina, ut exiguum, contemſit: dilato interim terrore, dum rumor hoſtilia in ipſam & majores ſolito paratus ab Hiſpania nuntiat. Rerum utrarumque ſapientes judicabant, nec Batavos inopia magis premi, quam id curare ut ſocietatem ſibi neceſſariam magnæ jacturæ periculo illigarent, & Reginam viciſſim pecunia carere, æquo animo potuiſſe, ni conſilium ipſi Batavos ſubinde flagitando ſubactos admonere ſuæ poteſtatis, neque vero pati, ut ſecunda fortuna ſui debitores alienis ſe amicitiis inſolentius jactarent. Interea miſſo in Angliam Bulionio tractum diu fœdus inter duo regna in hæc convenit. Fœdus & ſocietas belli propulſandi inferendique Regi Galliarum, hominibusque Anglis, his Legibus & conditionibus eſto. Veteres pactiones ratæ manento. Operam dato uterque, ut Principes gentesque aliæ idem in fœ-

dus coeant. Ac cum primum res domi ſerent, communis ſociorum exercitus in terram hoſtilem arma transferat. Pacem totiusve regni inducias alteri ſine altero pepigiſſe fas ne eſto. Arma & quæ bello uſui inter ſe bona fide juſtoque pretio communicent. Militi commeatus præbeant ſine dolo malo: commercia ſacroſancta, & hoſpites eodem jure quo ſubditi ſunto. Rex Gallus ab Anglis omnem religionis vim arceto. & quando nunc ille propior injuriæ, promiſit Regina milites Anglos quater mille, qui Normanniam Picardiamque ipſi proxima defenderent, ſemeſtre per tempus datis ſtipendiis, acceptis obſidibus: quod ſi longior uſus placeret, id regis fiat impendio: Qui Reginæ viciſſim neceſſitatibus idem auxilii reſpondit, ſed circa littus, aut quinquageſimam intra leucam. Mercede conducere ad quatuor millia liceat. Imperium in militem ejus eſto, cujus intra fines bellum geretur. Hæc palam ſpecioſa. nam ſecretioribus pactis imminutus eſt numerus militum, quos in hunc annum Regina mitteret. Regina in hoc fœdus juravit: ab Rege qui exigeret jusjurandum profectus Comes Sarisberienſis. Inde in Batavos Bulionius tranſiit accipiendæ fidei. Pactis ſanciendis adfuere Paulus Buſanvalius, qui perpetua Regis apud Proceres legatione fungebatur, & Georgius Gilpinus Anglicanus in Senatu adſeſſor ex veteri fœdere. Sumtoque Principis Mauritii & Senatus conſilio, Ordines fœderati eadem in verba adiguntur: niſi quod propria hæc fuere. Vere primo rex Gallus militem ad Picardiæ & Atrebatum finem habeto, & parte ex altera Ordines peditatum ad octo millia,
equites

equites mille quingentos, ut ancipiti contentione medius hoſtis diſtrahatur. Iccirco Ordines cohortibus auxiliariis duabus, quas Regi ſuis ſtipendiis exhibuere alteras adjiciant duas: quod ſi tamen hoſtis in ipſos vim omnem belli verterit, revocandi jus eſto. Et Gallus viciſſim ſuis melioribus rebus cohortes totidem Batavis tranſmittat, equites adhoc mille. Suo quiſque in ſolo jus imperii in auxilia obtineto. Quæ olim convenere & quorum præſenti fœdere nihil novatum reperietur, ea uti fuerint ita ſint maneantque. Civitates Fœderatas, hominesque ejus fœderis Rex commendatas habere velit, & ante alias domum Naſſaviam ob immortalia ejus in rempublicam merita. Itus, reditus, commercia libera utrinque ſunto. nec vectigal alteri apud alteros gravius quam cives pendant. Reſciſſæ inter ipſos & leges quæ advenarum hæreditates in fiſcum vocant, reddito teſtandi & ſuccedendi jure. Prædam in mari ſibi vindicent, qui priores navem hoſtilem invaſerint. Batavi quo voluerint cunque naviganto, etiam in Occidentis regna. Clarigationes, pignorationesque nullæ, nec publice debiti a privatis exactio ſit: Iure ac judiciis diſceptanto. Naves in prætervectione aut appulſu retentare, onus ut exponatur venumve eas ſubigere quenquam ne liceat. Signatæ hujus fœderis tabulæ pridie Calendas Novembres. Quæ publicis fœlicitatibus teſtandis ſolennia, eorum nihil prætermiſſum. Nam præter quod firmandæ concordiæ erat, etiam ad decus ac majeſtatem reipublicæ novitatis invidia laborantis plurimum pertinebat inter reges æquo fœdere conſpici. Quod ut fieret, Gallus pervicerat, dum ſuis id

rebus

rebus & Batavorum in ſe beneficiis congruens exiſtimat, quanquam pugnaverat Eliſabeta veteres ut ſocios ſua ſub tutela complecteretur. ſatis id affirmans nec quicquam cauſæ, cur egreſſæ alienum imperium civitates ſummæ fortunæ nominibus insererentur. Erant qui antiquas neceſſitudines repeterent, Francos Vahali olim & iis ſedibus degreſſos, quarum nunc partem Geldri colant, Batavorum inſulam tenuiſſe, nec aliunde Meropæum regibus nomen: & miſſos e Gallia Hollandis rectores: Tum vero & Anglos ſermonis ſono Friſicam originem fateri: mox utrique regno per connubia devinctos Principes: & longius, validiſſima re Romana Batavos armis ac fide & ſimplici libertate meruiſſe, ut imperatoris terrarum populi fratres atque amici vocarentur: Eoſdem Romanis jus & æquum exuentibus, Civili duce oppoſuiſſe arma, & Germaniarum Galliarumque ſocietatem. Alii viciſſitudinem rerum propius notabant, quod, quorum legatos ante annos aliquot Galliæ reges Hiſpani ob reverentiam audire vix auſi fuerant, cum his nunc Gallia publicum fœdus contra Hiſpanum paciſceretur. Sed Batavi cohortium, quas ex fœdere debebant, loco, volenti Henrico ſtipendia potius miſere, pecuniæ magis quam hominum laboranti inopia. Sed id quoque Angli ſequius interpretabantur: nec quenquam Regina dignata eſt mittere, qui cum Batavis Galliæque legato Germanos Principes circumiret: & quo minus in ſocietatem plures accenderent, nihil magis quam iſta æmulatio obſtitit. Atrocior hinc Gallis ſuſpicio incidit, æternum apud ipſos bellum ab Anglis concupiſci: nec alio

animo laboratum Reginæ, ut Turcam inter atque Auſtriacos pax coaleſceret. Neque multo poſt inſtituto Diepæ colloquio, quæ belli gerendi ratio in annum ſequentem placeret, offendit iterum Gallos Anglorum poſtulatio, ut ſi Caletum recipere poſſent, præſidium ipſi imponerent. Illi manere penes Hiſpanum urbem malebant, ſpe majore in poſterum ab illo extorquendi per vim aut pactionem, quam ſi Britanni potirentur. Eodem tempore ab Henrico impetratum, ut, quæ Lugduni Batavorum eductis apud ſe ingeniis teſtimonia perhibuiſſent diverſarum artium profeſſores, per Galliam valerent. Olim eam liberalibus ſtudiis ſedem Arauſionenſis legerat, ne metu ſumtus longinqui populus inter arma natus feritatem atque inſcitiam indueret. Eodemque remedio civitas adverſus obſidii clades recolebatur, quæ clara fidei & conſtantiæ, oblata tributorum remiſſione, hoc præmium maluerat. Præcipue movebat religio, columen partium, cujus explicandæ munus opifices hactenus, aut e rudi plebe literarum inexerciti ſibi ſumſerant: dum labor ipſe honorum exſpes & certus paupertatis, docentium diſcentiumque penuriam facit. Brevi, quanquam & Friſii Franecram eodem inſtituto extulerant, Batavorum Schola & fama præceptorum, & ſuæ externæque juventutis accurſu multum præfulſit. Civile ſtudium doctorem habuit Hugonem Donellum, qui, Connani & Duareni veſtigiis inhærens, legum diſciplinam in ordinem artisq; modum compoſuit, reciſis quę ſuperioris ævi ſecura nimium imperitia turbarat, non tamen ut recentiori inertiæ accederet, quæ nudo verborum cultu ipſam ejus ſapientiæ vim

vim infregit. Sed hunc contactu Liceſtrianarum partium eo abreptum, ut ſui ſtudii haud minimum, quæ & privati & inquilini officia obliviſceretur, & inde vilem Altorfia excepit. Romanos mores veteraque tempora interpretando plurimum claritudinis Iuſtus Lipſius ſibi locoq; addidit, amœna morum gravitate ſupra profeſſionem ſpectabilis: & ſua quadam eloquentia plerosque alliciens: nam cum floridum ipſi & profluens natura haud abnegaret, alterum maluit dicendi genus, conciſum quidem, nec ſine feſtivitate, ſed vere novum obtentu antiqui: quod cum imitarentur, quibus ingenii judiciique non idem fuit, ad corruptiſſima quæque deventum eſt. Cum verò Lipſium metus publicus & privata injuria mutandas ad partes impuliſſet, accitur e Gallia Ioſephus Iulii fil.us, qui Scaligeræ nobilitatis & paternæ ſapientiæ vim ad cuncta gentium ſæculorumque noſcenda contulit, invictus ſtudiis ad ſenectutem continuis, cujus ingens ſolatium habet gliſcentem prima ab adoleſcentia famam. Sed & literas Orientis Franciſcus Raphelengius, Græcas Vulcanius non ſine laude interpretabantur. Nec parum acer in ſacris diſputator Franciſcus Iunius, & callidus adverſariorum ſubtilitate adverſus ipſos uti. Claruerat & Hadriani Iunii Batavi eruditio, cui phyſica & medendi uſus obtigerant. Nec quod reliquum eſt ſapientiæ deſerebatur. Maximum acceſſit lumen Aldegondius, otium illic Divinæ legi in patrium ſermonem transferendæ quærens, & egregius noſcendis herbarum viribus Carolus Cluſius Atrebas. Inter primos, quos curandis regendisque ſtudiis Ordines impoſuere, Ianus Douſa fuit,

cui

cui genus, geſtique honores, & toleratum Lugduni obſidium apud poſteros carminum gloria prementur: in queis tamen ejuſdem nominis filius præcellit, idem patri Annalibus Hollandiæ condendis ſocius, & par majoribus meditamentis, ni mors immatura juvenem ſummæ eruditorum exſpectationi abſtuliſſet. Talibus magiſtris atque exemplis juventus excita in eam multitudinem excrevit, ut artes communi & privatæ utilitati propiores, quæ antea per infrequentiam jacebant, alendis ingeniis non ſufficiant: quanquam & ultro alii literatura aut verſibus nomen ſuum vulgare præoptant, haud ſterili ejus eloquentiæ Batavia, ut quondam Petri Nannii & Iani Secundi, ejusque fratrum, tum hiſce temporibus multorum etiam adoleſcentium ſcriptis compertum eſt. In ſummam tamen cruda gentis ſtudia & lucri propera inſpiciens, nondum Eraſmi, nondum Longolii patriam agnoſcas. Sed me magnorum nominum reverentia, & tranquillioris ſapientiæ reputatio a republica & armis longius tulit, quæ nunc repeto. Miſſi ad Chriſtianum ea appellatione quartum, legitima jam ætate regnum Daniæ capeſcentem, qui Patrum gaudia & vota ferrent, non ante tamen, quam ſolemnia tranſierant, ne celebri aliarum legationum conventu de loco certaretur, cum invidia, aut ſi ſponte cederent, imminutione dignitatis. Tantum abfuit, ut auxilia communi Hiſpanicæ dominationis metu exorarentur, privilegia ſolis Amſtelodamenſibus firmata ſunt, improbatis quæ Scidami & Enchuſæ civitates priſcis a Regibus ſibi conceſſa dictabant. Legati tamen cum honore & muneribus dimiſſi, atque adeo haud multo

poſt

poſt ab Hiſpano eodem adveniens Iohannes Baptiſta Taxis majora quanquam dona adferens, haud æque comiter exceptus eſt. Cauſa creditur, quod Hiſpanus, qui non ita pridem trecenta Ducatorum millia annua Dano promiſiſſet vice vectigalis, ut fretum Batavis clauderet, hoc non impetrato, convictus deinde fuerat, voluiſſe arces freto impoſitas dolo invadere. cujus rei indicia Ordines Fœderati in Daniam miſerant. Poſt Hulſtum cuncta circa Batavos quieta, extra leves nec memorandos equitum concurſus. Nam & ipſis exhauſta militia, & hoſtis vix Belgarum extrema adverſus Gallos defenſabat. Ineunti enim autumno Henricus pollicita explens ſpe facili & multa apud ſocios gratia, Biuonium haud contemnendi equitatus ductorem in Atrebates miſerat, quod ipſum tuendæ Picardiæ videbatur. Varembonius flagrans creditam ſibi præfecturam a rapinis vindicare, duodecim cum turmis invehitur Gallos numero tum minores, victus nihilominus capitur cum Montecuculo Comite Italo & aliis, quibus pro redemtione pretium grave imperatum eſt. Statimque victores non Atrebatum modo, ſed Flandriæ quoque finibus infuſi, cuncta raptando, majorem intulere vaſtitatem, quam Caroli olim & mox Philippi in Galliam bellis contigiſſe meminerant. Ruſtici in urbes profugi non egeſtatem modo, ſed & morbos illuc intulere. Defenſando ſtatim limiti miſſus novo cum robore Cimancenſis, ſed hic quoque actus in fugam imperia ipſius detrectante Ambroſio Landriano equitum magiſtro, qui mox captus eo nomine, pecuniâque & ignominia mulctatus eſt. Ita jus agrorum penes Gallos manſit,

qui

equeſtribus præliis ſuperiores, vim peditum vagis itineribus eludebant. Propius inſtante jam hyeme Rex Galliæ, ut & in Hænovios aliquid auſurus, Ordines rogaverat ipſi quoque alia parte ſecuritatem hoſtium turbarent. Parentes poſtulato Fœderati ſpe non alia, magnisque incommodis, militem in navibus ad Bergas habuere, donec intellectum eſt regis conatus incrementis amnium impeditos, omnemque vim Gallicam metu frigoris Belgarum finibus exiiſſe. Paupertatem Archiducum aliud quoque haud inſolens malum ſequebatur. Germani quippe, ipſius in Sacramento, ſtipendiis non ſolutis Herentalium occupant, miſſisque Hiſpanis qui imitationem ſui moris ulciſcerentur, & acriter repulſis, incenſa ſeditio. Et in Valachria Scotus Ioannes Vhomis nomine capite plectitur, qui Vera ejus inſulę oppidum, ut Hiſpano traderetur, alios ſollicitaverat, ipſe ab Ieſuitis inſtigatum ſe ferens. Increbreſcebant nuntii Regem Hiſpaniæ, quanta poſſet corrogata pecunia eniti ut claſſem expediret: retinerique eos in uſus peregrinas quaslibet naves: ſed Batavos præterea Sermonis indicio explorari, & ad ſupplicia abripi. Placuit edicto vetare, quod ob pericula non ſatis cavebatur, ne quis in Hiſpaniam frumentum ferret, eo ſane juſtius, quod gravi anno Polonia quoque & Boruſſia meſſes ſuas retinente, eadem opera domi vitata fames in hoſtem mittebatur. Obnitente Amſtelodamo, cujus præcipue quæſtus hac travectione ſtabat, conſenſus aliarum urbium valuit: ac ne domeſtica peccata Anglis Galliſve in prædam cederent, ipſi naves bellicas freto Morinorum diſpoſuere, quæ illac exeuntes pertentarent. Menſe Novembri, claſſis Hiſpa-

Hiſpaniæ, velut iræ impatientia ultionem Gaditanæ injuriæ in æſtatem differre non valentis, navibus centum octo & viginti, militum quatuordecim millibus, & inter hos equitibus nonnullis, ſub Martino Padilla mari immittitur, fama comitante Cornubiam peti, qua Britannia procurrentes in meridiem terras Galliæ Hiberniæque interſerit. Addebatur Rex Hiſpaniæ purgatam religione Angliam dicturus filiæ dotem, ne metus externi imperii ſtudia averteret. Qualicunque conatui idem qui ſæpe alias Deus intervenit, in brevia, quadraginta, nocte una, impactis navibus, quinquies mille hominum & pecuniæ inſuper multa pernitie. Nocuit Hiſpanis ſua diffidentia: nam Germanos & Belgas gubernatores, quos in claſſem aſſumſerant, aliam viam inſiſti monentes, ſtricto ferro coëgerant ſequi male præeuntium ſigna. Tandem apud poſteriores navium Hollandus quidam nauta fidem invenit, qui & anno retro octavo multis Hiſpanorum ſervatis præmium aſſecutus, tanto nunc fidelius par officium præſtabat. Superſtites huic malo (Artabricum circa promontorium evenerat) domum rediere. At in Belgis Dunquercani hanc claſſem exſpectare juſſi interim quieſcebant. Ita ſine damno maritimo annus hic Batavis exiit, contraque ipſis naves duas quæ Neoportum ad oppidum ſtruebantur, urere licuit. Hiſpanicæ negotiationis in locum inquies populus inſulas adibat Æquinoctialem ultra circulum nullo hominum cultu ſalis feraciſſimas: Guineam quoque comparando auro, ebori, piperi, ligno Braſiliam, Thomæ inſulam ſaccharo, lucri cauſa contra regis edicta diſſimulantibus Luſitanis. Sed imprimis mira ſunt, & cui

par

par quicquam non veterum tradiderunt, non hujus ævi experientioris monumenta, quæ ſine hujus anni ac ſequentis primordio Batavi pertulere, cum jam tertium Septentrioni pœnas darent, cujus ſecreta rimabantur. Meminerant illi diu magna quæri, non cuncta novi Orbis ſimul percognita, etiam Luſitanos multum circa Africæ frontem hæſiſſe: monſtrabantque naturæ prudentes certiorem viam per aperta Oceani, quæ contra vim frigoris liberi fluctus & æſtivum reciproca defenderant. Naves duæ relictis Orcadibus & Norvagia, procul in altum evectæ, inde vela in diverſum tenuere. in Septentrionem ambæ, ſed altera Orienti, altera Occidenti propius. Iacet illo in mari tellus turbida, quod mirum eo ſitu, ac læti viroris, unde octoginta in partes (quales ab Æquatore ſurſum nonaginta veteres poſuere) attollitur. Pelago circumluatur, an alias retro terras attingat tunc haud exploratum: Grunlandiam inſulam nautarum quidam exiſtimant, celebrem quondam Venetorum, Norvagiorum, Belgarum commerciis, nunc tantum nomen auditur, aſſcribit illam regnis ſuis Danus, nec invenit. Socordia hæc illorum, qui nota olim memoriæ ac ſcriptis negaverunt. Et nos longiſſime remota ſequimur, quid tam propinquo itinere Deus diſcreverit, ſecuri. Diligentior poſthac inquiſitio per Islandiam facta docuit Gronlandiam aliquanto longius a Septentrione abeſſe. Huic vero quam deſignavimus terræ nullis habitatæ hominibus repertores monumenta e palis lapidumq; congeſtu poſuerunt, & nomen Spitsbergæ ab acutis montium jugis: quo ipſo in famam tabulasque venit, futura quondam ubere per multos

ſinus

ſinus balænarum captu inter Batavos Angloſque diſſidiorum haud levis materia. Gigni illic & volucres compertum, noſtro cœlo haud incognitas (anſerum genus eſt) quas Scotiæ arboribus in ſtagnum depluere ignari originis tradiderunt. Curvato paulum in Auſtrum curſu, conata hinc in ortus proficiſci navis tempeſtatibus retro in Ruſſorum littus adacta eſt. Inferius altera ab inventis ſibi inſulis & ea quæ repertoris Willugbæi nomen retinet, curſus in Semblam rexit: qua cœli vertex ſex & ſeptuaginta graduum ſublimitatem obtinet. Vbi dum notas oræ ac primi itineris vocabula nautæ recognoſcunt, ventis, inde gelu impediti quo minus profundo remearent, difficiles inter moras, hominumque & navis pericula vix Arauſionenſis inſulas ſuperavere: quippe cum modo continua glacie firmare ſeſe ut ſolido cogerentur, eademque rupta iterum & in ſe rediens cuncta in diſcrimen daret: quæ vera quidem, ſed haud minus ſtupenda Græcorum fabulis. Paulum progreſſis in alterum Semblæ latus atrocior indies vis frigoris hinc Schyticum mare, inde Naſſavicum in fretum iter præcluſerant. in ſpem denique ultimam qua venerant revertentibus, hæſit puppis ſuccincta glacie, nec procul litore. quo factum eſt, ut poſtea, etiam cætero mari liqueſcente, navem gelu non dimitteret. Nec jam aliud reſtabat, quam ut in Sembla hibernantes, meliora tempora opperirentur. Ita raptis è navi tabulis ſibi ſuisque rebus receptaculum ſtruunt. Ac forte vim lignorum maximam, incertum quibus e terris eandem in oram æſtus adjecerat: quod tanta in ſolitudine, tegmen & ignibus alimentum fuit. Quotidiana interim cum urſis prælia,

qui

qui ſæpe clamoribus, &, ſi acrius furerent, tuborum telis profligabantur. Carnem eſu inſalubrem (quippe ſola illic ferarum terreſtrium alimenta maritimæ ſunt feræ) haud ſine noxa didicerunt, adeps uſum nocturni luminis dedit. Miſerrimos mortalium feras inter ſterili in ſolo poſt cuncta hominum bona ſol etiam deſeruit, quem ſtato anni ſubire terras, nec niſi poſt longum tempus reſurgere alibi memoravimus. Cum tenebris auxit horror, aërisque intemperies. Cumulatas immenſum nives, ne habitaculum obruerent, ægre amoliebantur, frangebantque in gradus, tanta cœli circumſiſtentis aſperitate, ut egreſſis parumper ad tumorem usque artus adureret. Atque intus etiam denſus adeo rigor parietes, hominum amictus, ipſamque flammam obſederat, ut torrerentur quæque facilius quam caleſcerent. Igitur dum clauſis foribus certant cum frigore; pæne incautos exanimavit prunarum vapor. Balneum imitari, aut candente ferro ſaxove cubilia fovere optimum e præſenti copia repertum eſt. Vacua urſis loca (namque urſis obtuſior viſus, atque eo tenebras metuunt, ſpecubus abditi) vulpes occupaverant, quæ per inſidias captæ, exuviis & victu profuere. Infelicem diu patientiam ſpes anni melior erexerat, cum velut divina miſeratione ſol etiam celerius, quam mundi ratio ferebat, vultu toto emicuit. Nam noctis ſpatium trimeſtri brevius fuit, quod ſeptuaginta in partes depreſſus orbis longius depoſcit: ſive in loci ſitu, aut cœci temporis menſura erratum eſt, quod vix credibile ipſorum diurna faciunt, ſive ipſo haud procul infra terras labente denſa nubes ſolis ſpeciem repercuſſit, ſeu quædam naturæ adhuc la-

tentia mirari ſatis eſt. Tum primum auſi prorepere, & languida corpora in labores firmare, qui difficillimi inſtabant. Vocabat enim apertum mare, qua ſeptentrionem ipſum, non qua Scythiam ſpectat. Quo argumento haud pauci credidere Scythicis fluminibus deferri glaciem, littorumque magis quam Poli vicinia frigus increſcere. Nam nec calores ſtatim minui quantum ab Æquinoctiali receſſeris. Quare aperto mari ſub ipſum Septentrionis ſidus urgendum iter, ſi quis illac poſthac auderet perrumpere. Alterum hujus ſententiæ firmamentum erat, quod inſula quam herbidam memoravimus, infra Semblam jaceat, cum ipſa Sembla nullo gramine vireſcat, ideoque & animal quod tali utatur pabulo nullum ferat. Sed tum navis adhuc glacie hærentis exitum fruſtra nautæ morabantur. Cunctantesque prope alimenta modice hactenus in dies & viritim partita defecerant: corruptus gelu potus nivem compulerat liquare, &, ſi diutius hærerent, hyems rurſus ac certa pernities imminebant. Scaphas expedivere: & quanquam ægri plerique, cunctis tot nuper mala & egeſtas, vires attriverant, omni moleſto fortior animavit neceſſitas, ut glaciem in juga ſurgentem ferro panderent. Hac via pulſæ in mare naviculæ tandem fluitaverunt: neque dum laborum finis crebro retenti gelu, veliſque & remis, ſæpe & manibus vix eluctati, inde proxima littora coguntur per inediam interviſere: namque ova ibi reperiebantur, & volucres faciles capi, quia morem ignorabant humanæ aviditatis, & paſſim locorum in ſequentium argumento compertum eſt, quod ab animantibus aliis fugimur, non illis deeſſe, ſed nobis

bis manſuetudinem. Ægri interea expoſiti imbribus & cœli rigentis injuriæ, pereuntes, ſociis dolori aut etiam invidiæ fuerunt, cum ſuos illi caſus, quem ſors exitum daret, pavidi, reſpicerent. In mortuis & Wilhelmus Barentius fuit, navis infeliciſſimæ rector, invita etiam fortuna non minus dignus qui noſcatur, quam Veſpucius & Columbus. Pauci ſuperſtites modo per glaciem navigia trahebant, modo eliſa reparabant: ita cum vires contra imminutas labor increſceret, non ultra operi pares clementior ventus in ultima Semblæ & noſtro obverſa Oceano tulit. Primos illic hominum toto poſt anno Ruſſos nautas conſpexere: & forte eoſdem, quos ſecunda navigatione, fretum propter, invenerant. Illi igitur, ut gens eſt minime irreligioſa, vultu, & quantum intelligi poterat, voce miſerari, quod ſpecioſæ quondam claſſis iſtas reliquias intuerentur. Quin ultro alimentis juvant. Reperta hic ſalutaris herba ſolutæ membrorum compagi, quæ propria navigantium peſtis frigore inhorruerat, æquitate naturæ erga mala remediaque. Britannica Plinii putatur, quam Friſiis monſtrantibus a Romanis adverſus id malum uſurpatam diligentiſſimus ſcriptor memorat. Mox retenti diu obluctante vento Ruſſici maris in faucibus, & quoties extrema fames urgebat, fortuito navium occurſu poſtremo Lapporum, qui id littus incolunt refecti hoſpitalitate, cum & ſcaphas tenebræ ſegregaſſent, pariter Quilodunum inſulam pervenere. Ibi intelligunt (toties res perditas caſus corrigebat) vicino in portu navem, quæ ſecum Hollandia ſolverat, in eas partes rejectam tempeſtatibus, reditum in patriam adornare. Duo

decim fuere, principe Iacobo Hemskerkio, quos ab ultima mundi ſolitudine Amſtelodamum reduces tanti laboris miraculum illuſtravit.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER SEXTVS.

MEdia adhuc hyeme felix caſus Batavis egregium incipientis anni auſpicium dedit, reditumque fortunæ, quæ poſt Groninganum decus interquieverat. Albertus enim, poſt liberatos Gallorum metu Atrebatum fines, militem in præſidia dimiſerat, majore tamen parte Brabantiæ per agros relicta, in queis cohortes quatuor belli veteres & ſupplementis recentes, ut ſuper quatuor millia pedites eſſent, cum turmis quinque equitum centenorum ad Turnholtum morabantur. Haud ignobilis Brabantiæ is vicus patentes undique campos proſpicit, olim principum in delitiis, cum venatus & innoxiæ remiſſiones ſatis placebant: tunc occultandis conſiliis legebatur, quia locus ipſe ad multa medius nullum itineris indicium præbet:

cIↄ Iↄ xcvii.

Vnde gravior Batavis ex incerto metus, dum proximis Brabantiæ urbibus & Zelandorum inſulis timetur, ſuſpecto maxime gelu, quo amnes, quod iſtis partibus validiſſimum munimentum eſt, facilem quovis aditum oſtentant. A factis aliena non erat conjectura, ibi potius conſediſſe, ut uberem agri annexum vice ſtipendii popularentur. Monuere Principem qui vicina præſidia curabant rapiendæ occaſionis, ut, priuſquam illic augeſcerent copiæ, perverſo quod penes hoſtem roboris erat præcipuum, etiam in futurum formido exſolveretur. Spem addebat ſucceſſui dux illic copiarum hoſtilium Varax Comes, Varambonii frater, qui bellorum inexpertus, neque certa ipſe providentia, nec admodum volentibus imperabat. Sed contra terrebat, quod ſparſo in oppida milite longum copias machinasque in unum contrahere, impeditum iter gravi hyeme, nec ita tamen frigida, ut viæ dureſcerent: interea exauditurus hoſtis, peritura conſilia. Spes vicit: & difficultatibus, qua potuit, ſubventum, ſecretis ad duces imperiis, paratisque omnibus quæ feſtinationem adjuvarent. Iuvit & fortuna reſoluto aliquantum gelu & ſicco tamen cœlo. Locus, quo prædicta convenirent, placuit Gertrudisberga, ſitu remotus haud ultra ſex horarum iter, & quia plurimus circum eques, cætera amne Moſa devehere ac ſubvehere pronum erat. Indictus dies coëundo periit. Poſtero Princeps quinque peditum millia, equites octingentos educit, qui nocte adulta Ravelam pervenere, cum tormentis muralibus duobus, campeſtribus totidem: crepera luce, ut ſe dediſſet occaſio, aut munimenta oppugnaturi leviter excitata, aut in aperto auſuri prælium. Vnius

namque hinc ad hoſtes horæ iter reſtabat, qui præcurrentibus nuntiis exciti, an forte conſpectis ignibus quos refovendis corporibus Batavi ſtruxerant, diverſas in ſententias iere. pars intra munimenta opperiri, pars rectius cenſebant occurrere ultro feſſis itinere & cœno madentibus, neque vero hanc Mauritio relinquendam gloriam, quod miles vetus & qui famam belli ſuſtineret, adverſus haud multo majores copias prælium detrectaſſet. Sed plerique timori honeſta prætendebant: cedendum potius integris viribus, cum non procul eſſet Herentalium fido receptu: Nec virtute nec fortuna prodige utendum. Quo cum & Varax pavore confuſus accederet, prævaluit conſilium turpius idem & periculoſius. Nam & hoſte tam propinquo ſerum id erat, & quanquam præmiſſis nocte ultima impedimentis, & ubi illuxerat, ordinato agmine itineris quam fugæ ſpeciem fecerant, non tamen vitabant, quin perſequi fortioris videretur. Iam & juſſa ſilentia, non tubæ ulli, non tympanorum ſtrepitus, inania quidem, ſed apud militares animos multum in deterius valuere. Quo Princeps comperto, non jam de pugnæ eventu, ſed ne elaberetur hoſtis ſollicitus, hoc magis, quod & camporum ſtagnantia, & rivum intercedentem moram ſibi latura præviderat, cum turmis, &, quod in cohortibus expeditiſſimum erat, ad ducentos, in campum (Tilenſi nomen eſt) mane ſummo properat, juſſo pedite longe ſubſequi, cum tormentis. Aderant Comes Hohenloius, iter tum forte Germanicum accinctus, ſed quanquam Princeps vocare omiſerat, ipſe, quod parabatur conjectans, rei bene gerendæ occaſionem privato ſuo antehabuit:

buit: & Eberhardus Solmenſis intentus famam anni prioris adverſam novo merito purgare: Tum Angli Franciſcus Verius, & Robertus Sidneius Fliſſingæ cuſtodiendæ præfectus: Belgarum Marcellus Baxius fortiſſimæ turmæ dux, & inter primos itineris hortatores: inde alii. Verius levi cum pedite miſſus ſilvas excutere, ne quid lateret inſidiarum, ad rivum prægreditur campis interfluentem, qui longis vadi anguſtiis, ligneoque ponticulo vix ſingulis tranſitum dabat, & militem tuborum vi depellit, quem hoſtis moræ offerendæ eo loci reliquerat. Inde agmen hoſtile conſecutus ultima abeuntium terga aſſilit & retentat: nec enim procul arctus callis coëuntes inter ſaltus Herentalium ducebat: quem ſi penetraret hoſtis (& jam impedimenta intraverant) non dabatur prælio locus. Interim Hohenloius, cui equites quadringentos ſubſidium peditis Mauritius attribuerat, ad latus hoſtium conſpiciebatur. Confligere nondum licebat ſtagnanti valle intermedia, nec ea planitie, qua modica acies pateſceret. Ibant ſub Varace cohortes juſto intervallo, novenis, undenisque ordinibus. Prima e Germanis erat Comitis Sultii: ſecunda Walonum, vetus Lamotæ & Coquelli miles, tum Aſchicurtio regebatur: alteram ejuſdem gentis Barlotus curabat. Tergum Neapolitani clauſerant, Marchionis Trevici manus qui tum per Italiam aberat. Siniſtra agminis arboribus continuis muniebantur, & rivo qui Turnholto delabitur: eques tribus catervis modo in fronte, modo dextrum latus prætexebant: imperitante Baſta & ſub illo Cordubenſi, Dracone, Grobbendonco, Gusmanno. Loco ſignoque ad irrumpendum datis,

Hohenloius prætervectus cæteras hoſtium cohortes primus invadit. Eques objectus tutando lateri, redit, & peditem ſuum turbat. Ita Germani facile perrumpuntur. Ne Itali quidem immiſſum in terga Verium, cum parte equitis, quem penes ſe Princeps retinuerat, ſuſtinuere. Quibus fuſis profligantur & mediæ cohortes, rara vincendi celeritate. Tam facile locum à vetere milite proditum, ipſi qui vicerant mirabantur. Sed præter quod dilapſus eques pavorem intulerat, ipſæ cohortes haud prudenter ſatis ordinatæ. Non enim denſa haſtatorum omni ex agmine confertorum ſeries tegebat cæteros, ſed rari ſparſimque circumſteterant, ut facile irrumpendi ſpatium Mauritianis darent: eoque impunius, quod & jaculatores non alternatim, ſed pariter cuncti tubos exploſerant. Accuſatus poſtea Baſta, quod non terga potius peditum clauſiſſet, mandata Varacis oſtendit. Irrumpentium mortui quatuor duntaxat, ſex vulnerati: novæque armaturæ inſigne documentum is dies dedit. Nam Mauritius equites non lanceis, qui mos valebat hactenus, ſed Carabinis armaverat, id tuborum longioribus militare vocabulum eſt. Igitur, quæ primum jaciuntur, vitatis, priuſquam haſtas protendendi ſpatium ſit, tam certa vulnerum vis irruit, ut non arma hoſtes, non ordines retineant. At turbatis pulſiſque nulla jam effugia: quippe arbuſta & aquæ præſidio futura pugnantibus, contra ipſos verterant. Sed & victores nimia prope fiducia periculum adierunt. Nam dum cædibus nonnulli, cæteri prædæ inſiſtunt, Baſta paucis ſuorum comitatus, cum fugienti ſibi viarum anguſtias curruſque obſtare ſenſiſſet, coactus fingit

fingit audaciam, retroque effuſis frenis ruit. Complures Mauritianorum ſpoliis affixos, & impedimenta ſcrutantes, quod genus pavidiſſimum eſt, tam repens novitas, ut terga darent ſubegit. Sed præfecti peditum, quorum pars major ac tardior pone ſecuta tum forte adventabat, occurſare paventibus, retinere cedentes, &, ni in hoſtem redirent, majus a ſe periculum intentare. Eodemque pavore captivi aliquot, qui Principem deprecabundi circumſteterant, metu mutantis fortunæ abacti transfodiuntur. Providus talium Princeps jam ante turmas quatuor exemtas diſcrimini præſidium ſibi victoriæque poſuerat. Sed turmæ unius rector ſuam juſſus ducere, male excepto imperio, cunctas pugnæ miſcuerat, ſponte etiam prædæ quam obſequio promtiores. Tamen ad ducem concurſantibus, queis major officii aut famæ reverentia, vitatum diſcrimen: hoſtes iterum refugi ſuorum ſtragibus & anguſtiis viarum conflictabantur: nec ultra inquietarunt victoriam, tam facilem paratamque, ut vix decem è victoribus deſiderarentur: & peditum agmen in partem duntaxat ſpoliorum advenerit. Sepulti hoſtium ſuper duo millia: captivi ferme quingenti, pars magna ſigniferi. Quidam vulneribus defecere. Sequente die accepta in deditionem arx Turnholtana cincta foſſis: pedes in præſidia remiſſus: eques quoque juſſus continuo abſcedere, ne inſequendo feſſum recollectis viribus hoſtis noctu invaderet. Inde ovans Mauritius inter feſtas populi gratulationes erepta hoſtibus ſigna centuriarum octo & triginta, turmale unum, quod Draconis fuerat, Hagæ in Capitolio ſuſpendit. Nec minor victoriæ fides

ipſius Varacis inter primos proſtrati corpus exanime cum literis Alberto tranſmittitur: qui prolixe gratias egit, & cum nuper eques Mauritianus ab hoſte ſuſpenſus ſimili alterius ſupplicio vindicatus eſſet, ſervaturum ſe in poſterum belli commercia promiſit, alieno ipſi ab omni ſævitia ingenio. Id primum ſui experimentum collatis ſignis habuit Mauritius, decem jam per annos imperator: neque tam militi ex eventu crevit in hoſtem fiducia, quam illum fecere caſuum caventem, quæ viderat non ſatis firmata ſubitis exercitus diſciplina & levi animorum momento Mars ambiguus, inque ipſa victoria tantum periculi. At Albertus perculſus ſimul & pecuniæ inopia, & tanta clade, per dies noctesque conſultans, ægre malo utrique remedia inveniebat. Effuſus antea non ſolvendi ſed donandi quoque, ita ut uno Hulſti obſidio plus in largitiones, quam tribus annis Parmenſis exhauſerit, ex eo tempore ſtipendiis quoque numerandis defecerat. Ita qui paulo ante per uberiora præmia multos ad transfugium illexerat, ſuorum tunc deſertionibus nudabatur. Germani pecuniæ avida natio, conſcribi quos juſſerat equites peditesque, aut negabant operam, aut ut advenerant dilabebantur. Seditionum metu urbes atque Ipra imprimis præſidia accipere recuſabant. Inopiæ, qua poſſet, obviam iturus, ſuam ipſe ſupellectilem pignori dederat: orabatque civitates nummos ut mutuos conferrent, auſis negare Bruxellenſibus. Volebat & cum Fucqueris paciſci: ſed terrebat fides incerta, & edicti nuper Hiſpanici exemplum. Cætera hyems primumque ver nullo adhuc exercitu inter ſubita & dolos tranſiere, dum parvæ

manus

manus res magnas audent. Ferdinandus Tellius Portocarrera Durlanium Hiſpano regebat, quo oppido haud ita longe Ambianum abeſt, Picardiæ caput, urbs inter Galliæ maximas, opum potens, belloque tum & commeatibus opportuna, allabente amne, cui vetus Samaræ nomen. Parebat Henrico civitas, ſed excluſo præſidio commiſſaque magiſtratibus cuſtodia, per ſpeciem privilegiorum negligentius uſurpans jus inviſæ dominantibus & periculoſæ apud hoſtem libertatis. Quæ poſtquam Ferdinandus exſulum monitu ac præcipue Monachi cujuſdam, ſitumque locorum miſſis exploratoribus didicerat, milites ab Alberto accipit, peragendæ fraudi. Promtiſſimi duodeviginti dubia luce, cum primum ingreſſus patet, poſt alios alii mittuntur, agreſti ſpecie, poma ferentes, pars & plauſtrum agebant onuſtum pabuli, quo portæ penſiles abſciſſis, ut fit in periculo, retinaculis, adverſus caſum ſuſtinerentur. Cuſtodes aditus occultis ante armis aut prima ex cæde raptis conficiuntur: celerique accurſu eorum qui proximis urbi locis abditi ſubſiderant, fit via inſequenti agmini, quod pedites bis mille, ſexcenti equites complebant. Forte eo ipſo articulo temporis (Quadrageſima erat) quidam in ſacra ad populum allocutione peccata ipſis ſua exprobrans & rei ignarus, meritos dicebat ut in Hiſpanorum venirent poteſtatem, & venere: Nam valida quamvis & numeroſa civitas quatuordecim haud minus hominum millibus habitata, non diu reſtitit, ambigua in regem fide, an pavida ex priori ſecuritate & imperii egens: quin & Præfectus Sancti-pauli Comes audito tumultu parte alia diffugerat. Rebus tutis

auctum præſidium, corrupta flammis quæ contigua urbi erant, exarmati cives direptique egregia in militem præda: ſed & in ducem: quia Rex vim magnam machinarum omnemque belli apparatum paulo ante indiderat. Miſit ad Philippum Albertus rei bene geſtæ nuntium, monuitque unam eſſe ac præcipuam earum urbium quas ad Samaram ſitas Burgundionumque ducibus poſſeſſas orbæ virgini quondam Gallus extorſiſſet:- laborandum nunc, ut bello partum, etiam paci, ſiqua coïret, retineretur. Magnum id damnum Gallis, nec ſine fructu tamen. Nam conſpecto dure haberi ab Hiſpano Ambianos, etiam qui in Gallia Romana ſacra ſectabantur obſequentiores regi, præſidia non ut ante recuſabant: Rex ipſe pacis cogitatione ad tempus diſcuſſa totum ſe ſociis dabat, ita ut quas nuper de Caleto conditiones Angli tulerant nunc accepturus videretur. Interim unius diei fortuna longum recuperandi laborem Gallis præbuit, circumfuſo ſtatim equitatu, inde ſub Bironio creſcentibus in Ambiani obſidium copiis, donec Rex ipſe coram advenit: illectusque ut vicem reponeret, Atrebatum urbem, accenſo pulvere, quo muri diſſilirent, ſcaliſque, infeliciter aggreſſus eſt. Nec meliores Gallorum in Cameracum Durlaniumque inſidiæ. Sed & Hiſpano ſpes irrita in Gravewartam inſulam Rheni divortio ſitam, rurſumque in oppidum Stenovici, quo Tubantum e præſidiis mille pedites, equites quadringenti deviis itineribus convenerant. Hi ſuprema nocte palis, qui obſtiterant, reſciſſis, in aggerem enitebantur: utque primos conatus ſilentio juverant, ita quo terror per tenebras ingra-

graveſceret truci clamore ſignorumque cantu diverſas mœnium partes oppugnabant. Sed excubitores haudquaquam turbati inanibus, ſeſe objecere: idque cæteros advertit haud procul remotos (nam plerique ſtructis prope vallum tuguriis continebantur) quorum pars intecti, ut ſtratis exſilierant, ſaxa in ſcandentes moliri, ſemermes alii egreſſos in vallum hoſtes gladiis fodere, aut glandibus ſuccedentes propellere, propulſos ſequi. Ita reſumtis aliquoties animis aggreſſores tandem ceſſere, multam cladem devectis peremptorum corporibus diſſimulantes. Sub idem temporis, velut æqua in omnes fortuna, Mauritius peditem & turmas aliquot Noviomago ductans, nulla interpoſita ad quieſcendum mora, haud abſurdo capiendæ Venloæ conſilio eventum contra habuit, navibus duabus adverſo flumine militem miſerat: priore, egreſſi jam portam occupaverant oppreſſis cuſtodibus: & adiuti unius atque alterius intra urbem conſcientia. Sed navem alteram, centum onuſtam militibus, ventus remittens, vadumque in amne detinuit: atque interim clareſcente mane oppidani concurrerant, primumque portam interiorem obmoliebantur: tum aucta multitudo eos, qui extima tenebant (nec plures erant quinquaginta) eruptione depellunt. Et fugientes, nautarum e Leodico illic agentium telis petebantur. Mathias Hellius occubuit jam tertio virtutis experimento, nec ibi minus quam Brædæ Nordamique ſpectandus. Cumque eo Schalquius navis rector. Capiuntur alii, &, quod jus belli conſenſu valuit avertendis id genus periculis, ſupplicio damnantur. Vnus qui portam tradiderat ſalubri audacia per

urbem diſcurrens velut communi pavore, nec agnitus, averſa parte oppidi evaſit. Quin & in Flandricum littus miſſi cum claſſe milites re infecta redierunt. Bulionius interim haud magna manu populabundus Hænoviam & proximos Moſæ campos perſultabat. Et Mauritianus eques ex victoria confidentior, Brabantiæ & Geldriæ præſidia egreſſus, uterque locis diverſis hoſti circumventus funditur. Tum leves intra conatus æſtas circa Batavos tranſmiſſa eſt, & de Ambiano retinenda ſollicito Archiduce, & quia Fœderatæ gentes, dum otium arripiunt, belli occaſionibus incurioſæ, ſatis habent auxilia ſociis mittere, nec ipſæ laceſſi. Sed & diſcordiæ fatigabant, quanquam non ſupra fœdus, at alieno tempore & eo ſuſpectiores. Groningana civitas, & qui patentes agros Lavicam intra atque Amaſium colunt, vetera & bello indurata odia adhuc ſpirantes, haud facile coaleſcebant, dum civitas, quæ ſibi regias partes ſecutæ Parmenſis, non quidem perpetua lege ſed interdicti in morem conceſſerat, pertinaciter urget: contra accolæ omnem cum ea ſocietatem, ut libertatis imminutionem accipiendo, quo ſua ſeorſim agerent, vetuſtum cum ea fœdus abrumpunt. Verum erat, ut totius quondam Germaniæ, ita Friſiorum diu populos diſcretas habuiſſe ditiones, ut, niſi ſuo arbitrio, in medium non conſultarent: Translavicanos autem & ipſos pagis diſcretos adverſus interna externaque mala vires ſibi vicinæ civitatis paciſcendo adjunxiſſe, cui & mercatura & judiciorum ſanctimonia florenti, magnam in utrumque poteſtatem, præmium ſocietatis vicini volentes detulerunt, conventus eo indicere ſoliti. Sed quod initio

initio liberum fuit, longo uſu multisque pactionibus, in vim juris tranſierat: neque vero hoc erat tempus, quo vincula amicitiæ utcunque indicta reſolverentur. Et Hiſpano quidem olim pars viſa potentiæ, nihil definiendo alere ſubditorum certamina: at vis Fœderatorum concordia nitebatur. Igitur tranquillandis controverſiis judices dati: tres primum: & cum horum ſententia agrorum habitatores offenderentur, novem alii, quorum decretum a Concilio nationum comprobatum eſt. Ordines ergo ex urbe agroque collecti jubentur conſtitutum utraque ex parte corpus, ut unam rempublicam regere, majora conventu diſceptando, minora per legatos: Eorum curæ ſubdita communia tributa, quæque Principis aut ſacerdotum fuerant: paribus ſuffragiis, ut prior civitas, non ſuperior foret: Attamen cautum, qui judicia per agrum regerent (Hovetmannis nomen eſt) ab urbano ſenatu more, quem Geldris probatum Auſtriaca domus ſervaverat, legerentur, cæteri ejuſdem curiæ ab Ordinibus. De mercimoniis ita temperatum, in agro nata, facta, exportare ne liceret, niſi Groningæ proſtitiſſent: neu cereviſiam (aqua farre cocta eſt, Germanicarum gentium potus) præterquam Groninganam bibere, excepto ab utraque lege, quod uſus familiaris cauſa haberetur: externis vero mercibus adjudicata libertas: & alia ejuſmodi, quæ etſi, magnis diſſenſibus agitata, ut inſtituto minora, exſequi piget. Sed enim Hollandorum cum Zelandis contentio eo gravior, quo horum maxime opibus corporis univerſi concordia continetur. De vectigali certamen erat, quod mercibus exteras ad gentes aut hoſtem transvehendis deſcribitur.

Id

Id nationes ſingulæ non ſibi proprium, ſed commune fœderis in rationes onerum maritimorum, quæ ipſæ uſu publico poſcente privatim ſuſtinerent, accepto ferebant. Zelandi ultra tetenderant, coactis mercimoniis, quibus Hollandia evectis alio per ipſorum inſulas iter eſſet, alteram vectigalis partem apud ſe pendere: quod quia arceri non poterat pacto inter duas gentes temporario firmatum. Sed eam conventionem Hollandus renuntiabat, fretus Ordinum Fœderatorum edicto ubi onus imponeretur, ibi ſolvi jubente portorium. Super hoc Zelandi accuſabantur, quod imminuto vectigali & commiſſi pœnis rem communem ſui juris facerent, alienaque commercia & utilitates ea fraude in ſe verterent, contra fidem & leges tam neceſſariæ ſocietatis. Quibus cum illi referrent, Hollandos ſuis cupiditatibus Fœderatorum juſſa, ut alias Senatus aut Principis nomen obtendere, uni controverſiæ plures miſcebantur. Nec ceſſantibus utriſque ſuis in bellum meritis aliorum opponere ſegnitiem, &, ſi fœdus exueretur, latenter oſtentare vires, quibus privatim ſe tuerentur aut alerent, Zelandiſque eo provectis iræ, ut tributum fœderi inferre negarent, poſtquam & populi minores pernicioſum exemplum ſequebantur, vix tandem convenit, ut, Zelandiæ commodis quibuſdam relictis ſalva eſſet in poſterum Fœderatorum concilio ſua auctoritas. Auditæ interim legationes externæ, & pacis laudes, & de bello querelæ: curante Hiſpano, non tam ſpe ulla concordiæ, quam ut negantes odio objiceret. Auditus cum admiratione parum grati ſermonis Paulus Dialius a Sigiſmondo miſſus Poloniæ Rege, qui Latino ſermone clarum

clarum intonans, cum de officio ſubditorum in Principes multa jactaſſet, certum Batavis exitium ab Auſtriaca magnitudine minabatur, ni culpam faſſi mature veniam expoſcerent, regem ſuum deprecatorem offerens. Sed & Philippi bonitatem & fidem celebrabat, idque coram Arauſionenſis & Egmundi filiis generisque: nec minus Chriſtianum nomen, & Turcæ vis diſcordibus longe imminens prætexebantur, cum proxima Polonia metum pace redimens communi ſe bello ſubtraheret. Nec ignarum Ordinibus Polonum Hiſpano junctum neceſſitudine, & quod propius vinculum eſt Ieſuitis regiam obſidentibus. Modeſte reſponſum de cauſa & pacis periculo,& acrioribus Hiſpani in Chriſtianos quam in Turcam armis præ nimia dominandi cupidine, quæ curæ eſſe Sigiſmundo debere, præ domeſtica conjunctione. Et cum ille nihilominus ferociret, velut commercia abrupturus, innuere qui colloquebantur, ſi jura humanitatis violarentur, non ſe Polonicæ meſſis, quam Polonos ſui nummi indigentiores. Sed & Imperator Principesque Germani & primæ civitates locum magnificæ legationi popoſcerant, quod Ordines, ſuſpecto tantæ auctoritatis paratu, excuſabant. Quare alteras literas miſere Carolo Nutſelio ferente, acerbius interrogantes hæc ne Germaniæ cognationis reverentia, hanc tot beneficiis gratiam referrent, ut amicis negaretur, quod apud omnes gentes etiam hoſtibus licuiſſet? Neque vero Legatos duntaxat de pace acturos, quæ tamen ut fida ac ſecura foret, ſiqua daretur occaſio., diligenter ſe curaturos, ſed de multis gravibus rebus, quæ tractari Batavorum haud minus quam Germa-

niæ

niæ intereſſet. Interpretabatur id Nutſelius, de priſcis fœderibus inſtaurandis. Nec minæ aberant, nemini majeſtatem imperii impune ludibrio fore. Humiliter ad hæc Ordines, honori Germanico & reverentiæ datum demonſtrabant, ut præmonerentur, ne ſe irrita legatione fatigarent: rerum ſuarum, & quid ipſis expediret, non alios ſe peritiores. Serius aliquanto Arnoldus Witfeldius Regni Præſes, & Chriſtianus Barnicavius, a Dano venere, qui, cum ut plerisque creditum, hanc operam magis negare non potuiſſet, quam ſponte præſtaret, Naſſaviæ ſe ſtirpis & Batavæ gentis amicum paternum, ac ſinceræ purgatæque religionis conſcium, nihil poſtulaturum prætulit, quod aut huic aut illis fraudi cederet: ſed quoniam pace & numen divinum purius coleretur, & publicæ privatæque res extra belli aleam tutius conſiſterent, ejus ſperare haud ingratum ſe auctorem fore. Tot ſimul concordiæ hortatoribus verbis diverſis in eandem formam Ordines reſcripſere: ad Danum tamen quam ad cæteros accuratius. Rationes jam aliquoties memoratas breviter repetam, ne, quod ipſi ſæpe eadem audiendo dicendoque faſtidii cœpere, id in legentem tranſeat. Docebant ſocietate Gallica Anglicaque, deinde ſummis Mauritii virtutibus ſe obſtrictos privatim pacis leges nec ferre poſſe, nec accipere. Quod ut nefas, ita & noxium ſe arbitrari, quia pacis quanquam vana commemoratio cunctos mortales in bello remiſſiores, in libertate & civitatum fœdere etiam diſcordes facit. Detectæ ſimul literæ Wilhelmo Clementio ſcriptæ Hiſpanico apud imperatorem Oratori, quæ ſpes tales proderent, quæſitamque ex pacis mentione Batavis

tavis apud Germanos invidiam. Iungebantur exempla eorum quæ Bredæ, Gandavi, Agrippinenſi in urbe acta, & apud Brabantos Flandrosque, hoſtiles inſidias promoverant. Poſt quæ nullum ſe belli exitum ab Hiſpani fide, ſed primum a Deo immortali armorum moderatore, tum, ſi forte, Belgarum e conſenſu opperiri. Pro cauſa nonnihil: quam renitentes & qua impulſi neceſſitate ad ea veniſſent, quorum nulla pactio ſecuros facit. Intereſſe & vicinorum, ne bello tanto levatus Hiſpaniæ rex deditorum viribus augeſceret. quo ille impetrato, centum hominum millia ſemper in armis habere poſſet, nunc huic nunc illi opprimendo. In ore eſſe Hiſpanis hæriticos hæreticorum ſanguine vincendos: nec eo vocabulo reformatæ magis, quæ dicitur, religionis, quam Auguſtanæ ſectatores & ipſorum & Pontificis judicio comprehendi. Et quia reipublicæ vocabulum nunc non minus inviſum quam olim populo Romano præpotente regium nomen erat, ac tamen cum illis gentibus res erat, quæ principatum amant proximum libertati, neque tam naſcendi ſorte quam cooptandi judicio, quod Poloni apertius ſervant, Germani & Dani imaginem retinent, ſuo de regimine eundem in modum loquebantur. Belgæ, inquiunt, ſerviere nunquam, ſed imperium legibus. Legum cura his credita a majoribus, quos virtus monſtrabat. Iuſtitia regendi provocati affectus a parentibus in liberos tranſiere: ne tum quidem infinita poteſtas, ſed intra conventiones ſtetit, quare & regio nomine abſtentum. Manſit fides Principibus populoque, donec Philippus non tantum judicia vertendo, inconceſſa exigendo, ſibi jurata infregit, ſed contra

fas

fas omne Dei hominumque vera legationum contemſit, innumera cæde ſe inſontium cruentavit. Quod cunctis animantibus natura imperat, ſuam ut ſalutem defenſent, id nos fecimus: neque vero promiſcua licentia, ſed ductu Principis Arauſionenſis. Longæ interim preces, & ambiti Reges qui Philippi animum mitigarent. At poſtquam ſub pace diſſidium & ultio latuere, haud novum populis, etiam, qui regnantur, cuncta principatui contraria facientem imperio demovimus, decreto publico vulgatisque cauſis. Ac rurſum aliis viſum Regis Galliæ fratrem rebus imponere, alii Arauſionenſi obtemperare haud ante deſiimus, quam ille Hiſpanico ſcelere procubuit. delataque ad Mauritium regendi ſucceſſio, qui nunc egregio ſubnixus regum fœdere fines armis propagat. Hæc ideo expreſſi, quod ſepoſitas apud gentes ea tum fama noſci ex uſu rerum præſentium videbatur. Nec contenti pacem diſcutereBatavi,ultro ad arma alios vocabant, regnorum aviditatem Hiſpanis & poteſtatem nocendi objectando, exſoletas jamdudum criminationes, & quas magna imperia nunquam effugiunt. Faciendæ tamen fidei præter manifeſtum Galliæ Britanniæque exemplum proferebantur, Alberti poſtulata adverſus pleraſque Germaniæ urbes: & quid de religione ſperandum eſſet, documentum e Brabantia recens. Anna Hovia virgo famulari miniſterio vitam tolerans cum ſororibus Rampardis, quibus inſerviebat, ſuſpecta diſſenſionis circa Pontificum ſanctiones, & in carcerem protruſa fuerat. Cumque illæ victæ aut minis aut precibus amicorum ac vitæ illecebris, quibus & viriles animi franguntur, imperitiam fatendo veniam me-

meruiſſent, hæc una nihil moveri: modeſto interim ſermone obteſtari, fœminam ſe & ſexu & ſorte extra turbas, ut ipſa crederet, recte ſentientem; ſin minus, erroris ream, cui par eſſet ignoſci: at illud ſcelus non hominibus, ſed Deo vindicandum, ſi quis contra animi ſententiam metu ſubactus, quamvis vera dicendo, mentiretur. Conſultante Senatu, an judicium redderet, Albertus reſpondiſſe fertur, exercendas leges. Illud juſtius mireris, quod tam acerbum, infeſtumque etiam ſpectantibus ſupplicium placuit. Viva Bruxellæ ſub terram defoſſa eſt, auctores ejus ſævitiæ pœnitentiam exſpectaſſe credibile eſt. Sed illa jam in ſpecum deſcendens, inter mortem poſita & proritantes venia ſacerdotes, ſuperfuſam humum imperterrita, tantumque Deo ſupplex accepit. Ea mulieris conſtantia magna Belgarum miſeratione celebrata eſt, augente famam rei novitate, cum olim multa cædium millia brevi auditu tranſmitterentur. Et poſt Albertus id genus crimina ſatis habuit minis, aut ſi urgeretur, pœnis ſecretioribus compeſcere. Atque interim Batavi ejus invidia fruebantur, cunctos, queis religio curæ, prævertendam ad ultionem incitantes. Egere & Regibus gratias, quod pro Belgarum otio ſolliciti forent, resque ſuas ſingulis commendatas voluerunt. Legatis hoſpitium & ſumtus e publico, abeuntibus dona acceſſere. In literis ad Germanos excuſati incurſus vicinos in agros, comparatione hoſtium & belli neceſſitate, cui unum remedium foret, ſi Hiſpani quam longiſſime pellerentur: adverſus quorum inſolentiam in occupandis Germaniæ locis auditos ſe ſæpe, adjutatos nunquam. Vnde cogi ſe hac, quoque de

re ſpem omnem ſuis in armis collocare, quæ tamen pacatis populis fore innoxia. Ideo & ſtipendium ſe militi nuper auxiſſe, quo arctiori diſciplina frænaretur. Dani ſeorſim poſtulaverant, ne ipſis grave eſſet bellum non ſuum, neu commerciis Hiſpanicis arcerentur. Quod Regina Angliæ & Danis & Polono, legatis iiſdem, qui in Batavis fuere, ad ſe miſſis, negaverat, & naturam laudantibus, quæ mare cunctis & jus permutandi patere voluiſſet, reſponderat, nihil eſſe tam congruens naturæ hominumque moribus quam periculum propulſare: quare haud paſſurum ſapientem ulla ope eum juvari, qui ſuo exitio immineat. Nec arma tantum, ſed & commeatus omnes vetabat: quippe aſſerens conſtituto belli judicio hoſtem vel fame domandum, ut pacem accipiat. Idem veterum Anglorum pacto cum Anſiaticis civitatibus, aliorumque Principum exemplis tuebatur, Paulum Dialium inſolentius agentem irridens, ut feciali quam oratori propiorem, nec Sigiſmundo parcebat. Ignarum nempe regii moris ob juventam & quia electus imperaret. Patrem certe avumque ipſius Moſcho cum bellarent, alia in Anglis jura ſtatuiſſe. Sibi vero, quæ legatorum ſuorum opera & Ruſſico bello Sueciam, & Turcico Poloniam liberaſſet, egregiam hanc ſcilicet gratiam referri. At Batavi haud æquum æſtimantes aliis ſe leges duriores quam ſibi præſcribere, non intercedebant, quo minus cæteræ gentes pari jure cum Fœderatis Occidentem & hoſtilia littora viſerent. Maritimæ hoc anno expeditiones fuere, magnis initio conſiliis, ſed inani ſpe per tot incerta. Allubeſcente Gaditaneæ expeditionis ſucceſſu Angli

gli novos hoſtium paratus in ipſis navalibus opprimere, Azores inſulas inſidere opulentas: naves rapere, longinquo ex orbe venientes capere certabant. Naves armis validas Regina ſedecim, in quibus ad Gades captæ erant duæ, vigintique ſuas Batavi Warmondo Duce attribuerunt. Sexaginta ferme inferiores magnitudinis aderant, belli inſtrumento & militi ferendo. Nam & machinæ oppugnandis urbibus una vectabantur: & ſex hominum millia, quæ in terram exponerentur: audito quanquam & peditem in maritimis Hiſpaniæ oris paratum haberi. Summa imperii in militem ac naves Eſſexio tradita, vitandis malis quæ diſcors nuper imperium dederat. Iulio menſe exiêre. Ac primo placidi fluctus & lenis aquilo ferre vela: mox adulta vis venti, & ubi claſſis in alto, Gallæciam contra, cœlum pelagusque in auſtrum verti: qui mixtus horribili procellæ naves ipſas ducumque conſilia in diverſum tulit. Quidam expeditioribus navigiis obliquos curſus in conſpectum Hiſpaniæ produxere: plerique pertæſi maris & periculorum, quo citius in patriam redirent, ventos ſponte ſequebantur. At quanquam Eſſexii fractis arboribus navis teneretur, hiſcerent compages, vix undæ irruentes exhaurirentur, ipſe adhuc obniti & contrà tendere: ſed & proſpectus atro nubium, & aures clamore trepidantium, fluctuum colliſu, fragore cœli impediebantur, metusque præſens officia nautarum & imperii reverentiam abruperat. Ita victus comitum conſenſu naves pleraſque rimis fatiſcentes, vix ut maximo labore aquæ educerentur, ſalvas tamen omnes, decimo poſtquam exierat die in Angliam refert. Vbi
dum

dum ſocii exſpectantur & flatus adverſi in portu detinent, alimenti inopia ac ſubeuntes morbi cogunt onerarias ac militem dimittere, una cohorte retenta, quam belli exercitam concedentibus Batavis Verius abduxerat. Contracta cum copiis & conſilia, omiſſaque ſpe belli terreſtris, adventantem India claſſem excipere Azores juxta Inſulas placuit. Sed per obvias iterum tempeſtates laceris aut disjectis Anglorum navibus, Eſſexius luſtrato diu mari, per inſulas populabundus, mox explorantium errore devius abducitur, & alia parte vagatur Ralegus imperii minus patiens. Hiſpani Angram interim portum averſa in parte Terceræ, quæ Azorum potiſſima eſt, ſubeunt, divitias opimas ferentes. Britannos venti reflantes & prominentia juga diſtinebant. Tres tamen naves, eæque ſegreges excitio datę aut in prædam ceſſere: pravumque certamen exortum eſt, Batavis Ralegum parti claſſis Anglicanæ præpoſitum incuſantibus, quod captam ſibi navem, dum perſequuntur alteram, per vim eriperet. in eodem itinere modica quædam ac ſine munimentis oppidá ab Anglis incenſa, ut Caracca ex India veniens à ſuis, ne in manus hoſtium perveniret. Fruſtrati duces, & cum hyematuro jam mari in Angliam rediiſſent male volentibus irriſi; inter ſe quoque æmuli pridem, nunc inimici, infauſto eventui recta conſilia & ſuos labores præſcripſere. Fortunam nec præſtari a ſapiente, nec ab æquo homine exigi. Gravior Padiliæ caſus, qui paribus, ut nuper, mandatis, ex Hiſpania Britanniæ nociturus mittebatur, centum & octo navibus, in queis militum octo millia. Multumque proceſſerat, cum turbidis ſeptentrionibus

bus galeones tres, ſex naves aliæ, virûmque & auri vis magna mergitur. Reverſus domum Padilia imprudentiæ, an infelicitatis jam ſæpius expertæ reus claſſis præfectura demovetur. Datus ei ſucceſſor Didacus Brocurus. Hac æſtate naves Hollandicæ quatuor, quæ vere tertio exierant, primæ omnium ab Indis revenere. Nec major civium lætitia quam admiratio fuit, audientium circumciſos genitalia velatosque, cætera nudos agere, qua in Orientem Africa vertitur, inſulæ Madagaſcaris populos: hi quomodo Deum noſſent ignorarentque: quanta infelicibus geniis jure licentia: tum vero ipſos non ſe nominibus, non tempora diſtinguere, moris noſtri adeo ignaros, ut e ſtanno cochlear bove mutarent. Narrabatur & periculoſa tantis periculis nautarum ſeditio: tum infida Barbarorum ingenia, quos paſſim, & in Iava maxime, Luſitani emerant, ut ſpecie pacis cædem & prædam occultarent: hinc prælia & moræ. Nec nulla in Batavis culpa, nam miſſos eo a parentibus aut agnatis, quos æs alienum malive mores patria expulerant, vitia ſua comitabantur. Ac tanta quorundam ſtupiditas fuit, ut ſuſpicaces inter populos Bantamenſis portus profundum claro die explorarent. Inſulam eſſe Iavam, Britanniæ ferme parem, non, ut quibuſdam creditum, Auſtralis continentis partem, circuitu patuit. Reges habet plures: pars falſa numina more avito colunt, pars Mahumeticos ritus non ita dudum accepere. Viſa & Sumatra, major Iava, & minor Balis inſula: inque reditu alia, cui Helenæ nomen eſt, multarum rerum ferax, ſed nullo hominum cultu. Ex eo piper & fruges aliæ cœli calidioris a Batavis peti cœpere, quod

S com-

commercium Venetis olim lucroſum per Ægyptiacas trajectiones centum fere per annos Luſitani Oceani iſtius repertores, longo navigatu & dono Pontificis, ſoli uſurpaverant. Primum iter plurimas poſt difficultates, damni tamen exſors, ſpem lucri in poſterum fecit: ac per Hollandiam plures Zelandosque & exſules Brabantos impulit, ut idem majori navium numero auderent. Ab ipſo vere multos jam in menſes protrahebatur Ambiani obſidium, dum rex, quamvis haud invalido cum exercitu millium quatuordecim, parcus ſuorum ſanguinis, nec avidus alieni, caſtra munit adverſus internam externamque vim: primumque conjurationem civium, &, ea poſtquam patuerat, replere foſſas, ſuffodere vallum, incruenta & longa agitat, haud ſatis gnaris talium obſeſſoribus, nec obſeſſis virtus aut artes deerant, quibus in ſpem auxilii moras ducerent, ſuſpecti civium ad ſex mille ejecti: eques, dum coit hoſtis, ingreſſus augebat præſidium. Peſte quanquam afflictabantur, crebra proruptione pro mœnibus pugnatum, varia fortuna, quæ claros utrimque & ipſius doli auctorem Portocarreram abſumſit: & flumen objectu molis oppidani in hoſtem fuderant. Sed repulſis ſæpe, qui per neglecta intrare urbem & numero firmare mittebantur, ipſe ſub autumnum archidux, veteribus novisque copiis & avitum in morem excita Belgarum nobilitate, quæ in pedites & turmas compoſita ibat, famæ major quam ſpei ſupervenit. Primo aſpectu apparebat, nec munitiones regias perrumpi poſſe, nec venturum hoſtem, ſolito jam cautiorem, ad prælii incerta. Parvæ manus temere concurrebant: & jam Picardia vaſta

bello

bello penuriam victus, inde morbos vulgaverat. Hæc, ut diſcederet, archiducem perpulere, languentem & ipſum dolore amiſſæ urbis, quæ, elapſis octo dierum induciis ex pacto, ſi auxilium interim hominum plus mille non penetraret, Henrico redditur, & hic, quo minus inſtaret ſucceſſibus, Dorlani ab obſidio, metu hyemis, alimentorum penuria, detrahebatur. Mittit mox partem militis Albertus, qui Oſtendæ exitus obſepiret caſtellis, oratu Flandrorum, quando obſidium, loci exploratis munimentis, quæ terra marique aderant, & infirmitatis in præſens conſcientia nondum audebat. Interim coërcitæ populationes, queis Eduardus Noriſius præſidio impoſitus impune per agros graſſabatur, terribilior hoſti, ex quo nuper Alvarum Agilarium Dunkerkæ præfectum alia cum prędа abduxerat. Vnam hanc rerum ſeriem finem ad anni producere libuit, ut quæ Batavis interim acta, nec iſtis continua ſeorſim ponerem. Quieverant in multam æſtatem, dum pecunias Gallia, militem Britannia detinet, exſpectantes aut alia negotia, aut ſeditionem hoſtium. Avocatis in Ambianum Alberti copiis, placuit agendi occaſio: ſed qua parte bellum gereretur, certantibus in diverſa nationum ſtudiis, principi ac Wilhelmo ſenatuique arbitrium permittitur. Placuit his excutere hoſtem præſidiis, quæ non multa Hiſpano reſtantia Transiſalanis in partibus Fredericus Herembergenſis cuſtodiebat, ut bello intra Rhenum redacto, quicquid agrorum ultra patet, hoſtilibus tributis eximeretur. Id quo tutius proveniret, (nec enim copiæ pares domi ſuppetebant, & metuendum, ne Hiſpanus mutato conſilio recurreret)

viſum eſt iter auferre ſecuturo, præceptis qua Rhenus tranſiri poterat. Idem ad famam egregium tuendis ſimul finibus erat, utque in Germaniam commeatus pateſceret, ab hoſte interclufus non levi in mercaturam damno, dum mari accepta per amnes differre aliaque reportare prohibetur. Tum primum Henricus Fredericus annum agens quartum & decimum, Lugduni ad eam ætatem liberalium ſtudiorum primordiis operatus, ad belli rudimenta aſſumitur. Quo comite, pluribusque ſuæ domus, princeps & cæteri duces, clam habito conſilio, ita ut cui loco potiſſimum caveret hoſtis diſpicere non poſſet, Gravewartam contendunt. Peditum ſeptem millia, equites ducenti ſupra mille correpti eodem, Rhenum pontonibus, inde Vahalim connexis ratibus tranſiere, currus & ſarcinas ſecum trahentes. At naves impellente vento flumina ſubvehebantur, in queis tormenta muralia quadragena, & cætera ad hanc copiam. Procedit agmen ſecundum ripam quæ Gallica olim, ſive & Romana dicebatur: in itinere Alba arx & municipium modicum, conſpecto exercitu & machinis, (ſolent enim convehi leviores) ſine mora deditur: eodemque veſpere miſſus eques qui Bercam ambiret. Sunt qui olim Tiberiacum dictum putent, & reſtare veſtigium contracto in barbarum vocabulo. Exiguum id oppidum, ſed opulentum portorio, quia Rheno imminet ex ea, qua diximus, ripa Xantemum ſupra, quæ Vetera creduntur, Legionum olim obſidio belloque Batavico nobiliſſima. Sed ex obliquo Veſalia aſpicitur: tergum citima Geldriæ, latus utrunque Clivia ac Iuliacenſis regio includunt. Ipſa in ditione eſt

Agrip-

Agrippinenſis Epiſcopi: ſed Parmenſis per ſpeciem Truxiani quondam belli, multum certato, inſederat: ex eo, præter ingenium loci & vetera operum munimenta, præſidio non minus mille hominum e Belgis Germanisque, ſervabatur. Parte ſupera fluminis inſula ambitu patens in tria millia paſſuum oppido adhæret ſolo amne diſcreta, qui parvam modico ambitu circumvenit. Huic princeps quantum ſatis erat militis imponit, & pontem alveo, quo pabulis & commeatui proſpectum foret. Dein, pluvio quanquam cœlo, caſtra locat, locis maxime duobus: ſed, nequid pateret, media perpetuo aggere & foſſa ab utraque fluminis parte juſſa concurrere. Ita clauſum oppidum, quia naves Rhenum obſederant: at paſſim viarum & ignobiliorum fluminum munimenta caſtrenſium cuſtodiarum vicibus firmabantur. Quæ poſtquam diſpoſita, alter fodiendi labor oppidum verſus tutos meatus moliebatur: nec obſeſſis audacia opus hoſtile eruptionibus turbare. telorum ſe jactu eminus vindicabant. non alterius rei major illis copia, cum nullius indigerent. Inventæ enim in urbe machinæ ferme octoginta: his munitiones, his ſiquid in oppido arduum compleverant: præcipua tales ad noxas turri, quæ palatio eminens amni proxima infeſtabat. Hinc multis cadentibus in caſtris miſeratio, metus, ira: quippe & Ludovico Naſſavio in tibiam inciderat globus, & principis periculum cognoſcebatur trajecto forte tabernaculo. Obſeſſores tormenta contra diſponere: exarmataque turris, nec quiſquam auſus inſiſtere. Sed hactenus per intervalla ac ſpiramenta: poſtquam & foſſa impleri, &, quanquam cœlo ini-

mico, continentes per pluvias late ad aggerem procedere vineæ cœperunt, haud intermiſſæ machinæ, quæ portam flumentanam ex inſula, quam diximus, at averſa oppidi e ſolido, concuterent. Miſſi qui deditionem obſeſſos poſtularent, ut jam manifeſto, non inanes eſſe minas, cum oppugnationi proxima tentarentur. Negatæ precantibus induciæ: & continuati eo die ictus bis mille. Atque interea Wilhelmus Naſſavius imminens amni lunatum munimentum ſupervaſerat: pulſis multa per tela propugnatoribus. Perculit obſeſſos denuntiatio acrior, inſtare extrema: nec, ſi ultra tenderent, veniam fore. Ita Berca decimo die traditur, egreſſo præſidio cum eo quod cuique ſuum: publicæ hoſtium machinæ & naves, ut ſemper, victori acceſſere. Sunt qui præmaturum timorem accuſant, cum maxime Hermannus Comes Herembergenſis Geldriæ rector præſidio adventaret, ſive præfectus culpæ affinis, jactantiæ immodicus, & ante pericula inſolentior, ſive & miles, quem mox ut exierat Geldra in oppido ſeditione incenſum pleræque retro arguebant. His perpetratis legati a pontifice Agrippinenſi & ſacerdotum collegio principem, indeque Ordines adiere, repoſcentes oppidum liberum nec obnoxium bello. Movit Ordines loci maxima oportunitas, ut hanc ad formam reſponderent: Quanquam noſtrum videri poteſt jure victoriæ quicquid hoſtis poſſedit, non tamen vana vos cœpit fiducia Batavæ æquitatis, cum quod Hiſpanorum violentiæ tam diu permiſſum eſt, id e noſtra manu vindicare non piget. Cederemus ultro, ni priora docuiſſent defenſando vos impares. Immerito miſer eſt, cui fraudem affert aliena

aliena ſocordia. Iam ſi ad Bercam Hiſpanus ducat, vobis eadem quæ ſuper Bonna & Noveſio cura : nos haurimur excurſibus : noſtra nobis terra & commune flumen eripitur , ita non reddimus urbem, ſed dedimus. Quin potius veſtram illam creditis , ſed nobis pignori conceſſam,nec tantùm adverſus periculum,ſed impenſarum nomine , quas certe exſolvi æquum erat, ſi vobis vicimus ? Cæterum vectigal , quod Epiſcopo dependi hic ſolet , ſalvum illi promittimus. His tum illi verbis dimiſſi : nec tamen Bercam Ordines ut ſuam muniere : refecta tantum quæ oppugnatio corruperat , & data præſidio cohors cum modico equite, tum nequid propter hoſti pateret , æquata ſolo Mutiliana : quia firmare , quantum ſatis , longum videbatur. Exciverat id caſtellum Rheni in ripa Camillus Sachinus Parmenſi militans , egregio ſitu , utque creditum in ipſis Aſciburgii veſtigiis, oppidi cujus originem ad fabuloſos Vlyſſis errores priſca etiam Germania retulit. Ipſe patriæ ſuæ Parmenſi ſolo ſitæ nomen indiderat. Nec dubium , quin iſto opere auctor in longum ſibi famam & memorem ſui poſteritatem promiſerit , quod tum prӕterequitante forte Hohenloio , qui haud magno comitatu in Germaniam proficiſcebatur , magna trepidatione deſertum , & principis juſſu deletum eſt , irriſa multum hominis Itali arrogantia,qui fundatam animi virtute (verba ipſa referam) & inexpugnabilem arcem inſcripſerat. Hoc tempore ad Neoburgicum ac Brandenburgicum ſcripſere Fœderati , maluiſſe ſe facto ipſis viam in Clivios aperire quam verbis polliceri. Supereſſe ut ipſi opportuna vindicando juri tempora arripe-

 rent.

rent. Iiſdem in partibus Murſa eſt Agrippinenſi in ſolo, ſed Cliviæ clientela. Comites, qui tenuere, vocabantur. Vltima gentis hæres Valburgis ſupererat, clara Hornani quondam matrimonio, & per Albani ſævitiam vidua, rurſumque Nienarii gentilis ſui nuptiis tradita orbataque. Ea in Batavis degente, Hiſpani oppidum & arcem haud invalidam annos ante undecim capta præſidio tenebant, cujus auxerat numerum ſupra octingentos Hermannus Herembergenſis ad Bercæ famam excitus, & irritus auxilii, neque par prælio: ideo quod reliquum erat copiarum ſecum trahens, retro cedebat, ipſe Moſam ultra. Seorſim a ripa jacet oppidum: quo facilior acceſſus hoſti ac plura obſidenti incommoda. Situ cognito binis princeps locis, ſine vallo tamen, depoſuit agmen: accedere incipientem propius imbres fundens autumnus tardabat. Tertius dies ad foſſam perduxit, quæ tribus locis obruebatur. Nulla adhuc ruinis efficiendis tormenta ſonuerant, ſed ſtatui complura Mauritius juſſerat, pontemque parari velut impetum facturus, cum nec exſpectato præfectus oppidi arciſque (Andreas Miranda nomen habebat gente Hiſpanus) ad pactiones venit, mutatis obſidibus: quanquam paulo ante per literas a Mauritio rogatus arcem ſi poſſet tutaretur, parceret oppido & extra jus belli poſitis civibus, ſuperba reſponderat. Permiſſum exeunti, ſigna, arma, & machinam unam avehere, dum Princeps inanium conceſſione moram belli redimit, & ille falſi honoris imagine dedecori ſuo blanditur, quanquam ſuper Bercæ exemplum prætendens pulveris nitrati penuriam: ſed & iis comparari potuerat &
non

non defuerant trahendi artes, refecto modice oppido, ni formido præveniſſet. Dum Friſiorum robora Mauritium ſequuntur, Fredericus interim Herembergenſis Linga aliiſque præſidiis abducto milite in Septemſylvas (id parti Friſiæ nomen eſt) populabundus irruit incenſæ villæ: abducti captivi & præda. Sed nihil privata incommoda publicis conatibus obſtitere. Rhenum itaque ponte tranſit Batavorum exercitus, qua Orſæum eſt vicus. Victores hactenus, hic quoque eadem fortuna ſecuta eſt, obvio nemine, dum in Gallico fine hærere Albertus eligit, eoque præſidiis paventibus. Etiamſi paria antiquis bella, & concurrentes in unum regni aut populi præpotentis vires tanta caſuum ſimilitudine & ſocietate memorarem, mirandum haud foret, ſi & ego copia fatiſcerem, & eorum, quibus talia viſerentur, tedium deprecarer. Nunc in tenui labor: & ne ſigna quidem collata, infeſtas acies, claras mortes, magna diſcrimina referre datum: ſed obſidia oppugnationesque nec illuſtrium oppidorum conjungendæ obvenerunt, majore, ſi quid video, uſu quam oblectatione. Nam & alibi olim, & majores apud noſtros numeroſi exercitus, quinquaginta ſæpe & ſexaginta millia, campo ſtetere, belli exitum ſecum tractura, qua tempeſtate ars fuit librare ictus, tenere veſtigium, hoſtem impellere. Sequens ſæculum ferociæ minus, ſolertiæ plus habuit, nec, ut ante, feſtinati caſus, qui de re ſumma judicarent, ſed muniendo præverſa pericula, & ex adverſo vis reperta, cominus, eminus, qua pateſcerent clauſa, & ſiccato ſi quid humidum, hiantia æquarentur, ardua deſcenderent. Quæ ſi quis indagare, temporumque & belli

 gnarus

gnarus haberi velit, nulla exemplis terra ante hanc noſtram, qua urbibus crebiorem alteram, præſidiis firmiorem, diu & fruſtra quæras. Huc cuncta priſcis & recentiorum ingeniis inventa confluxere, trahente ad ſe belli diuturnitate externos undique ſpectatores, velut ad publicam armorum diſciplinam. Quippe hoc ipſo tempore duces comitesque & e Germania, Gallia, Britannia, longinquiorque nobilitas principem Transiſalanum ad bellum proſequebatur. Ipſe Lippiam ultra amnem ibat, Germanico ſolo: naves Rheno, inde Iſala devectæ Duſoburgum venere. Haud multo interius Grolla occurrit Zutfanienſis ditionis, quæ & prima loco, & fruſtra biennio prius obſeſſa, ni cederet, exprobrare videbatur. Nec vulgatia oppido munimenta Caroli Quinti pro iſtis finibus curam oſtentantia: moles quinque ex aggere prominebant, eo flexu, qui oppugnantes undique ſub ictum daret. Haud amplum urbis ſpatium tuebatur Ioannes Comes Stirumbius peditibus octingentis, & turmis tribus: nec omiſerat, audito in ſe veniri, denſare munitiones. Queis nihil territus Princeps, quin lucro deputans incluſos equites, qui vias infeſtas tenere potuiſſent, contra eruptiones, tamen ſolito diligentior, foſſa perpetua caſtellis intervenientibus una nocte duas urbis regiones includit. Octingenti milites inſtabant operi, quos bis mille armati tuebantur. Proxima nocte regiones duas alteras pari ſedulitate circumvenit. diebus firmata opera. inde verſus oppidum, per anfractus via ſcindebatur. Quæ dum fiunt, & mox aquis deductis, quas clauſtra continuerant, foſſæ oppidi humus ſuperingeritur, haud deſtitere obſeſſi

recu-

recuſare deditionem, ac tormentis ſe ulciſci. Simul proruptum aliquoties, donec a machinariis Mauritianis injecti oppido ignes, & late paſti ſexaginta ædium incendio ad curam ſe ſuaque ſervandi ab operum impugnatione converterunt: nec tamen deficiebant, quanquam intus flammis & vulneribus, extra mali incogniti metu gravius, conflictabantur: interiores quoque aggeres, quo ſe tuerentur, ſi præjecta fallerent, duobus locis orſi. Sed poſtquam vineæ ſeptem ad oppidi proceſſerant munitiones, quas, ſubjecto pulvere, & deſuper tormentis viginti quatuor, convelli princeps jubebat, ut undique patentibus incurſaret. oblata venia, acceptaque. Is erat obſidii dies ſeptimus & decimus. Dati qui deducerent cum equis ſignisque abeuntes: & ægris currus ac navigia: ſed lex impoſita, tres intra menſes cis flumen Moſam arma ne ferrent. Duarum ferme horarum itinere, Grolla Breſurtum diſtat, ditionis ejuſdem tenue oppidum, ſed tutela loci inter prima: quippe unus perpetuus agger oppidum permeat, nec alius præter hunc aditus, tenuem præter ſemitam. Cætera circum late ſepſere invia paludum & veſtigium recuſantia, quæ ut quisque acceſſit, hæret illuvie. non iter oppugnantibus, non caſtra manſuris. Nec reliqua ſegnius proviſa: murus antiqui operis foſſa præalta cingebatur, Martini Roſſemii opus, cum quadraginta ante annos illic bellaret. trecenti intus milites pro modico oppidi ambitu ſatis placuere. Sed hos in Præfectum, cui Gardoto cognomentum, & oppidanos diffidere rumor inceſſerat, quo major vis externo terrori ſperabatur. Haud tamen auditi qui deditionem flagitabant, prægravante Præ-

fecti imperio, cui pro rebus præſentibus etiam nimium animi fuit, ſeu fiducia loci cætera concordes in hoc conſenſerant. Pertendente Mauritio commovit militem tanta laboris ſpecies, & gravius adverſus vaſtas paludes quam cum hoſte certamen, ignarum maxime, quos gurgites atque voragines fallax ſoli natura occultaret. Nam & quæ ſolida quondam, uvido tunc cælo, & continuis imbribus fluitantia differebantur, itinerisque limoſa tenacia gravi cæno & ubique incerta erant: nec uſquam humus unde aggerem ſumerent. At ubi Princeps prætentatas ad Gertrudisbergam Covordiumque artes admolitus eſt, cuncta experiendo leniebantur. Et ipſe hortator idem monſtratorque operis, parte copiarum ſub Solmenſi tribunoque Brederodio dimiſſa in utramq; regionem, quæ portis reſpondet, quod medium ad Septentriones, difficillimumque ſibi ſumit. Humentia camporum virgultis advectaque humo & ſaxis infarta, tum aſſeribus ſuperpoſitis ſolidabantur, aquis altioribus ſcirpei faſces contexti natabant: ita facto ſolo impoſitæ crates ingeſta terra binæ modicis intervallis. id in lubrico munimenti erat, quo viſus magis quam tela hoſtium vitabantur. Perductusque agger tumulum usque non procul oppido exſtantem, inſigni nautarum opera, queis mos pericula contemnere. Ibi viginti machinarum ponderis fundata ſedes: tantumque octo intra dies laboris exhauſtum eſt, ut perventum ſit ad oppidi foſſam. Sed aquas hinc derivandi nulla ratio, cum late patentibus campis incidentes imbres, infernæque ſcatebræ plus ſemper ſubmitterent. Hac fiducia, & quod Fridericus Herembergenſis trecentos ſe milites auxilio

auxilio per vada miſſurum promiſerat, deditionem obſeſſi adhuc recuſavere. Res ipſa ad oppugnationem ſpectabat, nec deſinebant duces, Angli maxime, multis illic ſuorum amiſſis incitare principem, ut poſt imbelles fodiendi labores aliquando militem ſanguine & præda animaret. Satis multa exſtare clementiæ exempla: dandum & ultionis: eſſe, ut rerum omnium, ita veniæ modum, & fines, quos intra repugnare liceat & ignoſcere, quando terror & moderatio in gloriam & uſum, nimia facilitas in deſpectum ac faſtidium vertat. Concedi ſane publicis armorum commerciis & honori virtutis militaris, ne infelicem fortitudinem pro crimine victor interpretetur: at non, & ſi quis minas certumque exitium contemſerit, pertinaces ſine viribus moras impune ſemper tuliſſe. Iam tormentis turres & propugnaculorum ſumma conciderant: & quæ portam extra munimenta verberata diu in poteſtatem venerant. Valli ruinas corporibus & armis obſeſſi tuebantur, ſaxaque & glandes jactabant. Sola impetum foſſa intercedens morabatur. Huc pons e ſubere, paratus in proximo, repente immittitur. Nautarum hæc quoque opera plena diſcriminis, ipſi etiam, ultra quam juſſum auſi, vallum ſubruere cœptabant, ſpretis ſuorum quoque telis quæ eam in partem ferebantur. Ponte viſo velut miraculo attonita plebs oppidana, non animo, non manu competere. ſed deſerere alia, huc omnes concurſare. At ubi jam certo gradu, & velut per plana ingredientes vident adſtare retro aciem fulgentibus ſignis, trucibus oculis, minaci ferro, & ſtrepitus glandium loquendi audiendique vices ademerat, oſtentantur capitum tegmina,

oratæ pacis indicium : ad quæ, cum Mauritiani præter vulnera nihil redderent, illi in arcem integram adhuc refugi objecere inſequentibus miſerabilem turbam feminarum & infantium, quam in genua ſidentem protentis manibus, quamvis irato victori, ſexus aut ætas conciliabat. In fuga interempti fere ſeptuaginta : qui penetraverant continuo ſe atque arcem poteſtati principis permiſere : qui lætus expleta ultione ſupereſſe veniæ locum, vitam dedit, pretiumque impoſuit, quod expugnatori militi ſolveretur : in id obſides delegit. Sed oppidanis & hoc poſtea remiſſum, habitationi recolendæ adverſus incendium, quod ortum nocte globo ex ignito qui extinctis aliis inobſervatus, domos pleraſque corruperat, vetante ſupprimi flammam ſtramenti copia. Atque interim præfectus non minus odii ſuorum ob acerba imperia, quam iræ hoſtilis conſcius, & metuens ne miles pertinaciam ſupplicio ducis expiaret, non communem cum aliis fugam intenderat, ſed ſpecu ſub oppido nigra delitescens molliora tempora exſpectabat: unde protractus in lucem, ubi Mauritio adſtitit, multum veteris contumaciæ retinens, incipit pro ſe diſſerere, de fide partium, quæque alia fractis rebus haud tuto jactantur. Ad ea cum princeps contra ingenium modo ſævire coactus hoc ipſum illi imputaret, cujus proinde pœna juſtius quam plebis aut manipularium ſanguine tanta temeritas lueretur, & vox ſimul & vultus concidere : demiſſusque ad preces & lachrymas vitam retinuit. Pauci dies militi inter exhauſtos exhauriendosque labores renovandis corporibus dati, nec leve ex præda ſolatium. Nam vicini undique velut tutiſſimum in receptum ſuas

illuc

illuc ſarcinas contulerant. Fœdo per imbres cælo ſoloque Tranſiſalanum iter imminebat, ſævius bello, cujus pleraque terror confecerat: nec erant oppida quæ prioribus comparares. Gova ſponte deſerta eſt: Enſchedæ præſidiarii, pars obvii in itinere conciſi: & qui remanſerant, admota tormenta videre tantum: idque ſatis fuit. Diviſæ inde copiæ Otmarſum & Oldenſaliam petiere. Priſcam oppidi utriuſque originem a Marſis ſaliiſque (haud ignobiles Germaniæ populi fuerunt) nominibus indicari exiſtimant. Othomarſum, quod quinquennio ante oppreſſum amiſſumque retulimus, redditum nunc ſtatim: nec moram milites faciebant, ſed ab hoſte impetraverant, ut mœnia tormentis percutiendo ſpeciem augeret neceſſitatis. Oldenſalia triduo perſtitit. Nam circumjecta oppido valla tria, foſſaſque centuriæ ſex impleverant, verbo magis quam numero, ſed quæ veteres ſtipendiorum majoris turbæ loco eſſe poterant. Celerem deditionem oppidanis ſe gratificari præferebant, ne ædificia nullo moræ præmio lacerarentur. Simul hæc oppida ceſſerant, decreto Tranſiſalanorum cardinum dejectæ munitiones, quia perficere haud dignum, & metus erat, ne ſic relictæ hoſti redditum darent. Vnus adhuc, ſed arduus propinqua jam hyeme, exſtabat labor, quo omne dextrum Rheni latus pacaretur. Nam pars illa Germaniæ, quæ cum Belgis in nomen imperiumque coaluit, ad ſolem orientem accolas Weſtphalos, & prope littus Emdanos habet. In hoc confinio Linga eſt, trans Amaſium flumen: Teclenborgiæ domus hæreditas: ſed Imperator Carolus, quo bello fœdus Smalcaldi cum perculit,

culit, Maximiliano Burenſi in præmium militiæ conceſſam poſſeſſionem, inde in ſe traxerat, avidus tranſeundi veteres terminos, ut & interioribus præſidium obtenderet, & promineret ipſe in ripam ulteriorem, qua Hamburgum & Brema Germaniæ maritima adeuntur. Civilia per arma Arauſionenſis, quo tempore Belgarum ſecundiſſimis ſtudiis utebatur, inter cætera hanc urbem regionemque dono acceperat. Lingæ haud nimia firmitudo, quanquam Fredericus nuper Herembergenſis transfugæ indicio prælocare munimenta cœperat. Arx validior dimidios in orbes quatuor pari ſpatio ſinuatur: præſidium id temporis ſexcenti erant, pedites plerique, modicus eques, ſed flos non dubie partium regiarum. Plures ne contraheret, obſtabat juramentum, quo, qui proximis exierant oppidis, militare trans Rhenum intra tres menſes vetabantur. Notant, quibus promtum ex eventu retro judicare, rectius facturos fuiſſe Hiſpanos, quando perrumpere obſidia ſpes nulla erat, ſi nudatis cæteris in unum locum vires contraxiſſent: nunc, cæteris perditis, ipſe huc ſe contulerat, pro ultimo præfecturæ munimento cunctis viribus certaturus: aderantque tormenta ex ære & ferro, aliaque ad tutelam aut ultionem. Hoc contra oppidum Mauritius, præmiſſis qui Dinclæ amnis tranſitum occuparent, ſubſecutus ipſe quarto die trans Amaſium ſtetit; ubi hoſtem invenit villas ac ſtabula incendio populantem, quo cogitur oppido longius per vicos militem diſponere. Ea tum caſtra fuere, nullo hoſtis externi metu: proinde neglecta terga, frons leviter muniebatur; adverſus oppoſita tormentis tormenta, ſubitosque im-

impetus, queis obſeſſi prorumpebant. Cœlum hac tempeſtate clementius, & humus in colles placide tumens opus occultum facile acceptabat. Penetrato, quod aquis maderet, ſpecus patuere depreſſi oppidanis in pernitiem ſupergredientium, ſed & globis ſuccedentes Mauritiani obruebantur, vi tanta, ut arx eorum ignibus colluceret. idque impunius tunc habitum, quia celerando itineri paucas machinas Princeps & leves convexerat. Majora juſſa Amaſii oſtia ſubire, tardo navium niſu, dum ventus eodem quo amnis rapit. Quæ poſtquam advenerant, bellum omne circa arcem hæſit. Nam & Herembergenſis quod habebat roboris huc tranſtulerat, & Princeps oppido, ut mox ſuo, parcebat, ne oppugnando & caſtris, & prius captum ex arce deformaretur. Præcipuus & hic labor aquam deducere, nam foſſam intra ſepto continebatur: cui munimentum præjacebat, defenſum obſeſſis acriter, ita ut & iuſſoſſa ejus cuſpide novam molirentur. Sed ubi id omne vis longa eripuit, oppleta foſſa, promotæ vineæ, tum demum fit denuntiatio, dilata hactenus ob toleratas prioribus obſidiis irriſiones. ſed additum, primam eandemque ultimam fore. Hoc audito Herembergenſis, & acceptis ab Alberto literis, queis ſuam militumque vitam ſervare in uſus meliores jubebatur, obſidii die decimo ſexto arcem oppidumque tradidit, armis conſanguineis exutus omni imperio, quod hactenus obtinebat. Tum reductus in hyberna miles. clarumque principis reditum, quod trimeſtri tempore, nec magnis ſane copiis, tanta agrorum itinerumque ſpatia hoſtium ſtipendiis aut prædis erepta, objectu amnium tuta in poſterum
red-

reddidiſſet, ut fama externa, ita majora ſolito, patrum ac plebis ſtudia celebrabat. Ac fuere Germaniæ principes, qui minus tum forte proſperis Hungariæ rebus Turcico bello ducem ipſum palam in conventu deſtinarent. Non tamen integrum id illi gaudium fuit, ſed corruptum mœrore domeſtico, dum ſoror ipſius, etiam ex matre, Æmilia nuptiale fœdus peragit, clam fratrem, Ordinesque, amore ſaucia, & quia tale ad factum facilius venia quam aſſenſus ſperabatur. Intactam hactenus eo malo Germanisque moribus, Emanuel vultu & ſermone pellexerat, haud abſurdus inter obſequii ſimulachra & miſerationem ciere, quod juvenis regio ſanguine per vim atque injuriam paternis ſedibus exſularet. Antonium enim patrem oſtentabat, cui breve in Luſitanos regnum. Hic cum fratre Chriſtophoro Galliam Angliamque & cuncta Philippo hoſtilia oberrans, viſa virgine, & quoties libuit adita, (quam mos licentiam dabat, retentus ex veteri ſimplicitate, poſtquam ipſa periit) in ſpem Naſſaviæ affinitatis inciderat, quanquam, præter cætera fortunæ, religio, utrique patria, diſſidebat. Prohibiti conſpectu principis novi conjuges, leniendæ ejus iræ Veſaliam conceſſerunt: inde regreſſi in Hollandiam, haud amplis facultatibus privatum intra modum vivere ſpectabantur. Id eo triſtius fuit in Arauſionenſis filia, Saxonum nepte, quod ante atque etiam tum Borboniæ ſorores auctoritate procerum & dicta e publico dote florentes in domos magnis ſolennibus deducebantur. Quippe Palatino principi, ex his qui Imperatorem legunt, Ludovica Iuliana nuptum ierat: Henrico Duci Bulionio Iſabella: Et Philippo Co-

Comiti Hanovienſi haud ſpernendæ inter Francones opulentiæ Catharina Belgica cognomento collocabatur. Carolam vero, quam Brabanti quondam ſuo de nomine dixerant, ambierat Claudius Tremolia ſtirpe, Tuartii dux, apud Pictones claræ potentiæ: cujus conjugii ergo, ſimul ad viſendos cum matre Galliæ mores, regemque, Henricus Fredericus legationem liberam ab Ordinibus impetrarat. Hyems haud innoxia perruptis Hollandiæ, qua in aquilonem vergit, Groninganæque aggeribus. Etiam Amſtelodami renata ſæpe incendia ſuſpicionem doli hoſtilis fecerant. Apud archiduces pecuniæ manente inopia, ſeditio militum latiſſime ſerpebat. Initio Geldræ facto, Wachtendoncam exemplum tranſiit: mox Caletum, Cameracum, Ardea, Capella, Caſtelletum Lira, Dorſanium, Cluſa, Saxum, Gandavenſe contage eadem tentabantur. Alibi exacti duces: alibi ipſi ſe ultro militibus junxere. Et ubi quibusdam paulum numerari pecuniæ cœperat, id quieſcentibus adhuc incitamentum erat, ne inutile obſequium quam præmia licentiæ mallent. Hinc urbes præſidia abnuebant, atque ipſe cum comitatu ſuo archidux Venloa excluſus, quod hyemis reſtabat, diverſis belli pacisque artibus in annum ſequentem continuavit. Emti proditores, qui Tholam inſulam Hiſpanum inducerent, impia & infauſta conſilia capite expiarunt. Et rurſus, miſſum agmen, quod propugnaculum Bergarum ad Zomam, hauddum conſummato opere, impetu caperet, & aliud quod Gertrudisbergæ portam irrumperet, exploratoribus indicata, abiere. At paci cuncta proniora. Nam & ipſe Philippus feſſus virium

ani-

animique, dum bellum per Gallias externum, maritimum ab Anglia, in Belgica velut civile aſpicit, exemplis edoctus, ſpes alias aliis corrumpi, ſive & præceps morbisque fracta ipſum ſenectus ad mitiora conſilia inclinaverat, condere arma, aut diſtrahere firmatam nuper hoſtium ſocietatem cupiebat. Plerique exiſtimarunt potiſſimum illi viſum, Gallico Batavicoque exſolvi bello, quo ſe promtius de Britannia vindicaret, ſumtu breviore. Nam in Gallia Ambiano, circa Belgicam Transrhenanis urbibus amiſſis, auctæ hoſtium, ſuæ vires imminutæ; vaſtatum & ſolum: exhauſta fides: inde ſeditiones & nunquam conſtans ſine ſtipendiis diſciplina: & ſi militis pars aliqua mitteretur, vergente hac & illac hoſte, ſuſpectis ob ante acta Belgarum & nobilitate, & civitatibus, quantum vix alias, inſtare periculum: cum Batavis interim ſecurus ager, ſed præcipue apertum mare, daret multa, plura promitteret. Alberti certe ad Philippum interceptæ literæ, quæ talia loquebantur. Sed a Gallo incipere placuit, quippe id ob ſpeciem etiam religionis haud indecorum, cum Pontifex Clemens ſæpe monuiſſet, ne, recepto Romana ad ſacra Borbonio, ſi ultra tenderet, priora etiam arma videri vellet moviſſe dominandi cupidine, quam cura pietatis: additis quæ pro concordia Chriſtiani generis, & bello Turcico magnifice dicuntur. Quæ Philippus diu ſpreta, probare nunc demum cœperat, poſtquam profuſas in Gallos largitiones, miſſos exercitus contra ceciduſſe videt, irritis quæ ſperaverat, &, quæ pœna nimia ſperantibus, his, quæ tenebat avita, excuſſus. Nec diſplicebat Henrico ſua recuperare,

rare, ut parto armis regno per otium frueretur, cunctaque diſſidiis corrupta per annos quadraginta, legibus firmaret. Et trahebant huc cunctantem Romanæ religionis homines, adverſa quondam ipſi factio, nunc gratia primi. Quin per vias eunti objecta pauperum turba, quæ pacem ſuppliciter oraret. Conciliandorum regum honos obtigit Alexandro Medicæo, Pontificis legato, & Bonaventuræ Calatagironi Siculo, principi ſectæ Franciſcanorum, qui non omittebant oſtendere Gallo, inter armorum ſocios, belli præmia ejus eſſe qui pacem præriperet. Nec ânte tamen ad colloquia venire voluit, quam fides ipſi facta pacis leges ejusmodi fore, queis regnum Galliæ integrum retineret. Hac ſpe a Gallo Belleurius & Brulardus, ab Alberto, cui pacis arbitrium Philippus permiſerat, Mendoſa, Taxis, Ricardotus & Marienſardus Fanum Quintini convenere, tarde admodum procedente negotio. Henricus interim, ne parum religioſe fœdus exuere videretur Anglæ per Maſſeium demonſtrat, lento bello, non ut hactenus tabeſcere, ſed emori Galliam. Domos nobiles exhauſtas præliis: populum egeſtate oppreſſum: jacere oppida diruta, incenſa, ſquallentes agros, miſerrimam principi ſpeciem. Extremum malorum, quod & remedia deficerent. Quare ni propere ſumtu ſociorum exercitus ſibi traderetur, qui poſſet uno impetu bellum abrumpere, quid ſe facturum, cum pacem & illi velint, quibus deſerenda ſint armorum præmia? operam tamen daturum, ut quas ipſe leges paciſceretur, eisdem Reginæ ſociisque uti liceret: quibus ſi non idem videretur, at nihil mirum, aliter conſultare eos, qui

ſalu-

ſalutem aut prædam bello quærerent, aliter, qui certa cum pernitie certaret. Quo minus fidem regis accuſare poſſet Eliſabeta, & hoc accedebat, quod illa fœdere quatuor millia auxilio ipſi pollicita, nuper, pauciſſimis conſciis, ut duobus contentus eſſet extorſerat. Toleratumque id Gallo, dum vel vanæ ſocietatis famam cupit retinere, ſed ut meminiſſet injuriæ. Adverſus Batavos non æque facilis color. Miſſus tamen Buzanvalius qui promiſſa præſtitaque ab ipſis auxilia exigua diceret, ac plus Batavos pendere merces, quæ e Gallia avectarentur. Senſerunt utrique artes regis armorum pertæſi. Eliſabeta ſua in Batavos impendia memorare. Nec Hibernia tacebatur, quæ eo tempore, quanquam fractis rebellium rebus, Iohannem Noriſium & Thomam Borrugium, claros olim in Belgica duces, & illic etiam ægros æmulatu, non quidem prœlio, at certe bello abſumpſerat. Itaque ſic reſponſum temperabat, ut ſocii bello pergentis neceſſitatibus ſe non defore, ita, ſi pax placeret, adfuturam audiendis conditionibus. Soli Batavi facile cernere, ſe, quibuscum bellum commune gererent, ab his pace diſtingui. Nam reges inter, lex certa concordiæ, abſtinere in poſterum injuriis, factorum impunitatem accipere & dare: principem & populum ſi recomponas, alter rerum arbitrio potitur, alter luit, quod utrique peccatum eſt. Non ignari interim, quam arduum inirent certamen, ſi tota moles Hiſpaniæ in ipſos verteret, vim & fallaciam hoſtium jactare, his alios fruſtra deterrere, offerre omnia: & regi adverſum Nannetas eunti præter ſocias cohortes, naves quantas vellet obſidendum ad Ligerim polliceri: majora
in-

inſuper auxilia, ſiqua Belgarum Galliæ proxima invaderent. Sed & ipſi novis invitamentis tentabantur. Rex Philippus cum filias haberet duas, minorem Sabaudo dederat, majorem Iſabellam Claram Eugeniam nomine domi ſervabat, quo plures ſpe tanti matrimonii ineſcaret: Rudolpho quondam Imperatori, Erneſtoque & Guiſo Duci ſperata, poſtquam præcipuos fœcunditatis annos cœlebs transmiſerat, Alberto tandem Auſtriaco deſpondetur: indignante, ut multi tradiderunt, Rudolfo Imperatore, quod non ſibi potius pridem petenti is honos habitus. Dotem Philippus Burgundiam cum Belgica dixerat: non tantum ut legitimæ hæredi adverſus fratrem minorem diviſione conſuleretur, ſed & conciliandis eorum animis qui desciverant: ſi quidem gratius Auſtriacum Hiſpanico nomen, quod illius familiæ vetera benefacta, hujus gentis recentes injuriæ memorarentur. Vana cuncta & irrita, apud populos tenaces formidinis & libertatis, qui tot illas unius domus neceſſitudines & involucra, tum vi retenta traditum nomen Belgici imperii, ſuſpecta omnia arguebant. At partis alterius Belgæ ad literas, queis Philippus ſibi decreta transmiſerat, convenientia tempori reſpondere: invitos ſe avelli a regis obſequio, cujus & juſtitiam & clementiam, plurimis exemplis didiciſſent. niſi hoc etiam officii ſui æſtimarent, agnoſcere principis juſſu veram ejus effigiem. Inde in laudes dominorum recentium evecti, illius auditas, at hujus etiam viſas virtutes celebrabant, unum orantes, ne, rebus jam cum maxime afflictis, opem ſubtraheret. Quæ ipſi cura religionis, quæ miſeratio, externas etiam gentes innumeris ob-

obſtrictas beneficiis fateri. Quanto juſtius adverſus ultimam calamitatem, quam hinc hoſtis, inde proprius miles hoſte non minus gravis minarentur, conſultum iri optimæ filiæ, genero conſanguineo, populis avitis, quos ob id ipſum ſuos arbitrari debeat, quod fierent alieni? Id ſi ipſi filioque hæredi fixum maneret, nihil recuſare Belgas, quominus quovis ſub nomine eandem ſemper majeſtatem venerarentur. Inſtabant ſeorſim Brabanti, maxime & Flandri, ut pacis cum Batavo invenirentur rationes: quod, ſi ille debitas jamdudum pœnas pertinacia accenderet, ambiendos principes circum priſcæ religionis, & ſacerdotes, ut cauſam communem armis aut alio ſubſidio præjuvarent: Nam & ſi qui magnitudinem Hiſpanicam formidoloſam habuiſſent, eos in ſejunctam potentiam æquiores fore. Quæ, ut vero falſoque permixta fuerint, rerum, quas jam tradere incipiam, ordo aperiet.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEPTIMVS.

NAm Fœderati certe Ordines nihil cunctabantur veteribus in hoſtem odii ſignis nova aggerere, promulgata lege, ne qua bello aut navigio idonea ad Hiſpanos ac populos earundem partium vectarentur: inde altera, qua retentæ fruges vernaculæ, ne quæſito extra lucro domi penuriam facerent: at Flandria hoſtilis cunctis mercibus abſtinebatur. Quę inter quæſtus avidos eoſdemq; rerum compotes nunquam ſatis ſervata pax etiam Gallica reſolvit, ademto uſu & additis fraudibus. Tum habitis ordinandæ militiæ conſiliis deſcripta armatura, tam in eos, qui haſtis, quam qui tuborum majoribus ac minoribus, pede aut equo merebant: novæq; turmæ compoſitæ e reditu agrorum, qui autumno proximo acceſſerant. At poſtquam ducum peculatibus occurri cœpit, jactata multum remedia experimento defecere, nec quicquam profuit turbam cujusque centuriæ circumſcidiſſe, manentibus ad fallendum late-

bris, per quas inaniti numeri, quo minores erant, eodem perniſtioſius hiabant. Quin & ardentiſſimos militum, & quibus plurimum virtutis, quanta eſſe venali ſæculo poteſt, centuriones invitatos hactenus majoribus præmiis, dum ipſi avidius e publico ſumunt, contracta rapiendi licentia cæteris æquabant: unde crebra transfugia, & totas cohortes nudatura, ni hoſtium inopia repreſſi: quibus proſpectis, ſimulque principis monitu proceres mala, quibus impares forent, agnovere. Alta interim trans Rhenum quies, quando tributa auxerat, movit nationes ut præfectos Mauritium ac Wilhelmum terrarum, aut pecuniæ, præmiis honeſtarent: etiam tunc repertis, qui grati animi teſtimonium ambitioſæ largitionis crimine inſectarentur. Iam in menſem alterum procedente anno caſus rarus magis quam admirabilis, quia vera prodigia non ſuppetunt, oſtenti loco accipitur. Piſcem e balænarum genere, adeo non ignotum, ut maritimi homines nomen ſæpius viſi memorarent, auditum circa littus Hollandicum piſcatores in ejus oræ proximum funibus pertraxerant. Bercheida is locus dicitur, Sceverinam inter alterumque vicum veterem e Cattis originem ipſo nomine teſtantem, unde non procul exitus medio Rheni alveo fuit, ac nunc etiam ſubverſæ arcis veſtigia refugus interdum aperit Oceanus, una operum Druſi illa, ſeu Severi fuit, cui ex adverſa Britannia vocabulum majores indidere. Hic bellua ſeptuaginta pedum ſpatio porrecta, quod fluctus inter & arenæ tumulos propter ſurgentis littoris patet immenſo corpore oppleverat. Affluebat ſpectaculo vis magna hominum nihil territa odore tetro, quem piſcis,

poſt-

poſtquam in ſolido exſpiraverat, ruptis jaciens viſceribus, ipſam maris auram ita infecerat, ut viſentium nonnullos morbis & exitio daret. Vel mediocriter ſapientibus nihil minus mirum videri poterat, quam belluam unam, quales innumeras vaſto receſſu occultat Oceanus, hibernis fluctibus propulſam in vada, ubi æſtu relabente adhæſerat, irrita tantæ molis luctatione indicatam. Sed e vulgo, queis libido cuncta interpretari, ipſaque naturæ aut fortunæ opera in partes trahere, alii opima ſpolia vinctoſque hoſtes præcinere Batavis immanis feræ domitoribus, alii dira his omina denuntiare, qui ſuo e pelago tam fœdis monſtris peterentur. Quæ tum etiam, cum ſcriptis ultro citroque certarentur, manifeſta vanitatis annus inſuper refellit, ſegnis, ſi prioribus conferatur. Quanquam & poſt aliquanto vitulam marinam in flumine, quod ejus novum videatur, captam Gorichemo haud longe, ad res ſequentium temporum iſto loco non procul geſtas fuerunt, qui ex eventu haud abſurde retraherent. Hoc prope verum eſt, non alio anno plura contra ſpem cecidiſſe, facto initio ab hyeme traducta per inanes conatus. Nam ducibus præſidii Bergarum ad Zomam illectis ut pacto vigilis ſilentio Woudam irrumperent, quod caſtellum interius ſitum dimiſſo in æſtuaria regio milite amnes habebat infeſtos, ſtructor ejus doli, homo timidus non minus, quam imprudens, ſimul ad diſcrimen ventum erat, ſuum ipſe conſilium fuga corrupit. At Mauritium claſſem in Flandriam expedientem nulla hominum culpa, vis major dejecit, cum ſine intermiſſione venti ſævientes projecta jam navigia everterent, cæteris non ſine periculo refugia

quærerentur. Et forte acciderat proximis diebus, ut caſtellum ejuſdem oræ, quod Birflitæ inſulæ Zelandos ultra objacet, præſidiarii Galli Hiſpano emercanti traderent, tertio poſt anno, quam perfidia Walonis militis in Batavorum manus venerat. Ita penſatum dedecus & jactura. Sed & equites cædendis ad Limburgum centuriis inhiantes, vulgato itinere per altas nives vacui rediere. Iidem Iuliacenſi ſolo interceptos ad hoſtem commeatus ſuperventu turmarum, Buricum juxta, non ſine ſuo ſanguine dimiſerunt. Aliique Leodico & Treveris redeuntes hoſtili occurſu damna accepere: quæ levia & crebra partum anno priore Turnholtanum decus imminutum ibant. Pacis interim bona & aliorum bellis ignota Batavos non deſerere. Quin & Germanorum Anglorumque diſcordia ipſorum in uſus ceſſerant. Originem ejus certaminis, quando Belgicas partes eventu attigit, altius ordiar. Proximis ſæculis ſumma mercaturæ Germanicas penes civitates fuit, quorum quæ ad mare aut nobiles amnes ſitæ, diverſis e nationibus Venedis, Saxonibus, Boruſſis, Weſtfalis ad ſeptuaginta juſtis commercii legibus in corpus unum coiere, firmato fœdere, cui nomen Anſiatico factum eſt. Nec tantum ſuperna Septentrionis & Belgarum portus Germanica induſtria frequentabantur, ſed & Londini forum poſuere: ubi, poſtquam fide & utilitate in publicum claruerant, permiſſum a Regibus, ut modico vectigali res venales commutarent. Sed eo etiam tempore paſcuus Britanniæ ager prope ſolo lanitii proventu externis advectionibus reſpondebat, nec rudia præter vellera quicquam ex inſula petebatur: donec Bel-

gæ

gæ domeſtica pertæſi mala, & diverſis de cauſis exſules, ut alia alias gentes, ita purgandæ inficiendæque lanæ uſum Anglos docuere. Eduardi id principatu contigit, qui intentus novi quæſtus partem ad ærarium trahere, ſentiebat ſe Anſiaticis pactionibus impediri. Quæſitis igitur criminibus, queis olim conceſſa eriperentur, Britanni cuncta evertere, interim & offerre Germanis priſca jura, ſi pannorum onus pari cum civibus obſequio ſubirent, dictantes, nihil tam adverſum imperantis officio, quam ſuis gravem parcere alienis, etiam pares ſibi immunitates per Germaniam poſtulabant. Quæ contra Germani nihil profecere, reclamantes novis prorſus commentis empta ſibi tercentum annorum meritis & quatuordecim regibus juratá infringi. Haud minus iritabat inſtituta Anglorum ſocietas, quæ veſtem aliis gentibus ſufficiendo vetera illorum compendia interverteret. Hinc invidia & ad imperatorem querelæ, præſertim quo tempore per Albani & Eliſabetæ diſſidia Angli Belgica exacti trans Amaſium conceſſerant. Corrumpere merces, & factione comprimere, indicio pretii ad alterum tantum adaucti, incuſabantur. Subditorum jurgiis, literisque principum extracta tempora, donec, per continuas mari prædas ingraveſcente Anglici nominis odio, concitor talium Philippus recentibus controverſiis antiquas implicuit, Mendoſa & Clementio miniſtris cauſæ tutelam apud Cæſarem ſuſcipiens, nullo in Anſiaticos ſtudio, ſed quo offenſas accenderet & mare hoſti turbaret: quippe & Lubecam, caput fœderis, miſſa legatione, cujus princeps erat Florus Barlæmontius, quo tempore & Dani Re-

gis auctoritas flectendos ad Batavos ambiebatur, increpabat Germanos, qui, præteritis Belgarum aliis, ſolas rebellium opes commercio attollerent, quod neutiquam medii animi, nedum grati adverſus tale regis officium. Simul ad arma in Anglos ſumenda promiſſis auxiliis fruſtra ſollicitabantur. Miſerant hæc poſtulata Germani ad civitates, quæ olim Anſiatici, nunc Belgici erant fœderis, cum literis offenſionem prodentibus, invidia adverſum populos mercatura validos, ſeu quia multis experimentis compertum, vicinas religiones acrius diſſidere, Auguſtanosque Romanis, quanto ſententiæ diverſos, tanto ſtudiis propiores. Hæc anno priore geſta, quo tandem Rudolphi Imperatoris decreto Britanni, qui pannos exercerent imperii Germanici finibus certum intra diem jubentur excedere: nec longius morandi ſpatium regina Anſiaticis per Angliam indulſit. Initisque fruſtra colloquiis, cum convenire non potuiſſet, Angli Stado egreſſi, quæ præcipua mercatus ſedes fuerat, ex quo Brugis quondam Antverpiam translata negotiatio, inde quoque bellorum malis migraverat, Batavorum urbes, amoto ad limitem bello, quaſi alta pace agitantes, legendæ ſtationi circuibant, quarum æmulatione oblatis certatim præmiis diſtrahebantur. Tandem conqueſti pleriſque regionibus aquas eluendæ lanæ inutiles, Mildelburgi apud Walachros conſedere, quo loci pars ejuſdem corporis jam olim immigraverat, fractis obſidio & metu Antverpiæ rebus. Ordines alliciendæ frequentiæ, quæ ad vectigalia & judicia pertinebant petentium deſideriis aptavere. Quæſitæ diu Anglos inter Germanosque conditiones.

Interim

Interim Batavi, quos jam ante Flandri domo extorres, Lugdunumque & Harlemum maxime infuſi lanificio auxerant, alienis undique malis fruebantur. Quin & Luſitania profugi, pars Iudæorum eo in regno reliquiæ, ne patriæ religionis interrogarentur, pars ob ſpem lucri majorem, urbis Amſtelodami magnitudinem præferebant. At navigatus quanto per Hiſpaniam diverſis impliciti periculis, tanto alium in orbem latius ſpargebantur. Naves e Baltico mari ad centum & quinquaginta ventus idem attulit frumento graves, quod tanta mercantium aviditate aut ſuppreſſum eſt, aut eminus diſtractum, ut domeſtica annona nihil laxaretur: idque inter ejus reipublicæ bona habitum, nec tantum ob quæſtus externos, verum quia neceſſitas onera ita diſtribuit, ut cuncti facilius degant, quam qui agros colunt. Navigatum & mare interius Bizantium verſus Syriæque & Ægypti portus, tum Ægei inſulas, auſpiciis Gallici aut Anglici nominis, quæ tuta Batavis fore rex magnus ſanxerat. Nec tamen vitarunt, quominus aut Hiſpanis intercepti, aut ſi hos vitabundi Maurorum littora Turcarumve remigem incidiſſent, cunctis inter ſe hoſtibus hoſtium loco haberentur: ſæviore periculo, quia belli iſtius fortuna, cum maxime parcit, mulctat libertate. In quo mercatorum avaritiam merito accuſes, qui naves virûm armorumque inanes tot periculis objiciunt, ac ne juris quidem ſui vindices barbarorum apud regias diſponunt, contenti illorum ad patrocinium confugere, quorum alteros ſibi adjungendo, alteros ſentiant infeſtiores. Gallos quippe & Anglos Batavi ſecuti ſunt, ut ipſi quondam Venetos, ex

quo Chriſtianis ſuæ diſcordiæ aut compendia ante ſanctiſſimam ejus nominis ſocietatem fuere. Eodem vere, & quæ æſtas continua fuit, naves haud minus octoginta juſtæ magnitudinis ad longinqua vectæ, pars auriferum Æthiopiæ littus petiere, pars Indos & Moluccas, Americam aliæ, vel quæ noſtro orbi objacet, vel quæ trans Magallanicas Oceani fauces aditur. Minime novum eſt multos conatus quibuſdam adverſis locum dare. Navis itaque Zelandicarum una, quæ ad Indos mittebantur, circa Britanniam clavo vadis adhæreſcente, ſeu quia ſaburra defuit inclinata, totis laterum foribus, ad quæ tormenta locantur (nam forte apertæ erant) accepit mare, ſubitoque merſa homines ipſos & vim argenti exitio corripuit. Damnoſa & Balthaſaris Muceronis audacia fuit, qui inſulam Æthiopici maris Bennino littori præjacentem prope Æquinoctii circulum, (principis ea dicitur) nec ſterilem ipſam, & prætervehentibus oportunam, Luſitanis regique Philippo mercator eripere aggreſſus eſt, novum ſibi imperium animo agitans, quod proceres ac Mauritius petenti in prædam conceſſerant. Ducenti milites nautæque ſpe ampla exciti, fore ut ſexcentorum florenorum vectigal annuum ſinguli poſſiderent. His præfecit Iulianum Clerhagium, inquieti animi centurionem, ac ne patriæ quidem, & magiſtratibus ſatis fidum, ut qui ſub Liceſtrio ſeditionibus non tam abreptus, quam frui voluiſſe argueretur: aliosque juvenes, nec rebus ſufficientes. Prima tamen blandiebantur: doloque per ſpeciem epularum illecti in naves inſulæ primores in verba privati hominis adiguntur, addita ſpe & Luſitanis

æquiorem Batavam quam Caſtellanam amicitiam fore, & indigenis mitius ſervitium. Iamque injecta ſolo ſemina, & alia proſpere fluebant. Sed homines ſponte etiam inexperta omnia præ notis & veteribus metuentes loci ſacerdos ad arma & cædes inſtigabat: quo concitore, & poſtquam is comprehenſus velut juris imagine occiderat, eo ſupplicio aſperatæ multitudini brevis interdum pacis acceptæque veniæ ſimulatio, perpetuum rebellandi conſilium fuit. At legati Muceronis alii ex inſidiis interemti, non ſine ſuſpicionibus in Clerhagium, ut inſpectores amolientem, & qui ſuperabant miſſa muniendi cura diſcordes inter ſe addebant hoſtibus inſurgendi audaciam. Tandem & cœli intemperie morbis graſſante, mortuo cum aliis Clerhagio, pauci incolumes, quibus præter nauticum victum nihil ſuppetebat, metu auxiliorum, quæ Luſitani proximis inſulis & continentis ora advocaverant, tarde negligenterque ſtructum præſidium deſeruere: cum ſero viri, arma, alimenta, quin & fœminæ, in ſpem naſcentis coloniæ, e Batavis adventarent. Nec Angli interea ceſſabant: e queis Comberlandus Comes Vlyſſiponem quadraginta privatorum navibus prætexuit, magno in Batavos uſu, qui clauſis Luſitanis ſoli Indiæ commercia obtinebant, nec minus inſigni hoſtium confeſſione, qui unam prædonum claſſem non auſi ſuis littoribus depellere, antiquiſſimam penes ſe maris poſſeſſionem in poſterum deſperabant. Inde Fortunatas per Inſulas Americam delatus auri regii tranſvectores terrore continuit: ſed mox irrupta inſula, cui Porturico nomen, nihil præter prædam expetiit, fractus ſuorum morbis ut abſcederet;

an, ut ſæpe ejus gentis alii, victoria uti ignarus. Sed Batavis ſuo in Oceano damna reponebantur, hoſtibus mare ad furta tantum uſurpantibus, quos Dunquerca jam olim, nunc freto propius Caletum admovebat. Quo commoti dolore piſcatores, & ſi qui nautarum vim eandem ſenſerant, centuriones claſſicos criminabantur occurſus prædonum vitare, ut qui deſperata ſalute in mortem & ultionem dimicarent. Quæſita malo remedia. Et erant qui naves prægraves hoſtiles intra portus ſupprimendas crederent: ſed fluctuum ventorumque vis adjuta hominum manu quamvis molem disjectura metuebatur. Auctus igitur, exædificatis novis, numerus navium, quæ proxime littus hoſtium excubarent, ſervandis egreſſibus, quæque inermibus aliis præſidio adſiſterent. Pars juſſæ ſcrutari effugia, & mare velut decuſſando percurrere: Petroque Douſæ modica cum claſſe mandatur freti cuſtodia. Præcipua Ordinum cura, ut creſcente in ſe bello pariter reditus auctitarent: quod modeſte acceptum a plebe conſcia periculorum: niſi quod Trajecto in urbe multitudo nova onera ferocius recuſabat, quamdiu ſacri reditus, quos aliæ nationes in publicos uſus erogarent, privatim detinerentur. Principio inſtitutionis Chriſtianæ, & ſubinde gliſcente ſtudio, clara religionis civitas proventus collegerat, queis virûm virginumque cætus diverſis Divûm nominibus ſepoſiti pio ſe otio ſuſtentarent, quod tranſlatum exonerandam ad ſobolem, veterem certe uſum jampridem, at, verſo per hæc arma religionis vultu, etiam ſpeciem perdiderat, dum partim juventus literis operata ſolatium inde accipit, partim ignaviſſimus quisque gratia aut

pretio

pretio partis per ſaginam & laſciviam abutitur: & tamen iidem eccleſiaſtico nomine in conventu, qui imperat, in conſeſſu, qui decreta exſequitur, ſententiam dicunt primi eodemque jure quo tota nobilitas, quo tertius ordo, cujus partem alteram urbs, alteram oppida faciunt. Vix procerum fœderatorum principisque auctoritas iram adverſus hæc vulgi, jam & exemplo metuendam compoſuit. Atque interim rex Philippus re nummaria ut poterat conſtituta, una cum belli minis promotum ibat pacis illectamenta: ac quia per Belgicam, ut pecunia, ita milite opus, & maxime fidebatur Hiſpano, præter novos dilectus, qui circa fines Belgicos agebantur, oppletas viris naves duas de quadraginta, partem ejus claſſis, quam Britanniæ appulſu per tempeſtates excidiſſe memoravimus, Caletum ablegat. Cohortibus (erant millenariæ quatuor) Sancius Leira, ſummæ navium Pretendona imponitur: is vento obſecundante, & Hollandi perfugæ ductu, pleraſque navali intulit, dum Batavos freti cuſtodes adverſus turbo repellit: qui vix obniſi paucas necdum portum intra receptas, littori impegere. Namque id mandati Hiſpanus acceperat, ut, ſi vi hoſtium urgeretur, contemtis navibus militem exponeret. In poteſtatem una venit: contraque morem maritimi belli captivis vita indulta eſt, quia inter conſultandum primi impetus tranſierant, & poſt ſævire inhumanius videbatur. At quæ penetraverant, pars Germanis Danisque docentibus ſuis oris exiiſſe & per Hiſpaniam occupatas, Batavorum conceſſu Oceanum tranſiere: cæteras armis inſtrui, ac majori claſſe, quæ ad Caraniam ſtrueretur, no-

T 6 vum

vum mari bellum inſurgere rumor fuit, quippe mutata paucos intra dies Caleti poſſeſſione. Non multo poſt naves duæ dum e portu eodem furtivum in Hiſpaniam ſperant iter, in manus veniunt, opulentæ mercibus & multo milite, qui belli ac præmiorum ſatur in patriam ſe otiumque retulerat. Inerant & literæ queis ſenſa noſcerentur, donaque civitatum Fontano deſtinata, quæ ad ipſum Mauritius remiſit. Adventus Hiſpani militis plebi haud usquequaque gratus, ſuo, bellique odio. At archidux lætus indeptis, quorum egeſtas malorum ſenſu aut metu cuncta perculerat, coalitam Graviæ ob inſoluta ſtipendia ſeditionem Hermanni Herembergenſis miniſterio diſcutit, quanquam his placatis offendi plures, & inter iſtas velut verſuras manere partibus inopiam captivi & literæ teſtabantur. Hic in utraque Belgica ſtatus ante ſecutam rerum illic mutationem fuit. Nam inter Galliæ Albertique legatos diu agitata colloquia in multam ſpem pacis jam venerant. Et Angla Cæcilium Burgleii filium ſuis arcanis intimum unaque Wilqueſium eodem miſerat. Quare ut legatos in Galliam deſtinarent fœderatos Ordines res ipſa hortabatur: nec minus Eliſabeta cupiens eoſdem libera poteſtate inſtrui, ut cum ſuis legatis pace ſuper & bello ex re conſultarent: quod diſplicuit, ne mox illi, ſi rejicere non liceret, vi regia premerentur. Sed bina decernitur legatio, honeſto comitatu, quarum altera in Angliam abiret. Eam obiere Warmondus, ſæpius jam dictus, atque illic etiam gratioſus ob Gaditanæ expeditionis memoriam, cum Hottinga Friſio & Iohanne Werckio e Zelandia, In Galliam miſſi Iuſtinus Naſſavius,

maris

maris Zelandici præfectus, & Iohannes Oldenbarneveldius Ordinum Hollandiæ princeps aſſeſſor, vir patriæ reipublicæ ſcientiſſimus, ac proinde ea auctoritate, quantam quis ſummam ope ingenii atque induſtriæ in libero populo conſequi poſſit. Atque ego, cum alia multa, tum hoc mihi timendum video, ne ſi qui erunt exteri, quorum in manus iſta venient, mirentur hujus claritudinis nomina apud ipſos etiam celebrata in noſtram ſcriptionem tam raro incurrere. Verum me defendet iſtius imperii, aliorumque omnium nimia diverſitas. Nam ubi urbium acta referuntur, quas ſenatus aut Populus regunt, ſi qua incidit ſententia fortitudinis aut ſolertiæ inſignior, ejus ſuaſoribus exſolvendæ gratiæ benigna occaſio eſt. Nec in regnis magnarum rerum adminiſtri latent. In Batavis cuncta concilii nomine perſcribuntur, auctorum nulla memoria, quos etſi noveris, laudandi locum ambitioſe quæſiſſe videaris, nec plurium vites offenſas, quibus aliena gloria pro exprobatione ignaviæ eſt. Qui Angliam jerant legati multis argumentis Reginam a pacificatione deterrebant, etiam hortantes, ut, quod de auxiliis poſtulatum erat, Gallo aliquid gratificaretur, ipſumque ſua ſponte animatum per legatos ultra impelleret, veteres novasque injurias bello reparare potius, quam internas diſcordias in gentem inquietem accerſere. Flexoque genu in morem ejus regiæ, cum priorum gratias liberaliter egiſſent: Cuncti, addunt, qui juſtis ex armis ad pacem vocantur, conſiderare debent, verane ac ſolida pax, quæ offertur, an ſubdola atque incerta, bellumque contra ipſis formidoloſum aut anceps, an pace ſecurius

curius ſit. Nam otii bona fruſtra differuntur, ubi quieſcere tuto non licet. Te, regina, ad pacem ſollicitare dicitur Hiſpanus, cujus nos perfidiam cum immanitate conjunctam, & in cuncta dominandi libidinem accuſare nihil neceſſe eſt, cum ipſius magiſtri palam doceant, religionis discordibus nec fidem deberi, nec quicquam divini humanique juris, alii nec hoc diſſimulent ordinem fatorum Occidenti rerum ſummam portendere, & ex uſu eſſe Chriſtiani Orbis, ut nullum uſquam terrarum niſi Hiſpanum imperium ſit. Quod ſi aliis principibus demonſtranda ſit Auſtriacæ familiæ impotens ſuperbia, quæ illum gentilem ſibi angulum cum ultimis Gadibus per inceſta fœdera in hoc jamdudum continuat, ut, quantum Europæ utrumque intra finem jacet, id, quatenus ſuum nondum eſt, pro hoſtili habeat, tibi certe quæ ipſa paſſa, quæque periclitata es, nihil attinet memorare. Nam, per deum immortalem, qui non ſemel hoc regnum claſſibus petivit, hujus imperii populos in rebellionem armavit, fas autem omne eousque contemſit, ut in tuum ſacrum caput percuſſores & veneficos immitteret, is quo nunc ſit animo dubitari ne etiam poteſt? Manent veteres cauſæ: neque tu de pietate quicquam, neque ille de avaritia mutavit. Hic tibi juſta piaque mente æquam pacem quærere videtur, an ut bellum, quod nunc tuis geritur, ſuis occaſionibus gerat? Ille igitur, ut qui animo præſumtum habeat ſuper res præſentes majus ſemper aliud agitandum, temporibus inſidiabitur: nos autem tanto in diſcrimine ſocordi otio ineſcabimur, ut cum non poſſimus univerſi, reſoluto, quod ille unice optat, fœde-

re,

re, ſinguli capiamur? Melius olim populi ac reges, qui ipſi adhuc illaceſſiti, creſcentibus imperiis in tempore obviam ierunt, ne cæteri ſuam in perniciem vincerentur. Sciebant quippe bellorum alia geri ut pax habeatur, alia quia haberi non poteſt. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum contraria natura eſt, ita eorum, qui imperare omnibus cupiunt, & qui ſervire alteri nolunt, perpetua & immortalis pugna eſt: in qua vindicari ſerum, imminentem antecapere prudentis & glorioſum eſt. Non enim puniendis tantum injuriis, ſed prævertendis maxime regimen principibus & arma cælitus data. Ne tuetur ſe quidem, qui tueri contentus eſt. Nocentes animos iritat impunitas. Sive ut nos ſubigat, ſeu quicquid de nobis fortuna ſtatuerit, Turcicum bellum aliaque prætendens Philippus ſemper armatus terræ marique incubabit: neque illo in armis agente Anglia eſſe poterit, aut metu aut ſumtu vacua. Hoc tantum quæritur, timere an propulſare fortius ſit, & juſtius inſumere civium tributa, an ex hoſte prædam. Societatem tibi noſtram, regina, non jactabimus, immenſis ultro beneficiis obligati, quæ ne pereant, tua forte nonnihil, noſtra autem, qui grati, & eſſe & haberi volumus, ſummopere intereſt. Ad ea ſi quid viciſſim fecimus, quod, cum per onera præſentia amplius non liceret, animi promtitudine commendaretur, id te meminiſſe, quam nos dicere, eſt æquius. Illud quidem compertiſſimum, majores etiam tuos de Belgicis nationibus, ob mores ac ſitum, ita æſtimaſſe, ut amicos aut hoſtes magnum in res ſuas momentum judicarent. Sed ex quo tu majorum decora, quantum aliis virtutibus, tantum miſe-

miſerando ac bene merendo ſuperaſti, multæ Gallo, multæ nobis victoriæ, nec minus illuſtres tibi tuiſque contigerunt. Ventura ſors Dei bellorum potentis in manu eſt, quem etiam contra ſpes humanas ſecundum ad huc experimur. At quatenus futuri judicium ſapienti conceſſum eſt, cuncta quæ in bello fiduciam induunt, cives, pecuniæ, loci, virtus clara imperatoris, nihil imminuta apud nos augeſcere etiam poſſunt: hoſtis, niſi ex noſtra diſceſſione, unde creſcat non habet: & quo latius regnat, eo expeditius, in magno ac prægravi imperio populus aliquis jugum exuerit: quo caſu ſi quando ille occupabitur, promtum erit aliis regibus conſtituere, quem in poſterum eſſe modum ſuæ ſecuritatis velint. Quod autem contra dici, aut cogitari ſolet, non debere ſe quenquam alienæ cauſæ & diſcrimini ingerere, haud dicam immiſericors ſententia eſt, adverſa humanitati, adverſa principum gloriæ, quibus quod maximum eſt tollunt, qui benefacere non permittunt: obtineat ſane, ubi quis non idipſum ſibi præſtat, quod alteri imputat. Verbo de nobis, re non minus de Anglia agitur. Nam qui periclitari Batavos ſine ſe, at ſupereſſe ſe propter volunt, hi parum advertunt non æque facile fortunæ, ut ſuis quemque cupiditatibus, finem imponere. Noſtrum igitur exitium vobiſne ad vires addet aliquid, aut hoſti demet de libidine, an verius de eo nec dubitat quiſquam, nobis depaſtis trajecturum ad Britannos incendium, quos ut divitiis non poſtremos, ita ad periculum ſecundos fore? Quapropter quid interſit conſiderate, Batavo in ſolo, an hoc in littore, his pro ripis atque arcibus dimicetis: noſque

ſocios

ſocios communi ſaluti defenſandæ vos habeatis, an nec volentes Hiſpanus miniſtros ad injuriam. Nam tribus e populis, qui hoc tempore mari plurimum pollent, ſi Batavi Hiſpanis acceſſerint, timendum eſt profecto ne durum Britannis certamen relinquant, quibus Oceanus & claſſis ſola regni munimenta ſunt: ſimulque ne opulentia regum nemo Philippo par ſit, ſi novi Orbis & Indiæ vectigalia, poſt domitam Luſitaniam bello hactenus infeſta, ſemel in tuto locaverit. Ita poſtquam ſuæ ipſi vires ſatis placebunt, quas habuit hactenus odio minores, non magis uſquam eſſe Anglis licebit, quam nunc in Germania licet, unde vos emtis edictis, ut profanos & nocentes, totis finibus extorres agit, &, quantum in ipſo eſt, extra hominum commercia proturbat. Sed illud nobis ægre eſt, quod eſſe nonnullos audimus, qui clandeſtinis ſermonibus exempli invidiam nobis objiciunt, & quaſi coram Philippo defectionis reos agunt, quod cui gratificentur nihil nos attinet dicere: illud malumus rerum imperitia neſcire eos, quod ſola novandi libidine per Gallias Hiberniamque audetur, ad id Batavos adactos excuſatiſſima neceſſitate; qua alioquin confidentia obtrectari auderent, quod Reges armis, ſcriptis, fœderibus probavere? Bonum avitum obtinemus, libertatem: ne quis hanc vocem perhorreſcat, florentiſſimam eam credimus ſub legitimo principatu. Atque adeo nec externa imperia formidavimus: & nunc, ſiquis vim, non nomina, inſpiciat, uni ducimur. Nobis, tibi, & cunctis imperiis, Regina, non aliud retinendi obſequii vinculum eſt, quam docere ſubditos, præſente ut ſtatu contenti alterum nolint.

nolint. Atque etiam vide, quanto ille pernitioſius inſtituat exemplum, qui quomodo ipſe dominandi cauſa voluntarium in ſervitium conceſſit, cuncta ſceptra Romano ſacerdotio ſubmitti jubet, neque vero populos, quos ultro concitat largitionibus, ſed reges ipſos rebelles vocat. Huic cauſa & obtentus belli nunquam deerit: ſpes ut aliquando deſint, poſt deum immortalem, in tua regina eſt manu, ſi nobiſcum vincere, paratis pro ſociali fide ultima periclitari, quam amicorum ruina vim inimicam prolatare, tuamque conſtantiam tueri, quam beneficia deſtruere mavis. In conſultando diſcors regia, validis utriusque ſententiæ auctoribus, quorum mores & affectus noſcere haud abs re erit, ut appareat quomodo ſuaſorum ingenia publicis conſiliis dominentur. Eſſexius, uti ante diximus, juventa gloriæque cupidine flagrans, ultra patrimonium largitor, totus ambiendis nobilium, vulgi, militum ſtudiis effuſus, nullam in otio ſpem, multum in Batavorum amicitia fiduciæ habebat: quare dux ipſe bello per Britanniam impoſitus pro bello nitebatur, negans omitti poſſe, ni una reginæ ſecuritas, exiſtimatio, factique ſumtus periclitarentur. E diverſo Burgleius ex privato olim ad aulam ſummumque quæſturæ culmen vocatus, attenta ærarii cura, jam ultima præſertim ætate, cum dominæ parſimonia congruebat, magnis privatim divitiis incubans experientiæ vetus, & hinc auctoritate alterius gratiam præfulgens. Hic gravibus verbis Chriſtianam laudans concordiam, differebat, inter ancipites conſiliorum eventus, quod pium honeſtumque foret pro certo ſequendum: præ-

ſens

ſens denique commodum ante incerta ſuſpicionum poni debere, pacemque non hoſti magis quam Anglis incremento futuram. An vero adeo male notas patriæ vires, ut niſi volente Batavo ſalva eſſe non poſſet: cum interim & Gallus communi metu, & ipſi Batavi religionis cura, firmioribus ex neceſſitate, quam fœdere, vinculis adverſus periculum necterentur? Quin Hiſpanum infirmitatis ſuæ documento, & rebellionem Hibernam ac cætera facinora, nullo in pace ſubſidio ſponte quietura. Eliſabeta, ſeu vere ambigua animi, ſeu pacis metu alia omnia exprimere cupiens, reſpondit quæſito temperamento. Ab initio nihil ſe inconſultis ſociis ſtatuere voluiſſe: gratum viciſſim, quod mentis ſuæ copiam facerent. Nec leves tamen Gallo, ſibique belli exuendi cauſas, aut quo paci fiderent, amotis exercitibus fore: quippe cum Hiſpanus abdicatis Belgis, erepta Gallia, totque aliis cladibus ſpes priſtinas acciderit, &c, ſi reſumere arma placeat, idem iterum deus & jus & vires in tempore ſuppeterent. Quod ſi in armis manere hortarentur, certiora offerri debuiſſe. Id primores Angli ita interpretabantur: nihil iniquius, quam fraudari reginam credito, modo per cavillationes, modo per falſas preces, quas palam urbium opulentia, & ad largitiones, uſque ſufficiens ærarium refellerent. Nec magis tolerandum, quod propter quos Angli carendum haberent Hiſpaniæ commercio, ipſi ſuum quæſtum præ hoſtium fame ducerent, atque ita bellum nundinarentur. Tandem pacificationi ea mora interponitur, ut legati ab utriſque res Gallicas viſerent. Miſſi eo a Regina memorati nobis antea Cæcilius ac Wilkeſius,

ſius, quibus ex colloquio ad Fanum Quintini ſpes pacis aliquantum refrixerat. Prætulerant enim Hiſpani, ſociorum nomine, quibus pax Gallica prodeſſet, eos ſic demum velle comprehenſos qui Romana Sacra ſervarent. Paulo ſerius Batavi advenere, ventis reflantibus. Andegavi Rex ea tempeſtate agebat, pacandæ Britanniæ Armoricorum intentus, quam adhuc dux Mercurius e Lotharingis principibus, emortua partium gratia, per vim detinebat, tradito Hiſpanis Blavetta portu, quo mari propinquo auxilia penetrarent. Sed is, ubi paratum Regis exercitum, paratam & veniam videt, nec ignarus ubi bello finis immineat ab omnibus peccata poſtremis lui, conditiones non damnoſas paciſcitur & honorum velamenta. Rex tum forte matrimonii vacuus agitabat, pulſa domo Margareta Valeſia: ſed obnoxium, quamvis inter bella, amoribus animum, Gabriëlis Eſtræa, mulier nobilis abducta pacti conjugis amplexibus, ita forma, perque blandimenta & artes devinxerat, ut ducatus aucta titulo, tum, quod in Gallia haud novum, ſupra uxoriam potentiam pellex inſurgeret. Et numerabatur ipſa quoque inter cauſas emolliti ad pacem Regis animi, quo gaudiis ſecurius frueretur. Huic filius ex Rege quadrimus eo tempore Cæſar vocabatur. quem Rex Mercurio (erat & huic filia vix infantes annos egreſſa) generum ſponſionibus deſtinat, adjicitque pecuniam Mercurio, filio Vendocinæ ducatum & Britanniæ præfecturam. His rebus ſimulque Hiſpanica pacificatione diſtentum Regem, & tamen ſi ea forte falleret, evocato Brittonum concilio obſidium Blavettæ molientem, legati Batavorum inveniunt:

tiiunt: dicente Buſauvalio, qui rerum illic agendarum ſciens, Regique conſultor & ipſis commendator aderat. Poſtquam comiter & ſine ullo faſtu excepta ſalus, incipit Oldenbarneveldius gravi & preſſa (qui mos ipſi) facundia, ſpes ſocietatis extollere, urgere fœdus tam recens: in eo ſervando fidem exigere qua maxime regum auctoritas ſtaret, pacem ſuſpectare. Adjecta Ordinum nomine promiſſa pecuniæ auxiliorumque in poſterum terreſtrium ac navalium, quocunque Rex duci juberet, ut bellum aliquando Hiſpano reponeretur, & quæ alia eductum inter arma ingenium poterant incendere. Sed & apud dilectos e regio conſilio diſſeruere quanto tutius ac glorioſius foret hoſtem ærarii inopem & anxium ambigua ſubditorum fide, ſuaque mala & metum hoſtili ex fœdere, pacis petitione teſtantem, exemplum facere poſt futuris, nequis aliena imperia temere concupiſceret. Aderant Angli, Batavorumque orationem ſilentio, interdum voce adjuvabant liberius ſua benefacta commemorantes, & quam turpe præſenti utilitati juratam fidem poſtponere: nec de pecunia etiam quam mutuam dederant interpellantes. Rex ſimpliciter egit, neceſſitates ſuas faſſus tardis remediis impares. Dubitare tamen an Caletum Blavettamque redditurus eſſet Hiſpanus. ni faceret, manſurum ſe in armis, gratias agens quod auxilia tam liberaliter pollicerentur. Legati Ordinum, ſi ea regi ſederet ſententia, ſperare ſe tamen dixere adventum ſuum & quæ offerebant, uſui fore Galliæ, ut plura hoſtis concederet. Viciſſim, ſi pax coiret, orabant, maneret tamen ea ſocietas, qua pace Gallica Batavi ad tacitam

opem,

opem, bello Batavico Galli ad ſecuritatem uterentur. Rex & amicitiam ſibi & fructum ipſis amicitiæ ſuæ conſtiturum reſpondit. Amota in præſens, queis gentium commercia turbari ſolent: quantumque effectum ſit ſequentium temporum uſus edocuit, cum Rex attentus ſervandis non minus, quam conquirendis pecuniis, tantum dedit tuendæ libertati, quantum vix priſci reges populis dabant, quorum libertati inſidiabantur. Prima liberalitas ducenties quadragies mille florenorum fuit, quæ in annos ſequentes pro neceſſitatibus crevit. Scilicet memor & quo ſociorum tempore accepiſſet, & quo ſuo redderet non ut mutuum, ſed ut beneficium exſolvebat. Ac tum ſollicite, ſuum excuſans, Ordinum laudabat conſilium, quod defenſioni inſiſterent, quomodo non ut regibus paucis conſciis ad occaſiones promtum eſſet exurgere, ita facile reſidem multitudinem nova neceſſitas armaret. Fovendæ Regis amicitiæ, quia Lævinus Calvardus eo in munere vita exceſſerat, relinquitur in Gallia Franciſcus Arſenius, cui pater Cornelius Ordinum Federatorum acta componebat. Multis jam argumentis conſtabat Hiſpanum Gallos exarmaſſe, contentum Anglos adhuc hoſtes malle, quam æquis legibus pacatos. Id cauſæ fuit, cur Batavi oratores Naſſavius atque Oldenbarneveldius e Gallia in Angliam veherentur, digreſſa jam inde priori legatione, audaciamque uſurpantes antehac formidatam, ſermonem ita inſtituerent, ſi regina Gallum ſequeretur, nulla Batavis pericula pacis tanti fore ut immenſum belli onus ſoli ſubirent. Suis ſcilicet ſimulatores artibus tentabantur, credito Anglos pacificationem ultra turbaturos, ſi ad

eam

eam induci Batavos poſſe ſperaſſent. Simul reginæ, ſi bello inſiſteret, æqua omnia offerebantur, & de expediendo nomine ſpes tranſigendi. queis hactenus mota ut pacis actioni ad tempus ſuperſederet. Atque interim Verbini (namque huc a Fano Quintini conventus tranſierat) opera legatorum inter duo eminentiſſima rei Chriſtianæ capita pax coiit, eisdem legibus, quæ novem & viginti ante annos Philippo & Henrico ſecundo convenerant. Acceſſere aliæ, quarum verba hic inſerere non ejus ſit, qui ſe rerum Belgicarum ſcriptorem profiteatur. In ſumma tamen, ut populis commercia, captivis libertas, egreſſis in ſua poſtliminium eſſet: Hiſpanusque Caroleſium Comitatum recepturus eo nomine fidem clientelarem Galliæ deberet: Gallo Caletum, perque Picardiam alia, uti tunc erant, & ultimo Blavetta, ſed hæc dejectis quæ Hiſpani munierant, redderetur: placuere hæc, tresque intra menſes datis obſidibus transacta ſunt. Sed injuriarum oblivio, & æterna in poſteros concordia, ſumtis in alterum armis alter nec opem ferret, nec ſuorum quenquam intereſſe pateretur, &, ſi quid ambigui juris reſtabat, non fraude & vi, ſed ſub arbitris disceptarent, in ſpeciem magis convenere, quam quod tantæ magnitudinis æqualitas aliquid ad amicitiam ſecurum relinqueret. Suos uterque ſocios, reges, principes, populosque fœderibus comprehenderunt: præcipue Philippus filiæ, cui Belgicam traditurus erat, & Sabaudo cavit. Arſchotius, Mendoſa, Arembergius in Galliam ivere: Bruxellas Bironius Dux a rege miſſus, qui ab Alberto vicem jurisjurandi exigeret, ubi viri militaris animus impotens, ſemperque fortuna

tuna ulterior, in perfidiam, quæ poſt multo emicuit, corruptus dicitur. Facta utrinque omnia ſignificatione pacis, inviſæ nonnullis, quorum virtus omnis ac ſpes alienis malis alitur, at lætæ in vulgus, non tam religione Chriſtiani ſanguinis, quam quia jus foro, ſecuritas poſſeſſionibus, reditus agris, viis commercia redibant. Galliæ triginta ſex per annos cruentæ prælijs, vaſtæ bello, primus tum dies ſolidæ pacis illuxit, & regno quondam florentiſſimo vetus reddita facies, ſollicito Rege, ut, præfectis & magiſtratibus in ordinem coactis, ipſe rerum potens, Romanenſibus temporum ratione excuſatus, alteram religionem profeſſis metum & injuriam arceret: cum Belgæ interim relicti in armis, ut ſpem pacis, ita ex vicinis malis intervallum & ſolatium amitterent. Sed Buzanvallium Rex ad Batavos remiſit, quo teſte amicitiæ, ſecretique commercii internuntio bello alieno ſuam pacem firmaret. Peractis Galliæ rebus, non minus grave regiæ ſocietatis experimentum ab Anglia acceptum eſt, acribus Eliſabetæ flagitationibus, quæ Franciſci Verii verbis ad Ordines perlatæ, cum eodem tempore aliis ad Albertum miſſis legatis ſpem pacis videri vellet retinere, cujus unam hactenus ajebat moram, quod arma pro quibus ſumſiſſet eiſdem ſociis optaret deponere. Neque nunc quicquam a ſe Batavis præcipi, ſed æquum interim, qui bello cauſam dediſſent, ab his finiendi, ſi poſſet, ſin minus gerendi in poſterum rationes peti. Etiam ſic ſatis gravem invidiam ſibi apud principes fore, quod ſola Europæ paci obſtaret. Illud quidem nec Deus ſinit, ut ingratis præſcriptionibus eluſa exemplum regibus foret, abſtinendi auxilio

popu-

populorum, qui nulla in eminentes reverentia, nec commodi, niſi ſui, cura tenerentur. Sentiebant Ordines uno ſe impetu obrui oneribus antiquis, venturisque: ſed vel nomen Anglicæ ſocietatis tanti erat, ut ſubirentur leges, quas ferebat potentior. Miſſi igitur, qui in priore utraque legatione fuerant, ſimulque Andreas Aeſſelius tacitis mandatis, quæ ad centies usque centena florenorum millia tranſigendi ſuper pecuniis debitis facerent poteſtatem. Reginæ varios fingenti metus, qui ipſam a bello dehortarentur, eo tempore diverſi caſus ultro ſe offerebant. Nam Iacobus Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem, cujus Eliſabeta mentionem nullam ferebat, ſibi palam addici poſtulans, niſi externa ope ſuſtentatus, huc fiduciæ veniſſe non putabatur. Nec deerant, qui, comperto literas ad Pontificem perveniſſe Iacobo ſubſcriptas, inde ſuſpiciones atque odia accenderent. Super hæc Reginam Burgleius, ſenecta morboque ęger, Deum & ſuprema ſua teſtatus, oraverat, ut ſibi non jam humanis obnoxio affectibus crederet, ipſaque eidem neceſſitati proxima, regno conſuleret, paceque in terris conſtituta cœleſtem pacem mereretur. Nec omittebat, quæ improſpera per Americam evenerant, aut per Hiberniam metuebantur oſtendere, & Belgicis armis finem vincendo non poſſe ſperari. Hic ubi mortalitatem expleverat, & Eſſexius vitandæ invidiæ conſeſſum declinabat, vacua ſtudiis & ſui juris curia fortioribus conſiliis patuit. Ad quam admiſſi ſæpius Fœderatorum legati, adverſus crediti exactionem tempora excuſabant: profeſſi, quod ad Hiſpanienſem negotiationem pertineret, nihil ſe intercedere, quo minus

nus & Angli, ſi ita videretur, velut Batavi ſolebant, pacati alicujus populi nomen ementirentur, niſi lucroſius crederent, armis, quæ cupias, quam pretio parare. Non tamen exorarunt, quin octodecim ante annis, cum Antverpiæ jactura Anglum non minus quam Batavos terrebat, conceptum, nec unquam pie ſervatum, fœdus tam longe aliam in formulam mutaretur, ut ipſa omni præſtatione libera obſtrictos alios teneret. Diſputatum aliquamdiu de ſumma debiti, cum Angli delectus & vecturas & ſtipendia ſupra modum imputarent, pars altera mendaces numeros argueretur, nec taceretur, Anglorum rapinas terra pelagoque tanti Batavo ſtetiſſe, quanto omne æs alienum poſſet exſolvi. Tandem in octuagies centena millia florenorum perſcripta cautione deciditur, quorum pars altera trecenis millibus annua penſione manente bello, eo confecto, ſi quid reliquum foret, vicenis penderetur: alterius ſemiſſis, de ſolutione, reddendiſque oppidis, ubi data foret pacis occaſio, benigne conveniret. Interim Angli ad mille centum & quinquaginta locis pignori datis præſidio eſſent: eo nomine damnati Ordines in ternos menſes florenos quinquies mille & centenos numerare, tum quicquid præberi militibus mos habet. Remiſſa in poſterum Reginæ mittendi auxilii pollicitatio: Angli qui ſub ſignis erant, quique poſthac conſcriberentur, in ſola Ordinum verba adacti, Ordinum imperio & ſumtu militarent. Proinde peremta legati Anglicani, quæ priſco ex fœdere fuerat, poteſtas invidioſa: retento jure, ut unus a Regina aſſeſſor ſenatui daretur. Seu terra, ſeu mari hoſtis Reginæ, aut Regina hoſti arma inferret, jubentur

tur Batavi claſſem augere triginta aut quadraginta juſtis navibus: exercitum vero pedite ad quinque millia, equite ad quingentos. In hæc pacta conventa accepto utrinque latum quicquid retro debebatur, integro tamen jure, quod in Belgas Hiſpano ſubactos Regina ſibi vindicaret. Et Horatii Palvicini Liguris, apud Eliſabetam gratioſi, creditum ad octingenta millia florenorum exceptum hoc fœdere, privatimque compoſitum eſt. Non erat cur Anglia pacem mallet, quam bellum tali fœdere, quo & onere levabatur, & munimentum ſibi circumdabat. Mox deprehenſi iterum, qui in Eliſabetam venenum paraſſent, & in Hibernia felice prælio captoque caſtello ferox Tironius, in ſocietatem defectionis Momoniam trahens, animum illius aſperavere. Nec magis Batavos, quanquam nova apud hoſtes rerum imago & multa invitamenta quærebantur, veteris propoſiti pœnitebat. Clareſcente in dies novi conjugii fama perlatæ ad Belgas literæ, miſſo Friaſio, quibus imperium in ipſos Iſabellæ tranſcribebatur. Cauſas legesque pactorum Philippus has vulgaverat. Quando deſtinatum ſibi Pontificis venia, deque gentilium conſenſu filiam optime de ſe meritam agnato in manum dare, Belgarumque vel maxime intereſſet, ad ſpem pacis, aut præſens regimen coram Principis ora ac nutus intueri, quod ſuis hactenus majoribus curis negatum, Belgicam ſe omnem ac ſingulas partes filiæ concedere cum Caroleſia & Burgundia quæ Comitatus dicatur: ſimulque nomen Burgundiæ Ducis, (quippe poſſeſſionem jam olim Galli obtinebant) ita tamen ut ejuſdem tituli honorem ipſe ac poſtfuturi Hiſpania-

V 2 rum

rum reges uſurparent cum loco principe inter Aureæ lanæ ſodales, inſtitutum proavis cætum. Addita cuncta, quæ legum prudentes firmandis contractibus invenere, quo rectius jura principatus & obventiones hisque innexa onera in Iſabellam ejusque poſteros tranſirent. Inſigniora hæc fuere, quod Philippus, clientelare vocabulum uſurpans, dare ſe eas ditiones feudi aut ſubinfeudati nomine teſtabatur, quorum hoc iccirco adjectum videatur, quia pars magna terrarum ſub majeſtatis imperatoriæ reverentia, quædam & ſub Gallici imperii fide poſſidentur: tum, quod facta prioris ſacramenti gratia primores ſubditorum in Iſabellæ verba juſſu ſuo adigebat: ac ſi quid his tabulis contineretur, quod minus per leges liceret, id ſanciebat ſumma atque regia poteſtate. Si matrimonium ſine liberis ſolveretur, proleſve maſcula & muliebris unquam deficeret, prædictum, uti jus omne ad Hiſpaniæ dominos reverteretur. Datum tamen Alberti meritis, ut viduitatis ſolatium haberet Belgicæ præfecturam, &, ſi qua ſoboles ſupereſſet, uſum fructumque, ſed ad hæredem nihil tranſmitteret præter Ducatus Lucemburgici & Comitatus Chiniaci vectigalia. Præſcriptus & ſuccedendi ordo, mas uti feminæ, inde robuſtior juniori, neposque etiam e filia majore minori filio anteponeretur. Dividere aut alienare ditiones, niſi placito regum Hiſpaniæ vetitum. Quoque pluribus viis donum ad auctores rediret, proviſum, ſi qua mulier Belgicam in poſterum adipiſceretur, ea regnatori aut hæredi Hiſpaniæ in manum conveniret. Neu filio uxorem filiæve conditionem quærere principibus liceret, niſi regum eorumdem

dem arbitratu. Iubentur inſuper Americæ & Indiæ commercio ſeque & ſuos abſtinere: tum auſpicantes imperium jurare in has leges, religionemque Romanam: quæ contra, ſi quid fieret, jus Belgicum Hiſpano committeretur. Signarat has tabulas pater, adhibitis teſtibus, pridie Nonas Majas. Eodem die filius idemque hæres, Philippus & hic nomine, aſſenſum perſcripſerat, quæſitis anxie cautionibus adverſum jura, quæ ætatis lubrico, aut ob paterni nominis reverentiam ſua largientibus ſuccurrunt. Varii ſermones, ut in re magna, nec concordes. Erant qui pravum morem arguerent, quod libera hominum capita, ceu privatum ſervitium, in cenſu ac commercio haberentur. Barbaris certe uſurpatum, ut imperia donarent legarentve, quippe ignaris domino princeps quid interſit: at quibus aliud fas ac nefas, minime his ambiguum, rem eſſe populi, indeque dici Rempublicam: cujus procurationem, ut apud alias gentes comitiis, aut ſenatui, ita apud pleraſque principi permiſſam. Nec ullum omnino juſtum imperium niſi ex conſenſu gentium cœpiſſe, quæ tutelam omnium uni aut homini, aut ob turbida ſuffragiorum familiæ crediderint, ſolo honoris pretio inductis ut ſua poſt habita civium utilitati ſtuderent. Quod, ut ubique verum, ita in Belgis manifeſtius, qui nec armis ſubacti, nec ultro concupita ſervitute, ſed definitis præmiis, & poteſtate, multa principibus non permiſerint, vetito inter prima, ne quam partem fidei ſuæ commiſſam abrumperent: itaque filias olim in pecunia, eaque non magna, dotem accepiſſe: cæteris liberorum præfecturas & minora munerum data. Quibus legibus fruſtra regium no-

men opponi Belgis incognitum. Gallicam quidem magnitudinem (ſi exemplis uti libeat) non alio creviſſe, quam quod collata in unum fortunæ dona nullus eventus divellat. Quanto autem gravius, quod regionibus bello exhauſtis & involutis, quibus hoſtis in latere validus, infenſa vicinia, & externa opulentia, ſi non adeſſet, quærenda fuerat, ea quæ centum per annos coaluit velut ſuccus atque alimentum infirmo corpori, ſubducatur? Carolum tamen Imperatorem, cum privatæ quietis cupidus humanasque curas in filium transferens, legis munus tantum tempore anteverteret, primorum in concilio ſeque & filium ſtitiſſe, ne quid priſci moris deſideraretur. Nunc per epiſtolam abdicari, per epiſtolam aſſumi regimen, viſuque & alloquio dedignatos populos non in virilem ſaltem dominatum emancipari, cognito quanquam omni ab ævo nunquam levi malo conſtare Belgis fœminarum imperia. Contra alii, utinam quidem hoc modo ab inſolentia Hiſpanorum Belgæ bona fide vindicarentur: amota belli cauſa facile inter partes conventurum: at non adeo veteres Philippo ſpes atque artes excidiſſe, ut Belgica ſeque & poſteros exuat, quod ſecuritatis Hiſpanicæ præſidium, & arcis in morem Germaniam, Galliamque & Britanniam deſpectet. Sed, ut metum ſui undique poſitis imminueret, repertum filiæ nomen, cui precarium jus, & ſub domeſtica fiducia inanem poſſeſſionem dari. Quod nec his, quæ præferrentur, pactis ſatis diſſimulatum, cum natis e conjugio, ſeu nullis liberis, eodem relaberetur imperium. Quanquam & hoc cui non perſpectum, duos & triginta annos continuo celibatu

egreſſam

egreſſam virginem ab Hiſpanis dimiſſum non iri, niſi infæcundam aut crediderint, aut fecerint? Quam vero illud pudendum, quod Belgæ ſui juris ſemper populi, quorumque opibus Auſtriaca gens in Hiſpania ipſa, totque regnorum ſolio, & generis quodammodo humani cervice conſederit, externas palam leges ſubeant, inque perpetuum moderandi tradanturHiſpaniç clientibus? Has inter fabulas aliæ literæ feruntur, quas Iſabella, jam ut domina ſcripſerat, Albertum jubens ſuo nomine poſſeſſionem capeſſere, mutuumque ſacramentum, & cuncta imperantibus ſolita celebrare. Erat hoc adverſum legibus, quæ coram inchoari imperium volunt. Quare non auſus veteri more juſtum nationum concilium cogere, ac liberam facere conſultandi poteſtatem, ſingulis ſeorſim verba præiturus legatos in hoc tantum Bruxellam in duodeviceſimum Calendas Septembres Albertus evocat. Sub idem tempus contracta circa urbem vi magna militum, quindecim peditum, duo equitum millia, metum factura contradicentibus. Itaque Ricardotus, in oratione quam pro Alberto habuit, cuncta Belgarum mala abſentiæ Principis imputabat. Hinc pro Brabantis reſpondit Maſius, conquiſitis, queis novi principis gratia captari poterat. Vbi ventum ad res, nonnihil diſputatum, ceu vetere republica: factum quod præſens neceſſitas poſcebat. Atque ita plerisque temperatum ut obſequio conditiones præſcriberentur, ſi tres intra menſes apertum fieret, nuptiarum ritus peractos, & ipſe Maium intra menſem anni ſequentis in Belgicam rediret: interim per rectores ducesque nihil novaretur: præfectum relinqueret ſibi ſanguine cohærentem. Is electus

Andreas Cardinalis & ipſe cui pater Ferdinandus Comes Tirolenſis, frater Maximiliani, qui Alberto genitor: maternum genus impar e Philippida Velſera, cui origo Auguſta Vindelicorum domo conſulari. Additum, uti publicæ privatæque leges & cuncta Philippo jurata manerent. Vti præfecturæ minores arciumque cuſtodiæ & judicum claſſes e Belgis inſtaurarentur. Vti Rex teſtificaretur, quod de feudo in ceſſione dictum, id Belgis fraudi non fore. Germano ſuoque militi Belgæ ſtipendia curarent, quantum ejus ærarium ferret: reliquum, & omne externi militis onus, Rex in ſe reciperet: Albertusque contentus antiquis principum vectigalibus extraordinariis tributis, & quæ præſidiariis præſtarentur plebem levaret. Et in hunc quidem modum pro tempore parerent. Cæterum reverſo cum uxore Alberto ſolemne ſacramentum utrinque diceretur, concitis Belgicæ totius Ordinibus, quibus interim Albertus auctor fieret, ut ad conditiones cum Batavis poſſent deſcendere. Id quia acrius flagitabatur, nec abſurdum putabat in pacificando pares paribus componere, ante diſceſſum Albertus, qui legationem regiam mittere non ex dignitate judicabat, Ordinibus Hollandiæ Zelandiæque & eorumdem ſociis literas inſcripſit, quibus de conjugio & jure imperii ab Hiſpanis translato ſignificabat: & ſibi ſummum pacis ſtudium, & ipſis nihil reſtare cur paci diffiderent. Recte igitur & ex officio facturos, ſi majori ſe Belgarum parti aggregarent. Ejus ſe negotii mandata penes Ordines ſuos reliquiſſe. Similem in ſententiam Mauritium frater Arauſionenſis, Arſcotiusque & Haurechius precabantur, ut qua polleret apud fœde-

Fœderatos auctoritate, ea ad optatum belli exitum uteretur: glorioſum id ipſi, nec minus in rem domus Naſſaviæ futurum. Auditus & Daniel Molanus, privatus ſed clari nominis mercator, qui ſe mentito fratris morbo excitum Antverpiam, indeque Bruxellam ad colloquia Ricardoti, Aſſonvillæ, Abbatis Marolenſis, Haurechii, ipſiusque tandem Alberti perductum memorabat. Summa ſermonum, omnium conſilia in pacem inclinata, nihilque omiſſuros quo Batavis ejus fides fieret, dum Principes agnoſcerent, manſuram religionem, penesque ipſos & liberos rempublicam, de Mauritii virtutibus ita Philippum judicare, ut nihil ejus honori detractum vellet: ſed & Pannonici belli imperium ei deſtinaret. At Proceres, quanquam jamdudum certi bellare, magis etiam induruerant, interceptis Philippi literis contraria omnia præferentibus. Super quas acceſſerat Petri Pannii Iprenſis facinus, hominis vecordis, ſed quales ferme paratiſſima periculoſis ſideribus inſtrumenta ſunt. Is ſuſpectus indiciis captusque immerſum ſe fenori, eque carcere in carcerem protruſum creditorum ſævitia narrabat: quibus malis dum finem anxius quæreret, nec inveniret, penus mercimonio in Ieſuitas Duacenſes incidiſſe: quorum præſes inducto ſermone, quantum eſſet in rem Chriſtianam meritum hominem unum multorum exitio graſſantem e medio tollere, animum jam ægrimonia exſternatum in cædem Mauritii inflammaſſet: præmia filio, ipſique, & ſi eventus falleret, cœlum pollicendo. Acceſſiſſe domeſtica uxoris hortamenta, quæ curis inquies, nec ærumnarum tolerans, ſpiritum in ipſo virilem requireret. His inſtiga-

tum ſe, cum idem ille præſes ſacri communione & peccatorum venia firmaſſet, accepto viatico Zelandiam adveniſſe, inde Lugdunum: ſenſimque oboriente turpis auſi conſcientia, & diſcriminis metu tandem ad meliora flexiſſe animum. Quæ cum per intervalla ſæpius repeteret, ſuo teſtimonio convictus, decimo Calendas Sextiles a Lugdunenſibus magiſtratibus ſupplicio ultimo affectus fuerat, etiam de judicum ſuperiorum ſententia. Fuere in parte adverſa, qui, pudore flagitii, rei geſtæ ordinem refellerent. Vt maximis mutationibus illuſtris hic annus, ita belli expeditionum diu quievit: niſi cui libeat peditum paucos prope Noviomagum ab equitatu regio oppreſſos, rurſumque trans Moſam Batavorum turmas cæſo inter plures uno Mansfeldiorum non ſine præda victrices, aliaque conatuum parva, aut irrita in majus efferre. Cauſa otii, quia & Fœderati proviſas ob neceſſitates ſumtibus parcebant, & Albertus, ſtudens oblatæ paci terrorem magnum circumdare, non ante progredi ſtatuerat, quam redditis Gallo urbibus degreſſæ cohortes auxiſſent exercitum. Quæ dum inſolutis ſtipendiis negant præſidia dimittere, & jam formidoloſa in oppido Caſtelleto licentia ad exemplum ſpectabat, contracta illorum in uſus pecunia interiores alios efferabat: præſertim quia & Geldrenſem nuper tumultum Herembergenſis nonniſi præſentibus nummis & ſtatim miſſione ſanaverat. Ac primum querelæ & contumacia. At quo tempore Bruxellæ de novo conſtituendo principatu agebatur, ut fere circa imperiorum mutationes amat turbare miles, pluribus ſimul locis ſeditio exarſerat. Præcipue, qui arcem Antver-

piæ tenebant, Hiſpani pedites ad quingentos cum nonnullo equite, intenti in urbem ſibi obnoxiam ſcelerum pretio incendebantur. Exacto Auguſtino a Mexia, cui paruerant hactenus, manipularem ſibi præficiunt, lingua procacem, & maxima in turbas culpa fidum ſociis. Viginti duorum menſium reliqua, non Belgicæ tantum, ſed & Italicæ militiæ numerabant: quæ dum expedirentur, interim cogebant oppidanos florenum in dies cum ejus quadrante equiti, dimidium pediti curare. Nec hac ſtetit injuria: pretioſa inſuper veſtis & ſupellex cunctaque luxus inſtrumenta, etiam ſcorta, in contumeliam florentiſſimæ quondam civitatis, indicebantur. Ipſo flagitandi more nihil ſuperbius: tormenta explodebant, donec ultro, numquid juberent, interrogarentur. Iamque Liræ præſidiarii ſociare conſilia cernebantur: & Lucemburgico in fine Walonicas cohortes abrupto obſequio palare nuntii ferebant, cum multis urbe diffugientibus, hi quos negotia aut poſſeſſiones ſuæ attinebant, pars illatam vim diſſimulante Requeſenio, alii Rhodæ irruptionem flammamque & ſanguinem, præterita mala cum metu præſenti conferrent. Legati magiſtratuum præter excuſationem publicæ paupertatis nullum ab Alberto ſolatium tulere. duravitque flagitiorum licentia in annum ſequentem. Modeſtior paulo qui in arce Gandavi miles: ſuo contentus numero aliunde venientes haud acceptabat: quod in communi peccato quaſi beneficium fuit. At Gravia in urbe non jam ſeditio, ſed pugna inter ſe militum, cum Germani juvantibus oppidanis adverſum Hiſpanos in arma prorumperent, ſpe citius conſedit. Poſt quæ turbamenta Albertus

belli eo feſtinantior, quod reſponſa a Mauritio & Fœderatis nulla reddebantur, manſuros in præſidiis milites ſpe diſtulit: quantum corradi pecuniæ poterat ex Hiſpania aut per nominum fidem, in caſtra ituris diſtribuens, tum veteribus tum qui novi undique conſcribebantur, multa ſupplementi copia e Gallis, qui pacem domeſticam fugiebant. Re expenſa in ſenatu, cumque peritiſſimis tribunorum, Rhenum transduci copias placuit, invadendis Batavis, aut ut Mauritii labores, qui priores per annos pacata FriſiaFœderatos parte belli altera abſolverat, in irritum deducerentur: ubi laxa regio, tergoque per Germaniam patens, nec multum munita oppidis egregias rei bene gerendæ occaſiones præſtabat. Vtque per ſe prudens erat conſilium Batavos utrinque armis complecti, ſpoliare tributo, gravare præſidiis, ita iſti tempori nihil aptius, quam ſi acciſo cum maxime ærario, & tamen copiis ingentibus, in hoſtico facile traducta hyems ſuo Batavos exemplo everteret. Medium ſub autumnum propter Moſam amnem convenire jubetur exercitus, cui Franciſcus Mendoſa imperaret, qui impletis pactionibus e Gallia revenerat. Quæ ubi in Batavis audita, juſſo Bommeliam inſulam & infera Moſæ præſidere Hohenloio, pars copiarum maxima Arnhemum ductu Principis coit. Interea Albertus capeſſendo matrimonio imperioq; iturus, prius, indulgente Pontifice Romano, Cardinali dignitate & Toletano antiſtitio ſe abdicans, Archiducis habitu in publicum prodit. Pileum ſacramque purpuram apud aram Divæ Virginis ſacraverat, quæ Hallis colitur Hænoviæ municipio. Celebre id fanum longinquo concurſu, &

pro-

prodigiis, quibus teſtatam numinis præſentiam accolis perſuaſum. Nam & principum ſpectabantur dona & e plebe multi, erepti periculis aut morbis arte medica valentioribus, voto ſe exſolverant: quin & exanimis corporibus rediiſſe ſpiritum major fama prodit. Plerasque narrationes aliquot poſt hæc geſta annis Iuſtus Lipſius Latina facundia illuſtravit, quo velut pignore Romanam religionem & imaginum reverentiam obſignaret. Quanquam contra alii ſcripto diſſeruere, notas ſacerdotum fraudes, aliaque in quæſtum conficta, plura, quæ miracula dicantur, forte aut natura accidiſſe: & tamen veteres magos Ægypti maxime, Tyaneumque & alios damnandi cultus magiſtros cum ſua placita operibus ſtupendis firmaverint, argumento eſſe nobis his demum habendam fidem, quæ uni Deo animos allegant, non alias adſciſcunt tutelas, nec ſimulachrorum vetita ſuperſtitione pietatem corrumpunt. Poſtquam ex Alſatia, quam Cæſaris imperio regebat, Andreas properis literis excitus advenerat, poſt breves complexus & mandata, Albertus in Germaniam digreditur. Nobiliſſimi Belgarum comites addebantur, qui publico nomine gratias Regi agerent, matronæque & virgines novam principem deducturæ. Inter dilectos Arauſionenſis fuit, quem plerique ignari, quanta vis eſſet conſuetudinis, in Hiſpaniam redire mirabantur. Is, cum per Belgicam ſua, quæ fiſcus hauſerat, recepiſſet, paternaque apud Batavos bona per fratrem, materna per Hohenloium procurarentur, de Arauſionenſi principatu ſollicitus agebat, quem, liberum quanquam multo a tempore nec ulli obſequium de-

bentem, per occaſionem civilium armorum ingreſſi Gallorum circa rectores finito bello eandem licentiam retinebant: nuperque Mauritius miſſo Aldegondio fruſtra per colloquia aliasque artes poſſeſſionem affectaverat. Sed ille jam ſperans Hiſpani apud regem Gallum commendatione aliquid profici poſſe, & hoc inter itineris cauſas habebat: quo cœpto cum jam altius Rheni ſcanderet ripam, in Palatinatum flexit, ſororem Electoris matrimonio fulgentem tum primum viſurus. At Archiducem Pragam pergentem, ut cum fratre Imperatore arcana conſiliorum participaret, creditumque Romani regis nomen imperatorio proximum ſperare, de morte Philippi Regis nuntii aſſequuntur. Ea res ſic habet. Invalidum ſenecta corpus, & ante, & a vere præſertim proximo, articulorum doloribus frangebatur, cum ſub æſtatem graveſcere valetudo: cui ut remedium ex animi remiſſione quæreret, Laurentianum lectica deferri ſe jubet, quod immenſo ſumtu ſtructum ipſi palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur, inter clariſſima hujus ævi monimenta viſitur. Inde pinguis cæli & jactationis impatiens, ubi quieti redditus eſt, in febrim corrumpitur: ſolito nervi contractiores: ſimulque virus abditum ulceribus pateſcit, in quæ & crus tormentis inflammatum & pectus maxime defecerat. Hæc, ubi medicamentis admotis reſoluta, ſaniem fudere, dictu tetrum, quanta vis pediculorum perpetuo ſecuta ſit, ut quidem multis manibus circa unum laborantibus minima pars eſſet reſiduæ ſordis, quod excernebatur. Mox ubi debile corpus omnisque contactus impatiens mundari

ultra

ultra nequibat, tam obſcena tabe viſcera exeſus, firmo atque invicto adverſum dolores animo, quod vitæ ſibi reſtare intelligebat, ad mortis meditamenta retulit: quippe oſſium compagi inſigne capitis regum imponi jubens, ſuosque ſubinde artus filio & natæ oſtentans, docebat, quam fragile eſſet, quod in rebus humanis maximum habetur. Inde fraternam inter ipſos concordiam, & Romanam fidem commendabat, tam ſerio, ut poſt ſepulturæ ritus de parentalibus anxie caverit, interque ſolennes divûm laudes oleo perunctus, & jam ſupremis appropinquans, Chriſti cruce pendentis imaginem eandem, quam pater olim moriens, contrectaret. Mandatis, quæ animum religione ſollicitabant, editisque aliquot clementiæ exemplis, duodeviceſimo Calendas Octobres mortalitatem explevit, quem ipſe diem fatalem ſibi vatis monitu prædixerat. Is finis Chriſtianorum potentiſſimi fuit, & principum quotquot naſcuntur ditiſſimi, annum agentis primum ætatis & ſeptuageſimum, imperandi tertium & quadrageſimum. Corporis habitus mediocris, niſi quod frons celſior, tum labia in modum Auſtriacis gentilem prominebant: vultusque tanto Belgæ propior, quanto moribus in Hiſpanum conceſſerat. Mitem ingenio libenter crederes: quippe & acceſſu comis, nec temere ſæviebat: ſed quoties dominationi expediret, famam clementiæ haud multum morabatur. Solertiam, quæ non perinde, ut parenti, adfuiſſe creditur, perfecit ætas & diligentia, cum parcus otii ſomnique majora ipſe, non per miniſtros, tractaret. Quæ in majus tollentes Hiſpani æquant eum Solomonis laudibus. Pecuniæ uſuum gnarus, Impera-

peratores, Pontifices, ferme quos vellet renuntiabat, arcana regnorum ſcrutabatur: adverſus proſpera & ruentia vultu, an & animo æquabili: ſed conditus in diſſimulationem, odiis & ſuſpicionibus indulgebat: ſpei improbior, & regnandi libidine cuivis veterum conferendus: religionis, quæ quidem in externis actibus verſatur, ſervantiſſimus: circa imperii artes principum exemplo excuſatus, & in his, quæ ut privatus peccabat, laudatæ verecundiæ. Bella illi prima ab ætate fuere, ſed præter Gallicum, quod juvenis vidit tantum, cætera per legatos adminiſtravit. De majoribus & poſteris varie meritus, quorum imperium, ut Americanis proventibus auxit, & Luſitaniæ acceſſione, ita amiſſis Goleta Tuneto & Batavis dehoneſtavit. Et tamen in tempora paternis diverſa incidiſſe notabatur, non eo ſæculo, quo penes eosdem homines ſumma virtus & fortuna fuit, ſed cum feminas puerosque & imbelles æmulos, aut hoſtes haberet. Hæc ferme prudentiorum de eo judicia fuere. Alii ob partes infenſi ſuſcepta temere bella, perfide geſta, nec minus cruentam pacem per Hiſpaniam Belgicamque in idem ſævitiæ concitas Gallias, pluraque mala publica & domeſtica exprobrabant: ipſam exitus fœditatem in argumentum trahentes: innoxias ſcilicet filii, uxoris Iſabellæ umbras has patri, has marito pœnas irrogare, quomodo olim Herodes, (qui cum pleraque morum & fortunæ comparabatur) & Regina Cyrenæorum Pheretine parricidia luiſſent: aut hoſtem veræ religionis, omnium qui unquam fuiſſent acerrimum, Antiochi illuſtris & Herodis alterius Cæſarisque Maximini, aut Tyrannum Caſſandri & Sullæ liber-

bertatis oppreſſorum exemplis merito periiſſe: quanquam claros ſapientiæ, & juris, & carminum auctores, aliosque eodem morbo abſumtos memoriæ proditum novimus. Regnorum hæreditatem crevit Philippus filius, cui nomen tertio factum eſt: tantæque opes nulla rerum mutatione tranſierunt. In Batavis tamen plurimi homines veteri ſimplicitate, qui Principi, cui juratum eſſet, utcunque merito, perpetua ſe fide obſtrictos hactenus crediderant, ea religione exſolvebantur. At per Hiſpaniam adverſum Batavos acria conſilia tum primum expediri cœpere, quæ famam de novo rege vulgatam, ut minus vegeti ingenii, redarguebant, niſi uſu compertum foret, multa ſæpe ſalubrius geſta ſub principe, qui aliorum bene repertis aures & juſſa commodaret, quam cui ſapiendi fiducia contumaciam addidiſſet. Sed hæc in tempore demonſtrabuntur. E Bohemis Albertus in Italiam transgreſſus Veneto in ſolo Margaretam invenit, quæ annorum circiter quatuordecim pacta regis filio, tum regi Philippo ducebatur, eque Graico Pannonica urbe Tridentinas per Alpes Atheſim verſus deſcenderat. Frater puellæ Ferdinandus, cui deſpecta Turcarum vicinitate Auſtriacam gentem mutandos ad ritus paranti compellere (nam a Romanis plerique diſceſſerant) precibus primum, inde armis occurſum. Sorores item duæ, Poloniæ regis, & Sigismundi Battoris Tranſilvaniæ regionis dynaſtæ conjuges, infelix utraque matrimonii inter bella plusquam civilia. Nam & ille, dum Ieſuitarum conſiliis obſequitur vi patrui, cui Carolo nomen, patrio Sueonum regno pellebatur: et hic, iisdem auctoribus inductus, ut tri-

gatus, nihil aliud niſi Hiſpanicis copiis per agros Tranſamaſianorum peti tranſitum reſponderat: quanquam erat credibilius & acceptis jam ante indiciis congruentius, de ipſo jure comitatus cum aliis in Burgundia, aut apud Lucemburgum bonis, permutando agi. Hac ille de cauſa aliquandiu aſſervatus, ut conſilia ſaltem mora eluderentur, tandem ſoluta pecunia evaſerat, ut violata fide publica belli jure captivus. Sed ejus Funquii hoc tempore repertæ ad Edſardum literæ, queis hortabatur, ne Germaniam ultra ſpectaret, aliaſve ſpes longinquas; aut irritas, toties eluſus: ſola vi Hiſpanica poſſe in imperium reſtitui: ſed dandum ſocietati pretium, ut ad tempus metari in agro caſtra liceret, ultionique rebellium in amnis oſtia & propinquum ſinum claſſem inducere. Quas ob cauſas oratus Præfectus Friſiorum Wilhelmus, ut paratum ad neceſſitates ſubſidium haberet, recepit curam: atque interim jubet proximis e locis inſtructum exercituumque militem, exauctoratum a ſe, in urbem & ejus ſacramentum tranſire. Inde, & ſi quid aliunde conquiri potuit, firmiore jam civium concordia, quia conjuratio ad cædes & incendium ſpectaſſe ferebatur, ſed ipſis armorum rudibus ac trepidis, eoque alieni præſidii egenis vexillum ad homines trecentos conſcribitur. At Comes, velut accepta non illata injuria, ultro civitatem dicendam ad cauſam coram ſenatu Imperatorio vocat, multa queribundus, quod Batavus miles ſua prædia popularetur, quod extremis ſuppliciis in immeritos ſæviſſent, quibus lege agere ſine ſe inconceſſum, ſuosque liberos indignis modis tractaſſent, adacta & juventute nova in verba, queis debi-

debitam Principi fidem exuerent. Ita verbis adhuc judicia, conatu nihil non hoſtile agitabant. At filii Comitis ambo Regi Polono, cujus amita prognati erant, inane auxilium ivere, ibique paucis navibus Emdanos exſules, tumultuum cauſa urbe pulſos, imponunt, additis mandatis ut adverſus ejus injuriæ auctores jus armis dicerent. Deditque honori affinitatis Polonus, ut civitatem, ſi contumax perſtaret, commercio ſe interdicturum minaretur, ſcriptis eandem in rem ad Ordines federatos literis, ut multo cum faſtu, ita mirantibus aliis, quod avito Sueonum imperio extorris & inultus tam longe abſitis leges præſcriberet. Holſatus quoque Dux, cujus natam Enno Edſardi filius conjugem duxerat, Emdanos mercatu abſtinebat, naves ſuum in littus advectas retentans. Paria apud Danum & Hiſpanos tentabantur. Aquarumgrani diſſidia longius provecta, veteres inter magiſtratus, queis Dux Iuliacenſis aderat, gentili jure urbis patronus & eos qui ſpecie judiciorum exactis aliis rempublicam obtinebant. Mox neutiquam obſcuro Hiſpani impulſu per Mendoſam & Clementium præcipitatæ ambages magnis auditoriis ſolitæ, damnatique Spirenſi judicio occupatores: ſed cum præſtitutum intra diem judicatum non facerent, hoſtes imperii pronunciantur. De quibus ita decretum eſt, his opem ferre nec fas nec tutum, ipſos offendere, necare ſine fraude eſt, bona in prædam cedunt. Anno mos iterari proſcriptionem ſævioribus verbis. Fecialis, poſtquam cuncta ritu ſolemni condixerat, proximos Germanorum, Iuliacenſem ſimulque Coloniæ & Trevirorum Epiſcopos manu militari defendere jus dicentis auctoritatem

timis de rebus memorabo, quæ turbatiores hoc tempore, bellantibus inter occaſiones fuere. Edſardus Transamaſianorum comes Delphizylianis pactionibus velut per vim expreſſis offenſus ad Imperatorem provocarat. Imperator, qui nec externa in res Germanicas arbitria probare poterat, nec exitum videret eorum, quæ nolente civitate decernerentur, hanc tandem rationem reperit, ut abrogatis Delphizylianis legibus ipſe eadem prope omnia imperaret. Spe irritus comes cum aliquamdiu augendæ poteſtatis tempora reſpexiſſet, hoc anno civitatem turbis ſumtibusque exhauſtam, ita ut pecuniam, quam ex pacto debebat, aliaque neceſſaria niſi novorum onerum indictione, expedire non poſſet, inteſtinis diſcordiis miſcere aggreditur. Miſſi in urbem filii duo, alimentum tumultus: quæſitique e vulgo, qui alios vectigali infenſos, quod e novemdecim plebei ſodalitatibus duæ recuſabant, aut a publica religione diverſos contraherent, portasque remolirentur inituro militi, quem alia prætexens in hanc cauſam acciverat. Sed edita conjuratione, irati magiſtratus apud Comitis liberos paterna de perfidia queruntur: & morte affectis, apud quos mandata tumultus conciendi reperiebantur, exſilium cæteris ejusdem factionis popularibus, aut mulctam irrogant. Erat inter principes ſeditionis Grunius, homo domi clarus & magnarum neceſſitudinum, affinem inter alios Wilhelmum habebat. Is Iohannis Funquii, qui rebus olim Belgicis per Hiſpaniam præſederat agnatus, haud ita dudum ſpecie privatorum negotiorum in Batavos venerat. Sed deprehenſus mandata Alberti ad Edſardum ferre, & quæ ea eſſent rogatus,

nu, per domos cum haſta & ſectoribus vagabatur. Allectum in urbanum tribunal atque eo ferociorem, unæ atque alteræ Ordinum literæ compreſſerunt, iniquum ferentes, nec tolerandi exempli publicam cauſam inter privatos agi, apud judices verum falſumque nomen haud facile diſcreturos, & ni mos gereretur, adjectis minis. Paritum protinus, cum olim nullis prope in regnis Belgæ homines talis injuriæ ſecuri agerent. Sed vetus eſt, nec documenti egens, prout arma partium & vires ſunt, ita jura temperari. In Cliviis imperium omne conſiliarii adhuc ducis obtinebant. Auſtriacana factio. Ne Berca quidem a Batavis capta moverant ſe imminentes hæreditati principes. Primores ſane Cliviorum ac Iuliacenſium, velut ad Ordines nationum morbidi principis ſpectante tutela conſultarant de conſcribendis copiis, equitum bis mille, ſex mille peditum, in ſpeciem defenſandis finibus. reipſa ut rempublicam occuparent. Sed ubi de ductore agi cœptum, aliis Iohannem Naſſavium, Hohenloïum aliis laudantibus, nec inveniendi ſtipendii expedita ratio, longa deliberatio tempus adverſariis firmandæ potentiæ dedit. Hæc atque alia non magis metuendos Batavis Mendoſæ paratus quam ſuſpectos Germaniæ fecerant. Trahebat ille Hiſpanorum centurias duas & ſexaginta, Italorum novemdecim, Hibernicas duas, tum e Germanis cohortes quatuor denarum aut ultra centuriarum, totidem e Wallonibus, Burgundicam unam: quorum omnis numerus peditum ad viginti millia ferebatur. Lancearii Epirotæ turmas ſex, Hiſpani duas, Belgæ item duas fecerant: quinque alias tubi minores plerique e

Bel-

riæ deſuetam: ipſi animus tantum Principi fidus, dumque juſſa perageret, externæ famæ & ſine viribus odii contemtor. Haud abſurdum fuerit, quando nos res ipſa huc locorum duxit, eas nationes, quæ proxime Batavos Rhenum obſident, ſub Principum aut Epiſcoporum dominatu Imperii jamdudum Teutiſci partes ſitusque ordinem perſcribere. Vetera certe nomina cum recentibus contendere ſpecioſius quam verius poſſem: nam & priſci auctores parum introſpecta Germania haud eadem memoravere: turbata mox omnia crebris gentium inter ſe migrationibus: tum obſcuritatem auxere ſecuti interpretes, antiquam famam ad ſuæ quisque gentis decora trahendo. Hoc ferme aſſeram, ſupra Batavos, qui extra inſulam Gallicæ oræ proxima tenuerunt, quod Rhenum inter & Moſam patet, & pauca trans utrumque flumen loca ſilvoſo quondam ac paluſtri ſolo, priſcas Menapiorum ſedes fuiſſe, a quibus Eburones cognatæque his nationes, unde primum Germanorum eſt nomen, Tungri dicti, poſterius Moſellam & Treviros, notum amnem & populum attingebant. Tergum Nervii cum clientibus ſuis Scaldi amne, quem ultra Morini, & Arduenna ſaltu complectebantur, qui nunc fines Belgicam, quæ ſub Ducibus Burgundionibus fuit, a Francorum regno diſterminant. Sed poſtquam Vbios e regione, quæ Treviros contra eſt, in partem alteram Agrippa traduxit, aut transgreſſos ultro in fidem accepit, præſertim addita ab ejus nepte Romanorum colonia, & in his proxima Gugerni incubuere, Menapiorum nomen obſolevit, niſi quod pulſis ad interiora cultoribus cis Moſam ac Vahalim primum, ſerius Scaldin in-

X ter

ter ac Morinos conſediſſe non inanibus conjecturis videri poteſt. Ex eo omnis hic tractus, a Batavis ultra Treviros Maguntiacum usque Romanis inſeſſus præſidiis, Germaniæ partim inferioris, partim ſuperioris nomen accepit, quia Transrhenana incolis origo, quod ſermonis indicio nunc quoque noſcitur. Prætexebantur hac flumini vada, Grinnes, Batavodurum, Arenacum, quæ cuncta Gallica in ripa fuere, contra quam plerisque error perſuaſit: inde Burinatium, Trajana colonia & Vetera Batavico, quondam bello nobilitata, Aſciburgumque & Calo, quo loco fuerint, per conjecturas quæritur. Noveſium, coloniam Agrippinam, Bonnam, Antánnacum & Confluentem monſtrant ſervata in hunc diem nomina. Poſteris temporibus omnem hanc regionem & ſuperiores alias, Auſtraſiæ vocabulo, quod pars ea Galliæ in Orientem vergeret, Franci tenuere, novorum plerisque in partibus nominum auctores. Quos ubi ſuæ diſcordiæ attriverant, Imperatores Teutiſci, Principibus aut populis plus poteſtatis aut libertatis largiendo, jus ſummum in ſe traxere. Itaque nunc eam Geldriæ partem, quæ infernæ Bataviæ titulo appellata urbem habet Noviomagum, Clivii cisrhenani excipiunt. His ſe inſerit, indeque longe ripam occupat Epiſcopi territorium, cui ſedes Agrippinenſis colonia. Clivios ambit alia Geldrorum portio, quam olim qui regebant, Tutores vocabantur, ubi Geldra oppidum, & ex eo toti genti coalitæ appellatio. Retro Gugernos coluiſſe vetus deſcriptio perſuadet, & in hunc diem Goga vicus. Agrippinenſium in tergo Iuliaci, urbi ſatis antiquæ cognomines, eoſdem nunc cum Cliviis

priu-

principes, olim cum Geldris communes habuere. Interiores adhuc ad Moſam Leodici cum Limburgo, Lucemburgi Moſellam & Treviros adeunt. Treviris & Leodico Epiſcopi imperant, cætera Belgicæ accenſentur. At ulteriore Rheni ripa, quæ vetus Teutiſcorum ſedes & magna Germania, enitentibus primi olim Friſii occurrebant, qui parte ſui, qua Minores dicebantur, Caninefates in Batavorum inſula populum proſequentes, altera circumfuſi immenſos lacus & Flævi æſtuaria, inde Amaſium usque Oceano prætendebantur. His impoſiti Bructeri majores eodem amne tenus, & jam contra Menapios reliquiæ Sicambrorum, poſtquam gens ipſa ſponte, an vicinorum, vel Auguſti armis ad Vahalim conceſſerat. Ad Luppiam rurſus Bructeri, ſed minores: quod cum flumen Veteres in Oceanum ferri crederent, recte alii Rheno miſceri tradiderunt, per Iſalam ſcilicet, cui Rheni partem Druſus miſcuit. Nam Aliſo quidem qua fluxerit, tam incertum eſt, quam illud conſtat, multo etiam ſerius nominari amnes, quorum nunc nihil comparet. Verum pulſis utrisque Bructeris, non tamen ut nomen omne abolerent, eaſdem mox ſedes Chamavi, & ſupra hos Angrivarii cum Marſis tenuere, qui tergum Chattuariis & Dulgabinis cludebantur. Proximi, non eo quo nunc ad Iſalam dicuntur loco, Tubantes: & qui ex adverſo Agrippinenſes ſpectabant Tencteri: quos propter Vbii quondam fuere. Sed his traductis ſubiere ad Rhenum Alemanni, Gallicum genus, longius a ripa Catti quos inter & Oceanum ingens ſpatium Cauchi implebant. Friſiorum a littore ad Albim continui: ſed medius Viſurgis majoribus

& minoribus erat diſcrimen. Cauchis cohærebant ad mare Saxones, inde Cimbri Albim ultra. Quo tranſito, Viſurgim longius ab mari ſi repetas, Cheruſci tangebant Cauchos, Angrivarios, Cattos, quos circum Suevi plurimis nationibus utramque Albis ripam & Hercyniæ Silvæ immenſa retro ſpatia obtinebant, Germanorum diu valentiſſimi, ita ut & Rheno propiora colentes populos ſæpe dimoverint. Sed per tempora & bellorum vices vix unquam conſtitit his regionibus ſua facies. Nam ut Cauchorum maritima Friſiis ceſſiſſe ex appellatione, qua nunc utimur, credibile eſt, ita interiora, quæ multorum, quos diximus, fuerant a Francis occupata planum eſt, aliunde advecta gens, ſeu diverſæ nationes ſtudio libertatis in fœdus ac nomen compoſitæ fuerunt. His primum in Germaniæ remotiora, deinde in Galliam digreſſis res Saxonum viguere, qui & cis Albim rerum potiti, interdum & Rheno tenus, occiduum hoc latus Weſtfaliam dixere. Singularum nationum hæc ſumma eſt. Geldros Velavo nomine (ſunt qui olim Marſacos dictos putent) Rhenus ad Iſalam effundit, queis contiguos Transiſalanos alibi deſcripſimus. Tubantes hic vetus populi nomen, nec a Tencteris Tarantii abludunt, ſunt & in Comitatu Herenbergenſi, qui Zutfanicæ regionis pars eſt, & Sicambrici nominis reſtant veſtigia, ut & Bructerorum, quos Boructuarios vocavit ætas ſerior, paſſim paluſtribus locis. Quæ etſi doctis ingeniis placuiſſe video, tamen haud diſſimulandum eſt, quod ex ſuperiori demonſtratione apparet, plerisque nationibus longe diſſitas fuiſſe ſedes, niſi validiorum armis huc redactas per ambages conjectare libeat. Zutfaniis

niis ſub ipſum inſulæ Batavæ faſtigium Clivii adhærent Transrhenani: ſequentem in ripa monteſh, qui dicitur, Ducatum longo tractu Marcæ Comitatus ambit, cuncta eodem ſub imperio. Inde minores ſunt principatus, quos inter Naſſavia Lonam ad amnem Treveris obvertitur, vel numeroſa prole a ſe oriundæ gentis, vel latitudine memoranda. Tranſiſalanis ad mare Friſii ſuccedunt, quod nomen nunc & ultra Amaſium durat, facto ab Emdanis initio, queis tergum Oldenburgii ambiunt. Sequitur Viſurgim intra & Albim Bremenſis Epiſcopi ditio: poſt quos Holſati, pars quidem Germaniæ, ſed qui Ducatu inſignes, ut Iutiæ Danorum provinciæ proximi, ita principes in ſui parte agnoſcunt quos nunc reges Dani. Interiora hunc in modum ſe habent. Clivios & Marcenſes Monaſterium tegit, terra urbi cognominis ſub Epiſcopi dominatu. propius Tranſiſalanos Benthemiorum eſt Comitatus, inde velut acclive iter Lingano & Teclenburgio ſolo, quæ ſub Comitum jure ſunt, per Oſnaburgum autiſtiti, Dupholdiam Comiti parentem, Oldenburgii terminant. Alter ordo Comitatus tres habet, Luppium ad amnem ſimilis vocabuli, Ravenſpergium, qui nunc Clivii eſt principis, & Lemgovium: poſt quos Mindenſis Epiſcopi territorium Viſurgi finitur. Hactenus Veſtfalia: quam ſupra Waldecenſis Comitatus, & longius Haſſia ſub Landgravio ad Rhenum, Paterbornenſis Epiſcopus ad Viſurgim accedit, non hic Agrippinenſem, ut quos ante diximus, ſed Maguntiaci Pontificem pro Metropolita agnoſcens. Iam ſi ad Palatinatum Rheni, Francones, Thuringios & Brunovices veniendum ſit, non ido-

neis moræ cauſis rerum ordinem interrupero. Iura pacis in Orſæo primum violata ſunt. Oppidum id Bercam ſupra Rheno imminet e ripa citeriore Cliviorum, qui non obſcura loci opportunitate munire quondam aggreſſi, vix jactis fundamentis, ſumtu & diſſidiis inter ſe omiſerant. Et Batavis quo minus occuparent perficerentque infamiæ metus obſtitit. At dux Hiſpanus, ubi pro oppido conſtiterat, ejusque rectores vim contra de jure diſſerunt, portarum obices ſecuri ipſe parat incidere. Simul alii ſcalas curribus detractas mœnibus admovebant, cum paventes oppidani pandunt aditus. Arcem ſervabat genus militis ſemipaganum, non tam rapinarum quam belli expers, quos cæteri irriſu ornatus vilioris, nec ut ipſi longinquarum avium plumis verſicoloribus capita inſignitos, inde gallipinnios vocant. Hos inanem in ſpeciem moras nectentes Mendoſa, carnificem & laqueum oſtentans, coëgit deſcendere. Traducta Rhenum cohorte, quam Buquoius Comes Belga regebat, & Hiſpanicis duabus, deinde equitatus parte ferme altera, eodem tempore Orſeum, quanquam id quintum intra diem migraturus Mendoſa promiſerat, & vicus ex adverſo jacens Mulſemum nomine permuniri jubentur: dimiſſis per avia lignatoribus, qui longe quamvis diſſita arboribus nudantes, nec ædificiis aggreſſum abſtinebant. Id tum præſidii ſatis ad transitum amnis firmandum videbatur, quo conſilio poſtea deceſſum eſt. Quæ dum geruntur & Fredericus circumſita Germaniæ luſtrans, ubique ut ſubditis imperat, aut minatur ut hoſtibus, vis ac ferocia Hiſpanici exercitus multum terrorem non inermi tantum populo, ſed & fœdera-

deratorum vulgo rumoribus belli aſſueto intulit, ita ut extimis diffideret, intimis timeret. Ei pavori obviam princeps iturus, primos ad nuntios evocato milite, qui locis interioribus degebat, Scoto maxime Angloque, cui pars etiam præſidii Brilenſis & Fliſſingani acceſſerat, Arnhemum venit: eodem equitatus, & ducitante Wilhelmo Friſiorum cohortes properavere. Naves,quæ bello idonea ſubveherent, adverſantibus ventis tardius enitebantur. Ipſe mox Gravewartam inviſens, inde Zutfanienſis territorii & Transiſalanis oppidis, queis ab hoſte metus & ſpes ulla defenſandi militem partitur. Sed cætera minores per duces cognita. Doſiburgum & Doticomum, qua primus e Germania acceſſus ad Iſalam in dextra inſulæ Batavorum patet, ipſe inſpecturus cum equite proficiſcitur. Obviam illic amitam habuit Herembergenſium matrem. Ea cum egregio filiarum comitatu poſt ſalutem peractam, per jura ſanguinis ſuamque fortunam, quæ ſola proximas neceſſitudines bello diſtractas, & alia in parte fratrem, alia maritum vidiſſet, orabat ut quantum belli ratio permitteret, poſſeſſionibus ſuis parceretur. Ita Herenbergæ (Zutfaniæ oppidum eſt, unde familiæ nomen) demta munimenta, detractum præſidium, eodemque exemplo oppida alia & arces victori non dubie ceſſura, interim paci traduntur. Tum Caſtrorum de ſede haud diu conſultatur: nam cum Bercam circummetari intutum appareret, ne interpoſitus hoſtis commeatu ſociisque oppidis imparem exercitum abſcinderet, exiguam inſulam dextro adjacentem Batavorum lateri,non longe infra amnis divortium, Geldrica quæ dicitur, tenere placuit, nec minus

ripam Transrhenanam qua ſe Clivica ditio inſinuans oppido Sevenaria jus Zutfanicum finit. Vtrinque compoſitæ naves pontis in morem, queis commode tormenta & equites tranſirent. Et quando coactum unam in partem periculum metus alios ſuſtulerat, evocantur Oſtenda & Noviomago, Hollandiæque & Zelandiæ extimis milites, ſupplendis copiis quas præſidia exhauſerant. Hos adduxit Hohenloius. ejuſdem inſignis opera fuit, cum Transiſalanas urbes circumfuſo jam hoſte machinis, quæque alia arcendo eminus oppugnatori, inſtruere juberetur. Tum Princeps ad cuncta imminentium ordinanda neceſſarium ratus, explorare quid ſibi virium in armis foret, cenſu acto comperit equites ad mille & quingentos, peditum vix ſex millia adeſſe, aperto certamini minorem turbam, ſed ubi ingenio ducis temporisque & loci præſidio juvaretur, arcendo hoſti ſatis, & pro occaſionibus auſuram. Igitur intellecto per captivos commeatus Mendoſæ Geldra oppido adventare, retro cum turmis primoribusque caſtrorum ad Moſam properat, ſpe intercipiendi Venloam inter & Orſæum hoſtilis præſidii: ſed flumine tranſito patuit ſuſpectas Hiſpanis vitatasque fraudes: ita irriti ſiſtunt cohortes ſuorum ſubſequi juſſas. Certatum & in amnibus paucorum perfugarum inſigni ante alios audacia, qui navem longam Batavorum Rheſam propter excubantem ipſi vectoria allati, tanquam vi fortuita impingerentur, telis obruerunt. Creverat interim novo copiarum adventu Hiſpani exercitus: ſed ipſa multitudo ſibi oneri erat, dum large quamvis devectos Colonia vicinisque oppidis commeatus multitudo exhaurit, nec magis

gis pretium annonæ quam ſtipendii penuria caritatem facit: cui ſubvenit direptio agrorum villarumque Montenſe per ſolum, quæque alia Germaniæ Rheno prætexuntur, præcipua in eos ſævitia qui Romanam religionem averſari credebantur. Initium id prædarum fuit, & miles indigena, ſeu ruſtica juventus injuriæ reſiſteret, cauſa promiſcuæ cædis. Nec ea tamen licentia redimi quivit obſequium militis, qui modo æra poſcens, ſæpe velut otii & imbellis ſanguinis pertæſus in duces aut ſocios iram vertebat: ita ut Walones & Hiſpanos ſubito tumultu arma miſcentes vix Mendoſæ interventus dirimeret, ipſiusque prætorium propter fierent cædes, & centuriones ſuo a milite ſpoliarentur. Ipſi quin etiam proceres invidia aut conſiliis diſſidebant. Ludovicus Velaſcus machinis præpoſitus Mauritium imparem virium loco pellere, dein quantum Iſalam & Rhenum interpatet, ac longius ipſa Batavorum viſcera penetrare magnificum patrandique belli ferebat: Herembergenſis dextro itinere tutiores aditus & Amaſium usque nulla vi obvia promtam poſſeſſionem, aut belli veluti arenam perpetuo hoſtis damno oſtentans regionis peritia nitebatur, qua & Transamaſiani Comitis filius vocari creditus, id tempus in caſtris agens. Quorum omnium gnarus princeps captis e literis & transfugarum indicio, Emdanam civitatem periculi monuit, ſuis ipſe firmandis pervigil. Graves quotidie querelæ ad aulam Cliviam ferebantur, principibus faciendæ Hiſpano invidiæ Orſæenſibus, qui mæſto ejulatu orabant rectores Mendoſam pro ſe deprecarentur, non jam ut ſecuris & ſua obtinentibus otium permitteretur, quæ debita quanquam

ſibi olim ſocordia periſſent, relinquere ſe penates, deſerere agros, ac cedere ultro validioribus, tantum conjuges parvosque natos educere avitis mœnibus liceret, ne velut infimi Hiſpanorum mancipia operibus faciendis, perque ludibria & contumelias fœde vexarentur. Vbi aliter non poſſent libertatem ſibi recte vel exſilio conſtituram. Quæ ſegniter accepta inter conſcios aut mitiora ſperantes. Nam quibus præcipua auctoritas, infenſi Proteſtantibus, ultro adverſum diſſentientes vim Hiſpanicam advocaſſe inſimulabantur. Simpliciores iter Rheno quæſitum volebant, & brevi tranſituras injurias, quæ interim bellantium more excuſarentur: nec uſui, minora mala ulciſcendo majora iritare: brevi flagraturum unius belli incendio terrarum Orbem, ſi ad quasque offenſas vicini arma raperent, & partibus miſcerentur. Huc acceſſerant ipſius Alberti literæ, qui Sibyllæ Ducis ſorori humane reſponderat, neceſſitatem deprecans, & aliqua in præſens incommoda, unde in poſterum, domitis utriusque rebellibus, ſecuritatem Clivio principi ſecum communem fore. Sed graveſcentibus in dies criminibus, juſſa nobilitas præfectique & civitatum legati Cliviam in urbem convenire. Ducis vanum nomen, qui ne morbus recrudeſceret, ſua atque aliena mala pariter celabatur. At Sibylla prudentiæ virilis femina, modo univerſos, modo ſingulos obteſtata, non de Principis vectigalibus augendis, non de finibus diſceptari, ſuam ipſorum libertatem & animam in dubio eſſe: quare expergiſcerentur, &, dum tempus remediis ſupereſſet, in commune conſulerent, ſæpe & lachrymis ſuborientibus miſericordia audientes impleverat. Victis

igitur

igitur diſſidiis decretum, ut, primis urbium tumultuario milite firmatis, auxilia undique concirentur. Germania eſt omnis diviſa in pagos decem, quos Circulos ipſi vocant: ſupernos quinque: totidem infernos. Primus infernorum tres antiſtites eoſdemque ſeptemviros, & ſub eorum fide tres liberas civitates, Maguntiacum, Trevirûmque & Agrippinenſium colonias: Palatinumque principem & hunc e Septemviris: exinde minores alios complectitur. Alter eſt Weſtfaliæ, quem ante deſcripſimus, in quo principes Clivius, Transamaſianus, Valdecenſis, & Epiſcopi complures. Tertius & quartus Saxonum: in illo, qui Miſniam & Luſatiam comprehendit, Dux ipſe Saxoniæ & Marchio Brandeburgicus Septemviri: Duces Pomeranus, Anhaldinus, pluresque Principes: civitates aliquot: in hoc ſupremi Antiſtites Bremenſis, Magdeburgenſis, minores quinque: Duces Holſatus, Brunovix, Megalopolites, Luniburgicus: civitates ad mare Balticum complures. In ultimo, cui Burgundico nomen, Veſontinus præſul cenſetur: atque huic olim Belgas ſuos Carolus adſcripſerat. Singulis pagis dilectus præeſt, qui cum adſeſſoribus minora tranſigat, in majora concilium indicat. Weſtfaliæ eo tempore curam obtinebat Simon Luppiæ Comes, quem tum Clivii oravere Orſæum uti a Mendoſa repoſceret, ac ni pareretur infernorum pagorum quinque legationes Dortmundum evocaret: atque interim retento milite, qui in Pannoniam mittebatur, tributoque Turcico internum periculum longinquo præverteret. Nec eo ſegnius miſſi qui Imperatorem precibus fatigarent, quique accolas Rheni Epiſcopos & Palatinum

num Heſſumque & Brunovicem metu irrepentis ad ipſos mali in curæ ſocietatem pertraherent: & Agrippinenſes dehortarentur, quominus alimenta Hiſpanis mittendo communem ruinam prorogarent. Alii Mauritium adire juſſi, gratiis actis, quod hactenus quanto poſſet minimo finitimorum damno bellum gerere inſtituiſſet, orant ita pergeret hoſtium ſcelera ſolida virtute convincere, neu mala invitis illata, quæ ſibi ad miſericordiam proficere deberent, in iram verteret: ſed auctores injuriæ potius quam invalidæ gentis patientiam ulciſceretur. Quod gratum ipſi Ordinibusque, præſertim quia olim ſæpius optatum tunc prope ſperabatur, ut fruſtra invocatis legibus, auctaque per impunitatem Hiſpani libidine, Germani ſecum arma ſociarent. Dictum igitur anno ante octavo cuncta ſe, quæ Germanico in ſolo tenebant, tradidiſſe, promiſſo fore ut Hiſpani idem facere, ni precibus darent, armis compellerentur. Quod cum non eveniſſet, modeſtiæque damnum, injuriæ præmia adeſſent, usque adeo ut ipſe Albertus, tantorum nunc facinorum auctor, hæres Imperii a multis deſtinaretur, circumſcripta toties bonitate aliquomodo coactum ſe iri paria hoſtibus commoda præ verborum inanibus optare. At ſi ea quæ prædicta ſæpe, experti tandem Germani intelligerent, poſt tot hoſtilia ab Hiſpanis patrata nunquam juſtius ſubverti ingruentem dominationem, mortuoque Philippo vetere regnandi, exercitu inope ac diſcordi relicto, nunquam oportunius arma conſanguineis cum populis jungi potuiſſe. At Mendoſa ad ſe miſſis, uſum ita ferre cum aliter comprimi perduelles non poſſent, nec aliud reſpondet juris in

tan-

tantum contemtor, ut quæ in Clivios pro Auſtriacis dici vetera novaque obtentui poterant conquirere dedignaretur. Hiſpani interim mala in dies graviora, dum aliis inferunt, ipſi patiebantur. Nam & cis Rhenum continuo raptu conſumtæ fruges, pulſi agricolæ, cæſa materia, nudum velut ex hoſtili incendio ſolum late reliquerant, nec ſolitum caſtra ſubſidium ſequebatur, ſpoliatis aliquoties commeatuum ſubvectoribus, hinc fames & mox crebra diffugia: nec clam tantum aut ſinguli dilabebantur: ſed eodem die plures centuriæ inſtituto procul ad Moſellam curſu miſſum qui retraheret equitem, ut ſe dimitteret, manu coëgere. Auxerat penuriam, quod incitatus flatu ventorum ſuoque impetu Rhenus in naves quæ pontis uſum præbuerant, ſeu fabrorum per inſcitiam rupta compages riparum commercia abſciderat. Eo incommodo admonitus Mendoſa obſidium Bercæ, de quo diſceptatum hactenus, certo decrevit, quoniam inſula illic clauſtra fluminis, firmusque tranſitus, & cætera ad tempus non ſine infamia retinebantur, illa honeſtius manſura poſſeſſio jure victoriæ: quo magis mirari ſubit, ultra menſem dilatam hanc curam invalido hoſte & longe abſito, ni juſtior in illis partibus moræ ſpecies quæſita eſt. Invitabat etiam occaſio, quia Bercam Ordines ſæpius interpellati, nec ut alienam reddiderant, nec munierant ut ſuam. Ineunte anno Boioarus Agrippinenſium & alibi Antiſtes, reſtitutionis poſtulata per Ioannem Naſſavium Ioannis filium iteraverat, officioſis verbis æquitatem ſuam teſtatus. Impenſarum obtentum, quo ſe Ordines tuebantur, ita refellebat, ut diceret primos urbis occupatores ipſos

fuiſſe & Hiſpanos ad exemplum ſecutos tamen aliquoties deceſſus fidem feciſſe, ſed interpoſita mora tandem obſidione præventos: quod ſi damna & armorum ſumtus repoſcerentur, at nulla eſſe juſtiora quam quibus ſuum quisque vindicaret: quare ſi pro Hoia recepta ipſe nihil imputare permitteretur, quanto iniquius alieni belli rationibus ſuum nomen interventurum? Simul demonſtrabat locum tutantibus oneri, nec hoſti neceſſarium fore, cum flumen alia commodius tranſiretur. Quod præcipue movit Fœderatos, ut per ſingulas nationes acto concilio longinqua intervalla, penuriam militis muniendi laborem expenderent: Et quanquam de impenſis non ultra pertendebatur, placuit tamen e redditione oppidi prope deſperati plus aliquid quam gratiam ſperare. Reſpondere igitur, ſæpe compertum, quod ipſi amicis gratificarentur hoſti in prædam cedere: haud injuria igitur ſe ſtipulaturos nihil invaſurum hoſtem Germanicos intra fines, neu quicquam facturum, quo Rheni commeatus gravarentur: quæ contra ſi fieret, damnum Boioarus & alii ad Rhenum Electores ſarcirent. Ille viciſſim æquiores conditiones rogans, ubi pene convenerat, haud ultra inſtitit, velut conſcius paratæ ab Hiſpano ultionis, quem ad alia etiam cum Germanis Principibus ſibi controverſa acciviſſe ſuſpectabatur. Batavos quoque tutandi oppidi cura non ante periculum ſubiit. Igitur circumfuſo jam Rhenum hoſtis exercitu, munire ſerum, præterque mala, quæ caveri potuerant, inopinum aliud acceſſerat. Namque exorta peſtilentia intra exiguum loci ſpatium facili contagio & inſigniori ſtrage graſſabatur. Cauſam mali crediderim inſo-

inſolitam eo tempore Rheni ſiccitatem; qua nudatus alveus craſſis vaporibus cælum, alias quoque autumni vitio corruptum, infecerat. Inde in plebem ſparſum virus ut quemque invaſerat, ipſo humanitatis commercio vulgabatur. At milites præſidio relicti, queis nec victus æque nec habitatio ſuppetebat, ex multo ampliori numero vix ſexcenti valentes ſupererant: nec magis corpora ea lue, quam animi ſpectaculo frangebantur. Præfectus loco Scafius nomine, & ipſe morbo cubans, acceptis a Mendoſa literis, hoc tantum reſcripſerat, intempeſtive deditionis mentionem fieri, cum Ordines Agrippinenſium Antiſtiti ſuper reddendo oppido conditiones nuper tuliſſent. Ea reſponſi modeſtia Hiſpanus, in ſpem temerariam perfidiæ adductus, alteris nuntiis præmia ipſi uxorique offerebat. Tres interim centurias princeps, quia venti fluminis uſum abſtulerant, miſſas aliquoties, & ex itinere revocatas poſtquam irriti conatus negligentem hoſtem fecerant, ſubito pedeſtri itinere juſſit ire, tuendæ inſulæ, quæ juxta eſt, nec niſi per ultimam neceſſitatem morbidæ intra oppidum turbæ immiſceri. Infirma erant inſulæ munimenta: & perficere aggreſſos hoſtis prævenit, poſtquam machinas convexerat, tenue vallum globis undique penetrans: ſimul eques, qua languidior amnis, vado irrupit: ac jam cominus periculum imminebat, cum juſſu præfecti traductus miles diſpoſitis ex oppidi vallo machinis & jaculatoribus, quorum præſidio poſtremi quoque illæſi Bercam intravere, ſecreta ignium fomenta relinquentes, quibus tuguria corrumperentur. Inter hæc Mendoſa, ne qua vis hoſtibus obſidium interrumperet, jacentia infra Bercam

cam

cam Clivici juris oppida præſidiis occupat. ultro pleraque ceſſere. Habitatores Burici primum auſos belli violentiæ nomen inane pacis opponere, mox immiſtum portæ incendium imperiis ſubegit. Alpæ etiam & Murſſæ impoſitus miles, quanquam hanc Nienarii, illam Palatini quondam uxores nunc viduæ obtinebant, fide nuper ab Alberto accepta ne res armis obnoxiæ forent: quod tum pluribus accidit, nihil valentibus pactis, cum jura omnia intercidiſſent. Nubilum cœlum juvit oppugnantes, quo celerius tribus locis Bercam accederent. Necdum ad foſſam pervenerant: jam poſitæ machinæ ex inſula ſoloque continuo percuſſionem minabantur: quo tempore Alfonſus Avaleſius equitatum regens, eique tum obſidio impoſitus, mittit more militari caduceatorem. Oppidanorum conſilium, ut poteſtas rogaretur mittendæ ad Epiſcopum legationis, ceu confeſſionem timoris, improbavit miles, fortia hoſti reſpondens, etiam hoc indignatus quod, tanquam majore cura inferior, præfecto vincendus delegaretur. Facto in exterius propugnaculum impetu dejecti Hiſpani, eo cruentiores, quod nulla præmunitione contemtim irruerant. Sed ubi verberari lorica cœperat, dictu mirum, turris ad flumen ſpectans, in qua machinarii pulveris ſuffectura in longum copia ſervabatur, micante flamma ac ſubito fragore, velut fulmine icta, diſſiliit. Qui cauſam inquiſivere referunt, globi hoſtilis attritu lapides aut ferream ſubſcudem ſcintillaſſe, unde ardorem nitrum conceperat. Eo incendio cœlum omne peſtilentia purgatum: ſed graviora mala ſucceſſerant. Nam ictâ proxima ædium proſtrata: aliquot mortales ruina eliſi: pars aggeris

ris disjecta, quantum vix multis machinis actum foret: ac ni munimentum in morem lunulæ eam in regionem prominens conſpectum hoſtibus & vis inopina uſum animi ademiſſet, penetratum vi fuerat, ante repugnandi aut deprecandi conſilia. Nam ad illos quoque pervenerant magnæ lapidum moles non ſine aſtantium pernitie: etiam ſemihora poſt cuncta ſparſa albedine & commoto Rheno navigia periclitabantur. Intra oppidum vero, ubi in ſe cuique redire vacuum fuit, horribilem adhuc ſonum attonitæ aures circumferebant, oculos quoque peremta aut lacera corpora fœdo viſu turbabant. at quoties labefacta munimenta, abſumtoque pulvere, quicquid reſtabat diſcriminis id manibus ſuis relictum cogitabant, non jam conſilio, ac ne imperio quidem regebantur. Nam Lucas Heddingius, ad quem morte Scaſii delatum regimen, jacebat inter alios illapſa mole oppreſſus. Ægre formidinem diſſimulantibus animis in tempore accidit, ut vitam hoſtis offerret, pacto tantum ne quatuor intra menſes militarent, quanquam haud ignarus parum ſibi ad victoriam reſtare: tanto his benignior, fideique retinentior, in quos juſta arma habebat, quam quos amicos appellabat. Eam gratiam Avaleſius retuliſſe creditur, memor Cnodſenburgico prælio captivum ſe quondam & in Batavis liberaliter habitum. Quinto die peractum obſidium: & Mauritius ſpe dejectus, qua longas propinqua hyeme hoſtilis impetus moras præceperat, non reperit tamen quod accuſaret, præter repentis fortunæ multiplices caſus, & ſuas copias extra finium propugnationem nihil ſibi permittentes. Quæ dum geruntur, pars altera Hiſpa-

Hiſpanici exercitus, quæ Rhenum transgreſſa contra Orſæum conſederat, inutili faſtu aſpernata redemtionis pretium, Zutfaniorum ultima & Transiſalanos agros furtiva populatione incurſabat, levi in ipſos damno, ſed per interjacentes illa Germanos rapaci nec incruento itinere. Plurima ſævitiæ edita exempla infeſtis per vim oppidis atque arcibus, quæ flumina inter Luppiam & Ruram jacent. Sed promiſcuas in vulgus cædes unum facinus & viri claritate & flagitiorum multitudine obſcurat. Viricus erat Falcoſteinius Comes terræ Bruquiæ (Bructerorum eam fuiſſe olim vox ferme perſuadet) religione cum Batavis ſentiens, & ſolitus in concilio ſuæ gentis Hiſpanicæ factioni liberas voces opponere. Habebat is ſecum milites centum, agreſtes aliquanto plures, tutamen infirmæ arcis, qui rapinas Hiſpanicas metu ſui, interdum cædibus coërcebant. Iuſſus igitur ſatellitium dedere, cum Germanicas leges invocans abnueret, miſſo ad obſidium Lopeſio & longius quam pro viribus certato, ultima prævenit, pactus vitam ſibi ac ſuis, fortunasque ſalvas: quas majores vero fama vulgaverat, quod ipſi ad cauſas exitii acceſſit. Nam contra fidem arx direpta, abducta uxor, præſidium obtruncatum, ipſe in cuſtodia habitus, ibique detentus aliquot per dies invitatur ut cœlo liberiore frui velit. Mandatum ejus interimendi Petrus Agajus acceperat, ſed ita ut in caſum cædes referri poſſet. Ibat per humum manantem militis ſui ſanguine, cum ſecuti cuſtodum ſpecie mortis exactores haſtili percuſſum, inde ferro transadigunt: & qui familiarium comitabantur, idem fatum ſubiere. Vulgato rei ordine, experrectæ ad ultionem

tionem Comitis neceſſitudines, atque ipſa populi indignatio acrior fuit, quam ut conſilium Iuliacenſe eam rem ſilentio tranſmitteret. Cui Mendoſa tam negligenter reſpondit, ut ſatis haberet juſſum negare, quod impunitum patiebatur. Addiderat nec ſine cæleſti numine eveniſſe, ut jure belli caderet, qui publico ſeditionis atque impietatis crimine jamdudum perire debuiſſet, multum incuſata viri contumacia, inter crimina & hoc numerans, quod ad latinas ſuas literas Germanice ignaro ejus ſermonis, velut per contemtum, reſpondiſſet: tum, ſi quid gravius interdum accideret, patientiam ipſis commendabat, ſine qua nec ſe parem regendæ multitudini,inopia & injuriis concitatæ. Verborum ludibria res ſequebantur. Clariſſimum Transrhenanæ regionis oppidum eſt Veſalia, mercatura & Belgicis artibus celebre, quas ſæviente religionum crimine frequentes illinc convenæ invexerant. Ea civitas ſub Hiſpano judice ſuam præ cæteris gravem cauſam exiſtimans, honora legatione, & donis prævenire ducis animum inſtruerat, quo ille intellecto, non eum ſe reſpondit, qui induci poſſet, quod factu éſſet opus id quo minus perageret, aut qui bonis bene facere niſi munerum perſuaſu neſciret: at non aliam ſui demerendi rationem, quam ſi ſacris publiciſque rebus vera ac priſtina facies redderetur: eum ſibi aſpectum pulcherrimum magni muneris inſtar fore. Quæ ideo dicta, quia Veſalienſes juſſi ſæpius a conſilio ducis Romanos ritus intra mœnia admittere præfracte abnuerant. Mox cum, tranſiturus Rhenum omni cum exercitu, Hiſpanus ingens equitis ac peditis præſidium recipi juberet, quod jam Burica in proxi-

mo fecerat, caverique inſuper nihil per hoſtium arma iſtis in partibus novatum iri, intellectum facile diſcrimen: quippe obſequium mutationem ſtatus ſecum trahebat, ac ſi renuerent, miles licentioſus prædæque avidus vix jam ab oppugnanda urbe continebatur. Quæſita igitur apud ducem placamenta, vitataque in præſens ira, præbito frumento ſtipendioque centies mille Thalerorum, quæ ſumma non collato tributo, publico ex ærario ſoluta eſt: ortaque de nummi pretio cives inter & militem contentio pene periculum renovaſſet, ni rectores concitatos utrinque animos temperaſſent. Hac pecunia, & ſi quid præterea vicinis ex oppidis contractum aut Bruxella advenerat, perſuaſus eſt a Mendoſa exercitus, ut, quod abnuerat hactenus, relictis aliquot in citeriore ripa præſidiis trans Rhenum ſe duci pateretur. Inde Luppiam tranſiere, ponte quem Veſalienſibus faciendum imperaverant firmo ac ſolido. Nam quem cannabinis ex faſcibus vinctisque materia lateribus impoſuerat ſcaphis novis jactans ſe artifex, ut pleraque talia in ſpeciem blandientia uſus reſpuit, ſingulis quippe pervium, pluribus ſimul ancipitem oneris inæqualitate. Ibi ex Velaſci ſententia potius viſum ad Iſalam penetrare, quam procul finibus nec certo commeatu ingruentem hyemem, & ſoli Friſii uligines experiri. In ipſo itinere exactæ a Monaſterienſibus pecuniæ bellique inſtrumenta: quos Fœderati Ordines contra monuere, ne quid a ſe pacatum exſpectarent, ſi hoſtis ipſorum ſtudiis aut ignavia increſceret. Reſa inde & Emmericum adjacentia Rheno oppida per metum præſidia accepere, cui Mendoſa numerum primo non admo-

admodum gravem præfinivit, tanta famæ irreverentia, ut immiſſis pluribus, continuo violaret, quod in ipſius poteſtate fuerat omnino non promittere. Reſæ oppidani poteſtatem exeundi oratam non impetravere. At Germanus centurio, quem quadringentis cum militibus Emmericum urbem intrare juſſum Mendoſa ſacramento adegerat, ne quos ultra admitteret, miſſum haud multo poſt cum cohorte Barlotam fortiter excluſit, palam profeſſus, etiam ſub infido duce fidem ſibi conſtituram. Moleſte tantum ſui contemtum ferebat civitas Romani cultus retinentiſſima, & quæ ſuadentibus Ieſuitis advocandi eas in partes Hiſpani potiſſima auctor privatim innoxium ſibi bellum pepigerat. Cujus promiſſi teſtes literas Mendoſę ipſius manu ſignatas cum miſſus ex urbe ſacerdos, velut exprobrando, oſtenderet, non aliud reſponſi tulit, quam ad religionem resque regias provehendas tantam caſuum varietatem non poſſe iiſdem ſemper conſiliis gubernari. Tum ille: Nec igitur poſthac, inquit, mirabimur rebellem Batavum omnes vobiſcum conditiones averſari, ut qui, cuncta veſtris utilitatibus metientes, fas ac jura etiam hoſtibus ſervanda in amicos abrumpatis, hæc quidem facinora & ſtudia hominum infeſta & Deum inſuper ultorem habent. Nec tamen hac libertate Hiſpanus movebatur, quin continuo Iſaliburgum, oppidum interius ad Iſalam veterem ſitum, civium cæde irrumperet. Inter quæ princeps ut hoſti ad ſe adventanti viam auferret, jubet ire navi foſſores, qui aggere Emmericum propter (Hetteræ loco nomen eſt) inciſo Rhenum tunc forte tumidiorem planis ſuperfunderent. Iamque proxi-

ma ſtagnare cœperant, cum ſuperveniunt Hiſpani, relictumque ſub Hohenloio præſidium primo glandibus adorti, advectis deinde in aggerem machinis loco pellunt: ita clauſi hiatus ſimul ultro flumina ſidere. Quod cum fefelliſſet, Mauritius neceſſarium ratus loca Clivici juris, quibus hactenus pepercerat, hoſti propinquo præripere (quippe is ad montem, cui Altenenſi nomen, conſederat) Sevenariam, oppidum ea in parte, quam cum exercitu ipſe tuebatur, tradi ſibi jubet, acribus in præfectum minis, ut ſibi negantem quod hoſti permitteretur. Eundem in modum occupantur ejuſdem ditionis alia, ſed inſulam intra Batavorum ſita, mutatus olim amnium curſus, ſeu principum pactiones terminos confudere: Huſſa ſcilicet oppidum, & arx Lobecenſis, ubi Clivicum vectigal exercetur, quem locum Heriſpichi nomine & impio dolo, quo Gothofridum Normannica e gente Friſiis dominantem Carolus Craſſus interemit, ejus ætatis auctores inſigniunt. At Mendoſa Mauritianas ex contiguo artes timens, ſevero imperio militem continebat: totos decem dies noctesque aperto ſub cœlo ſtetit agmen: nulla niſi intra ordinem & in armis & humi quies. Ita frigore & inſomnia, ac poſtremo, quia conſumtæ circum fruges, nec ad rapinas dilabi licebat, fame graviſſima fatigabantur. Inſtructiſſimus erat peditatus æmulis inter ſe nationibus: ſed nocebat mos inveteratus partibus regiis, ut præcipuum robur in equite ponerent, qui tum fractus malis aut metu imbellis & alios fiducia nudabat. Pauci ſæpe Naſſovianorum ter tantas hoſtium manus perculere: equorum ingens præda: etiam viri gregis ritu agebantur, ita ut

tædio

tædio & onere captivorum, cum plerique explendæ famis avidi in poteſtatem non inviti venirent, nec redimerentur, edictum fuerit, ne quis ultra vivum hominem caperet. Omnique adeo hoc tempore quo circa Rhenum bellum hæſit, cum Princeps, modico interdum comitatu, Ordines hoſtium propter ſpeculabundus adſiſteret, aut edito loco panderet aciem, modo & miſſis ſuorum primoribus equeſtres concurſus proliceret, nuſquam Hiſpanus aut caſtrorum quietem turbavit, aut ullis certaminum ſe primordiis implicari paſſus eſt. Erat nimirum ducis prudentia parum fidere animis, licentia non minus, quam egeſtate corruptis, ſed hæc ipſa pavorem militis alebat: &, ni minima etiam pericula Batavi rebus ſuis ſemper maxima æſtimaſſent, erat in tantas copias egregia audendi occaſio. Cum vero, omiſſa Rheni ripa, jam recta Iſalam petere conſpiciebantur, Mauritius relicto circa principium agri Batavi præſidio cum navibus adverſus ſubita, & ut hoſti commeatus faceret arctiores, ac firmatis quæ circum minus valida, pontes, machinas, vimq; omnem armorum Doſiburgum rapit: quod juris Zutfanici oppidum ductæ Arnhemo foſſæ, Druſi quæ vetus eſſe creditur, Iſalam venientem e Weſtfalis amnem affundit. Hoc loco aditum illi in Velaviam obſtructurus ad ipſum confluentem caſtra vallo munit, quod altum pedes octo, in latitudinem infra quadraginta, in ſummo quatuor & viginti patebat, ad ſenos præterea pedes eminente lorica, circumducta vallo foſſa: ſed & interior altera, præter muniendi morem, relinquebatur, quæ accelerando operi propinquum aggerem ſubminiſtraret. Quæ dum fiunt,

Men-

Mendoſa, Doticomum ditionis ejuſdem oppidum, quod horæ itinere Doſiburgum ducit, machinis verberabat, jamque tertium intra diem inhærebat foſſæ, non denuntiatione ulla, ut ritus belli hactenus habebat, ſed periculo quam minis obſeſſos territans, & certus primo quoque ſanguine ad exemplum abuti. Frederici Herembergenſis precibus effectum creditur ut deditio admitteretur, exarmatis militibus, trecenti qui erant, juſſisque ſex per menſes bello extra Hollandiam Zelandiamque abſiſtere. Data & oppidanis incolumitas, qui continuam viginti annorum fidem eo primum tempore mutare cogebantur. Hac una, poſt Bercam, tam tenui victoria curſus Regii exercitus ſtetit, agnito errore, quod non abrupta prius mora Doſiburgum irruiſſet, ceſſurum protinus, ni Mauritius accepto tempore ſe illuc ſuasque artes tuliſſet. Nec tantis copiis dignum aliud aggredi, aut anni tempeſtas, aut victus temporumque ratio permittebat, aucta hucusque inedia, ut quinque intra dies, panem ſibi non guſtatum crebri perfugæ affirmarent, vulgatisque cum fame aut fœda per alimenta morbis amplius ſeptem millia hominum conſumta. Re ad Andream perlata, redditisq; mandatis conſilium ſuſcipitur atrox, hyemandi in Germania cum omni exercitu. Multa ſæpe Hiſpani improbe atque inverecunde fecerant: ſed vix ante judicia hominum ita contemſere, ut non obtentu aliquo ſua facinora velarent: hanc vero conſilio publico tam aperte illatam injuriam hoc unum excuſaverit, quod neminem eſſe tam innocentem arbitrati ſunt, quem non perire potius quam res ſuas in diſcrimen adduci oporteret. Nam illud quidem conſtat,

ſtat, ſi tot cohortes alæque, aut verius tanta ſeditioſorum colluvies egeſtate accenſa, in Belgicam incubuiſſet, novo cummaxime imperio, vetera defectionum exempla metuenda fuiſſe. Retro igitur ducens Mendoſa Sculenburgo arce Zutfanici juris in deditionem coacta, fœderatorum finibus agmen extulit. Abeuntis veſtigia princeps ſequebatur, nullo ante ſuorum operum, quam tunc defenſa patria, glorioſior, quam laudem magni ſæpe duces ante triumphos & murales coronas poſuere. Iuvabat inſpicere vacuas caſtrorum ſedes, & rudia hoſtium munimenta. Sed triſte ſpectaculum ægri ſauciique magno numero ſtrati jacebant, quos ab exercitu deſertos injuriæ cœli rerumque omnium inopia affligebat. Hoſtis victu refecit, quorum ſui non miſerebantur. Nam & Octaiola quem Doticomi Mendoſa reliquerat, a caduceatore principis appellatus ut miſeros tecto juvaret, militariter magis, quam humane reſpondit, valentibus duntaxat vegetiſque corporibus iſta intra mænia locum eſſe. Poſt equeſtria aliquot prælia proſpere pugnata, Ludovici maxime Naſſavii ductu, captumque Comitem Buquoium, Mauritius Arnhemi conſedit, belli in annum ſequentem paratus eo contrahens, nec minus providus, ut victus & arma periclitantibus circum oppidis ſuppeterent. Ac priuſquam copias omnes ſolveret, comperto Emmericanam civitatem imperia Hiſpanica poſt experimentum impatientes ferre, Hohenloium mittit, ut præſidium vi machinarum exigeret, Mendoſaque tum Rheſæ in propinquo hibernabat, nequicquam ferre ſuis auxilium cupiente, quia perfoſſus Rheni agger itinera inundaverat. Nec tamen placuit vacuæ

urbi præſidium imponere ſuo juri, ſuiſque conſiliis relinquebatur, ut iſtud etiam exemplum hoſti invidiam augeret. Eadem ſpe Sevenaria Cliviis redditur. Inde Hagam profectus una cum Senatu, veteri de more, nationis cujusque Ordines monebat, majore exercitu opus: quare ſtipendia & extra ordinem ſumtus largius miniſtrarent, quanto nunc hoſtis unam in partem gravior incumberet: reſcinderentque noxias cunctationes, omnes alias neceſſitates poſt unam habentes. Eodem tempore clara per iſtas regiones funera ducebantur. Florentius Palanteus Comes Culemburgi, inter primos olim duces conjuratæ adverſus inquiſitionem nobilitatis, mox cognitus impar curarum & propria ipſe otii cupidine intra partes a ſe conſtitutas ignotus conſenuerat. Sed notabilius privatum egerat Philippus Aldegondius, quem Arauſionenſi indivulſum, urbesque & populos regentem olim qui viderant, ad ultimum usque diem literata quiete reconditum mirabantur. At certe Elbertus Leoninus in umbra ſtudiorum quondam educatus, & ante pacem Gandavenſem regiarum partium miniſter, tunc ſummus Geldriæ juridicus conſiliis publicis immoriebatur, homo natura conſecutus, quo veterum magiſtrorum præcepta nituntur, ut affectu pene omni vacaret, adeo quidem, ut partes quoque non ſtudio ullo, ſed quia ſic invenerat, ſequeretur. Mirum dictu, quibus interim flagitiis Germaniam exercuerint Mendoſæ arma, nullo jam diſcrimine irruptis oppidis, queis vetuſta pacis fiducia vim reſiſtendi ademerat. Eodem plebs ruſtica conceſſerant, perfugii ſpe, ſed congeſtis opibus faciliorem raptoribus prædam facturi. Satis ipſo

trans-

tranſitu agri vaſtabantur, indicta & in ſequentem annum ſterilitate, quippe eo tempore attriti quo ſemina ſolo inferri debuerant. Non minus fœda arcium direptio, quas viri nobiles tenebant, Hiſpanicarum plerique partium ante hæc ſcelera fautores. Primus in Monaſterienſes, fineinque Benthemi impetus fuit: qui cum alendis copiis non ſufficerent, Reclinhuſa Luppiam inter Ruramque ad Agrippinenſis Epiſcopi territorium pertinens adjicitur, urbem ubi Dorſtam Velaſcus machinis rituque bellico oppugnatam cepit, ferente has contumelias Antiſtite Boioaro, cujus ſilentium ſubditi pro arcano in ſe federe interpretabantur. Hinc ad Montenſes Marcenſeſque & longius proceſſit malum, donec in Cliviorum utraque ripa conſedit, multiſque illic urbibus oppreſſis, quas adventantium violentia intactas reliquerat. Aliæ, in quibus Clivia ægri principis ſedes, venali miſericordia tranſmiſſæ. Tantumque prædæ fuit, ut gregarii quotidie milites ingentes pecunias Antverpiam trajiciendas Agrippinenſibus mercatoribus numerarent. Avaritiam faſtus, & hunc quoque ſævitia onerabat: nam contemta victus frugalitate, quæ iſtis populis avita eſt, longinquas dapes, & cuncta luxuriæ inſtrumenta ignaviſſimis hominibus imperabant. Quod ſi quis obſequio tardior aut divitias condere videbatur, aderant verbera & tormenta, truncati artus, inciſa cutis; fuere & qui vivi uſtularentur: quin & gravidarum mulierum & infantium pœnis terror quæſitus. Cujus immanitatis & cædium innumera exempla Germani ex teſtium fide publicarunt. Nec minus conſtabat, totos Deo ſacratarum virginum cætus nobileſque domos

ſtupris pollutas: tam effera militum libidine ut nec immaturæ ætatis miſereſcerent, & cum uxorum pudicitia illuderetur, adhibiti ſint ſpectaculo mariti, quin & matres coactæ filias producere. Hæc populi pacem profitentis facinora, quæ nullus unquam victor jure belli defenderit, vix credibile eſt quam ſegniter ac remiſſe tulerit gens ſæpe gentium domitrix, ab omni certe ævo flagrantiſſimæ libertatis. Sed, præter altum otium quod ferociſſimos quoque animos emollit, ſparſi in multos imperii iſtud vitium ſentiebatur, quod ipſi conventus tarde, at ſtudia, æmulatione potentium, multo difficilius coibant. Ita optandum maxime Hiſpano, nec ſine ejus opera, concilium ex concilio trahebatur: vix interim auſo quoquam, dum publica moles armorum cunctatur, ſuis ſibi viribus injuriam arcere, niſi quod Oldenburgi Comes, Bremenſiſque & Oſnabrugenſis Antiſtites & Ioannes Naſſavius longius ſiti minas ad ſe usque penetrantes fiducia tumultuarii militis contemſere: quorum exempla deinde ulteriores tutius ſequebantur. At pro Cliviis & proximis Weſtfalorum preces & literæ pugnabant: Carolo Nutzelio maxime, quem rebus Cliviæ ordinandis oratorem Imperator miſerat, deteſtante perfidiam, dedecusque Auſtriacæ domus, cum ſub Philippi Albertique auſpiciis, contra naturæ hominumque leges, contra pacta, Romanæ religionis vindices tam contumelioſe inſultarentur. Paria Dux Lotharingus loquebatur, qui tum filia principi Clivio in matrimonium data, filio ſororem Regis Galliæ ducente, nec deſerturus neceſſitudines ſuas, nec ipſe deſerendus oſtentabat. At a Rodolfo natura cuncta-

tore

tore & jam metu an triſtitia in ſecretum abdito, ut non niſi per literas noſceretur, quanquam & Weſtfali & ab his impulſi Principes quotquot ad Rhenum colunt, quotidie non tam ipſum quam miniſtros, quibus ille ſui arbitrium permiſerat, fatigabant, præter legationes & verba nihil expreſſum. Ad quæ Albertus tum Mediolani agens & Bruxellæ Andreas cauſam malorum omnium, cum ipſis belli initiis & pacis ad id usque tempus mora, rebellibus aſſignantes, quæcumque exprobrabantur flagitia, ubi inficiari non poſſent, brevem neceſſitatem vocabant. Inſolentior Mendoſa, qui ſe Regi ſuo militantem, quominus herili imperio pareret, negabat magnorum nominum ſono, aut trucibus minis, aut ulla re alia quam armis poſſe depelli: addito, ſi quid Cæſari, ſi quid Germaniæ in viribus ſuis fiduciæ eſſet, eas tum uſurpandas fuiſſe cum Bonna, cum Berca milite Batavo tenerentur. Sæpe cunctis ſe Lutheranis hoſtem, ac nimium diu inultæ impietatis exactorem eas in terras divinitus miſſum per vaniloquentiam jactabat. Iam quatuor exiguo minus menſes Hiſpanica ſigna per Germaniam volitantia viderant, cum ipſo anni exitu decretum ab Imperatore ad Mendoſam, alterum ad Fœderatos venit. illi innumera objectabantur: his, quod pauca ad Rheni divortium loca Clivici juris occupaſſent, & irrupta Monaſterii ditione ſacerdotes egiſſent captivos: tamen utrique juſſi Germanici Imperii ſolo decedere, rapinas ac damna reparare, ſolvere captos, alieno in poſterum abſtinere, eadem pœnarum ſanctione, velut in paria peccantes.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER OCTAVUS.

Obduruerat quotidianis querelis in tantum Hiſpani animus, ut per ipſos dies, quibus ab Imperatoris feciali, legatisque Lotharingis coram accuſabatur, Calcarem Clivicam urbem Romanæ religionis, quæ juris ſui, an hyemis præſidio, receptare militem abnuerat, tormentis verberatam, portæ per ruinas non ſine ſanguine irrumperet. Goga quoque, ditionis ejuſdem, tormentis ſubacta eſt. Gennepa & Xantemo permiſſis incuſſum terrorem pecunia redimere. Lutheraniſmi & Calviniſmi odium tam pertinaciter jactabat, ut Patelbornenſi Epiſcopo aliisque imperaret purgare terras noxio vulgo: ni facerent, venturos milites, qui nec vitæ ſontium, nec cæterorum fortunis parcerent. Formidoloſum id imprimis Veſalienſibus, qui Romanos ritus reſtituere jubebantur, conſilio Ducis Clivici jus principum uſurpante, quorum per Germanicas leges de religionis uſu liberrimum arbitrium eſt. Fœderati certe Ordines ſenatoribus oſtenderant, rem eſſe in-

dignam, ad nutus barbaræ gentis, quæ omnem pietatis ſenſum factis a ſe abdicaret, ſacra publico jure firmata his eripi, qui a parentibus ea tradita accepiſſent: hortati & civitatem ne in Dei cauſa vim hominum nimium pertimeſcerent: quin fortia caperent conſilia adverſus procellam brevi ſpatio evaneſcentem: ſe quidem nec communium ſacrorum, nec hoſpitalis beneficii immemores fore. Sed metus propinquus, ſpes remotæ animos ſubegerant. oratoque fruſtra ut templa partiri liceret, exactis qui fuerant miniſtris, ædes ludique literarii Ieſuitis, imprimis illic inviſo hominum generi, patuere. Coriblano Garzadore epiſcopo Oſigerdenſi, qui nuntii nomine res Pontificis per inferiorem Germaniam agebat, ſolennes luſtrationes peragente, aſpergi humum, ipſos ſuggeſtus velut impietatis reos flagellari, dein longas Miſſæ ceremonias, apta oſtentui omnia, plebs urbana, ſimplicioribus ſacris quinquaginta per annos aſſueta, pars indignabundi, pars non ſine riſu reſpicere. Sacerdotes in magna templorum ſolitudine, populus ſuos ritus tantum requirens, quantum alienos deteſtabatur, infeſti mutuo ſuſpectique egerunt, per omne id tempus quo Hiſpanorum copiæ fines obſidebant: iis poſtea digreſſis, ſimul qui eorum vi nitebantur exceſſere, civitas libertatem & mores recepit. Iam inclinantibus in ultionem Germaniæ conſiliis, Mendoſa, quanquam prætulerat hactenus ex uſu Regis fore, ſi vincendi bellum inciperent, & ſe juris Quiritium inſcientem militari agere malle, reipſa conſcius non duplicandos hoſtes, exploratis per homines idoneos principum & auctoritate præſtantium ſtudiis, quæ ipſis vincula, quis fœde-

rum modus, neque muneribus neque aliis artibus abſtinebat, ut coëuntes diſtraheret. Tandemque operæ pretium viſum eſt conquirere, qui cauſam tam deploratam verborum præſidiis fulcirent. Scio ego miraturum non neminem, quid tum ab ipſis vel in ſpeciem afferri potuerit. Quare ea quæ legati Andreæ apud conventum Rheni accolarum, Agrippinenſium in ſolo, dixere, quam potero breviſſime referam. Hi poſtquam diu eorum, ad quos venerant, nomina & mandata contra morem legatorum quærendo tempus extraxerant, tandem velut impulſi ad ſubitariam defenſionem, dolere ſibi ajunt, quod veræ religionis inimici, rebellium fautores, principum aures ac publicos conventus falſis aut invidioſis vocibus implerent, quaſi nefas eſſet communi cauſæ orbis Chriſtiani, quam rex Hiſpanus defenderet, pauca in ſingulos incommoda condonare. Nam non regis libidine ſumta hæc arma, ſed coërcendis prædonibus, qui, contemto Dei hominumque imperio, ex ſcelere jus facerent. Vbi tunc iſtos conventus & Germaniæ conſcriptionem, & horribile decreti carmen, cum Arauſionenſis bello perfido unum, exemplo principes omnes peteret? armatas a Deo poteſtates, ut malis undique naſcentibus occurrant, juſtas ſæpe neglecti muneris pœnas dediſſe: at ipſos non alienas tantum diſſimulaſſe injurias, verum & ſuas, cum vaſtarentur agri juris Germanici, caſtella atque urbes tenerentur a rebellibus impune. Non habituros obtrectatores, quod tam acerbe exagitarent, ſi ſui officii memores Germani, quibus arbitris Hiſpanus conciliari toties noluiſſet, perpetuos pacis hoſtes coëgiſſent ſemel arma ponere, nunquam ſine

finito-

finitorum damno exercita. Quid enim non datum a rege patre aut filio tranquillitati Chriſtianæ, qui, vitandæ omni invidiæ, alienata ab ſe Belgica, æſtatem proximam, magni exercitus domini, ſpe ſola concordiæ triviſſent, donec militem cum hyeme inopia opprimeret, quippe effuſo honeſtiſſime ærario, ad Galliam bello & præſidiis liberandam? Tum quoque, quanta potuiſſet, adhibitam diligentiam diſciplinæ: cujus quam difficilis eſſet cura, ſenſurum, ſiquis Mendoſæ in id onus ſuccederet. Nullum in loca ipſorum inſeſſa jus victoriæ intendi. Hoſpitium & brevem cuſtodiam quæſita: eoque dilectu præſidia diſpoſita, ut Batavorum excurſibus obnoxiæ regiones undique præmunirentur. Quæ militum delicta providentiam ducis aut pœnam effugiſſent, exigua, ſi quis cum Caroli Imperatoris Philippi beneficiis componeret: reminiſcerentur & fœderum. Quomodo enim liberum ſibi dicerent in hoc bello neutras partes ſequi, principes, epiſcopi, civitates, non tantum veteres Burgundionum ſocii, ſed quos Carolus ad propugnandam communi ope Romanam religionem ſibi obſtrinxiſſet? Quoties eo nomine denuntiationes a præfectis regiis interpoſitas? quoties Clivios appellatos, ne contra Venloanas pactiones fugitivis receptum, hoſtibus tranſitum darent? Ipſorum civibus, armis, commeatu aucta hoſtium ſcelera, cum tamen Parmenſis Buricum redderet, contra Reſam caſtellum dejiceret, quietem ipſis in bello permitteret, dummodo Gravewarta inſula Batavo auferretur. Ne hic quidem obtemperatum: idque conſtare regi Transrhenanæ poſſeſſionis jactura, cui proinde longius iter quærendum fuerit, ad ſua re-

petenda, quid tum ſi non ſine aliquo illorum damno, quorum id culpa evenerat? Multo etiam iniquius factum Coloniæ epiſcopum, ſi Monaſterienſium aut aliorum querimoniis nimium moveretur? potius, quod pontifex ullus Agrippinenſibus, quòd ſacra adhuc eſſent, agendas Philippo gratias, qui impium bellum movente Truxio, contra decreta Germaniæ, nemine Germanorum contra eunte, quibuſdam vero etiam principium hinc quærentibus graſſandi in ſacerdotes, rebus ſuis poſt Boioari preces habitis, Noveſium ipſi, mox Bonnam armis reddidiſſet, teſtato ſalvas ſibi impenſas eſſe debere. Bercam quoque ereptam rebellibus &, dum alibi Albertus occupatur, amiſſam: ac nuper, dum ſpes fuiſſet ante vim reddendæ domino urbis, honori ipſius diu donata agendi tempora. Hæc ſi expenderent, melius ſibi conſulturos, quam tenuium malorum improvida miſeratione majora iritando, & quorum ſero pœniteret. Si pax turbaretur, concitorum capitibus impendere ultionem: Regem, Archiduces, Mendoſam extra crimen fore. Non multum his diſſimilia dixere qui ad Imperatorem & principes ſingulos mitigandos mittebantur, promiſſo ante Aprilis exitum deceſſurum militem. Fœderati ordines ſæpe fruſtra expertis legationibus in id tempus abſtinuere, permittendum Hiſpano rati, ut quam liberrime fureret, & Germaniæ, ut ſua ſponte moveretur. Defenſiones tamen ſparſere, indignati quod ii, qui res repetitum venerant, ipſos hoſtibus velut ex æquo componerent: memorantes loca a ſe reddita, ab Hiſpanis retenta, finitimorum offenſas quæſitas ipſis, ſibi toleratas, a Clivicis motibus ad Truxianum bellum

repe-

repetita origine. Suam æquitatem, cum Emda non ita dudum, Emmerico nuper cederent, mirantibus multis teſtatam. Objici locum unum aut alterum hoſti imminenti neceſſario antecaptum, quaſi non & civium interfuiſſet ſervari contra non evitanda alias Hiſpanorum flagitia, a modeſto milite, & cui nec ſtipendia, nec diſciplina deficeret: addi pauca excurſorum delicta, quæ, ut fit, notitiam & ultionem effugerint. At non publico ductu importatum alienos in fines exercitum, non ſeditiones lucro deputatas, non populorum nihil ad ſe pertinentium religioni morem impoſitum. Pollicitum & curaturos ſe de Gravewarta, ne Geldri arbitros recuſarent. Acceſſere quæ aut cauſam ipſorum plauſibilem, aut Hiſpanum avaritiæ falſo pietatis nomine velatæ ſuſpectum facerent, dicta alibi, neque hic repetenda. Finis erat: ne genus hominum ſervile liberis nationibus inſultare diutius paterentur. Deliberantibus ad Rheni & Moſellæ confluentes quinque pagis, tarde belli conſilia procedebant. nec deerant qui cum Batavis gnaris armorum ſociandas vires jam tum judicarent. Sed plures ſua recipere ſatis habentes, longiori bello aperire Germaniam recuſabant, partim invidiam & offenſas Imperatoris, vimque potentiorum adeo nonnullis expaveſcentibus, ut, cum de acceptis injuriis loquendum eſſet, regis & gentis Hiſpanicæ nomen anxie vitarent. Sed & nec Ordines ipſi multum laborabant, miſcere ſibi ſocios, quorum ex difficiis adverſa, aut ex ſecundis pacis legem acciperent. Præcipui maturandæ expeditionis auctores erant, Palatinus Septemvir, Heſſus & Brunovix, ſuis auſpiciis & copiis, quas ſatis magnas

tota hyeme conſcripſerant, rem aggreſſuri, ni inter ipſos ortum certamen, Heſſo & Brunovice de ſummo belli imperio contendentibus, cum Palatinus quietis patiens interiorem tutelam & publicorum conventuum curam ſibi depoſceret. Vſi ea diſſenſione e Weſtfalico pago Romanenſes plerique, & quibus nihil æque inviſum atque arma Proteſtantium principum, tributum trimeſtre, æquale ei quod in Turcam datur, offerendo, ut præſes ſuus dux belli renuntiaretur, effecere, æquum dictantes, & moribus Germanicis conſonum, qui vim paſſi, quorumque in ſolo bellum adminiſtraretur, ipſis in auxilia regimen concedi. Hyemem hanc, bis gelatis amnibus, ſollicitam Fœderati, attamen innoxiam egere, dum diviſis Mauritius & Wilhelmus copiis, ille Ciſiſalana ex Arnhemo curat, hic ulterioribus cuſtodiendis ad Meppelam conſidet, intercurſantibus nunciis. Detectæ in Bredam, Noviomagum, Daventriam inſidiæ, curam cuncta tuendi & impendia auxere. Mauritianus miles plus ſemel in hoſtem victor, etiam ſuſpendio necatos a Iuliacenſibus milites præſidii cujusdam cæde & rapinis penſavit, peſſimo militiæ more, qui juris publici neglectu privatam centurionibus ultionem permittit. Emmericum, quod oppidum a Mauritio liberatum diximus, rurſum Hiſpanis, qui ſub exitum Februarii machinas advexerant, pavore magiſtratuum deditur, cum civi militique non deeſſet animus, inſuper tam difficili per aquarum incrementa aditu ut ſcaphis inducti intraverint. Ibidem mox, ſublapſam columna fatiſcente Ieſuitarum ædem, erant qui ad prodigia referrent. Sed & Buquoius Comes præſidium illic regens capitur

ipſe,

ipſe, dum prædabundam manum calidius perſequitur inſidias illapſus, quas Ludovicus Naſſavius paraverat: ut ferme per id tempus crebrioribus quam gravibus damnis res regiæ deterebantur. Nam vere appetente diverſis locis fuſus eques: venit in poteſtatem Paulus Æmilius Martinengus: captis comitibus Fredericus Herembergenſis vix periculum evaſit: portus Antverpienſis perruptum præſidium, avecta præda: & in oceano deprehenſa navis Hamburgo arma in Hiſpaniam ferens. Pecunia nondum ſuppererat. Trecenta ducatorum millia gravibus ſub uſuris a mercatoribus accepta, quo maxime urgentibus ſuccurreretur. Ita Antverpia & Lira mutatis præſidiis metu exemtæ: inde metu dilapſi, & qui reſtiterant, protruſi edicto e finibus in Germanorum manus paſſim inciderunt, ubi quicquid aliis peccatum erat, ipſi luerent, publici odii victimæ: Gandavi, quia modeſtius egerat miles, manſit. Sed Bercam tranſiit ſeditio, eadem ex cauſa, totoque anno exagitavit. Dilectibus quoque per Italiam Germaniamque audita penuria moram objecit: quin & crebra ad Batavos transfugia, qui ſtipendium recens auxerant. His ut malis occurrerent Andreas & Mendoſa, ſimulque parte promiſſi Germanos lenirent, principio Aprilis ver nacti ſiccum & maturius quam iſti cœlo ſolitum, ita ut jam pecudes paſtum agerentur, jubent abductum hybernis exercitum, erat is millium quindecim, utraque ripa deſcendere. Emmerici tamen & Reſæ præſidium relinquere locorum commoditas ſuaſit, ut & Gennepæ ad Moſam, cæteræ civitates coactæ militi teſtimonium probe ac modeſte actæ hyemis præbere, non negligente

interim Mendoſa pro tam longi hoſpitii gratuito uſu partem de ſtipendio militi deducere. Inter eundum ferme conſumto menſe, medio flumine contra Gravewartam utrinque conſedit exercitus. Non ſine ſpe expugnandi Mendoſa ſuaſerat, maximo haud dubie fructu, ſi eveniſſet: ſed contra nitente Ricardoto, quaſi fieri non poſſet, quod Parmenſis fruſtra tentaſſet, Andreas Bommelianæ inſulæ irruptionem prætulerat, ejusque conſilii occultandi ac retinendi hoſtis hic labor ſimulabatur. At Mauritius vix alias magis inquietos dies, noctes quoque inſomnes habuit, cum & notis armorum ſociis & juſtis viribus deſtitutum curæ innumeræ diſtraherent: nam primi ducum Wilhelmus apud Friſios ſuſpectis Emdæ rebus, Verius in Anglia detinebatur, alii per Germaniam, concitores belli illic & miniſtri aberant. Necdum advenerant cohortes externæ, quas adverſus vim hoſtilem gravius incubituram Ordines diverſis partibus conſcribi imperaverant. Quatuor penes ſe millia habebat, quibus Iſalæ transitum, quibus Rheni læva ac dextra, ſupera atque infera defenderet. Igitur recepta Lovecenſi arce locisque aliis, quæ nuper Cliviis reddiderat, Geldrica rurſus inſula ſedit, manentibus prioris anni munimentis & hoſti intactis: pars copiarum ipſam Batavorum inſulam tenebat, eo conſilio, ut quamcunque urbem aut caſtellum Mendoſa impeteret, ipſe averſum latus & opere minus firmum armis prætexeret. quamobrem ſpeculæ ripis, pontes amnibus impoſiti, quo facilius indicia atque auxilia commearent. Mox Gravewartam auctam prius præſidio, quod tenue fuerat, adverſus hoſtium utrinque tela, lorica inſtruit:

ſtruit: inque amnem palorum duo cornua protendit, ſiſtendis ratibus, quæ juſſu Mendoſæ apud Coloniam paratæ dicebantur. Machinarum ictus, explorato ſitu e tumulo trans flumen ea arte directi, ut, plurimis ſuorum diſcerptis, cogeretur hoſtis partem caſtrorum ſubinde transponere: cum interim & equeſtris e Noviomago excurſus fatigare: neque deeſſe in diviſi exercitus partem alteram juſtæ victoriæ occaſionem, ſed paucos ſecum qui exſequi poſſent, Mauritius fatebatur non ſine acri doloris ſenſu. Monebatur ut Bommelæ caveret per exploratores & captivos: ſed metuebat ne,ſe digreſſo,alia penetraret hoſtis, qui falſis variiſque conatibus incerta fecerat omnia, etiam ſpeculares ignes ſuos ad uſus trahens. Inter tot ambigua nihil viſum tutius quam manere, cunctaque itineri expedita habere, onerare currus, equos curules neque nocte ullos, neque de die cunctos ſejungere. Multas maximasque non immerito oportunitates ex Bommelia inſula Hiſpani ſperabant, primorum illic amnium clauſtris, & in hoſtilis agri intima non uno tranſitu. Rhenum qua Vahalis dicitur olim quoque Moſæ admixtum in Oceanum fluxiſſe, Romanis ſcriptoribus abunde demonſtratur. Sed media tempora crebris diluviis, nondum ea quæ nunc eſt aggerum cura, quantas mutationes attulerint, dici non poteſt, cum nec ita dudum alia fluxiſſe Moſam patrum monumenta, & trans Hæſdam veteres alvei nomen teſtetur. Nunc quidem ita ſe res habet. Quæ pars Geldriæ ſubter Clivios inter utrunque flumen procurrit, Moſivahalia incolis ex re appellata, ſenſim tenuatur, & ad confluentes finit, qui Vorenam inſulam brevi intervallo bis aquis

per-

permixtis conſtituunt: unde diſcreti rurſus amnes, curſum quisque ſuum perſequitur, ſervato vocabulo, donec iterum coëunt, amplexi juſtam inſulam, Geldrici nunc juris, cujus caput Harvarda vicus, finis arx Loveſtenium. Nomen oppidi ab inſula Bommela, quam medio ferme ſui Vahalis allabitur. ea civitas Albanicis temporibus inter primas exuerat ſervitutem. inde cum Hollandis arcta ipſis ſocietas, quod invicem munimento eſſent. Non longe Harvarda proximant amnium flexus, rurſumque aperitur inſula Roſſemum in vicum, Martini Roſſemienſis ortu nobilem, qui imperante Carolo populabunda manu Belgicam, & mutatis partibus Galliam penetravit, hinc longe diverſi fluunt. Sed ambitioſior Moſa & Brabantorum agris largius indulgens in auſtros abit, qua Sylvamducis aſpicit correcto curſu, ubi Crepicordium inter munimentum arcemque intra inſulam, quam Helium vocant medius tranſiit, Hollandico deinceps ſolo excipitur, ac modico ſui divortio Hemertam inſulam circumductus, Hæſdæque mœnia attingens, cætera integer conficit. Spem invadendi hæc loca Hiſpanis auxerant diverſi indices miſſi Alpina ad juga, qui nives ſolito minores modica amnium incrementa promittere, conſenſu renuntiabant: partibus, non agmine ire viſum, ut quam diutiſſime ad Gravewartam caſtrorum imago hoſtem moraretur. Sapenæ igitur, qui Gennepæ, velut tutandos ad commeatus, hæſerat, hactenus additi ſubito Barlotta & Stanleius, cum ſuis cohortibus Hiſpanica, Walonica, Hiberna, & Henrico Herembergenſi ductore equites quadringenti primi deſcendunt, Vorenam, ſi indul-

gen-

gentius cuſtodiretur, ſubito aggreſſuri. Sed viſo id fruſtra fore, propter ſubſtiterunt, donec Sylvaducis adjutæ curribus lintres adventarent. Iam pulſa machinis (nam attraxerant aliquas) Batavorum nave quæ flumen illic ſervabat, non procul Roſſemo Moſam transgreſſi, fuſo hoſte qui per aggeres obequitabat, & quod juxta peditis non auſo obſiſtere, Bommelienſem inſulam penetrant, modo hac, modo illac palabundi, dum mandata, aut copias majores opperiuntur, ipſique duces æquali poteſtate, dum offenſas minus, Andreas magis, quam bello expediebat, inter ſe diffident, in pulcherrima occaſione agendorum incerti. Et alias & tum raro Dei in Batavos beneficio conſtitit, plerumque circa ſpes ingentes & propinquas conſilia hominum deficere. Namque urbs Bommela, maximum belli momentum, ad impetum nuda ferme jacebat, veteribus munimentis arctis atque invalidis, & novis, quæ triennio cœpta, nondum perfectis, dum Ordines in multa operum diſtracti erogationibus parcunt, & partem imprimis hoſti adverſam aqua reſtagnans & uligo ſoli moratur. His Princeps auditis, citato quanquam itinere, non ante ſecundum ab hoſtium tranſitu diem, ſed antequam illi Vahalis ripam occupaſſent, in urbem pervenit, perculſisque periculo civibus & fugam parantibus animos reſtituit. Nam quanquam & Hemertam inſulam & ſiquid alibi ſuſpectum, cura ſua & milite firmabat, Bommeliæ tamen præcipue intentus, plurimum ipſe adeſſe, augere præſidia, opera urgere. Monſtrataque eſt eo tempore egregia tuendi urbes ratio, Principi ſæpe poſtea, nec minus hoſti repetita, & manſuri perpetuo uſus, quo-

ties

ties obſidium metuentibus miles ſuppetit, obviam hoſti eundo promotis longe munitionibus, quæ & ſpatium amplius præbeant defenſuris, & intima diutius periculo ſeponant. Propugnaculis enim quæ vallo continua, objectæ moles aliæ atque aliæ, quæ aquis & ipſæ includerentur, quicquid defenſioni idoneum extremo am[illegible]u amplectente lorica. Quæ dum properantur, Hiſpanicæ copiæ, & qui Emmerico tum primum relicto exierant, ſociis, qui tum forte Crepicordium caſtellum obſidere cœperant, ſupervenere. Dedito facile caſtello, & quæ contra caſtellum eſt arce Helio, pontem illic e navibus Mendoſa Moſæ inſtruit, tranſponendo militi & commeatibus, qui abunde Sylvaducis afferebantur. Læta civitate ob hoſtem de vicinia pulſum, & cætera diligentius curante, quo minore offenſa præſidium abnueret, etiam Andream, qui eo venerat, non niſi præfinito comitatu mœnibus excipiens. Validi hoſtium conatus adeo Batavos non terruerant, ut majoribus, quam ante, animis opes viresque intenderent. Inſtituenda enim augendo ærario venditionum, litium & hæreditatum vectigalia, haud ægre tolerata. Difficilior e cenſu ducenteſima, eoque minus duravit, quanquam mos ipſe liberis populis æqualitate olim laudatus. Sed multorum opes incognitæ, aut per mercaturam incertæ, & ſuſpecta profitentium fides obſtitere. Plebem & hoc offendit, quod etiam opulentiſſimi, ſi bis mille florenos pro ducenteſima darent, ulteriori profeſſionis onere levabantur: quod partim vitandæ invidiæ datum, partim in ſolatium nobilitatis, arguebant pauperiores, tanquam in paucorum gratiam exuta æqualita-

te.

te. Supra claſſem, quam in Hiſpaniam miſſam ſuo loco memorabimus, novi e Germania dilectus & Helvetius pedes tum primum uſurpari cœptus. Scriptæ & leges de armaturis. Gallorum quoque cohortem bis millenariam e regno pacis impatiente Lanovius conſcripſerat, querente Hiſpano violari fœdera, cui rex Henricus reſponderat, nihil ſuo juſſu fieri, nec intercedere tamen quo minus bellantium utrique bella cupientes Gallia deducerent, quo citius vetera partium nomina exhaurirentur. Ita placere Ordinibus copiæ ſuæ, ut e conſultoribus pars animoſi juventa, cæteri longorum ſumtuum pertæſi, prælium poſcerent. Sed monſtrabat Mauritius poſſe hoſtem tutius eludi, & re in diſcrimen data leve Hiſpano militis damnum, apud populum etiam minora vulnerum formidoloſa. & aderat jam Wilhelmus prudentiæ laudator,& calentibus conſiliis ſemper averſus. Poſtquam ergo tota vi belli Mendoſa ipſe ad oppidum Bommeliam venit, operibus & machinarum jactu certatum, nullo in rem ſummam malo, ſingulorum vaga pernitie: at in Hiſpanicis caſtris duo millia hominum breve intra tempus abſumta: inter hos duo fratres, diu diviſi & ignari, quia nomen alter maternum aſſumſerat, cum forte coiiſſent & inter ſermones agniti inter ſe amplexus necterent, capitibus utrique abreptis, conſecuti ſunt, nequid poſt id gaudii dolerent. Similis caſus in Mauritii caſtris marito & uxori ſimul cubantibus mortem ſomno continuavit. Equeſtres interdum pugnæ & excurſus, & omnia non obſidio quam adverſis caſtris ſimiliora. Tandem retrogreſſo ad Roſſemum Mendoſa, Mauritius quoque, firmato quan-

quantum ſatis oppido, cui ſupra infràque pontes addiderat duos Vahali transeundo, copias per inſulam Vorenam, quam novis operibus in exemplum pulcherrimæ munitionis erigebat, totaque Vahalis ripa exteriore diſponit. Aſſiduo pulſu, quanto mœnia incuti ſolent, transitum illac in Tilanum, qui trans Vahalim, agrum urgebat Hiſpanus, renitente Erneſto, cui ea regio obvenerat, atque parva Vahalis inſula, quæ prope Roſſemum, pertinaciter hærente. Nec princeps ſua tutari ſatis habens, partes oppugnandi ultro ſuſcipit, primumque trans Moſam, quod ripæ Brabantiæ proximum Vorenam reſpicit, ſubito levique opere inſideri jubet, ut agentem illic hoſtium equitatum, qui commeatibus ac pabulis præſidebat, excurſibus laceſſeret. Mox ex eventu auſus majora, ſummo mane gnaros talium cum trecentis militibus jubet penetrare inſulam Bommeliam, eo in loco, quo Harvardam eſſe diximus, lunæque in ſpeciem defigere palos, inde quantum maxime properari poterat, integere humo. Spatium id erat quod ſex millia hominum caperet. Simulque opus & copiæ ignaro primum hoſte creſcebant: tantumque fiduciæ ſuperfuit, ut coram princeps ipſe inſpectatum advenerit. Temporis mora, dum conſulitur Mendoſa, dum alternant conſilia, favit audaci cœpto. Certe jam humani corporis altitudinem bis vallo æquaverant, cum inumbrante veſpera, duce Sapena, lectus miles Hiſpanus Italusque, ad bis mille, acrem impetum facit, ira ſimul & religione incenſus: quippe monachi crucis inſignia præferebant, cæſi captique inter primos. Erant quos animi ardor vallum ultra evectos impulerat coram manus miſcere.

pro-

propugnantium pares ſpiritus, ſed conſilio regebantur: ſtatus integer, certi ictus, jactusque. Lanovius Gallos, Anglos Horatius Verius, Scotos Edmundus voce exemploque incitabant. Sed præcipue hoſtem fatigabant Mauritii machinæ ex inſula Vorena ipſaque Vahalis ripa in omne latus directæ. tandemque ceſſit, multa ſuorum cadavera trahens. Sunt qui ſeptingentis non minus cæſos tradiderunt, inæquali certamine, cum circiter decem e defenſoribus deſiderarentur. Inter peremtos centuriones Paciettus fuit, captivus nuper & reparandæ ad gloriæ occaſionem intrepidus. Proceſſit munitio: itemque trans Moſam minores aliæ: fruſtra tentato impetu in eam, quam hoſtis juxta ad Littam fecerat. Inſigne ſane caſtrorum ſpecimen, per tot inſulas ripaſque diviſus exercitus, qui navigiis amnem tenentibus & quinque pontium mobili quocunque vertere libuiſſet opere, alternis uſibus miſcebatur. Nec quicquam auſus in opera Mauritii Mendoſa: ſed perfuga monſtrante locum acceperat Roſſemum ſupra, ubi proxime coire fluminum flexus ante relatum eſt. ibi conſilium ſecutus, quod jam olim ceperat Carolus Mansfeldius, tunc vero repetierat Carolus Colonna Tribunus, idem qui has res ſummo cum judicio ac fide poſteritati tradidit, pars ipſe earum haud minima, juſtum ex humo caſtellum moliebatur, quod ab Andreæ nomine vocitatum, hinc Moſæ inde Vahali incumbens, aqua terraque iter præcluderet. Ita inſumta æſtas, relictoque præſidio is unus tanto labori fructus ſuperfuit: reliquus miles per Brabantiam ſparſus ad licentiam rediit. Worchemum Hollandiæ oppidum Barlota nocturno aſtu quin caperet haud longe abſuit:

abfuit : ſed cum in ipſo agendi loco conſilium traxiſſet, excitus a ſpeculatore civis minimo antevertit ad portam procurrere. Quæ dum acribus ſtudiis apud Batavos geruntur, Germani interim Hiſpanique, hinc ignavia, inde ludibrio certabant: nec Hiſpanis ſua virtus, quippe alios apud hoſtes irrita, ſed Germanorum diſcordia tantum ſecuritatis addiderat, ut gentem diu invictam & undique formidatam palam atque impune contemnerent. Quippe Imperatori, Epiſcopis, & Romanæ religionis aliis bellum nolentibus erat. Seorſim principes Brunovix, Heſſus & Brandoburgicus (nam Palatinus ſe armis ſubduxerat, Maguntini & Treviri exemplum obtendens) inutilem diu militem habuere: donec æſtate media circa Bercam coiere ad duo equitum, duodecim peditum millia, ſumma Simoni Lippio concredita, rogatu, ut diximus, Weſtfalorum, qui cum id impetraſſent adeo promiſſa auxilia non miſere, ut contra ab ipſa urbe Colonia petitus Hiſpano miles ſit, & alia belli inſtrumenta. Dux, belli ſe inexpertum haud diſſimulans, Hohenloio Saxonum inferiorum, Solmenſi Rhenanorum, quos vocant, præfecto, qui in ſpeciem Ordinum Fœderatorum ſacramento exierant, regimen omne permittebat: nec his duobus audentia aberat, laboris quoque indefeſſi agitabant. Sed uterque armis quam conſiliis melior perpetuo certamine rem diſtrahebant. miles ignarus obſequii vino atque ignaviæ deditus, & ubi pecunia non ad diem parata, promtus ſeditioni. Caſtellum quidem Hiſpanorum ad Bercam irrupere : multaque cæde in cauſam deſcenderant. Simul Orſæum, Emmericum, infeſſa præſidiis. Sed ubi ad Bercam
ven-

ventum, nulli ad obſidium aut oppugnationem paratus, extra machinas aliaque a Fœderatis Ordinibus ſubmiſſa velut clanculum, ne agnoſcere partes viderentur, quod Imperator deſtricte vetuerat: quin nec commeatus exercitui ſuppeditabantur, detrectante vicinia, quam ſponte in ſe inclinantem Hiſpani legationibus crebris adibant, excuſando anteacta, & meliora pollicendo, tantumque in eo fiduciæ fuit, ut, circumſeſſa cum maxime Berca, augere præſidium Mendoſa, aut militi intus tumultuanti ſtipendium perſolvere, contemſerit. Viſum itaque Germanis Reſam potius ducere, quo propius a Batavis alimenta, & ſiquid ultra uſui ſperarentur. Illuc Hermannus Herembergenſis cum Andreæ mandatis advenit, qui, culpam ſuorum cum Batavis permiſcens, ſpe quædam loca reſtituendi tempus extraheret. Reſponſum fortiter, Ordines jam oppida ac caſtella complura nullis conditionibus tradidiſſe, nec eſſe quod ſua facinora inæquali comparatione velarent: quæſitumque an pecuniam afferret, qua de illato damno tot populis ſatisfieret: & quo pignore caveretur non eadem mala paulo poſt reditura, quando fides ſignumque Regis infirma credentibus ſubſidia, tot oppida capta, tot agri everſi, oſtenderent. Sed verbis facta diſcrepabant: quippe & duces diſſertando tempus terere, & miles otio magis magiſque laſciviens in prædas ſtupraque verti, & in hoſtem nihil, in alios omnia audere quibus ulciſcendis advenerat. Ab ipſo Reſæ præſidio nihil hoſtile: quin per ludibrium Germani ad pocula invitabantur: & erant qui irent, jungerent dextras, redirentque illæſi, donec privata militum colluſio in publicas ali-

quot

quot dierum inducias mutata eſt. Non dubie multa magnaque Ordines Fœderati e motu Germanico ſperaverant : qui nulli ipſis uſui: niſi quod dum tantus exercitus ignavia ſtupet, miſſus a Bommela cum turmis ſeptem, centuriis quinquaginta Wilhelmus Dotocomum, Mendoſæ captum anno priore, foſſis machiniſque intra diem tertium, pluvio quanquam cœlo & contra jaculantibus obſeſſis, in poteſtatem redigit. Sub idem tempus Ludovicus Naſſavius cum turmis circa Graviam dimiſſus, inſecutis hoſtium copiis ipſe impar, ductu provido per arcta itinerum, Moſamque flumen, prædam revexit. Finitis ad Reſam induciis, nihil tamen promovere obſidio : nec enim duces periti earum artium. Aderant ſane e Batavis foſſores, ſed & illi longas mercedes lentaque opera, quam brevia cum periculo malle. Vigiliarum in caſtris vix ulla ſpecies : ter novus in oppidum miles penetravit. Inibat autumnus, cum præmature facta denuntiatio more militari obſeſſi retento caduceatore ſubito in improvidos palantesq; erumpunt : cædunt ferme ducentos : quin & machinas trahunt, tantoque id terrori fuit apud imbelles animos, ut non tam ſolveretur obſidio, quam caſtra turpi & vix alias audita fuga deſererentur. Relictos commeatus totasque naves, tum Hiſpani, tum ipſi Germani diripuere, brevique difluxit exercitus, dum partim poſcunt ſtipendia, partim in trimeſtrem ſe militiam nec ultra auctoratos jactitant. Brunovix in multos ſuorum compertis flagitiis capitali ſupplicio animadvertit. Profugit & propter Bercam caſtello miles, & qui Gennepam tenebant ab Hoheuloio nuper inſeſſam, cum Hiſpani ultro juvan-

vandam ad Reſam præſidium deduxiſſent. Vix Orſæum & Emmericum mediocri milite ſervabantur. Ante hanc pudendam Germaniæ labem, actum erat ſæpius, ut projecta diſſimulatione fœdus palam iniretur, acciperenturque Ordinum auxilia, aut etiam Mauritio bellorum experto ſumma traderetur. Sed non mittere Ordinibus promtum, quos ſuorum finium tutela diſtinebat, prætereà terror claſſis Hiſpanicæ maritima firmare compulerat, eodemque metu Angla repoſcebat militem. Nec Princeps comperto per Wilhelmum, qui coram viſerat, rerum Germanicarum ſtatu, avidus intervenire periculis, & accipere militem obſequii bonarumque artium indocilem. Quamdiu campis circa Bommelam hoſtis hærebat, non auſus in hyberna ducere, quanquam graves impenſæ Ordines fatigabant, refotos nonnihil pecunia, quam rex Galliæ ſubmiſerat. Sed ubi Mendoſa, jam creſcente autumno nulla re magis, quam fame morbisque ſuorum coactus, dimiſſo milite varias in partes, quo minus ſeditio coaleſceret, ipſe in Germanicos fines receſſit, ſolvit & ille copias, poſitis primum ſecundum flumen munimentis, quibus eruptiones ex Andreano caſtello cohiberentur. Emmericum quoque adverſus imminentem Mendoſam, & oppidanos præſidio infenſos, immiſſo per noctem milite, communivit. Hæc terris geſta non interrupto ordine continuavimus. ad res maris nunc præverti tempus monet. Alibi diximus Philippum regnandi veterem Batavis inter bella commercium Hiſpaniæ permiſiſſe, ſub aliarum quidem gentium nominibus, ſed ita, ut appareret partem prudentiæ fuiſſe velle decipi: ſive ſpes redituri

obſequii vetuit in gentes exteras id commodum tranſcribere, ſeu, quod eventu comprobatum eſt, metuit populis mari valentibus, ſi Hiſpaniam clauderet, alium orbem aperire. Sed ut plerunque ſucceſſoribus tædio ſunt conſilia, quæ non ipſi reperere, novæ rationes filium, ut pace deſperata, in aſperiora verterant. Conſtabat ſatis omnes Batavorum opes ex mari eſſe & mercatura, & maximos ex Hiſpania proventus, ut quo non ſuas tantum merces, ſed & Sarmaticas fruges aliaque deferrent, aurum præcipue aut argentum relaturi, cujus ut copia apud Indiarum dominos, ita uſus ingens commercia celebrantibus: quare ſublata bellandi facultate bellum ſua ſponte caſurum ſperabatur. Conquiſiti comprehenſique per Hiſpaniam nautæ, pars per ſupplicia excruciati, pars dati in carcerem aut remos. Per Belgicam quoque novæ principis Iſabellæ nomine proponitur edictum, multa cum inſectatione Batavos regentium, qui, ut ſemper ante, ita nunc, mutato principatu & ab Hiſpania ſemoto, oblatam pacem repudiarent, aliosque in bella concirent, non aliunde quam ex commerciis tanta ſuperbia, quæ parentis ſui nimia indulgentia manſiſſent hactenus. Obſtiterant multi e Brabantis Flandrisque, ne per Belgicam travectiones tollerentur, majore ſibi Batavicarum mercium inopia. Sed prævaluerat ira, & ſpes ſublevandæ ex Gallia neceſſitatis: quin & piſcantibus, quibus arma ante pepercerant, ſublata ſecuritas. Non mediocriter ea res Fœderatos commovit: quippe patebat eripi duo plebi alimenta: unde nautarum ſeditio, mercatorum diffugia metuebant. Nec tamen a priſtinis conſiliis degeneravere. Societate Anglorum

didicerant nihil eſſe per omne Hiſpani imperium minus timendum ipſa Hiſpania, ut cujus omne munimentum in eo reges ponerent, ſi nulli aliarum gentium domi otium relinqueretur: & ſibi vel ad continendos nautas maritimo bello opus: planeque glorioſum, ſi Hiſpaniæ commercia abrumpenti penuriam, quam ſibi minaretur, reponerent. Ergo contrarium per edictum regeſtis facinoribus, quæ olim in Belgis ac per Germaniam nuper patrata, & quæ alia concitandæ invidiæ videbantur, vetant populos quoſcunque ullos commeatus reſve alias in Hiſpaniam ferre: ſi qui ſecus faxint, ut hoſtibus faventes vice hoſtium futuros: piſcatores quoque emere impunitatem ab hoſte prohibiti, addito ſibi curæ fore tutum maris uſum, & ſi quis damnum pateretur de agrorum hoſtilium præda ſe cuique ſatisfacturos. Miſſum ad reges genteſque edicti exemplum, ne quis inſcitiam excuſaret. Paruit rex Galliæ, ac ſi quis ſuorum ſex intra menses inHiſpaniam navigaret, profeſſus eſt, privatum periculum fore: cæteri ſilentio tranſmiſere. Hoc facto claſſem parant, contracto quicquid publicæ pecuniæ aut per tributa corradi poterat: auſi rem ingentem atque ancipitem, & vix unquam mediocri ſucceſſu, quippe cum diverſa vetuſtatis exempla exſtarent, tracto ex Italia Annibale victor Carthaginis Scipio, & diu Africam populatus Agathocles, contra Athenarum opes Siculis ſub armis everſæ. Erat & recens documentum undecimo ante anno gravis Philippi claſſis, plane quaſi in fatis foret, experiri per vices Batavos Hiſpanoſque quam incertæ ſpei ſint, quæ fluctibus & ventis traduntur. Appetebat æſtas, cum duce Petro Douſa viro nobili,

bili, ſed velut nullo generis patrocinio per longos ſtipendiorum gradus ad id imperii evecto, LXXIII naves altum tenuere, ferentes hominum octo millia, nautas militesque. Mandata acceperant eruere claſſem, quam rex Hiſpaniæ arborum, funium, nautarum inopia tarde moliebatur: idque inter cauſas feſtinandi Ordinibus fuerat: adhoc Americana navigia diripere, hoſtilisque imperii oras populari. Magnum præ ſe terrorem agebat inauſum ante facinus, & fugis littora deſolabantur, præmiſſis jampridem & ex Hollandia literis, quæ venturam claſſem nuntiabant, ut ex captivis cognitum. Ad Corunnam hærebat cœpta Philippo claſſis. Aſſedere primo Batavi: ſed illa non auſa ſe nudam dare ſub arcis haud invalidæ tutelam confugerat: pariterque ex arce, navibus, caſtello, quod propter jacet, machinæ detonantes, ſpem oppugnandi eminus, cominus adimebant. Satis in eo viſum, quod gens Oceani ſe dominam ferens in ſuis navalibus quæſita latebram, quam prælium maluiſſet. Vbi ad oſtia Tagi ventum, non defuere, qui Vlyſſiponis capiendæ avidi, ob gloriam prædamve; antiqua vicinorum diſſidia, inviſam Caſtellanorum dominationem, ipſam denique urbem, quod Anglorum Antoniana expeditione cognitum, ut vaſtam ita infirmam, & ſi tunc ea gens fuiſſet, quæ in bellum, non in prædam proficiſceretur, ceſſuram non dubie afferebant. Contra alii tam longa pace Regi ſatis adverſus defectiones conſultum, nec exſpectatæ jam dudum claſſi ſpem ullam contra maximas urbes, in quas regentium curæ metusque vergerent. Tutius inſulas aggredi Atlantico in Oceano Mauritaniæ adſitas, quas Veteres ob ſoli fæcundita-

tem,

tem, ſive quod omne incognitum ita appellarent, fortunatas dixere. Vnde ortæ gentes, quæ primæ incoluerunt, ut pleraque antiqua & longinqua incertum. Iám olim cum nondum Europæ noſcerentur, ſermo non unus. Teneriſæ ad Afrum accedebat. Ipſi ſe Guanchas vocabant. Morum multa, alia Barbaris communia, ut cum Scythis utendas dare uxores: cum Indis ſororum filios habere hæredes, tanquam ex certiori ſanguinis parte conjunctos, ſtupris vi oblatis mors pœna: divortiis infamia. Sorores uxores ducere jus regibus tantum, ut apud Inchas Peruanos. Plures una, etiam privatis. Et hoc Scythicum, quod novæ maritæ virginitatem rex, aut dynaſta delibabat. Dii qui paſſim, Sol, Luna, aſtra: quos ſuper unus bene ac ſecus actorum judex, & ideo alia poſt mortem vita. Infantes ſolemni ritu aqua luſtrabantur. Chriſtianismi aut Mahometismi nulla indicia. Vita tamen ſimplex, concors, innocens, antequam eo, qui Chriſtiani dicuntur, vim, fraudes & alia non religionis, ſed ſæculi vitia portarent. Primi Genuenſes anno Chriſti poſt mille trecenteſimo adiere tantum: centum ferme annis ſerius Bethincurtius e Picardia nobilis etiam inſedit, moresque ac pietatem intulit, etiam regem ſe dicere auſus. Sed cum fortuna tanto nomini non reſponderet, in Caſtellæ reges jus hoc tranſcriptum eſt. Horum potentia veteres ritus, linguam, inſtituta excidit, & ex his inſulis ad majora ſibi gradum fecit. Vna harum Canaria, quod nunc quidem commune omnium nomen, ſed ad hanc aliarum caput privatim quoque pertinet. Arcem illic, egregio ſitu, ſubiit Batava claſſis, acrique globorum certamine Hiſpana

navis una merſa, duæ in manus venere. Exſcenſum ſua ſponte difficilem inſulani eques pedesq; parvis cum machinis in littus coacti prohibere ſperabant. Sed Douſa explodi tormenta, ſimul ſcaphas expediri jubet: & ipſe in primis evectus, cum propius adiri vada non ſinerent, in aquam deſilit, auſoque hoſte obviam progredi, tria dux vulnera, multa & alii tuborum telis ſimul & jaculis, veteri novoque armorum genere impetiti, accepere. Fugatis in oppidum Allagœnam barbaris, arx ſtatim dedita cum machinis ipſoque præſidio: mirantibus qui intravere, ut ſigna Mauritiana tam longinquo loco figerent, c ara loci munimenta, cunctaque ad defenſionem neceſſaria, niſi quod toto ſæculo nulla illic arma perpeſſis mali novitas in metum verterat. Ducto ad oppidum exercitu, dies obſeſſoribus pauci trahendis machinis conſumti: quo tempore obſeſſi cariſſima quæque, mox ſeſe, in rupes invias aut arcto aditu propugnantibus faciles, contulere: pleriqne adeo quis hoſtis eſſet ignari, ut perfuga Æthiops Batavis ejuratione Chriſtianæ religionis ſe venditaret: deſertæ & arces minores duæ. Miſſi, qui latebras tentarent terroremque incuterent, juſto longius progreſſi, notis hoſti locis, ſibi neſciis, feſſi præterea laboris æſtusque, circumfuſis barbaris opprimuntur. Quo cum lætiores inſulani redimere ſe ſuaque defugerent, excuſantes inopiam, incenſo oppido arcibusque diſceſſum: ultio pro præda fuit. Gomeræ haud diſpar eventus. Patuit inane oppidum, machinis & quæ profugi avehere non potuerant ſub humum defoſſis: & qui ſpe prædæ juga montium penetraverant, ad octoginta trucidati, imbelli vulgo magna

magna victoria & more barbarorum etiam in victos mortuosque crudeliter exercita. Batavi ereptis corporibus in tecta flammis ſævire. Videns Douſa, quando ſpes primæ fefellerant, nihil vaſtanda ad littora opus tanto exercitu, partium alteram navium cum præda domum remittit: quæ feliciter vitata hoſtium claſſe (nam ſub idem tempus Corunna vela fecerat) mox cœli inclementia ſegreges medium ſub autumnum portus tenuerunt. Ipſe cum cætero virium Braſiliam petere inſtituit, nobilem Americæ portionem, Luſitanicæ poſſeſſionis, nobili ligno & Saccharo opulentam. Sed Heſperidum inſulas omnemque Africam Oceano objacentem innoxius legens, ubi cum nova multa, tum e conchis pecuniam mirabundus inſpexit, auctus inde captis mercatorum ex Hiſpania navibus, Thomæ inſulam, Luſitanorum coloniam, fatali conſilio reficiendis copiis deligit. Invitabant & aquæ dulces, & teſtudines, haud ingratus cibus, ad hoc ovorum fæcundæ, quæ duro cortice haud temere perfringas: piſces juxta innumeri, belluarum metu, aut ignorantia humanæ aviditatis, quia piſcatores non commeant, adhærent navibus. Sunt & alati, qui volatu feſſi ultro adſident. Inſula hæc Æthiopiæ, qua Guinea dicitur, objecta eo cœlo deſpicitur, quod noctium ſpatia diebus exæquat, imminentemque ſemper ſolem nec deflectentem alio nulla hyeme temperat: quam mundi pervaſti plagam nec in fruges ſufficere, nec homines ferre, rudis navigationum aſſeruit antiquitas. Verum, ut docuit experientia, nulla naturæ pars uſibus vacat, nec ea eſt hominum modeſtia, quæ vel infeliciſſimum ſolum quæſtu ſuo vacare patiatur. Pene rotundus

dus inſulæ ambitus: qua latiſſima eſt in duodecim leucas patet, media in montem ſurgunt, cui nubes impendens rore ſuo arundines nutrit, quibus ſaccharum eximitur: is maximus proventus Luſitanos & centena, aut plura ſingulis ſervitia exercet. Naſcitur & zinziber: & arbores, quarum ſuccus vini præſtat uſum ad ſitim ac voluptatem. Egredientibus claſſe nemo obſtitit. Oppidum Pavoaſa poſt levem pugnam direptum. Arcem tenenti Franciſco Menezio ſignificavit Douſa, non ſibi prædonis in morem intratum mare, ſed juſta claſſe miſſum ab Ordinibus & clariſſimo ducum Mauritio, veteres novasque injurias bello publico perſequi, ne ſe majora agitantem uno in præſidio hærere cogeret. paratam dedentibus clementiam & pœnas contumacibus. Admotis machinis ſecuta deditio. At inſulani qui profugerant, facta eruptione incendunt oppidum, cujus flammas ſubjicientibus aliis fuerant reſtincturi, nec impune: nam Batavi, moti damno velut ſuo, per agros villasque ignem ſparſere. Sed acrius pro indigenis cœlum pugnabat, unde coorta vis morbi ingens inſanabili pernitie Batavorum caſtra inſederat. Nec ſane excuſaverim adeo rerum naturæ imperitos, qui non vitaverint locos ſub ictum ſolis jacentes, peſtilentemque aërem, qui ut paria inveniat illic genitorum corpora, non ferendus certe inſueto populo & ab aquilonibus ſuis venienti. Quippe ne ventis quidem recreatus, intemperie ſquallidus & atro vapore putris aër tellurem premit. Luſitanorum quoque incolentium luridi vultus, & febrium continui recurſus, ſatis arguunt etiam cœlo calidiore natis gravem trahi ſpiritum. Olim in eas terras damnatos

natos e Luſitania judex mittebat, nunc avaritia relegat: quanquam comperto vix quenquam Europæ genitum ad mediam ætatem illic pertingere. At nautæ ſuper cœli æſtum laboribus fatigati in paria malis remedia agebantur: nam & frigus captantibus ſopor ad Lunæ fulgorem noxius; & ſaccharum nuceſque Indæ & alia profluvium citantia immodice ſumebantur. Iam vero aqua avidius hauſta pernitiem tulerit, an & hominum fraude corruptior, merito ambigam, cum & hoc a gentis malitia, & illud a ratione non diſcrepet. Venerem quoque nonnullis cum indigenis mulieribus (& ſunt ita pronæ pleræque ut viros ambiant) exitio fuiſſe conſtat, in tanta diverſitate commercia corporum non recipiente natura: ita undique cauſæ in mortes accerſebantur. Inſignivit cladem dux ipſe additus, cui vaſtum obeſumque corpus, & ſuo quoque cœlo prope motus omnis impatiens, per biduum languenti quam ægrotanti ſimilius, nulla vi morbi, ſed liquata, ut creditur, pinguedine extinctum eſt. Cujus abſceſſu turbatum vulgus, ſpes concidere: vox omnium, relinquendam funeſtam regionem: conſultum ultioni. Satis ſe hoſtium mortes cum ſuis periculis miſcuiſſe. Douſæ corpus, ne mox ludibrio foret, alte ſub humo defoſſum & ſuperjectæ totius oppidi ruinæ. avectæ machinæ & mercium aliquanta copia. Iam mari ferebantur, nec tamen cum loco virus loci evaſerant: nam & cœlum tarde mutabat, & hauſta ſemel vis mali infectos ſequebatur: magiſque in arcto navium peſtilens ægrorum odor & contagia morbos vulgabant. amiſſi ſupra mille intra quindecim dies. Mox e Braſilia parum prædæ, & reditus feſtinaba-

nabatur, decreſcente indies turba, nec una mortis facie: quibus id malum in præcordia inciderat ante morbi ſenſum pene rapiebantur: alios urebant perpetuæ febres, quæ ubi caput invaſerant, mox furore præcipites in mare agebantur. Cum jam mitius cœlum, & ægris fractisque ſpes melior exorta, priorem necdum ſanatam altera lues nihilo mitior excepit: qua ſolutæ dentium genuumque compages, vitium longis navigationibus frequens: ac tum plerisque mortiferum fuit, quod fluidi adhuc artus in loca maris algidiora, & per anni tempeſtatem hybernantia provecti, ex contrario nimium afficiebantur. Nec certe a multis jam temporibus tam intenſum frigus fuiſſe, docent flumina apud nos, etiam quo maris æſtus pertingit, concreta, & homines enecti gelu. Afflixere & tempeſtates, unde plus ſolito periculi, non ſufficientibus qui regerent aut adminiſtrarent. Ex omni centurionum numero duo ſuperſtites. & naves exſtitere, quæ non plures ſex homines valentes reveherent. Ægrotabant non ita multi, cæteri abſumti morbo & expulſi fluctibus jactabantur: pars navium vires in Anglia recollegit, aliæ disjectæ, ut quæque velis aut nautarum copia pollebat, ferme ſub exitum hyemis domum advenere. Navis una penuria hominum deſerta, altera Cluſam delata hoſtibus ceſſit. Eum exitum claſſis Batava habuit, reipublicæ per ſumtum diu gravis, & domibus multis luctuoſa. At ſuam claſſem Philippus primo Fortunatas ad inſulas miſerat, accepta earum clade, ne poſſeſſioni Batavus inſiſteret: ſed ubi ſponte relictas cognitum, ire Terceram, atque ibi venturis America navibus præſidio eſſe juſſa, eo poſtquam venerat,
ſævitia

ſævitia ventorum, nec ſine damno diſpulſa eſt. Mari noſtro Dunkerkani audacius prædantes, querelas excitavere aliis imperitiam res maritimas regentium, aliis ducum ſocordiam, & titulo purgandi maris inutile vectigal accuſantibus: donec quinque naves captæ, actique in ſupplicium prædones ſolatio fuere. Ex Hiſpania vero & America multi per virtutem aut aſtum, iræ hoſtilis incolumes, domum cum veniſſent, terrore & odio Hiſpanici nominis omnia implebant. India alii feliciter reverſi majore quam antea lucro: famaque rerum & ſpe augeſcente, jactura Hiſpanienſis commercii mitigata eſt. Cœptum & ſal quæri inſulis queis America prætexitur. Novum ſub hoc tempus auxilium Philippo Fridericus Spinola adduxit, naves longas ſex, quibus in Batavos uteretur, pactus ſibi prædam, claram inter Genuenſes & opulentam domum popularibus ſuis Aurianis, qui per arma increverant, bellica gloria adæquare cupidus. Pars hæc claſſis Hiſpanæ in Batavos futura fuerat, ni graves minas multumque Britanniæ formidatas, propior cura alio vertiſſet. Igitur ſeorſum venere, poſt modicam in Brevate Galliæ portu moram, rara ſemper cœli felicitate. Præſcierant Batavi, & in fretum Morinum miſerant, qui interciperent. Sed oram legentes eoque tutas naves Flandriam uſque venti ferentes & ſua fortuna proſecuta eſt. Dunkerkam tamen intrare vetitæ, Cluſam ſe receperunt, armatæ hominibus mille ſexcentis: inde mercatoribus & littori Zelandico minabantur. Et nocuit non parum incognita huic cœlo navium facies, ſumtu primum, circa obſidendos exitus, deinde levibus ex damnis ſparſo

in longum terrore, adeo ut multi ex Zelandia profugi alias ſibi ſedes quærerent. terrorem eventus minuit: nam mox quanquam Spinulanæ naves cœlo uſæ ſilente & ſuo, Zelandorum bellicam deprehenderant, inſtructæ & proprio & aſſumto milite, illa, vix ſexaginta nautas ferens, eo ſe impetu omnem in partem duas per horas circumtulit, ut cæſis aut vulneratis hinc circiter viginti, inde ducenti quinquaginta peremti metum in ipſos verterent. Iterumque adortæ bellicas, quas mercatorum eſſe per errorem crediderant, continuis ſex horarum cæſibus perfodiuntur, egregium Fliſſingæ oculis (adeo prope res gerebatur) ſpectaculum. At Albertus Archidux peractis in Hiſpania nuptiis, cum per Italiam regrederetur, a Pontifice ſacrato auctus enſe, quo fidentior in hoſtem utriusque prodiret, mox per Alpes & Burgundiam cum Iſabella conjuge dotale imperium ingreſſus, bello adhuc ſtrepenti arctisque rebus, primo autumno intervenit: reperitque Andream & Mendoſam diſcordes, & certatim ejus anni proſpera ſibi, culpas alterum alteri tribuentes: quorum, Andrea ad ſacra ſua remiſſo, retentus Mendoſa: præterea infenſam Germaniam, pronum ſeditioni militem ſtipendiis non datis, nec promto unde daretur: quippe Belgæ inopes, & Philippum gravis in Batavos Germanosque exercitus ſtructa claſſis & metu hoſtium incerto, per Hiſpaniam inſulasque diffuſa præſidia exhauſerant. Antverpiam ex arce miles pecunias exigebat. Hamontii (id agri Leodicenſis municipium eſt) & locis circum, turmæ ac cohortes agrum & oppida incendii & populationis terrore vectigalia fecerant. Andreani caſtelli præſidium ta-

citis

citis cum Erneſto Naſſavio, qui adverſam ripam ſervabat, induciis, minas in Sylvamducis & juxta ſita, verterat, ni de ſtipendio complurium annorum ſibi ſatisfieret. Principum adventus nec his malis medebatur, & nova intulerat: infenſa nobilitate quod Hiſpanici ipſis mores vultusque & habitus, & Belgis inſolens flexo genu ſalutabantur. Iam vero aula imperatorio luxu & vel in pace gravis, ita impenſæ inopiam contra creſcebant: ſemperque ingratum, tum vero odioſum imprimis, magna tributa cujusque nationis ordines poſcebantur: addito iniquum eſſe minora ipſis onera pro fide ac reverentia principum quam rebellibus pro injuria tolerari. Nec dum principatus ſolennia inierant: urgentibus Brabantis, dirui arces, abduci externum militem aliaque Alberto promiſſa. Sed Iſabella, nihil tale ſe conſcia pactum affirmans, ultro etiam indignabatur, velut ipſis poſtulatis in ſe licentia quæreretur. Walones inſuper orabant tolli edicta, queis Batavorum merces, ipſis neceſſariæ, excludebantur. Sed hæc edicta tantum omiſſaque, ſenſu impoſitæ ſervitutis, & peracti ritus queis mariti duo in nomen Ducum Comitumque accipiebantur: & forte dum extra Lovanii mœnia, more avito, Brabantiæ ſacramentum dicitur, vici in conſpectu duo ab equite Batavo incenſi malum fecere omen, inchoato inter clades imperio. Sed & Fœderati non magis hoſtium adverſis læti, quam rebus ſuis angebantur, ademta commerciis per edicta pacemque Gallorum Hiſpania, & quod hoſtile Belgarum, & inde opificum fuga terræ marisque reditus acciderant. nec, gravia quanquam, ejus anni tributa impendiis ſuffecerant.

rant. Hinc pecuniæ ſumtæ ſub fenore aliquando ſortem æquaturo: neque vero minora quæ inſtarent onera, ex quo vis tota belli in ipſos verterat. Britanna quin etiam juvare ſolita, revocato milite, naves indixerat, &, mox ſublato metu, egerat gratias, nec ultra quicquam: dum potens exercitus, duce Eſſexio, Hiberniæ ſylvas ac paludes & ultima libertatis ſuffugia diſcutit, conatu qua publice, qua privatim minus felici: quippe ferox, quam prudens juvenis, & in difficilem provinciam inimicorum aſtu miſſus, per ignara locorum multis cladibus acceptis, pactis cum Tirono induciis, injuſſus cum domum rediret, reginam, a qua ante abitum inter diſceptandum palma verberatus, injuriam hanc impatientius, quam ut in regno, tulerat, ſe abſente per æmulantium ſermones & improvidas amicorum laudes duratam adverſum ſe in ſuſpiciones & metum invenit, ſtatimque reus fit, & cuſtodibus traditur. Afflicto juvene, cui e bello decus, pacis auctores prævaluere. Indicium eo inclinantis regiæ fuit, illaceſſitus mari Hiſpanus, vetitæque aliarum gentium eo commeantium prædæ. Sed preſſit conſilium regina, dum ab hoſtili claſſe metus, quanquam miſſus Bruxella legatus ſecuram eſſe juſſerat, fruſtra apud ſuſpicacem & talium incredulam. Nec tamen hoc minus palam mox Ordinibus ſignificat, & Anglis ad mercaturam pace opus, & ſibi, ut adverſus ſpes improbas & ſenectæ ſuæ inſidiantes regnum ſtabiliret: nec tamen ipſi deficerent animo, ſed Auſtriacum & Gallicum imperium ex æquo vitantes, ſi amicam ſe vellent, retinerent libertatem, aut domeſtico Principe rempublicam regerent: otio ſe fruentem multa

quæ

nunc poſcere cogeretur ex facili ſuppeditaturam. Altera jam ſocietas labaſcens quantum pleroſque animos permoverit, conjectu haud difficile: & accedebant tentamenta ab Imperatore, qui pacis ſuaſores iterum deſtinabat. Forti tamen conſilio, priuſquam fines legati adiſſent, ſcriptæ literæ, queis monebantur parcere inutili operæ: quare pacem fidam ſperare non poſſent, oſtenſum ſæpe: nec nunc eſſe cur prioribus conſultis decederent, niſi forte per Germaniam ſcelera, & abruptum per fraudes jus commerciorum, & falſo archiducum nomine Hiſpani Belgicam tenentes, pro pacis hortamentis acciperentur. Ita ſapienter ſermones quoque vitati, præcipuis audendi auctoribus Hollandis: qui ea duplicata in annum ſequentem ex cenſu capitatione præivere ſociis, renitentibus, aut ad ſequendum tardis. Zelandi maxime defugiebant, nova damna, proprios ſumtus attollendo, & apud transrhenanos longæ ambages, dum pars gratiæ populari quam publico ſtudent, aut onera laudant, ſibi quiſque levia & in vicinos caſura. Erant qui nec tacerent, ſe quieſcentibus aliis tamen cordi rempublicam fore, quanquam innuebant Hollandi, ni ſerio in commune conſuleretur, relicta ſe terrarum abjacentium cura, propioribus neceſſitatibus & maris poſſeſſioni inſtituros. Solatii nonnihil a Germanis principibus, qui, ſuſpecto adhuc Hiſpano, alterna auxilia aut pecuniam offerebant. Palatinus cæteros religionis conſortes exemplo & verbis excitabat: monſtrans ſingulis, quid olim Albano, nuper Mendoſæ agitatum: nec poſſe Batavos ſine vicinorum pernitie vinci: at florentes, multis ſubſidio fore, huic, tuendam ad

ad Boruſſiam, illis ad Clivicam poſſeſſionem, cunctis adverſus Romanum Pontificem ejusque aſſeclas, quorum immani odio & factione omnes premerentur. Sed parum auditus, Brunovice in urbem inviſæ libertatis arma ſua convertente, aliis impares ſe alendo bello fatentibus. At Carolus Sudermanniæ Dux, Sigiſmundi in Polonia regnantis patruus, cum illi avitos Sueonas minus curanti, & ob ardens ſtudium in Romanam religionem novandi ſuſpecto, arma primum oppoſita, deinde & conventu publico ablatum regnum foret, regium diu nomen evitans, & aliis tamen nominibus vim uſurpans, cum ſocietatem Ordinum ultro ambiret dilatus, quia opem in præſens implorabat, ſpes ipſi incertæ, regnum pauper & longe poſitæ vires. Amicitia tamen oblata, ut pro religione pugnanti, excuſato quod naves quædam Batavæ injuſſu publico Sigiſmundo ſui uſum præbuiſſent.

HVGO-

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER NONVS.

NOvus annus, qui vetus ſæculum clauſit, ut eventus ſtatim inſignes habuit, ita magnas rerum vices in longum portendere videbatur. Belgarum, qui ſub domino, res inopes, &, quantum vix alias, turbidæ atque attritæ. Sed principum, qua novorum gratia, qua præſentium auctoritas, & ipſa morborum magnitudo propius remedia admoverant. Fœderati, quibus olim a ſervitio recentibus amplum ducis imperium, & ipſa pericula pro nexu fuerant, armis mox proſperioribus laxati, quanquam non levis neceſſitas redierat, ex vetere diſciplina animos adhuc in hoſtem, at concordiam modeſtiamque non æque retinebant. Vtrisque partibus non niſi grandes conatus, certantibus triginta aut ſupra annorum labori finem imponere: qua ſpe extrema virium profuſa, velut ante oculos ſtaret victoria præmium longius duraturo. Ac primum ſtatim gelante hyeme magnum perviis undique amnibus periculum vitavere Batavi, per hoſtium ſedi-

cIↃ IↃ c. tio-

tiones, quas in ſuam utilitatem vertere. Nam cum turmis & pedite Ludovicus Naſſavius furtim profectus Wachtendoncam irrupit, Clivios circa fines oppidum, bimeſtri olim obſidione Mansfeldio expugnatum, cum vires Fœderatorum Parmenſis alio traxiſſet. Eques, qui ſervando loco additus, forte tum per Agrippinenſium fines populabundus aberat: in præſidio milites octoginta, nec foſſarum perrupta glacies: poſitus oppidi procul hoſte, & ſocias inter urbes plus juſto ſecuritatis addiderat. itaque pauci in vallum eniſi modica cæde portas cæteris recludunt. Tum Gelenus (is dominus rectorque oppidi) cum paucis in arcem abditus, ſpe auxiliorum quæ oratum miſerat, ſuſtinebat ingruentes tuborum globos glandesque: donec Ludovici totum agmen advenit, & quæſitæ undique ſcalæ aggeri admoventur. Sed & tum reſtitere quidam, & hos inter jam natu grandis fœmina, non ſine pernitie ac vulneribus contra nitentium. Victi multitudine dedunt locum, non ſpernendo inter paludes ſitu, & tum uberem prædæ, quia agreſtium multi, circum flagrante bello, huc ſeſe opesque receperant. Paucos poſt dies quæ victui aut tutelæ opus equites intulere. Inter Gallos qui Batavis militabant, Breautæus erat claro apud Normannos ſanguine, is, juventa jactantior, in pugnam provocaverat e Grobbendonci turma equites viginti, quorum præcipui traditione Gertrudisbergæ infames erant, indecorum homini nobili certamen. Prodiere pari numero in campum Fuchtenſem haud longe Sylvaducis. Grobbendonciani armis validioribus, Breautæus loco potior. Primo ſtatim impetu Breautæus ductorem hoſtium truci-

trucidat, is Abrahamus, cognomento caſtrenſi Cupediarius vocabatur, & adeo acre directis e propinquo tuborum ictibus certamen fuit, ut primos inter conflictus utrinque pars altera pugnantium conciderent. Sed fuga Gallorum, quorum impetus manente periculo elanguerant, nudatus Breautæus, equo aliquoties mutato, mox pedibus dimicans, tandem preſſus hoſtium turba dedit ſeſe. Pepigiſſe vitam Galli aſſeverant; contra Brabanti prædictum, ne victi aliud quam mortem exſpectarent. Certe jam multum captivus proceſſerat, cum miſſi ex urbe, orantem ut ſaltem armato & tanquam viro occumbere liceret, triginta vulneribus conficiunt: digno probroſis hominibus facinore; & documento tamen apud magnanimam juventutem, ne falſa virtutis imagine id genus certamina affectent, unde nec victoria in publicum utilis, & mors apud ſapientes nihil majus venia meretur. Hyemante adhuc cœlo, ne occaſio efflueret, quam turbamenta hoſtium dabant, improviſa claſſe Mauritius, & alio ſparſis belli rumoribus, Crepicordium, caſtellum Diſæ Moſæque adjacens, triduo in deditionem cogit. Equites hoſtium, qui firmandum ad præſidium ſero venerant, nec Sylvaducis, metuente ſemper militis civitate, recipiebantur, cæſi ferme ad quingentos. Opera caſtelli Mendoſæ aucta, Mauritius perfici jubet. Inde Andreanum petitur, ubi miles Germanus & Walo exactis ducibus palam quidem ſeditionem fatebatur, & miſſo Barlota, qui ſpecie expeditionis eliceret, vitaverat fraudem: ſed non ſine ſpe veniæ tenebat validam munitionem, ut pignus in debita trium annorum ſtipendia: hoc pertinacior in hoſtem, quia minus

pro

pro tranſitione pretium offerebatur, quam ſalvo ſacramento & fama ſecundiore conſequi poſſe ſperabat. Ad reſiſtendum machinæ aliquæ ſupererant: vallum ipſum arcis in ſpeciem: bina propugnacula in Moſam, bina in Vahalim, quintum in Harvardam prominens: circum foſſa, & ultra hanc perpetua lorica, iterumque foſſa, qua omnes committebantur. Tanta operum fiducia, ut Albertus, tenere ſe clauſtra fluminum arcemque cervicibus Hollandorum impoſitam, literis famaque celebraverit. Quamdiu undans hybernis amnibus ſolum foſſiones recuſabat, ad pacta invitati, ferociter reſpondere: quin & captivus miles a Mauritio dimiſſus ut deditionem ſuaderet, in deteſtationem perfidiæ interimitur, nec ſatis viſum, ni peremti corpus in caſtra, mitterent. Verſis ad vim conſiliis, nihil prius Mauritio quam caſtris obſeſſos cingere, & ſemet tueri contra vim externam. Equitatu dimiſſo, cujus nulli uſus humentibus terris, partem copiarum navibus, pontibus, partem Tilano ac Bommelenſi agro & parvis in Vahali inſulis locat. ipſum robur ſpargit Brabantica ripa, & rupto aggere Moſam illa diffundit, ut & liberius ſpatium ad molienda opera ipſe haberet, & inde venturo hoſti auferret viam. Sed & ſex locis caſtella diſpoſuit, interpoſitis minoribus munimentis, quibus omnes ad ſe aditus clauderentur, augendoque terrori arx Batavoburgum, Moſæ adſita & veteris Batavorum nominis in ora olim Gallica veſtigium præferens, machinis, quarum ſonum obſeſſi audirent, ſub imperium agebatur. Et ipſi graviter telis ſauciabantur, non æque certis jactibus quos regerebant, multiſque conſumtis, coacti late-

bras

bras ſub vallo quærere. Sed & lignorum egeſtas & medicaminum fatigabat, noxio corporibus humi ſtagnantis madore. Spem fovere Silviducenſes crebris ignium ſignis, conati & naves invehere, ſed fruſtra. Venit & duce Velaſco exercitus, magna minatus: ſed nullum ad ſocios iter invenit, merſis undique campis, aut caſtellis obſtantibus. Conſumtis multo jam vere montium nivibus, poſtquam redditus fluviis modus, promoveri foſſorum opera cœpere, nocturnis maxime tenebris & Luna ſeneſcente. Ventum erat ad loricam, quam caſtello circumductam diximus: cum miles, ut non extrema perpeſſus, ita ſpe certe auxiliorum nulla, Mauritius redimendi temporis properus ad conditiones veniunt. CXXV florenorum millia ipſis perſoluta, pars debiti ab hoſte ſtipendii, quam viritim diviſere. Hoc pretio emtum caſtellum inſigni ſtructura, poſitu ad Hollandiæ tutelam aptiſſimo, tum machinæ & quæ inerant alia, & mille ducenti milites, tranſgreſſi in partes, qui peractis lætitiæ ſignis, ut mos habet, ipſi quoque de ſe triumpharunt: egregio mox uſui, poſtquam deſueta licentia in diſciplinam rediere, proſcriptique hoſtibus traditorum crimine, odio & pœnarum metu acrius inſtigabantur: ſi non probandi apud rigidos judices, Gertrudisberganis certe excuſatiores, cum hi longa mercede fraudati adverſa tamen caſtra & vim bimeſtrem pertulerint, illi non juſtis conquerendi cauſis mutatam fidem habuerint in lucro. Nequis novo militi tranſitionem exprobraret Ordines edixere, gnari levioribus etiam de cauſis inteſtina in prælia verti exercitum: quippe cum nuper, durante iſthoc obſidio, milites duo Germanus Galluſque,

ex aleæ rixa in pugnam prolapſi, populares quiſque ſuos in cædes & vulnera miſcuiſſet, vix procerum interventu diremto certamine. Sub hoc tempus longa Groningæ civitatis pertinacia, iram non injuſtam accendentibus æmulis, cæteros Fœderatorum impulit in acre conſilium, liberiſque gentibus vix uſitatum. Plebs ſuopte ingenio ferox, & rectores nacta, qui Hiſpano dominante exſules, eoque nunc fidentius populo ſe jactabant, indignabantur duriores leges quam ſub rege toleraverant, quo annuente domos immunes impetrarant, aliaque ſibi læta, adverſa accolis: horum memores, decreto Ordinum Fœderatorum, cui ſe ſubjecerant, non paruere, quod multa privilegiorum nomine ipſis uſurpata reſcinderentur. Tributa inſuper inferre ærario per triennium ferme ceſſaverant. Cum & judicia contemni, & ſuſcepta onera detrectari ſine perniitioſiſſimo exemplo non poſſent, Wilhelmus, quanquam ad mitia pronior, jubetur manu militari oppidanos in officium cogere, ipſe mandati acerbitatem prudentia temperavit, cohibito ab injuriis milite, nec irati vulgi verba inſecutus. Exarmatis mox civibus, ne infenſi, ut olim, hoſtilia cœptarent, aut grande præſidium copias exhauriret, arx imponitur. Tum vero fracti animis, deprecari a civitate ſemper libera extremæ ſervitutis notam: ſolita hæc per vim regnantibus, nec aliud hoſtibus magis objici: ponerent ſane arma contra arces ſumta, ſi libertatis auctores imitari mallent talia quam ulciſci. Simul & reliquorum partem remitti ſibi orabant. Sed apertam diu clementiam ſpretum nuper obſequium & veterum recordatio occluſerat. Tamen facti invi-

invidiam lenivit eventus: poſtquam avecti Hagam turbarum concitores, nec ultra puniti: & tranſlatis ad quietiora ingenia magiſtratibus, redditum in conſilio jus ſuffragii, & cuncta deinceps ex æquo tranſacta. In Friſiis quoque de tributo in armenta & paſcua, certamen, urgentibus oppidanis, contraque nitentibus qui agros per Oſtergoam & Weſtergoam colebant, mox inſignium munerum ambitu, ut ferme accidit, alente diſcordias, eousque exarſerat, ut pars Leovardiæ manentes, pars Franecram digreſſi, publici conſeſſus utrique ſpecie, rempublicam ærariumque diſtraherent. Quibus ſtudiis dum ſe interponit Wilhelmus, & in eos qui ſeceſſerant judicum primum auctoritatem, deinde arma advocat, affectati ſupra leges imperii invidiam non effugit. Tandem cum & ſociæ nationes ſe interponerent, per arbitros res ad quietem veteremque formam rediit. Acceſſit ad hæc mala triſtis nuntius; archiducem inter, cui id negotium Hiſpanus dederat, & Anglam de pace colloquia fervere, & jam Bononiam Morinorum conveniſſe legatos. Erant ſane cauſæ utrisque cur pacem cuperent. Philippum terrebant, quæ in Hiſpaniam Americamque Anglis auſa, præcipue ſumtuum tædebat quibus tuenda navigatio: & demto Britannorum ſubſidio, facilior ad pacta Batavus ſperebatur. At Anglos periculorum admonuerat Tironi ſucceſſibus & novo Pontificis edicto ſtimulata Hibernia, & multo labore ægre recepta Vltoniæ Momoniæque munimenta, manentibus latebris, quæ defectores receptarent. Tertio poſt menſe intellectum cogi in unum legatos nequiiſſe, dum Angli quidem præcedi recuſant, Hiſpani vero

etiam

etiam æquari faſtidiunt : nec magis per internuntios proceſſiſſe, dum inducias, quam hi expetunt, tam illi formidant. Ita tunc diſceſſum, & res ſcribendo tracta, donec ei, ut ſuo loco dicemus; mors & ſucceſſor Eliſabetæ finem imponerent. Interim ad Batavos legati a Cæſare veniunt, quia de pace Ordines per literas occurrerant, alia mandata ſimulantes, Hermannus Mansfeldii Comes & Carolus Nutſelius. Verba erant magis ex dignitate Imperii veteris, quam pro anni prioris fortuna. Redderent loca Germanici ſoli, & damna per militem illata : nec ſe exemplo hoſtium tuerentur : alioqui pari culpæ parem & pœnam fore. De pace nihil ſe acturos : ſcirent tamen detrectari colloquia ſine gravi ſuſpicione non poſſe : & ſe onera commerciorum, quæ per belli ſpeciem continuarentur, haud ultra toleraturos. Reſponſum eſt merito poſt, & damna imputari & occupata defenſioni loca, qui prior ſolo pacato intuliſſet, exercitum, id ſi Hiſpano condonaretur, at certe ſibi noxium eſſe non debere, quod ſuaſiſſet neceſſitas. De pace & Gravewarta inſula eadem, quæ ante ſæpius. Sed quia Reſam Hiſpanus reliquerat, ex uſu viſum & Emmericum reddi : quo juſtius hoſti Bercam adhuc retentam exprobrarent. Actum & de minoribus nonnullis, & induciarum iniecta mentio, quam Ordines, ut temporibus alienam, molliter diſcuſſere. Et tubicen iter legatis poſtulans, quos Belgarum Alberto parentium Ordines ſuper pace miſſuri erant, aliquot per dies retentus, ne ingentes belli paratus, qui tum ſtruebantur, diſpaleſcerent, juſſus mox literas referre, queis illi, priuſquam poſcerent pacem, vi externa liberare patriam mone-

monebantur. Nam poſtquam Andreano cum milite deciſum, ut cæteri earum partium pari rabie agitabant haud multo ſaniora, utendum hoſtili diſcordia rati Ordines Fœderatarum nationum in majora auſa animum adverterant. Placuit bello in Flandriam transmiſſo inſtare inopiæ, quæ ſeditionibus cauſam & alimentum dabat: nec enim certius accidi ærarium, resque turbulentæ impelli poterant, quam occupata regione, obventu agri ditiſſima & hoſtium prope tota: portuoſa etiam, unde infeſtum mare, nec tuta commercia, aſſidui ſumtus. Zelandi ante cæteros poſtulabant, ne, poſtquam transrhenanis & Hollandiæ proſpectum, ipſi hoſtium vicinitati relinquerentur: poſſe liberari Oſtendam, capi Neoportum, Dunkerkam, Cluſam prædonum ſedes. Si vel oppidum unum raperetur, dum hoſtis copias colligeret, dum ambiret ſuos, facile ſe hoc conſecuturos, ut in poſterum alieno in ſolo bellum ducerent: haud vana ſpe, ſi ventus adfuiſſet, properantibus: quo adverſo, dum perpetui flant ſeptentriones, copiæ undique & commeatus tarde annavigavere, indicto conventu ſub Zeburgum Walachriæ caſtellum. Erant peditum centuriæ viginti & ſeptem ſupra centum: turmæ equitum viginti quinque duntaxat cum machinis omnique bellorum apparatu, multitudo navium ad octingentas. Hic inter Principem & nationum legatos, qui expeditionis auctores ſocios ſe conſiliis & periculis offerebant, dubitatum, exſpectarent dum ſecunda navigatio, an imparato hoſte quamvis occaſionem invaderent, quod prævaluit. Sed commeatus & impedimenta mari: ſolum militem cum tormentis quatuor trans Hontam Scaldis.

extimam partem, inde terreſtri itinere Oſtendam viſum transducere, quod oppidum, maritimo ſitu, in Fœderatorum poteſtate, ſed hoſtium ſeptem caſtellis circumdatum tenebatur, contra excurſus, qui magnam Flandriæ partem ad tributa adegerant, ne tum quidem ita clauſo milite, ut non interdum erumperet. Tuto ut appellerent, præmiſſus Erneſtus Naſſavius, cum navium parte, qui Philippinam, quod oræ ejus munimentum, expugnaret. Præſidiariis in deditionem compulſis, factoque exſcenſu, cum & Aſſeneda ceſſiſſet, exercitum Princeps ita ordinavit, ut diſtinctas copias Comes Georgius Solmenſis, Erneſtus Naſſavius, cum navium parte, & Verius Anglorum ductor, tripartito regerent, equitatu in ſeptem manus diſtributo, in quas præcipuum imperium Ludovico Naſſavio permittit, ipſe ſummæ rei intentus curam non partiebatur. At agreſtes, perculſi adventantis exercitus fama, vicos paſſim omnes fuga deſolaverant, eousque veterum partium & libertatis obliti, ut per inſidias deprehenſos milites caperent, in captos ſævirent. Quo accenſa exercitus odia, imperato longius in villarum incendia proceſſere. Recta Brugas inſtitutum iter, per Ecloam, Maldegemum, Malam, non obſcuri nominis vicos. Miſſæ erant Brugas, nec minus Gandavum ab Ordinibus literæ, ut illius olim fœderis reminiſcerentur, quo pariter adverſus externam dominationem conjuraſſent. Si non volentibus eſſet ſervitus, ne dubitarent manus opesque conferre. Quæ adeo nihil valuerunt, duratis in odium animis, ut recuſatum hactenus præſidium Brugenſes tum primum ab Alberto acceperint. prætergreſſumque exercitum laceſſe-

re cominus non auſi tormentis infeſtarent, quanquam levi noxa. Profecto inde Iabecam Mauritio affertur deſertum ab Albertinis Aldenburgi caſtellum, paria de Plaſſendalo Snaskerka & Bredeneda nuntiabantur. His in locis, tum ſi qua alia ob transitum oportuna, præſidia reliquit, quanta modicas hoſtium copias propulſare ſufficerent, magisque ut hoſtium conſilia ſpecularentur, & explorata perferrent, incerto quid pararent, cum juſtum exercitum nemo exſpectaret a diſcordibus & turbidis. Solmenſis cum tertia exercitus parte Oſtendam præire juſſus, deductis in oppidum Ordinum legatis, ubi tutius de ulteriore belli ratione conſultarent, obſidet munimentum quod milites Alberti ex ducis nomine appellaverant. Id Oſtenda horæ itinere abeſt, Neoportum verſus inter arenoſos littoris colles. Hinc Neoportum profectus, cuncta obſidioni parat, occupatis ad portum munimentis, qui longo tractu proculque oppido mari advolvitur. Brevi cum cætero copiarum Princeps adfuit, cincturus oppidum, quantum loci ingenium ferebat. Omni hoc itinere militibus quod eſſent ſatis: potus inopia fuit: nam armenta paſſim rapi obvia: vinum, cereviſia parce ſequebantur: nec ſemper aqua aderat, quam cænulentam & limo ſordidam fuere qui conquirerent, avideque haurirent. Prorogavit penuriam lixarum malum, quorum viginti navigia Spinulanæ naves in mari corripuerant, ipſorum vecordia, dum claſſem præſidio datam exſpectare inſuper habent, quo lucrum aliis præverterent: levi in publicum damno, nec longa penes hoſtem gloria: quippe claſſis poſt congreſſa Warmondo duce, coorto

repente vento, naves niſi torpente cœlo inutiles multa cæde cruentavit. Quo tempore res evenit nova, ut remigum unus, gente Turca, globi jactu, illæſus ipſe, vinculis eximeretur, marique ad Batavos tranatans perpetuam ærumnam felici temeritate evaderet. Inter hæc Albertus comperto, non tumultuariam manum in prædam exiiſſe: ſed ducis regimen, omne belli robur eſſe quod Flandriam peteret, ipſa imperii viſcera, omiſſa omni ſpe alia, copias undique contrahit, totis viribus tanti belli diſcrimen aditurus. Nec quicquam ad celeritatem reliquum facit, revocatis cohortibus, quas in Gelдriam miſerat. raptæ omnes cito agmine Antverpiam, cui Scaldis Flandriæ Brabantięque medius allabitur. Navata ſimul cura placandis, qui Hiſpanorum Hamontii nuper egerant, inde Dieſtam tranſlati alimentis & ſpe ſolvendi æris ad induſtriam paulatim redibant: nam ni ſociarentur, hinc copiarum vis exigua, inde metus ab ipſis urgebat. Perducti precibus ac pollicitis (idque hoc bello ſæpius evenerat) ut communi periculo manus commodarent, manente diſcordia, ſed ne ejus præmia hoſtis eriperet. At Itali, qui in Hamontum & in ſeditionis atrocitatem Hiſpanis ſucceſſerant, loco manſere, veriti victoriam ſibi infructuoſam, mortes in Principum quæſtu fore. Numerum omnium qui contrahi potuerunt decem millia ferunt qui pedibus militarent: equites mille ſexcentos. Cum his quanta maxime celeritate impelli tam grave agmen poterat, Archidux ipſe contendit, aliorum curæ aut fortunæ non ſatis fiſus. Conſtat Gandavi, ubi eo ventum, Iſabellam, nihil arma exterritam, oraſſe univerſos ne ſe in extremo diſcri-

diſcrimine aut ſpe maxima fruſtrarentur. Ad Dieſtanos autem verſam multa dixiſſe pro re ac tempore, & quo magis fidem adſtrueret, tactis inauribus, teſtatam prius ſibi omnem fortunæ principalis ornatum, quam bene merito militi præmium, nedum ſtipendia, defutura. Mauritianis ſimul & adventare hoſtem, & jam jugulo imminere proximis e munimentis nuntiatum, unde fuga dilapſi quos tam repentini ſuperventus vis terrorve perculerant. Nam quibus Plaſſedalum & Bredenedà tutanda obvenerant, pauci admodum, hoſtem nec videre voluerant: Aldenburgum, parte ſui in prędam profecta, eoq; infirmior, dediderat miles. idem fecerant qui Snaskerkæ præſidio relicti, & vitam pepigerant. Ira gentis hoſtili ſanguine imbui feſtinantis, contemto armorum jure & ducis religione, qui pactiones ſignaverat, in cædes prorupit. Ejus ſceleris culpam ipſe in ſeditioſos rejecit, ſive id obtenditur dedecori, ſeu revera turbidus miles fidem ſuam Principi dubiam perfidia in hoſtem venditaverat. Nox erat, cum fama rei ad Mauritium, ad cæteros, quibus id minus proviſum, terror perlatus eſt: nec falſos puto, qui credidere multis ab annis par periculum non adiiſſe res Batavas. Erant ibi copiæ, vires non dubie partis, & major copiis dux ipſe: hoſtilia circum omnia: caſtra munire ſerum propinquo jam hoſte, & fame laboraturis inutile. Nec Oſtenda exſpectandi commeatus, cum hoſtis intercederet: in Galliam fuga fœda non magis quam anceps: quod ſi illum jam jamque adventantem opperirentur, ſparſo per obſidium milite, ita ut portus quoque divideret, cædes magis futura quam prælium. Spem amplexus Prin-

 ceps,

ceps, quæ reſtabat una, expoſita ducum præfectorumque ſententia, nondum illuſtri die, Erneſtum cum novemdecim centuriis & turmis quatuor tormentisque duobus, præmittit, ut ponte ad Leffingam antecapto, quod unum iter patebat, transitum ad ſe hoſti præcluderet: ſin minus, adventum moraretur, donec ipſe conſilia & aciem expediret. Sed Erneſtus, quanquam approperans, transgreſſum anguſtias hoſtem invenit, ſolaque ſpe extrahendi temporis, duobus tormentis, nec enim plura advexerat, aggere locatis, non procul Alberti caſtello, quod fugato receptui foret, laceſſit hoſtem. Qui dubius primum, an omnis Mauritii exercitus in prælium procederet, ubi ſecus comperit, collecto gradu, ferox ſemper ardensque in pugnam comparatione inſuper virium accendebatur. Nec illis contra animus aberat. Sed impari manu pugnandi conſilium magis, quam ſpes victoriæ. Nec ſine claræ virtutis experimentis cedere primum, mox fugere coacti ad octingentos perierunt, pars pugnando, pars jam capti, ferociore victoria, quam ut ulli parceret. Ea clades (ut ſæpe olim) cæteris ſaluti fuit. Nam dum cædes hoſtem occupat, tempus Mauritio datum equites primum, inde vehicula tranſponendi eam in litoris partem quæ Oſtendam reſpicit. Quod ſi vel tum tranſeuntibus hoſtis ſuperveniſſet, ingens ſtrages accipi potuit. Sed ille ſecuritate ſegnior, cum omnem eventum priori prælio metiretur, nuntios dimittere in proximas urbes, magnam Mauritiani exercitus partem cecidiſſe prælio, ipſum teneri incluſum: quibus lectis, pleræque civitates orationem, & quæ ſolita lætitiæ ſigna properantes, fortunam præcoci gaudio

dio irritavere. Interea pedites, & quod equitis reliquum, vadum non procul mari monſtrantibus cymbis; duo agmina propius oppidum, qua portus anguſtior, facto ponte tranſierunt. Princeps, ut quosque traduxerat, ita in acie locavit, diſſimulato apud militem prioris prælii damno. In primori acie Anglos Friſiosque Verius tuebatur, duplici utroque agmine, cum duobus vexillis prætoriis, altero Principis, altero Hohenloii, qui Hollandiæ cuſtodiendæ relictus aberat. Mediam Galli obtinebant, hos Helvetii ſequebantur, & ex Andreano novus miles. Solmenſis hanc aciem rexit. Tergum ſervabat Giſtellæ manus Hollandica, poſthanc Germanorum agmen, quod unum ex copiis Erneſto datis exſors periculi fuerat, pariterque Trajectinum Vchtembroucio duce. Equitatus partim in fronte erat, partim mediam tegebat aciem, partim omnes ſequebatur. Sic ordinato exercitu Princeps, vetere ducum ſolertia, ſolvere naves, quæ jam multæ advenerant, & Oſtendam vela facere jubet, ut aucto in omnes periculo ſpem fugæ abſcinderet. Sed quæ portu conſederant, ante imperio parere non potuerant, quam æſtu levarentur. Relictæ centuriæ aliquot, quæ Neoportanos prohiberent in prælio diſtentos erumpere. Nondum meridies erat, cum hoſtium equitatus longe aciem ſuam antevectus occurſat, ſed poſt leves tuborum conflictus, pulſus littore, in colles recedit, ibi peditum agmen opperitur, queis juxta mare tarde iter molientibus, tormenta graviter utrinque certarunt. Erant apud Mauritium, qui obviam eundum hoſti cenſerent: id enim fortius, & accendendæ militum alacritati. Sapientius alii

manendum in loco, quo longius iter per difficilia arenarum hoſtilem impetum retunderet. Quod cum placuiſſet, adventantem jam propius hoſtem, disjecto equitatu, qui proſpectum ademerat, ad hunc modum inſtructum, Mauritius e ſummis collibus, quos in uſum prælii occupaverat, animadvertit. Tres de more acies, quarum media duplex totum littus impleverat: ita quatuor agmina haſtatorum erant, ſingulis adjecti cornuum in ſpeciem jaculatores majores ac minores, quos arcubaliſtarios & muſquettiferos vocamus. Primam aciem Dieſtani pepigerant, multis centurionibus, uno ſub vexillo, quos inter agebat Mendoſa. Dexteram ſecundæ aciei partem, quæ integra Hiſpanorum erat, Montiregius & Villarſa, lævam, quæ partim Italica, regebant Sapena & Avilos. Inter utrunque hoc agmen ſtaturum Archiducem equitum manus aſſueta corporis cuſtodiæ cingebat. Extremo loco Belgæ Buſquoio & Barlota rectoribus, cum auxiliis ex Hibernia Baſtucio duce. Equitibus imperabat Petrus Galenus per morbum Landriani: niſi quod Dieſtanis ſui aderant, in quos poteſtas tantum precaria. Vt diſtincta ipſis vocabula a lancea, thorace, tuborum armatura, ita in turmas diſpoſiti vehebantur. Flexo die, ubi propius conſtiterant acies, Hiſpanorum prudentiores rem in conſilium mittere, afferre communem Martem & dubiam belli aleam: non enim, ut creditum, hoſtem in naves moliri fugam, non terga dare impune cædenda: ita inſtructa acie, ita animatis ad pugnam omnibus, etiam viciſſe non incruentum fore. Videndum, ne eum ſperare cogerent, qui inter tot pericula deprehenſus prælium

lium jam timere non poſſet. Obſidendum potius, cum ſua circum omnia, hoſti nihil præſidio foret. Interea quieſceret miles magnis itineribus & uno ſat prælio fatigatus. Erant ſententiæ quæ primam eſſe curam volebant, recuperandi caſtellum quod ab Alberto nominatum diximus. Sed & priore prælii ſucceſſu ita elati erant militum animi, ut non prælium ſibi ſed prædam eripi crederent, celebrato multorum vocibus vetere Hiſpanorum dicto, quo plures Mauri, hoc clarior victoria: & fere eo ventum erat, unde ſine certamine invito hoſte diſcedi non poſſet. Ducum etiam plerique rapiendam putabant illam animorum incitationem & alacritatem exercitus. Spreta cunctatione ſalutari magis quam ſpecioſa, quamvis accenſis, hortamenta placuit admoveri, ut perficerent victoriam, augerent ſpolia, trucidarent non aciem, ſed reliquias cæſi a ſe exercitus. Illos expertes præliorum & hactenus in Deum principemque rebelles, receptus tantum fiducia, ut ſemel collata ſigna, proſtratos ſubita clade, nunc quoque pugnaturos, quia fugere non poſſent. Non hic foſſam, non vallum & quæ alia illis munimenta ignaviæ: venire ex latebris ſuis erutos, nec quicquam habere præter arma, quæ detrectata hactenus imbelli conſcientia. Ipſos in dextris gerere quantum eſſe ducem ſuum vellent: hunc enim diem, ſiquidem vincere auderent, redditurum ipſi imperium: neque bellum ultra: primum hoc & ultimum prælium: nam ad Turnholtam quidem merito cæſos qui fugere maluiſſent, quam hoſti occurrere: nec ibi aut prælium aut exercitum aut imperatorem fuiſſe. Nunc coram ipſum cui bellum gereretur, teſtem cuique vir-

tutis. Ejus ingentes victorias, Caletum, Hulſtum, Ambianum, robur, conſtantiam, induſtriam a ſingulis exemplo ſuo flagitare. Hæc proceres, ut quemque acceſſerant, plura ad Hiſpanos veterum recentiumque admonentes: per decora majorum, qui non contenti tantum Europæ continuaſſe vincendo incognitos orbes, & alteram rerum naturam armis ſuam feciſſent, unde ingens illud & infinitum maneat imperium: per illum latiſſime regem, quem adeſſe ipſum & milites ſuos obteſtari crederent, ne ſororem, ne affinem relinquerent egenos & indecores, irent alacres & ſpe pleni, ut palam fieret, quod tam diu bellum adverſus unam gentem traheretur, non animos ſibi, ſed hoſtes defuiſſe. Fuere qui conjurarent, nulli ſe hoſtium vitam ſervaturos, extra Mauritium, fratremque, ut dignos, qui triumpho ſervarentur. Nec minus Mauritiani duces varia oratione, ut cujusque animis aptum, milites alloquebantur. Britanni religionis & belli ſocietate ac communi periculo, Galli proprio atque inſito in Hiſpanos odio, & recenti bellorum memoria accenduntur: Helvetiis Germanisque nomen & gloria gentis oſtentatur, ut quam ipſi virtutis nobilitatem a majoribus accepiſſent, transmitterent poſteris, ac meminiſſent alienam tuendo libertatem ſuæ ſe munimentum circumdare. Andreani hinc ad fidei experimentum vocabantur, inde ſtimulabantur injuria, quod Hiſpanus, ut transfugas, nullo hoſtium jure dignaretur. Princeps quoque non tenuit vocem: & te quidem, inquit, frater (nam is individuus ſemper aderat, nulla prece inductus ut ſe in naves reciperet) doleo, miſerorque, quando incer-

certus belli eventus eſt, & tua hæc ætas non per ſe magis, quam patriæ cauſa tuta eſſe debuit: neſcio quo fato, in hoc mecum diſcrimine conſtitutum, ubi reſpublica, quam pariter armis tuemur, uno in loco omni ſpe ſua periclitaretur. At quia eo ventum, unde pulſis ne fugæ quidem locus, & ecce iſtorum omnium oculi in nos converſi exemplum virtutis exſpectant, eo animo prælium capeſſendum eſt, victoriam ut ſperemus, mortem non recuſemus: hoc teque meque & inclyto Naſſaviorum genere dignum eſt, cujus jamnunc argumenta abs te poſci vides. Agnoſco ego hunc animum, agnoſcat patria, cujus te fortunæ manibusque tuis, quam claſſi credere maluiſti. Inde proximum quemque interequitans, mollique vocabulo filios appellans, teſtatur adeſſe juſtæ vindictæ Deum, cujus majeſtatem contemtam ſæpe perjurio: hunc belli auctorem eoſdem ſecum habere hoſtes, quos ſubruat, eandem cauſam, ſacra, jus, fidem, quæ tueatur. Stare a ſe, quod hoſtilium copiarum validum atque exercitum fuerat: inde bellorum rudes, aut ſuis non minus quam hoſtibus infenſos, diſcordes & mutuo ſuſpectos invicem vereri, ne altero alteri vincant. Nec quicquam præter temeritatis impetum ad prælium ferre: quem ſemel effuſum repreſſumque continuo langueſcere. Sic eandem gentem, ambiguis rebus inſtabilem, adverſis pavidam, proſperis nec fas, nec jus retinere. Cæterum etiamſi ultionis ſpes non incitaret, neceſſitatem eſſe, quæ cogeret. Hinc oceanum, qui nulli gratiam facturus ſit, inde hoſtem imminere, crudelem & perfidum. Vincendum illa acie, vel cadendum eſſe. Friſios aut Batavos advectus, reipublicæ admonebat,

quam patris patruorumque ſanguine conſtitutam, tot nuper illuſtribus victoriis auctam meminiſſent. Superba Hiſpanorum dominatio ut oculis occurreret, & quanto nunc intolerabilior victis quam olim integris ſervitus. Non tam de ſua aut ipſorum gloria (quanquam cur hanc quoque viris fortibus vilem) ſed de ſalute, & quod ſalute prius, de libertate contendi: conjugum, parentum, liberorum, patriæ rem agi: ad ea omnia iter manu faciendum. His paſſim milites affatus ultro ordiri prælium ſtatuit, & tormentorum duo (ſex omnino erant) celſa in loca ſubduci imperat, quæ nautæ confeſtim, ſueta laboribus turba, magna vi pertracta moliuntur, obnixi ponderi & detinentibus arenis & clivi arduo, cratesque & aſſeres ſubſternunt. Nec minus ſua, quæ octo erant, ſed in littore, hoſtes expediunt. Diſploſis utrinque, horrendus fragor fluctus maris & circumjectum littus impleverat. Globi nuſquam in vacuum cadentes uberi ſtrage graſſabantur, in Mauritianos tamen minus noxii: quod hoſtium tormenta in plano ſita, nec fulmentis nitebantur. Claſſis quoque ex oceano hoſtem telis urgebat: quod ille expertus, ſimul minus patente littore, quia maris æſtus ſtata vice increverat, interius traducit aciem. Littori & campis tumuli interjacent longo tractu, & inæquali, utcumque ejectas ſalo arenas venti converrunt cumulantque. Huc transfertur prælium, atrox diu & incertum, faventibus locis, vel adverſis. Poſtquam partium duces explicuere aciem, quantum loca ferebant, convalles & juga collium pedites tenuere, ulteriori planitie equites vehebantur. Sed Albertus, ut extenderet copias, media acie progredi

gredi juſſa, quæ frontis, in dextram, quæ tergi, in lævam rejecerat. Nam Hiſpanis optime ſitus, proxime Italis, gemini agminis impetum ſperabat ſuſtineri non poſſe. At Princeps mare verſus Verianum militem, proxime campos Gallum hoſti obtendit: cætera ſubſidio pone ſequebantur. Et jam utroque pariter agmine jaculatores hoſtis emiſerat, quod ubi viſum, e Gallis ſimiliter armati quatuor in manus ſparguntur, quarum tres in lævam hoſtium partem impetum facerent. Nam adverſus dextram cum dilectis ſuorum Verius proceſſerat, teſtatus Principem illa die aut vivo ſibi, aut mortuo gratias habiturum, nec fefellerat. Ipſe enim inter primos dimicans, & repulſis propugnantibus, qui tubos ferebant, haſtatum aggreſſus agmen, duo accepit vulnera, equum perdidit & alii impoſitus, non ante quam frater Horatius cum recentibus copiis ſuccederet, reduxit militem. Simul hoſtium turmæ (nam id illis conſilium peditem alis firmare) acriter in latus invectæ non modicam ſtragem edidere. Quo facto & illorum augeſcere animos, & Naſſavianos labefactari contigit: & vehementius hoſte adorto, ingens repente pavor & fuga pleroſque ab eo latere abſtulerat: tam inconſulta quorundam trepidatione, ut maris illati fluctibus armorum metu turpem certamque mortem incurrerent. Sed conſtantia cæterorum, & cunctis providus Princeps rem propere reſtituit. Laborantibus Galli ſubvenerunt, binas in partes diſtributo agmine, cura Solmenſis, ducibuſque Ommervilla & Saulio. Et hi protentis haſtis congreſſi, primum proſpera fortuna utebantur, jaculatorum auxilio, qui ſuperiores locis, haſtatos hoſtium deſuper

ſuper glandibus vulnerabant. Sed ubi integrum agmen Belgæ & Hiberni militis adverſum proceſſit, Helvetios cum Andreanis Solmenſis hortatur hoſtem invaderent. His ſtrenue pugnantibus, utranque Batavorum ſubmittit cohortem, Trajectinam hanc, iſtam Hollandicam. Poſtremi omnium Germani manus miſcuere. Nam per globos hoſtem incurſare, & quamplurimis catervis prælium committere Mauritio viſum, ita ut feſſis belli receptus, & recentes manus prælium exciperent, quod & hoſtem fregit, & ipſum invictum præſtitit, quia & ſpatium ſuis reparandas ad vires dabat, & hoſtis incidebat in integros, quoties ut fugientes incautius perſequebatur. Cæterum inter colles continuo pugnatum, qua detument, & ulterius, per intervalla reſumto impetu. Cum primum pedites concurrere, Ludovicus ſex turmis, quas tres alteræ ſequebantur, hoſtilem equitatum invectus disjecit. Quo tempore Gentius (is turbam prætoriam tuebatur) turbatos inſecutus, trans hoſtium copias pervaſerat. Tres inde equitum ductores ſuam quisque manum in Hiſpanos pedites dirigere. Nec Ludovicus neglexit, acer in omnem rei gerendæ occaſionem, ſex loricatorum turmas eodem rapere, quibus hoſtem urgeret. Inſignis eo die per multa certamina hujus præcipue virtus fuit, donec coorti Hiſpanorum equites, & undique affuſi, vix decem hominum comitatu ſuos prævectum incluſere, ſed ſua conſtantia & præfectus turmæ, Cloetio nomen, ſubveniens periculo exemit. Interea qui prælio exceſſerant colligi reficique, inſtaurare pugnam, cujus diverſis in locis ut non una facies, ita diſpar fortuna. Horatius propter plana,

na, collium fine, cum ſex centuriis, alibi alius, ut cuique commodum, dimicabant. Vndique pugna ſe moverat, ceu integræ vires & novus utrinque hoſtis concurreret, modo huc, modo illuc inclinante victoria. Inter equitatus non ita diu armis quæſitum. Facile conſtitit Mauritianum præpollere, etiam ducum virtute: nam hoſtibus qui peritiſſimi aberant, Contrera per Hiſpaniam, Landrianus morbo: & jam Hiſpanorum lancearii concitato curſu Neoportum fugam intenderant, illi ſequebantur. Sed reſtabat pedes, pugnabantque adhuc feliciter, inter tumulos certe, quorum faſtigiis detrudebat Mauritianum militem, tormentis etiam, quæ in edito locata, ex propinquo imminens. Tres horas continuatum eſt prælium paribus animis: interea horrendæ ſtrages: multum ſanguinis fuſum, eminus, cominus vulnera & mortes. Iamque remiſerat ardor, corporibus quoque per labores, & quia jejuni plerique, languentibus, ni ſuos Princeps accenderet. Hic turbatos recomponere, & hoſti, ſiqua inſtaret, objicere inſtructas iterum manus, hic excitare ſingulos, ut ingenti animo capeſſerent pugnam. Tandem ſub veſperam equeſtri prælio rem conficere ſtatuit, hac parte virium invictus turmas duas mittit, quæ juxta tormenta in littore conſiſterent: altera Verii erat: alteri præerat Balius. His imperat hoſtem laceſſere, nec ſpes decepit, fore ut initium victoriæ ea ex parte naſceretur. Nam hoſtes, ipſi quoque finem prælio ardentes imponere, recta in eos vehebantur. Sed tanta in eos tormentorum vis detonuit, ut multa clade accepta equorum militumque, deflexerint iter. Per gyros tamen proximis collium interequitantes,
&

& ulterius refugi, in littus redibant, donec proxime machinas iterum evectos Mauritiani maximo impetu fundunt. Submotisque hoſtium turmis ſtatim cohortes impellunt, quorum duces Sapena & Villarſa vivi in poteſtatem venere. Parte ex altera Principis indefeſſa virtus, præſens conſilium, ipſe denique aſpectus, ſuos, dum vinci non patitur, victores facit. Quod ubi videre Hiſpani, qui adverſus medios dimicabant, quanquam pares aut adhuc validiores, fortuna partium territi, timide inſtabant: nec illos communia præliorum modo, ſed plura Mauritii proviſu fatigabant, quorum acrior ſenſus ubi iris refrigentibus pavor irrepſit. Nam & ſole adverſo uſi fuerant, & ventus major æſtivo fumos ſabulumque in ora volvendo, proſpectum ademerat. laboraverant quidem id cœli beneficium intervertere, ſed imminens undique Mauritius verſare aciem non permiſerat. Tormentorum quoque diſpar uſus. Mauritiani adeo nullum tempus omiſerant, ut durante prælio tricies diſploſerint ſingula: tum quæ in edito erant aſſeribus ſubſtratis certius, ut ex ſolido, vulnerabant. Hoſti non eadem ratio, machinæque nullo munimine ſuffultæ, impetu & mole reſidebant, ad ultimum cedentibus arenis hauriebantur. Præter conſilium fors quoque Naſſavianos adjuverat, correpto flammis hoſtili pulvere, quo tormenta incitantur, & clamata ante tempus victoria veram dedit. Dux Albertus, dum ſpes ſuperfuit, totam per aciem obequitans ferebatur, cum Dieſtauis & in hoſtem proceſſerat, intecto vultu, quo notius exemplum foret, atque ita factum, ut haſtæ cuſpide a Germano milite auris perſtringeretur. Fuit & qui fræ-

num

num ipſius arriperet: ſed perfoſſus ſtatim egregia defenſantium fide. Tandem, ſuſpecta jam prælii fortuna, exceſſit acie. Credibile eſt capi potuiſſe, ſi qui tum Oſtendæ erat miles ex oppido in fugientem erupiſſet, aut qui ad Leffingam ponti ſervando miſſi, auſi fuiſſent ſubſiſtere. Sed pars ex matutina clade profuga, præteriti memor, futuri anxia torpebat. Equus tamen conſpicuo candore, quo vectus Archidux (ſed feſſum mutaverat) præda factus. Dilapſo duce, qui æquo hactenus Marte pugnaverant, pedem omnes referre, urgentibus præbere terga, tum inde effuſi fugere, præter Germanos quater mille, qui ſervatis ordinibus cedebant. Nec cunctati victores per ſtagnantia & locorum invia diſperſos ſequi. Sed princeps poſt actas Deo gratias, jam ſero diei lectas ex acie cohortes & turmas ſubduxit, præſidium in omnes belli caſus: ipſe in loco prælii cum primoribus captivorum, cœnam noctemque ſumſit, ſolo victoriæ munimento. Iacebant disjecta circum arma, laceri artus, cruentum littus & colles, novique corporum tumuli. Sunt qui peccatum in eo velint, quod non ſtatim reliquias hoſtium proſecutus ſit calente victoria. Sed clades ante accepta, miles poſt longum prælium etiam inedia fatiſcens, pars magna ſaucii, captivorum turba, nox atra imminens incertæ per foſſas ac voragines viæ, & caſtella interjacentia, deterruere. Clara tamen laus parta, nec facile multis retro annis parem inveneris. Veterum curioſi annotabant, ferme tribus ante ſæculis Albertum Auſtriacum Adolpho Naſſavio congreſſum vitam imperiumque rapuiſſe, eademque nunc die, quæ eſt poſtridie ſextiles Calendas,

mutata

mutata domuum fata. Cecidere in ipſa acie hoſtium tria ferme millia, latiſſima Dieſtanorum ſtrage, & qua fugerant, obductæ cadaveribus viæ ac paludes. Sed & e victore exercitu mille ferme deſiderati, præter quos Erneſtus amiſerat: maxima pars Angli, quorum promtiſſima fuerat virtus, cujus gentis centuriones octo in pugna occubuerant, cæteri omnes vulnerati extra duos. Venere in poteſtatem machinæ, & ſigna amplius centum, captivi multi & inſignes. ipſe Mendoſa dubio adhuc prælio, cum dejectus equo jaceret captus & ſepoſitus: magna pro eo Mauritii cura, per miſerationem communis ſortis & memoriam affinitatis. Nam Henricus Naſſavius per Hiſpaniam olim præpotens ex ea domo conjugem ſibi ſumſerat. Sapena ex vulnere occidit, laudata multum Mauritii providentia. Pueri nobiles e domo Archiducis ſtatim & ſine pretio remiſſi. At legati Ordinum Oſtendæ clauſi non alium unquam diem tam ſollicitum egere: primum qui ex deditis Alberto caſtellis, tum qui ex clade mane accepta profugerant, multum intulerant terrorem: poſtquam in conſpectu utraque acies, ut huc aut illuc fortuna inclinaverat, ita nutantem ſibi rempublicam aſpicere videbantur. Verſi nunc ad preces, nunc ad reputandas bellorum vices, & ut quisque audacium conſiliorum impulſor fuerat, ita maxime periculo commoveri. At poſtquam eos exitus abſolvit, & inſequenti luce coram ipſe Princeps inceſſit cum captivis & omni victoriæ apparatu, tum vero læti vultus, feſta gratulatio. Viderant illum ſæpe victorem, ſæpe magna meritum: ſed ejus præcipue temporis auguſta ſpecies erat, qua tot capitum

&

& patriæ ſalus, tantique triumphi decora ipſi ſecundum Deum immortalem accepta ferebantur. At aulici, ſerendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore cœpere procerum auctoritate potiſſimos Principis iræ, vulgi ſermonibus objicere, tanquam qui tuta inter conſilia fortes, ſua cauſa tot armatos & ipſum ducem in tanta pericula induiſſent. Tres primi poſt prælium dies, magnum utrinque ad res momentum, deliberando inſumti, dum pars Aldenburgum recipere monet, qua iter in Flandriæ intima patebat, pars Neoporti ad obſidium redire. Simul ſævum ventis ac imbribus cœlum & ad quevis agenda incommodum morabatur, milites quoque vix parati obſequio, cognitis tum demum quæ ſubierant periculis pavidi, aut victoria efferati. Inter ipſos rixæ & vulnera ob captivos, quos alii juris reverentia, aut, ne pretium ſibi periret, ſervatos ſtudent, alii infenſi ob amiſſos ſocios, præcipue Scoti, & ſimilia hoſtium facinora obtendentes, nullo reſpectu rectorum prohibentium, palam trucidant. At Albertus interim, recollecto contra cladem animo, Aldenburgum aliaque caſtella firmare præſidiis, nec procul Brugis novum parare exercitum, ex his qui prælio ſuperfuerant, aut ex finibus undique accibantur. Neoportum quoque nonnulli profugerant, & poſtquam huc venerat Mauritius, perficere obſidium durante cœli inclementia vetabatur. Quo tempore quingenti primum, inde bis mille alii Barlota duce penetrarunt, adeo defendendis mœnibus pares, ut ſæpius, nec improſpere, erumperent. Queis Mauritius viſis, duodecimo poſtquam acceſſerat die abducit exercitum, & unum e caſtellis

Oſtendæ

Oſtendæ imminentibus, inter prata ſe efferens, cui ab Iſabella nomen, cingere aggreditur, pari difficultate. Huc quoque ſe Claudius Barlota tranſtulerat, bonamque & extremam navavit operam, trajectus globo vir nobilis audaciæ, Lotharingus ortu, curandis olim vulneribus vitam toleraverat: mox per facinus haud honeſtum conciliatus Mansfeldio ferebatur, dictus uxorem ejus ſuſtuliſſe: ſed nactus honores, ita ſe geſſerat, ut mereri majora ſemper judicaretur, quo mors ejus nec luctu apud ducem, nec apud ipſius novitati invidentes gaudio caruit. Mauritius, ſpe in Flandria bellandi per locorum difficultates, & reparatas hoſti copias præciſa, tandem Oſtenda vela facit, gravi ex prælio fructum nullum præter gloriam deportans. Ante abitum, Alberti caſtellum juſſum dirui; ſed mox hoſtis reparavit. Provectæ jam claſſis poſtrema Spinulanæ naves ſilente forte cœlo auſæ laceſſere: ſed, coortis ſubito ventis, vix ſe remigio eripuere, inſequente claſſe, donec vada dirimerent. Ludovici per Brabantiam conatus aliquot evanuere: & quod reliquum anni, ferme adhuc medii, per otium tranſiit, partitis inter ſe hoſtibus, his felicis prælii, illis ſervatæ Flandriæ non ſpernendum decus. Dum Flandria bello fervet, Bruxellæ conventus agebatur, quem jam ante Albertus, more veteri, ſed pridem omiſſo, e cunctis ſuarum nationum ordinibus advocaverat: perſuaſus ab his, queis nota Belgarum ingenia, mores & verba civilia induere, & ſpecie poſcendi conſilium pecunias impetrare. Dixerat miſerari ſe mala quibus populi premerentur, nec velle aucta diſſimulando, & ſi pace remedium quæreretur, obvium ſeſe,

ſiu

ſin hoſtium pertinacia obſiſteret, non tamen deſperandum in cauſa meliore. Pro ſe Hiſpaniæ opes, unde ducenta quinquaginta ſcutatorum millia, quot menſibus in bellum ſponderentur. Sed ut reſtitueretur diſciplina, miles ſine injuria ageret, æquum Belgas ipſos anniti, repertis ſtipendiis, queis præſidia alerentur. Et quando principalis patrimonii reditus jam olim bellis Gallicis oppignorati, dandum ſibi regiæque conjugi, unde generis, unde imperii dignitatem ſuſtinerent. Dum cætera conſultantur, prærogata interim pecunia, qua occurreretur ſeditioni latius indies ſerpenti, & Dieſtanis plerisque mox prælio abſumtis, cum Hamontiano cœptum tranſigi. Sed Belgici ordines per hanc occaſionem altius ſe reipublicæ immiſcentes, quæ Hiſpani auxilii fides, quid præſidia, quid bellum terra marique depoſceret, ſcrutari: præcipue paci inſiſtere: multa Batavis haud immerito ſuſpecta, arces Belgicas & munerum prima penes externos, contra leges jam quod iis ipſis tabulis, quibus Belgica tranſcriberetur, neceſſitas impoſita religioni, clauſæ Indiæ, & principes ipſi clientium in morem addicti regno Hiſpaniæ, partim ut gravia, partim ut iniqua incuſari. Hæc ſi rex Philippus demeret, veniaque principum ſibi liceret cum Batavis inire fœdus, quo major accederet pactis fiducia, ſperare ſe brevi gentes ſub unum imperium coalituras. Conſentit Archidux ut Ordinum ſuorum nomine legati ad Fœderatos mitterentur, qui animos prætentarent. Venere Gerardus Hornanus Comes Baſſiniaci, Philippus Bentingius, Henricus Codus adſeſſor Iprenſis, poſt Neoportanam pugnam quo tempore legati Fœdera-

deratorum Flandria egreſſi Bergis ad Zomam ſubſtiterant, rogabant inſtitui conventum, in quo inirentur rationes concordiæ, multa utrinque dicta in odium belli, pro pace & communi Belgarum ſalute. Ex Fœderatorum parte dictum, nihil ſibi gratius quam externa colluvie purgari Belgicam, in hanc rem auxilium ſe polliceri. Si reſumerent libertatem, de religione nullum certamen fore. Cæterum non videre, quis exitus colloquio proponeretur: nam cum Hiſpanis quam pacem haberi poſſe, qui etiam bello abſtinentibus pacem non ſervarent? At Hiſpano Archiduces, pudendis Belgico nomini conditionibus, innexos: ipſis Brabantos, Flandros, aliosque ordines: quam ergo vim habitura pacta cum illis inita, qui ſub dominis, ſub arcibus, ſub infenſo milite ducerent alieni juris animam? Illi rurſum, pacem quidem ſe, non defectionem moliri, nec æquum alteros arma retinere, exarmari alteros: ſed ratum principibus fore quicquid inter ſe Ordines pepigiſſent. His dictis auditisque Archiducum populi, ſeponendam rati ſpem pacis cum Batavo recenter victore, belli onera examinant: & diu certato quantum gens quæque penderet, quia vetus forma Gallicis bellis inſtituta, ob mutatas provinciarum vires & arma aliis finibus illata, ſervari non poterat, ubi tandem convenit, in focos, aliaque repertis vectigalibus, tricies mille florenos quoque menſe pollicentur, velut in annum futurum, ſed manſit & in ſequentes. Vt præſidiorum quisque apud ſe ſtipendia deduceret, ne quicquam cives præbere militi cogerentur, ut pars altera virium & locorum cuſtodes e Belgis eſſent, quæſtura Ordi-

num

num arbitrii foret, partim negavit Archidux, partim, ſpe facta, non præſtitit. Offendit multos & Henricus Guſinannus ex Hiſpania miſſus cum literis, quibus Rex Ordines illos adhuc ut ſuos compellabat. Idem exemplo Hiſpaniæ inquiri volens in tabulas mercatorum, ſi cui connexa cum Batavis ratio, aut ad Indicanas ſocietates pecunia ſubmitteretur, obluctante Antverpia fruſtra fuit. Dunkerkani non alias ſævius egere. Mandaverat Albertus ipſe Batavos ut commercio ita piſcatu arceri, unde inopia aut ſeditio ſequeretur. Ipſi multis ſuorum ſuppliciis aſperati, proprias iras addiderant. Ergo imbelle hominum genus (& eſt plerisque piſcatorum ea religio, quæ nefas ducit vim armis propellere) perforata navium alvo, aut ignibus immiſſis, alios clavis transfixos longo metu ſenſuque mortis excruciant, tantaque vi mare inceſſerant, ut naves piſcantibus præſidio datas interdum aſſilirent traherentque. Sed ubi omne Batavorum robur emotum eſt, capti alii inhumana facinora ſupplicio expiarunt: aliis notas in latebras ſuffugium fuit. Ductor ipſe Wakenæus, aliquot cum navibus hoſtem inſequentem per Morinum fretum elapſus, Cantabriam attigit, & poſt actas e littore Armorico prædas, multis mox nautarum penuria abſumtis, & ipſe interiit morbo, an quia Hiſpanis faſtiditus. Contra Spinulanos remiges, ut omni cœlo certaretur, navis longa, ignotum ante Batavis, Dordrechti ſtruitur, ornata machinis virisque: primum mercede conductis, inde ob facinora damnatis utebatur, quia bello captos eo ſervitii adigere mos Chriſtianæ pietatis non ſinebat. Probatum egregiis

ſuc-

ſucceſſibus conſilium: nam ſtrato mari una plures hoſtium invecta in fugam egit, recepto navigio quod ſuccinctum ferebatur. Brevique eo crevit audacia, ut, paucis lintribus aſſumtis, & lecta nocte, Batavi remiges inter Brabantiæ Flandriæque caſtella Scaldim ſilentio ſubvecti, ubi ſub Antverpiæ mœnia penetrarant, navem tribus ſurgentem machinarum ordinibus, & minores ſeptem, primum ignoti, inde per vim & propugnantium cœdes rapuerint. Excita clamore civitas, in mœnia procurrens, ſpectavit damnum ſuum ad dedecus inulta: nam victores ſecuri prædaque onuſti abiere, poſtquam notum carmen, in laudem Wilhelmi Arauſionenſium principis, non ſine affectu civium vetera recordantium tuba occinuerant. Magna ſpes belli Gallici Batavos ſub anni hujus finem impleverat, Henrico in Sabaudum ducente, qui, Hiſpano ſuſceptis ex ſorore ipſius liberis illigatus, nihil niſi illo conſcio auſurus credebatur. Cauſa armorum Salucia in Alpibus regio, Marchionatus titulo, quam ægræ per internos tumultus Galliæ Sabaudus ademerat. Pontifex Romanus pace Verbiniana lectus arbiter trahebat judicium, donec inſtante Gallo Sabaudus ipſe Pariſios ad regem venit, & præcipuis miniſtrorum clam pretio corruptis, ipſum obſequiis ac promiſſis mitigabat: quæ ubi ad dictum diem non evenere, Henricus indicit bellum, urbesque & caſtella Allobrogum vi expugnat: Fontano interim (is dux quondam in Belgica, tunc Mediolanum regebat) magnas cogente copias, quibus bellum Hiſpano agitari Italia, & omnes circum populi ſuſpicabantur: quippe & inſidiæ hinc in

Vene-

Venetorum arces, inde in urbem Mediomatricum erumpebant. Sed arma Alpina pax cita excepit, convento, ut pro Salucia Breſſiæ comitatus in Seguſianorum finibus, in quo pons Rhodani, Gallo traderetur, addita exceptione, ut Hiſpano copias in Sequanos Belgicamque trans eum pontem ducere liceret. Rex Henricus, ut regnum, poſt pacem externam, & intus religionum diſſidia æquis legibus coërcita, certo hærede ſtabiliret, a Pontifice divortium ab Margarita Valeſia, inviſa olim, nec bono rumore, & jam annis infœcunda exorat, conjugemque ducit Mariam Franciſci filiam Ethruriæ nuper principis, claram morum, & quæ recentem apud Gallos Medicæi nominis invidiam quietiore ingenio elueret. Idem cum Anglia amicitiam firmaverat novis pactionibus, queis per mare prædonum licentia prædibus datis, & æquis judiciis coërceretur.

HVGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS

LIBER DECIMVS.

REparatæ auctæque vires in annum novi ſæculi primum gravia ac tarda minabantur: quippe ſpeculabundi duces & alter in alterius conſilia defixi diu ſubſtitere. Hyems & ver omne inter dolos & prædas exercita, antequam retenta vis belli impetu majore erumperet. Initio ſtatim miles, Brabantus ortu, Ieſuitarum vocibus, & pecunia emtus ut Gertrudisbergam falſa captivorum ſpecie hoſtibus aperiret, ante facinoris exitum deprehenditur. Mox equites Mauritiani haud ita multi agro Limburgico, perrupta arce quadam, prædam & captivos devexere. Ad arcem Cracoviam, quæ in Meurſica ditione eſt, cumque urbe agroque dono ultimæ Comitis ad Mauritium pervenerat, ſed a Salentino Comite Iſenborgi ex Parmenſis conceſſione ad id tempus tenebatur; occupandam mittitur Cloetius turmæ præfectus, equitesque trecentos & modicum peditem trans Wachtendoncam rapit. Quo comperto Dulquius, qui Stralam propin-

quum oppidum juſſu Archiducis curabat, pedites plus cccc, equites paucos ſilentio ducens, incautos hoſtes per tenebras invadit. Iamque ceperat triginta, quoſdam trucidaverat, antequam cæteri ſtrepitu exciti ſe explicuere. Sed per arcta viarum retrogreſſum, qua campi pateſcebant, prævectus alia Cloetius incurſat; ille, equitatu minor, villa occupata ad deditionem cogitur. Victor, ad quæ miſſus, properans, foſſam arcis, ut indices retulerant, glacie non interrupta perviam invenit, portam vi nitrati pulveris disjicit, præſidium expellit. Cum Hamontiano milite hactenus Albertus pepigerat, ut, relicta interiori ſede, Wartam oppidum arcemque acciperent, unde Leodicum ac Iuliacenſis ager ad prædam exponebantur, graviter ſane expoſtulantibus vicinis. Sed crebræ legationes & queſtus leviter tranſmiſſa, quia cognitum jam olim lucri genus, ſeditionis per ſpeciem ſumtu alieno bellum alere. Sic Bercæ quoque & Geldræ præſidiis Clivii vexabantur, accedebatque oneri immerentium populorum, quod Batavus tantundem ipſis pecuniæ indicebat, quantum alii abſtulerant, nihil referre dictans, ſponte an viribus diffiſi juvarent hoſtium opes. Audito parari in Hiſpania claſſem, & quia Dunkerkani mare liberius uſurpabant, major ſolito vis navium Oceano immiſſa, nec tamen defuere prædones, qui in conſpectu Sceverinæ (is proxime Hagam littoris Hollandici vicus eſt) exponerent captos, pretiumque acciperent. Sed mox circumventi a navigiis piſcatoriis, queis armati homines occultabantur, ſolito ſupplicio audaciam piavere. Immiſſæ & portui Dunkerkano naves, ſaxis oppletæ, claudendos ad exitus. Sed, quoties

mare abſceſſerat, ſciſſa oppidanorum ſecuribus ligna, rurſumque æſtu impacti fluctus, cuncta disjecere. At miſſæ in Angliam mercatorum naves longis Spinolanis præda factæ, poſtquam bellica, præſidium aliis, diu non ſine hoſtium clade certato, mox igne injecto conflagraverat. Speraverant eædem Fliſſingam aggredi, intus corruptis, qui urbem incenderent. Sed unius conjuratorum, quem ægrotum forte mors imminens in pœnitentiam verterat, edita apud ſacræ rei miniſtrum confeſſione, fraus detecta punitaque. Novæ interim in Alberti partibus ſeditiones: claſſiarium inſeſſo Scalde tumultuantem Antverpienſes parte ſtipendii mitigavere. Walonibus, qui circa Oſtendam caſtellis impoſiti ad cædem usque aut vulnera præfectorum ſævierant, largius indultum, quia Batavorum promiſſis mutandam ad fidem trahebantur. Perſuaſi migrare præſidio Montem Guinoci tranſiere. Poſt iſta Fœderati Ordines inſtituta in caminos penſione,& ex Anglia milite, e Gallia inſuper pecuniis adjuti, Flandricam rurſus expeditionem animo agitabant. Sed cum in celeritate ſpes eſſet omnis, ideoque prius neceſſe hoſtem inde avertere, placuit ultimis finibus oſtentare bellum. Præmiſſo igitur milite Mauritius, obtentu nuptiarum, quas Ludovicus Naſſavius cum vidua comitis Broukii faciebat, Arnhemum venit: nec moratus, centuriis ultra centum, turmis triginta Bercam properat, quam tum tenebat Archiducis juſſu Hieronymus Lopes. Milites illi Walones, Itali, Germani, nautici ad tria ferme millia: victus ſatis, machinæ ſex & triginta, munimenta mediocriter aucta, ex quo Mendoſa peſte adjutus oppidum ceperat,

Digitized by Google

rat. Dumque Mauritius ſueta prudentia adverſus vim externam ſe præmunit, Ludovicus Bernardus Avila non imperitus alias, tum Bommeliano nuper exemplo doctior, extra foſſam opera excitat, locumque paſcuis comprehendit, queis pecora paſcerent, quia ſale ſervandas ad carnes deſtituebatur, naves ſuas corrumpit ipſe, ne hoſti cederent. At Princeps claſſem, quam adduxerat, partim Rheno Coloniam usque diſponit, partim juxta ſe conſidere imperat. Inſulam, quæ propter oppidum amne circumluitur, caſtello modico inſtructam, primos ad ictus machinarum deſertam & opere amplius firmat, & cum ripa utraque pontibus jungit. Tum diſpoſitis, quacunque ſpes adeundi erat, ſtationibus, caſtra tribus partibus locat: uni ipſe præſidens locis editioribus ſecundum oppidum, ſuperiora ripæ Erneſto Naſſavio, media Tribuno Giſtello attribuit: ac duobus maxime locis foſſiones contra munimenta extra oppidum prominentia intendi imperat, validis circum cuſtodiis, quia crebris eruptionibus opera turbabantur. Primus impetus ad Caſſelienſem viam mille aut ultra hominum fuit, hunc Galli retudere, quorum ductor Caſtilionæus juvenis fortiter dimicans honeſtum vulnus retulit. Nec territi tamen obſeſſi quo minus & ex eadem parte, & qua Xantemum itur, ſæpius irruerent, non ſine aliqua clade ut improviſi proruperant, ſed repreſſi ſtatim accurrentibus e propinquo ſubſidiis. Quæ dum fiunt, perlatus nuntius Oſtendam ab Alberto obſideri, non parum attulit difficultatis: nam cœpto cedere indecorum, at perduci contra opera tam valido intus præſidio, & ſervari aditus, paluſtribus circum ac fallacibus

campis, ſine magnis copiis non poterant. Rurſum Verius, quem Oſtendæ imperio deſtinaverant, abnuebat onus, ni viginti Anglorum centurias, magnum robur exercitus, ſecum abduceret, quod conceſſum: & exſpectans ſupplementa Princeps inſtabat operi. Interim obſeſſi victus ſibi modum præſcribere: nuntiis & ſublatis e ſpecula ignibus auxilia implorare: nuntii intercepti. Geldræ ex oppido ſignificatione ignium ſpes monſtrabatur. Miſerat ſane Archidux ſolvendo Herembergenſem obſidio, non modicis cum copiis: & carri vicinorum in hoc retenti. Sed mutatum conſilium, ſeu quia caſtra impervia, eximia ducis arte, ſeu quia ex uſu attinere illic hoſtilem exercitum, quo ſegnius Oſtendæ ſubveniretur. Vbi inferni meatus ſub valli extra jacentis partem ſucceſſerant, jactu globorum & oſtentata acie, velut facturus impetum, Mauritius obſeſſos prolicit, quos frequentes coactos defoſſi pulveris violentia diripuit: parati, qui ruinas occuparent, locum tenuere, quamvis hoſtis non multo poſt regreſſus acriter incumberet. Brevi cætera circum munimenta ſimili arte, aut per vim capta, pars metu deſerta, ſtatimque ad Caſſelienſem portam directæ trans foſſam vineæ ſub ipſum oppidi aggerem perrepſerant, quod timentes obſeſſi, & quia ſauciis compluribus medicamina non ſuppetebant, ad conditiones venere, eo maturius, ut perfugis, qui multi inerant, ſalutem & honeſtum cæteris exitum paciſcerentur. Læta imprimis populo Transiſalano iſta acceſſio, qui tributa, hoſti hactenus penſitata excurſionum metu, ſtatimabnuere, juſſis armari, & ad ſigna concurrere, agreſtibus. Medio menſe Iunio

cœpta

cœpta obſidio Iulii fine exitum habuit, cum jam Oſtenda viceſimo & quinto die Hiſpanorum viribus tentaretur. Sed antequam omni cum exercitu deſcenderet Princeps; Murſam oppidum, donatum ſibi, ut ante diximus, in poteſtatem redegit, dejecto imbelli milite, quem Cliviæ Dux impoſuerat, feudi, per hæredum internecionem ad ſe reverſi nomine, ditionem vindicans. Sed ipſe contra multis facinoribus patroni jura violaſſe arguebatur. Oſtenda, cujus nunc obſidium multis a ſæculis clariſſimum ac proprium velut bellum memorabo, inter Cluſam & Neoportum piſcatoribus lecta ſedes, jam olim Flandrici littoris partem exiguam occupavit. Porta paliſque vallari cœpta, quo primum tempore civilis belli initia, & multus mari prædo cuncta terrore oppleverant. Poſtquam Gandavenſi pace opes Ordinum invaluere, acceſſit fœderi, conſtanterque adhæſit, & mox Parmenſis, capto Neoporto ac Dunkerka, terribilis illic obſidii irritus, dein Lamota irrupta jam parte oppidi pulſus, famam addidere, & curam muniendi, quæ aucta ex quo Cluſa amiſſa, & præter Oſtendam nihil oræ Flandricæ reliquum. Frons oppidi in Septentrionem prominens aperto Oceano pulſatur. Lævo, quod in occidentem vergit, latere rivus Iperleda, mari quondam illabens, portum efficiebat: ſed qui, ut Flandriæ cæteri, recedente æſtu navium eſſet impatiens: nunc rivum opera abſcidere, portus manet. Quæ pars orientem aſpicit, arenoſis quondam collibus inæqualis, mox in planum deducta eſt, ne propinqua faſtigia hoſtem attollerent. Ita remotis quæ obſtiterant, proximam mœnibus planitiem irrupit mare patente in cen-

tum pedes æſtuario, cui cedentibus ſemper arenis aucta profunditas: ubi æſtus adjuvit, immenſus gurges: ubi deſtituit, duarum haſtarum longitudine aquæ ſuperant: vadoſiore tantum in ipſis faucibus limine. Quicquid retro terrarum in auſtrum porrigitur, crebris foſſis interſciſſum, mare inundat, quo æſtuante, mille paſſuum ſpatio & ultra ſæpe, mergitur ſolum. Tantis naturæ præſidiis acceſſere munimenta, rudia quondam, ſed in artis modum, quantum locus ferebat, jam tum cœpta excoli, cum Caleto Hulſtaque victor rediens Albertus obſidium minabatur in hæc usque tempora dilatum. Vetus oppidum quod dicitur, nunc nihil niſi inane aquarum terræque ſpatium, mare aſpiciens, extra Oſtendæ vallum propriis quinque molibus littus impleverat. Hinc foſſa novum oppidum circumluens, ſeptis aquarum modum diſpenſantibus, bina & hic mœnia dividit, interiora octo propugnaculis excurrunt, quibus exteriora totidem aliis reſpondent, qua flumina prælabebantur, levior ſtructura, a tergo ſolidum opus, & nova foſſa intercedente velut triplex vallum. Hic oppidi ambitus, horæ circiter dimidiæ iter. Vltra, propriæ ſejunctæque munitiones, & quæ, ſi neceſſitas urgeret, dehererentur ſine labe oppidi: una palis præſepta trans æſtuarium ſine dextri lateris: aliæ per campos, tergo mœnium adhærentes, aut modico ſpatio & voraginum interventu avulſos. Flandri pertæſi excurſuum, queis omnis late ager exhauriebatur, & experti ſeptendecim caſtellorum, quibus tum clauſa Oſtenda, ſumtus ſine fine, licentiam militis gravem, & parem prope hoſtili, & nuper cœpta ſeditione ſuſpectam fidem, urgent Archiducem,

ne

ne diutius clariſſimam imperii ſui provinciam unica parte inutilem pateretur. Nec deerant diſſuaſores, qui tantis oppidi munimentis, & patente Oceano, non obſidium, ſed inutilem exercitus moram ominarentur. Sed vicit ſpes, & promiſſa a Flandris vis ingens pecuniæ, & hærente ad Bercam hoſte non ſpernenda occaſio: præſertim cum & ex Italia Hiſpaniaque novæ cohortes adveniſſent, Trivultio Braccamontioque ducentibus. Quinta igitur Iulii die Fredericus Herembergenſis dextra oppidi, mox Hieronymus Montiregius læva aſſidet, e propinquo primum, ſed ictus tormentorum coëgit longius metari. Carolus Notius oppidum tum curabat, ſufficiente victu & omni belli paratu, centuriisque viginti & una: quibus acceſſit primum ad obſidii nuntium miſſa cum Huchtembroukio cohors, ſtatimque virtus præſidii apparuit, valida eruptione, qua cæſi primores, quos inter Montiregius, & e vulgo ſupra quingentos. Poſtquam Franciſcus Verius ſummo cum imperio in oppidum venit, cum ſuæ gentis milite, cujus numerum novi ex Anglia dilectus augebant, ſtatim e re viſum, quicquid extra oppidum munitio occupaverat, firmare cuſtodiis & longius proferre caſtella, quorum unum recens adhuc, & quadraginta militibus ſervatum hoſtis irrupit. Cæterum a poſteris oppidi partibus repulſus obſeſſor lævo maxime lateri imminebat. Stagnantibus locis aggerem ſtruxit nova arte, cujus laus ipſi debita, cum pleraque alia nuper reperta Mauritii Batavorumque ingenio inceperint. Faſces longos in pedes viginti, ambitu paulo majore, quo firmius ipſo pondere aquis obſiſterent, inſertosque his lateres religabant.

Farcimina dicebantur: his ſenſim promotis; & vi machinarum ſuperpoſita portus veteris uſum navibus eripuit. Sed ex æſtuario, quod altera parte fluere diximus, perfoſſo littore diductus alveus, ſtatimque mœnium ſinu exceptus, melior ac certior deinde portus fuit. Huc ingredi, hinc exire centenæ ſæpe naves, efferre ſaucios, portare tormenta, ligna, victum, & quæ contra cœli injurias aut metum morborum deſiderabantur. Nec contra hoſtium, quanquam editioribus e locis, jactus longinqui & incerti quicquam valuere, tam raro periculo, ut ingens hominum multitudo ſola ſpectandi cupidine advectaretur. Externorum procerum Dux Holſatiæ, Dani regis frater, & ex Anglia Northumbriæ Comes, omnibus belli artibus ſtrepentem locum inſpexere. Igitur omiſſis globorum minis, arenarum ſacci ac lapides opplendo gurgiti immittebantur, fruſtra, prævalente aquarum rapacitate. Vbi præcludendi commeatus ſpes nulla, verſas in occidentem urbis munitiones Catricius illa ex parte imperans, admotu operum telorumque impetebat. Harum munitionum tres contiguæ Hiſtrix, Orciſauces & Sabuletum caſtrenſibus vocabulis dicebantur. Sabuletum oppido in vetere pars quondam collium, quos mari arena accumulat, æquatis cæteris, unus tumulus eminebat, quem propugnacula duo alterum alteri ſuperadditum coronabant: aliaque operum circa, quia oppidi quod minus firmum inde propugnabatur. Huc tot adacti ab hoſtibus globi, ut collis totus ferro rigeret, nec tamen immenſo ſumtui par fructus fuit: nam dejecta facile reparabantur, & mortuis aut vulneratis ſuccedebant recentes. Inter eos quos

jactus

jactus abſumſerat, juvenis Caſtilionæus fuit Gallorum tribunus, egregii ducis Coloniaci nepos, nec ipſe ab avita virtute degenerans. Ipſum quoque Verium, curando vulneri egreſſum oppido, Zelandia refovit & remiſit. Nec talium malorum immunis obſeſſor. Sed paucos intra dies Catricius & Bracomontius tribuni cecidere. Per oppidum, quo minus globi & ignita jacula timerentur, aggeſta parietum in morem denſa paſſim humus. Sed ne maritimum vallum hoſtis oppugnaret, propinquis jam foſſionibus, major metus. Itaque agger arcendo ſtructus mari disjicitur, ancipiti conſilio: ſed eventus contra Hiſpanos fuit, quorum foſſiones vimineæque turres, ubi venti fluctus impulerant, longe merſabantur, coactis cuſtodibus in tribunalia refugere, quæ ferendis machinis juxta extulerant. Sic admiſſum mare Oſtendam inſulæ in ſpeciem circumdabat: oppido quoque interdum nocens, ſed palis, ſaxis, & omni maritimarum gentium ingenio vis ſumma undarum in hoſtem diſpellebatur. Quatuor menſes abiere inter proſperas eruptiones, & contra mœnibus aſſultantium inanes impetus, crebraque transfugia, & captivos qui vanis rumoribus partes utraſque implebant. Detectus & proditor, qui bellici pulveris incendium hoſti promiſerat. Ipſe Albertus interdum & Iſabella, tardi laboris inſpectores aderant, alacri milite ducibusque in principum conſpectu, alii farcimina plura vaſum in morem orbibus connectere, & his quo liberet provolutis ſolidare humentia, nova caſtella veteribus addere: pars longe diffidentia operum aut viarum connexu jungere: foſſam moliri quo cuncta facilius Brugis adventarent. At Fœ-

 derati

derati Ordines ſpe invadendæ Flandriæ amiſſa, poſt Bercam captam, pertæſi erogationum & Oſtendæ primum intenti, æſtatem multumque autumni nihil ipſi molientes tranſmiſere. Vbi trahi obſidium, nec tam periculum Oſtendæ quam ſumtus immanes verebantur, propoſitum hoſtem detrahere, aut ſi perſtaret, neglectas in partes incumbere. Diuque dubitato, quis locus facilem victoriam, nec ſine magno uſu, daret, Silvaducis placuit, poſt diſcidium a fœdere, nunquam aperto bello tentata. Nec præſidium tunc aliud, quam centuriæ duæ, turmæ totidem, quibus Antonius Grobbendonkius imperabat, ſollicita ſemper civitate, ne miles prævaleſceret. At cives ipſos haud ſane intrepidos, magiſtratus ac ſacerdotes, quorum ingens copia eſt, certatim inflammabant, hi ne ſueta ſacra arasq; & ſimulachra & Divos faventes desererent, ac pollui paterentur: illi majorum facta recitando, quorum virtus Geldros toties a Brabantico limite repuliſſet, addebantque ſuum ipſi exemplum. Nam & per noctem lumina diſpoſuere, & edicto cavere ne eorum quibus vivitur pretia increſcerent, & ne ſuetis ante fores indiciis mortes noſcerentur. Aggerem quoque excitarunt, qui Fuchtenſem nomine portam prætegeret. Hac parte Mauritius caſtra fixerat, adverſa Wilhelmus & Erneſtus conſederat: utrinque via depreſſioribus campis eminens facile ad oppidum foſſores perducebat. Ea commoditas & urbis non alia quam ſueta olim munimenta, ſpem brevis acceſſus dabant, cum alioqui menſe Novembri tam propinqua hyeme cœptus labos terrere poſſet, & in ampla urbis ſpatia non pares obſidentium copiæ, centuriæ tres ſupra

ſeptua-

ſeptuaginta, turmæ triginta circiter: quippe Oſtenda juſtos poſcente exercitus. Sed nec eruptionum metus a cive, ſua tueri ſatis habente, nec ſueto talium, & circumfuſa planities late madens, poſitis caſtellis claudebatur. Repertum & amnes rivosque juxta fluentes objectu molium ſupra ripas attollere, quo magis ſtagnarent adjacentia. Sed non ita id maturatum, quin bis in oppidum miles penetraret. Quippe ab Alberto miſſus, ad Brabantorum preces, in loca proxima Fredericus Herembergenſis cum pedite & non invalida equitum manu, ſparſo rumore, paratisque omnibus velut Helmundum vicum muniret, primum trecentos ferme, mox ad mille oppido inſerit, ignaro diu obſeſſore, &, ubi ſero cognoverat, paucis poſtremo ex agmine captis cæſisque. Adverſus incendia, quæ a globis ignitis timebantur, vulgi rectorumque oppidi magna ſedulitas: tabulata arena ſternere, aheno tela excipere, cunctaque reſtinguendæ flammæ parata habere. Acceſſerat Archiducum nomine pollicitatio, privata damna ex publico reparatum iri. Vrgebat interim opera Mauritius, queis ad foſſam mœnium perductis, vineæ tantum & quæ urbibus ultima reſtabant. Spem non longinquam gelu interſcidit, exſpectato maturius intenſiusque, concreto quicquid aquarum campis incubuerat, rigentibus quoque fluminibus, nec commeatus æque faciles, & laxior hoſti in oppidum via: tantumque frigus, ut excubiæ non ſine pernitie militum agitarentur. Vigeſimo ſeptimo die ſolvitur obſidio, dolente Mauritio ac reſpectante ſæpius an cœlum miteſceret. Sed impellebant abitum maxime Herembergenſis copiæ, quibus & ille

ſe junxerat miles, quem poſt ſeceſſionem Wartam in oppidum tranſlatum memoravi, pariterque tum Dieſtæ conſtiterant. Neque tam caſtris metuebatur egregio opere vallatis, quam ne gelatis amnibus nudum Hollandiæ latus incurſaretur. Impedimenta, navium ſublato uſu, quatenus potuere Heuſdam præmiſſa curribus, incenſa cætera. Munitiones, ut fuerant, relictæ, periti ducis ac gnavi militis egregium ſpecimen. Cætero autumni hyemisque leviter excurſum. Batavis Transrhenanam ripam, quæ contra Coloniam eſt, obtentu eorum, quæ mortuæ nuper Comiti Murſenſi debebantur, raptantibus: & Bellijocoſo Archiducum juſſu populante, quod Brabantiæ ſub Fœderatis poſitum tributa defugiebat. Stabat adhuc circa Oſtendam bellum: & alter obſidentibus atque obſeſſis labor, hybernum mare, nunc hæc, nunc illa opera quatiens. Accedebant morbi cœlo ſoloque juxta humentibus, quorum intolerans imprimis natio Angli deficere indies, aut diſceſſum in patriam Verium orare, per quæ imminutus defenſorum numerus, ita ut ſeptem millium vix tria reſtarent, Archiducem non latuit, qui cum nec immerſis navibus, nec ullo lignorum lapidumque aggeſtu æſtuarium videret præcludi poſſe, nec eo continuari opera, ſimul & mari & machinis hoſtium prementibus, ad manus rem perducere ſtatuit. Primumque, tentandis viribus, dilectos militum octingentos, prætexta littore mœnia aſſilire noctu jubet, quod exſecuti fortiter. Palosque & mari objecta late incendio depaſcebant. Sed mox æſtus recurrens coëgit abſcedere, relictis ſuorum haud paucis, quos e proximo machinæ, laceraverant.

Pla-

Placuit tamen, acceptis in caſtra ſupplementis, oppidum, tum qua retro in campos exit, tum qua mare proſpectat, gemino ex latere adoriri; Hiſtricique & Sabuleto, præcipuis illic munimentis, vi tota incumbere. Gnarum id Verio, captivi indicio, qui ſuorum paucitati metuens, nullo ducum aliorum, ſed unius ſuo uſus conſilio; pleriſque neſcientibus, breves cum hoſte inducias facit, & injecta ſpe deditionis, obſides dat atque accipit. Sed orto hinc militum tumultu, Roſſemianorum maxime, qui ne hoſti infenſo proderentur imprimis metuebant, coactus Verius obſides Archiducis dimittere, cauſamque aperire centurionibus. Ea fuit, ut, colloquii ſpecie in ſpem auxiliorum adventantium, periculi tempora extraheret. Quo intellecto, viſum omnibus, quo obſidum ad hoſtes miſſorum ſaluti conſuleretur, clariſſimos hoſtium in oppidum allicere, cum quibus actum lente, inſuetis & iniquis poſtulationibus, inter quas fuit, ut exeunti militi Archidux magnam vim pecuniæ numeraret. Interim e Zelandia quinque centurias ventus ſecundus in oppidum detulit, edixitque legatis & Archiduci Verius, preſſum ſe neceſſitate, veniſſe ad pactiones: nunc cum auxilia adveniſſent, ſalva ſacramenti fide non eſſe ut ultra procederet. Sperare ſe tamen, ſi quando Archiducis viribus ad extrema urgeretur, clementiam magnanimi principis ſibi non defuturam. Commovit Archiducem ea contumelia, quippe Flandria omnis velut ad certum ſpectaculum potiundæ urbis concurrerat, & jam dedita fama propinquis regnis vagabatur. Nec Ordinibus ſatis excuſata fraus per ſe indecora, ad hoc periculoſa magis quam neceſſaria.

Externi

Externi hoc anno caſus non leve momentum ad res Batavas attulere, quippe in Anglia Eſſexius, pacis cum Hiſpano maximus adverſator, cum cuſtodiæ exemtus, regia arceretur, & ille quondam gratioſus, ſuffultus clientelis, armatus legionibus, nunc ſine decore, ſine imperio vitam pati non poſſet, varia verſans conſilia, aut amne invaderet, an e longinquo bellum minaretur, inimicis cuncta rimantibus, a regina, cujus animum ſuper veteres offenſas forma quoque ipſius ſpreta in iram accenderat, dicendam ad cauſam vocatur. Intellecto periculo, quod e præſentibus peſſimum erat ſecutus, nec de modeſtia nec de audacia ſatis ſumſit. Sed domi ſuæ detentis Senatoribus, regina quos miſerat, ipſe cum modica manu Londinum properans, dum amicos illic plebemque ſollicitat, a feciali publico prævenitur, qui reginæ juſſu, ni confeſtim pareat, perduellionis crimen ipſi denuntiat, qua voce perculſa plebs, ſibi timens, alieni curam facile exuit. Portæ clauſæ; domus obſeſſa, ipſe conſilii inops, dedit ſeſe, & in carcerem ducitur, comite Suthantono. Datis judicibus, auditus publice, multa in inimicos dixit, præcipue in Cæcilium, quem hoc inter cætera crimine premebat, quod pacem cum Hiſpano promoveret. Illos ſe ultum eſſe, numquam mutata in Reginam fide. Suſpenſa diu omnium exſpectatione, ecquid reginæ clementia & veteres affectus poſſent, an facinoris magnitudo, & ſuſpecta dudum popularitas, validique inimici veniam præcluderent? Damnatus tandem ſecuri feritur, magna circa ſuprema & pietatis & pænitentiæ indiciis: capite proſtrato, ſectatores ſupplicio additi. At in Hiſpania ſtructa claſſis

late

late terrorem ſparſerat, pars in hoſtilem Africæ oram directa & tempeſtatibus repulſa eſt: pars Hibernis rebellantibus egregium auxilium milites ſex mille, duce Ioanne Aquila tulit: is ſuperbo edicto præferens, veniſſe ſe ad Hiberniam e dæmonis faucibus liberandam, in auſtrinam inſulæ regionem, ubi Quinſala oppidum, appulit: magnasque Hibernorum copias fruſtra exſpectans, a Montijocio Anglorum nomine provinciam regente obſidio clauditur. Tentavit quidem perrumpere Tironus rebellium princeps, per gelatas paludes juſtum agmen trahens. Sed clade accepta in latebras rediit. Aquila cum hoſte pactus dedito oppido, & quicquid Hiberniæ Hiſpani tenebant, Anglorum navibus militem in Hiſpaniam reportavit. Neque multo poſt infelix Hiſpanorum in Cæſaream Mauritaniæ urbem, (Algeriam nunc vulgo vocant, Arabica, ſed ea quoque corrupta voce) expeditio ad exhauriendæ pecuniæ cauſas acceſſit. Longinquas ad navigationes creſcebat Batavis audacia. quippe & fretum, quod Magellanicum a repertore dicitur, Draconi & Candiſſo Anglis emenſum poſtea, quartus eorum, quos fama excepit, Oliverius Nortius Roterodamenſis penetraverat: nec ſine magnis difficultatibus, inter Americæ fines & ignotum adhuc orbem, longis anfractibus arctatum mare vix eluctatus, Auſtralem qui dicitur Oceanum, eique obtentum Chiliorum littus magnitudinis incognitæ ferens corpora, inventis ibi quoque Hiſpanorum hoſtibus, inde reflexo curſu Borneonem inſulam devenerat. Bonæque ſpei promontorium prævectus, circumnavigato omni terrarum ambitu, non quidem opes ullas,

las, ſed clarum patriæ decus, & non audita ante locorum nomina domum retulit. Alias vero naves idem iter aggreſſas, cum nec hominum nec victus haberent ſatis, disjectas partim Hiſpani, partim barbari rapuere. Capti, fœde cruciati, atque enecti, quæ ut in barbaris inſcitia, ita in Hiſpanis barbaries erat. Sub hoc tempus Batavos, dum cuncta rumorum adverſus Philippum colligunt, in ſpem aliquam erexerat dictus vivere Sebaſtianus Luſitaniæ quondam rex, reperto homine qui ſimiles corpore notas præferens, & multa haud publicæ notitiæ edoctus a Luſitanorum callidiſſimis, cæterorum ejuſdem gentis credulitati illuſit, donec ab Ethruſco duce Hiſpano traditus, audaciam & peſſimi exempli aſtum, traductus per populos, dein navali ſervitio addictus, morte poſtremum expiavit.

HVGO.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER VNDECIMVS.

AD Oſtendam, longe adhuc ſpes obſidenti. Sed accenſus Verii facto archidux, ſiquid contra ſpem poſſet virtus ſuorum ſtatuit experiri, gravique machinarum impetu, ex tumulo in id excitato, percuſſis diu munimentis, qua vetus oppidum, portusque vetus, ubi non parvam operum labem intelligit, nono Ianuarii ſub veſperam refluo mari, aſſiliri urbem undique, illic præcipue oppugnari jubet. Ducenti duobus ſub centurionibus milites propugnaculum, cui Sabuletum nomen, recta impetere juſſi: totidem alii parati qui lævum molis latus, atque iterum alii, qui præductam loricam incurrerent. Hos ſequebatur cum quadringentis Durangus Hiſpanorum tribunus, cui mandatum locis occupatis præſidium ſtatim imponere, victu in hoc inſtructus, nitratoque pulvere, & quæ ſtruendis munitionibus ſolita. Contra Hiſtricem ducenti deſtinabantur, qui invaderent, qui munirent totidem, ſub Gambalota Italorum duce pene trecenti, & ſub Augusti-

guſtino Mexica quadringenti, laborantibus ſuis commune ſubſidium. Deinde in cuneos diviſus omnis exercitus, non defuturus qua vocaret occaſio. Bukoio ſuum latus obtigerat, qua frons oppidi in orientem flectitur. Ad Sabuletum crudele prælium, quia monitus a transfuga Verius tormenta, & cuncta in pernitiem hoſtium reperta, illac maxime intenderat, accenſis paſſim ignibus, quo oppugnantium facta clare noſcerentur. Reſciſſa palorum ſepe jam ſcalæ admovebantur. Infraque haſtis Hiſpanorum & prævalentibus Anglorum gladiis pugna incaluerat, cum Verius, ſepta aquarum duo aperit, portumque veterem, cujus per vada transeundum erat hoſtibus, late inundat: qua vi non modo nitratus pulvis corrupit, quem miles ferebat, ſed multos in mare propulſos fluctus ſorbſere: nec ſequentibus auxiliis, ipſi, qui jam manus miſcuerant, coacti retro cedere, duplici clade, quam tela hoſtium & aquarum impetus inferebant. Bukoius ſibi juſſa ſerius exſecutus eſt, minusque perſtitit, quia inter moras creſcens iterum mare æſtuarium, qua ipſi via, impleverat. Tergo oppidi projecta, atque alibi levia operum, aſſultante hoſte neglexit Verius, gnarus diducendis defenſoribus ſpargi minas, cæterum nulli uſui iſta, & quæ brevi reciperentur, quod eventus probavit. Iacebant paſſim in vallo foſſisque, prout ſua quemque audacia longius extulerat, milites ac duces peremti: multi Oceano ferebantur. Octingentos ferme archidux deſideravit, acceptis inquirenda ad corpora quatuor horarum induciis. Intus quadraginta ferme cæſi, vulnerati plures, quos inter Verii frater Horatius, egregie functus omni militis

ducisque

ducisque officio. Reperta inter Hiſpanorum corpora & mulier, quæ militari habitu animoque ſexum diſſimulaverat, velut exprobrans naturæ, quod ſe virum non genuiſſet. Infelix oppugnationis exitus, neque ſperanda Oſtendæ fames, & gravis hyems caſtris madentibus, multos ducum permoverant ſuadere Alberto, infauſtos conatus in tempore & ante majora damna deſereret. Sed ille, pro ſua regisque gloria anxius, in longo & difficili labore pertendere, quam ſe uni oppido imparem fateri. Igitur læva caſtrorum parte aggeſtus ingens tumulus, unde machinæ detonarent: ad dextram contra æſtuarium ſenſim agger promovebatur, defixis humo tigillis, transverſisque inſuper aliis, queis farcimina modo in ſtruem colligata, modo decuſſata imponebantur, tabulatorum in morem, arena in ſummo congeſta, quo preſſior moles aquis obſiſteret: tanta quidem firmitate, ut & inſtructa velut ſolo lorica defenderet militem, & machinæ in obſeſſos inde dirigerentur. Nec eo tamen minus continuo navigatum, raris aut levibus damnis. Aderant Alberto accita omni ex orbe ingenia, quæ certatim alia atque alia claudendo æſtuario ſuggerebant: cumque obſcura nocte quidam funem nauticum cum doliis demerſisque anchoris utrunque ad marginem fixiſſent, obſeſſi captatis rurſum tenebris facile vincula reſcidere. Repertum Pompeio Targoni caſtellum, quod navibus impoſitum tormenta ferret, ſtatim apparuit infirmius quam ut fluctuum quaſſationem toleraret, &, quod ſubter in alveo erat ſoli, arenas ponderi ceſſuras. Factas eidem rates e laterum faſciumque compage, quæ cum æſtu pariter levarentur,

Bata-

Batavorum oppoſitis tormentis tela non ſemel evertere. Proviſum quoque, ſi iſtud iter hoſtium artibus deficeret, portum novum inter veterem. & æſtuarium perfoſſo littore veteri oppido inducere. Quippe & Fœderatos tuendi maris & gloriæ cupido acriter animabant, decretumque, velut in longum duraturo obſidio, ſexto menſe mutare præſidia. Verio in ſummum regimen Fredericus Dorpius ſucceſſit. Reparatæ oppidi ruinæ, auctæque munitiones, parata ſingulos in dies pecunia quæ labori perſolveretur, cum Alberti militibus ne ſtipendia quidem ſatis ſuppeterent: unde inter ipſos ſemina ſeditionum, & obſequii detractatio: ipſa imperia metus & odii plena, diſpoſito equite qui peditem, pecorum ritu, in pericula propelleret, aut retraheret fugientem. Flandrorum largitio longe infra ſumtus: Walones, quo minus multa conferrent, infidam Gallorum pacem prætendebant: Brabantis juſta excuſatio ex ſeditione militum qui Wartam tenebant, parumque abfuerat, quin conſpirantibus aliis arcem nuper Antverpiæ & Hulſtam occupaſſent. Injecta & ſpes Archiduci, poſſe ſubito Bredam irrumpi. Sed miſſum nocte Fredericum Herembergenſem, itineris errore devium, mox dies detexit. Fratrem ejus Adolfum haud multo poſt eques Mauritianus intercepit. Servabatur hactenus Hollandiæ per arces modo arctiore, modo laxiore cuſtodia Franciſcus Mendoſa, prælio ad Neoportum captus, & quanquam vidua Brukii Comitis, Clivenſiumque legati pœnas gravium facinorum expoſcerent, quæ ille partim ut neceſſaria, partim ut imperata defendebat, non viſum Ordinibus in captivum, belli jure munitum,

tum, judicia exercere. Sed quia in duces, non item ut in milites, conſtitutum erat libertatis pretium, diu diſceptatum, tandemque convenit, ut quicunque e Fœderatis populis per Belgicam, Hiſpaniam, Indiam, Americam, toto denique Philippi imperio tenebantur, eos Mendoſa ſolvi curaret. Valuit in tantum apud Regem aut Mendoſæ aut futurorum ducum reſpectus, ut pactis acceſſerit. Reverſi toto ex orbe nautæ & mercatores, quos ſpe commerciorum advectos hoſtilis ira, aut ob diverſam religionem ſacerdotum odia oppreſſerant, pars exeſos vinculis artus, ſqualloremque & tenebras, pars remorum duriſſimam ſervitutem ſub crudelibus dominis memorabant. Magnumque in eo momentum fuit ad concitandam in Hiſpanos plebem veterum injuriarum vix memorem, & vulgi ſtudia proceribus paranda, quorum clemens & populare factum, libertatem civium ſuorum ante pecunias habentium, lætiſſimis animis excipiebatur. Ita partim impletis pactionibus, partim ſponſoribus datis, exiit Mendoſa, de Batavorum republica, quam propius didicerat, honeſte ſentiens: eoque pacis quam belli utrisque partibus ſuaſor. Scriptæ tum & leges certiores ſuper redimendis in poſterum captivis. Toto hoc vere majorem, quam unquam antehac, exercitum Ordines conſcribebant, auctis animis, prælii Flandrici memoria, & novis hoſtium ſeditionibus, unde ſperabant, antequam exſpectatus ex Italia miles in Belgicam adventaret, aut hoſtium cæde renovare gloriam, aut terreſtri itinere per Brabantiam in Flandriam, &, ſoluto obſidio, Oſtendam penetrare. Perſtabat ſane Mauritius cauta conſilia audacibus præ-

præferre: ſed procerum ſententiam regina Angliæ & rex Gallus comprobavere, majore ſuadendi auctoritate, quia militem ac pecuniam ſubmittebant. Conducta & Germanorum equitum vis, magnoque paratu, indictis publice ſupplicationibus, menſe Iunio, ſerius quam oportuit, cum ſub idem tempus Italicæ copiæ fines Belgicos attigiſſent, iter ſuſcipitur. Simul miſſæ diverſas in partes literæ ad Atrebates, Brabantos, Flandros, aliosque earum partium Ordines. Scribebant Fœderati de ſuis rebus, de regum auxiliis magnifica: de ſeditionibus militum adverſa in parte, de urbium agrorumque vaſtitie non minus vera: quo tot miſeriarum pretio, niſi quod in miſeriis ultimum, ſervitute? Nec enim obſcurum, quid Hiſpani jam dudum pararent: & ne quem falſa tranſcriptio falleret, aut inane nomen archiducis, viderent ipſi penes quos belli ſtatusque publici ſummum eſſet regimen. Si cordi majorum gloria, ſi poſterorum libertas, darent ſe ſocios, aut ſaltem modicis tributis egregios conatus adjuvarent: irent archiduces, & quietiora regna quærerent. Hiſpanos paucarum arcium præſidia, pelli faciles: tum ipſos reipublicæ, tum ſacris quem vellent morem impoſituros. Non magnum intercedere laborem ad bona maxima, pacem & libertatem. Mauritius triplici agmine viaque duxit exercitum: erant equitum quinque, peditum octodecim millia, currus ferme bis mille: medium agmen Wilhelmus Naſſavius, dextrum Verius, ſiniſtrum Erneſtus ducebat, intervallis ita temperatis ut coire facile poſſent, interim diviſis itineribus celerius procederent. Lixarum turba, molæque & furni, & cuncta, alias navi-
bus

bus advehi ſolita, terreſtri itinere minus commode ſequebantur. Ad Noviomagum tranſito Moſa, inde in agrum Leodicum ducit, paterni quondam exercitus, non Albani armis, ſed fame domiti, caſtra relegens: quod malum ut ipſe vitaret, acribus minis propinqua oppida, ſponte in Hiſpanum proniora, cogit commeatum in caſtra afferre, & æquo pretio vendere, ne ſic quidem ſatis reperto, quod tantis copiis ſufficeret. Decimoquinto die Centronum pago, non procul Tilemontio, ſubſedit omnis exercitus, cum jam Tilemontium Mendoſa veniſſet. Hunc enim, audito Ordinum paratu, miſerat archidux, relicto ad Oſtendam Ioanne Rivaſio, qui ſervaret caſtra & circummuniret. Perſuaſi, qui Wartæ agebant, intermiſſa ſeditione, augere Mendoſæ copias, ita ut haberet quinque peditum millia, equitum quatuor. His ſe jungere juſſus Ambroſius Spinola, cum octo millibus Hiſpanis atque Italis, quos recens adduxerat, in ſpem gloriæ conatus fratris maritimos, & rem Hiſpanam lecto milite adjuturus. Pactus cum Philippo de reſtituendis ſumtibus, ipſe ſuis cohortibus ſtipendium præbebat, &, quanquam ſummam imperii obtinente Mendoſa, jus reddens iiſdem, tenebat cæterorum ut inopiæ, ita licentiæ impermixtos: quibus hoc conſecutus eſt, ut nullus unquam miles quietius & ſeveriore diſciplina egerit, exemploque cognitum, vim militaris imperii pecunia maxime contineri. Propinquus caſtris eduxit Mauritius copias, in prælium hoſtem laceſſens. Sed continuit ſuos vallo Mendoſa, impar virium, an ex captivitate fractus, adhuc & ſua funeſta auſpicia paveſcens, ſemelque accepta clade in poſterum cun-

ctantior. Detrectato certamine ab his, qui ſæpe ipſi præliorum formidinem objecerant, cæterum videbat princeps ingentia cœpta in irritum cecidiſſe: quippe interiora penetrari tanto agmine, arctis viarum, inimica inter oppida, propinquo ad occaſiones hoſte, non poterant: quo properius retro cederet & flumina quæreret, victus quoque deficiens, immatura adhuc meſſe, admonebat. Ne tamen, poſt tantos conatus, annus tranſiret inglorius, ad ſpes minores verſi animi, ſtatimque Gravia ſuccurrit, Cukiæ regionis oppidum, Moſæ adſitum, munitum ſatis operibus, & egregio intus milite, cunctisque ad tolerandum obſidium. Huc ubi die octavo perventum, gravi per æſtus itinere, nec ſine morte novi & laborum inſueti militis, terna caſtra Mauritius locat. parte ſuperna fluminis Verius, infra ipſe, qua campi paluſtri ſolo in Brabantiam abeunt Wilhelmus curabat. Pontes duo ſtructi in flumine, longi paſſus centum & quindecim, quicquid caſtris interſitum, nec minus ripa altera, quæ in Geldriam patet, perpetuo aggere, profundis & late patentibus foſſis, caſtelliſque & machinis claudebatur. Munimentum, quod ultra flumen oppidani tenebant, telorum vi derelictum, juvit obſeſſorem. Mendoſa interim, quanquam flagrantiſſimi tribunorum ſuaſerant abeuntem hoſtem continuo inſequi & conatibus intercedere, fortunam, &, ſi male ſuccederet, offenſas metuens, tum vero pecuniæ, & propterea rerum ferme omnium egenus, conſulere archiducem maluit, inſigni temporis diſpendio. Nec archidux certa reſpondit, tantum caveri monens, ne abducto longe regio exercitu ſubito Batavi Flandriam

claſſe

claſſe occuparent. Quo metu Mendoſa ex hoſtium conſiliis ſua ſuſpendit, & ad Ruremondam utcunque paratis, quæ putabat neceſſaria, tandem & ipſe ad Moſam infra Graviam & Mauritium caſtra metatus eſt. Erratum multi putabant, & debuiſſe ſuperiora ripæ eligi, cui regioni Raveſteiniæ nomen eſt, quo victum Batavis auferrent, queis cuncta ſubter hoſtilia. Sed poſitis jam ſedibus, caſtra Batavorum prætergredi periculoſum, & tardum circuitus quærere, cum inſtans operi Mauritius ingentes vineas pluribus locis ſub foſſam oppidi duxiſſet, commoditate aggerum, qui utrinque fluminis ripæ muniendæ poſiti, facilem viam fodientibus præbebant. Nec jam ſpes ulla Hiſpanis, niſi ut Mauritii & Wilhelmi inter caſtra, late patentibus ſpatiis neglectiora, irrumperent, inque oppidum penetrarent, paratis jam ſcalis, ligonibus, ad ſcandendas aut diruendas munitiones, ducente Thoma Spina lectiſſimos peditum mille, quos alia ſubſidia ſequebantur. Sed in omnes partes intentæ cuſtodiæ, & quanquam noctu profectis, inter longas paludum moras illuceſcens dies, audaciam fruſtra habuere. Inde Mendoſa irriti auxilii pudens, ſpectaculo capiundæ urbis ſe & exercitum ſubduxit, tacitis ſignis Venloam concedens. Ordines pro Berca ſolliciti Erneſtum cum præſidio eo miſerant. At Antonius Gonzales, oppidi Graviæ præfectus, cum quo mille quingenti diverſi genus milites, dum ſocii in conſpectu, crebris eruptionibus hoſtem fatigaverat: neque tunc, ſublata quanquam ſpe liberandi obſidii, protrahere tempora documentis virtutum deſinebat. Poſt bimeſtre obſidium, cum Angli ſepto, quod aquas foſſis oppidi

continebat, imminerent, Friſiis alia ex parte intra foſſam vineas agentibus, & e Mauritii caſtris, paratis qui mœnia ipſa ſubruerent, ſeptingentis ferme ſuorum amiſſis, præſidiarii decoris pactionibus armati cum ſarcinis exiere. Graviam Geldricæ quondam ditionis, poſt annexam Brabantiæ, & Maximiliano Comiti Burenſi acceptam pignori, gener Wilhelmus Arauſionenſium princeps emerat, belloque amiſſam, pace Gandavenſi, ejecto Germanorum præſidio, receperat. Sed ante annos octodecim nacto oppidum per præfecti ignaviam Parmenſi, avitam nunc ditionem Mauritius ingreditur, poſt Bredam, Lingam, Murſam, iterum ſibi victor & patriæ, cui non ſine magno uſu prolatum in Moſam imperium. Quæ dum aguntur, milites aliquammulti irritati jam dudum nullis aut exiguis ſtipendiis, derelicto Mendoſæ exercitu, Hamontium ſe contulerant. ille, antequam impunitate creſceret numerus, vim properandam judicans, raptis eo machinis, paucos peditum in deditionem recipit, equites diffugere, nec minis aut precibus permoti, cum alia loca fruſtra attentaſſent, arcem Hochſtratanam, Breda non procul, volente præſidio, invadunt, brevique aucti magna colluvie veterum militum, qui ſibi debita, partim & novorum, qui nihil præter facinorum licentiam petebant, lecto duce, ſenatum & comitia & leges conſtituunt, majore cura quam ſi vera civitas conſtet. Ipſæ rapinæ non niſi juſſu & in commune fiebant: ſeorſim ſiquis auderet, eadem, quæ alibi, furibus pœna. Queis commotus archidux, & in magna inopia exemplum metuens, corrogato, quod haberi pecuniæ poterat, eos, qui in fide manſerant, puniend-

niendam ad perfidiam hortatur, paratque obſidium. Illi, ubi ſe non ſeditionis in morem, quæ illis partibus minime nova, ſed hoſtiliter haberi ſentiunt, auſi viciſſim inſolita, victum, arma, machinas a Batavis orant impetrantque. Iuvabat quippe frui hoſtium turbis, & alios aliis committere, egregio ærarii proviſu, parium malorum ſecuros. Captæ Graviæ nuntius, & a Mauritii exercitu metus, Albertum propoſito avertit: nec tamen paruit Belgarum Ordinibus, qui ſub id tempus parandis tributis convocati ſuadebant pecunia mitigari infenſum militem. Sed Hiſpanorum primores novis potius cohortibus ſtipendia, illis ſupplicia deſtinare. Rerum minis in verba mutatis edictum prodiit, quo omnes qui in arce Hochſtratana erant, ni certum intra diem veniam precarentur, proſcripti, interfectoribus promiſſa merces, bona publicata, qui commeatu juvarent addicti ſuppliciis, uxores & liberi in exſilium miſſi: addito ſuper cætera crimina, quod ſpem Graviæ liberandæ ipſorum ſeditio corrupiſſet. Inania erant, adeoque ſpernebantur, ut publicatum ſit reſponſum militaribus facetiis, quibus Alberto prælii metum, Graviam fruſtra adſpectatam antequam ipſi ſecederent, præterea ſumtus aulæ regios eſuriente exercitu objectabant: poſitis ex adverſo ducum laudibus, qui benigni comesque in militem fuiſſent. Et quid adeo mirum, ſi, poſt tot alios, quod deberet dominus id agros depoſcerent, aut ad ea auxilia decurriſſent, quæ juſta feciſſet ultima neceſſitas? Subdebant, contra pœnas horrendi carminis, partim ſe armis, partim inopia tutos fore. Laboravit Octavius Frangipanis, Pontificis Romani legatus, pacare

ſeditionem. Sed illi, niſi reſciſſa edicti ignominia, conditiones omnes aſpernabantur. Graveſcente autumno, Germano equite dimiſſo, Mauritius reliquum copiarum in præſidia diſtribuit. Idem fecit Albertus, multum nudatus transfugis, & Italo milite, ut recente, per labores imminuto. Partem tamen exercitus in caſtra ad Oſtendam & naves Spinolanas, partem in ea loca miſit, quibus hoſtium, aut ſeditioſorum impetus timebantur. Venloæ quoque civibus, qui præſidia pertinaciter hactenus recuſaverant, ſæpe & expulerant, propinquo ob Graviam periculo, perſuaſit militem admittere. Mendoſa in Hiſpaniam abiit, ubi minus benigne exceptus eſt, mortuo Philippo patre, & occupato ab aliis filio, qui bellum ipſi infelix, nec pacem ſatis curatam, tum auſa inauſaque prælia exprobrabant. Diſcedentibus copiis evenit, ut turmæ Batavorum quatuordecim octo turmas Albertinorum ſine ducibus, Trajecto ad Moſam non procul incurioſius agentes, circumvenirent: multi equitum in ipſis cubilibus deprehenſi, capta ſigna quinque, & ſuſpenſa in Hagienſi palatio, equorum ingens præda. Sub hyemem cum alias in partes ſeditioſi incubuiſſent, miſſus cum turmis triginta tribus, juncto peditatu ad mille ducentos, Ludovicus Naſſavius, ut extrema hoſtium tributum negantia popularetur, Vitiſanum irrupit, totoque menſis ſpatio incendio vicorum & rapinis graſſatus, agro Lucemburgico non modicam vaſtitatem intulit. Mari multa Batavis proſpera. Audiebatur Fredericus Spinola longis octo navibus ex Hiſpania adventare. Simul Martinum Padiliam, accepto maris imperio, claſſem paratam habere, incertum Batavis

tavis

tavis an Britanniæ, aut Hiberniæ minaretur. Miſſæ a Regina naves, quæ ſpecularentur conatus, & qua daretur opprimerent. Longas Spinolæ duas apud Seſimbriam Luſitaniæ oppidum telis perfoſſas mox combuſſere: data ſervis libertas, vita cæteris. Quominus plures corrumperent, obſtabat ingens Luſitanica navis, ejus generis quas Caraccas vocant, pretioſis mercibus onuſta, quam dum oppugnant & mox prædantur Angli, fuga cæteris patuit. Fredericus, in Hiſpania diu retentus, dum pacta cum Rege firmaret, ſex reliquis navibus (habebant milites nongentos, mille quingentos remiges) menſe Octobri Flandriam petit: quo audito, regina tres naves ſub littus Britannicum & freto Morinorum locat. Batavi ſuarum quatuor addidere, præter eas, quæ oram Flandriæ ſervabant. Angli, conſpectis longis navibus, ſignum ſociis dedere; illæ uſæ nebuloſo ſimul & ſilente cœlo littus Anglicum legebant, tam prope, ut remiges quidam, delimatis compedibus, in vada proſilierint. Sed Batavi tum à litore, tum e freto inſecuti, non procul Gravelinga, duas tormentis lacerant, & bis terve invecti ſuarum navium mole dirumpunt: mali remique & totæ puppes avulſæ Oceano fluitabant, truncæ naves vi fluctuum ſorbebantur. Servati hominum fermo ducenti: quo minus plures exciperentur miſericordiam metu ſubmovente, ne victi victoribus præpollerent. Vna præterea ad Caletum naufragium fecit, inſcitia regentium: duæ aliæ longarum navium telis pervulneratæ, & in Flandrica brevia impactæ, Neoportum attigerunt. Sexta, qua Spinola vehebatur, mari Zelandico vagata, non ſine periculo jactuque rerum mul-

tarum, ſpe libertatis animatis ſervitiis, Dunkercam tenuit. Haſce tres cum Fredericus cæteris navibus, quas Cluſæ habebat antea, junxiſſet, ex agri Walachrici populatione ſtudens reparare rem & gloriam, hiberno ventorum flatu retentus eſt, &, quia interno externoque bello vexatus Archidux armandis navibus nudare præſidia abnuebat. Creſcebant per Indiam fama & commercia Batavorum, magno Luſitanorum damno, quibus olim repertoribus centum inde per annos poſſeſſa navigatio, & contra Caſtellanos aliasque Chriſtianas nationes reverentia Pontificiæ donationis, partim vi quoque annis defenſa jam primum extorquebatur. Philippum igitur adeunt, ut florentis regni unicum columen, ſuosque & populi reditus juſta claſſe defendat: ex eo bellum, hactenus Belgicæ pene concluſum, in alium quoque orbem tranſiit, cui gerendo Andreas Hurtado Mendoſa deligitur, qui tum forte Cunalam, piratam Indorum Malabarum, quinquaginta annorum rapinis & jam regiis inſignibus nobilem, magna cum laude expugnaverat. Hic quoque magnis navibus, Galeones vocant, minoribus ſupra viginti, Luſitanis militibus octingentis, Indis ſupra mille quingentos præter navalem turbam, juſſus in reges populosque, qui Batavos ad mercatum admiſiſſent, dura exempla ſtatuere, Bantamum Iavæ urbem primam exitio deſtinat. Forte evenit, ut eodem tempore, id erat hujus anni initium, quinque Hollandicæ naves, imperante Wolfardo Hermanni, ea in loca mercandi cauſa advectarentur: ferebant homines circiter trecentos, impar ſane Luſitanis certamen, quorum ſola prætoria, & magnitudine ſua

&

& virorum copia, totam Batavorum claſſem ſuperabat. Metus tamen amittendi in poſterum commercii, & ſpes parandæ apud Orientis populos laudis & gratiæ, ſubegit non quidem manibus conſertis, ſed tormentis certamen aggredi, quibus egregie inſtructi Batavi non parum noxæ hoſtibus attulere: quippe ventis invecti, & cum liberet refugi, mobilitate ſua impetus Luſitanorum fruſtrabantur. Ita per dies aliquot pugnatum. Captis ſuarum navium duabus, merſis aliis, Hiſpani ipſa inexſpectati mali novitate perculſi abſceſſere, Amboinam petentes, ubi Itonem pagum, & ſiquid præterea Batavas partes ſequebatur, cædibus & incendiis, arborumque odoriferarum excidio, ultore nullo, impune vaſtarunt. At victores in urbe Bantamo, quam ultimo diſcrimini exemerant, feſtis plauſibus excepti, Bandam mox ivere, ubi nucis odoratæ optimus proventus eſt, & hujus inſulæ ſuſcepta tutela, cum populis (neque enim regnantur) fœdus fecere: ne aromata aliis gentibus venderent, religionis ob cauſam moleſti alii aliis ne eſſent, ſed deo judici rem permitterent: jus quisque in ſuos dicerent: perfugas ab aliis alii ne receptarent. Ad eam formulam, procedente tempore, cum aliis quoq; populis & regibus, Hiſpanicam vim formidantibus, amicitia, ſocietasque contracta eſt. Sumatræ facile princeps urbium eſt Achemum, hujus regem, falſis in Batavos criminibus, & emtis, qui in aula plurimum poterant, quarto ante hunc anno, perpulerant Luſitani, partim ut in ipſis navibus, ſubmiſſis qui per ſpeciem amicitiæ inviſerent, partim in urbem evocatos trucidaret, multumque cædis factum fuerat, incautis ejus

perfidiæ navibus, potu inſuper earum regionum mentem exſternante lymphatis: vix naves ſervatæ. Præferente mox rege facti inclementis pœnitentiam, Hollandi, qui poſtea advenerant, pactis ſuper emtione aromatum initis, rurſum comperiunt fidem ipſius a Luſitanis tentatam. unde cum conventa non ſervarentur, Arabum navibus e portu egreſſis, in ultionem acceptæ ab Indis injuriæ, injiciunt manum, quæ res, gentium juri minus congruens, hoſtibus criminandi Batavos materiam dabat. Sed reverſi poſtea Zelandi, alieniore jam a Luſitanis rege, culpam hanc purgavere, ipſum orantes, ut legatos ſecum mitteret, viſuros non piratarum colluviem, ut falſo apud ignaros ſpargebatur, ſed opibus & fide inclitam gentem, cui nulla niſi in Hiſpanos arma. Placuit Regi conſilium, quo certior eſſet in poſterum utras in partes tutius inclinaret. In itinere prope Helenæ inſulam a Caracca Luſitanica, margaritas & pretioſa mercium ferente, laceſſiti ultro Zelandi littus inter & ipſam, medios ſe dedere, perfoſſamq; vi machinarum coëgere ad deditionem. Hominum quod erat in Braſiliæ oram expoſitum. Princeps legatorum e Sumatra (nomen ei Abdulzamat) mortem in Zelandia obiit, honeſtisque exſequiis, & monumento culta memoria. Superſtites alii Mauritium, tum caſtra ad Graviam habentem, ſalutatum ivere, dona a rege ſuo ferentes. Vbi vim peditum equitumque, & opera non barbaris modo incognita, ſed apud nos quoque ſuetis majora attoniti ſpectabant. Arabum nomine cum illis transactum. Harum rerum fama alium in orbem perlata, non modo vanas ſuſpiciones diſcuſſit, ſed plerisque perſuaſit

ſit plus in Batavorum amicitia, quam in ſervitute Hiſpanica eſſe præſidii. Rex Ternatæ (una Moluccarum eſt) palam in partes tranſiit, ejusque oratu Neckius Luſitanos apud Tidorim proximam inſulam adortus eſt. Sed cum paratos & arce tutos offenderet, jactis utrimque telis, ipſe dempta manu mutilus, paucisque ſuorum amiſſis, prælium diremit. In Patania quoque & Cocinſinenſi ora alibique gratus adventus: at in Ceilone majorum inſularum una, ubi aroma Caſiæ optimum naſcitur, regem Candiæ Fimalam nomine Luſitanis, a queis raptus olim eductusque fuerat, infenſum, Spilbergius res Batavas edocuit, amicitiæ & fœderis percupidum invenit.Ioræ quoque rex (eſt id regnum in Malacenſi regione) veteres in Luſitanos offenſas promere auſus, Iacobum Hemskerkium, duas tum naves ducentem Hollandicas, incitavit ad Caraccam immenſæ magnitudinis in freto, quod Malaccam inter Luſitanorum coloniam & Sumatram intercedit, opprimendam, auctor idem teſtisque victoriæ. Batavi præda, quanta non alias parta, contenti vitæ hoſtium (ſeptingenti ferme erant omnis ſexus atque ætatis) pepercere, quanquam recentia multa exſtabant Luſitanicæ crudelitatis exempla. Ipſa navis Macaunte venerat, quod oppidum Luſitani in imperio Sinenſi precario tenent, quo nuper Batavi aliquot cum appuliſſent, a Luſitanis in patibulum acti fuerant, perſuaſis Sinenſium magiſtratibus non niſi prædonum eſſe colluviem. Eſt autem Macaus apud Cantonem amnem, per quem unum exteris in Sinenſe imperium aditus datur, ſicut egredi ad externas oras ex eodem imperio niſi per Cinceonem, alia regione portum, haud li-

cet. Partæ ex hoſtibus publicis opes, magnum Luſitanis & regi damnum, Batavis & privatim, & in commune cum laude commoda afferebant. Reperti tamen in gente non minus ſimplice, quam quæſtus ſtudioſa, qui partem abnuerent, velut minus deceret, mercatores militare lucrum, &, ut ferme accidit, multis immerentibus raptum. Movebat & vetus cum Luſitanis amicitia cœpiſſe credita, quarto ante ſeculo, cum Vlyſſiponem Saracenorum tum regiam, Syriam belli ſacri cauſa petentes Belgæ expugnavere: unde magna ipſis apud Luſitanos, nec his minora per Belgicam jura. Quin & poſt mota per Belgicam arma, ſubactamque Philippo Luſitaniam, invitati ab Ordinibus Luſitani & ut ipſorum ſub imperium tranſirent, commerciis & omnium civium commodis uſuri, venerantque non pauci, odio in Caſtellanos, ut olim finitimos, nunc dominos, aut ne flagrante illic inquiſitorum potentia, Iudaicæ aut Arabicæ ſuperſtitionis peragerentur. Cæterum quin hi, qui ſub regis Hiſpani ditione manentes, opes ipſius ſuis foverent, omni jure hoſtium loco haberentur, præſertim poſt tot apud Indos injurias, dubium non erat: ac ne quis ambigeret, palam Ordines edixere. Illud obſcurius, an quæ captis in navibus Italorum bona inveniebantur, in prædam cederent. Res inter æquitatem & jus belli media tranſigendo deciſa eſt. Hactenus multa mercatorum collegia Indiam frequentabant, quorum æmulationes cum illic rerum pretia accenderent, hic contra imminuerent, neque poſſent diverſi & infirmi conatibus Hiſpanicis viribus obniti, Fœderati Patres e multis corporibus unam ſocietatem fecere, impoſitis diver-

verſas per urbes curatoribus, qui per legatos interdum convenirent, & lata lege, ne quis ſeorſim, viginti intra annos, ultra montem Bonæ ſpei, aut Magellani fretum navigaret. Præfinita dies, intra quam nomina ſua, qui onerum obventionumque participes eſſe vellent, profiterentur: ita ut decennio demum exacto nova fieret profeſſio. Collata pecunia ad ſexagies centena millia. Ex hoc tempore, velut novo bello per orientem exorto, ſocietas Indicana magna pars reipublicæ cœpit haberi, cum non modo pars prædarum ad ærarium perveniret, ſed privato civium ſumtu hoſtis publicus per rapinas & impendia exhauriretur. At Philippi longæ inopiæ fine hujus anni, adventu Americanæ claſſis, in parte ſubventum. Ejuſdem cum Gallo inimicitiæ, ne ante quidem ſatis preſſæ, clarius erumpebant, ſparſis per Brabantiam literis, qui ſuperſtite Margarita Valeſia injuſtum cum Medicea conjugium, privatam ſobolem, libidinesque regis acerbe arguerent. Convictus & Gonthaldus dux Bironum, quo tempore Henricus in Alpibus bellabat, Sabaudi filiam ſibi conjugem, & dotalem Burgundiam cum Hiſpano pepigiſſe, ſub regis liberûmque pernitie. Accitus in aulam, cum regi ad veniam prono crimen negaret, primus omnium fuit, Qui, illo regnante nobili ſanguine ſecuritatem publicam firmavit. Vir animi immenſi, honorum inſatiabilis, cæterum belli artibus, & in patriam meritis nemini Gallorum cedens, antequam imperatorium ſæpe decus tali exitu fœdaret. Atque ita unum intra biennium viros duos, Angliæ Galliæque ſub regibus ſuis principes, am-

ambitio miſerabili fine abſumſit : ſed Eſſexii ut conatus excuſatior, ita mors placida & quieta : Bironium conceptum animo ſcelus & cœleſtis vindicta eousque perſecuta eſt, ut ſuprema quoque mixtus impietati & furori exceperit. Emdani quoque motus recrudeſcebant. Edſardo in principatum Transamaſianorum Enno filius ſucceſſerat, & cum omnium Ordinum querelis premeretur, ſeorſim agendum ratus, nobilitatem facile ſuam fecerat, ut quæ pari in ſubditos licentia principem imitaretur. Cum Emdana civitate pax facta ferme in leges Delphizylianas, niſi quod obſcura quædam & fraudem nectentia implicabantur. His diductis, minora oppida & agreſtes contemnens, gravi tributo onerabat. Mox Nordam oppidum, minus parens imperiis, armatus irruit, nec contentus indicere mulctam, erectis palam furcis,cives ſub jugum mittit. Unde cum Emdanis veteres offenſas exſuſcitans, alias Nordano exemplo territat: promtiſſimos vulgi a magiſtratibus divellit, pollicens, excluſis Batavis, ad ipſos transferre Hiſpaniæ commercium: & verum erat, amice illic excipi, qui Ennonis literas attulerant. Formidoloſum id Fœderatis Ordinibus, eoque magis, quia frater Ennonis Chriſtophorus Alberto militabat, alter fratrum, Ioannes, a Pontifice impetrato cum Ennonis filia, cui patruus ipſe, conjugio, Paterbornenſi pago Romana Sacra promotum ibat. Et undique indicia afferebantur, laborare Comitem, quo ampliſſimum Amaſii oſtium Hiſpanicis claſſibus pateſceret. Primo tamen occupatis alibi armis, quatuor tantum centuriæ, Emdanis auxilio miſſæ, inicere urbem

urbem ſub idem tempus, quo jam Enno copiis prope admotis a ſua factione admitti ſperaverat: unde rejectus ille vicos circum occupat, caſtellaque claudendæ urbi & flumini imponit. His compertis Ordines, quibus poſt captam Graviam vacuum vicinorum rebus conſulere, rogante civitate, Warnerum Duborſium equitum tribunum cum turmis aliquot, & centuriis ferme novemdecim, eo mittunt. Is paucos intra dies, rudibus belli defenſoribus, invadit caſtella urbemque liberat. Enno, ut a conſpectu ſuo dedecus hoc removeret, interiora Germaniæ petens, uſurpata Batavis alieni imperii jura, quanta poterat verborum invidia differebat, quorum conſcii Ordines, cauſam facti, & ni præveniretur, ſuum & Germaniæ periculum ſcriptis vulgavere.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS BELGICIS
LIBER DVODECIMVS.

PRessos pace Gallica Batavos, ſecuta in hoc tempus mors Eliſabetæ altius bello immerſit, ſublato, quod ut primum fuerat, ita poſtremum perſtiterat, armorum auxilio. Poſtremus illi dies, tertius Aprilis, diu vivendo ad vitę tędium perductę, ex quo ſenectam

cIↄ Iↄ c III.

ſuam,

ſuam, quam prope ad ſeptuageſimum annum perduxerat, ſperni ſentiebat, & ſpes ac conſilia etiam eorum queis maxime confiſa, ad ſucceſſorem vertere. Longum fœminæ, nec domi tantum, ſed externis quoque rebus celebre imperium, multos ſermones præbuit, aliis futura per ſpem metumque conjectantibus, aliis ex ante actorum memoria contendentibus, quæ tanto vitæ ſpatio proſpera atque adverſa. Hinc afferebatur, capitis damnata mater, & quidem ſub adulterii crimine, unde in ipſam, velut incerti genitoris, multa hoſtium convitia: mox dominante ſorore, ipſa carceri mancipata, nec leve excelſo animo onus, quod Philippo Hiſpaniarum regi, cum quo longa mox ipſi bella, libertatem, ſi non & vitam, debebat. Cruentum quoque regnum tot procerum pro Romana religione tendentium cæde: tum illud non minus novum quam inviſum regibus cunctis exemplum, & reipſa quidem neceſſitate ſatis excuſatum, occiſa fœminæ imperio fœmina, & cognata, & ſupplex, & regina. Iam & divulſam Hiberniam, & in Batavis Angli militis ſeditiones, velut juſſas, erant qui exprobrarent. Pars ſane miſeriarum fuit, tantum ævi ſine conjugio, hinc incertus hæres: & rumorum materia multis multa, pleriſque Liceſtrii amores objectantibus, & poſt illum Eſſexii, cujus ferociorem juventam & formæ in ipſa ſeneſcentis faſtidium cæde vindicata: mox animum ut ex amore in odium, ita ex odio in pœnitentiam verſum, nec aliam magis morbi mortiſque cauſam. Dicebatur contra, gratam Deo & vitæ & imperii diuturnitate oſtendi. Ipſa quoque primæ ætatis mala adjeciſſe prudentiam & uſum utriuſque fortunæ.

Nec

Nec tam mirum, ſi aliquot rebellantium morte, ſi bellis quoq; ſtabilita ſecuritas, quam quod per annos quadraginta quatuor muliebre regnum, non tutam tantum, ſed & florentem Angliam præſtitiſſet. nec nulla arma, niſi juſtiſſimis de cauſis, ſumta. Purgatam religionem ad Eduardi regis exemplum, nec impetu tamen aut libidine, ſed in concilio gentis legitimum in modum re diſceptata, nec ſævitum in ſequius ſentientes, niſi ſero, poſtquam Ieſuitis doctoribus amorem patriæ & una imperii reverentiam exuiſſent. Scotiam a Gallis, Condæi partes ab adverſâ factione, multum Belgicæ ab Hiſpanis ipſius ope vindicata: & quamvis inter magna proferendi imperii invitamenta, manſiſſe contentam ſuo, nec aliud ex victoria, quam religionis probatæ ſibi libertatem, & ſuſpectæ merito potentiæ modum concupiviſſe: ita poſſeſſa oppida Galliæ reddita, Scotiam puero ſervatam, Batavorum, ut imperium acciperet orantium, rejectas preces: quin & recens per Hiberniam captis præſidiis veteribus, novis immunitis, nunc hoc, nunc illo primorum abducto, debilitatam factionem, ipſamque partium vim ac ſpeciem Tironum eouſque infractum, ut in genua provolutus præfectum veniam commiſſorum expoſceret: (is namque ei honorum cumulus paulo ante exitium evenerat.) Sollicitatam ad nuptias non ab Anglis tantum, ſed a Carolo Auſtriaco Imperatoris, Henrico & Franciſco Galliæ regum fratribus: a regibus quoque, Hiſpaniæ Philippo, Erico Suetiæ. quod petita eſſet, felicitatis: prudentiæ, quod recuſaſſet, quia & civi nubere magnitudini ſuæ impar, & externos maritos Anglia formidabat. Probra, quæ in ipſam

ipſam ſparſa ortum ex ſexu & formæ elegantia, & ſueta regnantibus licentia ſumſiſſent, virilibus curis refelli: nec tantum imperii artes, ſed & linguarum veterum ac novarum adfuiſſe peritiam, rara etiam privatis mulieribus decora: unde ingens illi nomen, nec vicinis tantum metui aut miraculo, ſed a Mauris usque & Sarromatis per legatos ſalutata. Dubitaverat hactenus nemo, quin mortem reginæ, quæ certum ſucceſſorem nunquam ſibi deſtinaverat, ingentes per Angliam motus exciperent: quippe Scotiæ regi Iacobo ut ſanguine proximo, ita vetera accolarum odia, privatus quoque eorum metus, qui matris in cædem conſenſerant, obſtitura credebantur, paratis in Anglia qui regium & ipſis genus oſtentarent: tum vero & Romanenſium vis timebatur, ne, quod ob adultam Reginæ potentiam auſi non fuerant, per turbas facilius ſperarent: inſtigante etiam Pontifice, qui vetuerat alienæ religionis regem, quantumvis ſanguine proximum, admitti. Nec tantum Hiſpano in omnes populorum motus intento ea ſpes: ſed & Batavi, quanquam Iacobum, ſuper religionis nexum, officiis jam ante occupaverant, ſuam ipſi ſocietatem imputare, & belli partem in Britanniam transferre tacitis votis ominabantur. Inſperato evenit, ut ſtatim poſt Eliſabetæ exceſſum, vetus reginæ conſilium, & quod antiſtitum & Londini magiſtratuum nobiliumque in promtu erat, regem Iacobum edicerent, non exſpectata publici conventus auctoritate, ob moræ periculum, & quia plerunque inter-regna per novas leges & pactiones vim imperii in poſterum imminuunt. Ita, repugnante nemine, Scotiæ rex Angliæ poſſeſſionem iniit, primusque intra

intra omnem annalium memoriam Britanniæ totam inſulam uno imperio complexus eſt. Non omiſere gratulari ei hanc magnitudinem Fœderati Ordines, per literas primum, inde per legatos. Hi fuere Henricus Naſſavius, Mauritii frater, pars tum Fœderatorum ſenatus & equitum magiſter, Walravius Brederodius, Ioannes Oldenbarneveldius & Iacobus Valkius, qui in ea legatione diem ſuum obiit. Locuti ſunt in hunc modum: Adſumus, Rex maxime, medii inter luctum & gaudium. Amiſimus eam ſcilicet, cujus beneficia nec fando aſſequi poſſumus: ſed, recepimus te, ut, ejus regni, ita virtutum omnium hæredem. Quod jam olim votis, quod nuper ad feliciſſimum inchoati imperii nuntium decretis publice ſupplicationibus, id nunc te coram voce ac mente Deum comprecamur, fauſtum ut hoc tibi, fauſtum poſteris, fauſtum Britanniæ, fauſtum nobis eveniat. Te vero rem obſecramus unam, ne patiaris in Belgarum cervicibus ſtantem Hiſpanum, inde in aliena imperia moliri gradum. Convenit religioni tuæ tot piorum cœtus, ſanguinariæ ſuperſtitionis regno eripere: convenit juſtitiæ tueri cauſam probatam regibus: convenit prudentiæ, longe diſpellere regnorum ſubſeſſores, Pontificis Romani ſatellites, quo judice, hoc quidquid obtines præda eſt. Fecit hoc Eliſabeta, perficies tu, tantoque facilius, quanto tibi valida ætas, virile robur, latior potentia, fundata liberis domus. Veniet in partem miniſterii fides noſtra, quorum proſperis atque adverſis patuit, vinci poſſe Hiſpanum. Bonum ſane Chriſtianum pax eſt. Sed quod cum validis atque infidis haud aliter quam bello pares. Si omnium quos cauſa jungit,

git, opes conſpirent, mulctatus ille Belgica, aut, ſi ne tum quidem ſapiat, exutus Oceano & transmarinis imperiis, quod Batavis Anglisque promtum effectu, veniet ad veram concordiam, cujus optima cuſtos virium æqualitas. Nunc Oſtendæ tertium in annum protrahenti triſte obſidium, ſuccurras oramus: utarisque his navibus, quæ juſſu reginæ armis victuque inſtructæ a nobis undecim numero, nihil præter imperium tamen tuum exſpectant. Ad hæc ille de amicitia benigne pollicitus, cæterum regni novitatem excuſare: viſurumque in tempore quid factu optimum, haud celans interim pacis ſe conſilia qua poſſet prælaturum. Quippe ipſi cum Hiſpano nihil hactenus hoſtile: quin ultro Philippus, ſi de regno certandum foret, auxilium illi ſuum obtulerat: ingenium quoque mite, & omne genus literarum, ſtudia in queis ætatem egerat quieti quam armis propiora. Archidux quoque cum regina, non cum regno, ſibi bellum fuiſſe interpretatus, vetuerat edicto Anglis noceri, dimiſſo inſuper quod inter captivos ejus gentis: mox legatum miſit Carolum Arenbergiæ principem, ſimul Hiſpanus Ioannem Baptiſtam Taxim, paci promovendæ, de qua anno ſequente convenit. Hanc Batavorum legati, cum præcidere non poſſent, morari nitebantur, ac ſpem Regi facere, poſſe & ſibi cum libertate pacem obtingere, ſi Rex cunctando matureſcere pateretur pendens adhuc e paucorum annorum eventu Hiſpani conſilium. Docebatque idipſum Oldenbarneveldius, arcana Fœderatorum tractare ſolitus, prolata Ducis Brunovici manu, quem Cæſar Rudolfus ejus rei conſcium fecerat. Nec ſic quidem refrigerata

Iaco-

Iacobi in pacem feſtinatione, contendunt unice Batavi ut auxiliorum ſi ſpeciem obtinere non poſſent, jus tamen ipſis ne negaretur. Adjutabat has preces Galliæ Rex, ſuſtentandis ſociis anxius: ideoque in Angliam miſerat Maximilianum Rhoniacum, ærarii ſui cuſtodem, & conſiliis intimum. Ratio tandem hæc reperta, ut pecuniarum, quas Gallus in Batavos erogaret, pars tertia Britanno imputaretur, exſolvendis nominibus quæ Gallia ſuis contracta bellis Britanniæ deberet. His contenti Ordines, quanquam, per Rudolfum Winwodum, regis Britanniæ oratorem tentati, num & ipſi pactionibus comprehendi vellent, cum gratiarum actione recuſarunt. Reliquum anni capeſſendis regni ſolennibus viſendæque Angliæ Iacobus impendit, interim aliorum regum, ſui quoque populi legationes audiens. Tironus ipſe Hibernorum rebellium dux, veniam petiit accepitque. De religione querelæ afferebantur diverſæ e duplici hominum genere. Puritanos in Anglia vocant, qui Eccleſiæ ſtatum haud dum ſatis illic integrum atque ſincerum exiſtimant, & puritatis amplius requirunt, unde origo odioſi nominis. Hi multa ex veteri uſu retenta improbant, antiſtitum Ordines, additas baptiſmo ceremonias, & alia rituum magis quam dogmatum: quæ cuncta mutari poſſe ſpes inde, quia jam pridem Scoti rejecerant. Contra Romanenſes multum laudata religionis ſuæ, tum alibi tum per Britanniam antiquitate, & ſua in regem, regisq; matrem fidem, ſi non publice, quod tamen in Gallia rex diſſentientibus permitteret, at privatim Deum colere patrio ritu impune ut poſſent orabant. Vtræque preces rejectæ: ſu-

ſpectis

ſpectis Romanenſibus ob eam, quam Pontifex Romanus in reges ſibi vindicat poteſtatem. Et Puritanis infenſo rege, quod ab ejus ſectæ hominibus, per ſpeciem Eccleſiaſticæ auctoritatis, in Scotia minus reverenter habitus eſſet: unde eorum pertinaciam ſcriptis quoque editis accuſabat: quippe liberos cuique genti ritus,quos divina lex non vetaret, & ſumma etiam in ſacris regum imperia. Quædam tamen ex illorum voto conſtituta, ne ſacrum baptiſma fœminæ aut privati tractarent: ne plura in unum ſacerdotia cumularentur, & in mores doctrinamque miniſtrorum eccleſiæ acriora judicia. Sed Puritanorum offenſa intra voces ſtetit: aut ſiqui Miniſtrorum inobſequentes, miſſione, exſilio, vinculis coërciti. At Romanenſium quidam, aſſumtis aliis, quibus rerum novarum cupido erat, conſpiravere, Arbelam, regii ſanguinis virginem, ope Hiſpani in regnum evehere, diviſis jam inter ſe ſummis Britanniæ honoribus. Puniti capite auctores, conſciis & ſilentii tantum reis carcer, & admotæ mortis metus pro pœna fuere, prono rege ad parandam novo imperio clementiæ famam. Hæc dum apud Britannos aguntur, Enno, Transamaſianorum comes, reipſa edoctus, ab Imperatore verba ſe & in urbem minas facile impetrare, cæterum vim exſequendi abeſſe, eorum qui apud Batavos plurimum poterant gratiam tentare ſtatuit, atque ipſe Hagam proficiſcitur, multa pro ſe publice ac privatim, multa in Emdanos jactans, ut regere regique neſcios, & fluxa fide. Simul aderant ab Emda legati, multa & ipſi contumacia, & conſpectiore irreverentia præſentem in principem. Ordines Fœderati poſt longa jurgia,

jurgia, de fide civitatis in ſe nihil dubitantes, ejus ad ſecuritatem arbitrium flexere: convenitque ut Delphzyliana fœdera ſervarentur: nova hæc acceſſere. Vt eorum quæ poſt acta obduceretur memoria, nec pœnas ex Imperatoris decreto Comes expoſceret. Redderentur utrinque domus, agri, machinæ, percepti fructus, captivi. Daretque operam Enno, ut qui peregre eo nomine capti, ſolverentur: nec diplomata negaret ab urbe navigantibus. Tributa tertio quintoque ante anno impoſita urbi, irrita haberentur: de novis conſtituendis ageretur in Transamaſianorum concilio. Comiti id jus indicere, ni faceret, ipſis per ſe convenire, deque re communi conſulere in medium. Sine ejus concilii decreto bellum indicere, militem conſcribere nefas: tantum quod arcibus ſuis ſervandis præſidii ſatis, retineret comes: viciſſim civitas militum ſeptingentorum cuſtodia, & operibus queis vellet firmaret urbem: militem Transamaſiani alerent: operum ſumtus in oppidanos, quæque intra oppidum bona, deſcriberentur. quicquid munimentorum ambitus clauderet, ejuſdem eſſet cum urbe juris. Magiſtratus Emdanos crearet urbis ſenatus: creatis auctoritatem ſuam comes adjiceret. Cum in has conditiones Comes & legati urbis aſſenſiſſent, reſtabat ut totus urbis magiſtratus, & Transamaſianorum Ordines eaſdem comprobarent: quod ſane futurum erat, pavida imprimis belli nobilitate, ut quæ agris timeret, & miſſi a Fœderatis qui cunctantes impellerent, etiam majore præſidii parte abducta, quo pacatior eſſet rerum facies. Sed ab Imperatore novæ ſpes Ennonem immutavere; nec jam tacebatur nullam

eſſe

eſſe vim pactorum, quæ Imperatoris decreta tollerent, crimina condonarent, muniendi facerent poteſtatem, invito Imperatore, cujus in urbem jus ſummum. Mox a Rudolfo, irato haud parum quod res Emdanæ externo arbitrio agerentur, Maximilianus Cochiacus ad Fœderatos mittitur, qui accuſatis graviter Emdanis cauſas referebat, queis Imperator motus jampridem & aliis & ipſis quoque Fœderatis Ordinibus edixiſſet, ne auxilio eſſent rebellantibus, & tamen ipſos urbem invaſiſſe ſuo milite, bellum per agros cœptaſſe, egiſſe prædas, quas injurias demi, ſerio Imperatorem jubere: tum ſingulatim, quæ in poſtrema pactione iniqua videbantur, recenſebat. Ordines ad hæc, quanquam compellati ſuperbius, modeſte reſpondent, ſponte ad ſe veniſſe Ennonem, pepigiſſe ſponte: nec cuiquam vitio verti ſolere, quod componendis vicinorum controverſiis applicuiſſet animum: tum a pactionibus Delphizylianis, quæ & Imperatori placitæ, quam minimum potuiſſet receſſum: militem quoque miſſum in urbem, non in Imperatoris injuriam, ſed ne Hiſpanus, qui pace Verbiniana jus in regionem quæ trans Amaſium ſibi exceperat, opportuniſſimam infeſtandis Batavis urbem præriperet, ſimulque imperio Germanico ſubduceret. Ita Trajectum, ita Geldriam & alia trans Rhenum ita Mediolanum, & ipſa ad imperium pertinentia, occupata quondam, ac poſtremo Cameracum, contra eunte nemine. Nec immerito ſuſpectos ſibi nuntios & literas, qui ab Ennone ad regem ducesque Hiſpanos commearent. Verbis mollibus addita in legatum dona, at Emdæ plena adhuc odiis, plena ſuſpicionibus omnia. Oneravitque

&

& hoc Ennonem apud Batavos, quod frater ejus Iohannes, ut ante diximus, impetrato a Pontifice cum Ennonis filia, cui patruus ipſe, conjugio in Patelbornenſi agro Romana Sacra, & res antiſtitis promotum ibat, irrupta urbe, in eos, qui libertatis obtentu reſtiterant, exquiſitis ſuppliciis ſœviens, quos inter conſul oppidi tortus, inde in partes ſectus fuit, ultima hyeme Wachtendoncam oppidum ſubito Hiſpanus cepit, amiſitque. Emtus quippe piſcator quindecim milites, duce Mathæo Dulkio (Stralam is in proximo regebat) tectos ſtramine arce intulit: accurrentemque vigilem, ut manum ſcandenti porrigeret, transfodit: ibi exſilire milites, pontibusque clauſis vectos trans amnem Nierſam ſocios admittere, qui haud procul deliteſcebant. At oppidi præſidium, quanquam arce præfectoque Rihovio captis, aggerem contra ſtruere, expedire machinas. Et forte evenerat, ut turmæ duæ Batavorum prædæ cauſa adequitarent, quæ, audito tumultu, ingreſſæ oppidum, ſtatimque ſubmiſſo a Berca & Murſa milite, cingunt arcem, oppugnatamque & victus egenam recuperant ſexto die. Haud multum poſt Grobbendoncus, diſpoſitis in Campania Brabantiæ inſidiis, quinque Mauritianorum turmas adortus, ipſe equitatu minor, circa ſeptuaginta occidit: capti multi viri equique, cæteri effugere. Equeſtre damnum inſigniore multo navali victoria penſatum eſt. Nam Fredericus Spinola, otii inglorii pertæſus, magnoque animo in famam properans, & populandæ Zelandiæ intentus, octo naves longas, minores quatuor, præter remigum turbam, e caſtris ad Oſtendam lecto milite onerat, portuque Clu-

ſano egreſſus, vento leniter obſecundante, transvectus vada hoſtiumque conſpectis navibus, patente æquore locum prælio legit, obſederant de more portum naves bellicæ tres Zelandorum, in quas imperium habebat Iuſtus Maurus, præterea naves longæ duæ, Hollandica altera, altera e Zelandia. Harum quatuor ultro obvias (quinta vento deſtituente longius aberat, nec ullum niſi tormentis uſum prælio præbuit) prior ingenti cum clamore cominus Spinola invadit, nunc hanc magis, nunc illam, ut ſpes in quamque dabatur, circumveniens, urgensque tuborum jactibus, tam cœlo, quam navium militumque numero valentior. Nam in Batavorum claſſe non plures triginta ſex e Fliſſingano præſidio milites erant, queis pro armis tubi: at nauticum vulgus, ingenio pugnax, nunc prope, modo longius machinis armisque uti, haſtis enſibusque intendere vulnera: ademto per fumum conſpectu ac velut nocturna prælii facie: donec ipſe Fridericus, dum puppi hoſtili audacius inſultat, haud uno vulnere confectus, & cum illo alii ſupra trecentos, multis ſauciis, fracti quoque remi, ſpem primum victoriæ Italis ademerunt: inde & metus acceſſit, ne pluribus hoſtium navibus e Zelandia adventantibus clauderentur undique, itaque in tempore portum repetunt. Hac Zelandorum victoria, paucis ſuorum amiſſis, quippe denſior ipſorum navigiis compages, minusque in glandium jactus patens, magnus ille initio haud ſatis cognitarum navium terror, concidit totus, comperto jam vinci poſſe etiam ſilentibus ventis. Ad mediam usque ætatem nullum niſi ad Oſtendam bellum, quia Batavi, non acceptis, quæ ex An-
glia

glia Scotiaque ſperaverant, auxiliis, ſua tueri ſatis habuere, & archidux Bercam capere Rhenumque tranſire cogitans, novos ad conatus novas ex Hiſpania Italiaque copias, duce Ambroſio Spinola: præterea e Germania peditem, & Lotharingum equitem opperiebatur, qui poſtquam advenere, Spinola ad Oſtendam relicto, Frederico Herembergenſi peditum ſeptem, tria equitum millia tradit. Sed prima illi mandata eos, qui Hochſtratam conceſſerant, excutere. Inſſerat id Philippus, tam in præſens ſecuritatis, quam exempli in poſterum cauſa, & ne armis in alia verſis illi nudatas partes incurrerent: & nuper, Namurcenſi provincia ſpoliata, captoque Iudonia oppido, & arcis Carpenſis præfecto, redierant tuti atque opulenti. Severiſſima tum diſciplina, juſtoque militi imitanda, Hochſtratani agebant: intentæ vigiliæ: extra veſtem aut clauſo cubili ſomnum capere impermiſſum: fœminæ extra arcem ſepoſitæ: pugnare inter ſe, ſecreta habere colloquia aut literas, capitale. Leges ſine venia pœnis ſanciebantur. Intellecto imminere obſidium, Ordines Mauritiumque adeunt, auxilium orant impetrantque, data fide in hoſtem una pugnaturos, teſtati tamen in captivos ſuos ſuo arbitrio uti velle, quia ſolita inter hoſtes armorum jura ut transfugis negabantur. Octingentos ſuorum arci includunt. Cæteri, mille quingenti pedites, equites ſupra mille, Mauritium exſpectant. Is comperto jam adveniſſe Herembergenſem, & cœptare in arcem hoſtilia, pedites paulo minus decies mille, ter mille equites hybernis rapit, ac Gertrudisbergam properat. Qua in urbe triſte evenit ſpectaculum, mutua ex rixa colliſis inter

ſe Gallis Angliſque, æmulis ſemper nationibus. Iamque totarum cohortium ſurgebat prælium, mortuis aliquot, ſauciis pluribus, atque ipſe Bethunius Gallorum tribunus, dum prohibendæ pugnæ medius incurrit, telo trajectus, quo occubuit, incenderat ſuorum animos. Vix Naſſaviorum ducum & principis conſpectus & voces diremere impium multamque in cladem iturum certamen. Hinc junctis Mauritii ſeditioſorumque copiis, proceſſere una, novo exemplo, contrarii ſacramenti milites. Inter camporum plana caſtraque hoſtium rivus intercedebat, humenti circum ſolo, quem Herembergenſis errore, an de adventu Mauritii nihil ſuſpicans, occupare neglexerat. Princeps, ſubitis pontibus traducto, cum machinis milite, oſtentat aciem. Sed Herembergenſis curruum poſitorum valli in ſpeciem, locorumque præſidio ſe tenuit, equite tantum juſſo procedere: unde leves pugnæ. Nec totum hoſtem aggredi Mauritio viſum, antequam cuncta ſibi aut hoſtibus oportuna exploraſſet. Herembergenſis, tum alia, tum ne commeatu intercluderetur, metuens, nocte obſcura tormenta primum, tum militem dimittit Herentaliam verſus, retentis interim contra hoſtem excubiis, quo diſcedens falleret. At ubi conſilium dies aperuit, qui arcem tenuerant, primi tergis inſtitere, ubi cæſus inter cæteros Roſnæus, clari per Galliam Belgicamque ducis filius, ipſe tum Lotharingo militi imperans. Mauritio & ipſi parato fugientes ſequi moram objecit rivus alius, & hic vado tranſiri difficilis: tum anguſta ſtagnansque multum via, cum equite tamen præcurrens, hoſtem invenit jam ante emenſum anguſtias patentibus campis expli-

plicuiſſe aciem. Et quanquam flagrantibus in prælium Hochſtratanis, tam vindictæ, quam probandæ apud novos amicos virtutis ſtudio, non placuit recte compoſitum agmen ſine machinis ac pedite aggredi: quæ tardius ſequebantur, ſupra itineris uliginoſi difficultates, cœlo quoque per fulmina & continuos imbres gravi. Soluto obſidio, Mauritius medium ſe turbæ ſeditioſorum audacter immiſcuit, ut habita fide arctius fidem adſtringeret. Animus illi, dum penes ſe pars hoſtilium copiarum, Silvæducis obſidium, anno ante altero per hyemis ſævitiam intermiſſum, denuo experiri, ſpe ſola in celeritate, ſi nuda, ut erat, præſidii urbs ſubito ambiretur. Sed re ad concilium Ordinum perlata, inſtantibus Zelandis ut Flandriæ inferrentur arma, permiſſoque tandem principi faceret quod e re publica videretur, abſumti interim dies octo: & quanquam paratæ jam Herembergenſis copiæ, auctæque ad diſturbandos quoſlibet conatus, manſum tamen in ſententia, non tam potiundæ urbis fiducia, quam quia ex uſu attinere vano labore hoſtem, ac non alibi ſua ad tuanda incerto exitu cogi. Quidam ultra ſperavere, belli tædio, oppidanos, aut mutaturos fidem, aut id acturos ut partium medii nec timerent nec timerentur. Ergo adulta jam æſtate ad Fuchtam vicum Princeps, ad Flimam, qua Hæſdam iter eſt, Hochſtratani conſedere, longo ſatis inter caſtra utraque intervallo. Tertio ſtatim die Herembergenſis adfuit, quaque urbs patebat, Silveſtribus locis, vico Dalemo nomine communit ſeſe, projectis in Mauritium caſtellis. Ille contra, qua medium ſolum in colles tumeſcit, opera ac machinas diſponit. Multum-

tumque temporis actum ſegniter inter tela aut leves pugnas. Tandem captum Herembergenſi conſilium extra urbem præſidium ponere, viam propter quæ Fuchta Flumam protenditur, hac ſpe, ut præciſo e Mauritii caſtris ad Hochſtratanos itinere, in ſejunctos facilior eſſet audendi occaſio, aut alimentorum inopia, quæ Hæſda in caſtra vectabantur, obſidium abrumperet. Marchioni Bellæ Italorum tribuno, datur id curæ, militesque bis mille, flos diverſarum cohortium: queis circum urbem nocte traductis, aggeſta humo faſcibusque ad humanæ ſtaturæ altitudinem opus creſcebat. Serius præcipiti jam nocte compertum id Principi, qui ſuorum cum flagrantiſſimis advolans, excitat ſingulos ad non minus difficile quam neceſſarium virtutis documentum. Primi Angli fortiter aſſiliere, rejecti haud minus fortiter. Inde Gallis acriter inſtantibus ceſſere hoſtes, portisque oppidi clauſis cum effugium non eſſet, nec ulla circum auxilia, cæſi cum ductore, aut circumjectis paludibus merſi: captique centum & quinquaginta. Evenerat forte ſub idem tempus, ut ad Oſtendam archidux, ſtudens exitus ingreſſusque militum acerbitate ſuſpliciorum inhibere, nactus navem quæ vado adhæſerat, duodecim milites, ægros omnes, ſuppendio addiceret, obtendens non terra, ſed aqua captos ubi nulla forent belli fœdera. Quod ubi in caſtra perlatum, judicans Mauritius facinus crudele, nec quicquam ad maritimum bellum pertinens, ut fere amant jura inter hoſtes conſtitui, ſimili ſævitia æquandum, ex omni captivorum numero duodecim forte lectos, ſtrangulari jubet, uni horum ætatis miſeratione facta gratia, quanquam erant, qui

qui pactorum violatorum ſanctimoniam non paris tantum, ſed dupli numeri ſupplicio expiandam cenſerent. Triſtis ſane imago & inter belli mala haud tacenda, cum egregii juvenes nec quicquam tale commeriti, trepido vultu, anxia manu, preces inter gemitusque, non tam mortem quam fœdum mortis paventes genus, incluſa chartis, fata ſua tractarent inſpicerentque, aut damnandi alienum ob crimen, aut abſolvendi non innocentiæ, ſed fortunæ præſidio. Inventus tamen perditæ temeritatis, qui ſua ſorte liberatus, emtusque ab alio, vicarium ſe in diſcrimen iterum mitteret. At oppidani ſolo ſe telorum jactu vindicabant, acciditque, ut idem ictus Marchioni Malaſpinæ, & Oliverio Tempelio, a Mauritio ad Fliniana caſtra euntibus, crura utraque defringeret. Malaſpina Alberto ad belli conſilia multus, ac nuper ab Hochſtratanis captus, debili corpore ſupervixit. Oliverium abſtulit vulnus, viginti per annos tutatum Ordinum partes, quorum tum militiæ judicem agebat, inſuper Hochſtratanis ad id tempus additus rector, qui eorum impetus ratione frenaret. Poſt hæc Albertus ipſe in urbem venit, cunctaque explorans advertit, ſtructum Mauritianis leviter munimentum, quadrato aggere, non procul eo loco quo Bella nuper ceciderat. Hoc cum ſibi opus eſſe archidux dixiſſet, (eratque non dubie futurum magno uſui) ſublecta vox, perlataque ad principem transfugæ indicio. Interjectis diebus aliquot, prius paulo quam illuceſceret, varias in partes ſimulato impetu, vera vis deſtinatum in locum incubuit: nec omiſit Mauritius valida ſuorum atque Hochſtratanorum manu eodem tendere, ſublatis quoque ignibus,

admonitus inde periculi. Detexit dies novum machinarum ordinem caſtello imminentem, aliaque ex oppidi vallo & propugnaculo eodem dirigi, queis incuſſa undique munimenti hiſcebant latera, ita ut miles cavata humo ſe abderet. Acceſſit tamen princeps, ſevereque edixit, ſi quis præſidium deſereret, capitis pœnam fore. Simul foſſæ ambitum tuborum corona ornat: ac tria tormenta e caſtris ferri imperat, quibus hoſtilium vis retuſa, verſique in pugnam oppugnatores, deſertis lintribus, quas tramittendis paludibus interjacentibus convexerant: machinæ vix abductæ. dolabras, faſces, crates aliaque in excidium parata rapuere Mauritiani, reparandoque & augendo operi vertere. archidux, quæ prima ipſi veniendi cauſa, varios in hoſtem conatus præferens, ter mille milites, velut oppido transmiſſurus, manere illic præſidio jubet, unde querelæ civium, pacta viginti per annos ſervata invocantium. Sed neceſſitas & pœnæ metus ſilentium fecit, quin & excitatum proxime urbem munimentum, quod arcis, vitato nomine, uſum præberet. Ingruentem ſub hyemem, ſtagnantibus circum locis paluſtri humo, diſceſſere exercitus. Seditioſis, quorum egregia hoc anno opera fuerat, aliud ſibi pro Hochſtrata hoſpitium præberi orantibus, turbæ capax, & ad prædas oportunius, re diu apud Ordines diſceptata, Mauritius Graviam, ſui juris oppidum, ſponte attribuit, ut intra mœnia, circumjectisque caſtris ſine civium injuria agerent. Pacta quoque firmata propius, de præda partiunda, & ne Fœderatorum aut Imperii Germanici agros infeſtarent. Quamdiu cum Alberto conciliati non eſſent, fortem ſpondebant operam, ita tamen ut ſeor-

ſeorſim tenderent, fodiendi oppugnandique immunes, conciliati redderent Graviam, Hochſtratam reciperent, in hæc fidem & obſides dedere. Et hæc quidem iſtis in partibus geſta, cum interim circa Oſtendam immenſum creſceret & belli artium & ſumtuum certamen. Exacta quippe hyeme per graves procellas, nunc his, nunc illis, ut ventus tulerat, infeſtiores, vere medio in omnes oppidi regiones e caſtris factus impetus, cumque in vim tam late fuſam propugnatores non ſufficerent, capta hoſtibus munimenta tria, cuſtodita negligentius, quę tergo oppidi in agros prominentia aquarum intercurſu, diſtingui memoravimus, paucoſque poſt dies eadem in loca inſtituta ab obſeſſis eruptio ſucceſſu caruit, aucto illic hoſte & valido. At alia non magna mole opera, quæ trans Æſtuarium tenebantur, aſſultante Bukoio, defenſa feliciter. Dorpius tum oppidum curabat, cui miſſus ſucceſſor Notius. Media ferme æſtate ad Oſtendam Ambroſius Spinola advenit, duro ac multis deſperato labori finem pollicitus, ſi ſummum jus in caſtra ſibi traderetur. Nec vana temeritate, ſed ita docentibus, quibus & locus & bellum gnara erant, poſtquam reperta per aquas via faſcium ſtrue, tempore tantum ac diligentia opus, ut hoſtium munimenta velut carptim vellerentur. Conceſſit Philippus eo facilius, quia præter claras celſi animi virtutes, quarum jam certa ſigna dederat, ex opibus etiam ſuis, affectis id tempus ærarii rebus remedium offerebat. Invidiam, quam primo maximam ſubierat, tot inter Belgas & Hiſpanos militi ſimul & pecuniæ imperans homo Italus & belli novus, paulatim evicit, intentus ipſe cunctis, & prudentiſſimis obſequens. Statimque demotis

queis lucro quæſtura fuerant, parato ipſius proviſu, quod opus eſſet pecuniæ, transfugiis & ſeditionibus occurſum. Simul ſpes premiorum clara ingenia attulerat, quibus egregia æmulatio, novas oppugnandi artes & machinas promere. & inventa exſequentium, certa mercede, parabilior opera. At nec obſeſſis minus aut virtutis aut induſtriæ: ne intenderetur annona, juſſa alimenta paſſim proſtare, vigiliæ indefeſſæ, interdum & erumpendi audacia: tum quæ vis hoſtium aut maris disjecerat, peritos per artifices reparabantur. Tanto copiarum in arctum compreſſo, tot vulneribus laboribusque obnoxio, exortam haud mirum contagem ſollicita medentium cura levabat, partim & evecta ægrotantium turba. Sed &, præter ardentes globos & manu jaciendorum ignium nova commenta, hoſtium materiæ per æſtum arenti haud parum mali dedere. Precipuus oppugnantium labor circa rates quæ ferendis machinis ſtruebantur, auctore eo, quem alibi diximus Targone Romano, ſollertis ingenii, ſed bello inexperti. Hæ ad lævam quidem, qua minus violentum mare, propinquioribus machinis: at dextro latere, qua Æſtuarium eſt, telis quidem haud æq; urgentibus, at plerumque ipſo aquarum impetu diſturbabantur: quippe involuti faſcibus lapides disjici primum vinculis recedentibus: mox cætera, ſublato quod retinuerat onere, fluitare. Nec territus tamen Spinola alias aliis ſufficere rates atque adjungere, ipſa damnorum experientia monſtrante novas muniendi vias. Senſimque promoto Bukoii aggere accidit, ut difficilius jam naves, invehendo militi, machinis, pulveri, victui, inirent aut excederent, nonnullis ſubinde illiſis in vada, aut ubi vis telorum compagem

pagem

pagem ſolverat, pelago obrutis. Contra oppidanorum jactus oppugnatores partim noctem legebant, partim terrena opera aquis reſpuentibus, transverſis palorum faſciumque ordines, ubi tutioribus locis exſtruxerant, mox doliis ſubter natantibus, admoliebantur. At in Hiſpania apud regem, qui modico rerum uſu pleraque alieno, quam ſuo arbitrio faciebat, nova conſilia veteribus, vetera rurſum novis præferebantur, ut cuique ſuadendi auctoritas aut ſpem eventus retuderat. Erant qui dicerent erratum graviter, cum prohibiti Hiſpania Batavi, ut populus mari potens longinquas merces, novo prorſus nec audito antehac Hiſpaniæ damno ab Indis peteret, aut armis quæreret. Quanto patrem ſapientius illa gentium inter ſe conſuetudine attinuiſſe ſpem pacis, parata, quoties uſus ferret, ab ipſis hoſtibus navium copia? Si præſentibus futuriſque malis remedium quæreretur, demendam Batavo neceſſitatem, quæ ſola ipſi ſuas vires oſtenderet. Conſilium, per ſe haud abſurdum, avaritia corrupit: quippe aperto per edictum commercio, impoſitum vectigal ingens, ut præter vetera onerum, mercium pretii paulo minus quam tertia, in centenos ſcilicet triginta nummi, fiſco cederent. Nec id in Batavos tantum, ſed in gentes omnes, ne Batavi alieno nomine occultarentur, & privatis in illos odii cauſis, quorum auxilio duci bellum credebatur: tantum his, quæ in terras archiducum, aut mari interno inferrentur, data immunitas. Proprium Batavis hoc additum, ne merces apud ſe factas importare liceret, neu quicquam eorum, quæ ferrent aut auferrent nomine rectoribus ſuis perſolverent: diplomata quoque archiducum accipere jubebantur. Quæ

gravia atque iniqua non modo adverſum Fœderatos nihil valuere, ſed regem quoque Galliæ permoverant, primum ut par onus Hiſpanis imponeret, deinde cum non ſatis id ultionis videretur, Gallis omnibus negotiationem Hiſpanicam, manente Philippi edicto, interdiceret, propoſito bonorum damno, mox & capitis. Sed nec archiducis ſimulatæ clementiæ genus aliud felicius ceſſit, cum omnibus apud hoſtes agentibus nec alio crimine contactis, reditum permiſit innoxium, ſimul redditum iri quæ ipſis poſſeſſa quondam tum fiſco tenebantur, ademto tamen alienandi jure. Edicti verba multis ſuppoſita fraudibus, punitaque illic omnis extra Romanam religio, haud paucos alios fundati jam lares & certior apud Batavos quæſtus detinuit. A Dunkerkanis exigua damna: inter cætera abductis abusque Tameſi Batavorum navibus, quas ſocia præferentes inſignia prædones deceperant. At contra ab Indicano collegio miſſæ in Orientem naves tredecim, Stephano Hagio imperante. Ab Ordinibus ſub Paulo Cardeno ſex aliæ, quæ Braſiliæ oram popularentur. Hyems aſpera tempeſtatibus, quarum vi perlatus in Scaldim, repertusque Antverpia non procul cetus, ob rei novitatem fabulam vulgo, minima quoque in omen trahenti, præbuit. Quidam ad minas eam in urbem anno ab hoc altero non minus ingentes, quam irritas, poſt eventum retulere.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER TERTIVS DECIMVS.

NON omiſerat inter hæc pacis conſilia Albertus, ſeu ſpe vera, ſeu ut recuſatæ invidiam hoſtibus faceret. Comes Baſſiniacus, Boxtelii filius, juſſu archiducis iter tutum ab Ordinibus popoſcerat: illi, ſi per litteras agere vellet, reſponſuros, adventum ſibi non placere. Vſus erat & hac & rerum Emdanarum occaſione archidux, ut apud conventum Germaniæ in urbe Ratiſpona, quem tum frater ipſius Mathias moderabatur, incuſaret Batavos, ut ſuæ ac finitimorum tranquillitatis inimicos. Et erant, qui ſtudio in domum Auſtriacam, aut ob religionis diſſidium, acerbas ſententias dicerent, clamantes ſtatuendas paci leges, & qui abnuerent cogendos armis arma deponere, moderatiores impetum temperavere, factumque decretum de mittenda ad Ordines legatione, quæ dum cunctatur, miſſæ interim ab imperatore litteræ mala vicinis principibus ac civitates tolerata memorantes, jubentesque rapta reſtitui: nec tantum quæ ipſorum militi patrata, ſed & Hoch-

ſtratanorum rapinæ ob ſuſceptum patrocinium ipſis imputabantur. Ordines, quæ ad ſe pertinebant, excuſantes, ſeditioſorum facinora illis adſcribenda ajebant, qui, cum aliorum periculo, militem ſibi conductum ſtipendio fraudarent. Se nihil aliud quam ſuam ſecuritatem quæſiviſſe, & tamen, quantum fieri poterat, paciſcendo Germaniæ quoque conſultum. Sed verborum benignitate injuriæ adeo non tollebantur, ut anni hujus, quem nunc inchoamus, principio ſeditioſi nihil eorum, quæ in hoſtem licita, in Germanos reliquum fecerint, contemtis minis intra vocem manentibus. Namque ipſa hyeme poſtquam Endoviam in Brabantia, in Geldria Erkelenum, congeſta multos per annos præda ab Alberti milite opimum, diripuerat, egreſſam Geldria ceciderant turmam, arcem inſuper Carpam excurſibus oportunam occupaverant, ſocio hactenus Batavorum equite, mox illo omiſſo in Weſtfaliam incubuere. Coacta oppida agrique tributo metum redimere. In Coloniam diſploſa tormenta. Patelbornenſium occiſi circiter quadringenti, ob milites duos, cum inſolentius agerent, a ruſticis trucidatos: incendiis quin etiam & omni libidinis aut ſævitiæ genere graſſabantur: plane ut miſerari ſubeat infelices populos, quos tot jam per annos alieni belli mala pœne bellantibus ipſis gravius affligebant. Ordines, propius periculum veniente Oſtenda, ſtatuerant hoſtem obſidio pellere aut abducere, aut aliud aggredi, quo & gloria & in Flandriam aditus ſervaretur. Corrogata in tempore pecunia, & miles undique: Scotorum quoque nova cohors, Baclavio tribuno, & Anglorum ſupplementa, permiſſu regis,

gis, non, ut ante, imperio. Medio vere, dum pars equitum cum ſeditioſis hoſtium Brabantiam quatit, & in omnem partem ſparſa belli fama incertum hoſtem tenet, Princeps, ſenatu Ordinumque legatis comitantibus, copias, duodecim circiter millia, e Walachria in Catſandam transvehit. Flandriæ regio eſt Catſanda, pulſata Oceano, cui latus in ortum vergens Atro, quod dicitur, flumine, alterum longo portu Cluſano, tergum aliis aquis ambitur, inſulæ in morem. Atro flumine exponitur exercitus: peccatumque in eo quod non Cluſano portu invectum eſt, quæ Fœderatorum concilii ſententia fuerat. Quam, ni princeps in itinere mutaſſet, aliorum ſuaſu, an majora vero pericula fingens, impetu cepiſſet oppidum, præſidio antehac nullo, ad Oſtendam quoque ſuperventurus timidis aut incautis, & in multa ſpatia diſperſis, ſeu prælii placeret fortuna, ſeu victu hoſtem intercludere. Interim Cluſani portus ripam ulteriorem miſſus e caſtris ad Oſtendam & aliunde miles impleverat, curante id Spinola, qui & ante in ſpeculis diſpoſuerat adventum claſſis nuntiaturos. Et quanquam bellicæ Batavorum naves longas hoſtium in oppidum retro cedere coëgerant, metu ne fauces portus clauderentur, caſtellumque adverſa ripa ſitum haud ingens, ſane tormentis verberabant, tranſponi miles haud potuit, bis fruſtra tentato, duobus cum millibus obſiſtente Pompejo Iuſtiniano, inter Spinolæ conſilia tribunorum præcipuo, & ſuper militiæ laudem, harum quoque rerum egregio ſcriptore. Quærenti Mauritio qua via interiorem Flandriam peteret, forte ruſticus, inde & exigua hoſtium manus illac fugiens, va-
dum

dum monſtravere, eo in alveo, qui retro Catſandam amplectitur, aggere illic, juxtaque caſtello, Coxida nomine, occupato, pons & præſidium ponitur, vacuo ab hoſtibus tempore, dum inter ſe conſiliis diſſident Trivultius & Iuſtinianus. Duo alia in propinquo munimenta, Catharinæ & Philippi vocabulis, ſpe citius & ipſa ceſſere. Nam Catharinam pulſatam globis, cum jam deſperato opere abduci machinas Mauritius imperaſſet, deſeruit Trivultius, & quæ ſub illo mixta militi tumultuaria agreſtium manus. Audito quippe ſtrepitu, qui abeuntium erat hoſtium, ipſi contra, augeri copias, claudique exitus interpretati, Philippum in caſtellum profugerant, nec ibi ſubſtitere, ſed Iſendicum properant, relictis in Philippo ſuorum ſexaginta, qui, conſpecto hoſte, deditionem haud ultra diſtulere. Iſendicum ad expugnandum (id caſtellum ultima Flandriæ ora ad Hontam jacet) obſidio opus: namque hoſtes, cæteris pulſi locis, ad ſexcentos hic conſtiterant. Die ſeptimo facta deditio. Occupato illic Mauritio, adductus hoſtis in ſpem recuperandæ Catſandæ, nocte ſumtis lintribus molitur tranſitum. Iam ſexcenti inobſervati fixerant pedem, ſequentibus aliis: videre, qui illac curabant Scoti, queis impellentibus hoſtium repente fuga & clades. Pone Cluſam Ardenburgum jacet, haud ignobilis quondam oppidi nunc veſtigia tantum præferens, id princeps, comperto relictum cuſtodiæ diffugiſſe militem, intrat, munirique imperat. Penetratoque ex Middelburgo (id quoque non longe municipium eſt) & in arce, quæ ſola loci tutela, poſito milite, jam Cluſæ obſidium animo volvens, quia Oſtendæ intercedentia loca hoſtis præce-

perat,

perat, tendebat duo ad fluenta, quæ Damma Brugisque Cluſam navigantur, modico diviſa limite, ſaporis diverſi, unde dulci ac ſalſo facta nomina: ſed qua ferentem eo viam lacus arctat Morkercanus nomine, ut fere omnis ille ager aquis inciditur, juſſu Alberti Ludovicus Velaſcus munierat ſeſe: egreſſusque præſidium, & cum primis, quos forte inciderat, hoſtium pugnæ allubeſcente fortuna, priusquam eques ipſi additus ſuccurreret toto ſtatim agmine preſſus funditur: merſi ferme quingenti: capti ad trecentos, ita ventum ad flumina, &, quanquam hoſtis interſederat, alia parte ſimulatus, alia repertus tranſitus, vado primum, tum ſtructis pontibus. Hinc orto terrore deſerta caſtella, quæ a portu Cluſano in occidentem vergunt, unum præter, Georgii nomine, quod & ipſum adductis machinis metu magis quam neceſſitate deditum. Egreſſo præſidio reperta fraus mali moris. Iuxta vaſa nitrato pulvere poſitus funis ignem illaturus & perniciem adſtantibus. Tum littus inter & oppidum trina caſtra principi poſita, queis ipſe Wilhelmus & Erneſtus imperarent. Quod ultra flumina erat, ſtagnans undique, attributis navibus, ſervare Notium jubet, Oſtenda regreſſum, atque inde loricam pertexi Ardenburgum usque, crebris cuſtodiis. Sed priusquam ingenti ambitu perfici opera potuere, bis Cluſam paluſtribus locis miles penetraverat; magnoque numero, quod propugnando oppido creditum contra vertit, præfecti per inſcitiam: parvo quippe victu intus, aucti qui conſumerent. Tentavit & Iuſtinianus valido ſatis agmine commeatum perducere in urbi proxima, quem obvii e præſidio exciperent. Sed re comperta

perta Mauritius cum equite & machinis accelerans, hoſtem diſpulit: currus farina onuſtos & homines aliquot cepit. Remigum Spinolanorum, qui cum aliis extra urbem proceſſerant, quinquaginta transfugere, quorum indicio certior Mauritius cibum in oppido exiguum in tempus ſufficere, multa quidem in ſpeciem parare, ſuis pariter hoſtibusque fallendis: indicto per caſtra jejunio, qui mos ardua & periculoſa tentanti, machinæ quoque expeditæ: mox & mole eximia pontem ſtruxerat, velut quo trans portus latum ſimul & profundum gurgitem in vallum aſcenderet, cæterum reipſa deſperatis aliis, obſeſſæ turbæ famem opperiebatur, eo intentior claudendos ad exitus, nec transfugas ultra accipiens, cum Flandriam interim eques raptaret. Multa, ſimul incommoda premebant archiducem: ac quo minus relicto uno apud Oſtendam exercitu alterum in hoſtem duceret, impediebat maxime ſeditioſorum metus, qui tum cum Batavis, prædæ partem alteram pacti, Brabantiam incurſabant, inde Hænoviam petituri, neceſſarium igitur ratus hos, quamvis cum dignitatis & pecuniæ detrimento, ſibi adſciſcere, hoc magis quia & alii ſimilia minantes, aucturi numerum timebantur, oſtentare incipit pacis vias: & quanquam non repente convenit, quia actas hactenus prædas in ſtipendium imputari ſibi non patiebantur, molliti tamen colloquiis animi, eluendisque offenſis vim omnem in Leodicos agros verterant, aut ubi archiducum terris confœderant, ſua exigebant tributa, cætera innoxii, fruſtra urgentibus promiſſa Mauritianis, qui ut numero impares ſpernebantur. Nec parvus Fœderatos metus inceſſerat, ne tradita

dita Gravia malefida colluvies repararet amiſſam veterum partium gratiam, magno cum irriſu credulæ facilitatis. Seu pudor, ſeu ablato refugio ab ipſo archiduce ultionis metus prohibuit, reddidere oppidum, receptis Hochſtrata & Carpa arcibus, quas archiduci permiſerunt: ipſis, dum ſtipendia expedirentur, Rurmunda pignori data & clari obſides. Fuere qui ad principem transfugerent. Bis mille Alberti accitu venere in Flandriam, quo virium auctus, tutiusque jam imminutis aliarum regionum præſidiis, urgebat Spinolam, Cluſæ ut ſubveniret, famem haud ultra toleraturæ. Ille, invitus quanquam & ſatius judicans Oſtendæ vim ultimam admovere, obſequitur imperio. Primum tentamentum fecit poſitis haud procul Mærkercano lacu machinis, ſi forte telis præſidia pelleret. Sed contra eo vecta tormentorum vis major ipſum pepulit. Wilhelmi deinde caſtra aſſilit, lectis cohortibus turmisque, & omni paratu, quo vallum diruitur: dejectus hinc quoque non ſine ſanguine. Retrogreſſus inde & irruptis Catharinæ & Philippi caſtellis (modico milite tenebantur) illac Catſandam inſulam nocte vadoque, dum refluus æſtus, pugnabat ingredi: id quoque cognitum, miſſique alii poſt alios, qui ripam tuerentur. Dedit is dies non obſcurum exemplum Hiſpanorum militum conſtantiæ, qui ſervatis Ordinibus denſam contra globorum nubem arduumque aggerem intrepidi nitebantur. Defenſorum non minor virtus, multorum imprimis e Gallica nobilitate. Princeps ipſe aderat, recentes feſſis ſubjiciens. Ita, cum jam creviſſent maris æſtus & dies, repreſſo impetu, cæſi nec pauci nec ignobiles, inter hos Marchio Ren-

Rentiacus, Montigniaci partium regiarum clari quondam inter Belgas ducis filius. Gravia oppido profecti hoſtilia tum primum reſumſerant, agnitique inter mortuos recente commilitii memoria. Obſeſſi, poſtquam auxiliorum ſpes nulla, nec fœda tantum animalia, ſed ſiquid uſquam corii ſevique fames abſumſerat, tertii menſis exitu tradunt oppidum: milites ter mille egreſſi vix ultimas habebant vitæ reliquias, pars in itinere defecere. Septuaginta machinæ venerunt in poteſtatem: naves Longæ decem. Servitia, mille circiter quadringenti erant, donata libertate. Turcæ & Mauri pleriquc cum literis remiſſi ad ſuos, quo gratia apud barbaros & tuta commercia pararentur. Aurelius Spinola, Ambroſii gentilis, dimiſſus hac lege, ut & nautæ Batavi, quos archidux captos habebat, ſolverentur. Catſanda, Iſendicum, Cluſa portusque operibus firmata. Philippi & Catharinæ caſtella hoſtis ſolo æquaverat. Flandriæ imperium ab Ordinibus Fœderatis Henricus Naſſavius, & ſub illo Carolus Notius accepit. Perſtabat adhuc Oſtenda duros inter labores ab hoſte, morbis, mari, exiguo ſpiramento, dum in Flandriæ urbes tuendas hoſtium cura diſtrahitur. Notio in præfecturam oppidi Giſtella, huic mortuo Lonius, ei Daniel Marketta ſucceſſerant, multis utrinque tribunorum & centurionum mortuis. Plurima obſeſſoribus reperta, e queis pons erat, Targonis ſtructura, rotis ęneis, quas vis equorum protraheret. Pars ejus una funibus compacta, quo minus tela transmitteret, ejecta trabe in altum tollebatur, ita ut deſcendere laxatis retinaculis poſſet, hanc placebat munimento ſuper immittere, quod trans Æſtuarium

rium lunata ſpecie ſitum memoravimus. Sed vaſtum ſumtuoſumque opus ludibrio fuit, una rotarum globis dejecta, deinde ad foſſam caſtelli defixis lignis mali in altitudinem, queis moles impacta ſiſteretur. Igitur in occaſum verſa vis, ductique aggeres trans portum veterem, & qua tergum eſt oppidi. Exterius jam ceſſerat vallum, quod oppido cohærebat, cum pars ſuffoſſo pulvere diſſiliiſſet, oppugnatum fruſtra. Tum, quibus Hiſtrici & Orcitaucibus nomen eſt, munimenta paulatim diruta ceſſere. Horrendæ prorſus rerum vices, cum hoſtis intrando oppido, contra illi arcendis hoſtibus, cæcos ſubter humum meatus ſtruentes inter ſe obſcuri, atque improviſi implicarentur: incertoque ignium eventu, ſua ſæpe opera auctoribus in exitium verterent. Fractis per longa pericula Hiſpanis Italiſque (nam diſcretus cuique labos, quo manifeſtius ſpectaretur, & æmulatio accenderet) allecti præmio Germani Sabuletum invadunt: & quanquam primos vis nitrati pulveris diſtulerat, impulit cæteros Barlæmontius, donec jugum tenuere. Hinc vetus in oppidum cuniculis ibatur. Obſeſſi erumpere interdum, inque amiſſarum munitionum vicem novas interius extulerant, quas vano duraturi in longum obſidii omine Trojam dixere. Nam recens humus fluxa per ſe non ſat telis obſtabat, & quanquam ſumma æſtate, quoties ab Oceano flarent venti, cuncta ruinis nudabantur. Ipſi Ordines reputare ſumtus immenſos, & par maximis cladibus militis damnum, & nullum Oſtendæ uſum tot caſtellis cingentibus. Seu decus, ſeu utilitas ſpectaretur, præter Bercam Graviamque, majus in Cluſa præmium tribus menſibus parta,

quam

quam totidem per annos decertata Oſtenda Alberto daret. Iamque augeſcente autumno elapſum hoſti tempus alia cœptandi, & hyemem venturam formidoloſam obſeſſis. Quod ſi contra iretur exercitu, primum iter aquis interfluum, & in medio Damma ac Blancoberga præſidiis hoſtium tenebantur, tum firmata tanto temporis caſtra, junctæ copiæ, dux milesque promtus prælio, periculum oſtentabant. Mandatum igitur Markettæ ut longum certamen quam poſſet honeſto fine abrumperet, quod factum. Et emiſſæ primum naves, cum parte machinarum: tum miſſi legati exitum omnibus cum armis ac tormentis quatuor impetravere, utque captivi permutarentur, facili Spinola, æſtimatione ſpectatæ virtutis, an quia incerta temporis prævenire feſtinabat. Ter mille, per media hoſtium caſtra transgreſſi, Cluſam venere ad principem, nec ille ut victos excepit, ſed gratias egit quaſi victoribus. Archidux cum conjuge viſurus locum, pro quo tot ipſi ſuſcepta vota, tantum impenſum temporis & pecuniæ & ſanguinis (quinquaginta ſuorum millia amiſſa ipſi prodidere, ex obſeſſis qui ceciderunt major numerus) inveniunt nihil præter inanem aream hinc exſtantem informibus tumulis, inde recedentem in obliquos ſpecus, adeo confuſis operum veſtigiis, ut quæ tuendo, quæ impetendo oppido ſtructa vix eſſet dignoſcere. Oppidanorum quod ante habitaverat Cluſam tranſiit: & quanquam multis immunitatibus ab Alberto propoſitis, diu haud reperti qui incolerent, horrentibus cunctis tetram cruore & humanis oſſibus ſedem. Super hos, quos ante retuli legatos in Angliam, plures Philippus & Albertus miſe-

rant;

rant: hic Ioannem Ricardotum, & Ludovicum Verreikium: ille Ferdinandum Velaſcum Comitem ſtabuli Caſtellæ, & Alexandrum Rovedium Senatorem Mediolanenſem: cupidi pacis uterque, nec tam Anglorum metu, quam ut ſublatis fulcimentis Batavos ſub jura retraherent. Nec deerant in gente pugnaci belli ſuaſores, qui in publico Anglorum concilio (namque id tum convenerat) referrent veteres cum Batavis neceſſitudines, matrimoniaque & fœdera, multo ante quam Iacobam Britanno nuptam Philippus Burgundus per nefas principatu excuteret: cauſam amicitiæ, quod ſine ea neutris tutum mare, & quoties conveniret opima commercia. Hiſpanis contra nihil opus, & bellum lucro fuiſſe: maxime vero providendum, ne Batavi rebus extremis ſuis, aut Gallis, veteribus Britanniæ inimicis, aut Hiſpanis ob religionem & dominandi libidinem hoſtibus, accederent. Nimis multa exſtare documenta, Britanniæ eſſe dominos qui eſſent maris. Rex ad hæc immotus, ſatisque in Britannis & Batavis virium ratus, illis ut pace, his ut bello ſubſiſterent, armorum ſocietatem ab Hiſpano oblatam repudians, in pacem conſenſit. Præter leges quæ ſuetæ fœderibus, pleræque erant de libera navigatione, qualis ante bellum fuerat, vectigalibus iiſdem. De America & India ſilentium, quia & Anglus excludi impatiens, & Hiſpanus pertinax neminem admittere, relictaque res arbitrio plus valituri. De religione convenit, ne in Hiſpania Angli adire templa cogerentur. Pani ſacrato obvii exhiberent honorem, ni mallent via decedere. Ad Batavos hæc pertinebant. Hoſtes rebelleſque alterius alter ne juvaret, neu

juvari

juvari a ſuis pateretur: attamen privatorum facta in ipſis vindicarentur, paci publica incolumi. Fliſſingam & Brilam per pactorum fidem negabat ſe Britannus Hiſpano poſſe tradere: interim milites, qui iſta oppida ſervarent, impermixtos bello fore. Pacandis Batavis una operam darent. Siquid eſſet moræ, ſaltem ut commeaturis inter ſe Belgis Angliſque iter pateſceret. Naves bellicæ ſupra ſex aut octo alterius portubus ne conſiderent. Britannis Batavicas merces in Hiſpaniam, Hiſpanicas in Bataviam vectare interdictum. Sublato hunc in modum bello, rex Iacobus, ut domeſtica quoque certamina evelleret, Scotorum Anglorumque obliteratis nominibus utroſque voluit communicatis legibus unum in regnum, Britanniæque nomen coaleſcere, rem aggreſſus difficilem magniſque contentionibus agitatam, dum recens diſcrimen & æmulatio, cæterum haud dubie ſolido in poſteros bono. Mox, ſecundum ea quæ cum Alberto convenerant, poſtulat a Batavis ne prohiberent Britannos e mari intrato Scalde Antverpiam ſubvehi, ſolutis vectigalibus quanta cives penderent. Illi vero excuſavere, oſtenſo haud injuria inſtitutum ſieri, nequis ad hoſtes, niſi mutatis navibus, pervaderet, quo certius cuncta explorarentur: nec ægre ferendum, ſi poſſeſſo a ſe flumini legem imponerent, cum Hiſpani etiam maris vias amicis auderent præcludere. Inde vero ut Anglos rapinarum infamia laborantes ad innocuos quæſtus verteret, vetuit ne quis externo ſub imperio mari militaret: terreſtre ad bellum ſiquis huc aut illuc iret, diſſimulans. Alio edicto Ieſuitæ, & non regni more lecti ſacerdotes Britannia proturbabantur.

tur. adjectaque cauſa, quod id genus hominum docerent Pontifici Romano jus eſſe populos in alterius ſectæ reges obſequio ſolvere, qua nullam exortam eſſe peſtilentiorem imperiis ſententiam. At iiſdem diebus, Ieſuitæ iidem, certis ſub legibus, in Galliam reducti, unde olim exciderant, cum ex ipſorum diſciplina juvenis regis vitam petiiſſet: dirutum & monumentum, quod ejus rei memoriam cum Ieſuitarum infamia præferebat. Haud ſilente Pariſiorum ſenatu, una opera & auctoritatem ampliſſimi ordinis & ſecuritatem Galliæ ſubverti. Sed Rex, ſuo quoque periculo, quod plerique ominabantur, imperterritus, Pontificis in gratiam ornabat acerrimos potentiæ ejus defenſores. Ipſum inter & Hiſpanum ſuper antiquas novæ odiorum cauſæ aggregabantur. Villiregio, cui plurima apud Henricum fides, miniſter erat Hoſtius, cujus opera, multis in negotiis ipſe, ad literas exarandas, & notarum arcana utebatur: hic pretio inductus, maxima quæque ad Raffium Gallum, exſulem agentem in Hiſpania, ille ad Philippi ſenatores referebat: queis promptum introſpectis Galliæ conſiliis certius cuncta decernere. Et quædam Britanno monſtrata ſimultates ſeverant. Detecto per Raffium dolo, Hoſtius fuga primum, tum ſubita morte ulteriorem inquiſitionem prævenit. Etiam fœmina res movit, Henrica Interakii filia, forma atque ingenii venuſtate inter primas: utroque pellectus rex, cui haud aliud facile vitium extra amores objeceris, libita ut expleret, nuptias ſuas promiſerat, ſi marem pareret, ſcriptoque firmarat fidem. Poſt prælatam in conjugio Medicæam, illa coacta ad placandam reginam chirographum regis reddere, ſoli-

 tudinis

tudinis & religionis obtentu altiora conſilia diſſimulans, externas opes ambiebat, queis filio ſibi genito perfugium adverſus Reginæ iram, ut ipſa mox edixit, ut alii interpretabantur, jus in regnum aſſereret. Aditus Britannus alienum imperium turbare recuſaverat: at Hiſpanus cauſam probare, largiter polliceri. Vbi & hæc eruperant, capta mulier paterque & frater Arvernorum comes. Sed veniam Henricus dedit, iſtorum in crimine ſuum agnoſcens. At Philippus metuens, ne his ſuccenſus ille cauſam bello faceret, ortum ſuper vectigali certamen, quæ nuper decreverat, reſcidit: verſaque in Batavos ira, omnes ejus gentis finibus ſuis jubet excedere, merceſque poſthac illatas publicari. Habuit hic annus clarum in Belgica funus Petri Mansfeldii, qui per annos quadraginta fidus Hiſpano, maximis functus imperiis, Lucemburgi tum præſes, actam inter bella vitam rara ſorte extremum ad ſenium perduxerat. At apud Batavos Ludovicus Naſſavius occubuit, æmulus juvenis majorum gloriæ, & in quo multa ſpes celſæ, nec improvidæ virtutis.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS

LIBER QVARTVS & DECIMVS.

SENESCENTES jam belli ſumtus in annos creſcentes, & ingens æquatarum virium ſpecimen Oſtenda, ſpem multis diu intermiſſam reddiderant, extremos armorum impetus in pacem deſituros: hinc ſermonibus aut libellis ex ſpe aut cupidine quisque diſſerere. Quibus Belgarum Auſtriacum cordi imperium, æmulas Batavorum civitates, infenſa ſtudia, divulſamque molem in ſe rituram, aut prædam externis regibus fore, ni redirent in principatum veterem, & tot ſæculis expertum: addenda priſcis legibus, ne in Hiſpanum Belgæ revolverentur, indefinitum jus commercii, religionum impunitatem in ſpem propioris concordiæ: iret miles peregrinus, & peſtis altera Ieſuitarum factio: honorum decora penes cives: tum, quæ maxima, in nationum concilio tractarentur, veriorem hanc cum modo libertatem. Contra in Gallia alii ab Auſtriaca domo diſcidium Belgis etiam ſuadebant: vanum nomen archiduces, ſine viribus, ſine imperio: vires

res

res hoſti, imperium Hiſpano obteri, & quæ, Belgica exhauſta, paupere Hiſpania, ſpes belli trahendi una, Indorum divitias jam ad illos deficere qui mari prævaleſcerent: viceſima jam militum ſeditione infamem Alberti principatum: quod ſi, augeſcentibus ſubinde odiis, Gallus expergiſceret, depaſtis utrinque agris incubituram egeſtatem ac ſolitudinem. Sponte igitur potius, quam vi ſubacti, redirent in Galliæ corpus, avitaque ſacra in ſede ſua ſiſterent, Batavo victore peritura. Novem arces aut caſtella obſtare, quantulum moræ undique coëuntibus, quibus extracta gens, crudelior an ſuperbior incertum, Pirenæis poſthac jugis & remoto Oceani ſui littore clauderetur. Sparſa late imperia levius ſubditis incumbere: & pacem in poſterum, certus lege Salica hæredibus: nulla ſui jactura, Galliæ bonis in commune uterentur. Erant per Germaniam qui hinc magnitudinem Hiſpanicam, inde Batavorum abſtruſos receſſus, & lætiorem bello fortunam expenderent: nec poſſe vincendo tranſigi: facilius honeſtiusque illis armis Hiſpanus Turcam retunderet, aut exiguum imperii damnum propagatis alibi finibus compenſaret. Batavis libertas pretio daretur. Eſſe imperiis ſuos orbes, & cum in ſummum excreverint, minui. Iamdudum nec Tunetem nec Guletam Hiſpanis, nec Auſtriacæ domo Helvetios repeti. Sic & hos populos projici debere, ut maxime cederent, ſuſpectos ſemper belli memoria, & per religionis diſcordiam exemplum quoque nocituros: quin partem horum ipſis Burgundionibus pretio partam, quo juſtius, quæ emerant, vendituros. Hæc ferme externi. At domi, extra paucos, quorum reſpublica in manu

nu & præſtructa conſilia, cæteri, quis faſtus Hiſpanorum, quam fixum Batavis diffidere, reputantes, ſpes omnes improbabant, tanti adhuc belli finem in obſcuro molientibus fatis. At Maximiliano Cochiaco Imperatoris urgenti mandata, & magni nominis legatis Magontiacenſi, Saxoni, aliiſque iter & commeatum tempusque agendi & locum poſtulanti, quæ apta oſtentui & movendæ plebi omnia, reſpondere Ordines: haud immemores ſeſe quæ mala veteribus colloquiis accepta: nec Imperatorem & Germaniam, ſacra quanquam ſibi nomina, contra hoſtiles inſidias profuiſſe: nihil Batavis optatius, quam quæ multis periculis, longa induſtria pararent, metum belli extra ponere: ideo tam diu oratos vicinos, ut æqua pace imminentia arma præverterent, quæ poſtquam neceſſitate edita ſolidam genuiſſent libertatem, regibus quoque & principibus probatam, hanc ſe neutiquam falſa pace mutaturos: cum Belgarum primoribus paciſci ſe antehac, nunc etiam, paratos. Archiducum quam nulla vis eſſet, Spinolam monſtrare, hominem externum, accepto ex Hiſpania in Belgas imperio. Salva ſe religione, ſalva republica, veram ſecuramque pacem nunquam abnuturos. Sin id ſederet, ut divinis rebus unum Pontificem, ita humanis unum regem Hiſpanum imponere, videret Germania, Batavos nec ſuæ, nec publicæ ſaluti defuturos. Cæterum quod de illatis damnis referret, daturos ſe operam, ne æquitas ſua deſideraretur: munimenta ulla ut redderent, Spinola cummaxime Rheno imminente, inconſultum. Scituros ipſi Germaniæ ſic proſpici, ſi Mendoſæ agmen & contumelias cogitarent. Prodiit per

eoſdem dies & Franciſci Rhedani, viri doctiſſimi, & in republica cum honore verſati, deque eadem etiam res geſtas patrio ſermone ſcribendo bene meriti, liber, ſed ſcriptore mortuo ab amicis vulgatus, qui vetera novàque, & Auſtriacæ domus, & Hiſpanorum malefacta referens, & quam infida principum in populos fœdera, præſertim quos Pontifex perjurii religione exſolveret, par periculum Reformatis & Romanenſibus oſtentabat: nec alium quam vincendo exitum, deſperatas hominibus vias Deo pateſcere. Quæ dum verbis aguntur, re interim bellum properari. Acceſſerat Batavis id virium, quod Oſtendæ impenderant, & e Gallia copiæ adventabant, monente Rege, priores in apertum egreſſi, trahere hoſtem quam trahi mallent: at per Germaniam Britanniamque dilectus utrisque partibus agebantur, venali fide, aut ut quemque religio huc aut illuc impulerat. Expedivere & pecunias Batavi promtius: cunctantius ſub jure archiducum Belgæ, ut quibus nolentibus bellum & ſuſpecta ærarii tractatio, tum Fœderati offenſas auxerant, ſcriptando ad proceres ſuper communibus commodis, quæ terruere Albertum, quo minus, & ante ſæpe, & tunc maxime, flagitatum Belgicarum ſub ſe nationum conventum haberi pateretur: veritus, ne, multa negando, invidiæ impar foret, aut ſpreta Ordinum auctoritas vitiuo exemplo in vim verteret: prodentibus hunc metum ad amicos literis, quas Batavi interceptas ad Belgarum primores transmiſere. Itaque Albertus, diſcutiendo conſenſui, ſingulas nationes coire permiſit, ægros animi ſpe fovens, Indicanæ pecuniæ, quam proſpera & opulenta Hiſpaniam claſſis

claſſis advexerat, pronæque pacis, ſi bello modicum in tempus acrius inſiſterent. Initium illic anni actum otio inter gaudii imitamenta, dum Ambroſius Spinola, toti jam bello impoſitus, (is Hiſpania recens aderat, expenſis apud regem ejus gerendi rationibus) aurei velleris honorem induit, &, Britanniæ legato coram, pax Alberto juratur: virilique ſobole firmatum Hiſpaniæ regnum ſacris ludisque celebrant. Summo jam vere, nec ante copias acceperat, Ordinum conſulto Mauritius magnum opus aggreditur. Antverpia petebatur, urbium quondam Belgicarum florentiſſima, nunc, abductis in Batavos commerciis, partas olim opes famamque retinens, incitabat ingens ſpes gloriæ: quippe viginti ante annos Parmenſi duce longa ac difficilis obſidio, incompoſitis ſociorum rebus, vix ſero adepta ſucceſſum, jactantia victoris, fidem mundo fecerat, in una urbe poſſeſſionem Belgicæ verti. Conſilium haud abſurdum, ſpatioſam urbem haud magnis copiis claudendi, planis agrorum adjacentibus Scaldim ſuperfundere, ſeſſuris in edito caſtris, ſed oppoſitam fluminis ripam, quæ Flandrica eſt, occupandi haud expedita ratio. Erant, qui ex Catſanda nocturnis itineribus mitti per agros militem ſuaderent. Mauritio magis placebat claſſe iri, quæ, dum paratur, magno, ut fit, molimine, ſuſpicio injecta hoſti, ſtatimque Antverpiam peti percrebuit. Variis exceptus oppidanorum animis, dum pars læta, velut propinqua libertate, alii ſuſpecta fame intendere rerum pretia, multi collectis ſarcinis moliri fugam. At Spinola trepidantes firmat addito equite, qui modeſte ac ſine injuria civium habitus, tum oram Flandricam,

quæ contra Antverpiam ſita Waſiæ nomine appellatur, inviſens, & ter mille pedites cuſtodiæ relinquit, verſuros ſe qua hoſtis incumberet: quippe haud ignarus, potiri hoſtem fluminis non poſſe, ni & iſtam ripam merſis agris poſitisque ſtationibus ſuam faceret. Lecto igitur die pariter Mauritius Bergis ad Zomam juſto agmine proceſſit, & Erneſtus Naſſavius, quod reliquum militis claſſe vehens e Zelandia Scaldim ſubiit: primumque Batavorum munimenta proſpere perlapſus, ubi propius Antverpiam, & hoſtium caſtella venit, nocte quanquam, haud inconſpectus, tela inter penetrabat, Flandricos aggeres invaſurus: ſed exciti globorum ſtridore qui præſidium illic agitabant, tecti aggerum interpoſitu vela ſequebantur. Erneſtus vento in Brabantiam rejectante naves, qua juſſum, appellere, & jungere copias vetabatur, dubium alioqui prælium etiam providis facturus. Tentandæ tamen fortunæ, lintribus tranſponit ferme quadringentos, qui coortis hoſtibus facile fuſi, pars & in poteſtatem venere. Tribunus Dorpius premente victore armatus in flumen deſiliens, periculum periculo evaſit. Erneſto Brabanticam in ripam relato, irritus conſilii Mauritius Woudam, caſtellum haud procul Bergis ſitum, quintum intra diem in deditionem cogit, haud dignum quidem, quod exercitus peteret tantus, & a tanta ſpe veniens: nec nullo tamen pretio, nam prædo hoſtilis inde flumina infeſtarat. Cæterum ingentes minæ, non in vanum modo, ſed contra cecidere, anno haud alio Batavis infauſtiore. Wouda tenente Mauritium, Spinola, quanquam tum maxime circa legatum Britannicum ſtrepente aula, haud ſegnis

ſeria

Digitized by Google

ſeria inanibus prævertere, Schaldi pontem ſuperjecerat, quamcunque in partem hoſtis duceret, promtior ſequi, eoque immitior his qui Woudam dediderant, tanquam præproperi timoris, adeo ut in quoſdam & capite animadverterit. Nec parum Fœderati nutavere, magnis adventantium Spinolæ copiarum rumoribus, quid potiſſimum aut peterent aut tuerentur, Rhenum inſideri ſuadente Mauritio, ne hoſtis illac in nuda imperii pervaderet. Vicit ſententia in Flandriam ire jubens, Cluſæque conſuli. Spes aderat caſtellum hoſtile, cui Saxo Gandavenſi nomen, ubi aquæ ex Gandavo derivatæ in Hontam ac mare exeunt, obſidio premere: id ſi eveniret, minari urbibus, ſin minus, tanti tamen in alea belli flagrantis Spinolæ retinere impetum. Haud procul Iſendico Mauritius vico Waterfleta illatum claſſe exercitum locarat, cum Spinola, præmiſſa copiarum parte, celer aſſequitur, ipſumque inter & Saxi caſtellum, Bucholta is locus dicitur, ſedem legit ſpeculandis reprimendiſque hoſtium conatibus. Ita fixi diu egere, nullis, niſi levibus equitum præliis. Vrere lixarum naves, quæ propius Mauritii caſtra advenerant, Pompejus Iuſtinianus, imperio Spinolæ paludes ingreſſus, ſperaverat: ſed prævíſus, depulſusque. Iacet ea in regione Walachriam contra Patientia caſtellum, cujus oppugnatione Mauritius otium pellere agitabat: ſed ſtructum viæ medio leve munimentum eripuit Spinola, ſuisque caſtris perpetua lorica attexuit, madidoque & inſalubri ſolo ſita Mauritii caſtra morbis & transfugiis deſolabantur. At ignavum hactenus terra bellum maris penſavit fortuna. Ex quo primum in Batavis res

 motæ

motæ hæc adusque tempora, inter onera Hiſpani vel maximum fuit, quod potiſſimus & ſuus miles longe ex Italia difficili itinere in Belgas duceretur, nullo interim uſu & gravibus impendiis. Ei rei Spinola levamentum repererat, Oceano ex ipſa Hiſpania Flandriæ portubus inferre copias. Mille ducenti milites Hibernicis bellis exerciti Petro Sarmiento tribuno Vlyſſipone imponuntur octo navibus, ac celocibus aliquot, quarum omnium curam Petrus Cubiara acceperat, hoc inter cætera mandato, ut, ſi Flandria negaretur, vitato Galliæ littore, Britanniæ oram adiret, tutum ibi hoſpitium, ope legati Hiſpanici, & quos ille Britannorum donis emerat, habiturus. Ordines Fœderati, ut terrore talem in poſterum audaciam arcerent, Wilhelmum Hautænium Zelandici maris præfectum jubent Hiſpanis in freto Morinorum occurrere, captosque ſine venia mari mergere. Non claſſe bellica Hiſpani, ſed onerariis adventabant, & quidem, qui laterent facilius, Germanicis aut Britannicis. Hautænius parte datæ ſibi claſſis Flandriam, parte Britanniam prælegens, quicquid medio mari navium, explorat. Reperti hoſtes Doberniam juxta, cum nec vela ſubmitterent, & ultro ſe glandium jactu tuerentur, pars occiſi: cæteris nando, aut ſcaphis Anglorum excipientibus effugium fuit. Aliam navem jam portu propinquantem Zelandicæ duæ cum premerent, pariter vadis adhæſere. Sed Zelandicæ ut mole, ita periculo leviore, hoſtilem oppugnant capiuntque. Vectores, uti juſſum, in mare præcipitantur, multum ante queſti de fortuna, non quod vitam eriperet, quam nec perpetuam homines, nec longam ſpe-

ſperaſſent & milites & veterani, ſed quod in gladios jurata manus inter undas fluctusque morte non ſua caderet. Die poſtera captæ naves aliæ, una incenſa, eodem militum fato. Bini ferme inter ſe colligati ſigno ſimul cunctis e navibus dato jactabantur: unus nihil hoſtili manu opus dictitans ſponte deſiliit, ignotus inter ignotos, gloriæ tamen circa ſuprema avidus. Ea clades virûm naviumque partem ferme alteram abſumſit: nam naves quatuor vento ferente portum tenuere, ibi quoque multis per hoſtium tela peremtis aut ſauciis. At Dobernienſes, dum mari pugnabatur, ſpectatores mox irati bellum ſolo ſuo importari, globos ex arce jaciebant pro nuper hoſtibus in amicos veteres. Batavos ob hæc auſa criminantibus poſtea Britannis, reſponſum, non quæſitas a ſe Britanniæ in fluminibus naves, quod tamen impune Dunkerkani feciſſent, ſed calentem victoriæ impetum hoſtem magis ſuum, quam terræ mariſque confinium reſpexiſſe. At ipſi haud æque facile purgabant, quod ſpecie ſcrutandi Anglos, qui contra regis edictum mari militarent, haud ita dudum naves Hiſpanicas, partam Batavis prædam, ſuum in littus pertraxerant, datiſque pro legato Philippi vindiciis, vim belli eluſerant per juris imaginem. Cæterum qui recens appulerant Hiſpani, Oceani ante hyemem trajectu deſperato, manſere illic magnos per ſumtus domino graves, atque interim miſerrima facie, dum nudo littore poſitis tuguriis vivunt inopes, aut ægri pereunt: nam tabe, vulneribus conſumti haud pauci, & ipſe Cubiara. Iam ex Italia ſex validæ cohortes ſueto per terras itinere adventabant, præter novos

Archiducis per vicina regna dilectus : haud alias tanta partium vi : quippe Spinola, in Hiſpania apud regem cum eſſet, captæ Oſtendæ gratiam auctoritatemque præferens, facile perſuaſerat, lentum bellum pro hoſtibus, cui finem imponi poſſe ſi Rex in longum danda contraheret, paſſim pro dicto uſurpans, ſignisque inſcribens, Iam aut nunquam. Seditionum igitur mala commemorans, pecuniam & binos poſcebat exercitus, quorum altero ſua tueretur, altero Friſiam quateret, magno ſtatim fructu, quia Transrhenana tributa damno hoſtium ſibi acceſſura, tum hoſti plurimas urbes, quas nunc amnis defenderet, limitem fore, juſtoque exercitu opus ſpargenda ad præſidia, ſpe mox majore, quando inde ipſa Batavorum viſcera terra marique pateſcerent. Sapiens conſilium ut primi ſucceſſus juverint, cæteris haud pro ſpe ſecutis, pergam memorare. Sedentibus adhuc in Flandria ducibus, dum Princeps Cluſæ providus Iſendicum munit, & Spinola illum falſo metu retentat, Bukoius juſta cum manu haud procul Agrippinenſi Colonia, pulſis amne Batavorum navibus (machinas enim ſecum traxerat) Rhenum tranſit, magno circum Germanicarum urbium terrore, quibus Mendoſæ facinora & multa ludibria necdum exciderant. Luſtrandis copiis Pontificis legatus adſtitit, ſolemniter precatus victricia ipſis arma. Irent alacres, liberatores recta ſentientibus, ultores in cæteros : non principum magis quam Divûm cauſam agi, quos aris templisque extros ipſorum manu velle reſtitui. Vbi ventum ad oppidum, cui Cæſariſwerta nomen (coloniam Trojanam olim inibi fuiſſe ſunt qui putent) caſtellum ponere incipiunt utraque ri-

pa,

pa, queis tranſitus muniretur. Pons, quo Rhenum ſterneret, ſtructus Colonia Agrippinenſi, & magna inde alimentorum copia, haud obſcuro ſtudiorum civitatis ejus ſenatu, quoties res Hiſpanorum invaluere. Quibus auditis Mauritius, ex ſuis Mendoſæque conſiliis conjectans, haud iturum quenquam infeſtas in gentes Berca a tergo relicta, Henricum fratrem, Erneſtumque mittit, & pedites quater mille, bis mille equites, queis Ordines ſuo e conventu legatos addidere. Nec hi dubitarunt primam Bercæ muniendæ curam, validis operibus multum extra oppidum ſpatii amplectentes, queis mora hoſti, ſedes præſidio augeretur. His militem detinebant, quanquam Transiſalana Friſiæque urbes, & Linga præcipue ſubſidia militum & quæ bello uſui certatim orabant, privatum per metum omiſſa publici cura. Lingam miſſæ quinque centuriæ. Eques interim, qui cum Naſſaviis, obvium hoſtem bis fudit. Media nondum æſtate marchio Spinola, relicto ad Flandriam Friderico Herembergenſi, (is ſex mille pedites, quingentos equites regebat) ipſe Bukoii copias, & quos inde ſibi præmiſerat, ſubitus petit. Rurordamque locum, Rura ubi amnis Rhenum illabitur, munitioni oportunum tacitus notat. Dein convocatis caſtrorum primoribus, cunctis hactenus quid pararet neſciis, mentem aperit. Lingam peti, præcipuum illarum partium munimentum, ſi properaretur capi facilem, ineſſe paucos & belli rudes: ſed cuncta in eo, ut hoſtium ſubſidia præverterent, quæ Lingam conventura, ſi Bercam ipſi & Grollam & ignota oppidorum nomina conſectarentur: nec ignarum ſibi, quam adverſum priſcis ducum inſtitu-

tis, cunctis pone hoſtilibus in ulteriora ſemet immergere: ſed prout res tulerint vertenda conſilia, nec ulla præcepta ſemper valere, & ſæpe audendo plus quam cavendo profici. Lectum ſibi quod optimum temporis, maturis frugibus, necdum deportatis: & ad latus Weſtfaliæ oppida, victum ſponte allatura ſi pretium daretur. Id quoque ſibi proviſum, adfuturum quidem Mauritium, ſed tarde, imparatum terreſtri itineri, quo non claſſis illum, non ſueti amnes ſequerentur, &, ut veniret, datura plana camporum prælio locum, quod ſuis tam acriter petitum, quam hoſti anxie vitaretur. De caſtellis quæ cœpta Bukoio, dubitatum, dirui, in reditu inſtauranda, an defendi placeret: pleriſque monentibus, noxium alienos in fines eunti, diviſis copiis robur famamque infringere. Paucioribus Spinola aſſentit, & Bukoium ripa Rheni Germanica ponere æſtiva juſſit, augendiſque & ſervandis operibus attribuit ſex millia, novum maxime militem & gravi itineri haud ſuffecturum. Simul, iſta exercitus ſpecie, inanis pro Berca ſollicitudo Batavis intendebatur, vetabatque ad vera pericula dimitti copias, metu, ne ſimulatum in Friſios iter, & abducto milite illuc potius Spinola incumberet. Ipſe novum peditem, equitum duo circiter millia ductare ſatis credidit, gnarus attritas Mauritii copias, partemque in Flandria manſuram, quæ Herembergenſi obſiſteret. Ibat terno agmine diviſus pedes, additis cuique machinis, undecim ſimul numero. Latera carri tegebant, victum ſcaphasque & pontes transeundis amnibus ac paludibus ferentes, queis circumjecti cuſtodes: at frontem tergumque eques clauſerat. Spinola ipſe prima

in

in acie; præmiſſis qui vias explorarent æquarentque. Vbi latius patuerant campi, feſtinando itineri, prima mediaque acies pariter inceſſere, duplicata & curruum ſerie. Pro vallo, nocturna quaſis machinis & turmis defendebatur: de die, medii primis, ultimi mediis certa vice ſuccedebant. Magno tunc experimento compertum, adulta quamvis vitia quam brevi correxeris, ſi curæ conſtantia accedat. Corruptam namque jamdiu ſeditionibus & licentia diſciplinam reſtituit illico dux, ut ſtipendiis fidus, largusque præmiis, ita adverſum delicta inexorabilis, nullique gratiæ obnoxius: nec furta tantum & rapinæ, ſed agmine exceſſiſſe, capital. Latrunculator obequitans, & cum laqueo carnifex, paucique ſpectante exercitu leves ob culpas ſuffixi, cunctos ſanavere. Ad proximas Germaniæ civitates Philippus Croïacus mittitur Solræ comes, qui, demto metu, favorem proliceret: non enim, ut olim, turbidos & inobſequentes impetu ruere, adeſſe paratos regere, ſuetos regi, & qui pacem bello diſcernerent: non ſe oppidis, non agris graves: alimenta tantum venalia & innoxium per agros tranſitum poſci. Verbis facta haud diſcrepabant: unde parabilis annona & a vicinis laudes gratesque, veteres injurias cum præſenti ſecuritate comparantibus. Trans Ruram Luppiamque amnes (quanquam ad exſcindendum Luppiæ pontem miſſi Batavorum equites, ſed tardius proceſſerant) quarto die ad Oldenſaliam ventum, Transiſalani juris oppidum, veteris adhuc ſæculi munimenta præferens, nec mutatum, ex quo Mauritius anno ante ſeptimo ceperat. Viſum, quantumvis properantibus, in tranſcurſu poſſe

rapi,

rapi, quando mox, aucto præſidio, crebri inde excurſus & commeatuum pericula formidabantur. Intus ferme quadringenti: quorum eques primum, inde pedes erupere, non ſine clade eorum qui primi acceſſerant. Sed impares repreſſit inſequens exercitus: contemtisque miſſilibus, nocte una tribus partibus foſſam usque oppidi penetravit: neutiquam ambigente Spinola, quin paucorum morte ac vulneribus, quod belli potiſſimum, tempus redimeret, contra quam Mauritio probatum, cui mos ſequi tuta eoque tardiora. Mane, exploſo quod advexerat machinarum, deditur oppidum: cognitoque per captivos Lingæ ſtatu, & plus militis exſpectari, anteire equitem jubet, ipſe altero die figit caſtra. Lingam claudendis finibus utilem, proprio quoque affectu, ut ſibi conceſſam Mauritius percolens ſuo ſumtu ſuaque arte munire ceperat, profunda ſatis ac patente foſſa & ſex propugnaculis oppidum arcemque amplexus. Sed recens & parte ſui imperfectum opus, necdum ſolidatus agger, oppugnantibus proniora: accedebant miles modicus, (ſexcenti erant, nec excurſus, nec pro vallo pugnam auſuri) duces quanto inexperti tanto pavidiores, nec cuiquam ponendarum machinarum peritia. Dum trahuntur tormenta, dum locus diſpicitur, ſine noxa hoſtis, adjutus hortorum anfractibus, credito citius, foſſæ marginem tenuit. Quatuor nationes totidem e locis tranſitum feſtinabant, accedente æmulatu: pars ductis rivis in veterem exigui amnis alveum aquam abducere, pontem alii doliis imponere, aut faſces & virgulta colligare reperto ad Oſtendam more, adeo ſecuri, ut nudi quidam intra foſſam agentes opus promoverint.

rint, Nonus erat obſidii dies, & Walones propugnaculum ſibi adverſum ſubierant. Itali, Hiſpani, Germani partim foſſa media, partim propius verſabantur. Præfectus oppidi Martinus Cobbius, ſenio fractus & greſſu debilis, centuriones in conſilium vocat, & ſuper cætera incommoda globorum penuriam oſtendens, quid uſus facto rogat: nec cuiquam animus periclitantibus munimentis nova præducere, corpora opponere, arcem ſaltem defenſare: mirari magis, quod non deditionem hoſtis expoſceret: alii vetus id, nec ad Oſtendam aut Cluſam factitatum. Præfectus, velut forti conſilio, monebat in veſperam, ſin id nimium, in meridiem pacta differri: turbare cæteri: non illis in horis momenti quicquam: cito poſtulata cito accipi. Exſequuntur haud minus feſtine quam decreverant. Læto Spinola, cujus vota, quantumvis properantia, hoſtium tamen pavor prævenerat. Interea Mauritius ad famam Transrhenanæ expeditionis quantum poterat accelerans, Flandriæ caſtella Cluſamque tutandam Notio tradit, &, raptis inde viginti quinque centuriis, Daventriam petiit. Decem aliæ a Rheno accitæ: & e præſidiis contractæ totidem: octo inſuper, novus e Britannia dilectus: machinas venti morabantur. Altero tertioque poſt deditam Lingam die, ſolvendum in obſidium accingebatur, in eam ſpem nudatis milite urbibus, cum amiſſi oppidi nuntius occurrit triſtis, non minus quam improviſus. præfectus Cobbius, centurionesque alii longo carcere detenti, inter ſævas populi voces & cognatorum gratiam fluctuante ſententia. Defenſionis capita, quod miſſis ad duces Naſſavios & vicina oppida literis, haud ſatis

miſſum

miſſum militis, & quæ liberando oppido: quodque plebs oppidana numero validior, excubias abnuens, precibus minisque impulerat, in tempore paciſcendo imminens exitium antevertere. Tandem, cum facti invidiam dies mitigaſſet, placuit, motos ordine, haud ultra puniri. Manente obſidio Thomas Fillerius, eorum unus qui ex Hochſtratana ſeditione penes Batavos hæſerant, animoſus prædæ quæſitor, comitem Solræ incidit, centumque equites præſidio datos, cepit horum triginta, occidit inter alios baronem Ciaccium, Ricardoti generum. Comes retardatus vulnere vix effugit. At Fœderati Ordines, ſi forte inedia Spinolam affli̇ctarent, palam edixere, qui victum in caſtra ferrent, ſe pro hoſtibus habituros. Nec tamen commeatus ceſſavere, ſpe lucri, mox & terrore victoriæ: adeoque nihil defuit, ut quidam venalia e caſtris domum retulerint. Stetit in Linga Spinolæ curſus: atque ipſe velut attonitus tam addicta fortuna, mirari operum vim artemque, & tamen tuendis alia extra foſſam objicere, quod Mauritio nuper deſtinatum intelligens, ipſe exſequebatur, velut imminente obſidio. At ſi plura quærere quam quæſitis timere maluiſſet, idem ille impetus & recens fama pleraque perculerat: ad Covordiam & Bortaniana caſtra, queis Friſia premitur, rarus miles: trepida imprimis Groninga: nec Emda procul ignara belli, feſſa diſcordiis: quas augebat Enno comes, ut adverſis Ordinum rebus ferocior. Ceſſante hoſte vacuum tempus Mauritio datum. Laborantia Friſiæ ac Transrhenanæ firmare præſidiis: ipſe cum Wilhelmo Naſſavio, novem contractis millibus, Covordiam inſedit, tegendis interioribus,

ribus, & quo hoſtium veſtigia propius inſiſteret, additque loco nova propugnacula. Inter manifeſta nec ſubitis & incautis abſtinebatur, repertore talium Terralia, qui Gallia profugus, repudiatam a Batavis operam, quod honorum præmiorumque nimia poſcere videretur, ad Hiſpanos tranſtulerat, fidens animi, & nitrati pulveris artium egregius. Huic Archidux (nam miles ſupererat) rectore Torricurtio Hulſtæ præfecto mille quingentos pedites, trecentos equites aſſignat, ſpe Bergas capiendi ad Zomam. Hi nocte, refluxu maris camporum per ſtagnantia portumque ingreſſi, munimenta occupant duo, majus alterum quo portus, minor quo porta tegebatur, refugis cuſtodibus. Quod ſi portu perrexiſſent irrumpere, periculum erat urbi, milite ac plebe juxta improvidis eoque turbatis. Portam, cui Flumineæ nomen, petunt: admotisque inſtrumentis ſepta duo quæ intercedebant disjecta; quod portæ appenſum humore per iter concepto in vanum crepuit: nec alia ad manum: nam cœno attinebantur. Ita irriti, inſtante æſtu, reditum feſtinavere, derelictis quæ invaſerant, cum jam conglobata propugnantium multitudo, non glandes modo, ſed ſaxa deſuper moliebantur, queis proruti triginta, debilitati plures. Nec terruit infelix exitus, quo minus interjecto menſis ſpatio idem majoribus copiis animisque tentarent. Sæviusque certatum, quia adventu per exploratores præcognito cuncta intus parata. Sed ne hoc quidem viſo illi demovebantur. Nocte plus media, pluvio cœlo eoque obſcuriore, ſigno undique dato, tribus locis fit impetus. Duobus, aqua intercedente, pontes admoti, & quanquam haud ſufficiebant

bant, pedibus manibusque non pauci in vallum eniſi, ubi ad ſummum pervenerant, proturbabantur. Nam præfectus oppidi Paulus Baxius, permiſta militi plebe, cinxerat oppidum, ipſe cunctos obequitans, medioque foro centurias duas ad ſubita retinens. At qua Stenbergam iter eſt, non doli nocturni ſpecies, ſed aperta vis: quippe oppidani ſtramine incenſo, piceisque orbibus lucem fecerant, quo cuncta hoſtem introſpicerent. Portas illic duas, pontemque penſilem vis nitrati diſtulerat: jamque intra oppidi mœnia ſtrepebat hoſtile tympanum: ſimul equites occanebant tubis, velut jam jamque irrupturi. Septum adhuc unum morabatur, quod curruum trabumque objectu oppidani obſtruere; illi quando ex Terralianis operis pleroſque priora abſumſerant, ſecuribus gladiiſque diffringere certabant. Oppidani propinquum hoſtem ex mœnibus deſpectantes flammas, & tormentis tuborumque vi certa vulnera, quin & convitia ingerere: inviſum ducibus militem ad lanienam trahi, longeque Hallenſis & Aſpricollis numina. Nihil in urbe ignavum. Magiſtratus, quin & ſacrorum miniſtri, cincti & ipſi armis, hortatores & exemplum cæteris aderant. Romanæ quoque religionis, ſiqui erant, cives, gnari victoriam nocti iræque commiſſam, iſta non diſcernere, intentius agebant, ne cauſam diſſociare viderentur. Sed & fœminarum ſpectatum robur & labos: ferre murices, glandes, picem, & emotis quædam infantibus cunas lapide implere, molliores flexis per vias genubus, oculos manusque tendentes cœlo, Deum precabantur, adeſſet propugnantibus, cruentaque conſilia in auctores verteret. Die illuceſcente Ant-

Antverpiam minores redierunt. Intra oppidum uno haud plures deſiderati, & per quam pauci vulnera acceperant, ex edito tutiores. Similiter & Grobbendoncus Graviam per noctem pontibus ſcaliſque aggredi conatus, cognito oppidanis quid pararet, haud perſtiterat. Iam Lingam Spinola permunierat; dubius quid cætero anni ageret, incipiente primum autumno. Germaniæ agris refovere militem infame & ignavum. Bercam miſſi inſpectores retulerant magna opera & lenta vinci: nec major in Murſam ſpes. Tandem relicto ad Lingam Oldenſaliamque præſidio, mutatis caſtris aliquoties, ad Rurordam ſedet, & ponte ibi facto Rheni utraque ripa caſtellum locat, quæ ad Cæſariswertam ſtructa dirui, Germanis poſtulantibus; at Rurorda Murſaci juris, ſolum hoſtile, ſituſque melior, & conſulto factum pro beneficio imputabatur. Sub hoc tempus nova cohors Italia in Belgicam advenerat: aliaque Anglorum ſimul & Scotorum, pars & Hiberni Romana Sacra ſectantes, qui Batavis inobſervati mare trajecerant, Hiſpano auxilium, Britanniæ levamentum. Hac cum manu & quos ſuis e copiis Spinola addiderat, Bukoius mittitur Wachtendoncæ in obſidium. At Mauritius, aſtus metuens hoſtem ſequebatur, Iſalæ propior, ne illac bellum longius penetraret. Vbi fixum Spinolam videt, ipſe quoque inferius caſtra locat ſub oppidum Veſaliam: nec unquam ratus majorem audendi occaſionem, quam dum partem hoſtium Flandria, partim Wachtendonca retinet, equitatum Spinolæ, & cohortes aliquot vico Mullemo poſitas; tum id ſi eveniſſet, reliqua exercitus invadere ſtatuit, laudabili conſilio &

magnam

magnam illo die victoriam daturo, ni Deo viſum longa Batavorum proſpera & belli gloriam adverſis retundere: namque haud alii rectius cauſæ tam fatalem pavorem adſcripſerim. Vicus Mullemum Ruræ amni adjacet, qui utcunque late patens pluribus tamen vadis tranſitur: equiti tantum haud paſſim pervius, quippe ſtantibus ripis, niſi ubi eas manus planavere: contraria ripa arcem Brukiam habet, & circum camporum eminentia. Princeps equite omni, & cohortes aliquot curribus vehens, properat: cum parte turmarum prægredi fratrem jubet, cum altera Marcellum Baxium, diviſis viis: hic Ruram ultra, Brukiam verſus arcem, ut effugium circumventis clauderet, ille arcta inter hoſtes ſemita, cujus clauſtra forte patebant hoſti incuſtodita per neglectum militis id curare juſſi: isque poſtea hanc culpam capite expiavit. Erratum in eo, quod non confeſtim Mullemum perrexit Henrici Naſſavii eques, ſed opperiendo pediti ſubſtitit, ſparſos alioqui adverſis locis hoſtes reperturus: qui interim conglobati ad amnem & quæ ultra erant edita ac patentia vertebantur. Idque ſolum Batavos perterruit, quod non, ut ſpes fuerat, imparatum hoſtem offenderant, cæterum haud dubie validiores: hinc velut captis animis fœda fuga nullo inſiſtente. Vix Mauritii cohortiumque aſpectus inhibuit, quo minus per ſocios, per ducem attoniti ruerent. Interim Baxius extima arcis Brukiæ irrumpens (interiora vix decem milites tuebantur) occurrit hoſtium turmis, quæ forte commeatui agendo proceſſerant. Nec tamen exterritus, atque ultro urgens impulerat: cedebantque, ni pedes & Mullemo adveniens eques ſuſten-

ſuſtentaſſent. Ita preſſum numero, longoque prælio feſſum erexit conſpectus Henrici Principis, quem fuga integri pauci ſequebantur, quosdam pudor reddiderat. Ergo utrinque invadunt equites equosque flumini implicitos: ſed Ludovicus Velaſius audito ſuorum diſcrimine, cum turmis aliquot e Spinolæ caſtris advolans iterum pavorem intulit, priorem adhuc fugam animo vultuque geſtantibus. Turbati dare terga, habenas fundere: nec jam Mauritius, ſtans in aperto ripa altera, cum machinis copiisque retinebat, hortamenta quanquam & opprobria ingerens: modo parta ipſis decora memorabat, ne ad Turnholtum & in Flandria primi ſemper victoriæ, tot ſignis ab hoſte raptis, tot pugnis incliti, manſuras laudes tali flagitio macularent: fratrem ſuum, ipſorum ducem mediis in hoſtibus relinqui: modo pavidum gregem appellans, equorum pedibus quam manibus ſuis fidentem, at rapinis impigrum, & inermibus gravem: inde ad preces flectebat, ubi illa ora, ubi voces prælia toties poſcentium? hoc unum dedecus patriæ mihique remittite: abſens rectius vincar: quin potius purgate noxam egregio facinore, ut mox vos alios aliis videam. Nequicquam omnia, immotis in pavorem animis. Naſſavius juvenis, paucis etiam domeſticæ turbæ comitantibus, cum ſe ad Baxium retuliſſet, armis, habitu conſpicuus undique premebatur. Præfectusque turmæ hoſtilis juxta equitans, quo minus tubum exploderet, directo contra tubo exterritus, mox humerali faſcia apprehendit, quam inſignes equitum oſtentui ferunt, uſu periculoſam, exemtus tamen inſtanti: cujus id meritum fuerit, etiam recente facto dubi-

dubitatum. At Mauritius non jam victoriæ, ſed exercitus incolumitati ſollicitus, ne cœpta trepidatio cunctos proſterneret, partem cohortium trans amnem mittit. Primus cum Britannis Horatius Verius pedes equitem repreſſit, haſtis protentis in cuneum coactus. Succeſſit tribunus Gallorum Omarvilla, mortem iſthic adeptus: nec tantum ſuſtinuere equeſtrem impetum cohortes, ſed equitum nonnullis exemplum ſequentibus, repulere hoſtium haud paucos, quibus, aditu recepto, in arcem Brukiam effugium fuit. Vertebatur fortuna. Sed eluſit Spinola nobili aſtu crebra in proximo tympana quatiens, velut omnis cohortium vis immineret, quæ longo ſatis itinere diſtinebatur. Tum metuens Princeps, ne falſi metus in verum caderent, & quanto equeſtri robori fiſus olim, hoc nunc belli incerta altius reputans, canit receptui: quem tutum habuit, ripa interiore diſpoſitis peditum telis. Hoſtium Trivultius occubuit: dux, miles juxta egregius: & cædes, vulnera, ſigna, hominesque capti utrinque, & æquato damno plus penes aggreſſores infamiæ. Vitatum periculum Spinola in prudentiam vertit, & contractiore ſpatio copias locat. Tum ipſe viſum ut quæ Bukoio agebantur, cunctisque ex ſententia repertis, Rurordam redit. Favebat Bukoio ſiccus imbrium autumnus, humenti alias ſolo. At obſeſſi, quanquam mille ducenti præſidio erant, rectore Richovio, manibusque nec levibus munimentis ſiſi fortia promiſerant, non extra opera ſtruendo, non eruptionibus moras hoſtem, quin amne Nierſa ponte transmiſſo, foſſam oppidi octavo attingens die, aquas, diſcuſſo quo cohibebantur ſepto, deduceret. Vento ad propugna-

pugnacula, primum cuniculis, tum facto impetu, territi viceſimo die Wachtendoncam dedidere. Geldra interim tentata principi, ut cætera improſpere: quatuor leucis caſtris aberat oppidum, quo nocte profectus equitem partemque cohortium trahebat. Præmiſſi qui viam nitrato panderent: ſed ubi ad pontem ductilem venerant inſtrumenti vis evanuit: admotum alterum in foſſam procidit, deditque oppidanis coëundi ſpatium, qui proximos aſtantium telis ſtravere, quos inter Philippus Philippi Mornæi Pleſſiaci filius, diſcendi per cupidinem periculi incurioſus, haud indecora patri ſoboles, quem literis actuque rerum illuſtrem magno gradu eadem per veſtigia ſectabatur. Nec omiſit Spinola felicem annum ultra fatigare, miſſoque Bukoio Cracoviam Murſici juris arcem facile capit: nam quod munimenti præcipuum, ſolum paluſtre cœlo diu ſicco defecerat. At in Flandria Fredericus Herembergenſis caſtellum ſtruxit Cluſæ imminens, qua flumina Dulcis ac Salſi cognomento portum influunt, modica illis partibus hoſtium vi, & dolo adjutus, quia Brugenſes jus ſtruendi aggeris, velut recuperando ſolo, quod per illuviem ereptum humanis uſibus jacebat, a Cluſanis impetraverant. Sub exitum autumni pluviis madentem Spinola, perfectas ad Rurordam munitiones conſpiciens, prior ſolvit exercitum. Idem Mauritius fecit, equesque ad hyberna rediens obviam in itinere Grobbendonci turmam cecidit, magnamque partem abduxit captivos, intentus occaſionibus, queis Mullemianæ pugnæ memoriam aboleret. Nec terra aliud geſtum: at mari Sarmientanæ cohortis reliquiæ furtim hyberno pelago, dum ventus

Batavas naves alio diſpulerat, in Flandriam transmiſſæ. mox Dunkerkanarum navium potiſſimam, centumq; & viginti armatam viris centurio navalis Roterodamenſis Lambertus nomine, cominus aggrediens, omni telorum genere velut in ſolido certabat, numero minor, par animis, nec pro vita pugnantibus cedebat, ipſe pro gloria dimicans. Sed ubi Enchuſanorum præfectus Ioannes Gerbrandi ſuam quoq; navem hoſtili applicuit, Dunkercani amiſſo inter cæteros duce (Adrianus Theodori vocabatur prædis nobilitatus) ſimul ſpe veniæ infracti, dedunt ſeſe. Navis capta exinde bellorum uſibus deſtinatur, hominum ſexaginta circiter patibulo ſuffixi: paucis ætas veniam meruit, quidam ad ſupplicia ducti aufugere, retinente nemine, quia longa pœnarum ſeries animos ad miſericordiam flexerat. Inter eos qui India hoc anno rediere, erant, quos Hemskerkius rimis ægra navi ulterius Bonæ ſpei montibus reliquerat. Illa vento delata in Madagaſcaris littus hæſit octo per menſes, egena rerum omnium; & nautæ morbis, bello in barbaros, poſtremo animi tædio abſumebantur, magno ex numero octodecim ſuperantibus. Forte alias Batavorum naves Cygneam inſulam petentes, ſimile fatum eaſdem in oras appulit. Ibi illi inter ſe gaudio, lachrymis, confuſi, narrare pericula, Dei benignitatem agnoſcere. Laceræque navis fragmentis alias reparare, & merces transponere. Ipſi patriam, exercitores queſtum, diu deſperata recuperant. E Ceilone inſuper duæ naves triſtem ferentes nuntium, cæſi præfecti (Sebaldus Wartius vocabatur) dolo Fimalæ, quem Candiæ regem prono in Batavos affectu alibi memoravimus. Sed iritaverat ſu-

ſpicax

ſpicax ingenium, ut ferme eſt barbaris, Sebaldus conceſſa Luſitanis quos bello ceperat libertate, quod ille barbarorum moribus alienum, ut colludentium inter ſe argumentum interpretabatur: magisque etiam accendit, dum, inter colloquia de bello Luſitanis inferendo, hortatur ipſum naves ut ſuas introſpiciat, vimque inde æſtimet, urgens acrius quam in reges conceſſum: ille officii per ſpeciem cædem ſuam quæri ratus, creditum ſcelus prævenit. Et ſocii, ne commercio exciderent, ulciſci ducis mortem omiſere. At rex Hiſpaniæ, metuens ne longinqua minusque firma imperii cunctis noteſcerent, ſevero edicto vetuit, nequis externus ad Indos aut alia Luſitanici juris navigaret, quamvis accepto civitatis jure: & , qui nunc eſſent illo in orbe, certum intra diem remeare juſſi. Quod Batavorum conatibus adeo non obfuit, ut hoc anno duodecim naves Indiam peterent, queis rector datus Matelifius, unus rei Indicæ curatorum. Interim & Cardenus, quem in Braſiliam miſſum narravimus, rediit, haud inops prædæ. Apud vicinos; quanquam manente pacis nomine, ſævi motus in bellum ducere fruſtra crediti. Aquisgrani enim, Brabantis ſemper ducibus cupita civitate, rectores novi, imperatorii decreti, & , quod tunc ſilentio conditum poſtea patuit, arcani cum Alberto fœderis fiducia, reformatæ religionis ritibus publice privatimque oppreſſis; eos qui magiſtratum ante geſſerant, ut ſeditionis modo, non rite lectos, contumeliis damnisque affictabant, conquiſiti qui accuſarent, & , qui patrocinium præſtabant, pœnis jungebantur. Legati Colonienſis Epiſcopi, cui id curæ Imperator mandaverat, per conciliationis ſpe-

ciem publicam culpæ profeſſionem flexis genubus, deinde & pecuniam reis indixerant, ſumtuum in litem factorum nomine, plerisque ſupra virium modum, & cum non ſolveretur, pars acti in carcerem: alii ſolum mutavere: quibus inquies exſilium, & plebis in potentes odium, in miſeros favor, quanto in præſens preſſa, olim altius eruptura. In Gallia, præter cæteras Hiſpani fraudes, patuit Merargium, miſſum a Narbonenſibus, qui provinciæ preces ad regem perferret, clam de tradenda Maſſilia cum Balthazare Zunica Philippi legato pepigiſſe: captusque ipſe & una Brunellus Belga Balthazaris ſcriba, apud quem indicia proditionis deprehendebantur. Cum legatus miniſtrum ſuum gentium jure repoſceret, Rex contra facti indignitatem oſtenderet, & jus legationis ab ipſo violatum, inſtat ille, ſiquid minus amice factum foret, haud id ipſum exſequi debere, qui, contra pacem Verbinianam, palam rebellibus & quidem religionis veræ hoſtibus ferret ſuppetias, nec Heremberguenſes tantum Comites aliosque in Belgica tentaſſet corrumpere, ſed & Mauros in exitium Hiſpaniæ concitaſſet. Quibus Rex commotior, religionem Romanam plus ſemper majoribus ſuis ſibique quam Hiſpanis debituram: at Belgicis armis eam cauſam falſo præſcribi, cum de dominatu certaretur: quod ſi aut ipſe pecuniam Batavis debitam perſolveret, aut Galli, impatiens quietis natio, ut in ultima Pannonia, ut apud Archiducem, ita illis in partibus egregio ſub magiſtro militiam diſcerent, quid hoc ſimile tot in urbes ſtructis inſidiis, tentatæque tot procerum fidei? (tum ſingulos memorabat) & laborato undique, ut pro-

propria regni mole ipſum ſe obruerent? Falſa quæ de Mauris dicerentur, & confeſſiones per vim extortas. Quod ſi Herembergenſes non Belgas ſed Germaños Comites haud turpes ad operas pellexiſſe illicitum, quid meritos, qui Terraliam non ſubditum modo, ſed domus ſuæ partem, licitando ad ſe traduxiſſent? Sed hæc minora, aut ſi quis forte legatus arcana per artes rimaretur, diſſimulari mutuo & ignoſci: cruenta conſilia & jugulum petentia a ſe refelli. Zunica Britanniæ Regem laudante, cui religionis diverſo pacem tamen ſanctius ſervari, reſpondit Rex nova illi Hiſpanorum hoſpitia, & quo tenderent brevi experturum. Iam ad minas prolabentem Regis iram lenivit legatus, nihil opus dictitans: Henrici Quarti tam virtutem quam ſapientiam ignota nemini. Tandem Merargio ad ſupplicium rapto ſcriba legato redditus, probatumque Regi dolos dolis quam bello ulciſci. Apud Britannos horrenda erupit conjuratio quorumdam ſalutem ſuam & fidem, divinaque & hominum jura poſt ſtudium Romanæ religionis habentium. Nam quia precibus rituum libertatem non impetraverant, defoſſa ſubter curiam nitrati pulveris copia, regem filiumque & regni proceres publico gentis conventu interimere decreverant. Et Ieſuitarum in Britannia principes, conſulti ab his, qui id facinoris deſtinabant, an fas eſſet magnæ ſontium turbæ paucorum inſontium exitium miſcere, reſponderunt egregio in Eccleſiam bono etiam non merentes aliquos recte impendi, hoc ipſum urbium obſeſſarum argumento firmantes. Vnus conſciorum amicum monens, ut ne præſtituto die in concilium veniret, advertit animos, ex-

cuſſoque loco ſcelus ſcelerisque miniſter apparuit. Hoc audito participes conjurationis apertam rebellionem in remotis Britanniæ moliuntur, animante pavidos Ieſuita Oldecornio, ne ex uno eventu de cauſa judicarent: ſæpe Deum cœptis ſibi probatis ſucceſſum denegare, quo conſtantia probaretur adverſis: ſed in ipſo conatu oppreſſi ad judices trahuntur. Etiam Garnetus multa olim & in Eliſabetam auſus, jus Pontificis in reges ac regna intantum extollere ſolitus, ut principi diris devoto non modo fidem obſequiumque non deberi, ſed ſi juberetur, opponenda arma vel cum vitæ periculo dictitaret. Vnde intelligant poteſtates, quibus non Romana religio, haud claſſes, haud exercitus æque formidanda, atque iſtos auctoritate ſacrorum violentiſſimos vulgi concitores. Accedit alterum peſtilens placitum, quo magiſtratuum interrogata docent ambiguis vocibus, & alio quam verba innuunt mentis propoſito eludere, editis eam in rem libris, quos contra mendacium mendaci titulo inſcripſere. Et quicquid in peccatorum confeſſione audierint, id arcanum atque aperiri nefas, quamvis in principis populorumque perniciem tenderet: tum quæcumque voluere colloquia confeſſiones vocant. Non dubitabatur has ſpes Hiſpaniæ opibus niti, ubi jamdudum Ieſuitarum Anglorum ſodalitia turbandæ paci alebantur. Sed conſcii prodidere, haud apertam cuiquam externo conſilii formam, ne diſpaleſceret: at qui Romæ quique in Hiſpania agebant fidem feciſſe, auxilia illinc occaſionibus non defutura. Et Comitiſtabuli Caſtellano in Britannia cum ageret, hactenus dictum, ni Rex novus religio-

ligionem Romanam permitteret, paratos qui vim auderent. Fovitque ſuſpiciones archidux, Britannos apud ſe agentes, quibuſcum captivi participaſſe conſilia fatebantur, poſcenti Iacobo dedere abnuens, eorumdem præcipuo in Hiſpaniam ablegato. Nec tamen aut Iacobus injuriam prætulit, edicto vulgans compertam ſibi externorum principum innocentiam, aut omiſit Philippus per Iohannem Mendoſam vitatum ipſi exitium vultu verbisque ſeriis gratulari.

HVGONIS GROTII

HISTORIARUM

DE REBVS

BELGICIS

LIBER QVINTVS DECIMVS.

EGREGIVM Spinolæ decus addiderant, defenſa princeps urbium Antverpia, capta oppida præcipua munimentis, & illatum hoſtico bellum, ubi minore periculo, & ſpe majore certaret, primusque fortunam ſimul & diſciplinam partium quindecim per annos labefactata refoviſſe videbatur. Igitur qua qua iret per Belgas feſtæ voces plauſusque, & ubi in Hiſpaniam venit, ut mos ipſi quotannis, clam procerum invidia, palam regis favor. Sed conſilia belli morabatur attritum valido prioris

anni niſu ærarium, ægreque obtinuit ſtipendium ad geminos exercitus, belli curam aliter abnuens, &, ſi daretur, paratam oſtentans victoriam: ut ante Rheno, ita nunc Vahali atque Iſala trajectis ſtatutum ſe in ipſis Batavorum penetralibus. Ergo convenit, ut afflictam fidem regiam ipſe ſuis atque amicorum opibus prævaret, quanto cum ipſius diſcrimine, anni exitu memorabitur. Contra Fœderati Ordines, proviſis longe malis, quæ trahere ſecum ſolent copiæ vires ultra adauctæ, (& magnis præſidiorum impenſis fatigabantur) in annum inſtantem cedere ſtatuunt violentiæ haud ſane duraturæ, contenti fines tueri, donec impetus deſæviſſet. Quin & novi dilectus per Galliam Sedanenſi, per Germaniam Brunovicenſi bello impediebantur. Sedanum Moſæ adjacet in ipſo imperii Francici Belgicique confinio, ſi quando res ad bellum vergerent, momentum haud leve. Marcia domus tenuerat antiquitus. Sed Henricus Turrius Vicecomes ante Turenæ, ducta in matrimonium Bulioniæ gentis hærede, Bulionium nomen & jus oppidi acceperat, ac mortua quamvis uxore, per ſpeciem teſtamenti, cæterum vi Gallica ſubnixus, retinebat, privatis adhuc Borbonii rebus, & mox ambiguo regno ducum inter primos. At poſtquam Rex ſacra verterat, & tutando regno nova reperta onera materiam querelis dabant, reformatæque religionis haud ſpernenda multitudo Bulionium maxime ſpectabat, clarum bello & fortium ſæpe conſiliorum auctorem, creditus res moviſſe, cum dicendam ad cauſam vocaretur, quo tempore Bironius procubuit, cauſatus validas inimicitias & ſuſpectos judices, in Germaniam abſceſſerat:
roga-

rogatusque Elector Palatinus, ut affinitatis meminiſſet (nam ſorores principis Mauritii uterque duxerant) miſſis ad Regem legatis qui iram mitigarent, haud multum promovit, inviſo ſemper regibus externas poteſtates ſuis offenſionibus interponi. Inde per viduam Wilhelmi principis Arauſionenſis res cœpta agi, gratiorque fœminæ ſollicitudo: ſed Rex pignus fidei poſcebat Sedani cuſtodiam, Bulionius oppidum arcemque in tutelam regni Gallici dare, in id fœdus ſacramentum præfecti ac militum offerebat, aliaque dum ne poſſeſſione dimoveretur, interim cuncta parans tolerando bello, neceſſitas ſi ingrueret. Id audaciæ, ſimulque potentes inimici, quos dudum in ſe irritaverat, vir honorum cupidus & prævalentium impatiens, Regem impulere, ut magno cum exercitu iſto vere progreſſus ipſe caſtra ad Moſam poneret: Rex maximus, non Hiſpanum non Burgundum ſaltem, ut olim, ſed amicum veterem, unius oppidi dominum, tanta belli mole impetiturus. Sed reperta pacis ratio Bulionium periculo, Regem inglorio certamini exemit. Rex præfectum Sedano quatuor in annos impoſuit, elapſo tempore Bulionio cuſtodiam redditurus: in ante facta ipſius inquiri vetitum, ſi in poſterum fidem mutaret, juravere oppidani alium ſe principem facturos. Pace facta, vetus ipſi gratia apud regem, ut iraſci facilem ita fidum veniæ, mirantibus cunctis hoſtem modo, rurſus lateri proximum, curiſque & remiſſionibus individuum, arx ipſa intra menſem alterum Bulionio reddita. Vtriſque in Belgica bellantibus gratus is exitus fuit. Nam & Batavis triſte, religionis ſocium, domus Naſſavicæ partem afflictari: & longus

Archiduci metus, ne ſimulata in Bulionium arma ipſi incumberent. Quin & Ludovicus Velaſcus, tutando limiti miſſus, Sedanenſibus auxilium obtulerat. At Brunovicenſis motus jam priore anno cœperat, infenſo urbi Duce, quod jura a majoribus ſuis partim emta, partim extorta contumacius defenderet, innixa Anſiatico fœderi. Ille ſpe plenus poſſe ſua virtute reſtitui imperium, quod progenitorum ignavia amiſiſſet, collectis copiis, velut Spinolam Rhenum tranſeuntem metueret, primum per inſidias immiſſo milite, binorum, quæ urbem cingunt, mœnium exteriora invaſerat. Sed repulſis inſeſſoribus ad apertam vim & obſidium transgreſſum, quanquam Daniæ rex, cujus ſoror nupta duci, in auxilium egregia cum manu venerat, hyems diremit. Rogati a Duce Ordines Fœderati ut Erneſtum Naſſavium bello ducem copiasque ipſi transmitterent, haud parum dubitavere, quia & grave alienam opprimere libertatem pro ſua certantibus: & tamen potior Brunovicis ac Dani gratia, quam Anſiaticarum urbium, quæ nec ope nec beneficio ullo rem Batavam juviſſent. Igitur ita temperatum, non ut mitteretur, ſed ut copia juveni, ſi vellet, eundi fieret: cui ſe comites aliquot tribunorum Centurionumque e Batavis addidere, impetrato ut ad tempus Sacramento ſolverentur, avidi præmiorum, quæ novis bellis promtius oriuntur. Sed brevi impetu transactum. Nam vere novo, poſitis iterum caſtris, rupta moles, qua Dux coërcitum amnem urbi ſuperfundere ſperaverat, ut obſidium omitteret, mox coortæ Anſiaticorum copiæ, ut & bello deſiſteret, evicere. Partibus utrisque ſumtuum intolerantibus, imperatoris aucto-

auctoritas ſubvenit, ut ſponte & legum reverentia, quam coacti arma ponere viderentur, juſſi judicio contendere. Præter has cauſas Batavis hoſtibusque communes, propriæ cauſæ hoſtiles dilectus per Britanniam Italiamque morabantur. Nam in Britannia Rex maximo ſuo periculo admonitus quam formidoloſi eſſent ſubditi, qui regia potentia majorem aliam agnoſcerent, in verba concepta adigi cunctos juſſerat, fateri ſeſe verum ipſum Britanniæ regem, nec aut Pontificis aut Eccleſiæ Romanæ imperio poſſe deſtitui: & ſi id tentaretur, ſibi tamen ſanctam obſequii fidem, &, quæ Regi noxia prodituros: nec aliam jurantibus mentem quam verborum communis uſus exprimeret, nec ſe ejus juramenti gratiam ſperare. Hinc orta gravis ipſorum inter ſe Romanenſium diſcordia, dum pars Georgio Blacuello Angliæ Archipresbytero (id nomen ipſi Pontifex indiderat) auctore, intrepidi dicunt ſacramentum, profana ſacris diſcreta rati, & religionem Deo, cætera principibus parere Dei ipſius inſtituto: contra alii Ieſuitis accedunt, humana divinis ſubjacere, ac proinde religionis arbitrum, ſi id uſus exigat, poſſe transferre regna, eumque ordinem pulcherrimum cuncta ut uni obediant. Interim qui eum in modum jurare cunctabantur, vetiti externas ad militias abſcedere. At per Italiam eadem Pontificis poteſtas alias turbas conciverat. Nam Veneti, ſacerdotum potentiam opesque veriti, & ſua olim & aliarum gentium ſcita imitantes, edixerant ne templa condere, neu ſacris collegiis dare prædia, niſi ex Senatusconſulto, liceret, utque vectigales eccleſiarum agri nullo tempore ad ipſas rever-

terentur. Quoſdam inſuper ſacerdotes, ob veneficia, parricidia, inceſtus, falſimonias & vim publicam accuſatos, in vincula duci juſſerant. Hæc Pontifex (Paulus erat Quintus nomine) ante alios incitantibus Bellarmino & Baronio, in ſe contumelioſa interpretatus, cum non demerentur, ſacris civitatem interdixerat. Baronius, miſſis ad Venetos literis, monebat inter cætera viderent, ne Deus, ut quondam Hebræo populo, ita ipſis iratus erepta libertate dominum imponeret. Diu libellis diſceptatum, quæ legum, quæ judiciorum poteſtas in ſacris mancipatos: & an Pontificum iniqua juſſa animos obſtringerent. Major pars ſacerdotum ſub imperio Veneto ſacris faciendis haud abſtinuere: Ieſuitæ, idem cum facere abnuerent, finibus ejecti. Dum res ad arma ventura ſperabatur, Hiſpanus, cui avitum Italiæ motibus increſcere, retinebat illic militem, propugnatorem ſe oſtentans Pontificiæ majeſtatis. Viciſſim Batavi & Pontificis odio & amore liberæ civitatis, maritima auxilia Venetis, ſi periclitarentur, promiſere, pro quo actæ per literas gratiæ multa verborum comitate. Cæterum prudens ſenatus, ut jura imperii fortiter tuebatur, ita quæ paci aut majorum cœremoniis turbandis erant, anxie vitabat. Id interim principium amicitiæ fuit inter duos validiſſimos omnium, qui non regnantur, populorum. Quæ dum apud externos aguntur, initio hujus anni Batavi claſſem in Hiſpaniam mittunt, augendæ, quæ illic eſſe ferebatur, inopiæ, ſimulque vindicandis quæ modica damna acceperant, irruptis a Ludovico Faizardo navibus, quæ ſali quærendo Americæ apud inſulas incuſtoditæ atque inermes palabantur: quarum

nautæ

nautæ merſi, ſuſpenſi, exuſti. Sed prius edixere Ordines, ne quis civium, aut gentis alterius frumentum aliave in Hiſpaniam ferrent, & olim & nuper comperto allectas in ſpem commercii naves bellicis uſibus attineri: ire ſe obſeſſum hoſtiles portus, eo quiſquis tenderet, prædam fore. Miſſæ viginti quatuor naves publicæ, Wilhelmo Hautænio imperante: tum quas privati in ſpem prædæ armaverant, magno numero, ſed regi indociles. Iuſſa acceperant venientem ex America claſſem intercipere, & Luſitanicis navibus in Indiam ituris præcludere exitum, quam in rem ſocietas Indicana pecuniæ haud parum ærario intulerat, quo & armis hoſtium & contra licitantibus liberi, tuta ac lucroſa commercia agitarent. Hautænio tardum iter ventis obluctantibus, ſed prædarum haud egenum, cum & mercatores obvios & littora popularetur. Luſitanicæ naves retentæ, donec deſperato exitu acceptum jam onus in terram reponerent. De Americanis allati nuntii, unam argento regio onuſtam, Batavæ navi implicitam pariter arſiſſe, tres tempeſtatibus abſumtas, quatuor Havanæ portu inanes, id enim addebatur, opperiri navigandi tempora. At Hautænium jam victus defecerat, & miſſas e Batavis recentes navium, quæ alimenta ferrent, venti morabantur. His de cauſis cœpta æſtate domum revenit, exſpectato celerius. At quanquam tarde exercitus prodiere, non ceſſatum a belli curis, inquieto præcipue Terralia, ex quo irritos ad Bergas conatus non ſibi, ſed militi imputabat. Et forte in Batavos equites elapſus, acceptoque vulnere vix fuga incolumis, ut revaluerat, flagrantior in ultionem ferebatur. Hoc in-

citante quingenti Hiſpanorum equites Rhenum tranſiere, præmiſſo rumore Batavum a ſe equitem peti, qui perducto ad Brunovicum fines Erneſto Naſſavio redibat acta per agrum Patelbornenſem præda gravis. Sed Mauritius cognito per exploratores adeſſe ipſis Terraliam, monuerat Transrhenana præſidia, ne quid ſecuritate peccarent. At ille ex Oldenſalia aſſumtis peditum mille ducentis, vitata in itinere Grolla, longo ambitu Breſurtum nocte advenit. Hilaria tum forte agebantur, quæ & paganum & militem in conviviorum licentiam ſolverant. Excubitores decepti primum, clamantibus ultro, qui cum Terralia erant, Mauritianos ſeſe cum hoſtis premeret amica ſub mœnia refugiſſe. Vix dolum ſuſpectaverant, cum appenſis machinis, portæ duæ, tum porta intima diſſiliunt, tam modico inter hæc tempore, ut pauci in vallum procurrere, mox oppidum tutari fruſtra tentaverint, cæteris in arcem refugis, quæ propriis munimentis, & jam reſciſſo ponte oppido ſejungebatur. Quod virorum remanſerat, trucidatum, quædam & fœminæ expleta libidine interemtæ. Quatuor in arce tormenta, in oppido totidem, ſed nitratum hic deerat. Nec omiſit præfectus arci Lavicus proxima in oppida nuntios dimittere, rogans ſuccurrerent parato ultima pati, quam loco cedere. Coortæ ſtatim Transiſalanorum turmæ duce Warneloo, aſſumtos equis pedites paluſtri ſolo arci intulere, perrupto munimento, quo claudere aditus Hiſpani paraverant. Miſerant & qui oppidum tenebant ad Ludovicum Velaſcum auxilia orantes: Rurordam is valido præſidio inſidebat, iſque ire juſſit pedites quadringentos nitrato onuſtos: ſed audito

cu-

circumfuſum oppido Batavum haud auſi penetrare, quanquam locorum ſtagnantia & tenebræ necdum multus hoſtis ad fallendum opportuna. In reditu a Filleri equite profligati, pars cœſi, pars in poteſtatem venere. Atque interea profectus Haga Henricus Naſſavius contracto quantum poterat cohortium, & equite, quem Patelbornenſi ex agro regredi memoravimus, perficit obſidium: quod haud diu pertulere graviter ex arce telis obruti, ita ut octavum intra diem centum ſuorum deſiderarent, reliqui foſſis ſub terram ſcrobibus vitam tutarentur. Pactum fuit, ut exirent incolumes, reddita præda, etiam captivis, quos oppido potiti Oldenſaliam ablegaverant. Properare ſcilicet obſidentibus viſum, conſurgentibus undique Hiſpanorum copiis: quod ſi perſtitum foret, potuit captus Terralia gratum Regi Galliæ munus dari, exemplumque ſtatui, quo & crudeliter uſi victoria punirentur, & alias infelicium inſidiarum terror impelleret, juſtis potius armis, quam dolo graſſari. Nihil his fractus Terralia majora aggreditur, parumque abfuit, quin dignum totius anni labore opus nocte una conficeret. Acceperat ex perfugis, qua Cluſa orientem aſpicit, nullas extra oppidum excubias, deuſtis neque dum repoſitis ſtationibus. Igitur Cadſantæ madentibus campis mille ducentos Walones & Hibernos ſecum trahens, caſtello hoſtium, quod itineri interjacet, haud obſervatus, quo deſtinaverat, pervenit. Convenerat ut Fridericus Herembergenſis alias majores copias Damma duceret, capto oppido arcem oppugnaturus. Primis ſupra ſpem proſperis extrema contra evenere. Pontes duo penſiles, portaque una dirupta adhæ-

adhærentibus machinis: interior quæ ſupererat, hactenus crepuit, ut binos transmitteret: nec quicquam obſtabat, quo minus & in vallum haud ſane editum eniterentur, cunctis intus ſecuris. Audierat Notius hoſti aliquid parari, monueratque vicinos præfectos, caſtellis metuens, nec unquam ſuſpicatus id ipſi audaciæ, ut abſtruſum intimo receſſu oppidum invaderet, tot circum cuſtodiis cingentibus. Itaque in quietem ſe & ipſius exemplo alii dederant. Primum ingreſſos id ipſum terruit, quod tantum in oppido ſilentii, præviſos ſe, dolumque ſubeſſe falſo credidere. Acceſſit quod pars militum, præfinitum ad tempus juſſi alia oppidi regione movere arma, defuerant imperatis, quia æra forte oppidi horam ſignificantia id noctis haud ſonuerant. Dum cunctantur illi, qua patebat, irrumpere, pauci & crepitu portarum, & armorum ſono exciti, ſemermes, ſeminudi, ut ſtratis exſilierant, portam intimam obſtruxere, peccatumque ab oppugnatoribus fuerat, quod non tubos, ſed haſtas in fronte locaverant, quibus haud æque promtum contra tela ingredi. Primis dejectis, auctus in cæteros pavor, captaque fuga, confuſis ordinibus proturbabantur, qui denſi ponte ſteterant. Iamque Notius prolatis tormentis conglobatos in arctum late ſternit. Quingenti ferme confoſſi telis, aut aquis cœnoque obruti: nec reditus ſine ſanguine, cædentibus terga, qui manifeſto jam hoſte caſtellis undique proruperant. Vitato ingenti diſcrimine curatum, quod ante oportuit, ut munimentum portæ prætenderetur. At archiducum juſſu militum rectores aliquot, quorum ante alios ignavia accuſabatur, ſupplicio affecti, documentum in alios

fuere,

fuere, honeſta pericula mallent, quam detrectatis imperiis certum ac turpe exitium. Iam dilata ſpe belli Veneti ob gravem Italiæ annonam, Hiſpanorum cohortes Belgium intraverant: venit & Spinola febribus quanquam tardatus, vulgataque morte ſecuritas Batavis creverat, haud minus falſo gaudio, quam quo per arma externa quietem ſibi ſperaverant. Soluto Galliæ exercitu, nonnulli ad Fœderatos: e Brunovicenſibus copiis plures ad Spinolam tranſiere, partemque ejus equitis ducens Iohannes comes Ridbergius, Tranſamaſiani comitis frater, damnum paſſus eſt incurſu hoſtium. Pars quoque pecuniæ ad marchionem quæ ferebatur intercepta: & per Machlinienſium agros tributum negantes exercita a Batavis populatio. Spinola ubi creſcente primum æſtate progredi ſtatuit, quippe inceſſurus locis ingenio ſuo madentibus, cum Bukoio curas copiasque partitur. Illi decem peditum millia, mille ducentos equites, tormenta duodecim aſſcribit, cum mandato, ut in agrum Batavum tranſiret, quem Rhenus in Vahalim ſuique nominis alveum diviſus amplectitur. Ipſe undecim peditum millia ſibi ſumit, equites bis mille, machinas octo haud amplius, plura ſimul agitans Friſiæque, ſed magis Velaviæ intentus: ita pars Geldriæ dicitur, quam Rhenus idem & commiſſus Rheno Iſala ambiunt, Trajectum Batavorum mox animo agitans, magnam urbem, quam validam, & vulgo mobili promtam ſeditionibus. Quo expeditior pergeret, remoto caſtris mulierum comitatu, victum curribus, tum ſcaphas, pontes, etiam molas attraxerat. Quod ſi deſtinata proveniſſent, & utroque ex latere coiſſent exercitus,

Fœde-

Fœderatorum intima minusque firma ad vim patebant, extima eademque munitiora auxiliis & commeatu avellebantur. Sed Tubantum finibus euntem Spinolam tenuit fœdum aſſiduis imbribus cœlum: unde æger miles, viisque fluentibus, adeo iter, ut quo primi pervenerant, poſtremi vix altero die ſequerentur. Ita in Friſiam aditum, quæ intercedunt paluſtria plus ſolito humentia abſtulerant. Simul Iſala, alias quoque haud ſpernendum flumen, aquis pluviis ita intumuerat, ut vado tranſitum non daret. Nactusque inter has moras Mauritius tempora ſubvehendi militem (decies mille pedites, bis mille quingenti equites erant) adſidere amni, Daventriam, Zutfaniam, Duisburgum, præcipua oppidorum præſidio atque opere firmare, cætera permittere eventui. At marchio alia atque alia conſilia verſans, dum cuncta explorat, dum cœlum commodius opperitur, infenſus otio, mittit interim qui Lochemum Zutfanienſis ditionis oppidum, levibus munimentis, ſed illis in locis moranti haud incommodum, obſidio premant. Trecenti tantum ſervabant, imminuto præſidio, dum majoribus urbium conſulitur: præcipue ſimulata peti Daventria Mauritium in ſe traxerat: itaque poſtero die, perductis jam ad foſſam operibus, oppidum dedunt. viſum Hiſpanis & collem in proximo immunire. Sub idem tempus Bukoii juſſu Pompeius Iuſtinianus quatuor mille pedites ducens, quingentos equites, machinas duas, mane primo vicum advenit, cui Spardorpo nomen eſt, ripa Vahalis ſiniſtra, promtiſſimosque militum imponit lintribus, quas triginta advexerat, ipſe mox cæteros traducturus, egregio ordine, ſimul

ſolvere juſſi, ſimul exſcendere lecto ad id loco: neque enim ubique appulſus facilis. Sed Warnerus Duboſius, cui latus iſtud imperii tuendum princeps dederat, repentibus nuntiis Noviomago excitus ripam interiorem oppleverat. Isque conſpectus terruit nautas, qui ſimulantes impetu ſe fluminis abripi, quo minus deſtinatum ad locum pertingerent, mox retro ceſſere. Parabat Iuſtinianus iterum Vahali militem immittere, ſed agglomerantibus copiis valeſcentes Batavi, devectæque Gravewarta bellicæ naves vetuere. Tum ſollicitus, ſi unquam alias, Mauritius, ne tot ſimul locis, tantisque copiis imminente hoſte improviſum vulnus acciperet, quicquid a primo Rheni divortio Bommelianos usque confluentes Vahali prætexitur, tum quicquid latere altero, Arnhemo atque inde Haſtemo tenus Rhenum intra atque Iſalam jacet ingens ſpatium ſubitis munimentis obducit, intervallis haud majoribus quam ut ſigna commode oculis auribusque transmitterent. Naves quoque crebras amnibus juſſit diſcurrere, ſpectandis hoſtium conatibus, ferendisque nuntiis. Infra Hatemum Iſala quatuor horarum itinere haud longius Friſicum maris ſinum illabitur. Iuxtaque Vidrus, quem nunc Vectim vocant, Weſtfalorum finibus veniens, acceptis mox aquis quæ Tarantiorum ſolo bituminoſo colorem ducunt nomenque Atri fluminis, flexus ſuos Iſalæ proximat, donec eodem condatur ingenti ſinu. Agri quod amnes ac mare inter pateſcit, Maſterbrukia dicitur, haud abſurda ex antiquo conjectura, Mattiacorum paludes ea voce indicari: peninſula fuit, nunc inſulæ in modum redegit ducta inter amnes foſſa atque opera alia, qua parte

Suolla

Suolla eſt, Transiſalani juris oppidum. Poſtquam adempta cætera, hæc per loca jungi pelago, aut certe Suollam claudere, ſpes Spinolam invaſerat. Et quo falleret, ipſe legens Zutfaniæ propiora, atque illac miſſis libratoribus Iſalam pertentans, cum parte exercitus Solrium mittit. Sed & hujus conatus celeritatem imbres diſtinuerunt, donec Suollam perlatus adventantium rumor: & qui ibi tum curabat Warmelous, adjuvantibus bellicis navigiis duobus, hoſti Vidrum tranſire paranti reſtitit. Tormenta Solrius attulerat duo, ſed & globis juſto majoribus & tabulatis, queis ſuſtinerentur, per errorem inſpectorum haud reſpondentibus, nulli uſui fuere. Vbi nec hoc ſucceſſit, & tota illa ſpes amnes transeundi in vanum abiit, verſæ ad obſidia curæ: & ipſe Spinola Grollam, Zutfanienſi in comitatu caſtris circumvenit: Bukoio mandat Noviomagum aggredi, ut, ſi nihil aliud, hoſtem Iſalæ tutela averteret. Bukoius primum Archiducis juſſa ſcitari, poſtquam idem & ipſi placitum, alias Vahalis transeundi vias novosque conatus obtendens diem ducere, veritus ne irrito labore famam corrumperet. Grolla, niſi qua Slinga amnis præfluit, vallo duplici ambitur. Præſidium, mille trecenti milites Dortio regebantur, juveni claris majoribus nec ultra noto. Primum erumpere auſi, mox haud ultra tela certavere, quæ ſpreta hoſti, cui gravior temporis quam militis jactura. Exteriora mœnium non exſpectato impetu deſerta, duobus locis Itali Hiſpanique ſeptimum intra diem capiunt, adjuti pontibus quos impoſito doliis panno exſtruxerant. Germani, queis tertia regio obvenerat, ſegnius irrepſere. Mox primi obruta

foſſa

foſſa Itali propugnaculum ſubeunt, cæteri repulſi, aut longius aberant. Tum oppidani ſuffoſſiones, & propiora prælia metuentes, præfectum adeunt, orantque præveniat ultima, nec irritet ducem ſuorum quoque ſanguinis, nedum hoſtilis prodigum. Hic ille victus, quanquam acceptis literis quæ auxilium biduum intra promitterent. Nam Mauritius Vahali quoque & Transiſalanis urbibus præſidia abduxerat, tentaturus ſi qua obſidium perrumperet. Gnarum id Spinolæ, ideoque addiderat minas in pertinaces, & cedentibus benignas pactiones. Haud tacendum reor, adeo nullam plerisque partium curam, ut Grolla aliisque ante oppidis captis, cum per pacta egredi liceret, manſerint oppidani prope omnes contenti qualibuſcumque ſacris, qualicumque republica. Capta Grolla Marchio, cum imbres & per victus inopiam & humentibus campis fatigarent, Bercam obſidere ſtatuit, ſitam eminentiori ſolo, & propinquo ad caſtra commeatu: poſtquam majora conſilia haud evenerant, non aliam urbem digniorem ratus, de qua totis viribus certaretur, ſeu commoda loci ſeu famam ſpectaret. Nam Berca, prioris ævi in morem, lapideos quondam muros nulla arte ſinuatos foſſamque habuit: hoc bello, mutata ſæpius poſſeſſione, aggerem leviter ſtructum foſſamque aliam partim Hiſpani, partim Batavi circumjecerant. At anno proxime elapſo Erneſtus, in id ipſum miſſus, novum ambitum lunatis operibus & alibi propugnaculorum in modum excurrentibus continuaverat. & his ſua foſſa, modico præducta aggere: tum quo largius præſidio ſpatium foret, cunei in morem loricæ addebantur. Sparſimque per campos, qua

opor-

oportunum, quadrato opere militum ſtationes. Et quæ oppido præjacet inſula caſtello ſimilesque per loricas ac ſtationes tenebatur. Pons inde impoſitus Rheno Germanicam ducit in ripam, inque ipſa ripa juſta caſtelli moles, minor altera, iterumque loricæ. Prior relicta Geldria Bukoius Agrippinenſium per agros ad oppidum venit, capta in itinere Batavum nave, quæ Rheno ferebatur, & aliis exuſtis, quarum nautæ profugerant. Sed priusquam aditus clauderet, profectus Mauritii caſtris (ea ad Duſoburgum hactenus fuerant) frater Henricus, multo equitum comitatu, centurias peditum quatuordecim oppido intulit: quibus increvit magnum & ante præſidium, ut eſſent jam equites prope ducenti, pedites ſupra ter mille. Reliquum equitis in caſtra reduxit Henricus, nec laceſſens hoſtem prælio nec laceſſitus. Sed clauſere ſe oppido clari ſanguine atque opibus Gallorum juvenes, quos inter Subiſius Ducis Rohanii frater, oſtentandæ virtuti, parandisque artibus, quibus urbes impetere, aut tueri longus bellorum uſus invenerat. Paucis poſt diebus, vergente in autumnum anno, per Clivios & Spinola inceſſit, ſibique ſumſit Transrhenana munimenta infringere, illaque arcere Mauritium ſi forte ſequi auderet. Obſeſſus eques primum illac prorupit, parumque abfuit, quin ducem ipſum cum paucis progreſſum caperet. Proximus in Bukoii caſtra impetus, ubi Baro Fleſſius e Gallica nobilitate, dum promtius ſe quam cautius hoſti infert, in manus venit. Dum Spinola caſtris jam ponte junctis, quod trans flumen erat caſtellum, aliaque operum telis fatigat, Edmundus Scotorum tribunus, iſti curæ præpoſitus, vulnere

occu-

occubuit. tantumque valuit mors & fortis viri & periti rectoris, ut qui præſidio erant omiſſa ripa retro in inſulam cederent: tuta hæc adverſus hoſtem Rheno tuente. At Agrippinenſi ora, ipſa oppidi munimenta, tormentis, foſſionibus, poſtremo manu oppugnabantur. At Mauritius primum per literas tentare proceres quid faciendum cenſerent: cum hi cuncta ipſius arbitrio permiſiſſent, etiam ut ſi vellet prælio certaret, palam multa velut ſoluturus obſidium moliri, quo ſuis animum, hoſti moram adderet, clam fixerat animo, Bercæ damno annum extrahere, ut adverſus rumores pervicax, ita fortuitorum timens, nec aberat metus, ne, ſi media abducto exercitu paterent, Spinola relicto obſidio Iſalam Vahalimque repeteret: tum vero recepto intra viſcera hoſte, damnaturos jactantiam, qui ſpecioſa tutis prætuliſſent. Igitur nec contra tendere: nec alia ipſe oppida aggredi: ſed Veſaliam propter ſedere ſpeculabundus: & modo cauſari quod pontes tardius adventarent, modo propius hoſtem progredi, ſed ardentem in pugnam militem in caſtra reducere. Caſtellum hoſti inchoatum qua Rheno Luppia miſcetur, accepit in deditionem perfecitque, pellendo otio, & ne quid obſtaret quocumque uſus tuliſſet iter vertere. Multiſque audendi imitamentis movit hactenus Spinolam, ut aperta prius caſtra muniret, occupatis qui in proximo collibus. Proruptum ab obſeſſis iterum ſæpiusque, majore ubique numero, nec infeliciter, & clara ubique Gallorum audacia. At ubi propius vis hoſtium urgebat, haud parum noxæ cuniculis dederunt. Sed elanguit animus, poſtquam auxiliorum ſpes nulla, & hoſtis cladium ſecu-

rus,

rus, opera, tela, pugnas urgebat. Nitrati copia in longum ſuperfuerat: ſed prodige uſi effecerant, ut hujus quoque penuria deditionis feſtinandæ cauſis accederet. Volebat videri Vtenhovius (is Bercæ præerat) & Galliæ dediſſe, ne florem juventutis & magnarum domum pignora in exitium projiceret, patriæ haud profuturum. Ereptis in partem propugnaculis, nec ſane validis interioribus, deduntur oppidum, inſula & quod intus navium. Quingentos e caſtris, intus haud æque multos, ſed hos inter Sanctangelium Gallum claris natalibus, globi aut prælia abſumſerant. Movit Batavos famoſi oppidi jactura, quæ poſthac belli fortuna reputantes, ſi nec exercitu contra iretur, nec munimenta niſi breve in tempus ſubſiſterent: id partum immenſo muniendi labore, ut in paucos ultra menſem dies exiret obſidium. At veterem rudemque operum Bercam, ſexto ante anno, arma ſua diutius contemſiſſe. Pridie quam Berca traderetur, Henricus Naſſavius accepta parte copiarum, nocte Venloum conabatur irrumpere, diſcuſſa porta vi machinæ quam appenderat, & quidam militum per propugnaculum, quod amni Moſæ imminet, enſi. Sed porta alia obſtabat, & priusquam frangeretur, oppidani & qui ſub præſidio erant equites peditesque impetum retudere. Parte alia maritimis Flandriæ oppidis per natatores navesque e Zelandia ſtructas inſidias eventus deſtituit. Nutantem multo fenore Spinolæ fidem infauſti ex America nuntii graviter afflixerant, quibuſdam mercatorum, quorum implicitæ cum ipſo rationes, coactis conturbare. Vnde pecunia deficiebat, & ſolitus ſolari militem parte ſtipendii repræſentata,

tata, jam ne id quidem poterat. Ac nuper Wachtendoncæ ortas diſcidii voces unius militis cœde, & pœna inſuper duorum, præfectus oppreſſerat. Mox continua itinera & in caſtris labores retinuerant diſciplinam. Poſtquam Berca ceſſerat, nec aliud hoſtile in proximo niſi Murſa, quam præſidio gravem aggredi Spinola Autumno augeſcente verebatur, accenſi otio queſtus: nec tantum paupertas, ſed morbi laſſitudo alios omnes, equitem præcipue pabuli egeſtas irritabat. Multi ad Mauritium, pars alio fugere: quibus plus animi, ignava habere, quæ ſingulis fierent, ipſi per globos palari campis, mox eligere rectorem, aliaque ordinare quæ ſeditiones indicant validas ac duraturas. Dum paucitas contemnitur, Spinola primum proſcribere nomina, ac velut legibus reos agere: ubi invaluerant, per legatos blandiri: ſed illis ſine viribus minæ, & ſine rebus promiſſa perinde curabantur. Sexcenti ferme, pars major equites, Hochſtratam conceſſere, notam talia cœptantibus ſedem. Sed nulla loco jam munimenta, quia archiduci Batavisque nuper convenerat, ut ipſe hanc arcem, illi Woudam viciſſim, nudata belloque excepta dominis permitterent. Et conſurgere Alberti juſſu in ultionem copiæ audiebantur. Igitur Bredam propius conſident, mittuntque ad præfectum Iuſtinum Naſſavium, qui dicant aliorum ſe exemplo Mauritii ad opem confugere, quem norint æquum viris fortibus: non adeo leve in ipſum pugnare, ut ſine pretio haberi debeat. Data poſtulantibus alimenta, arma, quinetiam, etſi periclitarentur, ſpes ſuppetiarum. His motus Spinola, ne longius malum ſerperet, fidiſſima cohortium pro-

pinqua in oppida dimittit, reliquum exercitus Agrippinenſium per agros ſpargit, ut quondam Mendoſa, quibuſdam & a civitatibus pecuniam accipit, quo finibus ipſarum militem abſtineret, honeſtorum retinens dum neceſſitas abfuit. Turbatæ res hoſtium ſpem Fœderatis Ordinibus fecere recuperandi quæ hoc anno trans Rhenum perdita, valido ſatis exercitu poſtquam Berca egreſſi acceſſerant. Erant peditum millia minus quindecim, equitum tria. Haud nimis properatum, velut affluente tempore, nec cuiquam ſuſpecto futurum, ut hoſtium copiæ ſtipendio obſequioque exhauſtis revaleſcerent. Lochemum Erneſtus Naſſavius cum parte militum miſſus quartum intra diem ſubegit, iiſdem quibus nuper Spinola conditionibus. Nec ante Grollam impetiit Princeps, præcipitante jam autumno. Henricus Herembergenſis ſexcentis peditibus, turmaque ſua, ac multa machinarum vi, oppidum tuebatur. Ac forte fuſi uberius imbres, haud acceptante humo fodientium opera, moram obſidio, ſimul morbos intulere. Parcebaturque militi in ſpem cœli mitioris, cum nuntii adſunt præſidiis agriſque ſparſas cohortes Spinolæ colligi. Tum vero avido Principe & obſidium impellere, & caſtra munire adverſus vim externam, duplicatus militi labor: tardum id fuit propinquo jam hoſte. Nam Spinola ipſe & per duces, quorum præcipua apud milites auctoritas, promiſſa precibus cumulans permoverat, ne abnuerent brevem operam magno uſui famæque. Septem millia peditum contraxit, equites mille ducentos, Mauritio multo impar. attamen prælio inceſſit, virtuti ſuorum fiſus, an expertus hoſti aciem vitari, quæ conjectura haud

haud feſellit. Ipſi mille ducenti in fronte, lectus toto exercitu miles: tum pariter duo Hiſpanorum Italorumque agmina: poſtremo novus ex Germania miles: decem omnibus machinæ: eques latera circumfundebatur, munitus vehiculis ne obrueretur Mauritii turmis: namque eam partem hoſtilium copiarum maxime formidabant. Cognito per exploratores quæ pars caſtrorum leviter nec niſi palis firmata, illac, longiore quamvis, & per paluſtria impedito itinere, oſtentat aciem. Mauritius, quanquam Ordines poteſtatem pugnandi fecerant, militesque in pugnam ardentes, Galli præcipue clamabant quærendas perpetuo latebras cedendumque hoſtibus, ſi nunc in paucos, madoribus, frigore, eundo fatigatos certamen defugerent, in tuta caſtrorum retraxit copias, multos ſuorum morbidos cauſatus, & facilem inde in cæteros pavorem. Spinola ſolviſſe obſidium, ſuis auxiſſe animum, hoſti imminuiſſe gloriam pro magna victoria habuit. Mox itum utrinque in hiberna. Ordines Foxii Germanicam cohortem conſcriptam hoc anno dimiſere, majora quam cæteri ſtipendia merentem, eoque exemplo gravem. Et terra quidem bellum hac ſtetit. Mari Hiſpanico, poſtquam publica arma abſceſſerant, privati haud parum damni dedere: magnæque naves Hiſpanorum Batavas inſecutæ ſingulas & minores ultro oppreſſæ. Æſtatis exitu miſſus iterum Hautænius America Indiaque adventantes claſſes excipere, viginti quatuor cum navigiis. Sed horum ſex diſpulſæ tempeſtatibus. Mox improvidis imparatisque Fiaſciardus ſupervenit, cujus octo magnæ naves, Galeones vocant, vento ſecundo, ferebantur:

aderant & longæ naves, ſed hæ vim venti haud ferentes littori ſucceſſere. Vt moles Galeonum, ita terror ad id usque temporis ingens erat: & quaſdam olim procellis diruptas aut impactas ſcopulis, ut meminerant Batavi, ita victarum prælio nondum exemplum exſtabat. Vnam harum, Zelandicæ navi a prætoria ſecundæ, cui Reinerus Nicolai præerat, implicitam, ita exhorruere cæteri, ut primum aſpectarent, inde, ſuborta nocte, retro cederent. Ille a ſociis relictus, vir magni animi, non tamen deſtitit duos totos per dies, plerisque ſuorum amiſſis, malo disjecto lacera nave morari victoriam. At poſtquam nulla uſquam auxilia, & fluctus ingruebant, ne quis vivus in poteſtatem hoſtium veniret, una omnes conſenſere in facinus acre & patriæ profuturum. Flexis genibus Deum precati, veniam ut daret, quod brevi exitio ludibria hoſtium effugerent, nitrato pulveri flammam injiciunt: ea vis ſexaginta homines abripuit: duo ſemiuſti paulum provixere, ab Hiſpanis excepti, cum miraculo ſpectantibus horridos vultus vocesque, & in ipſa morte contumaciam. Sparſis huc illuc Batavis, ex India naves Vlyſſiponem, ex America Fanum Luciferi ſubeunt. Sed India adventantes, ut ab hoſtibus tutos, ita tempeſtates afflixerant. Naves duæ haud procul Bonæ Spei montibus jactu facto inanes Moſambicæ littoribus mare vitaverant. Duas itidem ſub ipſa Tagi oſtia fluctus hauſerat, ſervatis vectoribus, ſed merces humore corruperant. Americanæ naves numero quinquaginta fauſto navigatu argentum merciumque pretioſa, duorum annorum proventum regi ac mercatoribus tulere; eo ſublevata

jam

jam manifeſta Hiſpaniæ paupertas, fidesque ſubito refecta. Batavis impenſa periit. At eorundem per Indiam res fato meliore adminiſtrabantur. Rediit quippe Stephani Verhagii claſſis, quam tertio ante anno egreſſam memoravimus, claras toto orbe victorias & fœdera regum ferens. Primum namque obviam Moſambicæ haud procul Luſitanorum Caraccam ceperant, incenderantque, ne oneri foret. Aliaque navis eaſdem ſub oras, atque alia Calicuto veniens oppreſſa. Ibi Samorinus Malabarum late rex Luſitano nomini, per data acceptaque damna infenſus, ſocietatem belli cum Batavis ultro oravit, firmavitque ſacramento, terreſtribus copiis ipſe validus, navium egens. Literæ, quas ad Mauritium miſit, indicabant, placere ipſi, ut Batavis caſtellum ſuo in ſolo ſtrueretur, tum pertracto idem in fœdus Hidalcano vicinorum regum potentiſſimo (Mahumetiſtæ ſunt ambo) Cochino Goæque præcipuis Luſitanorum coloniis imminerent. At legati, quos rex Achiemnenſium ad Ordines principemque miſerat, in patriam reportati, inclitarum regionum & gentis domi quoque bellatricis fama Sumatram vicinosque populos implevere. Mox obvia navis, Moluccarum præfectum Hiſpanicum ferens, in manus venit. Moluccis haud procul nobilis eſt Ambonæ inſula, quam, ut multa ejus orbis, colonia arceque Luſitani inſederant. At indigena populus odio impotenter dominantium amicitiam Batavorum, ut primum eo venerant, avide acceperat, & ob id gravia paſſus, in hos fidem, iram in illos obduraverat. Arcis præfectus, cum ſub ipſa munimenta ſubire claſſem proſpiceret, miſit ferociter qui interrogarent,

rent, qui eſſent, quid illis rei apud præſidium ſibi creditum. Reſpondere illi, Ordinum Fœderatorum ac principis Mauritii imperio venire, ſe regis gentisque Hiſpanorum atque ipſius publicos hoſtes, cæterum qui forent brevi ſenſurum. Simul oppugnandæ arci expediebantur. At ille, ut atrox in imbelles, ita adverſum armatos pavidus, haud exſpectato impetu, dedidit arcem triginta inſtructam machinis. Sexcenti cum ipſo datis navibus proxima in littora devecti. At quadraginta ſex Luſitanis cum ſua cuique familia manere ſuetis locis, inque Ordinum & Mauritii verba adigi volentibus fuit. Cum indigenarum primoribus (namque hi inſulam regunt) fœdus factum quale cum Bandanis ante memoravimus. Additum, ut fidem Batavis juramento ſinguli firmarent. Relicto hic præſidio, diviſa claſſis, & Bandam alii, quinque naves, Cornelio Sebaſtiano ducente, in Moluccas ferebantur. Sed, ut intelligatur quanta tum de re certatum fuerit, inter duos populos mari potentes, res altius repetenda eſt. Inſulas inter quas tot millia Oceanus Indicus complectitur, ut numerari hactenus nequiverint, eminent quinque, vel hoc uno quod aroma clavi ſpecie quod caryophyllon dicimus ſuaviſſimi odoris, nec minoris uſus condiendos ad cibos prope ſolæ ferant. Nomina illis nunc nota ſunt Ternata, Tideris, Motiel, Makiam, Baciam: olim alia fuere, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Magnitudo ſingulis fere, quæ Walachriæ apud nos: cœlum ut percoquendis aptum frugibus, ita corporibus humanis grave, ob vapores quos ſol adeo imminens haurit, quippe poſitis ſub Æquatore terris, quarum & viſceribus incenſis flam-

flammant juga. Sinenſes circa annum, qui Chriſtianis numeratur a milleſimo tertius & decimus, late per Indiam effuſi has quoque inſulas tenuere, non ſine ſumtu & ſanguine, quorum tandem pertæſi introrſum ſe recepere, derelictis quæ ſexaginta per annos poſſederant. Poſt hos profecti Malaccenſi regione inſedere, & his pulſis Perſis mixti Arabes, qui & Mahumetiſmum intulere, mixtum diu inolitis ſuperſtitionibus & paulatim quoque ab his ſecretum. Nec aliunde ipſum nomen, nam regna Moluccas Arabes vocant. Ab iiſdem regum nomen Sultanos, & alia vocabula uſurpant. Græcis veteribus ac Romanis ignoratæ hæ inſulæ, niſi quod videri poſſunt latuiſſe ſub communi Sinarum nomine, aut inter inſulas Iambulo viſas, quas Diodorus Siculus memorat. Ipſum tamen caryophyllon habuere per Orientis populos: & quia Ægypto tranſibat auctum hinc Ptolomeis regibus, & qui in eorum potentiam ſucceſſere Romanis vectigal. Labaſcente re Romana, Genuenſes & ſecuti hos Veneti per Theodoſiam petiere, quæ Caffa poſt appellata eſt. Ex quo Conſtantinopolis in Latinos ceſſerat, & Græca invidia alias imperii ſedes, inter has Trapezuntem legerat, tractum huc per Caſpium mare mercimonium, itinere olim quoque Romanis non tam uſitato, quam cognito, ut ex Varrone Plinius docet, & poſtquam ibidem Turcæ invaluerant per camelos ac dromadas Aleppum ivit: ſed Cairum qui tenuere Sultani rubro iterum mari & Alexandriæ reddiderunt. Luſitani poſtquam multi Africæ Aſiæque cognoverant, coloniiſque inſederant, anno primum exacti modo ſæculi duodecimo in has inſulas venere, armatique regum ibi

diſſidiis & ſua claſſe facile caryophylli ſe dominos fecere, corruptis etiam navibus, ſi quæ ab Arabum aut Perſarum oris venirent, & omni in Ægyptum itinere præcluſo: ita Sultanis non minus octuageſies mille ducatis annuum periit. Reges erant ea tempeſtate Ternatæ Bolcifus Borgeï filius, vaticinari etiam inter ſuos auſus, Tideris Almanſor, infeſti inter ſe veteri certamine & dominationis augendæ avidi, quod ſervitutis utriſque initium fuit. Luſitani Ternatenſis, ut qui latius regnaret, ſocietatem prætulere, & , ut nihil illicitum crederent in homines Mahumetis religionis, Almanſorem juſſa ſua detrectantem veneno necant, quam ob cauſam filius ac hæres ejus Raxamira fidei ſe permiſit Caſtellanorum, qui octavo poſt anno in eas partes palam, ac velut poſſeſſuri, venere, quas tamen ſuis & Magallano priuſquam Luſitanis viſitatas ajebant, & diviſi orbis pacta locorumque poſitum multo adhuc dimenſionum incerto ſic interpretabantur, ut ſuis finibus hæc includerent. Hinc cum barbarorum atque Hiſpaniæ duo populi implicarentur, pugnatum acriter, nec diu tamen, quia in Caſtella regnans Carolus quintus Imperator pecuniæ egens, necdum ſatis intellecto quanta res ageretur, acceptis a Iohanne tertio Luſitaniæ rege ter centum & quinquaginta ducatorum millibus, jus illi ſuum in Moluccas pignori tradidit. Ex eo Luſitani pro libitu illic agere. Caryophyllon omne Goam mittere, unde Perſæ, Turcæ, Sinenſes, Afri petebant, vix tertia parte, quæ Europæis gentibus venderetur. Itaque haud mirum ex Moluccis inſulis & Ambona, quæ haud longe eandem fert frugem, & Banda ubi nux odorata optime naſci-

naſcitur, cujus eſt flos quem macin vocant, veniſſe quotannis Luſitaniæ regibus ducenta millia ducatorum. Nihil ad hæc piper & zinziber paſſim naſcendo vilia, nihil aroma caſiæ maris ægre tolerans. Cum opibus & in barbaros reges injuriæ creſcebant. Verſa palam in dominationem ſocietas, &, quæ olim fidei vincula, fallendi nunc artes erant. Bolifo mortuo, qui in regnum ſucceſſerat filius Bajanus pro captivo habetur, & poſt eum frater ideinque & rex Daialus. His quocunque modo mortuis, regnum accepit Airias, qui & ipſe vinctus primum & poſt trucidatus, nullam ſane ob culpam, integer obſequii: ſed invidia potentiæ. Nam multæ inſulæ circum quæ primoribus antehac regebantur, admiratione virtutum ejus in regnum ipſius conceſſerant, ita ut ſupra ſeptuaginta imperio teneret, & Celebum, Mindanai, Gildi haud exiguas partes. Filii majores duo tam triſti exemplo territi, regium nomen ac periculum defugere. Tertius, Babus nomine, auſus accipere diadema, & promittere ultionem, mirum quanta pro ſe ſubditorum & vicinorum ſtudia repererit: hoc imperante primi ab Europa Angli Draconis ductu poſſeſſionem Luſitanis turbavere anno ſæculi ſeptuageſimo nono. Ab his Babus auxilia exſpectare juſſus diu ſpei irritus, barbarorum quoque, ut ſolent, paulatim langueſcentibus animis, audito coiſſe in Philippum Caſtellæ ac Luſitaniæ opes, miſit ad eum qui paternæ cædis ultionem excuſarent, & fidem in poſterum pollicerentur. Sed ambiguis reſponſis eluſus, & mox mortuus ad fratrem Zaidam cum regno pro ſpe veniæ, odium in Hiſpanos tranſmiſit, data occaſione erupturum. Nec de-

erat Molæus, qui poſt Raxamiram Gunæ patri, quem Zaida interfecerat, & Gnapabagunæ fratri, incertum cujus per venenum ſublato, in Tideris regiam ſucceſſerat, Luſitanos officiis ſibi illigare, in æmulum accendere. Tales eos Batavi invenere cum primum, ut ſuo loco memoravimus, in eum orbem delati ſunt. Anno ſæculi ultimo prima, quæ Luſitanorum potentiæ æquari poſſent, arma Batavorum Zaida lætus vidit, deſcenditque in partes tanto animo, ut non Hiſpanos tantum hoſtes, ſed & Anglos commercia orantes contemneret, Batavos vere ſocios ac ſuos marisque liberatores vocans. Contra Tideris rex etiam arcem in ſuo ſtruere Luſitanis permiſerat. Antequam Cornelius Sebaſtianus pervectus huc eſſet, Angli rurſum navibus aliquot advenerant, late jactantes Britanniæ Hiſpaniæque pacem apud Luſitanos, quibus externa cuncta illic hoſtilia, ſed tunc amicitia in Anglos ſimulabatur, prægravante Batavorum metu. Nec tantum quæſtus his imminutus, mercantium copia, ſed bellum in Tiderim parantibus, hactenus Angli obſtitere, ut nitratum, cujus maxime penuria laborabatur, Luſitanis venderent. Perſtitum tamen in conſilio. Interque Saidam & Batavos ita comparatum eſt, ut ipſe, traducto in inſulam Tiderim ſuorum exercitu, bellum oſtentaret tantum: Batavi arcis oppugnationem ſoli peragerent, quia barbari ira quam conſilio feruntur, & retuſi propere langueſcunt. Nautæ igitur Caraccas primum duas, ſtationem propter habentes, ſcandunt expugnantque: tum vici aliquot incenſi, terraque ſimul & navibus directa in arcem tormenta. Ac poſtquam centurio Mollius, re propius inſpecta,
rui-

ruinis patere aditum retulit, faciunt impetum, teliſque & immiſſis ignibus dejecti repetunt. Ibi Torrim Hiſpanum infeſta in ſe haſta ruentem Mollius, vitato leviter ictu, amplexu premit, atque una humo decidit. proximumque e ſociis monet, dum ipſe luctantem tenet, ille Hiſpano caput tubi ictu diverberet, quod factum. Sed eniſi in arcem numero haud plures ſeptem recedere cogebantur. In receſſu fracto crure procumbentem Mollium comites humeris deportant, renitentem diu, clamantemque iterum hoſtibus ac validius conſilirent, vilem ſui curam, & ubi arcem cepiſſent, ſocium recepturos. Forte turris, & in ea vis nitrati, globo percuſſa ignem concipit, quo ſexaginta Luſitani conflagravere. Eo in pavore oppugnatores arcem invadunt, capiuntque. Fœminæ & imbellis ætas in rupes confugerunt, armis impervias, ſed victu aquiſque præciſis ad deditionem coactæ, ſimulque virorum, quod arci captæ ſuperfuerat, in Philippinas travectum: pulſumque Moluccis Luſitanorum imperium, niſi quod modicum caſtellum Timoſa inſula reſtabat. Regi Tideris non vitam modo, ſed & potentiam Batavi ſervavere, dum famæ quam ſecuritati conſulitur. Ille, ſpe nulla alia, amicitiam cum Ternatenſi, cum Batavis fœdus ſimulans, premebat dolos in tempore erupturos: exoravitque, velut quo certior inſulæ libertas foret, ut arx dirueretur, quam cuſtodiri augerique rectius fuerat. Aliæ quoque naves India rediere, miſſæ a mercatoribus antequam unam in ſocietatem coiretur: nec hæ ſine præda: nam Caraccam Machaunte venientem interceperant, Pataniam apud inſulam, cui tum fœmina imperabat. Ea

cum ſuo in regno parta ſpolia ad ſe pertinere contenderet, movit Batavos ut prædam partirentur, partitamque ab ipſa redimerent. Pars Indicanarum mercium præcipua ſericum e Sinis petitur, valido florentique imperio. Sed advenis aditum præcludere pars prudentiæ habetur: & extrema ora morantes Luſitani gentem ſuſpicacem multis artibus territabant, ne Batavos pugnaces, ac mari potentes finibus admitterent. Sed dum vicinorum regum per gratiam ambitur iter innoxium, interim per Sinenſes mercatores, qui Iavam aliaque loca frequentant, eadem commercia celebrabantur. Viciſſim e Batavis ad Indos mittitur Paulus Cardenus octo navibus: nona priuſquam exiret fortuito igne periit. Ac ne vicini tanto labore quæſita defenſaque ultimæ Aſiæ commercia ſuos in uſus verterent, Fœderati edicto cavere, ne quis indigena aut incola domo aut aliis e terris eas in oras proficiſceretur, extra imperium ſocietatis quæ in Batavis coierat: quod contra obtrectantes neceſſitate & paribus exemplis excuſatum, auctumque ſecutis temporibus per novas cautiones & ſeveriora ſupplicia, prout fraudes admonuerant. Clara & funera hic annus habuit. Virorum principum Philippus Hohenloius in Batavis, in Germania Iohannes Naſſavius obiere. Hohenloius militia acer atque intrepidus, dux haud æque providus, Mauritii olim per juventam ductare copias ſolitus, mox ubi nullum ſui uſum videt, tædio ac mœrore tandem & per crebra convivia ſolutis artubus, exitum habuit lentum viroque forti gravem. Naſſavium ſenecta extinxerat, Wilhelmi Arauſionenſis fratrem, cumque ipſo avitas poſſeſſiones
ita

ita ſortitum, ut Gallicas & Belgicas ille, ipſe Germanicas retineret. Res fratris inopes pecunia, turbidas conſilio juverat, ſuſcepto & Geldriæ regimine, Trajectini fœderis, illis temporibus per quam neceſſarii, præcipuus auctor. Poſt in ſua regreſſus filiorum armis partes adjuvit: quorum Wilhelmus Friſios regens, & Erneſtus, ducta ſub id tempus ducis Brunovicenſis filia, ſupererant: Philippum & Ludovicum bella abſumſerant: nec minus domi ampla ſexus utriusque ſoboles. Inter clara literis ingenia celeberrimum nomen Iuſtus Lipſius occidit, poſtquam famam & ſapientiæ præceptis & Romana vetuſtate, tum novo atque conciſo ſcribendi genere partam diuque ſervatam editis de Hallenſi & Aſpricolli narrationibus apud multos imminuerat. Vulgatis contra libellis reſpondere diſtulerit an contemſerit, mors brevi ſecuta dubium reliquit. Nec tamen omiſerant Batavi ac Belgæ certatim inſignem viri memoriam verſibus atque orationibus celebrare. Conjugium quoque illuſtre Naſſaviæ domui contigit: Borbonia virgine Condæi filia nupta Philippo Principi, qua affinitate rex ipſi illigatus poſſeſſionem Arauſionenſis oppidi terræque liberam reſtituit, quamvis Delphinas Senatus conventus ſui partem regnoque ſubjectam diceret. Priuſquam opus prioribus diſpar, res Batavas ex bello tam gravi ac diuturno hunc circa annum ad pacis conſilia verſas aggredior, quid tota Europa quietum, aut armis, qui apud ipſos vicinosque animorum motus privatim aut publice, breviter aperire, haud incongruum putem, quando magnis ubique mutationibus velut fatale id temporis, externaque noſtris nec minus noſtra

externis momentum tulere. Totus Septentrio, regniſ antiquitus libertate permiſtis, in arma exarſerat, prope iiſdem queis olim Batavi cauſis. Sigiſmundus, dum Ieſuitarum juſſis obtemperat, amiſſa Suedia, ægre Poloniam retinebat. Nam in Suedia Carolus poſito ducis nomine, decreto Ordinum ſuorum regem ſe nuncupans, poſt acceptam Rigæ obſidio cladem vires reparans, imminebat Livonum finibus. In Polonia Samoſcius, regni Cancellarius dum vixit, ſapientibus conſiliis & reverentia ſui regem proceresque flexerat ut leges & pax ſervarentur. Ejus morte odia primum, mox vis aperta: & erant qui ſupremis propinquo monitos primores dicerent, multis artibus attentari libertatem, & ſe quidem, quam accepiſſet rempublicam, relinquere ſuperſtitibus, viderent nunc ipſi, nequid inſcitia aut ignavia peccaretur. Sane haud multo poſt procerum primi, Palatinos vocant, in arma prorupere, accuſantes regem, quod amiſſo priore matrimonio, inconſultis Poloniæ Ordinibus, ducta mortuæ ſorore, ſimul regnum inceſtu polluiſſet, & arcano fœdere Auſtriacæ ſe domui obſtrinxiſſet: quodque in honoribus exuta æqualitate, Proteſtantes Romanenſibus poſt haberentur. Poſtulabant & Ieſuitas pelli Cracoviæ præfectura: litesque etiam ſacerdotibus ortas, non Romæ longinqua per itinera & ſumtus, ſed domeſticis judiciis diſceptari. Indictoque gentis concilio regem vocabant diluenda ad crimina, ni veniret, additis minis, ſceptrum ſe ac coronam, imperii inſignia, quæ more patrio ipſi cuſtodiunt, in alium translaturos. At rex, collecto exercitu, & multis per dona conciliatis; quanquam primis
ſuc-

ſucceſſibus proſperum ipſi bellum, pacem prætulit, factumque fœdus Sendomirianum, quo vetera jura novis muniebantur. Sed armis magis quam offenſis ceſſantibus, dum ille, ut victos ſpernit, illis impunitas ſuadet iterum audere, quies infida nec duratura. Super, quæ diximus, crimina, & hoc Sigiſmundo objectum, quod, injuſſu publico, auxiliis Demetrio miſſis Poloniam bello implicuiſſet. Is Demetrius, Baſilidæ crudelitate notiſſimi filium, &, qui poſt illum Moſcoviæ potitus eſt, Theodori ſe fratrem, poſtquam Boris imperium invaſerat, quæſitum ad mortem, & ſuppoſito qui occideretur alio, in Poloniam avectum, claritatem generis diu diſſimulaſſe memorabat: & plerisque perſuaſerat, ſimiles corpore notas præferens. Sed adverſus Borim regnandi bellandique veterem, infelicia ipſi arma. Vbi is mortuus filium reliquit Theodorum, quem diximus tenera ætate, matri obnoxium, pars magna Ruſſorum, queis æque inſolita puerorum ac mulierum imperia, ad Demetrium deſcivere. Statimque præcipuam urbium Moſcoam plebs ipſi aperuit, trucidatis in gratiam novi domini, vidua Boris filioque. Sed brevis regni fortuna. Nam ſacerdotes offenderat Ieſuitarum auctoritas, quibus ille ſuaſoribus miſiſſe ad Pontificem Romanum, Græcasque ceremonias Latinis mutaturus ferebatur. Nec minus proceres indignabantur, quod externos corporis cuſtodes, inque aula & interioribus conſiliis Polonos haberet. At plebs amorem atque odium, non ſponte, ſed qua duceretur, rapiens, excitatur vulgata fama, non Demetrium, qui putaretur, ſed monachum eſſe fugitivum, magicis inſtructum artibus, immiſ-

ſumque a Polonis mancipium, quo res Ruſſicas perverterent. Ipſis in nuptiis, quas Polona cum virgine, Palatini Sendomerii filia celebrabat, orto tumultu Demetrius, ſeu quisquis ille fuit, (nam poſt mortem quoque ambigitur) cum ſaltu e ſublimi vitare pernitiem fruſtra certaſſet, caſu debilitatus, ſtatimque confectus eſt. Addita ingens Polonorum ſtrages: & concitor aliorum Scutskius imperium occupavit, initio inſtabile, dum externati feritate animi, tardeque in novum principem conſentitur: mox, ut barbaris ſolitum, metu ſuppliciisque firmatum eſt. Tranſilvaniam quoque & proxima Hungariæ magnis motibus involverat ſeditio imperatorii militis, præfectorum rapinæ, & Proteſtantibus jus religionis ereptum: incumbente & hic in Ieſuitas belli invidia, ut talium auctores. Erumpebant ſimul oppreſſæ diu querelæ, contemni ſe plane, nec, ut majoribus ſervatum, adeſſe conventibus principem, audire populi preces: ſed clauſo intra aulam Rudolfo, armorum conſiliorumque ſummam penes externos, quæ ſervituti quoque ſuetis gravia, ſibi hoc magis intoleranda, queis regum juramento ſacratæ leges, pactumque, ne fraudi neu dedecori foret violantibus obſiſtere. Igitur in prælia & oppugnationes urbium itum, gaudente Turca, a quo miſſum ſibi Hungariæ ſceptrum ac coronam Stephanus Botſcaius, dux lectus diſſidentibus & ſupra publicas privatis accenſus injuriis, perſtitit recuſare, Tranſilvania & principis contentus vocabulo. Sed breve bellum, cui tertius hic annus erat, pax excipit: Turca Perſarum victoriis & nova per Aſiam rebellione infracto, nec ultra nitente Botſcaio, quam ne

liber-

libertas amitteretur. Imperator Rudolfus duobus hoſtibus impar, Botſcaio Tranſilvaniam, Hungaris indigenas rectores, præſidem fratrem Mathiam Belgicis olim rebus immixtum, & jura queis Ieſuitarum opes coërcerentur, Turcæ poſſeſſa retinere conceſſit. Ita poſitis armis haud multo poſt domeſtico veneno Botſcaius intercipitur, publico providus etiam cum de vita deſperaſſet. Quippe morti imminens Tranſilvanis Hungariſque arctam concordiam, crebra concilia, &, dum leges manerent, pacem cum Cæſare commendabat. Sed illo ſine prole extincto, cum ex pactis principatus ad imperatorem rediret, turbata iterum Tranſilvania, e longinquo regi impatiens. Germania adhuc religionum ſtudiis diſcors: & apud Brunovicum, Patelbornam, Emdam, ut non jam bellum, ita proxime bellum diſcordiæ erant, principes inter ac civitates dominandi nimios, aut parere indociles. Veneti adhuc intra libellos ſe tuebantur, quorum auctores, dicta die, Romam haud ſane ivere, cauſantes itineris fortuita, & infeſtos judices, interim duces utrinque, exercitus, claſſes expediebantur. Nec diſſimulabat Hiſpanus Pontifici ſe auxilio futurum, quo Gallus comperto ſignificavit Romam, ita meritos majores ſuos, ut eccleſiæ pericula non alias magis quam Francicas manus reſpicere deberent: ſin Pontifex Hiſpanum prolatandæ dominationis avidum ſibi aſſumeret, haud immerito ſuſpectum id ſibi, & vel coactum contrariis in partibus fore. His minis exterrita Italia, nunquam impune externis armis adita, quippe ſciſſo minutas in poteſtates corpore facilis præda victori. Sed Gallus, ut bellum haud nimium formidare, ita
pacem

pacem malle: quare nunc Venetos, nunc Pontificem hortabatur, ponerent iras publicum in exitium erupturas. Ipſe domeſticam quietem legibus, pecunia, fœderibus muniebat. Britannia poſt detectas nefandæ conſpirationis inſidias horrida ſuſpicionibus: quas auxit Pontifex, ſuis edicendo, ne præſcriptum a rege ſacramentum dicerent, adverſum id religioni prædicans: quia eo fides & obſequium in regem, etiam ſi Pontifex vetaret, manſura jurabantur, quod ipſis Romanenſibus tarde creditum, variis mox animis excipitur, ut apud quemque patriæ charitas, aut præcepta de ſacris opinio prævaluerant. Multæ & Anglorum querelæ, quod jus mercatoribus per Hiſpaniam haud æqualiter redderetur. At in Hiſpania ſævitum in Belgas illic morantes, quorum commercia cum Batavis ac præcipue Indicano collegio innexa: ærarium quoque diligentius curatum, captis quorum in pecuniis tractandis fides arguebatur. Sed minora malis remedia, quotidianis ad regem precibus Luſitanorum, ecquem miſeriæ finem poneret? dum bellaretur in Batavos longe remotos, atteri atque exhauriri propiora: uri capique tot naves, ſolas regni quondam florentis divitias: obſeſſos nuper portus Hiſpaniæ, nunc & Moluccas eripi: quin & Caſtellanorum prægrave jam bellum, quod proxima per tempora haud minus trecentis Scutatorum millibus menſtruis Hiſpaniæ conſtitiſſet, ſpe nulla exitus, ac præcipue quia navium America venientium pericula ingraveſcebant. Sumtus quoque in annos aucti adeo ſupra reditus, ut vitari ſeditio militaris, etiam tam exacta Spinolæ cura, nequiiſſet, & quæ bello parta neutiquam tanti,

tanti, & contra experimento cognitum quam firma hoſti amnium atque operum munimenta, quam clauſum ſibi mare, & per alienos fines incerti militum transitus, tum ſi manente Batavico Veneticum ingrueret bellum, non paupertas ultra, ſed egeſtas aderat. Rex ipſe juvenis, armorum inexpertus, & qui regiam fortunam voluptatum, quam finium modo metiretur, ni conſiliis cederet, ſponte in bella non ferebatur. Acceſſere metus, veri falſis adaucti, non ſine arte primorum quibus res Batava in manu, quo cunctantem Hiſpaniam in vera pacis conſilia impellerent. Sparſus quippe rumor, laborare Gallum, ut Batavos definitis ſub legibus, regno ſuo adſciſceret, perruptaque Flandria proferret limitem. At tolerabilius Hiſpanis, liberos relinquere Batavos, quam ſui imperii damno alienum ac maxime æmulum augere, & in vacantes quidem ſpes manebat, per offenſarum oblivia, per diſcordiam inter ipſos, aut cum regibus quorum ope florebant: occupati in perpetuum amittebantur. Præterea allubeſcente Indiæ fortuna, nova apud Hollandos Zelandosque ſocietas parabatur, quæ valida claſſe vim ſimul mercesque in Americam ferret, & hoſtem terra marique pelleret, ſpe magna prædæ quanta belli ſumtibus ſufficeret. Mox alia fama, ut quondam Genuenſium miniſterio Turca Helleſponti fauces trajeciſſet, ita nunc Batavorum navibus Mauros Granatam & majoribus poſſeſſa repetituros. Alberto quoque & Iſabellæ, huic ut fœminæ, illi ut religioſa ad ſtudia educato, jam & annis gravi alienum a bello ingenium: inopia quoque & toties renata militum ſeditione, populi gemitus fletusque movebant, ut certum ac placidum prin-

principatum,quam ſpem cum metu mallent. Sed ante alios Spinola conſilii ejus auctor, quin paucis annis multum gloriæ partum, ne retro fortuna ferret verebatur: ſimul fracta nuper & ſua & regia fide, ſi manerent onera & Americanos reditus fors aliqua interverteret, nulla ſpe recuperandi quæ erogaſſet, merſus ære alieno, e clara fortuna dedecus atque inopiam proſpectabat. At Fœderatas apud gentes pauci ſperare etiam audebant, metuebant quin idipſum plerique, ita a parentibus eruditi, repudianda infido cum hoſte colloquia, & qualicumque pactione tutius bellum, & magnæ hominum multitudini, haud militum modo ſed & reliquæ plebis, arma, machinæ, exercitus, claſſes quæſtui erant. Nec paucis formidatum, ne ut olim immota, ita nunc reddita pace, Antverpiæ commodiſſimam ſedem mercatura deligeret: etiam, amoto ab hoſte metu, civitatum diſſidia ac turbamenta reipublicæ timebantur. Nec tamen deerant, illis præcipue in populis, quibus hoſtis & pericula propiora, qui jampridem, dum rapi velut impetu urbes nec uſquam contra iri, & per prudentiæ ſpeciem fines imminui vident, eoſdem mox ſibi caſus & ſera remedia fingentes, ad pacem animos nimium quoque deflexerant. Æquiores, ut vitandas inſidias, ita tentandum putabant, poſſentne arma poni æquis legibus, incolumi republica, ſalvis ſacris: nec omittendum hoc tempus, dum res hoſtium inclinatæ, coalita longo obſequio Ordinum auctoritas, & velut ad latus validi duo principes, alter Hiſpano, alter Pontifici juſtis de cauſis infenſi, eoque Batavis fideliores. Hoc intus atque extra rerum ſtatu Hermannus Wittenhorſtius, juſſu Archiducum, Hagam advenit,

anni exitu. Idem & antequam prodirent exercitus, vere ipſo, Geldriam Hollandiamque obierat, ſed privata tantum colloquia ſerere juſſus, quorum multa ipſi occaſio per majores aut connubia devincto Batavis nobilitatibus. At nunc, comite Iohanne Gevardo ſcriba Turnholtano (uterque id ſolum habitans, quod tributa partibus penderet faciliores habebat aditus) potiſſimis procerum mandata Alberti & Iſabellæ oſtendit in hanc ferme ſententiam: nihil ipſis optatius, quam quietem populis, finem cruentis laboribus dare: nec ignota Ordinibus archiducum jura, haud aliena poſcentium: ipſi contra promererent, quæ firmandæ ſecuritati arbitrarentur, pacem ſeu inducias, & colloquia palam an ſecreta mallent, ipſis permitti. iniqua omnia & inſidioſa longe fore. Sed quia literas ad Ordines nullas archiducum ferebant, res dilata. Quos gradus, quæ augmenta ceperit, quibus ſit ſtudiis agitata, cum cura memorabimus: quia & civium id magis ſcire intereſt, quam aut fodientium artes, aut equitum excurſus: & externæ gentes fama non ante majore Batavos acceperant.

HVGO-

HUGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBUS
BELGICIS

LIBER SEXTUS DECIMUS.

HIEMS remiſſo frigore, ventis inhorreſcens ut ab hoſtium incurſu ſecuros Batavos præſtitit, nihil impedito amnium fluxu, tanquam ad pacis conſilia cœlum quoque accederet, ita damnum alia parte intulit fractis navibus quæ Texeliam propter infidam hibernis ſtationibus inſulam, diverſas terrarum in oras exitus tempora morabantur. At Fœderati Ordines, quo domeſticæ quieti, famæque rectius conſulerent, poſtquam ortos olim Groningæ motus, imperia fortia, animos quoque in partem dies ipſa ſanaverat, arcem urbi impoſitam dirui juſſere, ut quondam neceſſariam, ita, ſi maneret, haud decoram æquali omnium libertati. Præcipua ſecuritatis tantæ cauſa, dati illis magiſtratus, quorum cognita in partes & publicam religionem fides, ingens ſine ſumtu, ſine odio pręſidium. Nec militibus iners tempus abiit. Bommelienſis inſulæ munimentum haud ſane magnum irrupit Hiſpanus, inceditque, ſilentio excubitoris quem pretio occupaverat. Qui loco

præerat centurio trucidatus: cujus hæc arguebatur culpa, quod vigilias haud mutando ſpem fecerat proditioni. Comes quoque Brukius fratrum natu minor, Batavis militans, cum patrios ad lares equitaret modico comitatu, in hoſtiles inſidias incidit. Prægreſſus forte ſcriba, tormentis coactus, ſequentis fieri indicium fecerat. Ipſe manus conſerere auſus, ſpe nulla, ſed quia capi pudebat. Illata & mortuo vulnera, ſequente filium patris odio fortunaque. Nam hunc quoque ſævitia ſimili, ſcelere majore, Mendoſæ miles trucidarat. At Henricus Naſſavius, multo cum equite cædendas ad Spinolæ cohortes profectus, quæ Limburgico agro neglectius hibernabant, cum illæ ſe audito periculo in urbes recepiſſent, Erkelenum, itineri adſitum impetu rapit, poſtquam porta machina penſili diſcuſſerat. Modicum id Geldriæ oppidum infirmitatis quondam conſcientia, tributum utriſque partibus penderat. Sed tum forte in Batavos hoſtilia induerat, recepto Henrico Herembergenſi, qui prædis agendis eam legerat ſedem. Quinquaginta intus equites conciſi: reliquum præſidii aberat: captus Herembergenſis: quæ avehi poterant rapta: cætera permiſſa flammis: acriori militum ira, quam ut ducis imperio retineretur, quod quoſdam illic ſuorum durius habitos meminiſſent. Sed fratris iniquiorem fortunam ut egregio facinore compenſaret, Fridericus Herembergenſis in Flandria Ardenburgum, munitum a Batavis oppidum, parabat invadere, quibuſdam intus militum conſciis. Verum pars horum ob flagitia vincti in quæſtione fatentur incognitum ſcelus, cujus jam exitus imminebat: quippe cum in proximo

Fri-

Fridericus valida cum manu ſignum a proditoribus exſpectaret. Longinqua navium itinera certatim Batavis & Anglis feſtinabantur. Namque Indiam verſus hoc vere duas Batavi, tres Angli naves miſere. Anglorum major in præſens quæſtus: ſed fama laborabat. Nuper enim reverſus ex eo orbe Eduardus Michelbornus, cœde barbarorum ac rapinis maculaſſe commercia ferebatur. Ipſe culpam Indis delegabat, contra cauſam dicente nemine. Nec deerant qui ſimilem audaciam accenderent, ita majorum legibus cautum ferentes, commiſſa in externos, quibuſcum publica fœdera non eſſent, in Britannia non vindicari. Simul agitatum ne Hiſpano ſoli America permitteretur. Partem ejus Virginiam nomine triceſimo quarto cis Æquinoctialem gradu, jamdudum Angli ſibi vindicant, quod primi eam oram interius penetrarint, indito in honorem reginæ Eliſabetæ, quod nunc quoque apud illos ſervat, vocabulo. Coacti, quibus iners domi pecunia lucrum peregre ſperabat, collegia duo fecerant, a queis ſingulæ coloniæ eas in terras deducerentur. Addiderat rex Iacobus leges & præmia, augendæ Britannorum gloriæ: auri quoque & argente venas humo condi, audacter affirmatum, facile, ut a cupidis, creditum. Initium magno molimini fecit navis una, ſtructo leviter caſtello reperti amnis in ripa, cujus piſcibus atque agri proximi fruge vitam tolerarent, qui præſidio relinquebantur, coactis indigenis introrſum recedere. At alia navis Hiſpanorum venit in manus, nec illi vectoribus pepercere: quippe qui pace ac jure domi relictis immenſam novi orbis poſſeſſionem ſolo ter-

terrore cuſtodiunt. Nuper & Guianam Britanni repetiverant: ſed in itinere orta ſeditione pars omiſſa navi in inſula manſerat, atque ibi laceſſitis per injuriam barbaris, petiti bello, victus inopes, cavata arbore Oceano ſe commiſere: ita decem continuos dies jactati tempeſtatibus, expulſique in ſcopulos, vix terram tenuerunt. Nec minus illic periculi. Nam capti ab Hiſpano, qui tamen veniam velut non ſponte illas in oras delatis, dedit. Altiora longe in Batavis conſilia, &, qui mos magnis conatibus, tarde ſtruebantur. Iampridem ingens mercatorum, ingens nautarum copia, tum pecuniæ, quantæ credi non poſſent, penes privatos vacuæ, ademto Hiſpaniæ commercio, nec ſufficiente India, ſola America ſatiari poſſe videbantur, quæ præter ſal & ſaccarum, ac pretioſa ligna & medicamenta metallis inſuper ſcateret. Sed ſpem mercandi præcidebat inſidens præcipua littorum Hiſpanus. Quare ad privatas opes accedere debebat ex publico vis & auctoritas. Iamque ditiſſimi mercatorum ſimul alii, quibus e libris ac nautarum relatu cuncta ejus orbis juvandæ patriæ ſtudio indagata, novæ ſocietatis regimen ac jura deſcripſerant, triginta ſex in annos duraturæ. Hanc extra nemini civium liceret adire oras, quæ a Terranova, Gallorum piſcatibus cognita, ingenti tractu freto tenus Magellanico ad utrumque Oceanum porriguntur, & quicquid contra Africæ littorum Æſtivum inter circulum ac Bonæ Spei montes jacet. Quinque menſes inferendis pecuniis præſtituti. Adderent Fœderati Ordines bis centena florenorum millia annua, ſex annis primis, mox tanto amplius

 quan-

quantum publicæ rei ſtatus permitteret. Belli ac mercaturæ ſeorſim rationes haberentur: bellum adminiſtrarent naves privatorum ſedecim bellicæ, celoces quatuor, totidemque bellicæ ac celoces publicæ, ſed quas ſocietas ſuo milite inſtrueret, uno cunctæ ſub imperio. Curatores ſocietatis Amſtelodami quidem triginta dimidium ſortis totius tractarent, octodecim in Zelandia quadrantem obtinerent, per Weſtfriſiam & ad Moſæ oſtia quindecim reſiduo imponerentur: nec perpetua poteſtate, ſed ut ſexto quoque anno parti curatorum tertiæ ſuccederetur: non aliis ei officio deligendis, quam qui plurimum pecuniæ intuliſſent. Penes hos mercium, armorumque arbitrium: & præmium laboris evectorum invectorumque centeſima, Lucrum divideretur quoties ſortis decimam æquaſſet. De præda maritimi Iudices cognoſcerent. Ea omnis ſexennio primo maneret indiviſa, ut belli ex fructibus belli onera ſuſtentarentur. Deinceps Fœderatorum Ordinum fiſcus decimam, Princeps Mauritius triceſimam, reliquum mercatores haberent. Quatuor e curatorum collegiis lecti, ſeptendecim pariter de re ſumma conſulerent. Præfecti ducesque ab his miſſi, jurati in Ordinum verba, jus redderent, caſtella ſtruerent, fœdera facerent, prout uſus ferret. Domum reverſi Ordinibus Fœderatis exhiberent rerum a ſe geſtarum commentarios. Merces immunes vectigalium forent, veterum perpetuo, aliorum, quæ bella repererant, in annos viginti. Egregii ſane operis auctores impulſoresque, ut ſua cuique blandiuntur commenta, & ſemel laxatæ ſpes in immenſum procurrunt, verbis libelliſque diſſerebant, quod

hacte-

hactenus hoſtilis potentiæ validiſſimum, idem infirmiſſimum fore, ſi armis peteretur. Ita verti in mare bellum, quo genere certaminis, ne multo quidem majoribus hoſtium copiis victos unquam Batavos, quantoque longius id iter foret, tanto illis difficilius, queis molles artus calore diffluerent, per quos ſuus Septentrio, & infuſa Oceano patria in omnis incommodi patientiam duraſſent. Americæ extima, qua in utrumque mundi cardinem procurrit, adeo non uſurpata vix dum noſci. Trinitatis ab inſula Æquinoctialem usque nudum & ſine domino littus. Cæteris terris ſparſa Hiſpanorum præſidia, ſed tantis intervallis, ut nec mutuo ſibi auxilio eſſe poſſint, nec interjecta defendere. Iam ſi arma darentur, magiſtri & uſus accederent, quot eſſent illius plagæ populi, totidem in Hiſpanum exercitus fore, fideliores, quam ſi ſtipendiis emerentur, per priſtinæ crudelitatis memoriam tædiumque duriſſimæ ſervitutis. Iam illam magnitudinem, quæ terribilem Hiſpanum faceret, ſibi ſpondere audebant, gloriam certe illius militiæ perpetuam fore, quod, ab ſe remoto periculo, hoſtem in ſui imperii diſcrimen, raro exemplo, auſi eſſent adducere: nec illud in humanum genus leve meritum, Chriſtianam religionem apud gentes ignaras, aut uno ex errore in alium traductas, purius atque ſincerius propagaſſe. Contra alii, multos caſus bellum, multos mare recipere, nec quicquam Marte maritimo incertius. Si Athenienſium pigeret meminiſſe, quorum florentiſſima civitas hac una temeritate concidiſſet, miſſæ haud ita dudum ſub Petro Douſa claſſis improſpera cogitarent. Superatos ſane aliquot

prœliis navalibus Hiſpanos: ſed nec Batavos circa belli initia terreſtris militiæ fuiſſe egregios: qui ſi tempore & cura diſciplinam accepiſſent, cur minus idem ab hoſtibus metui? Sæpe victos eo proficere cladibus, ut tandem & vincere incipiant. Et ut maxime maritimi Hiſpaniæ populi claſſium uſibus haud ſufficerent, tamen & Anglos & Brittonas Armoricos & Saxonas conduci faciles. Nec juſtam in Batavorum corporibus fiduciam, quæ ut tolerantia frigorum, ita perpetua Æquinoctialium calorum intemperie liqueſcere experimentis indubitatum. Quadragintane navium id opus, obſidere immenſum illud Oceani ſpatium, ubi inſulæ, portus, ſtationes, tibi clauſa, aperta hoſtibus omnia, nulla ex propinquo commeatuum, ne quidem aquæ copia? Sane non omnem Americam continuis ſeptam arcibus: ſed ubi divitiæ laterent, ubi commodi appulſus, nuſquam omiſſas munitiones. Vt facilis ſit exſcenſus tot inter adverſa, ubi jam pedeſtrem exercitum, qui Hiſpanicas cohortes illa totum prope per ſæculum coalita poſſeſſione depelleret? Quod ſi & hunc mitti placeret, ſimulque (nam id profecto neceſſarium) alia claſſe Hiſpaniam claudi, ne qua in Americam auxilia penetrarent, munus id mercatorum viribus, ne reipublicæ quidem tolerabile, quæ cum eo quod nunc eſt domi copiarum fines ſuos defenſare non poſſit, aut alieno ſe æri penitus ſit inverſura, aut ipſa nudata præſidiis, prius exiguam hanc amiſſura ſoli patrii ſedem, quam juſtam aliquam alterius orbis partem armis quæſiiſſe. Nam omnem ſperare inſanum: quem captum quoque contineri vix poſſe, tam grave cœlum plærisque

in

in locis, tantam morborum vim, acrius in Batavos quam Hiſpanos ſæviturum, quod ſi cibum potumque magis cum modo habere didiciſſent. Barbarorum ſocietati adeo nihil tuto credi, ut adverſum hos quoque non minus quam in Hiſpanos paranda ſint munimenta. Ignotam illis fidem, & quæ alia virtutum nomina: externa omnia inviſa; nunc Hiſpanum odiſſe, mox quicumque Hiſpano in potentiam ſuccederet ejuſdem odii hæredem fore: indigna libertate ingenia, & quæ tamen ſervitium aſperum indignarentur, molle contemnerent. Nunquid enim ignotum fuiſſe illis in populis atque eſſe etiamnum qui humanis veſcantur carnibus, eum optimum arbitrantes cibum, ignotosque paſſim trucident, non aliis odii cauſis, niſi quod homines ſint? Indis certe & Aſiæ populis multo cultius ingenium, & tamen ibi quoque multis perfidiæ exemplis coactos Batavos amicitiam in ſpeciem dominationis convertere. Nedum illo in orbe pax aut fœdera ſperarentur, quem a meliore ſui parte non ſitu magis quam moribus avulſum, & Oceano ſuo ſecluſum undique ultimæ feritati natura damnaſſet. Hi tum de America ſermones erant. Certe bellum finire cupientium intererat ne ſpes iſtæ nimium in animos penetrarent. Nec difficile cœpto moram injicere urbium æmulatu, certatim navium inſtructionem ad ſe trahentium, quibuſdam & intercedentibus ne ſatis ex America petendi libertas ulla lege includeretur. Semota igitur hac deliberatione, non eo minus tamen pacem volentibus difficultates aliæ obverſabantur. Nam ut certa eſſet maxime hoſtium voluntas, rectores tamen civita-

tum fœderatarum haud pauci, accepta ab Arauſionenſis temporibus ſententia, ipſum pacis nomen exhorreſcebant. Multum huic perſuaſioni deceſſurum apparebat, ſi palam profiteretur hoſtis, contentum ſe ea pace, qua non recuperaret amiſſum bello imperium. Nam quod olim ſpem conciliationis abrumpere pars habita eſſet prudentiæ, cauſam fuiſſe non aliam, quam quod pax ſola ſperaretur, quæ ſecum dominum traheret. Contra & ad ſecuritatem, & ad gloriam reipublicæ pertinere, ſi libertatis ſuæ confeſſionem hoſti exprimeret. Sed bello ſtrepente, & novis quotidie irarum cauſis, ſeu victoria feroces, ſeu clades aliqua ultionis cupidos redderet, rationes quæ pro pace facerent expendere non poſſe occupatos affectibus animos. Sin aliqua armis remiſſio daretur, non defuturos paci fautores, quæ alias etiam per ſe grata Batavorum præcipue ingeniis ad mercaturam factis conveniret: tum qui proxime hoſtem eſſent populi haud facile paſſuros, guſtatis ſemel otii bonis, retro ſe in arma ferri. Initium tantæ rei invenire arduum, ea in republica, in qua magni nihil niſi conſultis nationibus, atque etiam ad urbes ſingulas facta relatione geri conſueſſet: quem circuitum res iſta magnis haud dubie diſſenſionibus implicanda non ferebat. Qui in conſeſſu erant Ordinum Fœderatorum ſuſcepturi in ſe non erant tam ſubitæ mutationis invidiam, ni Mauritius & belli dux, & genere & meritis inclitus, temporariæ pactioni magnus auctor accederet. Ille vero, quantum vix ante quiſquam nomen adeptus bello, nec ſpernens ampliſſimam gloriæ materiam, ſecum quoque ſentiens, omnem cum

Hiſpa-

Hiſpano pacem fraudibus miſceri, ab Oldenbarneveldio tamen, cujus præcipue providentia, & triginta annorum fide ſuffulta auctoritas pacis conſilia ſuſtinebat, perſuadetur, ne cum hoſte colloquia incipi nollet. Quippe ſedere Britannum tanti belli otioſum ſpectatorem: Gallum vero affectare ſocietate majora: nec obſcura ejus rei indicia. Si Ordines Fœderati ad pacem viam ſibi quoque patere oſtenderent, illos qui referre ſua exiſtimarent, ut bello Batavico vires Hiſpaniæ eliderentur, adduci poſſe ut auxilia certa, nec in nomen euntia promitterent. Wittenhorſtius igitur & Gevardus acceptis jam ab Alberto & Iſabella litteris, quæ verbis fidem facerent, in conventum Fœderatorum Ordinum admiſſi, quæ privatim ante dixerant, publice commemorant, laudantes pacis commoda præ belli incertis. Sed quia legati juris Archiducum mentionem fecerant, viſum eſt Ordinibus reſpondere, in aperto eſſe omnibus queis notæ res Belgarum, ne ſpecie quidem juris ulla archiduces adverſum Fœderatos populos juvari, niſi ſi quod jus ex victoria ſperaretur. Enimvero, cum jam olim plurimæ nationes, poſt firmatam decreto inviolabili libertatem, unum in corpus coiiſſent, optimo jure ſeſe abducta ab eo corpore membra armis repetere, cujus cauſæ æquitatem reges & principes maximos ictis ſecum fœderibus comprobaſſe. Quare perſtare ſe omnes in ea, quam imperatori nuper indicaſſent ſententia, tutam, piam, honeſtamque pacem cum illis eſſe non poſſe, qui ſanctiſſimi decreti auctoritatem vano abjudicati juris obtentu infringerent. Belli mala utramcumque in partem cade-

rent, imputanda his, qui aliena improbe impeterent, non qui ſua fortiter tutarentur. Digreſſus hoc cum reſponſo Wittenhorſtius, ſcripſit deinde Ordinibus, compertum ſibi archiduces hoc eſſe animo ut paciſcendo quicquam proficere non cuperent, manſura cuncta quo tum eſſent loco. Sed aptior promovendo negotio viſus inter Franciſcani inſtituti monachos ſuæ gentis princeps Franciſcus Naia natus Antverpiæ, ſed ortu Zelandus, patre genitus qui Arauſionenſem Principem ſectatus quondam fuerat, ipſe lingua promtus, & quanquam haud ignarus aulæ, nam & Hiſpaniam viderat, & Bruxellæ magnis negotiis immixtus vixerat, apertum quale Belgis ingenium præferens, ut dolum haud facile ſuſpicaveris, vitæ etiam profeſſione adverſus pudorem munitus, nec repulſæ nec contumeliæ admodum metuens. Hic Bruxella miſſus, Riſwici primum (proximus Hagæ vicus eſt) delituit, per conſcios explorans, quæ maximæ difficultates cœpto obſtarent: inde perductus ad principem convenientia Wittenhorſtii literis exponit: edoctusque ſpem eſſe nullam inchoandi colloquii, niſi prius ſimpliciter archiduces Fœderatorum libertatem agnoſcerent, Bruxellam reverſus mox literas affert Alberto Iſabellæque ſignatas tertio Eidus Martias in hanc ſententiam: Pertæſos ſe cruenti Martis paratosque cum Ordinibus Fœderatis, ut cum populis liberis, quos ipſi tales haberent, & in quos nihil juris arrogarent ſibi, pacem facere ſempiternam, aut, ſi ita mallent, in annos duodecim, quindecim, viginti inducias paciſci, aut arma ſuſpendere æquis legibus, quibus & fidens ſecuritas & populorum com-

commercia munirentur, hac quoque inter cæteras, uti tum poſſidebatur, ita deinceps poſſideretur, niſi permutare oppida aut regiones aliquas communis utilitas ſuaſiſſet. Miſſuros ſe eſſe ad colloquium legatos, gente Belgas: totidem alii ab Ordinibus mitterentur: tempus ſe locumque conventus ipſorum arbitrio permittere. Hæc quo rectius procederent, placere ſibi, ſi ipſis idem videretur, octo in menſes terra marique tam apud Belgas quam apud Hiſpanos cunctis hoſtilibus abſtineri. De colloquio ſententiam ſuam Ordines ante Calendas Septembres explicarent. Non poterat Batavis diſplicere ductus iſte literarum quem paulo minus ipſi præſcripſerant, mutatis, quæ prior formula ab eodem Naia oblata ingratiora continebat: qualia erant, ut induciis quidem retineret quisque poſſeſſa, pace autem ea demum quæ retineri conveniſſet. Item ut Indiæ navigatu abſtineret Batavus. Sed quando mari omnino, terra autem equeſtribus copiis valentiores ſe judicabant, non ultra ipſis placuit armorum uſum octo in menſes inhibere, quam ne obſidere aut capere urbes, aut regiones invadere, neu novas ſtruere munitiones interim liceret. Additum, ut rex Hiſpaniæ tertium intra menſem rata faceret archiducum pacta, repetita eadem libertatis Batavicæ agnitione. Promiſit Naia, ante diem octavum Calendas Maji, effecturum ſe ut iſta conventa Alberto atque Iſabellæ ſignarentur, dum idem Ordines facerent. Rem ſane improviſam, quo favorabilius ipſum etiam vulgus acciperet, e re viſum Ordinum conventui ad nationes ſingulas ſcribere: quod bene verteret, de principis ſenatusque ſenten-

tia, acceptam ſibi conditionem, quam Albertus atque Iſabella, de ceſſatione armorum tuliſſent, ut vacuum haberent cum Galliæ Britanniæque regibus ac principibus aliis, deinde apud ſeſe diſpiciendi quid de cætero opus factu foret. Supereſſe ut Deo immortali cuncti gratias agerent, quod & bellum ſecundaſſet hactenus, & nunc hoſtium animos flexiſſet ad veri confeſſionem. Sed dicta ſuppliciorum die, cum jam vulgato rumore creſcere ſtudia inciperent, divinarum rerum interpretes, ut cuique animus, in laudem pacis, aut in odium adverſarum partium orationem vertebant. Circiter octavum Calendas Maii Ordines, eorum quæ nuper convenerant, ſignatas a ſe tabulas Antverpiam miſere, ferente Diderico Verduſio. Naia primo ſcriptum uti Hagæ exaratum fuerat protulit, addita duntaxat archiducum ratum hoc eſſe jubentium manu. Sed Verduſio inſtrumentum poſcenti auguſtius & par ſuo paruit Naia, ſtatimque tale Bruxella attulit, & Verduſio aureum torquem, ſimul orans, quia in pactione illa dubiæ interpretationis nonnulla continerentur, ſe cum ipſo una redire ad conſulendos Ordines pateretur. Albertus ſane adeo a ſe hoſtile nihil incipi volebat, ut plane extra conventa præfectis ediceret, præſidiis militem continerent, nautaſque & piſcatores cunctos Dunkerkæ captivos libertate donaret. Verduſius cum de Naiæ poſtulatione ad proceres ſcripſiſſet, nec certi quicquam reſponderetur, non vetitum pro permiſſo accipiens, illo comite Hagam redit. Iam illos, qui primis de pace ſermonibus non interceſſerant, metuentes ne res fingi credita in verum abiret, pœnitere ſilentii ſui

ſui cœperat : itaque alii rogare, quo decreto monachus hoſtili ſolo pedem inferret : alii Verduſium accuſare, quod privato conſilio rem tantam ſuſcepiſſet : plane ut appareret non facile impetraturum fuiſſe Naiam, quod audendo ſibi conceſſerat. Quæ dum his in partibus aguntur, clara interim Batavis parta mari victoria, cupidiorem pacis hoſtem, ipſos in bellum flagrantiores reddidit. Cum anno proxime præterito ſequius ad Hiſpaniam bellatum foret, non ſine aliqua labe veteris gloriæ navalis, claſſem aliam eodem mitti placuerat, tum recuperandæ famæ, tum Indicanæ ſocietatis acri rogatu, metuentis ne ſuas in naves vis tota Hiſpaniæ irrueret. Eligitur dux maris peritus Iacobus Hemskerkius Wilhelmo quondam Barentio ejus itineris comes, quo in Septentrionis ſecreta penitus inquiri aſperrima fortuna vetuit, bis præterea ad Indos profectus, unde opulentiſſimam nuper navem nuper bello captam adduxerat. Viginti & ſex naves ei attributæ, bello paratæ, quatuor aliæ ferendis commeatibus, cum mandato faceret, quod uſu facto videretur. Nec dubitabat ipſe promittere, futurum, ut mortuo ſeu ſuperſtiti gratias ſibi patria ageret : quantaque fiducia plenus iverit, hinc quoque intelligi poteſt, quod ſtipendium aliud noluit, quam partem octavam ejus demum prædæ, quæ quingenta florenorum millia excederet. Erat omnino non tam pecuniæ, quæ ipſi ſupererat, quam gloriæ avidus, hoc quoque ſtudium nulla ſui jactantia prodens, quippe civilem in vultum habitumque compoſitus alte abſconderat animum militarem. Vere inchoato, paulo antequam prima inter archi-

duces atque Ordines pactio fieret, in mare profectus, ubi ad Hiſpaniæ oras pervenit, Tagi oſtia invehi conſtituit, ut nobiliſſimam urbium Vliſſiponem teſtem haberet ſuarum virtutum. Sed per exploratores quos mercatorum ſpecie miſerat, perque obvias Gallorum ac Britannorum naves edoctus, quæ illic fuerant naves pleraſque ad Indos abiiſſe, & quæ ſecuturæ eſſent imparatas adhuc, cæterum egregiam Hiſpanorum claſſem Calpetano ſinu ſe tenere, quæ naves Batavorum interno ex mari in Oceanum transeuntes ipſo in freto exciperet, illuc vela dirigit, ut venti juſſerant, modo Mauritaniam, modo Hiſpaniam propius adnavigans. Nam primas Atlantici Oceani in terras ſe inſinuantis anguſtias montes duo præalti cohibent, Mauritaniæ Abila, Hiſpaniæ Calpe. Fabuloſa antiquitas unum olim fuiſſe montem (& eſt ſane ſi fretum excipias velut perpetua jugi facies) ſed diremtum Herculis labore tradidit, ut quod mole ſua ſubmovebat, pelagus admitteret: unde Herculis columnas dici abruptorum collium ultima. Calpe vetus vocabulum manſit, donec victor Arabs ſua rebus nomina impoſuit. Quo enim tempore Saraceni novitati Mahumeticæ ſuperſtitionis arma adjunxere, primus regulorum Africam tenentium Moſes, Nuziris filius e gente Maravadinarum, in Hiſpaniam trajecit comite Tarica Abdallæ filio, qui crematis navibus, ne ſe miles deſereret, cum ſe Calpen intra commiſiſſet, Gibaltaricam locum appellavit, quo Mons Taricæ Arabum lingua ſignificatur: quod nunc corruptius Hiſpani Gibraltaram pronuntiant. Ita montem, ita urbem vocant Carteiam olim montis

tis radicibus adſitam, qua ille, ſe theatri in ſpeciem cavans, ſinum navibus facit, cujus cornu alterum, quod Atlanticum in mare prominet, arce inſidetur. Hoc inter editiſſimæ rupis brachia tuto maris receſſu, propinquo urbis arcisque præſidio, claſſis Hiſpana anchoras defixerat. Galeones erant novem, quarum quæ maxima præfectum Iohannem Alvarem Avilam ferebat: bellicæ aliæ naves quatuor: tum Lubecenſis una ingens, & quatuor Gallicæ privatorum, ſed in uſus publicos ad tempus aſſumtæ: Batavicæ præterea mercatorum tres captæ bello. Machinarum nautarumque vis magna, multum & claſſiarii militis, auctumque voluntaria nobilium manu, qui, ſimul Gadibus ac Luciferi fano conſpectas hoſtium naves nuntiabatur, fidei in regem virtutique oſtentandæ crebri confluxerant. Septingenti in prætoria erant milites. ab hac altera paulo minus quingentos habebat. Ingreſſus jam fretum nec procul Calpetano ſinu Hemskerkius, vocatis in conſilium navium ducibus, qua de cauſa huc ventum ſit, ſcitis, inquit, commilitones. Clara patribus noſtris parta mari decora, ſed domi. Populati ſunt inſulas, clauſere portus, fortuito concurrerunt alii. Primi omnium regiam claſſem & in ipſo Hiſpaniæ limine oppugnatum ultro venimus, oſtenſuri gentibus quam falſo hoſtis in illa ſuperbiſſima titulorum ſerie Oceanum ſibi aſcribat. Non potuit ad gloriam optari locus illuſtrior. Spectanda Deus Batavorum robora ſtatuit in ipſo Europæ Africæque confinio. Hinc hoſtes ipſos habebimus certiſſimos virtutis noſtræ ſuis cladibus teſtes; altero in littore Turcæ Maurique

 ſunt,

ſunt, quibus vix auditi hactenus innoteſcere, niſi permagno facinore non debemus. Sumite modo eos animos quos Berga olim, quos Middelburgum, quos Friſici maris ſinus videre. Eadem vos toto orbe fortuna ſequitur. Difficile eſt nobis mari non vincere. Nec quenquam hoſtilium navium magnitudo terreat. Quin illa ipſa moles, verti agique inhabilis & ad vulnera patens exitio erit. Illud vero vel præcipuum, quod apud nos nautæ pugnant, apud illos milites, quos ego mihi videre videor, ut ſunt delicati, ſentinæ odore ac jactatione fluctuum prope exanimes in vertiginem dari. Nihil a quoquam poſco, niſi cujus ipſe daturus ſum exemplum. Tu mecum, Lamberte, in prætoriam invehere. Quæ ab hac ſecunda eſt veſtras Braſſi atque Alteraſi manus ſentiant. Cæteras cæteri aggredimini. Bini ſingulas. Leviores navium circumvectabuntur, quo fugam hoſtium impediant. Sed ubi cœperit prælium, mementote vos navibus depugnare, captos omnes cæſosque ni vincitis. Expediamus procerum ſuper re ſumma ancipites curas. Aut hic dies ingens auſpicium dabit in bella redeuntibus, aut faciet ut pacem Hiſpanus ſerio velit. Tum ponere an retinere arma rectius deliberet victor Batavus. Felices nos interim famæ, ſeu maritimi triumphi hinc numerari incipient, ſive inter pacis cauſas nos quoque cenſebimur, & quadraginta prope annorum bellum nobili ad poſteros fine claudemus. Hæc ille dicens non verbis magis quam oculis vultuque toto centuriones commoverat, qui large operam pollicentes, ipſi inſuper ſeſe priſcis ac recentibus Hiſpanicæ crudelitatis exem-

exemplis in ultionem ſtimulabant. Ita circumlato poculo ac renovata ſacramenti fide diſceditur. Præfectus Avilas ut recto in ſe curſu ferri vidit tanto ſuis minora navigia, captivum quem ſecum habebat Batavum ſolvi jubet, & quid illis animi eſſe crederet interrogat. Ille vero, aut noſtros non novi, inquit, aut iſti jam tibi in prælium aderunt. Ridebat Hiſpanus, indignum putans, ſi vel tota hoſtium claſſis una cum prætoria ſua compararetur. At cum jam illa propius accederet, coactus, quod verum erat, credere, prætoriam ſuam, quæ forte jacebat exterior, præciſis anchoris, propius urbem reduxit, ut prælii fortuna in aliis navibus prætentaretur. Nec eo tamen minus propoſiti tenax Hemskerkius prætervectus cæteras unam illam petit, ac primum voce edicit prædam omnem capientium fore, præmiumque inſuper ei qui hoſtium apluſtre detraheret. Tela niſi e contiguo mitti vetuerat, quo major eſt ſubitis terror. Itaque prævertit Hiſpanus, ſed levi noxa. Modico intercedente ſpatio, incipit e prora jaculari Hemskerkius, ſtatimque impactus hoſti juxta anchoram figit. Stabat media nave conſpicuus, cum machinarum jactum repetente Hiſpano globus forte interempto alio, crus ipſi lævum abrumpit ſternitque armis gravem. Sentiebat adeſſe mortem, itaque Deum precatus exeuntem ut animum propitius exciperet, hortatur adſtantes, ne ſegnius rem gerant, quærendum in hoſtis clade amiſſi ducis ſolatium. Celata a centurione Nerhoevio mors præfecti, nonniſi commiſſo prælio in claſſem manavit. Idem operam dedit, ut dextri lateris machinæ diſploderentur. Hiſpanus jam conſumto

tor-

tormentorum uſu tuborum miſſilibus ingruebat, ſed Batavorum contra nitentium certiores ictus, quanto denſior hoſtis conſtiterat. Lambertus, ut juſſum erat, inſequens, principio puppim Avilæ ferit, inde lateri ſe & ipſe applicat. Acris oritur pugna, fumique nebulæ cuncta involventes. Die plus medio imaginem exhibebant nocturni certaminis. Reliqua prælii caſu, non ex præſcripto regebantur. Nam cum Zelandus Alteraſius ſecundam a Prætoria ſibi deſtinatam aggredi cunctaretur, tres eam alii invaſere, mox & quartus acceſſit. Quæ ubi aſſiduo globorum jactu flammam conceperat, jamque ad oppugnantes periculum penetrabat, retrahunt ſe Batavi ac vela eodem ardore correpta reſtinguunt. At Hiſpani pavore attoniti, projecta navis cura, poſtquam cuncta carina tenus adederat incendium, in mare præcipites hoſtium quoque telis impetiti, mortem morte mutabant. Aliam Galeonem centurio Batavus Henricus Longus calidius oppugnans globo interimitur, ſed & illa gliſcentibus telis funditus exarſit. Rurſum alia ejuſdem magnitudinis rupta compage aquas hauriens onere preſſa ſubſedit. Cæteræ Hiſpanorum, nonnullæ & Batavorum naves, non auſæ inter ſe manu periculum facere, eminus cernebant, promiſcuo ferme in hoſtes ac ſocios malo. Carteiani quoque ex oppido arceque jaculabantur. Sed repentina vis Hiſpanos perculit egregia navi ſuomet pulvere disjecta, hoſtes ſive ipſi ignem indiderant. Poſtquam horrendus fragor ſinu omni intonuerat, laceræ navis reliquiæ ardentes proximas navium, illæ viciſſim alias in idem exitium traxere. Quæ ſupererant, priuſquam

ad

ad ipſas quoque peſtis penetraret, abſciſſis funibus, littori incurrunt. Sola pugnæ exitum prætoria morabatur, duas in naves fortiter dimicans, donec tertia ſupervenit. Tum vero abrupto apluſtri una animi conciderunt, penitusque ingreſſis victoribus cædes magis orta quam prælium. Catervæ totæ Hiſpanorum ut pariter in fluctus deſilierant, ſpe enatandi glandibus haſtisque fodiebantur: nec ullam in ſinus partem defigi viſus poterat, ubi non triſtis mortuorum aut morientium facies occurreret. Non multum Hemskerkio ſupervixerat Avilas, maritimi imperii vetus, quippe Iohanni quondam Auſtriaco in Naupacteum prælium comes. Inter chartas ejus Philippi mandata reperiebantur atrocia non in Batavos modo, ſed in omnes qui Batavis commodi re aliqua fuiſſent. Galli, quorum arreptas naves Hiſpanus fuga deſeruerat, receptum ad victores tutum habuere. Servati & captivi, qui rara felicitate, miſſum a centurione Hiſpano militem qui ipſos trucidaret, globo interceptum, mox alterum eadem mandata exſecuturum ſimili letho periiſſe, poſtremo vincula ſua incidente telo dirupta memorabant. Quieta poſt prælium nocte, mane ſequenti apparuit Prætoriam Hiſpanorum, quam Batavi cœpiſſe ſatis habentes cuſtodire neglexerant, integram fluitare, paucis vectoribus, qui graſſante victoris ira in latebras abditi, inde prorepſerant, ſed his in oppidum elapſis, Calpetani ultro navem, ne præda hoſtium fieret, incendunt. Biduum ipſum Batava claſſis prælii in loco manſit oſtentui quam uſui habens victoriam. Cernebantur armati per littus diſcurrere: contra collectis ſarcinis

cinis fugam ſtruere oppidani. Pavorem cuncta præferebant: ſimiles nuntii Gadibus afferebantur: magna Hemskerkio, ſi vixiſſet, audendi materia. Nunc ſua cum ipſo conſilia conciderant. Tituanum, urbs Mauritaniæ haud vetus ad montis Atlantis radices mari fretum extra incumbens, Turcæ paret. Huc ſe Batavi recipiunt navium reparandarum, ægrorumque cauſâ, quos habebant ſexaginta, centum fere aliis in prælio deſideratis. Præfectus urbis Hiſpano infenſæ excepit multa cum gratulatione victores, donisque percoluit. Etiam pedeſtre auxilium offerebat, ſi Septam, ejuſdem oræ oppidum, ſed interius paulo ſitum poſſeſſumque Hiſpano, adoriri placeret. Verum illi prædæ quam belli cupidiores, ita comparant inter ſe, ut pars maxima Luſitaniæ littus legeret, Azores alii, rurſum alii Fortunatas peterent inſulas, quidam & Antabrum circa promontorium vagarentur. Naves duæ, ex his quæ commeatus tulerant, miſſæ in Hollandiam, quæ ſaucios ipſumque Hemskerkii corpus unguentis medicatum perferrent. Prælii ad Calpen quod VII Calendas Maii commiſſum eſt nondum fama ad Batavos venerat, dubium an citis nuntiis ex Hiſpania in Brabantiam perlata, cum Naia Hagæ tum agens v. Eidus Maii conventum petit, Ordinibusque exponit, nuper ſe ipſis poſtulantibus, cum ejus rei mandata haberet nulla, pollicitum curaturos archiduces ut ſua pacta rex Hiſpaniæ rata haberet. Archiduces cum defugere auctoritatem poſſent, pacis ſtudio, idem pollicendo, fidem ipſius liberaſſe. Æquum nunc ut ſicut illi principes optima fide nihil omitterent, quod ad ſarciendam con-

cor-

cordiam faceret, ita viciſſim Ordines cuncta huic inſtituto adverſantia amoverent, revocarentque claſſem, quam infeſtandæ Hiſpaniæ miſerant. Orabat præterea explicari clarioribus verbis, quæ de non ponendis caſtris, invadendisque regionibus obſcurius nuper conveniſſent. Ac quando intra calendas Septembres evenire multa poſſent, quæ archiducum nomine nuntianda Ordinibus forent, fidei publicæ codicillos poſcebat, queis tutus ultro citroque commearet. Iam negotii quod in manibus erat magnitudo cunctorum animos adverterat. Ac miſſi, qui concilio adeſſent, cujusque nationis præcipui adventabant: eoque difficilius ac tardius conſultabatur. Imprimis de revocanda claſſe dubitatum, nonnullis jam rei ad Calpen bene geſtæ rumoribus. Erant qui inſiſtendum dicerent fortunæ faventi, nec, niſi inter pugnandum, audiendos de pace ſermones. Alii non verbis modo, ſed reipſa oſtendendum, non alienos ſibi animos a vera pace, quæ, ſi non coaleſceret, patitura tunc quoque maria, concordesque omnes reſumturos arma, non veterum modo injuriarum, ſed & illuſæ pacis ultricia. Fermeque evenit, ut & qui otium cuperent Hiſpanum præſtando ſecuriorem, & qui id ipſum nollent, dum metum hoſti, & quærendæ pacis cauſas intendunt, ſua ipſi conſilia fruſtrarentur. Inter hæc e Gallia legati adveniunt: princeps erat Petrus Ianinus, pars quondam magna Lotharingici fœderis, ſed cum duce Meduanio in obſequium Regis transgreſſus, ex eo claris fidei nec minoribus prudentiæ experimentis rerum maximarum miniſter, & conſilii auctoritate inter primos habebatur,

batur, ſuper rerum tractandarum peritiam legumque cognitionem incoctum cunctis bonis artibus ingenium. Vultus autem ſermoniſque adeo potens, ut cum maxime abderet ſenſus apertiſſimus videretur. Huic aderant Buzenvalius, apud Ordines regius antehac orator, & qui juſſus erat hanc in dignitatem Buzenvalio ſuccedere, Elias Placius Ruſſiacus. Indignius rex ferebat, ita paucis conſciis ſe inconſulto jacta ejus rei fundamenta, quam, niſi ſe arbitro, incipi non debuiſſe pro ſua magnitudine, ſuiſque in Batavos beneficiis judicabat. Legati igitur dato ipſis conſilio multa de Regis in hanc rempublicam meritis præfati, ſtatim ad querelas transeunt, primum graviter in illos invecti, qui Regem cupiti in ipſos imperii ſuſpicione perſtrinxerant. Deinde quod cum hoſte colloquiis hucusque ſe immerſiſſent, clam Regem, factum id quoque minus grate. Illum tamen quam non moroſe amicitias exerceat nunc quoque oſtendere, miſſa in hoc legatione ut aut arma retinentibus auxilio ſe futurum demonſtret, aut ſi pax placeat, auctoritate ſua, æquam in præſens, in poſterum ſtabilem reddat. Lecti e Fœderatorum conventu qui legatis coram ærarii vires pacisque rationes expenderent. Ac ne Galli auctoritas alios Batavis neceſſarios offenderet, placuit & reges Britanniæ ac Daniæ, tum Palatinum ac Brandeburgicum principes interpellari, ut res ambiguas ſuis quoque conſiliis adjuvarent. Super Naiæ poſtulatis diu altercato, vicit ſententia ut revocaretur ab Hiſpania Claſſis, ſimul Philippus archiducum pacta firmaſſet: interim nec novæ illuc naves, nec commeatus mitterentur. Vicino autem pela-

go

go quod Freto Morinorum clauditur jam tunc arma quieſcerent, hac tamen lege ut Flandriæ portubus exire nonniſi piſcatores permitterentur. Acceptis autem Philippi tabulis, vacaret inſuper bello quicquid Oceani Galliam Hiſpaniamque præfluit Gadium tenus, & a Gadibus omne internum mare. Sed & terreſtri otio propius conſultum. Et Fœderati ſecuritatem ſuam claris terminis Amaſio, Vidro, Iſala, Rheno, Vahali & infra Graviam Moſa magnisque oſtiis ſepſere. Archiducum ex parte amnes obſcuriores Demmera & Geta Brabantiæ, Leia ac Manda Flandriæ limites facti. Vltra jacentia permiſſa bello, exceptis duntaxat urbibus caſtellisque: ſic tamen ut milites ipſos inter ſe tam mari quam terra nulli fines tuerentur. Priuſquam diſcederet Naia, quam non fruſtra in Batavis moras necteret apparuit. Hagæ illi manere nondum conceſſum, occupatis haud inani ſuſpicione Ordinum animis. Aſſignato Delphis hoſpitio, ingreſſus exitusque obſervabantur. Cujus ille conſilii rationem facto ſuo comprobavit. Quippe Cornelium Arſenium Ordinum ſcribam arcanum ad colloquium invitat. Ille, quod res erat futurum præſagiens, principem Mauritium adit, jubeturque, ſi quid magni muneris offeratur, accipere, detegendis hoſtium inſidiis. Vbi convenere, monachus facunde gratias agere, quod ipſo adjutore pax initia habuiſſet. Nam cum primum in Batavos Naia venerat, ſequeſtre Crauſio qui Arſenium ſanguine attingebat, primos apud illum invenerat aditus. Addit inde, haud ſibi ignarum, quantum hoc facto Arſenius periculum adiiſſet, ſi res non ex voto

utriusque

utriusque eveniſſet, invido ſemper ac ſuſpiçace plurium imperio. Cupidum hunc Belgicæ concordiæ animum diligere ac grate æſtimare archiduces, daturosque olim majora, nunc domum ipſi reddere, quam Bruxellæ habuiſſet. Marchionem Spinolam eorumdem votorum participem, ſi aut pax, aut novem annis induciæ conveniſſent, quinquaginta ipſi ſcutatorum millia polliceri. Horum millia quindecim ubi vellet repræſentaturum, aderatque manu ipſius Spinolæ ſignata cautio. Suo deinde Naia nomine uxori Arſenii donabat lapidem adamantem non vulgaris pretii. Arſenius de dono gratias agens, quam etiam ſibi ex urbis Bruxellæ, quo tempore dedita erat, pactione deberi exiſtimaret, cætera aliquamdiu recuſans, ut fidei ſuæ gravia, tandem & gemmam & ſyngrapham accipit, remque principi & principe auctore procerum paucis renuntiat. Princeps ad tempus rem clam habendam ratus, munerum cuſtodiam abnuebat. Mox de recipiendis quindecim millibus ſollicitatus, novis Naiæ literis Arſenius, verensque ne anceps arcanum in peius erumperet, omnem rei ordinem concilio pandit. Viſum Patribus chartam ſimul atque adamantem apud communis ærarii præfectum Georgium Debiæum notæ fidei virum ſervari. Nec tamen plebis odium vitavit Arſenius; quæ ſiniſterius acceptum rumorem interpretando accendebat, ita ut neceſſarium crediderit ſævienti famæ libello occurrere. Sub hoc tempus pervenit Amſtellodamum Hemskerkii corpus, multa gratulatione nec minore luctu exceptum: quia idem victoriæ auctor, ita magnum amiſſus patriæ damnum credebatur.

tur. Funus ac monumentum primo omnium publicitus data, cum inſcriptione quæ res ipſi patratas magno verborum honore teſtaretur. Ad Regem Britanniarum, cupientem rei Batavæ ſtatum propius noſcere, miſſi Iohannes Berkius magiſtratuum Dordrechtanorum adſeſſor, & Iacobus Maleræus Zelandiæ in conventu principem obtinens locum, præſentes ipſi reipublicæ vires oneraque exponunt, & quantum ærario deeſſe princeps ac Senatus judicaſſent ut bellum bona cum ſpe gereretur. Excepti comiter, promiſitque Iacobus rem ſociorum ſibi curæ fore. Satis hic intelligebat Batavorum armis ſuam quietem ac maxime Hiberniam defendi. Sed haud minus videbat quam non idoneus eſſet belli ſuaſor, qui pecuniam cujus id bellum maxime egebat, nec contulerat antehac, nec habebat unde conferret. Miſſi ab eo haud multo poſt Hagam venere Ricardus Spenſerus, memorata Anglicis Annalibus domo, & Rudolfus Winwodus tum Britannia rediens, alioquin perpetuus apud Ordines regis ſui legatus. Spinola interim datis ad Ordines literis, firmata regi Hiſpano archiducum pacta memorat: commeatum Ludovico Verreikio poſcit, Alberti ſcribæ, qui inſtrumentum ferret, aliaque ad rem facientia exponeret. Sed is ubi venit, apparuere Hiſpanicæ artes. Non enim juſti fœderis in morem intexta pactorum verba auctoritate regia muniebantur, ſed chartæ vulgares Gallico ſermone, quo & Belgarum principes uſi ſoliti; octavo Maii ipſiſque Iunii Calendis conventa præferebant, quæ ſubſcriptione ſua Rex & quidem ejuſmodi, qua ad ſubditos uti ſolebat, hactenus.

nus firmabat, ut ratam fore armorum intermiſſionem promitteret, Albertum atque Iſabellam principes dominoſque Belgicæ appellans, nullo interim verbo, quo uti poſtulatum, libertatem Ordinum & ipſe agnoſceret. Quin in ipſa priore Alberti pactione, omiſſæ erant voces quibus libertas affirmabatur. Scriptoris incuriam vocabat Verreikius, ridiculo colore. Objectum id ſibi cum Bruxellam ſignificaſſet, nihil archiduces, tantum Iohannes Ricardotus interioris conſilii princeps reſpondit, non recte captari verba, cum nullam pactorum partem rejiciens Philippus cuncta probaſſe cenſeri deberet. Ac quanquam teſtari poſſent Archiduces cuncta ſibi quæ promiſiſſent, impleta, quo magis tamen ipſorum benignitas ſpectaretur, in Hiſpaniam miſſuros, emendandis quæ arguebantur: dum ne differrent Ordines claſſem ab Hiſpania tollere, ne qui pacem cordi eſſe profiterentur, dicta factis refellerent. Hic vero nova Fœderatorum certamina, multis indignantibus, palam ſe illudi ab Hiſpano, qui libertatem velandis inſidiis oſtentaſſet tantum, at nunc fraudium manifeſtus arma ipſis excutere id unum moliretur. Et audiebatur hoſtis tum in Hiſpania tum in Flandria claſſem parare, incertum quo erupturam. Aderant his Galliæ legati, paci etiam tunc infeſtiores, qui compertum ſibi prædicabant Hiſpani ingenium, officioſi nunquam, niſi dum malo cogeretur. Sed vix integrum ſibi fecerant hac ſuper re conſultare, qui jam ante receperant nec commeatus ſe nec ſubſidia miſſuros claſſi, cui hoc ipſo, quovis imperio fortior redeundi neceſſitas imponebatur. Igitur huc ventum eſt, ut Ordinum nomine

Oldea-

Oldenbarneveldius reſponderet, non congruere promiſſis allatas ex Hiſpania paginas. Itaque Ordines aliter verba concepiſſe Latino Gallicoque ſermone, quæ imitanda regi eſſent intra ſeſquimeſtre tempus, ſi ultra colloquium ſperaret, ſimul exemplum tradebat. Et quoniam mora inde accidiſſet, prorogandum Ordinibus deliberandi ſpatium poſt novæ confirmationis tabulas, quantum ab præſenti tempore ad Calendas Septembres intereſſet. Datum tamen honori archiducum, quibus invitis peccatum iſta in parte viderent, ut claſſis revocaretur, & ne poſt ſeſquimenſem ex eo die capta in prædam cederent. Regis tamen literas ſervaturos ſeſe, dum meliores afferrentur, in hoc duntaxat, ut de armorum vacatione conſtaret. Neque interim, inquit, mirari ſatis poſſumus, ſi ex fide res agitur, quo largitiones iſtæ pertineant. En adamas, en torques, en Spinolæ manus, (& ſingula proferebantur.) hæc adeo in donantibus non ſuſpecta eſſe non poſſunt, ut etiam qui juſſu publico accepere, immerita apud populum invidia laborent. Ne quid erretis, non hic ut in regnis duo tresve cuncta pro nutu verſant, cætera ſervientium turba eſt. Vicibus regimus regimurque. Et hoc tantum concilium, hic ſenatus ſi non ſatis munita adverſum donationes veſtras videntur, numerum augebimus. Refer ad dominum dona, quæ nec pro pace dare opus eſt, & ſummum ſit nefas accipere contra libertatem. Deprehenſus inopinato Verreikius quod diceret non habuit, niſi ſi quid tale factum, archiducum injuſſu contigiſſe. nec mirum adeo, ſi monachi, avarum imprimis hominum genus, alios ex ſe æſtimarent. Iam præfinitum ſeſquimenſis tem-

pus exierat, & avocata erat ab Hiſpania claſſis, cum impetrato commeatu pariter adſunt Naia ac Verreikius, atque aliud ex Hiſpania ſcriptum proferunt. Verba ferme ut concepta Ordinibus fuerant. Hoc intererat, quod quo loco paratum ſe profitebatur ut cum liberis populis agere, in quos nihil ſibi vindicaret, addebat Philippus, id ſe aſſerere tum implendæ Archiducum fidei, tum muniendo pacis aut longarum induciarum fœderi, de quo ubi conveniſſet, cætera, quæ ad ejus ſanctionem deſiderari poſſent, abunde præſtiturum. Agendum autem eo in fœdere, tum de aliis partium poſtulatis, tum de religionis negotio. Quod ni coiiſſet, tum nihilo per ſcriptum iſtud deterius jus ſuum fore, ſed cuncta partibus integra manſura. Curioſiores notabant rem tantam non ſaltem ad diuturnitatem membrana dignatam, ſed papyro commiſſam ſatis indiligenter. Nec ſubſcriptum ut ad æquales, Philippi nomen, ſed Regis, qui mos ipſi ad ſubditos. Prior Naia odium, quod præſentiebat, verbis mollire aggreditur, narrans ſemet, ut cui optime cognita & archiducum & Ordinum in pacem voluntas, iviſſe in Hiſpaniam, & quo res partium in loco, quam neceſſaria Belgis quies, docuiſſe regem. Ibi rem in conſilium miſſam, quo firmiora & diuturniora eſſent quæ agerentur: nec rex tantum, qui mortalis, ſed regnum ipſum, quod immortale, pactis illigaretur. Teſtari ſe optima fide, cupidum pacis regem, ire ad eam recta ac ſimplici via: ideo mentem ſuam clare ſcripto explicaſſe, abditurum ſenſus ſi fallere voluiſſet. Poſt hunc Verrekius, multum laudata Archiducum fide, quod non Latine aut Gallice, ſed Hiſpanice concepta

eſſent a Philippo verba excuſabat. hoc illum ſermone Principes Chriſtianos, hoc populos liberos affari, nec æquum ſibi hanc eripi libertatem, qui Ordinibus, qua vellent lingua loquentibus, crediſſet. Incipiebant magis magiſque inter Fœderatos exardeſcere diverſa ſentientium ſtudia, ſuſpectante colloquia principe, Zelandis quoque & nonnullis Hollandiæ urbibus uberiorem bello queſtum, quam pace ſperantibus. Igitur etiam ſedatis animis & idem volentibus diſplicitura tanto infeſtius excipiebatur. Quippe libertatis confeſſionem, quo ſolo pretio occupati audire cœpiſſent periculoſos de pace ſermones, deduci in irritum, parumque id viſum, ni Romanenſium quoque factio, ſpe hoſtilis beneficii a republica avelleretur. Naia tamen & Verreikius monſtrato quid in Hiſpanico ſcripto Ordines deſiderarent, aperte profeſſi ſunt fruſtra futuros, ſi aliud exſpectarent: in ipſo pacis aut induciarum fœdere, ſi quid obſcuri ſubeſſet, clarius explicandum. Tantum illis fiduciæ acceſſerat, perſpecto magnam Fœderatorum partem belli pertæſam: nec dubium Hiſpano quin paciſci cum ſingulis quam cum univerſis mallet. Ordines, capto principis, Galliæque & Britanniæ legatorum conſilio, tandem in hanc ſententiam conveniunt, ut archiducum legatis edicerent, non reſpondere pollicitis allatas ex Hiſpania literas. Poſtrema quin adeo verba eam videri interpretationem accipere, ut prius conceſſa per obliquum eliderct. Liberos quippe ſe populos, & in quos nullum imperium Philippus, nullum archiduces vindicarent, internæ quieti ſponte ſua conſulturos, nec in rebus ſuis aliena paſſuros arbitria. Ne ultra in colloquia pene-

trarent præbitam forte occaſionem. Se tamen id daturos ſperatæ concordiæ, ut nationis cujusque concilio de literis ac re tota judicium deferrent, teſtati prius, nihil ſe libertati ſuæ inimicum admittere. Quid viſum ipſis eſſet, poſt ſeſquimeſtre tempus ſcituros archiduces, ut, ſi pacis rationes audiri placeret, decimum tum intra diem legati ipſorum, quales ipſi ſe miſſuros promiſerant, Hagam adventarent, ubi & ſuos legatos adfore, hac ſane fiducia, neque regem, neque archiduces ullam laturos conditionem, quæ ad ordinandas intus Fœderatorum res pertineret. Hagam autem Ordines conventui deſtinabant, ne regum legatis migrare indecorum foret, ſimul quia in multos ſparſa poteſtate rectius cuncta domi conſultabantur. Cum dubitarent Naia & Verreikius an hoc accepto reſponſo regis literas penes Ordines relinquerent, an ſecum reportarent, Ordinibus præ ſe ferentibus haud multum ſe curare utrum fieret, profectus Bruxellam Naia, renuntiavit manſurum ſcriptum penes ipſos dum faterentur data ſyngrapha id ſibi acceptum, eoque dato archiducum fidem liberatam: reddituros denique ni fœdus coiiſſet. Quæ cum Fœderatis repudiarentur, conſultis iterum archiducibus, Naia ſine ullo ſtipulatu mox literas tradidit. Ad ſingulos populorum conventus deliberatione perlata, dubitarunt haud pauci inſidioſum hoſtem intra ipſum imperii ſinum excipere, quid aliud quam explorandis viribus animisque, & ſi quid uſquam pretio aut armis pervium? Metuebant quoque ne qui inter ipſos pacem cuperent, velut in præceps delati, ad iniquiora conditionum ſenſim prolaberentur. Igitur ubi in concilium commu-

ne

ne legati rediere, primum omnium mutuo ſe fœdere cuncti obſtringunt, velle ſeſe ſi ad pacta veniretur, primo capite ſtabiliri libertatem verbis id ipſum aperte teſtantibus, quæque adhibitis in conſilium regum legatis ſufficere crederentur. Neque ullas ſe conditiones de ſacris profaniſque rebus admiſſuros, quæ libertati fraudem facerent. Contra ſi hoſtis pertenderet, monſtraturos ſe humano generi, penes illum ſtare quominus pax coaleſceret, collatiſque viribus, & invocata faventium principum ope, reſumturos arma, quibus eventum proſperum cauſæ juſtitia ſponderet. Mauritius ac Zelandi ultra volebant ipſa verba libertatem ſancientia jam tum concipi, mittique ad Albertum, ut ni placerent, colloquio abſiſteret. Durior aliis viſa hæc ſententia, quibus, audiri hoſtem placuit. Iam novus inſtabat annus, eoque ineunte, exſtiturum erat tempus quo armis ſuperſederi convenerat. nec prorogari diem Archiduces poſcebant, exſpectantes ut ipſi rogarentur. Quare ſcribunt Ordines ſe fretos archiducum pollicitis, hoc animo quem nuper Naiæ ac Verreikio promiſiſſent, colloquium exſpectare. Septem ſe aut octo ſuorum huic rei præpoſituros, ſi totidem ipſis aut pauciores mittere placeret, & tales quidem quales ſe miſſuros jampridem receperant, cum mandato tum ſuo Archiducum, tum Philippi regis nomine conficiendi celeriter negotii. Diſpicerent etiam num e re judicarent armorum vacationi menſem unum, aut ſeſqui ſuperaddere. Sibi quidem id placere, dum ipſis idem videretur. Quod legatos Ordines tales eſſe volebant, quales futuros archiduces receperant, id hunc habebat

ſenſum, ut Belgæ mitterentur. Namque id primæ archiducum literæ, quibus invitati ad pacem Ordines, clare continebant. Nec parum Batavorum intererat pacis rationes ſecum expendi a conſanguineæ gentis primoribus, quibus & minus fallaciæ, & communia ſecum vota, ſi non pro libertate, at contra externam dominationem. Tanto acrius archiduces alio tendebant. atque ipſo ab initio rem omnem clam habuerant Belgarum proceres, donec in ipſos pariter vulgumque erumperet. Ac Naia nuper & Verreikius Hagæ cum eſſent, jacto ſermone percunctati fuerant num paſſuri eſſent Ordines alienigenas legatos, quando non minus Hiſpani quam Archiducum res ageretur. Verum tunc nihil impetraverant. Hoc vero tempore Batavorum rectores, qui paci ſtudebant, cum aut conjectarent aut ſecreto reſciviſſent futurum ut ipſe belli dux Spinola & ſenator Hiſpanus mitterentur, quorum Spinolam privatis quoque de cauſis in pacem propendere cognoverant, neque uſui judicaſſent factis ad concilium verbis turbare ſuſpicaces animos, dant operam ut ad Náiam & Verreikium ſcriberentur Ordinum literæ, quibus ipſos rogarent, ut ſe de numero ac nominibus legatorum certos facerent, quo commeatui idonea curarentur. His literis injecta ſchedula, non ſane quaſi alicujus momenti res ageretur, ſignificans quod ipſi poſtulaſſent unumve, aut & alterum extra indigenas adhibere legationi liceret, ea in re placuiſſe archiducibus morem geri: nec intercedere Ordines quominus Hiſpanus aliquis, non tamen e præcipuis militiæ præfectis, ad colloquium veniret. In ambiguum verba

verba implicabantur, ut Batavis videretur unus duntaxat peregrinus admitti, archiduces ita interpretari poſſent, ne duos quidem prohiberi, ac ne ipſum quidem belli ducem, qui Hiſpanus non eſſet. Indigenarum quoque appellatio produci ad Burgundos poterat, Belgis adſitos & principatu indivulſos, ne Ricardotus excluderetur, quem conſiliis & longo uſu aulæ illius primum hoc tanto negotio haud abfore ſatis apparebat. Rediere e Dania Iacobus Bouleſius Amſtelodamenſis, Nicolaus Iacobus Simonides Hornanus, Iacobus Magnus Middelburgenſis, miſſi illuc qui Regem ſalutarent, conſiliaque ejus expoſcerent. Nec multo poſt adſunt Daniæ legati Iacobus Vlfeldius, clari generis ac prudentiæ ſenator, & Ionas Chariſius. Venit & a Brandeburgico principe Hieronymus Diſcua, & mox a Palatino Hippolytus a Collibus, clarum libris editis, obitisque legationibus nomen. At Rudolfus Imperator literas miſit inſcriptas ad Hollandiæ Zelandiæque & ſociarum nationum Ordines, queis labores ſibi patrique ſuſceptos audiendis ipſorum querelis & quieti procurandæ commemorabat. Iam vero differri rumoribus paci ipſos cum Philippo rege atque Alberto imminere, ſed velle imprimis rempublicam ſuam liberam pronuntiari: mirari nihil ſe tanta de re monitum, cum Belgica omnis imperii Germani feudum eſſet & portio. Viderent ergo ne quid ſuo injuſſu inchoarent quod feudi legibus prohiberetur. Viſum eſt Ordinibus reſpondere nunquam id ſibi cogitatum, aut Albertum fratri, aut cognato Philippum ſua conſilia celaſſe. Se alioqui non commiſſuros fuiſſe

ut ignarum incepti Cæſarem paterentur. Haud immemores ſe queſtuum, quos iniquiſſimo dominatu oppreſſi ad imperatorem & conventus Germaniæ pertuliſſent, priuſquam Mathias cauſam, regimenque ſuſciperet, & poſtquam idem ille Belgica exceſſerat. Sed nullas inde veniſſe ſuppetias, ne id quidem oblitos. Sane mox Coloniæ in urbe coram imperii legatis de pace diſceptatum. Sed cum hanc ipſam occaſionem belli acrius gerendi hoſtis arriperet, coactos ſe morbo aliter inſanabili ſupremum quærere remedium, ut decreto publico plurimarum nationum principatum Philippo, quem juratis ſub legibus acceperat, eaſdem ob leges multis modis violatas abdicerent. Ex eo de libertate ſua jure parta, armis defenſa, ne regibus quidem dubitatum. Sanguis & belli mala quam ſibi diſplicerent ſæpius ſe & imperatori, & his quæ a vulſæ a fœdere nationes Alberto regerentur, teſtatos, addito tamen ſemper, nullum ſe exitum ſperare, niſi præſentem ſtatum retinente republica. Atque huc tandem Albertum, huc & Philippum deveniſſe, ut intactam relinquerent libertatem. quod utriusque literis doceri, quarum exempla tranſmittebantur. Nunc confidere ſeſe, futurum, ut Cæſar Germaniaque omnis pro vetere in ipſos benevolentia faveant tam piis exuendi belli conatibus. De feudo ſilebatur, quia & refellere odioſum, & fateri inglorium. Nec minus Philippus & Albertus, ad quos paria de ſuo jure imperator ſcripſerat, reſponſo nihil ſe moliri quo jus cujuſquam deterius fieret, juris diſputationem ſilentio tranſmiſerant. Certe Geldriam utcunque Egmundani invitis imperatoribus diu tenuere, veteres principes in fide ac clientela

imperii

imperii habuere, qui tutores primum, dein comites, mox duces appellabantur. Trajectinos quoque pontifices, qui & Transiſalanam rexerant, quibusque in profanæ ditionis jura Carolus Quintus ſucceſſit, ſacramentum Cæſaribus dixiſſe in comperto erat. At Friſii cum Translavicanis levibus tantum tributis & armorum ope Francos primum, inde Germanos imperatores venerati, de cætero libertatem tenuere, quam & conceſſam ſibi a Carolo Magno prædicant, firmatam ab aliis ſæpius ac poſtremum a Sigiſmundo conſtat, ſeptingentosque per annos manſiſſe mixtum ex primoribus & populo regimen, lecto interdum uno qui poteſtatis vocabulo vim principis perpetuam, aut præſcriptum ad tempus exerceret. Conatum inde Maximilianum Cæſarem præfectos imponere Saxonum e gente, ſed hos ipſos, lacerata quanquam factionibus republica, integram poſſeſſionem adipiſci nequiiſſe, donec feſſi certamine jus ſuum in Carolum Quintum Belgico-germaniæ principem tranſcriberent. Hollandiæ, cui Zelandia adhæſit, Carolus Calvus Francorum rex dediſſe principem creditur, ſive illi ſtirps Aquitana, ſive indigenæ nobilitatis præcipuus fuit. Sed hujus famæ auctores tabulæ Diderico imperium ac jus concedunt hæreditarium, nulla feudalis nexus mentione: idque in ea tantùm, quæ Eccleſiæ Egmondenſis fuerant, pravo ejus ſæculi more de rebus ſacratis principes ditandi. Sciſſo mox in Galliam Germaniamque imperio, circa Rhenum Germani prævaluere. Sed diploma exſtat Othonis tertii, quod comiti Hollandiæ, quæ beneficiario uſu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox imperatores inter & co-

mites, poſtulantes negantesque obſequium. Fuere tamen principes qui affectandis Germaniæ ſtudiis vaſallos ſe imperii dixere, ſed liberos, & præter reverentiam nihil debentes. Quos inter Wilhelmus fuit factus ipſe Cæſar. Nec mutavere Boioari, nati quippe imperatoribus, ſed Burgundi, & poſt hos Auſtriaci ſacramentum abnuere, repetentes ex antiquo libertatem, ſeu Fridericus Imperator Philippo Burgundo jus omne imperii remiſerat. Maximilianus Auſtriacus Friderici filius, non princeps, ſed pater tutorque principis, & adverſum cives vi externa nitens, Hollandiam aliosque Burgundicæ ditionis populos in corpus imperii aſſcripſit: ſed Ordines acriter reſtitere, ortorumque tunc motuum hoc etiam inter cauſas fuit. Carolo autem quinto imperium affectanti, cum Gallum vellet ut externum repellere, objectum Germanis ab ipſis nihil magis Belgas ad Teutiſcum imperium quam Gallos pertinere. non conferri tributa, non pareri legibus, non judicia agnoſci. Sed ille ut acriter cupitum honorem conſequeretur, promiſit facturum ſe ut certo fœdere Belgæ Germanis coalcſcerent, præſtititque mox hactenus, ut auditis, quæ pro jure Germaniæ aut libertate Belgarum afferri poterant, Geldriam duntaxat & Trajectum feuda eſſe fateretur: velletque nihilominus in poſterum cætera quoque Batavorum Belgarumque unam pariter efficere imperii Germanici partem, non ut judicia legesque acciperet, ſed ut conferret ad publicas neceſſitates quantum duo principes Electores, ac viciſſim in tutela eſſet Germaniæ, jusque haberet ſuffragii in conventibus, integra de cætero libertate. Hoc ex fœdere Batavi Philippi principatu adver-

adverſum Hiſpanorum injurias opem Germaniæ invocarunt; & Bredano colloquio ab Arauſionenſi dictum Hollandiam & Zelandiam ad imperium Germanicum pertinere captandæ ejus gentis gratiæ, pernegantibus id Philippi legatis. Sed coacti, nullis inde auxiliis, ſibimet præſidio eſſe, eo ex tempore aliena & ipſi onera detractant. Neque novum fœdera hunc in modum dirimi, cum Europa fere omnis Byzantinis ſe imperatoribus adverſum barbaros indefenſa ſubduxerit: & civitatum Italiæ libertas contra imperatores eodem jure nitatur. Sed noſtrum non eſt longius iſta proſequi, quos inſtitutæ ſcriptionis ordo dudum revocat. Igitur poſtquam pacta armis modum poſuerant, non omiſere toto anno milites, qua licebat, ultimum bellandi tempus invadere. Paucos Albertus equites Lingam ire juſſerat, onuſtos ſtipendio. Forte hos in itinere, agro Benthemenſi deprehendit validior Batavus: & cum ſe Steinfurtum intra oppidum recepiſſent, quidam inſequentium una penetraverant, alios oppidani clauſis portis arcebant. Conſerebantur intra portas manus inter captandæ & retinendæ pecuniæ avidos. Ii qui extra erant, ni portæ tam ipſis quam hoſtibus paterent, impetum minabantur. Tum ad proximas ſociorum urbes mittunt quiſque auxilia rogatum. Levique initio ingens prælium inſtabat. Sed oppidi cives veriti ne ipſi fierent acceſſio victoriæ, perſuaſere utriſque, potius quam incerto eventu in ſolam auri ſpem concurreretur, acciperent tria Albertinorum millia Batavi, prædamque dimitterent. Captus ab Hiſpano Sidniſquius Graviæ præfectus dum juſto ſecurius Moſam devehitur: occiſuſque Warnerus Duboiſius, juri-

dicus militaris, Tilano in agro, dum curru fertur, & circumfuſo hoſti dedere ſe pertinacius negat. Bellantium utrique pactorum fiducia partem externi militis dimiſere: prudenter Ordines: archiduces etiam neceſſario. Nam ſeditiones imminebant undique erupturæ, ni novos ſumtus temporaria quiete redemiſſent. Ne ſic quidem vitaverant malum, multis militum per agros gravi colonorum damno graſſantibus: & quibus Dieſtæ ſedes data, ſi ſtipendia differrentur, admiſſis aliis ſuum ſe numerum aucturos minabantur. Mox ex Hiſpania nonnihil pecuniæ venit: aliquid & Belgarum populi contulere. Hinc Dieſtanis ſtipendium, ſimulque venia data eſt, diditique centuriatim varias in urbes. Sic fracta conſentientium vi archiduces, quod ab hoſte vacabat tempus impendunt muniendæ per exemplum ſeverius diſciplinæ auctore talium Didaco Iuarra ex Hiſpania miſſo, qui ærario militiæque proſpiceret. Narrant igitur edicto Dieſtanæ ſeditionis flagitia, in publicum noxas, quorum datam quidem veniam, ſed non ideo invitis retinendum militem. Omnes igitur ejus culpæ participes intra diem noctemque unam jubent excedere, nec unquam in poſterum pedem inferre aut archiducum, aut Hiſpani in terras. Manentibus redeuntibuſve propoſita capitis pœna, & ingens præmium exſequenti. Prudentiores judicabant non ejuſdem eſſe temporis fidem ſuam prædicare ſuſpicaci Batavo, & tam callida interpretatione promiſſa militi, utcunque merito, eludere. Fraudari poſteritatem non decet, raro Hollandicæ opulentiæ & adverſum naturam obluctantis ingenii exemplo. Nam privati aliquot Bameſtram lacum

Pur-

Purmerendæ adſitum ſeptem horarum ambitu demerſo in ſex pedes fundo, exhaurire machinis quas venti verſarent, & contra externam aquarum vim munire aggeribus annixi ſunt & præſtitere. Sane & olim Batavorum inſulæ pleraque humili ſitu niſi improbo labore atque induſtria emergere non potuerunt. Nec ceſſavit ſe vindicare Oceanus oppidis agriſque per illuviem quondam obrutis, & verſo fluminum curſu non alibi tantæ aquarum & terræ vices. Ex India Sibrandus Warvix rediit navibus duabus, quas Cygnea in inſula (Mauritianam Batavi vocant) refecerat, nudo deſertoque in ſolo poſitis cudenda ad ferramenta incudibus. Tredecim aliæ illuc remiſſæ duce Petro Verhœvio, qui comes nuper Hemskerkio & pars magna ad Calpen victoriæ. Trans Amaſium princeps Enno poſt captam Spinolæ Lingam minus vereri Fœderatorum vim credebatur. Nec ita dudum ferocius legatis reſponderat. Rapuere tempus Emdani, multa pariter accuſantes, quod urbano præſidio ſtipendium aliaque ſuſtentandis oneribus ad ærarii curatores deferri obliquis artibus prohiberet, quod nullo concilii decreto tributa ſolus indiceret, quod Hiſpanum militem impune graſſari per agros populabundum pateretur. Sed atrociſſimum crimen, quod profectis in Hiſpaniam nautis non uniuſmodi literas dediſſet, ſed ut quemque ſuarum partium, aut pro patria ſtare cognoverat. unde qui capti eſſent ac crudeliter habiti (erantque non pauci) eos tacito Principis fœdere proditos arguebant. Fœderati proceres, cum & Chriſtophorum & Iohannem Ennonis fratres in Transamaſiano ſolo morari cognoviſſent, tuendis

Emdæ ſuburbjis militem miſere : & ad Ennonem non legatos ultra, ſed tubicinem cum literis, quibus octavum intra diem, quæ contra pacta fecerat demere jubebatur, dareque operam liberandis in Hiſpania captivis : ni faceret, invitos ſe ad arma & ipſi dolitura cogi teſtabantur. Ille in Britanniam miſit, ambitum Regis gratiam, cui ſperabat probari facile poſſe qualemcumque principis adverſus ſubditos cauſam. Sed & Ordinibus per legatos ſe purgabat : præſertim de nautarum malis, quæ nulla ſua perfidia accidiſſe, ſed poſtquam Batavicum præſidium Emda acceperat, cunctos inde venientes in Hiſpania pro hoſtibus haberi. Ordines utroſque ad pacem monitos ita in præſens dimiſere. Audita & Caroli Sueonum jam regis legatio, conceſſumque illi ut militem Batavorum per urbes conſcriberet. Nam acrius bello inſtabat Livonas infeſtans, dum Sigiſmundus nova domi rebellione atteritur. Hos præter & reſurgentes Pannoniæ motus, quieta aut ſine armis Europæ cætera. Venetos Pontifici Gallus conciliaverat, his legibus, ut nova in ſacerdotes jura quieſcerent : qui ob crimen capti fuerant, Pontifici traderentur. Ita Pontifex ſacrorum interdictionem ſuſtulit, quique hæc ob diſſidia exierant, in urbem rediere. Solos Ieſuitas recipere Veneti pernegabant. Fidelem patriæ operam navaverat conſilio ſcriptiſque Paulus Servita, in hunc rebus jam compoſitis immiſſi percuſſores, inflictis vulneribus parum ab cæde abfuerant, ipſiſque & qui eos emercati fuerant, Pontificius ager perfugium fuit. Senatus in tutela eſſe publica Paulum pronuntiavit, & ſi quos facinoris reos tradidiſſet, ne-

necaſſetve, vim pecuniæ promiſit, ac quo magis alliceret, jus quos vel.ent duos alia ob crimina extorres domum revocandi. Fontano Mediolanenſium præſidi cum Rhætis de finibus erat controverſia, quam ille non coram arbitris, ne bello quidem indicto perſequi ſtatuerat, ſed vi inopina, conſcriptas Venetico motu copias in id retinens. Advertit Rhætos detecta conſciorumque ſupplicio expiata proditio. Sed aperta in arma ſpectantes Gallus & Veneti compoſuere. In Germania urbem Danubiwerdam, Iſtro adſitam, ob tumultum in ſacerdotes & ſacra Romanenſia proſcriptam ab imperatore dux Boioarus, proavorum ſimul jura repetens, armis ſuam ſub ditionem traxerat. Proteſtantes Germani quod antevertere neglexerant, ſero poſt exitum accuſabant, multi inter ſe conventibus & querelis ad imperatorem, audendo tardiores. Rex Hiſpaniæ, dum nulla mari hoſtium arma tuto receptis America atque India claſſibus, indicto præterea Hiſpaniæ tributo, in hoc erat totus, ut ingenti ſe ære alieno paulatim exſolveret, privatæ fidei ut olim vim publicam miſcens, creditoribus minuebat uſuras, ſibi prorogabat diem. Galliam nata maſcula proles jam altera in ſpem longæ pacis evexerat. Apud Britannos adverſus nobilium avaritiam agreſtium orta coitio in tempore repreſſa eſt: veniaque in præſens, in futurum legibus quies munita. Ex Hibernia comites duo Tironus & Tironellus, ille rebellione quondam notiſſimus, in Galliam primum, mox in Brabantiam profugi, Romanæ religionis ſtudium exſilio ſuo præſcribebant, quod in ſe injurium Rex Iacobus exiſtimans libello vulgavit, nimium

mium recepto ſæculi more ſceleribus cauſam religionis obtendi. Nam quæ ſacrorum cura vere barbaris, quibus conjugia ignota, cædes laudatæ, decus ſummum rapto vivere? Sed illos, qui dignitatem non ſanguine aut meritis, ſed ipſius aut Eliſabetæ beneficio obtinerent, ſuam ingratam mentem, ſuæ perfidiæ conſcientiam perhorreſcere, quod ſemel condonata iterum auſi, ſollicitata ad diſſidium provincia, in Anglorum omnium occidionem conjuraſſent. nec defuiſſe ſolitæ operæ ſacerdotes ac Ieſuitas, præcipuos nunc talium concitores. Sed externæ potentiæ imploratis fruſtra auxiliis, impios conatus, nihil ipſis integrum præter fugam reliquiſſe.

HVGONIS GROTII

HISTORIARUM

DE REBVS

BELGICIS

LIBER SEPTIMVS DECIMVS.

ADVENTVM differentibus hoſtium legatis, frigus hujus anni aſperrimum & rara inter exempla memorandum in cauſa, ſeu pars Hiſpanici faſtus erat exſpectari, interim Ordines cum amicis egere, ut quid ab ipſis pace bellove ſperandum eſſet explorarent.

cIↃ IↃ c VIII.

Gal-

Gallorum inſigne in hanc rempublicam ſtudium tunc ſane emicuit, haud facile invento, qui factum ipſorum imitaretur. Nam fœdus fecere, daturum regem operam ut juxta pax coiret: ubi coiiſſet, adverſum ejus violatores, qui aut publicas Batavis intuliſſent injurias, aut privatas interpellati diſſimulando feciſſent ſuas, auxilio miſſurum decem peditum millia. Si rex regnumve Galliæ hoſtilia paterentur, Ordines aut quinque peditum millia, aut æqualis impendii naves ſuppeditarent. Si quid ultra alter alteri præſtaret, id creditum fieret, finitoque bello rependeretur: neuter niſi volente ſocio cum hoſte paciſceretur. In commerciis Batavi apud Gallos, Galli apud Batavos civibus æquarentur. At Britanni quominus ſimile fœdus & ipſi facerent, primum veterem movebant controverſiam de pannaria negotiatione, quam una apud Anglos ſocietas obtineret, deinde ut ante omnia de veteri Ordinum ære alieno propius ſecum tranſigeretur poſtulabant. Germani, cunctabunda natio, quibus & ab Heſſo legatus acceſſit, præ ſe ferebant nihil malle principes ſuos quam ſuper mutuis auxiliis fœdus firmare: ſed nullam ſe accepiſſe ejus rei certam poteſtatem. Interim quæ ipſi Ordinibus commendabant, ſi pax fieret, hæc ferme erant: domus Naſſaviæ indemnitati ut conſuleretur: reſarciret Hiſpanus quæ Mendoſa Germaniæ nocuiſſet: ne cui Ordinum ſub ditione libertas fieret Romanos ſacrorum ritus uſurpandi: dimittendo militi ea adhiberetur cautio ne quid inde ad vicinos mali diffluere: commeatus onera in poſterum ceſſarent. Ineunte demum Februario menſe legati hoſtium Spinola, Mancicido Hiſpanus rei

mili-

militaris regius ſcriba, dein Ricardotus, Verreikius, Naia concretas per aquas traha vecti intrant nudam tum ſane, nec quæ ſolet amnium munimenta præferentem Hollandiam. Quaqua tranſirent ab urbium rectoribus comiter excepti. Paulum Haga aberant, cum obviam illis Mauritius procedit: ſimul immenſa hominum corona, quas ſpectaculi illius magnitudo exciverat, viſuros rem anno ante nemini creditam, ut belli maximi imperatores duo, qui nuper infeſtas duxiſſent acies, inermes amplecterentur ſe mutuo, proque vi armorum & belli artibus unum haberent humanitatis certamen. Tranſgreſſo Mauritii in currum Spinola, collatiſque ſermonibus, magnum uterque virtutis ſuæ fructum percepere, verum experti hoſtis de hoſte judicium. At poſtquam diſtributa ex dignitate hoſpitia, & pretioſam ſupellectilem cunctaque parata oſtentui explicare dux Italus cœpit, mirum dictu, quantus quotidie hominum ultima ex Hollandia concurſus, qui miniſteria, qui menſam, qui ipſum ſpectarent. Multos ſane exciverat ſola paſcendi viſus libido, ſed fuere & qui Romanæ religionis affectum proderent, jactarentque. Nec ille difficilis ſe dare adeuntibus, quin & pleroſque per interpretem prior affari, pulchrum id ratus, ſive & auſus adverſum proceres plebis ſtudia ſperare. Legatis hoſtium poſtulantibus conventus datur ſolito celebrior, ubi principe ſenatuque coram, ſalute peracta, quorſum ſint miſſi aperiunt. Dilecti qui ſeorſim cum ipſis agerent, totius Fœderatorum concilii nomine Wilhelmus Naſſavius, & Walravus Brederodius: nationes ſingulæ ſingulos, Geldria Cornelium Gentium, Hollandia Iohannem Oldenden-

denbarneveldium, Zelandia Iacobum Maleræum, Trajectina Nicolaum Berkium, Friſia Gellium Hillaman, Tranſiſalana Iohannem Sloethium, Groningana Abelem Cundertem addidere. Primi dies tranſiere dum mandata alii aliorum inſpiciunt ac refellunt. Rex Philippus codicillis ſuis archiduces ſummos Belgicæ principes appellabat: & de libertate agens Fœderatorum repetebat legem, quam & nuper dixerat, ut ita demum valeret, ſi pax conveniſſet, qua & de religione & de rebus controverſis aliis ſtatueretur. Archiduces ſuis in literis narrabant verba, queis Philippus rata ipſorum pacta nuper habuerant, poſtulatis Ordinum congruere, contra ſæpe teſtatis queſtiſque Ordinibus. Præterea, cum Philippus archiducibus poteſtatem faceret pacem faciendi per ſe, aut per eos, quos iſti negotio delegaſſet, archiducum mandata jus illud a Philippo acceptum in legatos a ſe transferri haud exſerte ſatis loquebantur. Quibus objectis Hiſpanici, cætera comiter excuſantes, ne quid in delegationis jure deſideraretur propediem ſe curaturos ſpondebant. Sed arguebant viciſſim, quod novo plane exemplo Ordinum mandata actores a ſe paci impoſitos arcanis imperiis alligarent.. Reſponſum eſt nihil id negotio obſtiturum quando adeſſent Ordines ipſi, qui ut quodque pacis caput conveniſſet, auctoritatem ſuam confeſtim adjicerent. Vtrique enim convenerant, ne ſemel in univerſum omnia, ſed per partes ea quæ definienda eſſent proponerentur. Batavi quidem, ut a difficillimis facto initio tentaretur hoſtium animus, colloquium duntaxat, an pacem cupiiſſent: Hiſpanici vero nectendæ moræ, & ut conceſſa quoties liberet

liberet everterent. Pacem vel inducias obtulerat Hiſpanus, preſſo diu arcano quod ſero erupit, pacem ſe æquis conditionibus ferre non poſſe, inducias poſſe. Contra Ordines ab initio profeſſi finem ſe bello, non intermiſſionem quærere: manifeſto ſcilicet exhauſtas Hiſpaniæ vires tempore revalituras, & poſſe interim vicina regna in pejus mutari, quæque alia contra inducias diſputata mox memorabimus. De pace igitur cœptum agi: fuitque de libertatis Batavicæ confeſſione primum caput. qua ſuper re inchoatis ſermonibus, per nos, inquit Ricardotus, vel regnum eſſe ſi libet non intercedimus. rogabat tamen illis ut vocibus pactio fieret quæ regiam dignitatem quam minimum læderent. Fœderati volebant regem & Archiduces ſuo poſterumque nomine, ſeptem nationum & Lingæ ac Tarantiorum imperio, quæque ipſis poſſidebantur, in perpetuum abſiſtere ita ut nec titulos nec inſignia uſurparent. Sed hanc, ut ipſi vocabant, contumeliam graviter incuſavere Hiſpanici apud Gallos Britannosque. Indignum id ſane, acerbiores ſibi iſtis a populis imponi leges quam reges regibus præſcriberent. Teneri Hiſpano Navarræ regnum: nec tamen veteribus poſſeſſoribus extortum nominis honorem. Britannum Galliæ ſe regem ſcribere: neque aut hoc Gallum, aut illud Hiſpanum injuriam interpretari, cum & Hiſpanus ipſe Hieroſolymorum regni præter vocabulum nihil habeat. Ad quæ cum Batavici reſponderent, regna ſua majeſtate defendi: at populis liberis nunquam ſatis ſollicite caveri: nec gravem tantis Auſtriacæ domus titulis paucarum vocum jacturam, accepere tandem Hiſpanici conditionem, ſi modo & cætera

tera convenirent: ſuſpecta prudentibus iſta Hiſpani facilitas: nec immerito jamtum conjectabatur aſſenſiſſe in ſpeciem populari gratoque omnibus poſtulato, quia reſtarent alia quæ conceſſæ intra verba libertatis vim opesque deſtruerent, aut non æque Fœderatis communia diſſidiis eos implicarent. Procedente colloquio, ſolemnia illa fœderibus, de ponenda hoſtilium memoria, de pignerationibus prohibendis, nullum aut leve certamen habuere. Sed ſimul ad commercia ventum eſt, edixere Hiſpanici abſtinendum Batavis Indiæ, aliisque longinquis navigatibus ut ante bellum inſolitis, eamque præcipuam Philippo cupitæ pacis cauſam: nec indignam libertatem pro qua id pretium daretur: nullo inſuper damno, cum illius in locum Hiſpanica negotiatio tutior propiorq; ſuccederet, qua manente olim nunquam ipſi Indiam cogitaſſent. Addebant nec Gallis Verbiniano, nec Anglis Londinenſi fœdere conceſſum adire eas oras, quos Caſtellani Luſitanique ſibi primis repertas longiſſimo tempore ſoli uſurpaſſent. Sed refellebant hoc Galliæ Britanniæque legati, dictantes quod jure naturæ liceret, prohibitumque fœdere non eſſet, permiſſum merito cenſeri, eoque ſe jure uti. Hæc vero adhæreſcente colloquio, quibus privatus ex India quæſtus, aut patria cordi, libellis diſſerunt, quam iniqua Hiſpanorum imperia, quanta Batavis contra certandi neceſſitas, ut queis ſterile ſolum aut paludibus obſitum, in mari opes & gloria, & in validiſſimum hoſtem unicæ vires. Nec alendæ turbæ ſufficere proxima Oceani. Viginti egregiis navibus Guineam adiri, ſalarias inſulas octoginta, cæteram Americæ oram ferme viginti, Indiam ſolam quadraginta:

ginta : nec minus octo nautarum millia iſtis itineribus occupari : quibus victum eripi, aut indici fugam tali fœdere : rem in quovis cive indignam, adverſus illos vero fœde ingratam, quorum maxima eſſent in rempublicam merita. Privata ſeu publica utilitas ſpectaretur, notum quo brevi excreviſſent Indicani commercii quæſtus, & quid in poſterum ſperari debeat ex quindecim annorum profectu colligi. Reſtare Cambaiam & Malabares, & Ceilonem & Narſingam, & Coromandelem & Quedam ignota hactenus aut leviter tentata. Iam quid ſi & Sinæ & obverſum alteri Oceano Americæ latus adeantur, & Auſtrino ſub vertice latens adhuc orbis inventorem exſpectet Batavum? Contenderentur ſane inter ſe Indicana & Hiſpanienſis negotiatio, quanquam hæc ne amiſſa quidem hactenus cum per Gallos Britannosque retineretur. nimirum id recuperari quod eripi ſemper poſſet, eripi quod recuperari non poſſet, diſſolutam enim ſemel ſocietatem nunquam revicturam. Indicanas naves bello habiles, quarum ſemper aliquæ domi in ſubitos uſus ſine ſumtu publico publicam eſſe claſſem: Hiſpanicas quid, niſi cum libuiſſet hoſtium prædam? Lucrum hic cum hoſte dividi: illic & quæſtum uberiorem, ſimulque atteri Hiſpaniæ divitias, orbis paci nimias. Vt ſciatur quid negari Philippo debeat, videndum quid ille acerrime petat, quam petitæ pacis cauſam fateatur. Pauperis quondam regni dominos Indiæ Americæque debere illud fortunæ faſtigium, ex quo nunc reges deſpiciant. Namque & vicinorum principum cauſam agi quibus inutiles efficeret Batavos mare amiſſum. Si æquum ſpectaretur huc niti hoſtem, ut injuriam

riam facere cum velit poſſit: Batavos id unum, ne pati cogantur. Si vis aut fas quæreretur, pro ſe divinas humanasque leges, quæ navigandi mercandique jus ita ut cœlum ſolumque omnibus ex æquo adjicerent. Si ante bellum navigatum non eſſet ad Indos, at jus fuiſſe navigandi, nec ullam valere quamvis longiſſimam poſſeſſionem adverſus juris gentium auctoritatem. Qui mare clauderent, qui ſol s ſibi mercatum vindicarent, quid aliud facere quam piratas, quam annonæ flagellatores? Antiquitati viſum juſta in eos arma eſſe qui ſuis portubus quenquam excluderent, quanto magis qui alienis arcerent? Pacem ſine commercio,non pacem eſſe, ſed perpetuam ſublato ſe tuendi jure hoſtilitatem. Iam vero Batavorum intemeratam hactenus fidem non poſſe inſigniori exemplo fœdari, quam ſi prodant & Hiſpanorum inclementiæ objiciant, Indorum populos regesque fœderatos. Si pactis ſtare velit Hiſpanus, jam tum rem eſſe transactam, cum liberos Batavos pronuntiavit, & cum convenit, ut poſſeſſa quisque retineret. Nam nec liberis præſcribi quicquam debere, & inter poſſeſſa eſſe commercium. At magni æſtimare Philippum quod imperio cederet, non eo ſane quod haberet, nec id donum, ſed veri eſſe confeſſionem, ſine qua ſpes nulla concordiæ. Pacem illum dare, pacem accipere, nec tam ſecundis ſuis rebus ut vendere eam debeat. ni crederet, denuo experiretur. Periiſſe quadraginta annorum ſanguinem,fruſtraq; ſumta arma pro libertate & contra Albani illam commerciorum fugatricem decimam, ſi nunc tanta ſervitus ſponte ſubeatur, & majoris Mundi partis exſilium imponi ſibi ab hoſte patiantur,
quod

quod a principe nunquam toleraſſent. Hæc illi : pauci contra privatum eſſe negotium quod publicæ paci obſtare non deberet. Saltem non niſi maritimarum nationum cauſam agi, cum belli mala ad omnes pertineant. Poſtremo ubi Hiſpanica negotiatio, brevis ac tuta, nautas pellexiſſet, caſura ſua ſponte itinerum longinqua & morbis obnoxia. Re expenſa Ordinibus Fœderatis, juſtæ cauſæ eſſe videbantur, cur India haud decederent, attamen, ne quid exuendo bello intentatum relinquerent, altercato diu, optionem Hiſpanicis deferunt, ut aut ſolidam ineant pacem cum navigandi libertate, aut ad Galliæ Britanniæque exemplum, quicquid æſtivum ultra circulum jacet armorum permittatur arbitrio, aut pax hic, illic induciæ fiant. Illi nec eam negotiationem permittere volebant, & pacem bello miſceri prodigio ajebant ſimile: de induciis per Indiam ita demum ſpem eſſe, ſi elapſo tempore navigatu abſtineretur. Verum Ordines, qui ab ea lege abhorrebant, ſi forte metu hoſtem ad æquiora verterent, Americanæ ſocietatis ſopita nuper conſilia reſuſcitant: minas eſſe tantum intellexit hoſtis, nec ultra res proceſſit, dum qui inter Batavos paci ſtudent ferociam addere verentur diſſentientibus. Non dubie noxius erat Fœderatis populis iſte rerum ſtatus, armis duntaxat inhibitis pace juxta belloque incertis: unde plebs multa, cui ex bello victus, nec promtum ſe ad alia vertere, otio atque inopia affligtabatur: quo magis feſtinandum ſibi Ordines exiſtimabant, colloquii exitum. Monent igitur Hiſpanicos, ut præcipua de queis acturi eſſent capita, pariter proponerent: idem ſe facturos. Illi cauſari rem eſſe inſolitam, ut prioribus nondum

trans-

tranſactis nova congererentur. Parent tandem, ſed ut ſumma duntaxat rerum genera obſcuris vocibus, non ut diſtincte atque explicate res ipſas exponerent. Agendum enim ajebant de finibus, de bonorum reſtitutione, de externis commerciis, de monetæ, earumque immunitatum, quæ Anglis aliisve per Belgicam conceſſæ, paritate, de religione, de vicinis principibus. Interrogati quod de religione mentionem facerent, quando in Philippi literis idipſum contineretur, hunc ne haberet ſenſum, ne qui ultro citroque commearent ſacrorum obtentu infeſtarentur, an ut ipſi Batavis jura præſcriberent, queis res divinæ apud ipſos ordinarentur? Rem dignam dixere, de qua principes ſuos conſulerent, compoſitisque cæteris eo ubi ventum eſſet clarius promturos ſententiam. Contra Ordines non pauca & in ambiguum implicata, ſed capita octo & viginti tradiderant, verbis apertis complexi quæ firmandæ paci aut demendis belli injuriis adhiberi ſolent: nec privata commoda omiſerant, aut Naſſaviæ domus, ut Emmanuelis, cui pater Antonius breve tenuerat Luſitaniæ regnum. Inſtituta de controverſis capitibus collatione, ſtatim Indicano certamini alterum acceſſit de Europæis commerciis, non minimas hoc quoque difficultates ferens, nam adaperto Antverpiam itinere labem negotiationibus ſuis Hollandi magisque etiam Zelandi metuebant, acceſſitque dilectos Ordinum Ricardotus, cum lachrymis obteſtans, ne pertinacius tuendo quæ ipſis placita, tam paratam pacem e manibus amitterent. Nec obſcure præ ſe ferebat nihil de commerciis ſtatui poſſe, niſi explorata propius regis Hiſpani

voluntate: meminiſſent igitur Ordines eam inire paciſcendi rationem quæ probari poſſet, nec victo nec captivo, ſed pacis cupido principi. Affecto jam Martio menſe haud longe erat finis præſtitutus armorum ceſſationi, convenit igitur, ut Aprilis Majusque adderentur. De India Ordines hanc conditionem tulere, ut liberum eſſet ſuis civibus novem per annos a pace facta cuncta illius loca adire, niſi quæ Hiſpanus dominatu teneret. Hæc vero ne accederent, ne ſinerent rectores, aut neceſſitas cogeret. Hoſtilia inter ipſos ipſorumque ſocios tantiſper abforent. Si quis contra faceret, ne alibi jus eſſet ulciſci, quam ubi patrata injuria, injuriæve auctores degerent: tum vero ut ante novem annorum exitum certior pactio tentaretur. Repudiabant hæc Hiſpanici, planeque volebant circumſcribi in præſens Indicanam negotiationem, omitti in poſterum. Interni vero commeatus libertatem, ſuſpectam Batavis, munire parabant his legibus, primum ut onera demerentur bello reperta, modicis olim vectigalibus: deinde ne ſuum ad forum merces trahendi privilegium, quod urbes quædam uſurpant, ut in vino Germanico Dordrechtum, in Gallico Middelburgum, adverſus alterius nationis ~~aut imperii homines~~ aut imperii cives valeret. Contra Batavi, intellecto hæc quo tenderent, placere ſibi oſtendunt, ne commerciorum duriora externis onera quam civibus imponantur: jura autem urbium eo ſint loco, quo ante motus Belgicos fuerint. Sed & æquum arbitrabantur, caveri ſibi tutas fore, quæ a ſe Hiſpaniam peterent naves. His ſuper controverſiis acturus cum rege in Hiſpaniam mittitur Naia, quadraginta intra dies promiſſo reditu:

ditu: ſed pollicitationem aut falſam, aut temerariam eventus revicit. Non tamen vacuum omnino tempus tranſiit: nam primum Ordines de pecuniis creditis cum Anglo tranſigunt: ſed usque mox faciunt, valiturum ſi pax fieret, iiſdem pene legibus queis cum Gallo convenerat: niſi quod auxilia dimidio minora promittebantur, tum regreſſis ſuas ad nationes, qui ſupra numerum, convenerant, præfecti pacis negotio hoſtium legatos interpellant, ſua ut poſtulata cæteris de capitibus expediant. De finibus orto ſermone veriti non ſunt contendere Hiſpanici, ut Brabantia, Flandriaq; & omni Geldria trans Vahalim Ordines decederent, acciperentque viciſſim Lingam, Oldenſaliam, Gròllam, iniquiſſima comparatione. Cum eo deſcendiſſent, ut oppidorum cuſtodiam breve ad tempus Fœderatis permitterent, ſic tamen ut ſumma poteſtas jurisque dictio penes archiduces eſſet, nimium ſe liberaliter partiri Belgicam dicebant, relicta apud vicinos ea parte quam firmiorem belli fortuna judicaſſet. Emanante hujus rei rumore, Brabanti Ordinum ditionis, non contenti obtinere ne hoſti dederentur, occaſionem datam judicabant, qua jus dicendæ in conſilio publico ſententiæ recuperarent. Nam poſtquam principes urbes, ultimaque earum Antverpia Parmenſi ceſſerant, reliqua, ut minora, quam quæ per ſe regerentur, ſeptem nationum imperio leges, tributa, magiſtratus, acceperant, quanquam Bergæ ad Zomam fidæ ſemper partibus, Breda vero aliaque bello capta ac recepta poſtliminio libertatem ex Trajectino fœdere repetebant. Sed non ea erant tempora, quibus augeri deberet cenſentium turba & conciliandi labos.

Parum adhuc actum cum hoſtibus erat, jamque & Maio menſi finis imminebat, cum pacis inter Batavos ſtudioſi ægre a cæteris impetrant, ut anni labentis reſiduum armorum otio adderetur: hac tamen lege ne Quintilem ultra colloquia prorogarent. Bonorum tum reſtitutio tractabatur, prioribus nondum confectis nova diſſidendi materia: quam ob rem profectus Bruxellam Verreikius, brevi rediens, quæ ſit mens archiducum refert: æquum ut onera bello nata pace moriantur. De oppidis Brabantiæ Flandriæque gratiam facere, dum agro integro potirentur. Vt privatis ſua cuique, ita & principibus reddenda bona, quæ majores tenuiſſent, diverſam quippe poſſeſſionum utilitatem ab imperii majeſtate; nec quia hanc abdicaſſent archiduces, iccirco conveniſſe ut & illa mulctarentur. Contradixere Ordines, nec imperium fiſco, nec urbes agro exui poſſe, ſine imperii urbiumque exitio: & ni ad æquiora ſe verterent, rectius colloquium abrupturos. Inſtabant illi, ſi de fiſco abnuerent, certe cur ea, quæ privati principum patrimonii fuiſſent reddere negarent, colorem nullum reperturos. Repudiatum hoc quoque tam callidum diſcrimen, quando bis in locis nunquam æris fiſcalis, principumque patrimonii ſeparatæ rationes fuerant. Et quanquam cunctabantur illi aperire quid rei privatæ nomine comprehenderent, apparebat oppida regionesque totas emtas principibus, aut peculiari titulo quæſitas iſto ſub involucro tegi. Cum vero Batavi ſecuritatis magnam partem futuram dicerent, ſi Hiſpanica præſidia Belgicis finibus deducerentur, indignum dixere Hiſpanici hoc ab iis poſci qui res ſuas Gallo ac Britanno mili-

te tutarentur. Haud magis obtemperavere, rogati ut quæ juris Teutiſci loca ipſis inſiderentur, Germaniæ redderent. Iterum Bruxellam Verreikius, atque ubi redierat, collati ſermones de privilegiorum uſu, de bellicarum navium ad littora acceſſu, de muniendi jure, de legendis earum urbium magiſtratibus, qui privatos dominos pace ſortirentur, de cautionibus pacis, nec niſi denuntiato reſumendis ob injurias armis. Nec de his ſatis conveniebat, & ut conveniſſet, exigua erant præ prioribus adhuc controverſis. Præcipue vero offenderat Hiſpanicos quod Batavi petierant ut fœdus non archiducum modo, ſed procerum quoque ac civitatum ipſis parentium ſponſionibus firmaretur. Tentati de religione iterum opperiendum dicebant Naiam, quem ſperato longius per Hiſpaniam detineri haud feſtinæ circa magna gentis ingenio. Hoc obtentu exoravere ut præfinitum colloquio tempus citra Calendas Sextiles, ad Eidus uſque Septembres produceretur. Interea in Galliam Ianinus ierat, ut regi quis apud Batavos reipublicæ ſtatus, qui motus animorum, quæ ad bellum vires, quæ ſpes pacis exponeret: ipſe jam tum inducias animo ſtruens, quia publicis arcaniſque colloquiis Fœderatorum plurimos a bello averſos, & Hiſpanum pacis æquæ impatientem cognoverat. Non parum momenti huc addiderat, quod Ordines, ſi bellum maneret, ingens auxilium reges ſocios popoſcerant, teſtati nullum ſibi reſtare tributi genus, & tamen longe impar ærarium iſtis copiis, quas bello gerendo neceſſarias Mauritius quondam judicaſſet. Erant hæ pacem volentium artes, quas ſero princeps belli jam rationes in minus contrahens vitare

ſperaverat. Agebat tum in Gallia Petrus Toletanus, quem Philippus miſerat orando Henrico, ita Batavicam pactionem moderaretur, ut regiæ dignitati quam minimum decederet. Etiam filio ipſius deſpondenda in conjugium Philippi filia offerebatur: haud avido ejus affinitatis Henrico, qui pridem ſibi ipſe in Medicea potius, quam plena fœminarum Auſtriaca domo matrimonium quæſiiſſet. Suſpecta tamen & Batavorum quibuſdam & Anglis præcipue iſta legatio fuit, & dos dicta nuptiis, jus in Batavos ferebatur. Sed Britannum mitigavit Hiſpanus pari honore legationis ad eum directæ, quam obiit Ferdinandus Grionus Hiſpanos inter belli ductores dignatione eminens. At Daniæ legati, qui Hagæ agebant, domum abiere, pertæſi moræ, ſed nec diſſimulantes nolle ſe ejus fabulæ ſpectatores ſedere, cujus ſcena omnis in Gallia ſtrueretur. Onerabat Ordinum curas, quod ex Anglia, Gallia, Germaniaque nuntii congruebant, prædicare Hiſpani miniſtros, nunquam id animi Philippo ut imperii ſui jura projiceret. Sed obtinendo colloquio datam Batavis uſuram brevem temporariæ libertatis. Nunc ita ipſi cognita iſtarum nationum intima, ut pace ſeu bello proſperos exitus ſperaret. Nec pacem daturum, niſi India abſtineretur, & Romanenſibus ſacra ſuo more peragendi poteſtas fieret. Ianinus Hagam regreſſus, fidum in ſocios regis animum, & repudiata Toletani turbamenta, nec ultra aperit. Deinde legati hoſtium, abſente adhuc Naia, ſed acceptis ex Hiſpania literis, regem ajunt bona fide libertatem ipſis permittere, æquum ut ei viciſſim de India aliiſque nuper poſtulatis mos geratur. Cupere præterea regem ſua pro pieta-

te

te ut impune ſit Romanenſibus ex animi ſui ſententia deum colere: darent hoc conſanguineis: darent ſuis quisque majoribus, ne probatam ipſis religionem ſævius odiſſent, quam nova & nata diſſolvendis imperiis Anabaptiſtarum placita, darent denique patriæ ne fugarent inde cives, erepto quod mortalibus dulciſſimum eſt. Sentiebant Ordines intendi machinam quæ reipublicæ ſtabilimenta ſubrueret. Idem Germanis Anglisque videbatur. Ianinus non conſilium improbabat, ſed conſilii auctores, nec enim debere rem tantum hoſtile beneficium fieri. Tandem Ordines, & damnoſæ rebus ſuis moræ & iniquarum conditionum haud ultra tolerantes, finire colloquium ſtatuunt. Perſcriptoque decreto, quam magnis experimentis formidatum ſibi cum Hiſpano de pace agere, ut ipſi priores aditi mentem ſtatim ſuam promſiſſent, hoſtes contra quibus graſſati eſſent inſidiis, quomodo ſingula eorum poſtulata conceſſæ toties libertatis jura vimque deſtruerent, totam denique rei geſtæ ſeriem ordine commemorant. Decreto hoc ſibi tradito Hiſpanici deliberandi ſpatium petiere. Interea regum Galliæ & Britanniæ legati, præſentibus magis quam probantibus Germanis, in conventum Fœderatorum prodeunt, preſſaque hactenus efferunt regum mandata, ut pacem quatenus fieri poſſet, curarent: ea deſperata, ſaltem inducias ſuaderent utrisque partibus. Sed tutas honeſtasque & per quas maneret Batavis indubitata libertas, jus integrum navigandi, nihil imminuta poſſeſſio. Tales inducias ſapienter rempublicam adminiſtrantibus in pacem verti. Scire ſe quam juſtas haberent iraſcendi adverſariis cauſas: ſed omnes animi pertur-

bationes infidas eſſe conſiliis. Cogitarent, quam per ſe ipſi bello impares, nec regibus arma ſumi, niſi ex occaſione, aut neceſſitate. Hic ex bello nihil poſſe majus quam mutua damna ſperari: & abeſſe neceſſitatem, quamdiu haberi poſſent induciæ. Si conveniſſent, eadem tuendo fœderi, quæ pace facta auxilia promitti: ſin Hiſpani, quod omnino verendum, ut pacem ita inducias defugerent, futuram tunc quoque amicorum ſalutem regibus cordi. Hæc ubi fama percrebuit, tum vero effrænis libido ſine auctore ſcripta in vulgus ſpargendi totum per annum vagata ardentius erupit. Alii tali ex fœdere ſolitudinem, ſeditiones, poſtremo ſervitium vaticinari: alii odioſe exagitare quæ unquam per Americam Hiſpani, aut adverſum Granatenſes & Arragones, ipſa denique in Belgica crudeliter aut perfide patraſſent. Producere libros qui docerent pacta Romanæ religioni nocentia, aut ſubditos inter principesque inita ſervari non oportere. Nec omiſerant incuſare, quod non urbium rectores, non indigena nobilitas huc miſſa, ſed Itali, Hiſpani, Monachi, fallaciſſima hominum genera, qui ſi quid uſquam infirmum aut malefidum rimarentur, quin & legatos regum & procerum potiſſimos, ut donis a recto averſos, oblique notabant. Non minimum ego iſtius reipublicæ malum arbitror, tantam in plebe libellis concitanda proterviam, vetitam ſæpe, & tunc novo edicto, nec repreſſam tamen, dum acris indago & graves pœnæ repudiantur ut libertati contraria. Ordinibus quanquam in conventu pleriſque res inopina obvenerat, & præſumta ſpe pacis ægre ſe ad inducias detrudi patiebantur, ne tamen monita regum ſpernerent, præcipuæ

hæ

hæ cauſæ erant: quod belli impendia, ita ut poſtremo geſtum fuerat, trecenta florenorum millia in menſes ſingulos tributorum reditus ſuperarent: quod hæc ipſa nondum ſufficere judicarentur, ni tuendis amnibus ſexies mille pedites ad veteres copias accederent, quod commune Fœderatorum æris alieni haberet novies millena millia: nationes ipſæ privatim bis tantum: ac proinde bellum nolentibus regibus geri nulla bona cum ſpe poſſet. Nam partes imperii abſcindere atque intima tueri, etſi erant qui ſuaderent, crudele, ac, ſi emanaret, periculoſum. Quod vero nonnulli dicerent, ita conſtitutam rempublicam, ut armis quieſcentibus ipſa quieſcere non poſſet, ea vero aliis impia atque infamis confeſſio videbatur. Iuſtius metui, ne plebs, cognito juſtas leges repudiari, infenſa rectoribus, belli onera detrectaret. Reſpondent igitur paratos audire ſe de induciis, dummodo libertas non ſub conditione, aut in diem, ſed ſimpliciter atque in perpetuum firmetur. At Hiſpanici, ubi eos legati regum acceſſerant, nullam talis conventionis ſpem fecere: ſed aliam conditionem ferunt, ut quæ in præſens armis ſuſpenſis rerum ſit facies, maneant per annos ſeptem, ſic tamen ut Hiſpanus eligat duos intra menſes Indiæ commercium permittere velit, an de eo armis contendere. Non eſſe autem cur repetatur ſemel antehac facta de libertate profeſſio, tardumque id impetratu, quando durior hic Hiſpanus, nec archiducum facilitatem imitetur. Hæc ſi Ordinibus non placerent, ſaltem exſpectandis propioribus Philippi mandatis tempus ſibi indulgeri Calendarum Octobrium tenus poſtulabant. Hoc ubi per regum principumque legatos

concilio renuntiatum eſt, perſtitere in priore decreto proceres: Cæterum de tempore dixerunt legatis ſe idem rogantibus obtemperaturos. Interim & ipſis ad ſuas cuique nationes abeundi ſpatium fuit, ut in rem novam nova juſſa acciperent. Magnis contentionibus res agitata eſt. nec tantum nudiores ad hoſtilem injuriam populi a Zelandis mari ſuo tutis diſcrepabant, ſed in ipſa Hollandia aliud aliæ urbes, nec intra urbes idem omnes volebant, ut quemque ſpes propriæ, aut valida utrinque argumenta impulerant. In hac animorum fluctuatione conſilium Mauritio datum eſt, ut palam nec diſſimulanter auctorem ageret fortioris ſententiæ: fecitque non verbis modo aſperioribus, ſed & miſſis Hollandiæ ad civitates literis. Tandem, inquit, artes majoribus formidatæ eruperunt. Speciosæ illæ voces, quibus emtum colloquium nihil niſi voces fuere, nec pax hoſti cupita, ſed ut ſuo magis quam noſtro tempore bellum gerat, aut bello gravius per diſcordias ac dona affligat rempublicam. Brevi reviviſcent illi opes, nuper exhauſtæ adeo ut ære ſolo in auri argentique pretium pecuniam ſignaverit. Nobis manebunt onera, perfidiæ metu, diffluet mercatura & quicquid bello alitur: ipſumque militiæ robur, præſertim equeſtre alibi gloriam & prædam quæret. Non corporibus modo, ſed & animis ventura deſidia eſt, tot olim injuriarum exoleſcente memoria: cujus jam nunc quam exiguum reſtat, ſeniorum in locum ſuccedentibus aliis, qui vetera audiunt tantum, audita ſegniter credunt. Fac, quod ſperari non debet, ut in republica nemo aliud quam rempublicam ſpectet, tamen regum ſubiti ſunt impetus: populi, ſæpe dum deliberant pereunt.

Quare

Quare vos memores parentum virtutis, qui toties imperatoris ac regum de pace legationes, non ut amicorum conſilia, ſed ut hoſtis inſidias vitavere, memores decretorum, quæ olim facta & nuper ſæpius repetita, de ſtatuenda extra controverſiam libertate, nullam admittite pactionem, niſi quæ hoſti & jus omne imperii & titulum & inſignia abjudicet. Si fraus nulla ſubeſt, quid cunctatur claris verbis exprimere, quod ſerio agitur? At veſtra profecto intereſt, ne aut principes externi veſtro de ſtatu dubitent, aut cives ipſi dominum ſibi cogitatione deſtinent. Erunt qui ambigua vobis verba & ad Hiſpani guſtum temperata laudabunt, neceſſitatemque obtendent. Sed honeſta ac ſalubria neceſſitatis patrocinio non egent, præceps eſt iſta mollities & ad deditionem trahit. Fœdera meis conſiliis haberi, ſi ego non merui, meruerit pater. Neque hic mea, meorumve res agitur, ac ſi publica privatis poſthabere ſiviſſet animus, patuit dudum patetque lucroſus e bello exitus. Vos principes fœderis, exemplum date minoribus & veſtra ex auctoritate pendentibus populis. Quæ ſenatus nuper reipublicæ neceſſaria propoſuit decernite. Quos ad conventum mittetis, mandatis adſtringite, nequid in libertatis pactione commutent. Imperate iiſdem ut nobiſcum de republica conſilia ſocient, ſicut veteres erga præſides & meum poſtremo parentem factitatum eſt. Hanc ego veſtram pro publica ſalute curam omni beneficio gratius accipiam. Non eadem fuit ubique literarum interpretatio: & quidam primores urbium ad conventus ire ſoliti, ita accepere quaſi traducta eſſet apud collegas ſua in mandatis obeundis fides. Prodiere ſub hoc tem-

pus & Iuſti Lipſii literæ,alibi nobis memoratæ, queis vir civilium rerum non imperitus, manente adhuc Galliæ ac Britanniæ bello, auctor Hiſpano fuerat, ut cum Batavo inducias paciſceretur. Principes mora valeſcere, & ubi odium deſiiſſet, redire obſequium; non alia quondam arte Sextum Pompejum cecidiſſe, validæ claſſis atque inſulæ dominum. Abibat September præfinitus nuper Hiſpanicis manendi terminus, itaque legatos adeunt regum, narrantes accepta ſibi archiducum mandata, quibus ſeptem in annos per Europam inducias faciendi poteſtas fieret, hac formula, paciſci ſe cum Ordinibus ut liberis & in quos nihil ſibi arrogarent. Philippo ut idem placeret daturos operam. Negarunt legati ſe de re, quam ingratam fore præſentirent, ad Ordines verba facturos. Apparebat Hiſpanicos ſeveritate poſtremi decreti quo exire finibus jubebantur offenſos, ut moram precarentur contra ſuam magnitudinem judicare: manſuros tamen libentius, ſi Ordines id ſponte ſua aut legatis ſuaſoribus conceſſiſſent. Sed legatis conſultius viſum hoſtium abitu ſatiare Ordinum iras, quam inviſa adeo poſtulatione odium in ſe quoque accendere. Veniunt igitur in concilium Hiſpanici vale Ordinibus dicturi. Ibi Ricardotus multum laudatis principibus ſuis, qui res maximas paci condonaſſent, Ordinum præfractam duritiem accuſabat, a quibus nunc quoque haud ſatis decore ſe finibus pelli. Fatidicus, inquit, non ſum: ſed aut vehementer ego animi fallor, aut jam diem illum prævideo, cum tam contumaciter repudiata reddi vobis fruſtra optabitis. Vos ſpretæ pacis reos peraget qui fundetur in poſterum ſanguis. Huic Ordinum nomine ita reſpondit

dit Oldenbarneveldius, ut ſimpliciter egiſſe Ordines oſtenderet, qui colloquium non admiſiſſent, niſi accepta fide relictum ſibi iri libertatem. Quo minus fœdus coëat per ipſos ſtare, qui promiſſa exſequi aut non poſſint, aut non velint. Ab illis repoſcendum ſanguinem, quorum jura armis omnibus cruentiora armorum feciſſent neceſſitatem: quorumque recentia etiam in imbelles nautas ac piſcatores ſævitiæ exempla exiſterent. Adſtabat Spinola eo ſane vultu, in quo deſperatæ pacis dolor deprehenderetur. Abiens Haga Ricardotus, forte an conſilio, arcana archiducum mandata de ratione inſtituendi colloquii, inter chartas quaſdam in hoſpitio reliquit, quæ reperta brevi in vulgus emanarunt. His cuncta, quæ de pace acta narravimus, ita jubebantur, atque inter cætera illud de libertate aſſerenda nequid contenderent. Sed Fiſci jura, ſi non redderentur, eorum in vicem annuam pecuniam poſcerent. Atq; ubi cætera proveniſſent, tum callide inſinuarent Batavis, validum eſſe, ſi cohæreat, Belgicæ corpus: divulſum facile externo alicui in prædam ceſſurum. Recte igitur facturos ſi archiduces ſibi defenſores adſciſcerent, aut ſaltem eam inirent ſocietatem qua hoſtis utrique parti fieret, qui alteram læderet. Sine id quidem poſſet obtineri, hoc tamen conveniret, ne pars altera alterius hoſti ope aut conſilio adeſſet; aut quenquam ſuorum ei militare pateretur. Sed hæc Hiſpanici celare Gallos Britannosque jubebantur: eorumdem tamen opera uti ad res alias, & Ianini præſertim ad impetrandos Romanenſibus ſuos ritus, & bonorum quondam ſacerdotalium partem. Commendabatur & ipſis Transamaſiani comitis negotium,

& privata quædam alia. Qui ſcriptum hoc a Ricardoto per incuriam relictum credere non poterant, has illi cur relinqueret cauſas fuiſſe ſuſpicabantur, ut de libertate nihil niſi ſerio actum perſuaderet, & de auxiliari fœdere cogitationem injiceret Batavis, quod verbis promere immaturum fuerat. Qui vulgavere, aut ſuſpecta facere volunt, legatorum ac Galliæ præſertim conſilia, aut acriori regum odio objicere archiduces. Ricardotus per literas & ſuam negligentiam accuſavit, & quod ſparſum eſſet in vulgus ſcriptum, violata in eo hoſpitii jura conqueſtus eſt. Nihilominus Galliæ ac Britanniæ legati, Germanis, queis ea actio minus placebat, abitum parantibus, cognito per ſermones nuper & nunc ex literis Ricardoti, obtineri poſſe ab Alberto Philippoque in decem annos inducias, ſed de libertate non alia verba, quam quæ uſurpata eſſent armis primum inhibitis, fœdus eum in modum concipiunt. De India permittitur Philippo, inducias & illic aut bellum eligere, de finibus atque alia controverſa pacatiori in poſterum colloquio ſervantur. Labor in eo erat, ut hæc paciſcendi ratio probaretur Ordinibus de munienda in perpetuum libertate ſollicitis, quibuſdam & hanc arrepturis occaſionem, quo fedus everterent. Veniunt igitur in concilium legati, quorum Ianinus, ſenatoriam in gravitatem compoſitus, ita fari orſus eſt. Meretur & dignitas & virtus eorum, quibus noſtra de induciis conſilia diſplicent, ut ipſorum argumenta cum noſtris comparentur, quo vobis ſit, Proceres, promtius diſpicere, utra ſit ſalubrior ſententia. Verba, ut audio, incuſant, qui ſi hoc agunt, ut ſit tuta libertas, & non armorum cupiditati ob-

ten-

tentus quæritur, eſt ut liberentur laudando forte, ſed inani metu. Nam libertas illis rebus annumeratur, quæ nec diem nec conditionem recipiunt, & ſemel datæ ſemper valent. Quanquam ſi recte rem inſpicimus, non dari vobis libertatem, ſed agnoſci cupitis. Nam & dare ille non poteſt, inconceſſo principibus imperia tranſcribere, & datam accipere pudor ſit vobis, qui eam jam olim decreto publico obtinetis. Agnoſcere autem manifeſtius non poteſt, qui & liberos vos appellat, & nihil ſe in vos ſibi arrogare profitetur. In ipſa pacis actione ſatis id nobis viſum: ſed quia erant qui plus impetrari poſſe confiderent, non interceſſimus. Inſignia vero nomenque abdicari, probroſum nobis jam tum videbatur, ideoque ſuſpectum in rege non victo. At ſi ita ſentit hoſtis, quin clarius loquitur, inquiunt. Ille vero æquum negat ad alia ſe verba cogi, quam quæ vobis ante colloquium placuere. Iam vero cui perſuaſam vultis veſtram libertatem? amicis nimirum regibus. At illi iſta verba idonea pronuntiant. Neque vos id credo timetis ut vobis Hiſpanus in jure manum injiciat, vindiciasque dici adverſum vos ſibi poſtulet. Sed exactis induciis, ſi ita ipſi viſum erit, bello utetur judice. Victos nulla defendet cautio: victoriæ ut nihil cautum ſit, ratio facile conſtabit. Neq; illud magnopere metuendum, ut magnam pecuniæ vim hoſtis accumulet. Mos iſte liberis populis, nec aliena petentibus in futurum proſpicere, uti præſentibus regium putatur, alia luxus, alia latius imperitandi cupido abſumit. Et juvenis Philippus, & gentem regit quieſcere indocilem. Vobis promtius, expedito ære alieno fidem refovere, quando præſidiis tantum manentibus caſtrorum im-

impendia, pars altera onerum ceſſabunt. Poteſtis jamnunc, & ſuaſerim, tributa in annos induciarum prorogare. Munera hoſtium & diſſidia his, qui timere ſe dicunt cavenda facile conceſſerim. Nec puto leges vobis aut judicia deeſſe: ut taceam fruſtra paucos corrumpi, ubi penes multos nec ſemper eoſdem ſit regimen. Socordiam quoque hoſtis ipſe excutiet, ejus quippe ingenii, ut diu non ſuſpectus eſſe nequeat. Alioqui iſta ſi ratio admittitur, æternum bellum ſuſcipiatis neceſſe eſt. Nam pace multo etiam magis metuenda ſecuritatis vitia: imo nec bello interna pericula abeunt, ſi qua magna calamitas obſequium rumpet. Nec id tamen formidatur, quando publici reditus adeo inferendo impares vix arcendo bello, hoc eſt exitii ad moram, ſufficiunt. Hoc intereſt quod induciarum incommoda cavere veſtra in manu eſt, belli triſtes exitus ſæpe nec ſapientiſſimus effugit. Imponitur nobis neceſſitas etiam Lipſii literis reſpondendi, qui hoſti inducias ſuaſit, ſed breves: ſed ſine libertatis mentione: neque tum iis Galliæ viribus, quæ metum hoſti, vobis fiduciam adderent. Exemplis ſi certatur, ſtant a nobis plura, & non alieni ſæculi. Gandavico fœdere Hollandia ac Zelandia revixerunt. Helvetii ſumta paribus de cauſis arma per inducias poſuere: libertatem tanto jam tempore retinent, peditatu ſane & montium jugis defenſi: ſed non minora ſunt vobis munimenta, navales copiæ & circumfuſus Oceanus. Sunt & qui metuunt ne quondam infirmiores in arma redeatis, quia incerta ſit principum faventium vita. Sed non cum regibus & cauſæ ſocietatis intercidunt, quin, ut regna immortales ſunt. Hoc ipſum quod vivunt florentque ſocii,

quod

quod Belgicæ princeps arma exoſus imperat, excitare vos debet, ne effluere ſinatis tam oportuna quieti tempora. Venit a providis, venit ab amicis regibus hoc conſilium, & quorum id unum ut ſalvi ſitis intereſt. Plura quæ huc faciunt, ſed prudenter tacentur, ſibi quiſque ſubjiciat: ne contrariæ ſententiæ auctores ſola dicendi quidvis libertate nos vincant. Hac oratione commotos nonnihil animos poſtridie iterum aggreditur: præcipua fœderis capita ſingulatim percurrens, ut iniquum nihil aut infidum latere convinceret. Addebat primos eſſe omnium populorum quibus is honos conceſſus, ut libertatem ſuam abdicati principis confeſſione munirent. Non Helvetiis id obtigiſſe, ne captivo quidem Chriſtierno id imperatum a victoribus Danis. Tum graviter eos increpat, mendaciique & ingratæ mentis accuſat, qui muſſitarent Petri Toletani in Galliam adventu averſum a Batavorum commodis regem. Firmiorem ipſius benevolentiam, nec poſſe hoſtium precibus, ſed ſola talia ſpargentium contumelia mutari. Putavit officii ſui Winwodus ſenatui quoque, cujus ipſe pars eſſet, inducias commendare, regem Britanniæ affirmans haud aliud ſuadere, quam cujus ipſe dediſſet exemplum. Iuſta arma, quæ neceſſaria: his & deum favere & pios reges, at neceſſaria non eſſe e quibus honeſtus pateret exitus. Si ſua ope conſiſterent, tamen non repudiandum fedus incolumi religione, libertate, commerciis. At nunc quod poſt inducias futurum ſit eminus conjectari, belli tanto propiora pericula non videri. Mirum quantis animis per omnes conſeſſus res acta ſit: & quotidie novi libelli aderant, fomenta diſcordiæ. Iam nec regibus parcebatur,
tan-

tanquam qui ſpes reconditas in Fœderatorum malis haberent. Sed præcipua in Oldenbarneveldium invidia, ut talium repertorem: & immenſa auctoritate etiam ſuperioris fortunæ hominibus gravem, nedum æquales illum ſui tanto eminentem faciles aſpicerent, & apparuerunt literæ, quibus jamtum non obſcure ad cædem deſtinabatur. Ille igitur in Hollandiæ conventu teſtatur non novas ſibi potentium offenſas, nec ulla ſe pericula defugiſſe, quo patriæ inſerviret, adverſum rumores & fortuita fretus conſcientiæ ſolatio. Sed quando cerneret rem per ſe non gratam ſuo inſuper odio gravari, orare ſe, ut expediendis quæ e republica viderentur, minus inviſa aliorum miniſteria deligerent. Simul cætu excedebat. Miſſi e primoribus qui rogarent, ne adjutam hucusque fidelibus conſiliis rempublicam tam difficili tempore deſereret. Ergo ſolita repetens, dum nunc regum beneficia auctoritatemque extollit, nunc belli onera explicat, nutantes erigit, quamvis acriter obloquentes absq; iracundia refellit, Amſtellodamo longiſſime renitente, tandem omnem Hollandiam unius fecit ſententiæ, quam & quinque aliæ nationes amplectebantur. Sola Zelandia propriis de cauſis & inſtigante Mauritio, inducias abnuens obſtabat aliorum conſenſui, nec perrogari decretum patiebatur, Trajectini federis verba urgens, quod arma poni niſi communi omnium voluntate non ſineret: & quæ inter nationes controverſa præfectorum deferret arbitrio. Indignari alii ac dicere non jam de induciis quæri, ſed an una Zelandia cunctis legem poneret. Calentibus animis interveniunt regum legati, violentiſſimis argumentorum tracturi, quos ducere ne-

nequiiſſent. Priorque Ianinus, prolatis Henrici ad Ordines literis, queis dicta ipſi factaque rata habebantur, orſus laudare bona concordiæ, aut diverſas citra contumaciam ſententias, ad Trajectinum fœdus ubi venit, non noſtrum eſt, inquit, externa ſcita interpretari. Sed tamen communis ratio docet, ſuper deditione eo tempore, non æquo de federe agitatum. Et ſi mens eſt alia, aut abroganda aut ſeponenda lex eſt, ſalute publica ita poſtulante, quæ legum omnium ſanctimoniam in ſe continet. Nam quis alius erit exitus, ſi quidem non hi ſociorum regum juſtius quam illi præfectorum arbitria recuſant, quod utrique in hac conſultatione partes jam fecerint. Reſtat igitur ut pauciores pluribus cedant: hoc uno ſtant populorum imperia, aliter ca:ura. Sic apud Helvetios majori parti placita etiam qui contra dixerant exſequuntur. At Achæos olim Ætolosque, validos quanquam diſſidia obtrivere, dum ſibi quisque non in medium conſulunt. Nam nimia libertas ad ſervitutem via eſt. Præterea ne quis ſpe vana ſibi imponat, jamnunc vobis juſſus edico, non adeo veſtri egere regem ut opem ſit laturus conſilia ſua aſpernantibus. Similia Britanni nomine Spencerus loquitur, adjicitque rempublicam, in qua jus plurium ſententiarum non valeat, virgini eſſe ſimilem, quam priſci auctores memorent diſcerptam contendentium inter ſe rivalium manibus, narratque facunde, quantum intercedendi tribunitia poteſtas populo Romano nocuerit. Suaſere etiam legati, ut certa in poſterum tributorum iniretur ratio: tum ſi quid in republica morbidum ac bello diſſimulatum emendaretur: quo magis & ipſi inter ſe concordes & hoſtibus formidoloſi

forent. Eadem haud ſpernendi civium monebant, queis optimum videbatur regimen: ſumma nationibus earumque legatis, præfectis vero ac ſenatui, qui non partes ſingulas, ſed univerſum corpus reſpicerent, quotidiana ac ſubita permitti. Sed convellere haud promtum morem probatum viginti annorum rebus haud improſperis. Quorumque intererat manere præſentia, facile evicere, ne, dum pendet induciarum deliberatio, negotia negotiis implicarentur. Inter jurgia labens hic annus paulo minus exierat, crebeſcebatque rumor ne Hiſpano quidem placituras, quas legati molirentur, inducias. Scripſeratque ſane ad Ianinum Ricardotus, difficiliorem nunc Philippum, ſed culpam regi Britanno aſſignabat, velut per illum ſpe injecta ſilentii de libertate. Et in Fœderatis quoſdam jam otii dulcedo intantum pellexerat, ut pati id quoque poſſe viderentur. Cordatiores reſtitere: legatique regum ad archiduces mittunt, percunctatum ecquid fidere deberent his, quæ nuper ipſorum cum miniſtris agi cæpiſſent. Relato & juſſiſſe archiduces & habere a rege paciſcendi poteſtatem, Ordinibus hoc ipſum indicant, monentque ut finitura nunc armorum ceſſatio menſe uno proferatur, in ſpem faciendi federis: ne tamen alias leges quam nuper a ſe præſcriptas exſpectent, tantum daturos operam ut ſeptem annis longius induciæ maneant: ac per Indiam pacata ſint potius quam armata commercia. archiduces interea, ſatis gnaro non defuturos in Hiſpania, qui armorum avidi aut pro regni gloria certantes, verba illa de Batavorum libertate arguerent, præſertim cum nec Indiæ commercio decederent Batavi, nec in Romanenſium

gra-

gratiam quicquam ſtatui paterentur. Miſere eo Inicum Bryxollenſem ſacerdotem Hiſpana & nobili e domo, Alberto & ſacris confeſſionibus, & quod ferme connectitur conſiliis intimum. Juſſus hic oſtendere, quæ commoda per inducias Flandriæ portubus, quibus per arma aditus clauſi: religioni quoque Romanenſi augmenta ſperari quanto odia deferveſcerent, inter avidos novorum & de ſacris diſcordes. Neque metuenda nimium verba illa in ambiguum implicata, quæ non modo regum legati aſſererent nihil Hiſpano demere, ſed & Batavorum plerique ſubtiliter cavillando inania monſtraſſent. Vt hæc contra nitentibus prævalerent, maximum pondus addidit flagrantiſſima tunc apud Philippum gratia non aulam modo, ſed & vim conſiliorum in ſe trahens Lermæ dux, pacis artibus florens, eoque metuens ne alii per parta bello decora altius attollerentur. Hoc primum anno in Batavos venit Philippus Wilhelmus, princeps Arauſionenſis Mauritii frater natu major, belli tempore alibi acto, nunc communi omnium jure uſus. Cauſas obtendebat, ut per induciarum fedus ſuis quoque commodis proſpici curaret, ſed & quod, Gallica affinitate inclitus, melius ſperaret tranſigi poſſe præſentibus Galliæ legatis quæ ipſi cum fratribus paterna de hæreditate diſceptabantur: ſequius interpretantibus aliis, velut contra fraterna conſilia pacis adeſſet laudator. Hoc conciliante Emmanuel Luſitanus, cui ſororis ob matrimonium infenſum Mauritium alibi memoravimus, cum domo Naſſavia in gratiam rediit. Militia actum nihil hac tempeſtate: niſi quod juxta Ardenburgum cæſi, qui oppidanorum pecori inſidiabantur. Viciſſim

Ger-

Germanico agro licentius curſitans eques Batavus pœnas dedit, nam ſeorſim noctem agentes aliquos e Bercano præſidio eximmiſſi opprimunt, occubuitque inter cæteros Adolphus Naſſavius magni animi adoleſcens, ſed qui militem indulgentius haberet. Verum breve victoribus gaudium: nam coortis undique turmis majori cæde cædes penſata eſt. Habuit hic annus haud ſpernendi quoque mali ſemina, vix ut arma deſierant, exorto publicæ religionis diſſidio, latentibus initiis, ſed ut paulatim in majus erumperet. Lugduni ſacras literas docebant, viri eruditione præſtantes Gomarus & Arminius, quorum ille æterna Dei lege fixum memorabat cui hominum ſalus deſtinaretur, quis in exitium tenderet. Inde alios ad pietatem trahi, & tractos cuſtodiri ne elabantur: relinqui alios communi humanitatis vitio & ſuis criminibus involutos. Hic vero contra integrum judicem, ſed eundem optimum patrem, id reorum feciſſe diſcrimen ut peccandi pertæſis fiduciamque in Chriſtum reponentibus veniam ac vitam daret, contumacibus pœnam, Deoque gratum, ut omnes reſipiſcant, ac meliora edocti retineant: ſed cogi neminem. Accuſabantque invicem, Arminius Gomarum, quod peccandi cauſas Deo aſſcriberet, ac forti perſuaſione teneret immobiles animos; Gomarus Arminium, quod longius ipſis Romanenſium ſcitis hominem arrogantia impleret, nec pateretur ſoli Deo acceptam ferri, rem maximam, bonam mentem. Conſtat his queis cura legere veterum libros, antiquos Chriſtianorum tribuiſſe hominum voluntati vim liberam, tam in acceptanda, quam in retinenda diſciplina, unde ſua præmiis ac ſuppliciis æquitas. Neque eidem

eidem tamen omiſere cuncta divinam ad bonitatem referre, cujus munere ſalutare ſemen ad nos perveniſſet, ac cujus ſingulari auxilio pericula noſtra indigerent. Primus omnium Auguſtinus, ex quo ipſi cum Pelagio & cum ſecutis certamen (nam ante aliter & ipſe ſenſerat) acer diſputandi, ita libertatis vocem relinquere, ut ei decreta quædam Dei præponeret, quę una ipſam deſtruere viderentur. At per Græciam quidem Aſiamque retenta vetus illa ac ſimplicior ſententia. Per occidentem magnum Auguſtini nomen multos traxit in conſenſum, repertis tamen per Galliam & alibi, qui ſe opponerent. Poſterioribus ſæculis cum ſchola non alio magis, quam Auguſtino doctore uteretur, quis ipſi ſenſus, quis dexter pugnare viſa conciliandi modus diu inter Franciſci & Dominici familiam diſputato, doctiſſimi Ieſuitarum cum exactiori ſubtilitate nodum ſolvere laboraſſent, Romæ accuſati ægre damnationem effugere. At Proteſtantium princeps Lutherus, egreſſus monaſterio quod Auguſtini ut nomen, ita ſenſus ſequebatur, parte Auguſtini arrepta id, quod is reliquerat libertatis nomen, cœpit exſcindere: quod tam grave Eraſmo viſum, ut cum cætera ipſius aut probaret, aut ſilentio transmitteret, hic objiciat ſeſe: cujus argumentis motus Philippus Melanchthon Lutheri adjutor, quę prius ſcripſerat immutavit, auctorque fuit Luthero, quod multi volunt, certe quod conſtat Lutheranis, deſerendi decreta rigida & conditionem reſpuentia, ſic tamen ut libertatis vocabulum quam rem magis perhorreſcerent. At in altera Proteſtantium parte dux Calvinus, primis Lutheri dictis in hac controverſia inhereſcens novis ea fulſit pręſidiis, addi-

quii acta ſilentio premi. Sed non eo minus percrebuit utraque, & ferme placuit, illa ſacrorum miniſtris, ut receptior, hæc magiſtratibus, ut popularior ſententia. Atque hinc aliud jurgium; cum hi de religione judicium partem eſſe ſummi imperii, illi ſacra ſacris in cœtibus diſceptanda contenderent. Libelli quoque duo, alter Palatinatus exemplo inſtituendis ad pietatem pueris per Belgicam uſurpatus, alter, quo dominanti quondam Hiſpaniæ regi edita erat Reformatorum cœtuum profeſſio, controverſiis materiam addidere. Namque haud ita pridem Fœderati Ordines, poſtulato a ſe ut ſeptem e nationibus ſacrorum miniſtri inter ſe conventum agerent, aſſenſerant hac lege, ut libelli iſti duo iſto cœtu examinarentur, ad ſacri codicis normam. Hoc qui cum Gomaro erant diſſentientium artibus tribuebant, quaſi novandi cupidis ſignum daretur: ipſi laudantes probatum ſæculis omnibus morem, ne conſenſus vincula temere ſolverentur. Namque aliter diſcerpi plebis animos, ubi quisque ſibi placita doceret: quare & ſacris admoveri quenquam, niſi libellos iſtos ſignaſſent iniquum & anceps judicabant. At ab Arminio ſtantes, hominum de ſcriptis ajebant dubitare haud nefas: nunquam tanta de re legitime deliberatum tumultuariis, ut fit, rerum initiis & exinde occupatis bello reipublicæ moderatoribus. Atque etiam melius actum iri cum Chriſtianitate, ſi nullis aut brevioribus formulis uteretur. Quin & Goudæ prodiit exiguus liber paucis credenda complectens, nec aliis vocibus, quam quas divina pagina præſcriberet. Exorti ſtatim ex altero agmine, qui publice id deteſtarentur, nec ullum dicerent tam horrendæ opinio-

nionis portentum, quod non talibus verbis velaretur. Conveniſſe primis temporibus ſimplicitatem cum ignota adhuc mala remediis non indigerent; mox, ut quæque ætas errorem genuerat, ita reperta loquendi genera, quæ devios latebris ſuis excuterent. Ita quod illi ſervitium, hi pacem; quod illi libertatem, hi rerum perturbationem vocabant. Et ſplendidis utrinque nominibus creſcebant diſſidia, magnis quondam odiis alimentum & nomen datura. Ex Oriente Matelifius redit, rebus feliciter geſtis, & quas non dubium eſt inter cauſas fuiſſe, cur Indiam Hiſpanus bello permittere noluerit. Exierat patria annis ante tribus, menſibus totidem, provecto jam tum longius vere, quam ut annui Auſtrorum flatus Æquinoctiali ſub cœlo in Africæ littora impellentes vitarentur. Mandata habebat belli multa magnaque. Sed reluctabatur imperiis nauta, non militari ſe operæ addictum obmurmurans. Dux ipſe parandæ laudis avidus, potiſſimos ſocietate gloriæ, vulgus ſpe prædæ illexit, modo pro concione univerſos, modo, ut ſe occaſio dederat, ſingulos alloquens, & pro ingenio cuique adhibens hortamenta. Vt ad Indos ventum, captæ naves aliquot Luſitanicæ, aut quæ Luſitanos mercatu juverant. Sed barbarorum quæ fuerant ipſis remiſſæ, quo latius ſtudia affectarentur. Gangetici ſinus cornu ſiniſtro Malacca jacet, qua Indiæ continentem Sumatra obumbrat, ingens inſula freto diremta, quod Cincapuram vocant. Iora haud longe abſita, cujus reges olim & Malaccæ ſolum tenuere. Sed poſtquam Luſitani eum in orbem venere, illecti ſitu loci ſtruxerant arcem, muro quadrato collem & domubus, quod ſatis videbatur,

tur, ſpatium amplexi. Paulatim & extra habitari cœptum, ac maxime trans flumen, quod ad dextram jacet; hæc quoque ædificia, qua littori imminent, muro tegebantur. Hinc Ioræ regibus perpetua in Hiſpanos odia, ideoque Batavis ea prima ſocietas fuit. Hoc tempore Ioræ regnabant fratres quatuor, quorum imperio maximus Iandepatuan, ſed ingenio atque induſtria Sabrana prævalebat, tuendæ augendæque rei intentus, contra quam plerisque Indiæ regibus ſolitum, queis Venus potusque cordi, & alia in præſens grata quam in poſterum profutura. Matelifio ad Malaccæ obſidium plus animi erat, quam virium: namque arcem oppidumque Andreas Furtado tuebatur, bello inclitus, virorumque cum ipſo tria ferme millia; ſed Indi pars major; quia Luſitani aliquammulti miſſis Sinam navibus præſidio ierant. In Batava claſſe, navium undecim, homines erant mille & quadringenti. Quare augendis copiis auxilia petuntur a regibus Ioræ, facto fœdere, ut ager ipſis, oppidum Batavis cederet, prædam inter ſe partirentur. Primum ex navibus, inde ex inſulis, quę modicæ præjacent, jacta tela. Tum dextro littore caſtra poſita: ac propere admodum deſerto quod defendi poterat trans amnem ſuburbio, reſciſſoque ponte, intra arcem arcique adſita defenſio ſtetit. Ita tutum Batavis alium amni pontem injicere, tergumque oppidi, & inſtructum tumulo Monaſterium invadere, ac brevi altero quoque latere ad mare penetratum eſt. Ergo Matelifius & caſtella locis oportunis diſponit, & propugnaculum, quod Furtado paulo ante arci addiderat, machinarum incuſſu disjicit, & cum ſtagnans humus fodientium opera

non admitteret, oppletas terra turriculas ligneas, cæſarumque arborum materiam (ac forte multa in propinquo pomeria erant) propius arcem admovet, translatis rudem in orbem belli Batavici artibus. Mirum dictu, quam nullus eo in obſidio Iorenſium, & quos alii vicinorum regum miſerant uſus fuerit. Primum quem promiſerant numerum non præſtitere: tum militi obſequium & conſtantia non minus quam peritia aberant, nec ad eruptiones tantum, ſed ad quemvis telorum jactum ſtationes deſerebantur, claroque tum experimento patuit, Luſitanorum iſtis de gentibus prædam magis fuiſſe, quam victoriam. At Batavi, preſſi toto belli onere, per caſus fortuitos, nec minus ipſa laſſitudine & nocturnis imbribus carpebantur. Spes non erat, vi poſſe obſeſſos numero validiores a minoribus capi: ſupererat ut fames exſpectaretur. Sed quarto jam obſidii menſe pertendere ultra vetuit a Goa claſſis veniens, cui imperabat Alphonſus Caſtrenſis regius Indiæ Prætor. Galeones erant quatuordecim, Longæ quatuor, minores navium ſedecim: vehebantque Luſitanos aut alios ex Europa ter mille ſeptingentos: barbarici miniſterii prope tantumdem. Mandatum illis; ut poſtea ex captivis literiſque cognitum, loca, quæ Batavi mercatu adire ſoliti, bello invadere, Achemum, Ioram, Pahamum, Pataniam, Bintamum & Ambonam. Prope Achemum ut venerant, regi ejus urbis impenſas claſſis ut ſolveret, Batavos traderet, arcem ſtrui pateretur imperabant, quaſi jure victoriæ. Sprevit hæc ille armis fretus & munimentis, quibus oram maritimam firmaverat, monſtrante Batavo. Vnum tamen horum irrupere Hiſpani; ſed cum clade

clade repulſi, nec auſi ultra. Simul cognito Malaccæ obſidio, illuc properant, vacuas ſi poſſent naves, terraque ſparſum hoſtem oppreſſuri. Prævertit Matelifius per exploratores monitus: & quanquam ipſe militiæ novus, implevit egregii ducis officium. Impedimenta primum & machinæ navibus impoſitæ: inde Iorenſis miles: mox Batavorum ut quiſque longiſſime aberat, ita ante alios ingredi caſtellum jubebatur, quod in littore ſitum. Pars jam naves intraverant, pars terra morabantur, cum e Malacca vi magna prorumpitur; ſed repreſſo hoſte facilis de cætero inſcenſus fuit. Quamprimum ſe invicem claſſes conſpexere, telis eminus certatum, Luſitanis, quod ventus Sumatram verſus & ab hoſte ferret, pugnam vitantibus. Vt poſtera dies illuxit, ventusque a Sumatra flare cœperat, Matelifius, incubiturum ſibi hoſtem præſentiens, tolli anchoras juſſit. Sed una navium, cui nomen Naſſaviæ, cum anchoram emoliri non poſſet, & funem præcidere cunctaretur, ab Hiſpanicis duabus oppreſſa incenſaque eſt. Manabat in auctores periculum, ni Longarum præſidium adfuiſſet: quod auxilii genus Batavis deerat: actæ igitur remulco flammam jam adhæreſcentem vitavere. Tentarant & ſuis conflagrantibus ſuccurrere Batavicæ naves, quæ Middelburgum & Arauſio vocabantur; ſed ventus repente langueſcens curſum deſtituit, ultroque ipſas aggrediuntur tribus navibus Alvares Carvalius, Henricus Norona & Duartes Guerra, Luſitanorum duces. Queis inter ſe implicitis Mauritius, alia Batavorum navis, injecit flammam, quæ Duartem quidem & Carvalium ſuis cum navibus, ſed una & Mid-

delburgum abſumſit. At Noronam cum Arauſione decertantem Matelifius ipſe Prætoria ſua invehitur, teliſque fatigat, donec lacera navis in deditionis ſignum apluſtre ſubmitteret. Nec tamen auſus ille tranſire jam parantes Luſitanos recipere, metuens ne nauta, difficili adhuc prælio, in prædam animos manuſque verteret. Igitur navem jam ſuam exiſtimans, parcique telis imperans, fune devinctam trahebat. Sed rupto ſponte vinculo Norona ad ſocios elapſus, fefellit anxiam nimis atque infelicem prudentiam. Nec tum ultra pugnatum, feſſo Hiſpano, & caventibus Batavis ne æſtu rapido infra hoſtem ſegreges truderentur. Æquarant victoriam perditæ naves binæ utrinque, Luſitanorum quidem majores; ſed in Batavos, ut minores claſſe, acrius damnum. Hominum impar clades: Batavorum octo deſiderati: Luſitanorum complures telis, flammis, mari perierant; nec paucos ſcapha ignem effugere quærentes ira nautarum, contra ducis quoq; imperium, trucidarat. Proximi dies per quietem aut globorum jactus tranſiere, cœpitque Batavos nitratum deficere, majuſque malum, nautarum contumacia prope ſeditionem venit. Nam quia conventionis lege non tota claſſis, ſed ſua cuique navis ſuppoſita pignori fuerat, hi quorum exuſtæ naves, velut mercede ſimul amiſſa, mœſti iratique alios jacturæ ſimilis metu prælia abnuere impulerant. Igitur ſedandis animis, ſimul ut ægra corpora ac naves reficerentur, Ioram cum claſſe Matelifius ſecedit, atque ibi cum regibus de firmando contra Luſitanorum impetus oppido conſilia ſociat. Hic menſem moranti alterum lætus venit nuntius, diviſam hoſtium claſſem: partemque

quæ præſidio iviſſe imbellibus navigiis: nec ad Malaccam amplius reſidere quam Galeones ſeptem, longas tres. Nautas igitur modo minis, modo promiſſis aggrediens, vix tandem permovet, ne tam benignam juvandæ patriæ occaſionem de manibus emitterent. Vt ad Malaccam ventum eſt, conſpectumque hoſtium claſſem ſub arcis tutela anchoris teneri, quo eam apertum in mare deduceret Matelifius, hoc uſus eſt conſilio. Extimam quæ jacebat navium (Nicolaus dicebatur) cum Prætoria ſua duabusque aliis ipſe circumvenit, præciſoque anchorali fune ſecum in altum trahit. Parcusque nitrati ob ejus penuriam paucos ſed certos globorum jactus deſtinat, non ima petens, quippe cum tranquillum mare merſare navem abnueret, ſed foros & qua vis hominum denſiſſima conſtiterat. Statimque irrumpi navem jubet, ac ſi quid obvium obtruncari; nec ſegnis in obſequium nauta, ut prælio incaluerat, domeſtici certaminis oblitus: fit magna ſtrages. Vacuam jam navem, niſi ſi qui forte delituerant, cum incendere Matelifius vellet, elapſi nuper Noronæ memor, centurio quidam cuſtodiam ejus depoſcit, nec præſtitit. Nam rupto quo attinebatur reſte navis ad ſuos rediit. Interea tota Luſitanorum claſſis, quo periclitanti Nicolao ſubveniret, ſolutis anchoris in mare deſcenderat. Expectabant Batavi ſingulis interdum & binis navibus ſingulas. Hiſpanicarum una cremata eſt, alia Sebaſtianum Suarem vehens ſe dedidit. Cæteræ & laceræ & cruentæ fluitabant, cum victoriæ nox interceſſit. Eximia eo die Batavorum & virtus & fortuna fuit, multis hoſtium interemtis, ex ipſis vix quoquam, niſi quos

munimenta & rex fidiſſimus Batavis, qui, præviſo dudum periculo, monuerat ſæpe ne ſine munimento Tidoris relinqueretur, pœnas nunc alienæ culpæ luens, fugæ ſe primum, mox Hiſpano credidit, vitam pactus & cætera ſperare juſſus. Sed regna ipſius Hiſpani arbitrio in reges olim æmulos diſtributa: iſte cuſtoditus & in Philippinas avectus fuit. Matelifius, captam ubi Ternatam audiit, ſimile malum Amboinæ metuens, navem forte nactus hoſtium haud magnam, armis inſtruit, mittitq; una quos in claſſe habebat gnaros muniendi artium. Ipſe Butonem petit, inſulam modicam, quærendo quod claſſis Luſitanicę reliquum, ac Malacca, ut narravimus, digreſſum ibi tum morabatur. Sed conſpecto hoſte Luſitani pugnam perhorreſcentes, naves ipſas inter ſe, littorique devinxerant, machinis omnibus unum in latus obverſis; lecto inſuper maris ſinu, ubi æſtum ventumque hoſti opponerent. Ad hoc lignorum ſtruem arenamque telis obtenderant. Matelifius, nulla accedendi copia, per naviculas incendiarias flammam conatus eſt inſpargere. Sed immiſſa ipſi ſcaphis amoliebantur: partim & venti reflabant. At Batavos, mandatis vetitos bello quam mercatui vacare, longius opperiri anni tempeſtas non ſinebat, ſtatis qui in Moluccas ferrent, jam ingruentibus ventis. Pars Quedam abeunt, cujus loci rex, parandæ victoris gratiæ, Luſitanos apud ſe degentes vinxerat. Viciſſim ipſi dono dati qui gentis Indorum mixti hoſtibus in poteſtatem venerant. Obitisque & regnis aliis compertum ex eventu prælii nutaſſe barbarorum fidem: adeo ut agitaverint quidam, traditis inſtitoribus Batavis pacem Hiſpanicam emere. Mox alia Luſitanorum

navigia, ſed ad mercaturam ſtructa, in prædam veniunt. Ambonam hinc properatum, ubi amantiſſimus Batavi nominis populus arcem magna diligentia ædificabat. Matelifius duo eſſe præcipua vincula exiſtimans, queis alienæ gentes inter ſe coaleſcerent, matrimonia ac religionem, ſacra ad tradenda magiſtros ſecum habebat nullos, haud ſatis imitante quæ eſt in Batavis ſocietate Hiſpani prudentiam, qui præcipuum regni inſtrumentum habet Ieſuitas. Cæterum jus connubii Batavis illic præſidium obtinentibus cum indigenis mulieribus eſſe voluit, quo facilius propagatis familiis coloniæ initium fieret. In Tidorim exſcendi brevia prohibebant, neque vero ex uſu erat, aut dignitate invadi quæ mox per hominum penuriam nuda hoſti exponerentur. Rectius viſum Ternatæ, cujus Auſtrina regione oppidum juſtis munimentis firmaverat & quadringentis militibus inſederat Hiſpanus, obverſum in Septentrionem angulum, qua vicus eſt Malaia nomine & juxta pars frugum maxima, caſtello ac propugnaculis occupare: ut qui inde per Hiſpani victoriam in montes aut Gilolum aliasque inſulas profugerant, duce Modefari captivi regis filio, patrias repeterent ſedes. Proceſſit res feliciter, atque ubi in ſpem defenſandi moles operis excreverat, digrediens Matelifius, cuſtodiæ loci quadraginta quinque homines delegat, additis quatuor navibus, quę propinquo mari vectarentur. Fœdus factum cum Ternatæ rectoribus quale cum Bandanis olim. Additum ob imminens periculum præſenti ut auxilio juvarentur, & ne Batavi pacem aut inducias cum Hiſpanis facerent, niſi queis illi comprehenderentur. Maquianis inſulę populis octo, qui

ſub

ſub Ternata olim, nunc Tidoris imperio premebantur, ad rebellionem feſtinantibus edicit, premerent laudanda ſed immatura conſilia in novæ claſſis adventum. Ipſe cum tribus navibus ac celoce una Sinas petit, expedito diu commerció inhians. Sed a Mandorinis (id præſidum nomen eſt) diu fruſtra habitus, Luſitanos Machaunte conſpicit ſex magnis navibus & minoribus aliis in ſe invehi. Temerarium videbatur in conſpectu gentis ignotæ famam viresque in diſcrimen adducere, imparibus copiis. Accedebat quod naves, ut ſolitum longis ac perpetuis itineribus, ſquallidæ & per inquinamenta prægraves erant. Igitur, ſpe magna excuſſus, viam relegens, intelligit dejectum in Ternata fortiter Hiſpanum, cum in nova munimenta impetum feciſſet. At Ioræ regem, e Malacca progreſſis hoſtium copiis, incenſo ſponte oppido, in avia & ſaltus profugiſſe. Ternatenſibus miſſa auxilia: nam forte navis recens e Batavis advenerat. Ioræ rex per literas culpæ ſuæ admonitus, quod cum ſæpe interpellaretur munire urbem haud inſtitiſſet, adjectum ſolamen, venturos qui ipſius injurias vindicarent. Ad Iavam Paulus Cardenus occurrit, ſeptem cum navibus, unam vado illiſam in Moſambicæ obſidio amiſerat, coactus abſiſtere morbis ſuorum. Sed captam ſibi Caraccam unam, corruptas illic hoſtium duas & Bengalæ ſub oram alias memorabat. Cum Mateliſio a Siamenſi rege legati venere & dona ad Principem: ab aliis regibus literæ. Reduxit ipſe naves duas, tres aliæ ſequebantur; plenæ aromatum omnes. Hoc ipſo tempore cum Indicana ſocietas non domeſticis modo, ſed externis quoque & hoſtilibus pecuniis juvaretur, accuſato apud Archi-

duces ejus criminis mercatore haud ignobili & in vincula abducto, multis aliis neceſſitas indicta eſt fugæ. Florebat cum maxime Gallia rege quondam armorum potente, nunc pacis terrarum arbitro, tertioque jam reginæ partu ſexus imperii capacis. Eo ex regno Montius, ut alibi memoratum, Americæ, quæ in Septentrionem vergunt, Canadæ amni proxima, per colonias inſederat: ſed nullo inde fructu præter fibrinas pelles, (& harum quoque in partem Batavi venerant) ſocietas ſumtus gravata diſſiliit. Tamen aſſumtis aliis, miſſæ iterum naves, quæ deſerta jam loca repeterent, Porturegali, ac Quebeco ſedes fixere, cognito Crucis inſulam cœlo inſalubrem. In Britanniam e Virginia renuntiatum, nihil obſtitiſſe exſcenſui, & humano victui ſufficere fruges: ſed quæ telluris venas ſcrutati effoderant, haud operæ pretium reperta. Hiberniam Tironi factio turbaverat, irruptis quæ mari proxima Caſtellis, dum Tironus ipſe Romæ apud Pontificem agit, ſed nullis ſubvenientibus auxiliis pulſi facile rebelles, & in ſylvarum avia protruſi. Hiſpania, poſtquam recluſum ipſi mare, jam pacis commoda præſentiens, non tamen omiſit miſſis ad Indos navibus tredecim, præter merces, militem imponere, gnara, quod quiſque præcepiſſet id, ſi fœdus fieret, in lucro fore. Rex ipſe poſitas nuper creditoribus leges emolliens fidem reparabat. Raro præterea exemplo filio infanti & trimo adhuc, media ipſe ætate, ſacramentum dici juſſit, ut regnorum hæredi. Mauritania, ſemper inquies, dum mobilis ſuperſtitione animos fatidici, ut libitum, nunc huc nunc illuc trahunt, tunc inter

Abda-

Abdalam, patruumque ejus Zidanum, Hametis quondam regis natu minimum, ſed ex juſta, ut ferebat, uxore filium, raptabatur: quorum ille Cheſi patris nomine Feſam tenens, Marocum, nobiliſſimam quamvis urbem, brevi ſpatio perdidit, vocato a civibus in regnum Hametis abnepote Mahumete, recepitque. Incerto Africæ jure, & facili inter bellantes receptu, prædonum haud ſpernenda vis citra fretum mare inſederat. Venerat ejus rei rumor in Batavos quo tempore Hagæ Spinola morabatur. Itaque Ordines, audito Batavam navem unam piratis acceſſiſſe, ne diſſimulando malum publicum alere viderentur, paratos ſe oſtenderant armata claſſe pœnas expoſcere, ſi tutum ab Hiſpanis iter fore Spinola ſpopondiſſet, ſed ille ſe ejus rei negavit habere poteſtatem. Plerique prædantium Britanni: nec indignum memoratu accidit, ut Zelandicam navem Angli aliquot, mercatorum ingreſſi ſpecie, mox nautas incluſerint. Vna forte Turca vehebatur, eorum ex numero, qui Cluſa capta, libertate donati, ſed poſt id tempus vitam in Zelandia egerat; is, rem auſus minime ſervilis ingenii, nocte excubantes Anglos duos, ſed vino ſocordiores, ferro tranſigit, nautasque exſolvit, qui directis in patriam velis, raptores ſuperſtites ſupplicio tradiderunt. In Germania acto Ratisbonæ conventu nihil niſi deliberatum. At Cæſar, cui nuper ad Batavas uſque res curam oſtendere vacaverat, ſuis ipſe regnis exuebatur. Nam Mathias habere malens quam exſpectare potentiam, contemta Rudolfi deſidia, haud paucos in Hungaria Auſtriaque invenit, qui præſentia gravarentur. Ac procurato gen-

tis utriusque fœdere, & vocatis in odium Germanis, qui ſub Cæſaris perſona regnarent, collectum exercitum Pragam ducit, ubi fratris erat regia: ſed Boiohemis a Rudolfo ſtantibus colloquium & mox pax inita, ſic ut Hungariæ regnum qua Chriſtiana eſt, Auſtriæque & Moraviæ principatus Mathiæ in præſens cederent: Boiohemum impoſterum, ſi Rudolfus ſine virilis ſexus prole moreretur. At ubi vix adepta poſſeſſione Mathias mores mutavit, ex comi ſeverus, & Auſtriacis Proteſtantibus uſum religionis negans, animi ab ipſo, arma in ipſum verſa: nec minus Boiohemi ſimilibus de cauſis imperatorem fatigabant.

HVGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

ANNO novo, Zelandis per minas ægre adductis ut conſenſui cederent, quo incenſi altercationibus animi melius coaleſcerent, ac de re protrahenda metus omnis demeretur, promittunt inter ſe nationes, non pacturas cum hoſte, ni libertas verbis, quæ legatis placuerant, conceſſa re quoque præſtaretur; nec quicquam ei adverſum admiſſuras ſacra ſeu profana res foret. Et ſi hoſtis contra pertenderet, exſpectatis diebus octo haud amplius, abruptum iri colloquium, reditumque in arma quantis maxime poſſet viribus. Literis hactenus hinc regum legati, inde qui ab Hiſpano Albertoque miſſi nuper domum redierant, minuere controverſa laboraverant. Verum id cum tardius procederet, nec facile inter abſentes negotia explicarentur, judicata res colloquii egere; cui lectus locus Antverpia, quia & Batavorum multis inviſa hoſtium apud ſe manſio, & illi qui priores pacem petitum venerant, nunc velut rogari viciſſim pro magnifico ducebant. Feſtinando col-

loquio hæc inventa eſt via, ut ſimul veniſſet Antverpiam Spinola, & qui cum ipſo Hagæ fuerant, irent eo regum legati, formulam ſecum ferentes præcipua fœderis capita continentem, in quam Ordines rogatu legatorum, paucis duntaxat mutatis, aſſenſerant. His ubi ſubſcripſiſſent Hiſpanici, tum demum mitterentur Antverpiam Ordinum legati, tranſigendis cæteris, ipſi Ordines Bergis ad Zomam conſiſterent, ut ſi quid arduum incidiſſet e propinquo conſulerentur. Monſtrata ſibi formula Hiſpanici, ut ſignarent rogati, quippe non hoſtium poſtulata, ſed amicorum habentem arbitria, cum imperioſum id nimis dicerent, ac breve ſaltem deliberandi ſpatium poſcerent, effecere ut regum legatis id in ſe ſuſcipientibus armorum vacatio ad Februarii usque exitum produceretur; polliciti ſunt reſponſum ſe interea daturos. Vt legi capita & excuti cæpere in verbis libertatem aſſerentibus nihil novatum, ſed potentium ſublimiumque vocabulo a legatis appellatos Ordines non ferentes Hiſpanici, illuſtres ſcribi pervicere. Voluerant Ordines ea tributa, quæ redimendis militum populationibus ſitus in medio ager hactenus bello reperta penderat, per inducias manere. Id rejectum ut hoſtile & iniquum, nam Batavorum pleraque ſepta nec hoſti vectigalia: ipſi in Brabantiam Flandriamque latius penetraverant. Nitebantur Hiſpanici & navium onera Scaldi aliiſque amnibus belli occaſione impoſita reſcindere: has quoque armorum reliquias dictando, nec ſibi modo, ſed Gallis quoque & Britannis graves. Sed non obtinuere ut quippiam mutaretur: cognito legatis haud aliud magis perhorruiſſe Zelandiam. Spes tamen facta,

facta, poſt fœdus, amicis inter ſe mercatorum colloquiis rem melius tranſigendam, quippe jactantibus Hiſpanicis ſua eſſe in manu, ut illa ipſa onera exigentibus damno cederent. De India longiſſime & acriter diſputatum, quam diſerte nominari debere Ordines contenderant. Ricardotus ne id fieret regis Philippi intereſſe dicebat, multis de cauſis, quæ ad Ordines non pertinerent; alioqui hoc exemplo alias quoque gentes poſtulaturas navigandi libertatem, quam ne Galli quidem aut Britanni, ut conceſſam, ſed ſuo periculo uſurparent: itaque ut induciæ ſine exceptione fierent, patiebatur: ſed commercia coërceri volebat intra ea; quæ Philippo per Italiam Hiſpaniamque poſſeſſa; extra indulgeri poſſe negans. Sicubi tamen non ipſe imperaret, haud obſtiturum quo minus illic Batavi negotiarentur; neque id tamen evulgandum publicò fœdere: ſatis fore ſi arcanis pactionibus ſanciatur. Reſponderunt legati, multa hic eſſe quæ Ordinibus perſuaderi non poſſent: nam ſui quoque imperii ex ſolò relegare quenquam, hoſticum id plane: & ſi carendum ſit pacis fructibus, malle Batavos armis de illius Orbis poſſeſſione certari. Præterea haud ſatis tuta quæ conventa privatim non omnium ad notitiam pervenirent. De Hiſpania autem Italiaque quod diceretur, procul dubio anguſtum nimis, cum fretum intra Gaditanum jacentes inſulas, Fortunatas denique ipſas, & omnem Mauritaniæ oram nemini hactenus clauſerit Hiſpanus. Illi viciſſim, ad longinqua & Philippo poſſeſſa ne bello quidem navigatum, quin & pacis colloquio id remiſiſſe Batavos. Non debere plus per inducias peti, quam aut arma dediſſent, aut pace ſpe-

ſperaretur. Bello Indicana permitti non placere Philippo: & diſſimilem Galliæ ac Britanniæ cauſam; inde paucas naves & furtim ire, Batavos juſtis claſſibus proficiſci. De cætero videbantur id daturi, ut pro Hiſpania atque Italia Europa omnis nominaretur, & ſi privata pacta diſplicerent, ita cupiebant inſtitui publicum fœdus, ne Indiæ vocabulum compareret. Poſtquam hujus capitis formula ſæpius innovata, nec his reperta illis probabantur, conſultique per Verreikium prius, inde per Ricardotum archiduces, tandem in hæc verba conventum eſt. Subditi regis Philippi, archiducum atque Ordinum, manentibus induciis amicitiam colunto, malorum, quæ per bellum data acceptaque, immemores. Commeare ac mercari inter ſe jus eſto, terra, mari, amnibus: quod tamen Hiſpaniæ Rex coërcendum judicat Europam intra, & quæ alia loca permiſſu ſuo pacatis ſibi amicisque gentibus antehac patuere: at extra eos fines poſſeſſis ſibi regionibus, oppidis, portubusque negotiari non licere, niſi accepta privatim venia. Verum quominus illic quoque aliis cum regibus populisve volentibus mercatum exerceant, Philippus miniſtrique ac ſubditi ejus ne obſtanto, nec moleſti eo nomine aut Batavis, aut qui Batavos ad commercia admiſerint, ſunto. His verbis adjici & iſta regum legatis placuit: quando tempore opus eſt, ut qui prædictos extra fines cum navibus ac copiis verſantur, fœdus factum intelligant, induciæ illic ex anno demum incipiunto: ſi nuntius ante pervenerit, armis utrique abſtinento. Poſt annum, ſi quid hoſtiliter factum erit, damnum reſarcitor. Huic additamento Hiſpanici valde reluctabantur, tum quod Indiam, non mi-

nus

nus quam ſi nominaretur, claris indiciis exprimeret, tum quod res quidem illo in orbe raptas, ſi exſtarent, reddi cuperent, at cædes & incendia non vindicari: ipſi ad atrocia proniores, cum Batavis præda ſit, quam ſanguis potior. Tandem ceſſere, ſed vultu verbiſque velut injuriam accepiſſent. Legati, his rebus confectis poſtquam celeribus nuntiis regum quoque ſuorum voluntatem cognoverant, rogatis Ordinibus ut Bergis adeſſent, quæ ſibi laborata exponunt: orantes ut rebus contenti ſupra ſpem omnem egregiis, verba non anxie nimis expenderent; idem regibus placere; &, ne quid ad ſecuritatem deſit, ultro polliceri, ſi Indicana commercia per vim turbaret Hiſpanus, ſumturos ſe ut de violatis induciis ultionem. Ordines aliquantum diſceptato legatos Antverpiam mittunt, eoſdem qui pacis negotio præfuerant, niſi quod Trajectini Nicolai Berkii in locum Cornelium Reneſſium ſuffecere. His mandatum ut reſtantia conficerent, & qua poſſent, obſcuriora clarius evolverent. Vt annos duodecim induciis darent, Hiſpanici rogari voluere. Fines, ne ſingula perſequentibus longum certamen oriretur, hactenus diſcernere ſatis viſum, ut poſſeſſas quiſque regiones ac oppida retineret, ager oppida ſequeretur. De commerciis ſuper ea, quæ ante memoravimus, convenit ne alii apud alios graviora onera paterentur, quam aut cives aut amicorum, qui minima ſentirent. Ac ne religionis crimen peregrinantes premeret, conceſſa Batavis eadem, quæ Velaſcus Britannis arcana pactione promiſerat. Naves alienas in publicos uſus retinere, aut pignorandi jus, niſi ex legum præſcripto, decernere vetitum. Privatis de rebus

multa

multa & paci quam induciis propiora. Captivi gratis ſolverentur. Duorum & quadraginta retro annorum tempus res diverſas ſecutis ad præſcriptionem ne noceret: neu dictæ adverſum indefenſos ſententiæ. Rerum mobilium, perceptorum fructuum, acceptoque latorum nominum, reſtitutio ne eſſet. Res ſoli ad veteres dominos, atque etiam eos ad cœtus, qui ſub Archiducum imperio ſacris deſtinati, ſtatim redirent, demta tamen alienandi poteſtate. Sed quæ a Fiſco vendita, horum in locum reditus per annos induciarum ſolverentur, & pro his, quæ publicis operibus inſumta, pretium. Diſtracta ob æs alienum prædia intra annum redimere liceret: ſic tamen ut impenſarum utilium æqua haberetur ratio. In domibus, quæ intra oppida, jus idem ne eſſet; ſed penes emtorem manerent. Pro alluvionibus quoque ac lacubus, quos privati ſuo ſumtu ſiccaſſent, nihil præſtaretur, niſi ſi quod vectigal inductum agris. Impoſitos quondam prædiis pecuniæ reditus, in annos queis prædia tenuiſſet, fiſcus, non vetus poſſeſſor, agnoſceret. Ex reipublicæ dignitate fuit, Naſſaviis, ut optime de libertate meritæ domui, nominatim proſpici, non modo ut ſua reciperent, ſed ne obnoxii eſſent æri alieno, quod ab Albanicis usque temporibus pater contraxerat. Teſtamenti factio eſſe juſſa inter utriusque imperii cives, neu valerent tabulæ, quæ partium odio propinquos exhæredes facerent. Vrbibus, quarum ex fœdere juriſdictio privatis redderetur, nihilo ſequius hinc Ordines, inde archiduces magiſtratus daret: & illud non minus prudenter, ut his quoque prodeſſent induciæ, qui egreſſi Belgarum finibus armorum metu externas quæſierant ſedes. Pleraque hæc Olden-

Oldenbarneveldius perſcripſerat, ut quidque aut inde inſidioſum metuerat, aut patriæ profuturum eminus ſpectabat, ita mira ſollicitudine verba temperans. Securitati hæc præſidia circumdata: ne bellicæ naves oras portusque alienos accederent, ni id permiſſum, aut tempeſtas cogeret. Nova caſtella ſtruere interdictum. Promiſſa communis opera, quo terra marique prædones fugarentur. Privata commiſſa adverſus auctores ipſos, aut ubi degerent, vindicarentur. Sed eo obtentu inducias frangere ne liceret. Fœdus hoc Ordines ratum facerent, item Philippus & Archiduces & ſuo & poſterorum nomine; Ordines atque Archiduces ante diem quintum, Philippus tertium intra menſem: Promitterent ſinguli nihil ſe contra facturos, aut paſſuros fieri, recta ſeu per obliquum tentaretur: ſi quis ſuorum auderet, jus & pœnam præſto. Et hæc quidem palam. In arcano illud Hiſpanici acriter cupitum Gallis annitentibus obtinuere, ut quod agri Brabantici ceſſurum Ordinibus, ritusque Latinos hactenus habuiſſet, illic ne quid in religione mutaretur. At Ordinum legati a regum legatis ſcriptum accepere teſtimonium, profeſſos ſæpe in colloquio adverſarios commerciorum capite Indiam comprehendi; at quo minus nominaretur, Ordines legatorum precibus dediſſe, tantundem fore ſpondentium: præterea eam fuiſſe Ordinum mentem, ut cuncta per Indiam Hiſpanis in ſe uſurpata ipſi in Hiſpanos ſtatuerent, & ſi qui illic ſunt Batavorum Fœderati oppugnarentur, eos defendere ne contra inducias foret: ut finibus Ordinum continerentur Bredana Bergenſisque ditio, & quicquid Graviæ cohæret. Viciſſim poſtulantibus Galliæ legatis, Ordinum

dinum legati teſtati ſunt, inter eos qui bona recuperarent, numerandos principis Spinoii, res quondam Fœderatorum ſecuti, hæredes: futurumque, ſi Ligniaci reddere cunctarentur, ut Ordines Waſſenarias per Hollandiam Ligniacorum poſſeſſiones Spinoiis addicerent, datum hoc Roniaci gratiæ, præpotentis id tempus in Gallia, ut qui ærarium regeret: namque ejus filia Spinoiæ domui innupſerat. Nono Aprilis die factum eſt fœdus, quo illa per Europam notiſſima & pervecta jam alterum in orbem arma in ſpem pacis per inducias ponebantur. Statimque Archiducum & Ordinum literis probatum, ac publice recitatum eſt Antverpiæ illisque in partibus magno plebis gaudio: apud Batavos haud æque, dum ſponte pacis amans populus, ſed quadraginta annorum malis proſperisque confuſus tarde ad ingenium redit. At externi, ubi ad eos fama manavit, extorqueri potuiſſe regi potentiſſimo libertatis confeſſionem & Indiæ partem, utrumque ſine exemplo, nec credita hactenus, tanto impenſius mirabantur. Hinc vires, hinc conſilia æſtimabant. Certe eo ex tempore multi reges, principes, nationes Batavam ad ſocietatem reſpicere cœperunt.

FINIS
HISTORIARVM.

BIBLIOTHEK

IN-

INDEX
IN ANNALIVM LIBROS.

LIBER I.

Anno 1566.

Belgicæ veteris ſitus & limites. 2
Belgarum origo, lingua: 2 Comites, Duces. 3
Hæreditaria illis conceſſa ditio. 3
Succeſſores privilegia jurejurando confirmabant. 4
Reipublicæ antiquitus adminiſtrandæ ratio. 4
In Burgundionum ditionem tandem concedunt. 4
Ius tamen populi tuebantur Ordines. 4
Belgicæ dominium in Auſtriacam familiam translatum. 5
E moribus Hiſpanorum mutatio reipublicæ prævidetur. 5
Belgarum Hiſpanorumque in moribus convenientia & diverſitas. 5
Hiſpani Belgas ſub leges trahere volunt. 7
Quid Carolum V idem ſerio meditantem de eo deterruerit. 7
Triplex conſiliantium claſſis. 8
Philippi ingenium & mores. 8
Leges Belgicæ ſubruere ſtudet. 9
Iter illi in Hiſpaniam perſuadent Hiſpani. 9
Arauſionenſis proſapia, munia, poſſeſſiones, indoles, mores, præfecturæ. 9
Egmondæ comes Flandriæ & Atrebatum rector. 10
Maris præfectus Hornæ comes. 10
Hos amoliri ſtudent Hiſpani. 10
Belgarum procerum inter ſe ſimultates. 11
Inquiſitionis origo, adminiſtratio, infelix apud Belgas eventus. 11
David Delphicus & Iohannes Bucoldus. 13
Philippus inquiſitionem inſtantius urget. 17
Arauſionenſi & Egmondo ſumma negatur præfectura. 17
Albæ ducis, & Granvellæ genus, mores, munia: ex horum ſententia Margarita Parmenſis Belgicæ præficitur. 18
Philippus contra leges Hiſpanorum militum præſidium apud Belgas relinquere ſtatuit: odii ejus in Belgas implacabilis cauſæ: amiſſa claſſe in Hiſpaniam venit. 19
Miles aliquanto poſt abductus. 19
Vis regiminis penes Granvellam: 19. Hornano cum illo veteres inimicitiæ. 20
Arauſionenſis Egmondum, pluresque aurei velleris ſodales, in Granvellam exſtimulat. 20
Adverſus illos ſibi adjungit Granvella Barlæmontium, Viglium, aliosque. 20
Ad publica factionis erumpitur inſignia. 21
Philippi juſſu, novi antiſtites per Belgicam renunciantur: quod omnibus pæne inviſum: 21. Abbates ſe opponunt: Brabanti ſe ſocios dant, & veterum antiſtitum nonnulli. 22
Belgarum contra Granvellam querelæ. 22
Arauſionenſis, Egmondus atque Hornanus repetitis literis Regi ſuadent, ut Granvellam odioſa potentia dimoveat. 23
Granvella diſcedendi mandata accipit. 24
Quo amoto, proceres ſummam diligentiam rebus advertunt; rationes publicas & ad leges pertinentia in ſe trahunt: religionem facilius doceri, quam cogi poſſe, profitentur; 24. a Romanis cæremoniis interim non decedunt. 25
Egmondus in Hiſpaniam miſſus ſimulata mente excipitur. 25
Philippus ſpem illi facit, poſſe edicta circa religionem temperari; 25.

ri: 25. eodem tempore per uxorem Bajonam miſſam cum Carolo Galliæ rege extirpandis ſacrorum novatoribus mutuam opem firmat. 25
Egmondus ad ſuos redux ſpem vanam adfert. 26
Brabanti inquirendi morem patriis adverſari legibus contendunt. 26
Vulgus ab eo præcipue abhorret. 26
Ad Regem ſumma religionis, quæ hereſeos accuſabatur, transmiſſa. 26
Georgius Caſſander & Franciſcus Balduinus, qui moderata ſuaderent, ab Arauſionenſe acciti: Irrito eventu. 27
Proceres pacem religionum procurare inſtituunt: 27. a ſenatu digreſſi alios aggregant, contra inquiſitionem fœdus pangunt. 28
Inter duces ſocietatis præcipuus Ludovicus Naſſavius. 28
Fœderatorum ad Margaritam preces. 28
Gueuliorum nominis origo. 29
Montiniacus & Marchio Bergarum ad Zomam ad Regem mittuntur. 29
Transmiſſa a ſenatu Belgico moderandarum legum forma Regi diſplicet: 29. ordinum haberi conventum vetat. 30
Pontificis Romani imperia abnuentium tria per Belgicam genera: Anabaptiſtæ, 30. Lutherani, Calviniſtæ. Iſti atque alii jus novum nimis acerbum judicant. 31
Sedandis motibus intenta præfecta vulgus ſacra novo ritu peragit. 31
Monaſteriorum deſertores aggregantur. 32
His muniebantur fœderati nobiles. 32
Per totam Belgicam eodem tempore templa violantur. 32
Atrebates, Hænovii, Lucemburgenſes fidem in Romanam eccleſiam Regemque conſervarunt. 32
Margarita tempori, & procerum conſiliis obſequitur: 32.
Nobilibus promittit geſta fraudi non fore; plebi conciones permittit. 33
Arauſionenſis offenſam ejus incurrit. 33
Interceptis ex Hiſpania literis omnes exitio deſtinantur: Tenerimundæ in medium conſulunt. 33
Arauſionenſis regem honorum depoſitionem rogat. 34

Anno 1567.

Scripto Regi ſuadet permittere religiones, quas vicina imperia admiſiſſent. 34
Hornanus ſuos ſe in penates abdit. 34
Illis ſemotis, omnia quæ pepigerat præfecta reſcindit. 34
Fœderati nobiles rem communem produnt. 34
Iurare præfecta duces cogit, hoſtes futuros, quoſcunque rex deſignaſſet. 35
Egmondus aliique hoc ſacramentum dicunt. 35
Soli Arauſionenſis & Hooghſtratanus detrectant. 35
Præſentia Regis turbarum optimum habetur remedium. 35
Rex moras nectit. 36
Cæſaris ſuper re Belgica conſulti reſponſum Philippo diſplicet. 36
Literæ Regem cum exercitu venturum ſignificant. 36
Aptiſſimum perdomandæ Belgicæ tum Philippo tempus. 37
Albanus ſumma cum poteſtate a Rege mittitur. 37
Arauſionenſis ad fratrem abit. 37
Brederodius armis pellitur. 37
Plurimi in vicina regna fugiunt. 37
Quibus egreſſis pax erat. 38

L I B E R II.

Anno 1568.

Albanus Belgicam intrat. 38
Galli eodem tempore in bellum erumpunt. 38
Albano nemo obſiſtit: Margaritæ

titæ abitus illi ad ſummam præfecturam gradum facit: Egmondum atque Hornanum vinctos extra Brabantiam cuſtodiendos ablegat: Belgicæ urbibus præſidia Hiſpanorum imponit. Arembergium cum equitatu in Galliam mittit: exarmatis urbibus arces imponit. 39

Puniendis turbarum autoribus duodecim conſtituit judices. 39

Plurimi necantur. 40

Egmondus & Hornanus capite plectuntur: quod atrox Belgis ſpectaculum. 40

Arauſionenſis bona in fiſcum vertuntur: 40. Filiusque in Hiſpaniam captivus abducitur. 41

Magna ubique fit vaſtitas. 41

Mitiora a Rege ſperari non ſinunt nuntii ex Hiſpania. 41

Arauſionenſem ad arma impellunt exules. 41

Ludovicus Naſſavius cæſo prius Arembergio ab Albano fugatur. 42

Arauſionenſis juſtitiam cauſæ ſuæ libris evulgat. 42

Brabantorum cum principe pacta: 42. idem jus aliis Belgarum nationibus quoque uſurpatum. 43

Maximiliano Cæſari per Carolum fratrem apud Philippum pro Belgis intercedenti acerbe a Philippo reſpondetur. 43

Pauci Arauſionenſem milite & pecunia juvant. 43

Ad expeditionem Arauſionenſis ſuam propinquorumque fidem pignoribus obſtringit. 44

Sex equitum millia, peditum quatuordecim ſcripta: quæ Albanus non pugnando debellat. 44

Arauſionenſis in Galliam diſcedit. 44

Anno 1569.

Albanus ſacrato enſe a Pontifice donatur: ſibi ſtatuam ponit: multa utilia conſtituit. 45

Pleraque relinquuntur Regis arbitrio: tum ultima Hiſpanorum commenta patuere. 45

Inaudita tributa Belgas pendere Albanus jubet: in obloquentes ſevere animadvertit. 45

Belgarum contumaciores privilegiis exuuntur. 46

Oceanus magnam ſtragem adfert. 46

Anno 1570.

Oppreſſi Belgæ vindictam & defenſionem cogitant; Bruxellæ in urbe decimam ſolvere detrectant. 47

Anno 1571.

Bellum iterum experturus Arauſionenſis auxilium principes proteſtantes rogat: Danus & Sueo negant; nec auſa Angliæ regina; 47. quæ Naſſavianos Angliæ fines excedere jubet. 48

Rex Galliæ Arauſionenſi ſuppetias ferre velle ſimulat. 48

Miſſæ ad Arauſionenſem pecuniæ, & communicata conſilia. 48

In Belgas Oceano & per maritimam oram prædabundos ſpeciem imperii retinet Arauſionenſis. 49

Anno 1572.

Viginti quatuor navigia Brilam capiunt. 49

Boſſuvius Roterodamum magna cum oppidanorum cæde diripit. 50

Quo Hollandi impulſi ad exules juvandos. 50

Hos ſequuntur Fliſſingani & alii: 50. quo non multum lætatur Arauſionenſis. 51

Prima Reipublicæ forma Dordrechti concepta. 51

Hiſpani interim terra, mari Belgæ ſuperiores. 51

Medinicælius capta claſſe, vix ipſe elabitur. 51

Albanus Montem Hænoviæ obſidens Hollandis ac Zelandis coaleſcendi dedit ſpatium. 51

Naſſavio ex Gallia auxilium mittitur. Pariter ex Germania Arauſionenſis procedit exercitus. 52

Gallos incautiores intercipiunt Hiſpani. 52

Arauſionenſis dimiſſo exerci-

tu in Hollandiam abit. 52
Mons deditur. 52
In Machliniam aliasque urbes jure victoriæ utitur Albanus. 52
A Naſſavianis Friſiæ & circa Iſalam occupata loca deſeruntur. 52
In captas Nardam & Zutphaniam Fridericus filius Albani turpiter ſævit. 53
Fœderatarum provinciarum deſcriptio. 53
Communibus Hollandiæ, Zelandiæque cœptis Amſtelodamum & Middelburgum valde obſiſtunt. 55
Bommelienſis inſula Hollandiæ munimentum. 56
Arauſionenſis adventu turbata omnia compoſita: cum Ordinibus omnia gubernat; ſex majoribus urbibus de rebus antea conſulentibus duodecim minores adjicit. 56
Rebus omnibus contra Regis mandata Regis prætenditur nomen. 57
Romanæ cæremoniæ templis exiguntur: iis addicti non facile ad magna munera promoventur. 57
Genevenſis diſciplina publice recipitur: ita tamen ut omnes de religione leges inquiſitionis nomine infamarent. 58
Agri, & vectigalia principis, aliaque in publicos vertuntur uſus. 58

Anno 1573.

Tunc inventa tot tributorum nomina. 58
Summa tamen nummaria difficultas. 59
Expugnandarum urbium Fœderatis cum Hiſpanis communis imperitia. 59
Albani error. 59
Harlemum ſe Hiſpanorum ſævitiæ permittit. 59
Succeſſuum continuationi Hiſpanorum diſcordia obſiſtit. 59
Quorum impetum prima fregit Alcmaria. 59
Naſſaviani Gertrubisbergam capiunt, & ipſum cum claſſe Boſſuvium. 60
Albanus cum filio revocatur. 60

Anno 1574.

Ejus crudelis jactantia. 60
Succedit Requeſenius. 60
Albani ſtatim tollit ſtatuam. 60
Middelburgum Zelandis accedit. 61
Ludovicus Naſſavius cum Henrico fratre & Chriſtophoro Palatino cæditur. 61
Tumultuantes contra duces ſuos Hiſpani Antverpienſibus 400000 florenorum extorquent. 61
Connivente Requeſenio. 61

Anno 1575.

Hac injuria nationum ſtudia Arauſionenſi vehementer conciliantur. 61
Aldegondius magnæ apud Arauſionenſem authoritatis. 62
Legati de concordia acturi utrimque Bredam conveniunt: re infecta diſcedunt. 62
Requeſenius belli interim ſecuros vi opprimere conatur. 62
Copiæ regiæ ab agreſtibus in Weſtfriſia cæduntur. 63
Lugduni obſidio. 63
Summi in Hiſpanos odii mirum exemplum. 63
Mari terris immiſſo Lugdunenſis ſolvitur obſidio. 63
Baldeſius Trajecti oppugnatione depellitur. 63
Hiſpanus ſiniſterioribus quoque Hollandiæ tentatis locis tandem reprimitur. 63
Petri Melendis infelix in Fœderatos maritima expeditio. 63
Terrorem marium m in longū differre cognoſcūt Hiſpani. 64
Requeſeniani expugnato Bommenedæ portu Zyrixæam expugnant. 64

Anno 1576.

Batavis laborantibus fruſtra principum ambiuntur amicitiæ. 64
Henricus Galliæ Rex clam res Batavorum fovet. 64
Requeſenio extincto, ad ſenatum

rum regiarum partium adminiſtratio tranſlata rem deſperatam reſtituit. 65
Hopperi Friſii magna apud Hiſpanos authoritas. 65
Brabantorum animos clam ſibi conciliat Arauſionenſis. 65
In Requeſenium inſurgere incipiunt. 65
Flandri Requeſenio tributa negant. 65
Arauſionenſem ſibi ſenatum conciliantem Hiſpani militis adjuvit ſeditio. 66
Bruxella rapinæ deſtinatur. 66
Miles hoſtis patriæ & principis a ſenatu palam judicatur. 66
Aloſtum irrumpit ac late circumſita populatur. 66
Quo aliquot primores Brabantii impelluntur ad ſenatum in ſedibus ſuis comprehendendum. 67
Fœdus in Hiſpanos cum aliis pangunt. 67
Hiſpanis Hollandia exeuntibus ſe ducem dat Roda: Trajectum ad Moſam diripit: mox & Antverpiam. 67
Belgæ ad ſui defenſionem opepera Arauſionenſis uti ſtatuunt. 67
Pacis Gandavi reſumuntur colloquia: ejus leges. 68
Lucemburgii fœderi non accedunt; accedunt Friſii pra fecto ſuo in vincula conjecto. 68
Dejectis arcibus exuitur ſervitus. 68
Fœdus contra Hiſpanos omnium Ordinum confirmatur juramento. 69

Anno 1577.

Philippus tempori cedens pacta confirmat: Iohannem Auſtriacum Belgicæ rectorem mittit. 69
Hunc ſervandæ pacis mandata palam præferentem ad contraria omnia veniſſe interceptæ docent literæ. 69
Illum ut bello opprimant, fruſtra Belgis ſuadet Arauſionenſis. 70
Invitis Hollandis, illorumque ſociis. Auſtriaco ſumma conceditur præfectura. 70
Hiſpani militis Belgica excedentis jactantia. 70
Iohannes Namurcum occupat: Germanicas cohortes ad urbium deditionem ſollicitat. 70
Ab Ordinibus prævenitur. 71
Ordines Iohannem violatæ pacis apud Regem accuſant: ille Arauſioneſem; qui apud omnes libertatis audiebat author; ad præfecti dignitatem a Brabantis evocatur. 71
Id Arſcotius aliique ægre ferentes Mathiam Auſtriacum ad regimen invitant. 71
Arſchotius in cuſtodiam datur. 72
Arauſiónenſis quoq; ſuaſu Mathiæ ſummum Belgicæ permittitur regimen, ipſi vicarium. 72

LIBER III.

Iohanni bellum indicitur. 73
Regina Angliæ Belgis favere incipit: pecunias & auxilia promittit: nihil patitur ſine ſua voluntate apud eos decerni: ne temere Romanæ religionis poſſeſſio moveatur, monet: Regi per literas pacem ſuadet. 73
Ordines Philippum ſibi mitigare ſtudent: valeſcunt interea inter illos ſimultates. 74

Anno 1578.

Belgarum exercitum cædit Iohannes. 74
Victoriæ præmia. 74
Victi ſpe pacis tentantur. 74
Oblatæ conditiones recuſantur. 74
Franciſcus Valeſius & Caſimirus Belgis operam offerunt. 74
Margarita Valeſia fratrem commendat. 75
Reſpublica undiq; confuſa. 75
Naſſavianis deditur Amſtelodamum. 76
Pulſis Romanæ ſectæ magiſtratibus publico oriuntur: idem alibi accidit; quo ſociorum animi offenduntur. 76
Iohannes Naſſavius Geldriæ rector; Friſiæ Rennebergius. 76
Huic regendæ & perdomandæ Tranſiſalaniæ electo duci.

 Campi

Campi & Daventria deduntur. 77

Valeſius Ordinum decreto Belgicæ libertatis vindex. 77

Reformatorum poſtulata, 77. ab Ordinibus admittuntur. 78

Inter Romanenſes & Reformatos interna diſſidia. 79

Gandavenſes concitore Imbiſio palam imperium detrectant: Romanas cæremonias cum ſacerdotibus urbe exigunt: urbem operibus muniunt. 79

Ordinum & Mathiæ mandata deſpicatui habita; neque ulla apud illos Arauſionenſis gratia. 80

Atrebates & Hænovii novam legem recuſantes, contendunt Gandavenſes bello coërcendos: obſiſtunt Arauſionenſes & alii. 80

Exercitus Belgarum dux Boſſuvius. 80

Gandavi vicecomes magiſter equitum. 80

Præfectus caſtrorum Lanovius. 81

Caſtra irrito conatu adortus Iohannes. 81

De pace interim inſtituta colloquia: ejus conditiones. 81

Johannes novis auctus copiis colloquium de pace abrumpit. 81

Caſimiri cum exercitu in Belgicam adventus. 82

Belgarum inter ſe diſſidia propinquam libertatem advertunt. 82

Montiniacus Atrebatum factionem ſequitur. 82

Gandavenſes militem adverſus eos conſcribunt. 82

Armorum prætextus. 82

Flandri a Caſimiro militem accipiunt. 83

Franciſcus Binckium oppidum expugnat: ad Belgarum exercitum ſe venturum negat: militem ſuum ad Montiniacum dilabi patitur. Belgas ingratitudinis accuſans in Galliam digreditur. 83

Morbi vi ſubita rapitur Auſtriacus: nimiæ ambitionis Philippo ſuſpectus; veneno extinctus quibuſdam creditur. 84

Parmenſis Iohanni ſuccedit: ejus indoles & artes. 84

Illius ſuſcitationibus diſſidia magis exardeſcunt. 85

Anno 1579.

Arauſionenſis omnia remedia experitur: At fruſtra. 85

Parmenſis Caſimiri equitatui decedendi poteſtatem facit: Trajectum ad Moſam obſidet. 85

Interim legati ad faciendam pacem conveniunt: 85. cui occulte obſiſtit Arauſionenſis. 86

Parmenſis Belgas ad occupandam Regis gratiam hortatur. 86

Ei primus reconciliatur Lamota. 86

Quem ſequuntur cum copiis ſuis Montiniacus, aliique. 86

Pacis conditiones. 86

Reconciliati Walones maximum regiarum partium robur. 86

Plures diſſidentium Belgarum nationes ſub imperium Philippus redigit. 87

Cæteras Trajecti Batavorum arctiori fœdere illigat Arauſionenſis. 87

Fœderis Trajectini ſummæ. 88

Omnium cum oppidanorum, tum agreſtium ætatis armis idoneæ iniitur numerus. 88

Per alias Belgicæ nationes maximæ turbæ. 88

Secta Romanenſis Silvamducis tenet. 88

Reformati Antverpiam: quod Arauſionenſi imputatum. 89

Multi hinc ad Hiſpanos deſciſcendi occaſionem rapiunt: inter quos Carolus Egmondi filius: qui Bruxellæ obſeſſus oppidanorum miſericordia incolumis dimittitur. 89

Brugis aliiſque in locis magni tumultus. 89

Ipra & Gandavum fœderi accedunt. 90

Arauſionenſis Gandavi captivos dimittit: Flandriæ præfectura illi confertur. 90

Dum Coloniæ Agrippinæ de pace agitur, Parmenſis Trajectum ad Moſam expugnat: 90. exterorum militē dimittens Mach-

liniam aliasque urbes ſibi conciliat; a quibus præfectura illi confirmatur. 91
Fœderatis oblatæ a Rege pacis leges diſplicent. 91
Cum Arauſionenſi ſeorſum agitur, ſed fruſtra. 92
Arſcotius aliique Regi reconciliati Hiſpanis ludibrio habentur. 92
Ingens fœderatæ reipublicæ vitium. 93
Pecuniæ publicæ cum apud Fœderatos, tum apud hoſtes, penuria. 93
Philippus per Albanum Luſitaniam ſubigit, 93. quod magna incommoda Batavis adfert. 94

Anno 1580.

Parmenſis interim aliquot oppida recipit. 94

Anno 1581.

Nienova Lanovius hoſtem exigit. 95
Egmondus & Silleſius captivi: ipſe quoque Lanovius capitur. 95
Machlinia ab Anglis diripitur. 95
Margarita Parmenſis ad regendos iterum Belgas adveniens remittitur. 95
Rennebergii inconſtantia Bellum in Friſia exardet. 95
Friſii arces ſolo æquant. 96
Tranſiſalani nutantes reſtituuntur. 96
Groninga ad Regem deſciſcit. 96
Enteſius eam obſidere jubetur. 96
Scenckii opera ſolvitur obſidio. 96
Rennebergius a Stenovici obſidione depulſus moritur; ejus ſucceſſor Verdugo. 97
Romanenſibus in Brabantia & Tranſiſalana privata quoque ſacra interdicuntur. 97
Arauſionenſis Ordinibus novi ſenatus autor: 97. ut Philippum repudient, ſuadet, ac Franciſco Valeſio principatum deferant. 98
Philippo imperium abrogatur, hoſtis vocatur. 99
Mathias honorifice dimittitur. 99
Hiſpanus in proſcriptum Arauſionenſem percuſſorem invitat. 99
Hic libello ſe defendit. 99
Vtriusque ſcripti ſumma. 100
Arauſionenſis innocentiam publice teſtantur Ordines. 100
Franciſcus ad imperium vocatur: frater ejus Galliarum rex aſtipulatur, 100. ac ſe ſubſidio futurum promittit. 101
Cameracum obſidio liberat Franciſcus: liberatæ urbis princeps ſalutatur. 101
Tornacum Parmenſi deditur. 101

LIBER IV.

Franciſcus in Anglia fruſtra de matrimonio agit. 102

Anno 1582.

In Belgicam reverſus imperium ſuſcipit. 102
Leges illi præſcriptæ. 102
Belgarum nobilium indignatio; ejus cauſæ. 103
Summa plebis in Arauſionenſem ſtudia. 104
Ejus vita latrociniis Hiſpanicis infeſta. 104
Parmenſis interim Aldenardam capit, Aloſtum Valeſius, Liram Parmenſis miles. 104
Verdugo, fruſtra tentato Lochemo, Stenovicum occupat. 105
Exterum militem Philippus Parmenſi remittit, ejus ſumma. 105
Ordinum validæ quoque copiæ. 105
Valeſius fraterna exſpectat ſubſidia: cauſæ quod non mittantur; unde atrox Valeſio conſilium. 106

Anno 1583.

Ejus authores. 107
Varias occupat urbes: ejus miles Brugis ejicitur: omnium infeliciſſime tentat Antverpiam. 107

Franciſcus cū ſuis aufugit. 108
Plurimi Belgarum ejus incœpto offenduntur. 108
Omnibus a Parmenſi Regis offertur clementia. 108
Arauſionenſis a Valeſio tamen neutiquam deſciſcendum cenſet. 108
Quod ne fiat Galliarum quoque regi cordi. 109
Dunkercæ cum Valeſio agitur. 109
Biron ad reprimendum Parmenſem mittitur. 110
Multa cauſatus Valeſius, Dunkerca in Galliam concedit: Belgarum ad regem ejus fratrem preces. 110
Valeſii mors. 111
Dunkerca præſidio nudata in Parmenſis venit poteſtatem: 111. cujus jactura nondum diſſenſiones ſanantur. 112
Arauſionenſis in Zelandiam abit. 112
Parmenſis interim multas urbes in deditionem accipit. 112
Hogius audaci mendacio Hollandiam turbans ſupplicio afficitur. 112
Truxii conjugium belli in Agrippinenſi ditione cauſa: ab hoſtibus pulſus ad Arauſionenſem profugit. 113
A Taxi Zutfania capitur. 113
Belgarum vires diſcordiis pereunt. 113
Herenbergenſis Geldriæ rector ad Hiſpanos cum filiis transfugit. 113
Illi ſuccedit Nienarius. 114
A Gandavenſibus Imbiſius revocatur. 114
Cimacenſis Brugarum præfectus. 114
Hi duo Flandriam hoſti tradere ſuſcipiunt. 114
Parmenſis occaſione utitur. 115
Terra Waſia aliaque oppida illi deduntur. 116
Brabanti disjectis aggeribus Scaldim diffundunt. 116

Anno 1584.

Parmenſiani intra Gandavum & Brugas caſtra locant. 116
Brugas Regis obſequio reddit Cimacenſis; quas aliæ urbes ſequuntur. 117
In Imbiſium proditionis reum capitali ſupplicio animadvertunt Gandavenſes. 117
Parmenſis Scaldim obſidet. 118
Antverpienſes ad tutandam navigationem duo excitant caſtella. 118
Arauſionenſis Delphis occiditur, morientis pia vox. 119
Rem privatam relinquit perturbatiſſimam: quadruplex ejus matrimonium. 119
Funus maximo luctu celebratum. 120
Mauritius filius illi ſuccedit. 120
Ejus a patre relicta hæreditas. 120
Hohenlojus apud Hollandos & Zelandos vicariam accipit poteſtatem. 120
Wilhelmo Naſſavio Friſia regenda conceditur. 120
Friſiorum diſcordiæ, 120. a Naſſavio componuntur. 121
Conſtans Batavorum fortitudo. 121
Scaldis cœptum obſidium urget Parmenſis; Teneremundam capit, & Vilvordam. 122
Gandavenſes ſe ei dedunt. 122
Ricardoti ſolertia. 122
Arx Gandavi reponitur. 123
Antverpienſes ſociorum opem implorant: incertum apud illos imperium: vicini auxiliandi tempora prætermittunt. 123
Calamitoſus Fœderatorum ſtatus. 124
Ex Gallia & Anglia miſſi qui illos conſolarentur. 124
Dubitatum utri regno vellent accreſcere. 124
Gallia præfertur; a qua tamen propter inteſtinos tumultus non recipiuntur. 125

L I B E R V.

Fœderati a Gallia non recepti ad Eliſabetham recurrunt. 126
Valdæ interim civitates deſciſcunt. 126

Antverpienſium intempeſtiva frigalitas. 127
Parmenſis ad expugnandam fane Antverpiam diligentia; ejus opera. 127
Belgarum in iſtis evertendis negligentia. 127
Placentina arx Parmenſi redditur. 127

Anno 1585.

Omnibus incaſſum ad liberandam Antverpiam tentatis poſt Bruxellam & Machliniam in Parmenſis venit poteſtatem. 128
Parmenſis a Rege aureo donatur vellere: arcem reſtituit. 128
Batavi Antverpienſibus proditæ ſocialis fidei ſuſpecti. 129
Hohenlojus Silvamducis feliciter ingreſſus, eam continuo deſerere cogitur. 129
Noviomagum & Doſiburgum Hiſpanis deduntur. 129
Exules Brabanti & Flandri Hollandiam ſibi ſedem eligunt. 129
Delatum interea Belgarum imperium Eliſabetha recuſat. 129
Auxilia promittit: quinq; millia peditum & mille equites. 130
Fœderis leges. 130
Brila, Fliſſinga cum Zeburgo Anglorum præſidiis in pignus dantur. 130
Liceſtrius auxilii Anglicani imperator; illius mores & fortuna; 130. obviis populi ſtudiis & procerum aſſentatione in Batavia excipitur. 131

Anno 1586.

Maxima ejus in Senatu authoritas; immodici illi conceſſi honores Reginæ non probantur: 131 imperium in Belgas affectat. 132
Ingenia Anglorum plurimum a Belgis differunt. 132
Liceſtrii in Ordines criminationes: aſſentatores eum ad ſpem dictaturæ hortantur: 132. Concitandæ plebi ærarii patrocinium uſurpat: negotiationis libertatem circumſcribendo plurimos offendit, ac ingens reipublicæ detrimentum affert. 133
Inventum ab Ordinibus remedium. 134
Liceſtrius imprudenter quoq; hoſtiles agros excidio damnat: eum permiſcere in Lium ordines non patitur Hohenlojus. 134
Parmenſis Graviā obſidet; 134. miſſus Hohenlojus munimenta obſidionis perrumpit: urbs tamen ab Hemerta præfecto deditur, qui capite propterea plectitur.
Venloa ſequitur. 135
Axelam Mauritius capit. 135
Scenkius Truxio militans Gravevvartam munit. 135
Nienarius Noveſium capit, quod iterum cum aliis oppidis mox in poteſtatem Parmenſis recipit. 136
Berca detractus infelici eventu cum Liceſtrio pugnat Parmenſis. 136
Sidneius nobilis Anglus illo in prælio occiſus. 136
Velaviæ ac Daventriæ, Ordinibus nequicquam renitentibus, perfidi præficiuntur a Liceſtrio Angli. 136
Magnis querelis premitur. 137
Ordines crebris conventibus pleraque ad ſuam curam trahunt; quod eos deſpicatui habens ægre fert Liceſtrius; 137. a republica plebem removere ſtudet. 138
Interpretes ſacrorum ſibi adjungit; 138. per quos populi quoq; ſtudia ſibi conciliat; cum Romana Eccleſia ſentientes honoribus demovet: apud Friſios & Vltrajecti ſummo in honore eſſe cœpit: in Anglicano milite & Sonoio Weſtfriſiæ præfecto multum quoque ponit præſidii. 139
Mauritius interim ſuam diſſimulat indolem. 140
Eliſabethæ gratia fretus liberæ in Fœderatos poteſtatis ſibi ſpem facit Liceſtrius: ob quam cauſam domum abit. 140
Profectionis diſcordantes prætextus. 140
Novi Trajecti magiſtratus, & privati Friſii Eliſabethæ iterum imperium fruſtra offerunt. 140

Belgæ de mutilo ſibi relicto regimine in Angliam conqueſtum miſſi diu detinentur. 141

Anno 1587.

Scotiæ regina morti traditur. 141
Daventria atque oppoſitum Zutfaniæ munimentum a perfidis Anglis Hiſpano traduntur: proditorum infelix exitus. 141
Mauritio ſummum armorum mandatur imperium. 142
Milites Ordinum nomini ſacramentum dicunt. 142
Edictum de evectionibus temperatur. 142
Brabanti & Flandri extrema conflictantur penuria: incrementa contra ſumunt Batavi. 142
Cæſo apud Sylvanducis Altipenna Hohenlojus Crepicordium occupat. 143
Liceſtrio nequicquam ſuppetias ferente, Parmenſis Cluſam expugnat: quod Ordinibus imputatur. 143
Eliſabetha in pacem propenſa. 143
Ærarii adminiſtratio Ordinibus cordi: Ordines Liceſtrii criminationibus reſpondent; hic urbes vi opprimere parat: Lugduni detecti ejus conjurati capite plectuntur: ipſe in Angliam abit, 144. ubi imperium in Belgas ejurare coactus intra annum moritur, 145
Scenckius interim Bonnam capit. 14[illegible]
Ad ſubjugandam Angliam claſſis in Hiſpania ſtruitur: quod oſtentata pace Hiſpanus diſſimulat. 145
Propter interceptum a Batavis Dani legatum 700 illorum naves detinentur. 146
Cum Anglis quoque de pace agit Philippus: cujus oblatio callide ab Eliſabetha accipitur; Batavos pacis rationes invenire ſimulare jubet; 146. eam iſti detrectant. 147
Pacis deſiderium præ ſeſe ferens in Flandriam mittit Eliſabetha. 147

Anno 1588.

Hiſpanica adventans claſſis fraudes dirimit. 148
Propter inſoluta ſtipendia militum apud Fœderatos turbæ. 148
Brevis inſpectio quo pacto tot cladibus perculſi Batavi ſe rurſus contra magnitudinem Hiſpanicam erexere. 149
Belgicæ Hiſpanienſis & Fœderatæ limites. 149
Fœderatarum provinciarum regimen. 150
Idem fere Belgicæ Hiſpanienſis ſtatus. 154
Fœderatorum reditus. 154
Belgicæ Hiſpanienſis opes longe ante eunt. 155
Miles Batavus 18000 pedites cum modico equite. 155

IN HISTORIARUM LIBROS.

LIBER I.

Anno 1588.

Claſſis ab Hiſpanis in Anglos feſtinatur; 161. fallaci ſpe elati nimia ſibi promittunt. 162
Sixtus V. Angliam exponit occupanti. 162. Anglos ad necandam Eliſabetham hortatur. 163
Claſſis Hiſpanicæ deſcriptio. 163
Sanctæcrucii & Parmenſis ſalubre Hiſpanis conſilium non auditur. 164
Claſſis præfectus dux Medinifidonius. 164
Ulyſſippone adulto vere claſſis convenit. 164
Parmenſis expeditionis dux 30000 hominum Flandriæ incubat. 164
Anglorum & Batavorum nimia ſecuritas. 165

Fla-

Flandriæ portus Batavi claſſe obſident. 165
Eliſabetha Tameſis ripas milite complet: Seimorus minorum navium præfectus, majorum Hovvardus & Draco. 165. Regina rumoribus decipitur. 166
Hiſpanorum peccatum: ejus excuſatio. 166
Parmenſis Dunkercæ incluſus tenetur. 166
Infelicis Hiſpanicæ expeditionis eventus cauſæ. 166
Anglorum claſſis Hiſpanos eminus laceſſit. 167
Hiſpani pugnam detrectant. 167
Baldeſiorum navis a Dracone capitur. 167
Cantabricarum navium prima flagrat. 167
Anglica claſſis Hiſpanicam continuis ictibus lacerat: pulveris tormentarii inopia Angli laborant; illorum claſſes coëunt. 168
Hiſpani prope Caletum Parmenſem expectant: ex claſſe mittuntur qui cum illo conſilium capiant. 168
Navibus ignem fundentibus Hiſpanorum proturbatur claſſis. 169
Moncadii navis ab Anglis expugnatur. 169
Magna Regiæ pecuniæ diripitur ſumma. 169
Claſſis contra Gravelingam relocatur; naves aliquot Hiſpanorũ fluctibus abſorbentur. 169
Luſitanicæ duæ a Batavis capiuntur: raptum inſigne Lugdunenſi templo ſuſpenditur. 170
Multis acceptis cladibus diſceſſus conſilium Hiſpani capiunt: ingens illorum formido. 170
Anglorum encomium: vix centum illorum deſiderati; Hiſpanorum fere quinque millia. 171
Fugientis Hiſpanicæ claſſis miſerabilis exitus. 171
Summi in Hiſpania luctus. 172
Apud Anglos & Batavos gratiarum actiones Deo decretæ. 172
Bergas ad Zomam Parmenſis obſidet. 173
Bergarum ſitus. 173
Ad occupandam Tolam præmiſſi a comite Solmenſi fugantur. 173
Hac ſpe dejectus Parmenſis portum intercludere aggreditur. 174
Eximia obſeſſorum virtus. Ortas in præſidio turbas Mauritius coram componit. 174
Parmenſis in ſpem proditionis adductus decipitur. 174
Obſidio ſolvitur. 176
Bergæ Mauritio ab Ordinibus donantur. 176
Cimacenſis Bonnam obſidet: in quem a Germaniæ principibus auxilia petenti Scenkio inexpectatum redditur reſponſum. 176
Bonna deditur. 177
Wachtendonca capitur. 178
Scoti Batavorum naves pignorantur: quod injuſte fieri illorum docet ad principes legatio. 178

Anno 1589.

Gertrudisbergenſis præſidii ſeditio: 178. ad proditionem ſollicitatum ab ea non abhorret. 179
Ordinibus impunitatem offerentibus non creditur: 179. de vi in rebelles paranda deliberatur. 180
Mauritius copias admovet. 180
Rebelles ſe defendunt. 180
Villerſius occiditur. 180
Wincfeldius proditionem ſuadet. 180
Mauritii diſcedentis ad rebelles literæ cum ludibrio exceptæ. 181
Parmenſis propter traditam urbem ingens gaudium. 181
Gertrudisbergæ Heusdam, Septembergas, aliaque oppida Parmenſis annectere parat. 182
In Heusdam Mansfeldius mittitur: 182. a quo & Bommelia fruſtra tentatur: Mauritius perruptis hoſtium caſtris Heusdæ ſubvenit. 183

Sidenborgus Helium Manſfeldio præpropere dedit. 183
Manſfeldius inſulam Vorenam adortus Hohenlon adventu ab incœpto deſiſtit. 183
Hiſpanicæ cohortis ſeditio. 184
Hiſpanorum in Parmenſem odium, invidia atque criminationes. 184
Hic morbum ſibi conſciſcit. 184
Ab Hiſpanis venenum illi datum afferunt Itali. 185
Obtrectatorem ſui nominis punit. 185
In Hiſpaniam miſſo Ricardoto ſe apud Regem purgat. 185
Manſfeldius ad obſidendam Bercam mittitur. 185
Varembonius ad Bercam quoque miſſus Blidobecam capit. 185
Scenkius copias Bercæ infert: hoſtes ſtipendium in Friſiam ferendum cæde dimittere cogit; ad capiendum Noviomagum animum appellit. 186
Cum ſuis ab oppidanis depulſus amni mergitur. 187
Ejus ingenium, ac elogia. 187
Nienarius caſu interit. 188
Truxius bellum dimittit. 188
Ad Bercam liberandam mittitur Falcoſtenius, conſequitur Varembonius: a Verio cæditur. 188
Victores Bercæ auxilia inferunt. 189
Berca Parmenſi deditur. 189
Qui Cliviæ quoque urbibus inſidiatur. 189
Inter præſidia interim utrimque alibi pugnatum. 189
At mari crudeliores occurſus. 189
Angli Hiſpanis bellum repoſituri Antonium in Luſitaniam reducunt, irrito eventu. 190
Gallia interfecto Henrico tertio in partes venit. 191
Ejus ſucceſſor Benearni princeps: ne regno potiatur Meduanium Philippus auxiliis firmat. 191
Lamota a Parmenſi cum milite in Galliam mittitur. 191
Angli Batavique Borbonio auxilia mittunt: qui cuncta tandem ſub imperium accipit. 192
Gallicorum morum cum Belgicis comparatio. 192

L I B E R II.

Anno 1590.

Vrbis Bredæ deſcriptio. 194
Navis ceſpites vehentis fraude Mauritius Bredam capit. 195
Rei geſtæ hiſtoria. 195
Parmenſis Manſfeldium ad Bredam recuperandam mittit: Mercam ponte & caſtello claudit: Septembergas diripit: 199. Nordamum fruſtra oppugnat. 200
A Mauritio, Noviomago imminere viſo, Breda abducitur. 200
Vorenam Mauritius munit: caſtellum exadverſum Noviomago molitur. 201
Parmenſis belli Gallici mandata a Rege accipit. 201
Exercitū in Galliam ducit. 202
Manſfeldio interim ſumma rei per Belgicam commiſſa. 202
Mauritius abſente Parmenſi varia oppida expugnat. 202
Rumor Germanos in bellum parari propter temeratos ſines: Concilium indicunt. 203
Apud Parmenſem anxie diſſerentibus ſerociter reſpondetur; 203. quo audacioribus poſtulatis Fœderatos aggrediuntur. 204
Ordinum reſponſio. 204
Agrippinenſium, & Leodiorum ad Ordines legatio. 206
Patrum reſponſio. 206
Fœderatorum expoſtulatio. 207
Parmenſem ex Gallia reducem multa angunt. 207
Militis Parmenſis ſeditio. 207
Parmenſis Aſcolitanum cum cohortibus aliquot in Galliam mittit. 208

Anno 1591.

Fœderati occaſioni intenti animos attollunt. 208

Verius

Veris aſtuZutfaniæ objacens capit caſtellum. 209
Mauritius cum exercitu accedit. 209
Zutfaniam obſidet. 209
Falcoſteinius occiditur. 209
ZutfaniaMauritio deditur. 210
Ejus ſitus. 210
Mauritius ad expugnandum Daventriam cum exercitu deſcendit. 211
Ejus præfectus Hermannus Herenbergenſis. 211
Vrbis expugnatio. 211
Friſiorum rogatu Princeps in Friſiam ducit exercitum. 213
Itineris magna incommoda. 214
Militis licentia. 214
Caſtra ad Groningam ponuntur. 214
Princeps relicta Groninga circumjectas munitiones invadit, 214
Fœderati receptum Delphizylium ædificiis & munitionibus ornant. 215
Verdugo Groningæ aditum e Weſtfalia facit. 215
Parmenſem ei ſubvenire itinerum non patitur vaſtitas. Coodſenburgum obſidet. 215
Octavius Mansfeldius occiditur. 216
Iunius caſtellum ſtrenue defendit. 216
Mauritius obſeſſis ſuppetias fert. 216
Decem hoſtiles turmas cædit: 216
Qua clade accepta Parmenſis oppugnationem omittit: Noviomagenſium in illum indignatio; recrudeſcente morbo aquas Spadanas petit: ſeditioſos Dieſtæ Hiſpanos malo exemplo pacat. 217
Noviomagenſium multi libertatem reſpiciunt. 218
Mauritius interim Hulſtum capit: Terræ Waſiæ tributa extorquet: 218. Mondragonius vicinas Hulſto munitiones recuperat. 219
Noviomagi obſidium, 219
Vrbis deſcriptio, 219
Mauritius captæ urbi Magiſtratus legit: 221. ſummis populi gaudiis in Hollandiam redux excipitur. 222
Nullo ſucceſſu utrinque urbes captatæ. 222
Miſſa ab imperatore legatio Ordinibus ſuſpecta ob vetera & Tarraconenſium exemplum. 223
Hujus narratio. 223
Parmenſis Meduanio ſubventurus iterum in Galliam ducit. 224
Fœderati contra Borbonio ſuppetias ferunt. 225
Borbonius & Parmenſis vulnerati. 225
Hiſpani militis ſeditioſa licentia. 225
Groningenſium apud Parmenſem querelæ. 226
MauritiusTrajecti in Zelandia factiones componit. 227
Stenovicum obſidet. 227
Oppidi ſitus & munimenta. 227
Obſeſſorum numerus & obſtinatio. 228
LudovicusHerenbergenſis occumbit. 229
Verdugo ſubſidium obſeſſis mittit. 230
Pulveris pyrii deſcriptio. 230
Mauritius glande vulneratur. 231
Stenovicum illi deditur. 231
Victoris in victos moderatio. 232
Eliſabetha militem ſuum revocat. 232
Covordium obſidere Fœderatis placet. 232
Ejus munitiones atque ſitus. 232
Othmarſo Hiſpani a Principe depelluntur. 233
Famarſius occumbit. 233
Obſidii Hiſtoria. 233
Verdugo a Parmenſi obſeſſis auxilia impetrat. 234
Exteriora obſidentium caſtra impetit: 235. depellitur. 236
Covordii deditio. 237
Parmenſis novum in Galliam iter ingreſſus moritur; de morte

re illius ſuſpiciones. 237
Parmenſis mores & elogia. 238

HISTOR. LIB. III.

Anno 1593.

Gallorum aliquot caſtella & Noviodunum Hiſpani capiunt. 240
Belgarum proceres Philippus honoribus evehit. 240
Nomen præfecturæ Mansfeldio defertur: vis conſilii penes Fontanum & Ibarram: 240. qui in Hiſpania ſuſpecti. 241
Fontani Senatum ingreſſi atrox ſententia. 241
Aliis fruſtra obnitentibus obtinet. 243
Fœderati pari edicto eam vanam reddunt. 243
Philippus Naſſavius, Belgarum extremis tributis ſubactis, gravis præda redit. 244
Mauritius Gertrudisbergam obſidet. 245
Ejus ſitus. 245
Obſidii hiſtoria. 245
Gertrudisberga, fruſtra obnitente Mansfeldio, Mauritio deditur. 250
Proditores ſupplicio afficit. 250
Mansfeldii anxietas. 251
Crepicordium obſeſſurus a Mauritio fugatur. 251
Wilhelmus Naſſavius hoſtem ex Friſia interim pellere annititur. 251
Bortaniam munit. 252
Herenbergenſis Othmarſum aliaque irrumpit. 253
Bortania fruſtra tentata Covordium Verdugo obſidet. 253
Multæ in caſtris Hiſpanorum calamitates. 253
Princeps infelici eventu Brugas inſidiis adortus morbum contrahit. 254
Regii militis ſeditio. 254
Seditioſorum regimen. 254
Ab Herenbergenſi pacantur. 255
Claſſis Batava apud Flævum vehementia tempeſtatis deſtruitur. 255

Anno 1594.

Erneſtus Auſtriacus Belgicæ præficitur, magno cum Belgarum gaudio. 256
Philippus illi filiam in matrimonium deſtinat. 257
Borbonius Romana accepta inſtitutione omnia feliciter in regno ſuo componit. 257
Fœdus cum Fœderatis ſervat. 259
Ab Ordinibus cavetur ne ſubditi ſui pravis imbuantur opinionibus. 259
Ordinum novi delectus; Erneſti impediuntur. 259
Erneſtus Belgis contemtui. 260
Sylvaducis & Trajectum ad Moſam irritis inſidiis tentatur. 260
Delphozylium fruſtra irrumpere conantur Hiſpani. 260
Adventu Principis Covordii obſidium ſolvit Verdugo. 261
Princeps Groningam obſidet. 262
Occurrentium populorum & ſitus regionis deſcriptio. 262
Groningenſis obſidii relatio. 266
Groningæ deditio. 269
Erneſtus per legatos apud Ordines de pace agit. 270
Quam illi repudiant. 271
Renichonius & Furius a Rege aliiſque magnatibus in Principem & aliquot Belgarum proceres empti percuſſores. 272
Lopes, ad Eliſabetham veneno tollendam a Philippo in Angliam miſſus, capitis ſupplicio afficitur. 273
Caſtellus Ieſuitarum impulſu regem Galliæ occidere conatur. 273
Ipſo ſupplicio affecto, Ieſuitæ in exilium mittuntur. 273
Sectæ Ieſuiticæ deſcriptio. 273
Fœderatos armis ad pacem ſe cogere velle præfert Cæſar. 275
Ordines a rege Scoriæ ad principis baptiſmum invitantur. 275
Illorum in regium infantem liberalitas. 276

Eliſa-

Eliſabethæ inviſa : 276. quæ debiti ab Ordinibus portionem exigit. 277
Cimacenſis Cameracum obſidet. 277
Galliarum rex Hænovios & Atrebates hortatur proturbare Hiſpanum militem. 278
Illum undiq; armis contra perſequendum edicit Philippus. 278
Bellum in Luxenburgum Gallo conferre placet. 279
Philippus Naſſavius Gallo in auxilium mittitur. 279
Nova iterum regii militis ſeditio. 280
Ingens & longum per Bataviam gelu. 281
Cum ſeditioſis Fœderati inducias faciunt. 281. Princeps illos machinis & equite inſtruit. Erneſto omnia polliceuti fidem non habent. 283
Angli Fernambucum diripiunt. 283
Magna ex eluvione Batavis damna. 284

L I B E R IV.

Anno 1595.

Erneſtus concilium Bruxellam advocat. 286
Arſchotii generoſa in concilio oratio : 286. multo procerum aſſenſu audita. 288
Arſchotius Regi ſemper fidus, Hiſpanis tamen infeſtus. 288
Aucti Belgarum in Hiſpanos odii cauſæ. 288
Taxis calliditas. 289
Erneſtus Regem conſulendum cenſet. 289
Bullionius interim omnia vaſtat. 289. Heraugerius aſtu Hojam capit. 290. Bojoarus, ea ab Ordinibus fruſtra repetita, in obſidium tendit, oppidum capit, arcem oppugnat ; 291. quæ deditur. 292
Henricus Bullionium cum exercitu Burgundiam ingredi jubet. 293
Velaſcus Burgundiæ ſuccurrit. 293
Erneſtus inter hæc moritur. 294
Penes Senatum regimen, cujus præſes Fontanus : hunc Belgæ invite ferunt. 294
Manſfeldius in Pannonias contra Turcam miſſus morbo abſumitur. 295
Arſchotius Venetias exulatum abit. 295
Belgæ amore pacis flagrant. 295
Haureii ſuper ea ad Maleræum literæ : 295. Maleræi reſponſio. 296
Procerum Belgarum nomine ad Principem legati veniunt : illorum ad Principem verba. 296
Ejus reſponſum. 297
Legati re infecta dimittuntur: principis reſponſum varie excipitur. 298
Hoſtium mitiores pacem deſiderant : 298. quidam inducias volunt : quas & Lipſius ſuadet. 300
Hohenloji, & Solmenſis nuptiæ. 301
Turbæ propter Cliviæ & Iuliaci principatum : Brandeburgicus & Neoburgicus competitores : 301. qui liberato duce uxorem cuſtodię mancipant. 302
Svvartſenburgicus contra illos militem conſcribit. 302
Brandeburgicus Fœderatorum amicitiam ambit. 302
Petita auxilia Ordines differunt. 303
Emdæ quoque turbatur ; ejus ſitus. 303
Friſiorum orientalium mores & regimen. 303
Grethana domus jurisdictionem uſu ſuam facit : 303. Vldericus Friſiæ ab Imperatore creatur comes ; Groningæ principatum tenet ; ab Auſtriacis trans Amaſium rejicitur. 304
Emda magna ſumit incrementa. 304
Turbarum Emdanarum relatio. 305
Comitis & diffidentium Emdanorum ad Ordines legatio. 306
Vtrisque pax commendatur. 306
Ordines Emdanis auxilia mittunt;

tem: diſſidia inter illos & Comitem componunt. 307
Pacis leges. 307
Ordinum ad Comitem & Emdanos monita. 308
Fœderatorum inter ſe diſcordiæ. 309
Philippus Naſſavius cum milite ad Fœderatos redit. 309
Fontani circa militem cura. 310
Seditioſos obſequio reddit. 310
Ingentes eo tempore Philippi copiæ. 310
Verdugo moritur : ejus elogia. 311
Fontanus Caſtelletum expugnat ; Hanum obſidet. 311
Vendito Hiſpanis oppido præfectus Gomero a Fontano in vincula conjicitur. 312
Orvillerius arcem tenens a Gallis auxilia impetrat : Galli arce potiuntur. 312
Fontani juſſu Gomero jugulatur. 312
Cameraci munimenta circumſpectans Lamota occiditur: Ejus eloquia. 313
Bulionius urbi auxilia adducit. 313
Villarſius cum multis nobilium occiditur. 313
Hiſpani Durlanii arcem oppugnant: 313. irrupta arce una oppidum vi capiunt. 314
Mauritius Mondragonii adventu a Grollæ obſidio avertitur. 314
Philippus Naſſavius hoſtium inſidiis circumventus cæditur. 315
Mauritii miles fruſtra dolo nocturno aggreditur Murſam. 315
Mondragonii mors : Elogia. 316
Antonius Luſitaniæ regno pulſus moritur. 316
Fontanus Cameracum obſidet. 317
Vrbis arciſque deditio. 318
Fontanus Cameracenſes Philippo ut principi jurare cogit : 318. fruſtra antiquum jus repetente urbis antiſtite. 319
Heraugerius captam jam Liram militis ſui licentia iterum relinquere cogitur. 320
Burgundicum bellum Hiſpanum & Gallum exercet. 320
Henricus Fœderatis amiſſum Cameracum imputat. 322
Horum excuſatio : Henrico auxilia mittunt : quo Eliſabetham offendunt. 322
Eliſabethæ in Gallos invidia : per legatum miſſa auxilia Fœderatis objectat : 322. ſibi debitorum ſolutionem intempeſtive urget : hoſtium conatibus Fœderatis æquior fit. 323
Hibernicæ rebellionis ex occaſione narratio. 324
Regina acrius in bellum fertur. 326
Draco cum claſſe in Hiſpanum miſſus, moritur. 326
Navigationum, quibus Fœderatorum res maxima incrementa ſumſere, relatio. 326

L I B E R V.

Anno 1596.

Albertus Auſtriacus Erneſto ſucceſſor mittitur. 339
Multa imitatu digna ſtatuit : magna argenti infecti pondera in Belgicam advehit: Philippum Arauſionenſem ſecum adducit. 340
Ejus adventu Ibarras & Fontanus in Hiſpaniam revocantur. 341
Ordines principi Arauſionenſi ſcribunt : ejus reſponſio. 341
Mauritius & ſoror illi dona & pecuniam offerunt. 341
Ordinum contra Ieſuitarum inſidias vigilantia. 342
Albertus Caletum obſidet. 343
Expugnata urbe in arcem ſe milites recipiunt. 344
Henricus de ferenda ope fruſtra conſilium init. 344
Arcis expugnatio. 344
Ardea quoque in Alberti venit poteſtatem. 345
Fara ſe contra Henrico dedit. 345
Mauritiani hoſtile ſolum vaſtant. 346

Al-

Albertus Hulſtum oppugnare ſtatuit. 346
Ejus ſitus & munimenta, 346.
Alberto obſidium diſſuadent: perſuadet Barlota. 347
Exiguæ tum Fœderatorum copiæ. 348
Barlota in Hulſtum ducit; Batavorum indiligentia tranſitum habet: Noctu cum illis vario Marte pugnat: 348. loca edita aggeresque ſubito occupat. 349
Albertus & Mauritius accurrunt. 349
Hic fruſtra laborat recuperare infeſſa. 349
Zelandorum apud ſocios obteſtatio. 349
Novi Fœderatorum per Angliam delectus. 350
Obſidii Hulſtenſis Hiſtoria. 350
Ronæus occiditur. 352
Hulſtum Alberto deditur. 358
Cujus jacturam Fœderati graviter ferunt. 358
Atrox in Solmenſem rumor: 358. a Zelandis præfectura demovetur: novam ab Ordinibus cohortem accipit 359
Albertus magno plauſu excipitur. 359
Mendoſæ ad imperatorem miſſi poſtulata. 359
Hiſpani in Clivios & Iuliacum ſpes jaciunt. 359
Imperatoris legatos de pace acturos Ordines non admittunt. 360
Eliſabetha interim claſſem in Hiſpaniam mittit, Eſſexii & Hovvardi ductu. 361
Batavi imperante Warmondo vigintiquatuor naves Anglis adjungunt. 362
Ad Gades claſſis convenire jubetur. 363
Vrbis ſitus. 363
Claſſis Hiſpanica ingens apud Gades. 363
Hauc ſine mora impellendam cenſenti Eſſexio reſiſtit Hovvardus: quo faventi occaſio amiſſa. 364
Claſſis Hiſpanicæ expugnatio. 364
Qua territus Philippus undique ſubſidia petit. 365
Angli & Batavi Gades irrumpunt. 365
Navium oppidique pactam redemptionem unprobat Medinſidonius. 355
Oppidum diripitur. 355
Americana claſſis ab ipſis Hiſpanis exuritur. 366
Eſſexio retinendam victoriam moneuti iterum reſiſtit Houvvardus: 366. cui neque Warmondus auditur. 367
Incenſis Gadibus victores vela faciunt. 367
Warmondo Reginą gratias agit. 367
Opes Hiſpanicæ magnopere afflictæ. 367
Vectigalia fœderatoribus oppignerata contra fidem Philippus vinculo eripit: 368. fidem reficere neceſſe habens reddit. 369
Novum apud Batavos inſtitutum vectigal a civibus non admittitur. 369
Friſii propter tributa inter ſe diſcordes. 369
Eliſabetha cum Gallo de fœdere agit. 370
Promiſſa Fœderatis ab Henrico auxilia non mittuntur. 370
Multum quoque illis negotii cum Eliſabetha æs ſuum intempeſtivius repetente. 370
Fœderis inter Henricum & Eliſabetham leges: 373. in quas utrinque juratur: quod & Ordines faciunt. 374
Propria inter Henricum & Ordines pacta. 374
Fœderati cohortium loco Henrico pecuniam mittunt. 376
Gallorum in Anglos ſuſpicio. 376
Gallos offendit Anglorum poſtulatio. 377
Academiæ Lugduno-Batavæ deſcriptio: Donellus: 377. Lipſius; Scaliger; Raphelengius; Vulcanius; Franciſcus Iunius; Adrianus Iunius; Aldegondius; Cluſius; Ianus Douſa Academiæ Curator. 378

Fœde-

Fœderatorum ad Danum legatio. 379
Auxilia contra Hiſpanum non impetrantur. 379
Taxis legatus Hiſpanicus minus comiter à Dano excipitur. 380
Bironius in Atrebates miſſus cæſis quatuordecim turmis Varembonium aliosque capit: Atrebatibus & Flandris magnam infert vaſtitatem: Cimacenſem quoque in fugam agit. 380
Germanorum militum ſub Archiduce ſeditio. 381
Womis Veram proditurus capite plectitur. 381
Fœderati frumentum in Hiſpaniam ferri vetant. 381
Ingens a Philippo claſſis mari contra Angliam infelici iterum eventu immittitur. 382
Batavi apud Neoportum duas naves exurunt: negotiationis ergo ad loca diſſita navigant. 382
Navigationis tertium a Batavis verſus Septentrionem inſtitutæ mirabilis Hiſtoria. 383

LIBER VI.

Anno 1597.

Mauritius quatuor millia Hiſpanorum peditum, & quinque turmas ad Turnholtum cædit. 388
Magna Alberti propterea anxietas. 394
Portocarrera aſtu militari Ambianum capit. 395
Albertus miſſo rei bene geſtæ ad Philippum nuntio, urbem retinendam monet. 396
Ambianum Henricus obſidet: Atrebatum urbem aliaque fruſtra tentat. 396
Hiſpanis quoque ſpes irrita in Gravevvartam & Stenovicum. 396
Haud feliciori eventu Venloam Mauritius adoritur. 397
Hellius occumbit. 397
Mauritianus eques funditur. 398
Diſcordiæ inter Groninganam civitatem & agrorum habitatores. 398
Datis ab Ordinibus judicibus ſopiuntur. 399
Hollandorum cum Zelandis de vectigali contentio; 399
Componitur. 400
Regis Poloniæ ad Ordines legati ferox & ingratus ſermo. 400
Ordinum modeſta pariter ac generoſa reſponſio. 401
Mittenda ab imperatore aliisque Germaniæ principibus ad Ordines legatio excuſatur. 401
Miſſi a Dano legati quoq; de pace apud Ordines agunt. 402
Dano repudiatæ pacis rationes accurate reddunt. 402
Anna Hovia diſſenſionis circa Romanam religionem ſuſpecta viva Bruxellæ ſub terram defoditur. 404
Fœderati incurſus in Germanorum agros excuſant. 405
Regum Poloniæ & Daniæ Legatis commercia cum Hiſpanis negat Eliſabetha. 406
Concedunt Batavi. 406
Expeditionis Eſſexii maritimæ infelix exitus. 406
Gravior infelicis iterum Padiliæ caſus. 408
Præfectura demovetur. 409
Primæ Hollandorum naves ab India redeunt: Harum de India ejusque populis relationes. 409
Batavi piper aliaque a Venetis & Luſitanis antea haberi ſolita ex India petunt. 409
Portocarrera Ambianum defendens occiditur. 410
Fruſtra Ambianos obſidio liberatum proficiſcitur Archidux. 410. Henrico ſe dedunt. 411
Albertus Oſtendæ exitus obſepit. 415
Tranſiſalanis præſidiis Hiſpanos excutere aggrediuntur Fœderati. 411
Henricus Fridericus Mauritium comitatur. 412
Capta Alpa Bercam obſident. 412
Ludovicus Naſſavius globo vulne-

vulneratus. 413

Berca deditur. 414

Agrippinenſis pontifex oppidum repoſcit : Ordinum reſponſio. 414

Mutilianam Fœderati ſolo æquant. 415

Ad Neoburgicum & Braudenburgicum ſcribunt. 415

Meurſiam Mauritius capit. 416

Herembergenſis partem Friſiæ populatur. 417

Batavorum exercitus Rhenum tranſit ; 417. Grollam obſidet. 418

Grollæ deditio. 419

Brefurti obſidium & expugnatio. 419

Othmarſo, Oldenſalia, aliiſque oppidis potitur Mauritius. 423

Lingam obſidet. 423

Linga deditur. 425

Magnis Patrum plebisque ſtudiis redux Mauritius excipitur; 426

Clandeſtinas ſororis Æmiliæ nuptias ægre fert. 426

Magna Hiſpani militis ſeditio. 427

Philippus in pacem proclivis: 427, a Gallo incipit. 428

Inter Henricum & Philippum de pace agitur. 429

Henricus Eliſabethæ demonſtrat pacem ſibi eſſe neceſſariam. 429

Idem miſſo Buzanvalio apud Ordines facit. 430

Qui & ipſi a Philippo tentantur. 431

Alberto filiam Philippus deſpondet. Dos illi Burgundia cum Belgica. 431

Fœderatis omnia ſuſpecta. 431

Belgarum Hiſpanienſium ad Philippi literas reſponſum. 431

L I B E R V.

Anno 1598.

Ordines commercia cum Hiſpanis vetant. 433. Mauritium & Wilhelmum præmiis honeſtant. 434

Balæna 70 pedum apud Berkheidam vadis adhærens capitur. 434

Wouda fruſtra tentatur. 435

Diſcordiæ inter Germanos & Anglos origo. 436

Angli Germania, Germani Anglia exire jubentur. 438

Germani Middelburgi conſident. 438

Batavi alienis malis fruuntur : navigatus latius ſpargunt. 439

Mucerouis infelix audacia. 440

Batavorum ſuo in Oceano damna. 442

Trajecti propter nova tributa ortæ turbæ ſopiuntur. 442

Philippus claſſem Caletum ablegat. 443

Naves Hiſpanicæ duæ in Batavorum poteſtatem veniunt. 444

Archidux militum ſeditionem Graviæ diſcutit. 444

Ordines legatos in Galliam & Angliam mittunt. 444

Batavorum ad Eliſabetham pro belli continuatione oratio. 445

Eſſexius cum Batavis bellum probat : improbat Burgleius. 450

Eliſabetha cum temperamento reſpondet. 451

Primores Angli in Batavos iniquiores. 451

Cæcilius & Wilkeſius in Galliam mittuntur. 451

Gabrielis Eſtræa Henrici pellex pacis illi autor creditur. 452

Legati Batavorum ad Henricum veniunt. 452

Oldenbarneveldius illi pacem diſſuadet ; at fruſtra. 453

Henrici erga Fœderatos liberalitas. 454

Batavorum apud Eliſabetham ſimulatio. 454

Verbini inter Gallum & Hiſpanum pax coit: ejus leges. 455

Legati utriusque juramentum exigunt. 455

Eliſabetha Fœderatos iterum ad pacem hortatur. 456

Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem ſibi palam addici poſtulat. 457

Burgleius moribundus Eliſabetham ad pacem hortatur. 457

Novum inter Anglos & Batavos fœdus. 458
Cauſæ legesque pactorum quibus Philippus Iſabellæ imperium Belgicæ tranſcripſit. 459
Varii diſcordesque ſuper Belgicæ tranſcriptione ſermones. 461
Albertum Iſabella ſuo nomine poſſeſſionem capere jubet. 463
Albertus per literas Fœderatos ad pacem hortatur. 464
Idem facit Philippus Arauſionenſis, aliique. 464
Fœderati magis indureſcunt. 465
Petri Dannii miſſi in Mauritium [illegible]
Militis Hiſpani ſeditio. 466
Albertus ad Moſam convenire exercitum imperante Mendoſa jubet: Eccleſiaſticis dignitatibus ſe abdicat. 468
Fanum Hallenſe. 469
Albertus in Hiſpaniam proficiſcens Andream Auſtriacum in Belgica Præfectum relinquit. 469
Albertus de morte Philippi fit certior: ejus relatio. 470
Philippi ingenium, &c. de eo hominum judicia. 471
Margareta Philippo tertio per Italiam comitante Alberto uxor ducitur. 473
Nuptiali fœdere Clemens Ferrariæ Philippum Margaritæ, Albertum Iſabellæ ſolemniter connectit. 474
Comitis Edſardi novæ in Friſia Orientali turbæ, ſucceſſu carent. 475
Friſiorum præfectus Friſiis Orientalibus contra Comitem ſubſidium mittit. 476
Comitis querelæ. 476
Diſſidia Aquarumgrani longius provecta in damnum Reformatorum exeunt. 477
Mendoſa in Clivios & Iuliacenſes exercitum ducit. 479
Maximæ tunc Regis copiæ. 480
Fridericus Herenbergenſis, ſecundus a Mendoſa exercitus dux. 480
Barlota Batavorum naves Bercam fugat. 480
Nationum, Rhenum proxime Batavos obſidentium, deſcriptio. 481
Mendoſa Orſæum & Mulhemum muniri jubet: Magnum terrorem Fœderatis infert. 485
Princeps obviam it. 487
In gratiam amitæ, Herenbergam aliaque loca demptis munimentis paci tradit. 487
Cum exercitu Geldricam inſulam occupat. 487
Copiæ Principis multo hoſtilibus minores. 488
Novo copiarum adventu Hiſpani accreſcunt; 488. agros diripiunt; in ſe invicem & in duces arma vertunt: ipſi quoque duces diffident. 489
Sibyllæ Cliviæ hortatu undique in Hiſpanum auxilia conciuntur. 490
Germaniæ in decem pagos diviſio. 491
Mauritio gratiæ aguntur, quod minimo hoſtimorum damno bellum gereret. 492
Fœderati Germanos in Hiſpanos incitant. 492
Magna Hiſpani militis fames, & crebra diffugia. 493
Bercam Mendoſa obſidet. 493
Bercæ peſtilentia exoritur. 494
Tres centurias tuendæ inſulæ Princeps mittit: unde ab hoſtibus depulſæ Bercam ingrediuntur. 495
Mendoſa aliquot Cliviæ oppida præſidiis occupat. 496
Hiſpani impetum in propugnaculum facientes a defenſorib[illegible] 496
Bercæ deditio. 497
Comes Falcoſteinius contra fidem datam trucidatur. 498
Veſalienſes præbito Mendoſæ frumento ſtipendioque Romanos ritus admittere coguntur. 500
Mendoſa trans Rhenum ducit: Reſæ & Emmerico præſidia imponit: 500. Iſalburgum civium cæde irrumpit. 501
Mauritiani, Rheni aggerem inci-

incidere aggreſſi ab Hiſpanis fugantur. 502
Sevenariam aliaque loco Mauritius occupat. 502
Mauritius hoſti aditum in Weſtfaliam obſtructurus apud Doiburgum caſtra metatur. 503
Mendoſa Doticomum expugnat. 504
Hiſpani fame ac morbis magnopere imminuti in Germania hyemandi conſilium capiunt. 504
Sculenburgum abeuntes capiunt. 505
Mauritius Arnhemum belli paratus in annum ſequentem contrahit. 505
Emmericum hoſtili præſidio liberatum cum Sevenaria ſibi permittitur. 505
Clara per Belgicam funera: Comitis Culemburgici, Philippi Aldegondii, Elberti Leonini. 506
Hiſpani magnis flagitiis Germaniam exercent. 506

LIBER VIII.

Anno 1599.

Mendoſa Calcarem & Gogam irrumpit. 510
Veſalienſes fruſtra dehortantibus Fœderatis juſſu Mendoſæ Romana ſacra reſtituunt. 511
Digreſſo Hiſpanorum exercitu mores & libertatem recipiunt. 511
Mendoſa coeuntes in ſe Rheni accolas diſtrahere ſtudet. 512
Hiſpanorum apud illos defenſio. 512
Fœderati ſparſis defenſionibus ſe Germanis purgant. 514
Belli in Hiſpanos conſilia tarde apud Germanos procedunt. 515
Palatinus, Heſſus, Brunovix maturandæ expeditionis authores: 515. Heſſus & Brunovix de ſummo belli imperio contendunt. 516
Weſtfalici pagi præſes dux belli renunciatur. 516
Mauritianus miles necatos ſocios cæde & rapinis penſat. 516
Emmericum iterum Hiſpanis deditur. 516
Ludovicus Naſſavius Boquoium capit; aliaque haud magni momenti Fœderatis proſpere cedunt. 517
Exercitus regius utraque Rheni ripa deſcendit. 517
Gravevvartæ expugnationi inſulæ Bommeliæ Andreæ prætertur irruptio. 518
Mauritii inquietudo: ejus cauſæ. 518
Cœptis hoſtilibus obviam iturus iterum cum exercitu Geldrica inſula ſedet: Gravevvartiam munit. 518
Machinarum ictibus hoſtium plurimi diſcerpuntur. 519
Mauritius monitus ut Bommelæ caveret, tutius judicat manere ubi erat. 519
Monvahaliæ ſitus. 519
Vrbis inſulæque Bommeliæ deſcriptio. 520
Vahalis Moſæque varii excurſus. 520
Barlota & Stanleius in Bommelienſem inſulam penetrant. 521
Princeps Bommelam ingreſſus civibus animos reſtituit. 521
Egregia eo tempore tuendi urbes contra obſeſſores inventa ratio. 521
Crepicordium Hiſpani in poteſtatem accipiunt. 522
Batavi contra validos hoſtium conatus opes viresque intendunt. 522
Ducenteſimam ex cenſu colligendi difficultas. 522
Lanovius fruſtra intercedente Philippo Fœderatis in Gallia militem conſcribit. 523
Mauritii prudentia. 523
Erneſtus in Tilaunum agrum Mendoſæ tranſitū prohibet. 524
Mauritius Volenam incaſſum obnitente Sapena caſtello muniit. 524
Caſtellum Andreanum molitur Hiſpanus. 525
Worchemum Barlota fruſtra tentat. 525

Comite

Comite Lippio duce Germani in Hiſpanum exercitum ducunt: Caſtellum ad Bercam irrumpunt; 526. Reſam tendunt irrito eventu. 527
Wilhelmus Naſſavius Doticomum in poteſtatem redigit. 528
Reſæ obſidium turpiter Germani deſerunt. 528
Mauritius Andreano caſtello munimenta opponit. 529
Commercia Hiſpaniæ Flandriæque Fœderatis interdicuntur. 530
Fœderati contra vetant ne quis ullas merces ad hoſtes ferat: 531
Paratam animoſe claſſem duce Petro Douſa mari immittunt. 531
Claſſis Hiſpanica ad Corunnam prælium detrectat. 532
Fœderatorum claſſis Inſulas fortunatas aggreditur: 532. illarum deſcriptio. 533
Canariæ arcem Batava claſſis ſubiit. 533
Exſcenſum Batavorum fruſtra impedire conantur inſulani. 534
Douſa vulneratur. 534
Arx deditur. 534
Pars Batavorum inſidiis Barbarorum opprimitur: incenſo oppido arcibusq; diſcedunt. 534
Parte navium domum remiſſa Douſa cum cæteris Braſiliam petit. 535
Inſulæ Thomæ, reficiendis Douſæ copiis delectæ, deſcriptio. 535
Pavoaſa oppidum ejusque arx Douſæ deduntur. 536
Inſulani oppidum incendunt. 536
Peſtilenti morbo Batavi corripiuntur. 536
Douſa moritur. 537
Abeuntes Batavos loci virus perſequitur. hi reditum properant: 537. plurimis extinctis domum veniunt. 538
Philippi claſſis vi ventorum cum damno Tercera depellitur. 539
Fridericus Spinola ſex naves longas Philippo in Belgicam adducit: 539
Quæ Cluſam ſe recipiunt; 539. longe terrorem ſpargunt; Fœderatorum naves bellicas adortæ perfodiuntur. 540
Albertus ſacrato enſe a Pontifice auctus cum Iſabella in Belgicam redit: omnia confuſa invenit. 540
Belgæ Archiducum moribus & habitu offenduntur. 541
In nomen ducum & comitum ſolenniter accipiuntur. 541
Fœderatorum res arctæ. 541
Eſſexius, re in Hibernia infeliciter adminiſtrata, injuſſus in Angliam rediens cuſtodiæ traditur. 542
Anglis pace opus eſſe Eliſabetha Fœderatis ſignificat. 542
Pacis ab imperatore miſſos ſuaſores non admittunt. 543
Hollandos capitationem ex cenſu duplicantes focii tarde ſequuntur. 543
Germani principes auxilia offerunt. 543
Sueciæ regi, ſocietatem Ordinum ambienti, offertur amicitia. 544

L I B E R IX.

Anno 1600.

Vtriusque Belgicæ ſtatus. 545
Ludovicus Naſſavius Wachtendoncam irrumpit. 546
Pugna inter Breautæum & Grobbendonkianos: 546. Breautæus a ſuis derelictus fœde trucidatur. 547
Mauritius Crepicordium expugnat, equites hoſtium quingentos cædit. 547
Andreanum obſidet. 547
Obſeſſi acceptis cxxv florenorum millibus arcem dedunt, & in Fœderatorum partes tranſgrediuntur. 549
Groningæ civitatis rebellis pertinacia juſſu Fœderatorum a Wilhelmo in ordinem redigitur. 550
Turbas ſuper tributo inter Friſios ortas idem componit. 551

Bono-

Bononiæ inter Angliam & Archiducem de pace acturi utriusque legati re infecta diſcedunt. 551

Legati a Cæſare loca & damna Germanici ſoli ab Ordinibus reddi petunt: horum reſponſio. 552

Fœderatorum ad Ordines Alberto parentes literæ. 552

Expeditionis Flandricæ relatio. 553

Albertus intellecto Principis in Flandriam adventu copias undique contrahit. 556

Iſabella ſeditioſos milites ne ſe deſerant precibus ac promiſſis obteſtatur. 555

Adventus Archiducis Mauritianos terrore percellit. 557

Suaskerkæ præſidium ab Hiſpanis trucidatur. 557

Magnum exercitus Batavorum diſcrimen. 557

Ernestus, ad hoſti iter præcludendum miſſus, octingentis amiſſis fugere cogitur. 558

Mauritiani exercitus ordinatio: ſolvere naves Princeps jubet. 559

Hoſtilis exercitus inſtructio. 550

Duces Hiſpani militem ad pugnam hortantur. 561. idem faciunt Fœderati. 562

Principis ad Henricum fratrem & cæteros hortamenta. 562

Prœlii initium. 563

Albertus acie excedit. 569

Mauritius victoria potitur. 569

Cæſorum numerus. 570

Mendoſa captivus: Sapena ex vulnere occidit. 570

Legatorum Ordinum durante prælio ſollicitudo. 570

Aulici inter Proceres, Principem, ac plebem odia ſerunt. 571

Princeps ad Neoporti obſidium reverſus abducit exercitum: 571. fruſtra quoque Iſabellæ caſtellum tentat. 572

Barlota occiditur. 572

Mauritius Oſtenda vela facit. 572

Albertus parentium ſibi Belgarum conventum agit: ejus ad ad impetrandas pecunias verba. 572. Ordinum reſponſio. 573

Legati Archiducis Berg's ad Zomam cum Fœderatis de pace agunt. 573

Fœderati pacem, niſi Hiſpano omni abrogata authoritate, ejectiſque externis militibus, fieri poſſe negant. 574

Ordines Belgici, deſperata cum Fœderatis pace, nova vectigalia reperiunt: 574. Regis literis offenduntur. 575

Dunkerkani in Fœderatorum piſcatores ſæviunt: capti pœnas dant. 575

Navis longa Dordrechti ſtruitur. 575

Batavi ſub ipſis Antverpiensium mœnibus hoſtium naves capiunt. 576

Bellum inter Gallum & Sabaudum: 576. cito in pacem deſiit. 577

Henricus, repudiata Margarita Valeſia, Mariam Medicæam ducit conjugem. 577

L I B E R X.

Anno 1601.

Cloetius arcem Cracoviam expugnat. 579

Hiſpani pariter ac Batavi vicinis pecuniam extorquent. 579

In Dunkerkanos Fœderati animadvertunt. 579

Fluſſingæ fruſtra inſidiæ ſtruuntur. 580

Militis Alberti ſeditio. 530

Fœderati Flandricam expeditionem iterum agitant. 581

Mauritius Bercam obſidet. 581

Berca deditur: 582. & Murſa. 582

Oſtendæ deſcriptio. 583

Albertus Oſtendam obſidet. 585

Verius oppido præficitur. 585

Obſidii hiſtoria. 585

Fœderati interim Silvamducis fruſtra obſident. 588

Eſſexii miſerabilis in Anglia exitus. 592

Hiſpa-

Hiſpanus Aquila incaſſum Hibernis rebellantibus auxilium fert. 593
Oliverii Nortii navigatio. 593

LIBER XI.

Anno 1602.

Obſidii Oſtendani continuatio. 595
Verio Dorpius ſuccedit. 598
Mendoſæ libertate redimuntur omnes e Fœderatis captivi. 599
Magnus Fœderatis ſcribitur exercitus. 600
Mauritius in hoſtem ducit. 600
Mendoſa & Spinola ei obviam eunt. 601
Oblatum prælium Hiſpani detrectant. 601
Mauritius Graviam obſidet. 602
Mendoſa intra Graviam & Mauritium caſtra metatur. 603
Gravia deditur. 604
Hiſpani militis ſeditio. 604
Alberti in ſeditioſos edictum ſpernitur. 604
Mendoſa in Hiſpaniam abit. 606
Batavi octo turmas hoſtiles circumveniunt. 606
Spinolæ naves ab Anglis Batavisque comburuntur. 607
Commercia Batavorum per Indiam creſcunt. 608
Ad illa impedienda cum claſſe mittitur Hurtado. 608
Quam Batavi captis duabus navibus fugant. 609
Luſitani Achemi regem in Batavorum necem impellunt. 609
Rex Achemi legatos ad Batavos mittit: legatorum princeps in Zelandia moritur. 610
Rex Ternatæ aliique Indi in Fœderatorum partes tranſeunt. 611
Batavi Luſitanorum Caraccam capiunt. 611
Societatis Indiæ Orientalis apud Fœderatos initium. 612
Bironii perduellionis rei ſupplicium. 613
Novi in Friſia Orientali motus. 614

LIBER XII.

Anno 1603.

Eliſabetha moritur. 615
Diverſi de Eliſabetha hominum ſermones. 616
Iacobus Scotiæ rex Angliæ poſſeſſionem init. 618
Fœderatorum legati illi gratulantur. 619
Iacobus in pace proclivis. 620
Tirono veniam dat: Puritanorum ac Romanenſium preces rejicit. 621
Romanenſes irrito conatu regii ſanguinis virginem in regnum evehere ſtudent. 622
Fœderati Transamaſianorum lites componunt. 623
Legati imperatoris apud Ordines querelæ. 624
Horum modeſta reſponſio. 624
Hiſpanus Wachtendoncam capit amittitque. 625
Quinq; cohortes Mauritianorum Grobbendoncus fugat. 625
Fridericus Spinola navali prœlio a Fœderatis cæditur. 626
Fridericus Herenbergenſis Hochſtratam in ſeditioſos mittitur: Mauritius ipſis ſuccurrit. 627
Herenbergenſis prœlium detrectans Herentaliam recedit. 628
Mauritius Sylvamducis iterum tentat. 629
Herenbergenſis urbi ſuccurrit. 629
Mauritius bis mille hoſtes cædit. 630
Archiducis in captivos ſævitiam pari modo vindicat. 630
A Mauritio ſtructum munimentum fruſtra aggreditur Albertus. 631
Seditioſis Gravia hoſpitium tribuitur. 632
Obſidium circa Oſtendam interim fervet. 633
Dorpio præfecto Norius ſuccedit. 633
Ambroſio Spinolæ ſummum jus in caſtra ad Oſtendani traditur: 633. ejus in promovendo obſidio diligentia. 634

Obſeſſorum virtus. 634

Apertum in Hiſpania Fœderatis iterum commercium vectigalia corrumpunt. 635

Simulata clementia Archiduci haud feliciter cedit. 635

Fœderati in Orientem & Occidentem claſſes mittunt. 636

LIBER XIII.

Anno 1604.

Baſſiniacus, juſſu Alberti cum Ordinibus de pace acturus, non admittitur. 637

Imperatoris de pace ad Ordines literæ: 637. Ordinum reſponſio. 638

Seditioſorum in Germanos inſolentia. 638

Princeps in Flandriam exercitum tranſvehit: ejus error. 639

Mauritius aliquot caſtella occupat: Ardenburgum munit. 640

Fœderati Cluſam obſident. 640

Velaſcus in Mauritium egreſſus funditur. 641

Albertus ſeditioſos ſibi reconciliat. 643

Spinola Cluſæ fruſtra ſubvenit. 643

Mauritius Cluſa potitur. 644

Marketta interim Oſtendam defendit. 644

Oſtenda Spinolæ deditur. 646

Philippus & Albertus legatos in Angliam mittunt. 647

Pax inter Philippum & Angliæ regem: ejus leges. 647

Iacobo Britannos Scalde Antverpiam ſubvehi non permittunt Fœderati. 648

Ieſuitæ in Galliam reducuntur. 649

Interaquii filiæ res novas in Gallia molitæ ab Henrico ignoſcitur. 649

Mansfeldius moritur. 650

Ludovicus Naſſavius occumbit. 650

LIBER XIV.

Anno 1605.

Varii de pace inter Archiduces & Fœderatos ſermones. 651

Imperatoris legato pacem urgenti generoſe reſpondent Fœderati. 653

Bellum interim utrinque properatur. 654

Spinola aureo vellere donatur. 655

Fœderati irrito eventu Antverpiæ obſidium aggrediuntur. 655

Mauritius Woudam capit. 656

Mauritium in Flandria locantem caſtra aſſequitur Spinola. 657

Fœderatorum caſtra deſolantur. 657

Militum ex Hiſpania mari adventantium partem alteram Fœderati capiunt merguntque. 658

Dobernienſes in Batavos iniquiores. 659

Spinolæ ad finem celerius bello imponendum conſilium. 660

Buquoius ad Cæſarisvvartam caſtella ponit. 660

Henricus Arauſionenſis in Buquoium cum Erneſto miſſus Bercam munit. 661

Spinola Buquoii copias petit, 661. in Lingam ducit. 662

Oldenſalium in poteſtatem accipit: Lingam obſidet; 664. quæ deditur. 665

Mauritius ſero in ſolvendum obſidium accingitur. 665

Cobbius præfectus feſtinæ deditionis reus in carcerem compingitur. 665

Spinola novis operibus Lingam munit. 666

Mauritius laborantia loca præſidiis munit. 666

Archidux Turricurtio & Terralia rectoribus, irrito eventu bis Bergas ad Zomam tentat. 667

Fruſtra quoque Grobbendoncus Graviam aggreditur. 669

Spinola utraque Rheni ripa caſtellum locat. 669

Anni-

Auxiliis auctus Buquoium in Wachtendoncæ obſidium mittit. 659

Spinolæ caſtra adorti Mauritiani pavore proprio impediuntur, quominus ingenti potiantur victoria. 670

Omarvilla occiditur: cadit & Trivultius. 672

Buquoio Wachtendonca deditur. 673

Geldriam initio eventu Princeps tentat. 673

Cracoviam Buquoius capit. 673

Heerenbergenſis Cluſæ imminens ſtruit caſtellum. 673

Grobbendonci turma cæditur. 673

Navium Dunkercanarum præcipua a Fœderatis expugnatur. 674

Wartius dolo regis Candiæ in India trucidatur. 674

Philippus vetat nequis externus ad Indos naviget. 675

Matelifius cum duodecim navibus Indiam petit. 675

Reformatorum in urbe Aquarumgrani perſecutio. 675

Hiſpanus per legatum Henrico in Gallia dolos ſtruit; Henrici in legatum indignatio. 676

Anglicanæ conjurationis relatio. 677

LIBER XV.

Anno 1606.

Spinola a Philippo ægre militibus ſuis ſtipendia obtinet. 680

Fœderati contenti fines tueri. 680

Ortum inter Henricum & Bulionium bellum ſopitur. 680

Turbæ inter Brunovicenſes & illorum ducem componuntur. 682

Iacobus novum a ſuis ſacramentum exigit. 683

Magnæ inter Pontificem & Venetos turbæ. 683

Veneti Ieſuitas ejiciunt. 684

Batavi claſſem in Hiſpanum mittunt, 684. imperante Hauſænio: 684

Qui domum prædatum haud egenus redit. 685

Captum a Terralia Bredefurtum Henricus princeps iterum ad deditionem cogit. 685

Succeſſu haud feliciori Cluſa Terraliæ tentatur. 687

Buquoius cum exercitu in agrum Batavum tranſire jubetur. 689

Ipſe Spinola Friſiæ Velaviæque intentus. 689

Mauritius præcipua urbium contra Spinolam munit. 690

Huic ſe dedit Lochemum. 690

Iuſtinianus militem Vahali traducere a Duboiſio prohibetur. 690

Mauritius contra imminentem hoſtem ingentia ſpatia munimentis obducit. 691

Spinola tentato fruſtra Swollæ obſidio ſibi Grollam, Buquoio Noviomagum expugnandum injungit: 692. capta Grolla Bercam obſidet. 693

Princeps Henricus auxilia oppido infert. 694

Subiſius aliique Gallorum nobiles juvenes ſe ſua ſponte oppido claudunt. 694

Mauritius Bercæ damno annum extrahere ſtatuit. 695

Berca deditur. 696

Venloa fruſtra Henrico Principi tentata. 696

Spinolani militis ſeditio: dantur illi a Iuſtino Naſſavio alimenta; ſitque ſuppetiarum ſpes. 697

Lochemum Erneſtus Naſſavius ſubigit. 698

Adventu Spinolæ Princeps Grollæ obſidium omittit. 698

Hautænii infelix maritima expeditio. 699

Reineri Nicolai acre facinus. 700

Paupertas Hiſpanica Americanis navibus ſublevatur. 701

Res Fœderatorum per Indiam Orientalem feliciores. 701

Rerum in India a Batavis geſtarum altius repetita deſcriptio. 702

Hohenlojus & Iohannes Naſſavius

avius obeunt. 708
Lipſius moritur. 709
Borbonia nubit Philippo Arauſionenſi. 709
Rerum interim per Europam geſtarum relatio. 709
Luſitanorum ad Philippum pro pace cum Batavis facienda preces. 714. eam quoque Spinola ſuadet. 716
Multi Fœderatorum pacem ſuſpectam habent. 716
Wittenhorſtius juſſu Archiducum de pace acturus Hagam advenit: 716. illi comes accedit Gevardus. 717
Fœderati nullis ab Archiducibus acceptis literis rem differunt. 717

LIBER XVI.

Anno 1607.

Arcem Groningæ impoſitam Ordines diruunt. 718
Hiſpanus Bommelienſis inſulæ munimentum irrumpit; 718. comitem Brukium inſidiis circumventum occidit. 719
Henricus Naſſavius Erkeleno impetu rapto Henricum Herenbergenſem capit. 719
Friderici Herenbergenſis in Ardenburgum irrita ſpes. 719
Angli Batavique naves in Indiam mittunt. 720
Angli de occupanda Virginia conſilia agitant. 720
Societatis Indiæ Occidentalis apud Fœderatos initium, & leges. 721
Libellis pro inſtituta ſocietate apud Fœderatos diſſeritur. 722
Alii illam oppugnant. 723
Societati mora injicitur. 725
Initium colloquiorum de pace apud Fœderatos invenire arduum. 726
Princeps perſuaſu Oldenbarneveldii illa admittit. 727
Legatis Archiducum in conventu Fœderatorum pacem urgentibus reſpondetur. 727
Franciſcus Naia Wittenhorſtio ad promovendam pacem ſufficitur: Edoctus a Principe paci obſtantes difficultates literas ab Archiducibus Ordinibus affert. 728
Earum ſententia. 728
Fœderatorum reſponſa & poſtulata: illis plene ſatisfactum iri promittit Naia. 729
Ordinum ſuper hac re ad ſingulas nationes litteræ: 729. ſuppliciorum indicunt diem. 730
Verduſius ſignatas ab illis tabulas Antverpiam ferens aureo donatur torque. 730
Albertus omnia in Fœderatos hoſtilia vetat: captos libertate donat. 730
Verduſius cum Naia Hagam redit. 730
Fœderatorum nonnulli a pace ſunt alieni. 731
Glorioſæ Hemskerkii in Hiſpanos maritimæ expeditionis relatio. 731
Naia interim Hagæ pacem urgens claſſem ex Hiſpania revocari petit: 738. de quo inter Fœderatos dubitatum. 739
Henrici ad illos Legati: quorum princeps Ianinus. 739
ProlatisRegis ſui nomine querelis, ejus tamen operam Fœderatis offerunt. 740
Qui alios quoque reges ac principes in conſilium adhibent. 740
Naia Arſenium donis ſibi conciliare conatur. 741
Hic rem Ordinibus pandit. 742
Berkius & Maleræus Ordinum ad Iacobum Legati. 742
Ejus nomine Spenſerus & Wenvvodus ad Ordines veniunt. 743
Adveniente Verreikio artes Hiſpanicæ apparent. 743
Multi Fœderatorum ſe ab Hiſpano illudi indignantur. 744
Allatæ ex Hiſpania chartæ Ordinibus diſplicent. 745
Oldenbarneveldii in Verreikium exprobratio. 745
Naia & Verreikius aliud ſcriptum proferunt. 746
Quod ut Ordines accipiant,

 omni

omni ope nituntur. 746
Diverſa inter Fœderatos ſtudia exardeſcunt. 747
Allatum ſcriptum illorum exſpectationi nondum reſpondet. 747
Se rem totam ad nationum concilium delaturos Legatis ſignificant. 748
Fœderatorum nonnullis periculoſum videtur hoſtis legatos Hagæ ad colloquium admittere. 748
Nihil cum hoſte fieri volunt, niſi claris verbis ſtabilita libertate. 749
Mauritius Zelandique omni colloquio abſiſtendum ſuadent, niſi libertatem ſancientia verba prius obtinerentur. 749
Fœderati longiorem armorum vacationem Archiducibus offerunt. 649
Soloſque Belgas legatos volunt. 750
A quo Archiduces plane ſunt averſi. 750
Aliquem extra indigenas legationi adhiberi Batavi permittunt. 750
Dani aliorumque principum ad Fœderatos legati. 751
Imperatoris ad illos literæ. 751
Ordinum reſponſio. 751
Solam Geldriam ac Trajectum imperii eſſe feudum probatur. 752
Alberti equites ſtipendio onuſtos deprehendunt Batavi. 755
Albertus Fœderatique partem externi militis dimittunt. 756
Ivarræ conſilio Dieſtani ſeditioſi contra fidem fines Archiducum excedere jubentur. 756
Bameſtram lacum privati aliquot Batavi ſiccant. 757
Warvvix duabus navibus ex India redux. 757
Verhoeven tredecim alias reducit. 757
Ortas inter Emdam ejusque principem turbas Ordines componunt. 757
Sueonum regis ad illos legatio. 758
Brevis rerum alibi per Europam interim geſtarum relatio. 759

LIBER XVII.

Anno 1608.

Legatorum ab hoſtibus adventum aſperum frigus retardat. 760
Fœderati cum favente ſibi Gallo novum fœdus faciunt. 761
Quominus ſimile cum Anglis fiat, pannaria obſtat negotiatio. 761
Germanorum ab Ordinibus poſtulata. 761
Legatorum hoſtium adventus. 761
Mauritius illis obviam procedit. 762
In ſenatu quorſum ſint miſſi aperiunt. 762
Delecti qui ſeorſim cum illis agant. 762
Batavis a difficillimis incipere volentibus Hiſpanici moras nectunt. 763
Inducias hi, illi pacem volunt. 764
In Fœderatarum Provinciarum libertatem conſentiunt Hiſpanici. 764
Hiſpanicorum facilitas ſuſpecta. 765
Poſtulant ut Indiæ aliiſque navigatibus abſtineant Batavi. 765
Libellis contra differitur. 765
Fœderati India decedere nolunt. 768
Delata Hiſpanicis optio rejicitur. 768
Ordines colloquii exitum feſtinant. 668
Hiſpanici obſcure ſumma rerum capita proponunt, Ordines ſua aperte. 769
De Europæ commerciis difficultas. 769
Ricardoti obteſtatio. 769
Ordinum de India oblatas conditiones repudiant Hiſpanici. 770
Super interno commeatu diſſidia. 770

De

De hiſce cum Rege acturus in Hiſpaniam proficiſcitur Naia. 770
Ordines interim cum Anglis fœdus faciunt. 771
Fœderati ab hoſtium legatis ſus expediri petunt. 771
Iniqua Hiſpanicorum poſtulata. 771
Ius dicendæ in conſilio ſententiæ Brabanti fœderati fruſtra repetunt. 771
Super bonorum reſtitutione nova diſſidia. 772. de aliis quoque minoribus capitibus non conveniunt. 773
Batavorum petitio Hiſpanicos offendit. 773
Ianinus in inducias proclivis. 773
Artes pacem volentium fruſtra vitare ſtudet Princeps. 773
Philippi ad Gallum & Britannum legati. 774
Legatio Batavis ſuſpecta. 774
Sparſi rumores Ordinum curas onerant. 774
Hiſpanici India abſtineri, ac Romanenſibus a Fœderatis publica ſacra reſtitui poſtulant. 774
Fœderati colloquium finiendum eſſe decernunt. 775
Galliæ & Britanniæ legati illos ad inducias hortantur. 775
Libelli ſine autore contra inducias in vulgus ſparguntur. 776
Cauſæ quibus Fœderati ad inducias propendebant. 777
Illibatam libertatem petentibus Hiſpanici aliam conditionem ferunt. 777
Ordines in decreto perſiſtunt. 778
Magnæ inter illos contentiones. 778
Mauritii de non faciendis induciis ad urbes Hollandiæ literæ. 778
Diſſentiens literarum interpretatio. 779
Lipſii de induciis prodeunt literæ. 780
Hiſpanicorum Ordinibus valedicentium in Ordines exprobratio. 780
Oldenbarneveldii Ordinum nomine reſponſio. 781
Relicta a Ricardoto arcana mandata in vulgus emittuntur. 781
Regum legati induciarum fœdus concipiunt. 782
Ianini pro induciis in Fœderatorum concilio oratio. 782
Inducias & Winvvodus ſuadet. 785
Magnis animis res inter Fœderatos agitur. 785
Oldenbarneveldius, invidiæ præcipue obnoxius, muneri ſuo renuncist. 786
Primorum rogatu ad illud reverſus omnem Hollandiam aliasque quinque nationes unius facit ſententiæ. 786
Soli, inſtigante Mauritio, Zelandi inducias abnuunt. 786
In Zelandos Trajectinum Fœdus cauſantes invehitur Ianinus. 787
Idem Spenſerus facit. 787
Rumor Hiſpano diſplicere inducias. 788
Super quo rogati Archiduces Inicum in Hiſpaniam ablegant.
Cui inducias omni ope urgenti pondus addit Lermæ dux. 789
Philippus Arauſionenſis princeps in Bataviam venit. 789
Emanueli Luſitano domum Naſſaviam reconciliat. 789
Adolphus Naſſavius cæditur.
Super aliquot religionis capitibus inter Gomarum & Arminium diſſidia. 790
Arminii ſententia antiquis Chriſtianorum conſentanea. 790
Primus Auguſtinus aliter docere cœpit. 791
Per Occidentem multos traxit in conſenſum. 791
Inter monachorum familias ſuper hac re controverſiæ. 791
Lutheri, Melanchthonis, Eraſmi opiniones. 791
Calvinus Lutheri ſententiam novis præſidiis fulcit. 792
Beza aliique ſententiæ Calvini rigorem augent. 792
Quorum diſcipuli Eccleſiis inter Fœderatos præfecti diſſiden-

tes non tolerant. 792
Vnde diffidia & crebri ad Ordines queſtus. 792
Colloquii Ordinum juſſu inter Gomarum & Arminium inſtituti acta ſilentio premi jubentur. 791, b
Nova controverſiarum materia. 791, b
Matelifius re bene geſta in patriam ex Oriente redux. 792, b
Indicana ſocietas hoſtilibus quoque pecuniis juvatur. 801
Rerum alibi geſtarum brevis hiſtoria. 801

LIBER XVIII.

Anno 1609.

Zelandi cæterarum provinciarum conſenſui cedunt. 805
Antverpia novo colloquio legitur locus. 805
Acriter utrimque diſceptatur. 806
Reſtantia quoque conficiuntur. 809
Archiducum & Ordinum juſſu foedus publice recitatur. 812

CO R-

CORRIGENDA.

Pag.	lin.	
8,	10.	Partitorque
9,	33.	exhauſerant
14,	18.	mittere
17,	24.	fiduciæ
18,	26.	Horum ubi
25,	22.	ſequius
27,	13.	irrita
28,	2.	ſeu
29,	8.	Guenſiorum
30,	1.	puniebat
32,	15.	ſolo
33,	9.	abſtineret
—	20.	admiſſos
34,	19.	utique exhauſtis
35,	19.	Flandria
—	21.	Valentinianis
—	29.	exitio
37,	17.	tum
—	29.	Arauſionenſi
40,	5.	pene
—	16.	ranunculorum
43,	9.	ipſas
44,	8.	ductante
—	14.	Moſæ tranſitu
—	19.	euntium
47,	22.	virium
48,	1.	provecto
—	22.	circumſcripturus
—	12.	potentiæ
—	5.	Arauſionenſem
52,	4.	Montem
—	12.	Ienliſius
55,	15.	inſeſſores
57,	3.	onera
—	7.	ibidemque
—	15.	accedebat
61,	10.	præterea
63,	29.	pervaſerat
65,	31.	cœptantes
66,	13.	Turca
—	21.	obſequium exuentes
67,	6.	ſuſpicioſos
68,	35.	aperti
70,	1.	ferentem
—	26.	parato
71,	12.	paciſcendo
72,	9.	potentia
—	14.	mobiliſſima
—	24.	ira
74,	12.	At Iohannes
—	17.	Gembliniacum
—	17.	cecîdit
79,	4.	læti
80,	3.	Gembliniacum.
83,	7.	ipſe
—	25.	Parma *deleatur.*
85,	34.	averſari
86,	29.	intra ſeſquimenſem
91,	1.	Valentinianis
—	17.	injuriam
94,	23.	uſu
96,	8.	miſſus
97,	19.	augebatur
99,	1.	hinc
104,	16.	infeſta
117,	28.	Rihovius
118,	6.	retardeſceret
119,	1.	ſuam arctiſſime
121,	20.	Franequera
123,	18.	altricis
124,	24.	corruptos
126,	26.	in Gallia
128,	31.	firmando
130,	2.	ſuſpectos
131,	9.	eminentes
—	25.	expeditius
132,	13.	ſuæ auctoribus
135,	11.	nimium
136,	21.	quantacunque
—	31.	quas
139,	32.	limites
—	34.	Sonoio
143,	33.	Cavendiſio
144,	35.	ille
146,	11.	nec
148,	35.	Sonoium
149,	13.	annexui
151,	11.	vicosque
—	23.	nominant
153,	18.	curæ
157,	31.	gravis
162,	4.	bellare
166,	5.	diditi
168,	3.	caperent
169,	10.	Moncadius
—	32.	pertuſa
170,	29.	Brittanniæ
172,	9.	bellicis
—	20, & 21.	pependit
174,	17.	victus
175.	4.	hos
180,	33.	Lanzavechia
182,	14.	vetus
184,	21.	illum
185,	33.	rogatu Epiſcopi (ad Parmenſem is ipſe venerat.)

Pag. lin.
188, 6. Truxius
—— 15. ſubierat
—— 21. nullo in prælium
190. 12. inultos
—— 28. abitu
191. 4. pacati
—— 31. noviſſent
192, 32. hic
197, 16. diſtantis
199, 31. vacuit
202, 7. nuntii
203, 19. circumfuderant
204, 31. longo
205, 7. gregum
—— 21. alæ
206, 25. indiſcretos
207, 17. in
—— 20. infeſta
—— 22. augebant
208. 3. infeſſoque
—— 31. Velavus
210, 3. artem
—— 14. ordiri. Ter
212, 15. ſuum
—— 19. purgandæ
—— 22. offudit
213, 16. ereptus
214, 15. Quinta
—— 28. metu, ne
216, 2. incidit
219, 16. ulterioribus
220, 17. nova commenta
—— 19. eo jure annexa
221, 8 & 9. deferemur
—— 24. contemus
224, 18. demum
227, 1. Et dum
—— 12. ſui tutela
229, 12. imitamento
232, 31. unus inter humida
233, 22. militibus
234, 17. repetebat
—— 29. alii
235, 22. manifeſto
240, 17. Ibarram
241, 5. excuſſi ſinus
243, 20. Minni
245, 35. fartæ
—— ib. vice
255, 3. delictis
257, 14. extincta
—— 32. verba
258, 16. conſilium
259, 33. Aquægrani
260, 35. ni

Pag. lin.
261, 1. adactis
—— 2. depuliſſet
264, 33. circumjecto
266, 7. urbis
267, 7. ictibus
270, 16. Chriſtianis
272, 1. teguntur
273, 31. e
277, 30. trahebatur
—— 31. uti
278, 33. externo
—— 35. Bullionium
280, 15. juſtus
—— ib. veterani
281, 28. Cukium
282, 11. ultro
—— 22. affectu
283, 35. præda
285, 14. annua
286, 11. fidi
287, 6. incendia
—— 7. domos
—— 11. terga
—— 17. delectantur
—— 26. famem
289, 2. ſocius
—— 11. quæ
290, 15. enifi
292, 1. obſeſſoris
—— 23. periclitaturum
297, 11. ultro
298, 35. mitiores
301, 20. &
304, 24. Edſardi alterius
308, 3. &
309, 14. tandem
310, 21. Regis
312, 31. ſe
318, 24. & cum
325, 6. cujus
329, 9. turbaverunt
331, 4. extimo
—— 7. Obis
332, 34. dicemus
340, 6. eunti
—— 8. paucas
344, 20. millium
348, 8. conceſſa
353, 21. ſpatii
354, 20. ſcandentis
361, 14. Reginæ
362, 13. ex
—— 23. placarent
—— 27. præconio
366, 10. fortunis

Pag.

Pag. lin.
359, 11. at
371. 15. conſueſſet
372, 14. captæ
376, 10. Merovæum
381, 11. Archiducis
—— 17. Womis
383, 10. æſtuum
—— 11. defenderent
—— 15. herbida
—— 20. Gronlandiam
—— 21. exiſtimabant
384, 25. puppis
392, 3. ante impetum cedit
395, 23. ſubſederant
396, 11. pace
—— 12. retineretur. At tacebatur ea oppida a Francis pignori quondam oppoſita & redempta, & ſi quid ultra armis aut neceſſitate expreſſum fuerat, armis amiſſum exſtinctumque legibus. Magnum &c.
398, 9. Tam
—— 11. de
401, 28. Germanicæ
404, 1. jura
409, 6. vere ante tertio
—— 13. illic
410, 19. ter
412, 23. Alpa
414, 23. plerique
416, 35. is
417, 16. ſatietate
—— 23. judico
420, 29. ponderi
423, 25. Ordinum
—— 27. reditum
—— 28. reſtabat
425, 16. ex
426, 2. celebrabant
430, 11. Batavis
431, 8. Guiſio
443, 19. Leiva
446, 3. nos
—— 15. incerta
452, 4. ſe
453, 1. ducente
—— 24. de
454, 17. quando
456, 2. Feſta
—— 22. receptum
—— 44. ſrit
457, 7. Heſſelius
458, 13. argueret

Pag. lin.
465, 21. ſceleribus
479, 14. capta
481, 22. eſt ortum nomen
482, 8. Vada
—— 15. Antunnacum
—— 28. Colonia
485, 3. Montis
489, 26. vocare
490, 4. infima
496, 34. ictu
505, 16. afflictabant
—— 32. Mendoſa, qui
511, 13. Coriolano
512, 34. voluiſſet
513, 1. finitimorum
—— 16. & Philippi
519, 30. veteris
521, 12. metuit
524, 9. atque in parva
525, 15. Littam
—— 25. Colonna
535, 6. partem
537, 3. Europa
—— 29. aliquanta
541, 23. dicta
543, 16. &
548, 8. amnes
549, 25. nomine
552, 19. hoſti
556, 19. modeſtiam
558, 1. exquiſita
563, 25. alter
566, 20. turmam
576, 12. ac
586, 17. locum mirabundi inſpexere
587, 33. didita
592, 7. aulamne
593, 24. Cavendiſſo
615, 7. Duboiſium
621, 32. fide
626, 34. æſtatem
632, 10. fugam
634, 1. quæſturæ
638, 17. Geldra
639, 13. invectus
640, 32. &
641, 21. nitrato referta pulvere
648, 2. pace
649, 19. multus
652, 28, Auſtriaca
—— 31. exemplo
655, 29. peti rumor percrebuit

Pag.

Pag. lin.
657, 1. Scaldi
—— 16. alia
660, 11. fructu
662, 26. novem peditum
663, 5. quies
666, 31. datum laborantia
—— 45. incedit
668, 9. hoſtium
671, 15. ſignis
—— 25. alius
672, 24. it
—— 32. morati
683, 23. accedunt
685, 33. illapſus
687, 20. alios
690, 6. fluentibus lentum adeo
691, 17. Hattemo
705, 8. Bolcifo
—— 19. Giloli
709, 31. aut in armis
716, 9. otium
717, 35. acceperunt
719, 7. heri
721, 7. ſcopulos
723, 7. præ
724, 15. ſibi

Pag. lin.
724, 29. immerſura
725, 2. ſævituram, quod hi
725, 30. ſalis
731, 20. nuper *deleatur.*
735, 29. animam
—— 32. Verhoevio
738, 13. Septam
741, 32. Craulio
742, 14. domo
—— 34. idem ut victoriæ
749, 19. exiturum
—— 24. prompſiſſent
755, 15. pacta
758, 35. quis
761, 4. juſta
763, 14. habuerat
765, 26. Hic
766, 10. Malabaras
768, 16. Illi
770, 26. aut imperii homines *deleatur.*
771, 4 & 5. fœdusque
774, 14. Gironus
775, 12. tantam
789, 2. Bruxellenſem
790, 3. immiſſi

F I N I S.

Österreichische Nationalbibliothek
…609

Digitized by Google